

รายงานการวิจัย

เรื่อง

รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอ
พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

Model of Promoting Independent Careers for the Elderly in
Ban Pom Subdistrict, Phra Nakhon Si Ayutthaya District,
Phra Nakhon Si Ayutthaya Province

โดย

ผศ. ดร.พุทธชาติ แผนสมบุญ

พระมหาประกาสิต จิตีประสิทธิ์กร, ผศ. ดร.

ดร.โกศล จิ่งเสถียรทรัพย์

ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. 2565

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

ประจำปีงบประมาณ 2565

รายงานการวิจัย

เรื่อง

รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอ
พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

Model of Promoting Independent Careers for the Elderly in
Ban Pom Subdistrict, Phra Nakhon Si Ayutthaya District,
Phra Nakhon Si Ayutthaya Province

โดย

ผศ. ดร. พุทธชาติ แผนสมบุญ

พระมหาประกาสิต จิตติประสิทธิ์กร, ผศ. ดร.

ดร. โกศล จิ่งเสถียรทรัพย์

ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. 2565

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

ประจำปีงบประมาณ 2565

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Model of Promoting Independent Careers for the Elderly in
Ban Pom Subdistrict, Phra Nakhon Si Ayutthaya District,
Phra Nakhon Si Ayutthaya Province

By

Assist. Prof. Dr. Phutthachat Phaensomboon

Phramaha Prakasit Thitipasitthikorn, Assist. Prof. Dr.

Dr. Kosol Chungsatientsup

Department of Psychology Faculty of Humanities

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

B.E. 2565

Research Project Funded by National Research Council of Thailand

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานวิจัย:	รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอ พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ผู้วิจัย:	ผศ. ดร. พุทธชาติ แผนสมบูรณ์, พระมหาประกาสิต ฐิติปสิทธิกร, ผศ. ดร., ดร.โกศล จิ่งเสถียรทรัพย์
ส่วนงาน:	คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปีงบประมาณ:	2565
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความต้องการของผู้สูงอายุในการพัฒนาอาชีพอิสระเพื่อสร้างรายได้ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 2) พัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 3) นำเสนอรูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดำเนินการ 4 ขั้นตอน คือ การวางแผน การปฏิบัติการ การสังเกต และการสะท้อนผล มีผู้เข้าร่วมวิจัยเป็นผู้สูงอายุในชุมชนที่มีคุณสมบัติตามที่กำหนด จำนวน 26 คน เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การทำสนทนายสนทนา และการสังเกต วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยสถิติเชิงพรรณนา ค่าเฉลี่ย ร้อยละ และข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัย พบว่า 1) ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ต้องการอาชีพอิสระ ร้อยละ 70.21 ระยะเวลาในการพัฒนาอาชีพ 1-2 วัน ร้อยละ 76.95 และรูปแบบการจัดกิจกรรมการพัฒนาอาชีพ เป็นการพัฒนาอาชีพจากภูมิปัญญา ร้อยละ 40.42 2) ผลการศึกษาในการพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยาประกอบด้วย 5 กระบวนการ ได้แก่ (1) เตรียมคน เตรียมข้อมูลวิเคราะห์ระบบนิเวศน์อาชีพผู้สูงอายุ (2) ค้นหาภาคีเครือข่ายส่งเสริมอาชีพในชุมชน (3) กำหนดเป้าหมายในการสร้างอาชีพอิสระ (4) ขับเคลื่อนอาชีพอิสระผู้สูงอายุผ่านการทำอาหารภูมิปัญญา (5) พัฒนาคูณค่า ความหมายของอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา ผลการศึกษาผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงจากรูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยาพบการเปลี่ยนแปลง 4 มิติ ได้แก่ 1) ค้นพบศักยภาพชุมชนและตนเอง 2) มีอาชีพเสริมภายใต้บริบทของชุมชน 3) มีเครือข่ายหนุนเสริม 4) เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

คำสำคัญ: การเสริมสร้างอาชีพอิสระ, อาชีพอิสระ, ผู้สูงอายุ

Research Title: Model of promoting independent careers for the elderly in Ban Pom Subdistrict, Phra Nakhon Si Ayutthaya District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province

Researchers: Assist. Prof. Dr. Phutthachat Phaensomboon, Phramaha Prakasit Thitipasitthikorn, Assist. Prof. Dr., Dr. Kosol Chungsatientsup

Department: Department of Psychology, Faculty of Humanities Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Fiscal Year: B.E. 2565

Research Scholarship Sponsor: National Research Council of Thailand

Abstract

This research article's objectives are: 1) To study the needs of the elderly in developing independent careers to generate income, Ban Pom Subdistrict, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province. 2) To develop a model for promoting independent careers of the elderly in Ban Pom Subdistrict. Phra Nakhon Si Ayutthaya Province 3) Presenting a model for promoting independent careers for the elderly in Ban Pom Subdistrict. Phra Nakhon Si Ayutthaya Province The study was conducted by using participatory action research. There are 4 steps involved: planning, action, observation, and reflection. In this research, data were collected through interviews, group discussions, fun conversations, and observation. The research participants were 26 qualified elderly people in the community. The results of the research found that the majority of elderly people want independent careers (70.21 percent), the time period for career development is 1-2 days (76.95 percent), and the format for organizing career development activities is career development from wisdom (40.42 percent). Quantitative data were analyzed using descriptive statistics, averages and percentages and Qualitative data with content analysis.

Results of the study in developing a model for promoting independent careers for the elderly in Ban Pom Subdistrict. Phra Nakhon Si Ayutthaya Province found that the model for promoting independent careers for the elderly in Ban Pom

Subdistrict, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province consists of 5 processes: (1) preparing people and preparing data to analyze the ecosystem of elderly careers (2) searching for network partners to promote careers in the community (3) Set goals for creating independent careers (4) Drive independent careers for the elderly through cooking wisdom food (5) Develop the value and meaning of local wisdom food in Phra Nakhon Si Ayutthaya. The results of changes from the model for promoting independent careers for the elderly, Ban Pom Subdistrict, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province, found changes in 4 dimensions: 1) discovering the potential of the community and oneself 2) having additional careers within the context of the community 3) Having a supporting network. 4) Sustainable development occurs.

Keywords: enhancing independent careers, independent careers, the elderly

กิตติกรรมประกาศ

รายงานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี เนื่องด้วยความเมตตาอนุเคราะห์ และความช่วยเหลือของบุคคลหลายฝ่ายประกอบกัน กราบขอบพระคุณไว้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณ สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ที่สนับสนุนทุนการทำกิจกรรม ส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยและนวัตกรรมประจำปีงบประมาณ 2565 ภายใต้แผนงานวิจัย “การวิจัยและพัฒนาวิชาการรับใช้สังคมและท้องถิ่นเพื่อลดความเหลื่อมล้ำโดยมหาวิทยาลัยในพื้นที่” สนับสนุนโดย สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) กราบขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้คำแนะนำตลอดโครงการวิจัย ได้แก่ อาจารย์วิทเอก สว่างจิตร ผู้อำนวยการแผนงานวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง ผศ. ดร.วิดา เหล่มตระกูล คณบดีคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง ผศ. ดร.สุรชัย ยอดฉิม ผู้บริการแผนงานภาคกลาง และ ผศ. ดร.พัชริน ดำรงกิตติกุล ผู้ทรงคุณวุฒิภาคกลาง รวมทั้งเพื่อนนักวิจัยภาคกลางทั้ง 6 โครงการ รวมทั้ง พระมหาเกรียงศักดิ์ อินทปญโญ ที่ชักนำเข้าสู่เส้นทางงานวิจัยท้องถิ่น

กราบขอบพระคุณ พระครูสุธีกิตติบัณฑิต, รศ. ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ที่กรุณาให้คำปรึกษา แนะนำ และปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องของงานวิจัย พระมหาชุตีภัก อภินนุโท ผู้อำนวยการส่วนงานวางแผนและส่งเสริมการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ที่เมตตาสนับสนุนเอกสารด้านการวิจัย ขอขอบคุณ รศ. ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือดง หัวหน้าส่วนงานที่เมตตาให้โอกาสผู้วิจัยได้พัฒนา กราบขอบคุณ ผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม ทุกคนที่เข้าร่วมกิจกรรม และได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และมีส่วนร่วมในการวิจัยในครั้งนี้

ความสำเร็จและคุณค่าของงานเล่มนี้ ขอมอบแต่ครู อาจารย์ ผู้ปลูกฝัง และประสิทธิประสาทวิชาความรู้ให้ผู้วิจัยได้พัฒนา และเจริญก้าวหน้าในงานวิจัย และวิชาการมากยิ่งขึ้น

ผศ. ดร.พุทธชาติ แผนสมบุญ และคณะ

๑๑ มิถุนายน ๒๕๖๗

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ง
สารบัญ.....	จ
สารบัญตาราง.....	ซ
สารบัญภาพประกอบ.....	ญ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	5
1.3 ขอบเขตการวิจัย.....	6
1.4 นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ.....	10
1.5 ประโยชน์ที่จะได้จากการวิจัย.....	11
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	12
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ.....	12
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ.....	18
2.3 แนวคิดการพึ่งพาตนเอง.....	28
2.4 แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์.....	30
2.5 แนวคิดการเปลี่ยนแปลงด้วยความตั้งใจ.....	36
2.6 การส่งเสริมการทำงานผู้สูงอายุในประเทศไทย.....	39
2.7 การประกอบอาชีพผู้สูงอายุ.....	41
2.8 การประกอบอาชีพอิสระของผู้สูงอายุในประเทศไทย.....	50
2.9 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	78
2.10 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	100
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	103
3.1 ตอนที่ 1 พื้นที่ดำเนินการวิจัย และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินการวิจัย.....	103
3.2 ตอนที่ 2 ขั้นตอนดำเนินการวิจัย.....	107

	หน้า
3.3 ตอนที่ 3 การเก็บรวบรวมข้อมูลและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	113
3.4 ตอนที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูล	118
3.5 ตอนที่ 5 การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล.....	119
3.6 ตอนที่ 6 จริยธรรมการวิจัย.....	120
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	122
4.1 ส่วนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลความต้องการของผู้สูงอายุในการพัฒนาอาชีพอิสระ เพื่อสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	123
4.1.1 ตอนที่ 1.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม	123
4.2 ส่วนที่ 2 ผลการวิเคราะห์และพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	130
4.2.1 ตอนที่ 2.1 บริบทพื้นที่และผู้ร่วมวิจัย	130
4.2.2 ตอนที่ 2.2 สถานการณ์การสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.....	137
4.2.3 ตอนที่ 2.3 กระบวนการสร้างและพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระ ผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.....	162
4.3 ส่วนที่ 3 ผลการสังเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	200
4.3.1 ตอนที่ 3.1 ผลการวิเคราะห์ความสำเร็จจากการดำเนินกิจกรรม.....	200
4.3.2 ตอนที่ 3.2 ผลการสังเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	208
4.3.3 ตอนที่ 3.3 ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงศักยภาพของผู้ร่วมวิจัยจากการใช้ รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอ พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.....	219
บทที่ 5 สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ.....	228
5.1 สรุปผลการวิจัย.....	228
5.1.1 ตอนที่ 1 กระบวนการสร้างและพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระ ผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.....	229

หน้า

5.1.2 ตอนที่ 2 ผลการสังเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.....	234
5.1.3 ผลลัพธ์จากรูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	236
5.2 อภิปรายผล.....	237
5.2.1 ผลการศึกษากระบวนการสร้างและพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมสร้างอาชีพอิสระ ผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	237
5.2.2 ผลการสังเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมสร้างอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.....	244
5.3 ข้อเสนอแนะ.....	259
บรรณานุกรม.....	262
ภาคผนวก.....	275
ภาคผนวก ก หนังสือเชิญขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์ และเก็บข้อมูล	276
ภาคผนวก ข จดหมายเชิญ ห่วงโซ่อาหารอุปาทาน.....	288
ภาคผนวก ค ภาพกิจกรรม.....	291
ภาคผนวก ง หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานหรืองานสร้างสรรค์ /การนำไปใช้ประโยชน์	305
ภาคผนวก จ หลักฐานการตีพิมพ์ในวารสารวิชาการ TCI ฐาน ๑	309
ภาคผนวก ฉ ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย.....	328
ภาคผนวก ช Gantt Chart เปรียบเทียบวัตถุประสงค์/กิจกรรมที่เสนอในข้อเสนอโครงการ และกิจกรรมที่ทำจริงจากโครงการวิจัย	332
ภาคผนวก ซ ใบรับรองจริยธรรม.....	337
ภาคผนวก ฌ แบบสรุปโครงการวิจัย.....	339
ประวัติคณะผู้วิจัย.....	350

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า	
2.1	แสดงรายละเอียดของทฤษฎีที่นำมาประยุกต์ใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยซึ่งสรุปได้จากการแสดงวงจรการเรียนรู้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ของนักทฤษฎีและนักการศึกษา และแนวคิดกระบวนการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา.....	34
3.1	การวางแผนกิจกรรมปฏิบัติการเพื่อนำไปสู่ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่คาดหวัง.....	111
3.2	แนวทางการเก็บรวบรวมข้อมูล	113
3.3	แนวคำถามการศึกษาสถานการณ์ความต้องการการประกอบอาชีพเสริมของผู้สูงอายุ.....	116
4.1	ข้อมูลพื้นฐานผู้ตอบแบบสอบถามความต้องการของผู้สูงอายุในการพัฒนาอาชีพอิสระเพื่อสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (n = 282).....	123
4.2	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าร้อยละ ความต้องการอาชีพอิสระเพื่อเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุ โดยรวมทุกด้าน	126
4.3	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าร้อยละ ความต้องการของผู้สูงอายุต่อการพัฒนาอาชีพอิสระเพื่อเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุ ความต้องการด้านกิจกรรม	127
4.4	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าร้อยละ ความต้องการของผู้สูงอายุต่อการพัฒนาอาชีพอิสระเพื่อเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุ ด้านประเภทของอาชีพอิสระเพิ่มเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุ	128
4.5	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าร้อยละ ความต้องการของผู้สูงอายุต่อการพัฒนาอาชีพอิสระเพื่อเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุ ด้านการจัดหางาน	129
4.6	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าร้อยละ ความต้องการของผู้สูงอายุต่อการพัฒนาอาชีพอิสระเพื่อเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุ ด้านเป้าหมายของการมีโครงการส่งเสริมอาชีพอิสระ.....	129
4.7	ข้อมูลพื้นฐานของผู้ร่วมวิจัย	136
4.8	แสดงผลสำรวจการประสบการณ์การมีส่วนร่วมในการดำเนินการวิจัย ของผู้ร่วมวิจัยที่เป็นต้นทุนเดิม	146
4.9	ผลการศึกษาความต้องการในการในการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ	151
4.10	ประเด็นการเปลี่ยนแปลงที่คาดหวังในการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ	153
4.11	แสดงการกำหนดผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลง	163

ตารางที่	หน้า
4.12 การวางแผนกิจกรรมในวงรอบที่ 2.....	178
4.13 การวิเคราะห์ความสำเร็จจากการดำเนินกิจกรรม.....	201
4.14 การสังเคราะห์การเปลี่ยนแปลงประสบการณ์เกี่ยวกับโครงการวิจัยรูปแบบการสร้างเสริม อาชีพอิสระผู้สูงอายุของผู้ร่วมวิจัย.....	204

สารบัญภาพประกอบ

ภาพประกอบที่	หน้า
2.1 แสดงวงจรการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่ได้มาจากการสังเคราะห์ที่ใช้ในงานวิจัย	36
2.2 กรอบแนวคิดการวิจัย.....	102
3.1 แบบสำรวจความต้องการทำงานอิสระของผู้สูงอายุ.....	115
4.1 ที่ตั้งของตำบลบ้านป้อม อำเภอเมืองพระนครศรีอยุธยา.....	132
4.2 บ้านเรือนในตำบลบ้านป้อม อำเภอเมืองพระนครศรีอยุธยา.....	133
4.3 กิจกรรมกำหนดภาพอนาคต การทำแผนชุมชน ระยะ 5 ปี.....	167
4.4 การแปรรูปวัตถุดิบในชุมชน.....	174
4.5 กิจกรรมรวมพลังภาคีเครือข่ายในชุมชน.....	177
4.6 กิจกรรมการศึกษาดูงานตลาดน้ำคลองลัดมะยม กรุงเทพมหานคร.....	181
4.7 การทดลองประกอบอาหารแต่ละตำรับ.....	184
4.8 วัตถุดิบจากชุมชน	186
4.9 กลุ่มผู้สูงอายุได้ทำอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นร่วมกันตามสูตรที่ได้พัฒนาขึ้น.....	187
4.10 สสำรวจความต้องการของผู้บริโภคที่ตลาดน้ำวัดท่าการ้อง	188
4.11 นำเสนออาหารภูมิปัญญาในงานยอยศยั้งฟ้าอยุธยาจรดกโลก	192
4.12 การทำประเมินประสาทสัมผัส	199
4.13 การสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม	210
4.14 สสำรวจตลาดน้ำวัดท่าการ้อง.....	214
4.15 การนำเสนออาหารภูมิปัญญาใน โครงการ : การพัฒนาศักยภาพเครือข่าย ทางวัฒนธรรม และผู้นำชุมชนคุณธรรม ในการสืบสาน รักษา ต่อยอดศาสตร์พระราชา จาก 4 ภูมิภาค จำนวน 36 จังหวัด.....	216
4.16 การนำเสนออาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยาในงานยอยศยั้งฟ้าอยุธยาจรดกโลก....	216
4.17 การนำเสนออาหารภูมิปัญญาในโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการพระบิบาลิกษุใช้ (พระคิลานุปัฏฐาก) 1 วัด 1 รูป ในเขต กทม.....	217
4.18 กิจกรรมการยกระดับอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา	219

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การก้าวเข้าสู่สังคมสูงอายุของประเทศไทยในปัจจุบันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนผ่านทางประชากร (Demographic Transition) โดยจากข้อมูลการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ. 2557 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า มีสัดส่วนของประชากรที่อายุ 60 ขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 14.9 ของประชากรทั้งหมดของประเทศ และข้อมูลจากการคาดประมาณประชากรของประเทศไทยของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งเป็นการคาดประมาณไปในอนาคต 20-30 ปีข้างหน้า โดยใช้ข้อมูลจากสำมะโนประชากรและเคหะ ปี พ.ศ. 2553 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ เป็นข้อมูลฐานในการคาดประมาณ และใช้สมมติฐานว่าภาวะเจริญพันธุ์จะลดลงตลอดช่วง 30 ปี คาดว่า ประเทศไทยจะก้าวเข้าสู่สังคมสูงอายุแบบสมบูรณ์ (Aged Society) คือ จะมีสัดส่วนประชากรที่อายุ 60 ปี ขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศ หรือมีสัดส่วนประชากรที่อายุ 65 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 14 ของประชากรทั้งหมดของประเทศ ในปี พ.ศ. 2564 และในอีก 10 ปีถัดไป คือ ในปี พ.ศ. 2574 ประเทศไทยก็จะก้าวเข้าสู่สังคมสูงอายุแบบสุดยอด (Super Aged Society) คือ จะมีสัดส่วนประชากรที่อายุ 65 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมดของประเทศ¹ ซึ่งการที่ประเทศไทยมีจำนวนและสัดส่วนของประชากรสูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วเช่นนี้จะส่งผลให้ลักษณะการพึ่งพิงทางเศรษฐกิจระหว่างประชากรวัยต่างๆ เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่เคยมีประชากรวัยเด็กพึ่งพิงประชากรวัยแรงงานมากกว่าวัยสูงอายุ แต่ในอนาคตอันใกล้จะมีผู้สูงอายุที่ต้องพึ่งพิงประชากรวัยแรงงานมากกว่าเด็ก ซึ่งก็สอดคล้องกับข้อมูลจากการสำรวจประชากรสูงอายุ ในประเทศไทยปี พ.ศ. 2566 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ที่พบว่า อัตราส่วนพึ่งพิงของประชากรวัยสูงอายุเพิ่มขึ้นจากเดิมที่เคยมีอัตราส่วนพึ่งพิงของผู้สูงอายุต่อผู้ที่อยู่ในวัยทำงาน อยู่ที่ร้อยละ 10.7 ในปี พ.ศ. 2537 จากนั้นก็เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 18.1 ในปี

---

¹ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, “ประชากรทั้งหมดของประเทศไทย 2565,” <<https://www.nesdc.go.th/main.php?filename=intro>>, 9 กุมภาพันธ์ 2566.

พ.ศ. 2554 และเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 22.3 ในปี พ.ศ. 2557 ซึ่งหมายความว่า ประชากรวัยทำงาน 100 คน ต้องรับภาระเลี้ยงดูผู้สูงอายุ 22 คน หรือวัยแรงงาน 4 คน ต่อผู้สูงอายุ 1 คน และในปี 2566 มีแนวโน้มสูงมากยิ่งขึ้น²

ข้อมูลจากการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ. 2557 พบว่า ผู้สูงอายุไทยส่วนใหญ่มีแหล่งรายได้หลักมาจากบุตร และการทำงานในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน คือ ร้อยละ 36.7 และ ร้อยละ 33.9 ตามลำดับ ส่วนรายได้ที่มาจากเบี้ยยังชีพจากทางราชการก็พบว่ายังคงมีความสำคัญต่อผู้สูงอายุไทย ซึ่งพบว่าผู้สูงอายุไทยมีแหล่งรายได้หลักมาจากเบี้ยยังชีพจากทางราชการ ร้อยละ 14.8 ส่วนแหล่งรายได้หลักในการดำรงชีวิตที่มาจากเงินบำเหน็จ/บำนาญ จากคู่สมรส และจากดอกเบียเงินออมและทรัพย์สินที่ผู้สูงอายุได้เก็บออมสะสม พบว่า มีเป็นส่วนน้อยในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน คือ ร้อยละ 4.9 ร้อยละ 4.3 และ ร้อยละ 3.9 ตามลำดับ แต่สถานการณ์ทางสังคมและเศรษฐกิจของประเทศที่เปลี่ยนแปลงไปควบคู่กับสถานการณ์การก้าวเข้าสู่สังคมสูงอายุของประเทศไทยในปัจจุบันได้ส่งผลกระทบต่ออัตราการพึ่งพิงที่เปลี่ยนแปลงไป และทำให้แหล่งที่มาของรายได้หลักในการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย โดยจากข้อมูลการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550 จนถึงปี พ.ศ. 2557 พบว่า แหล่งรายได้หลักในการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุไทยมีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงไป จากเดิมโดยในปี พ.ศ. 2550 ผู้สูงอายุไทยส่วนใหญ่มีแหล่งรายได้หลักมาจากบุตรในสัดส่วนที่สูง ถึงร้อยละ 52.3 แต่ปี พ.ศ. 2557 พบว่า แหล่งรายได้หลักของผู้สูงอายุที่มาจากบุตรลดลงเหลือเพียงร้อยละ 36.7 ซึ่งถือว่าลดลงค่อนข้างมาก ในขณะที่ผู้สูงอายุที่มีแหล่งรายได้หลักที่มาจากการทำงาน ได้แก่แหล่งรายได้ที่มาจากดอกเบีย/เงินออม/ทรัพย์สิน และการทำงาน มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นจากปี พ.ศ. 2550

การกำหนดแนวทางรับมือและจัดการผลกระทบจากสภาพสังคมสูงอายุ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของ ผู้สูงอายุ และประชากรทุกช่วงวัย เป็นเรื่องที่มีความสำคัญ ข้อกังวลหนึ่งเกี่ยวกับผลกระทบจากสถานการณ์ สูงอายุ เป็นเรื่องความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะในด้านการทำงานและรายได้ ในอดีต ผู้สูงอายุไทยส่วนใหญ่ได้รับการเกื้อหนุนทางเศรษฐกิจจากบุตรหลาน หรือสมาชิกในครอบครัว แต่จากการเปลี่ยนแปลงของลักษณะและโครงสร้างครอบครัวไทย รวมถึงรูปแบบการอยู่อาศัยในปัจจุบัน การเกื้อหนุน ภายในครอบครัวไทยมีแนวโน้มลดลง ในปี 2560 ผู้สูงอายุที่มีรายได้หลักจากบุตรหรือลูกหลานมีสัดส่วนลดลง ต่อเนื่องเหลือประมาณ 1 ใน 3 ขณะที่ในสัดส่วนที่เพิ่มขึ้น พึ่งพิง

---

² สำนักงานสถิติแห่งชาติ, “ข้อมูลจากการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย 2554,” <https://www.nso.go.th/nsoweb/nso/survey_detail/iM>, 2 กันยายน 2566.

รายได้จากเบี้ยยังชีพซึ่งเป็นสวัสดิการจาก ภาครัฐเป็นหลัก ในระยะยาว ทำให้พอจะเห็นภาพถึงภาระทางการคลังที่จะเพิ่มสูงขึ้นของภาครัฐจากจำนวน ผู้สูงอายุที่จะเพิ่มขึ้นต่อเนื่อง การสนับสนุนให้ผู้สูงอายุทำงานได้ยาวนานขึ้น สามารถเก็บออมเงินและ ทรัพย์สินในระหว่างที่ทำงานหรืออยู่ในช่วงวัยทำงาน เพื่อสามารถใช้เป็นแหล่งรายได้หลังเกษียณในยามชรา เป็นเรื่องที่ต้องเตรียมการ³ ในขณะเดียวกันภาครัฐก็มีส่วนสำคัญในการช่วยเสริมสร้างความมั่นคงในชีวิตให้กับผู้สูงอายุ เช่น การส่งเสริมการทำงานเพื่อสร้างรายได้ การส่งเสริมการออมเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจระดับบุคคล เป็นต้น และส่งเสริมการเตรียมความพร้อมและความมั่นคงทางการเงินให้กับประชากรวัยแรงงานตั้งแต่ก่อนเข้าสู่วัยเกษียณ

ดังนั้น เมื่อแนวโน้มที่ผู้สูงอายุจำเป็นต้องมีการพึ่งพาตนเองเพิ่มมากขึ้น การทำงานในลักษณะการประกอบอาชีพเพื่อสร้างความเป็นอยู่ที่ดีด้านเศรษฐกิจ จึงมีความจำเป็นสำหรับผู้สูงอายุ เนื่องจากเป็นที่มาของรายได้ การเห็นคุณค่าและศักดิ์ศรีของตนเอง รวมไปถึงเป็นการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ จาก การสำรวจภาวะการทำงานของประชากรของสำนักงานสถิติแห่งชาติในปี 2564⁴ มีผู้สูงอายุที่ทำงานจำนวน 5.11 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 37.5 ของผู้สูงอายุทั้งหมด โดยกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่พบ 5 อันดับแรก คือ เกษตรกรรม ร้อยละ 59.30 รองลงมาทำงานในสาขาการขนส่ง การขายปลีก การซ่อมจักรยานยนต์และจักรยาน ร้อยละ 13.80 สาขาการผลิต ร้อยละ 7.00 สาขากิจกรรมที่พักแรมและการบริการด้านอาหาร ร้อยละ 6.60 และการก่อสร้าง ร้อยละ 3.00 ตามลำดับ

จากข้อมูลดังกล่าว สะท้อนให้เห็นความต้องการแรงงานผู้สูงอายุ โดยสัดส่วนของกำลังแรงงานวัยทำงานมีแนวโน้มลดลง ขณะที่สัดส่วนของกำลังแรงงานผู้สูงอายุมีแนวโน้มสูงขึ้น ซึ่งหลายฝ่ายเห็นพ้องต้องกันว่า การดำเนินการส่งเสริมการมีงานทำแก่ผู้สูงอายุจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ช่วยให้ประเทศเกิดสมดุลทางเศรษฐกิจ⁵

³ เฉลิมพล แจ่มจันทร์ และสุภรต จรัสสิทธิ์, “สถานการณ์และแนวโน้มสภาพการทำงานของผู้สูงอายุไทย: การวิเคราะห์จากข้อมูลการสำรวจระดับประเทศ”, รายงานการวิจัย มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2564, หน้า 1.

⁴ สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, **สรุปผลที่สำคัญการทำงานของผู้สูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2566**, (กรุงเทพมหานคร: กองสถิติพยากรณ์ สำนักงานสถิติแห่งชาติ ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา, 2567), หน้า 2.

⁵ จรัญญา สงฆ์พรหม และคณะ, “กลไกการส่งเสริมการมีงานทำของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบ”, รายงานการวิจัย มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2558, หน้า 1.

จากสภาพการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรของประเทศไทย ได้กลายมาเป็นโอกาสทางธุรกิจที่บรรดาผู้ประกอบการ จะต้องมีการวางแผนและปรับตัว เพื่อให้สินค้าและบริการ สามารถตอบสนองความต้องการของกลุ่มลูกค้าผู้สูงอายุที่มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น อย่างไรก็ตาม ปัจจุบัน ตลาดของธุรกิจผู้สูงอายุมักกระจุกตัวอยู่กับผู้สูงวัยที่มีรายได้เพียงพอ ทั้งจากดอกเบี้ย เงินออม รายได้จากบุตรธิดา หรือแม้แต่รายได้จากบำนาญ เป็นต้น ในขณะที่กลุ่มผู้สูงอายุที่มีข้อจำกัดด้านรายได้ แต่มีทักษะความเชี่ยวชาญตามสายอาชีพที่เคยทำมา โดยศูนย์วิจัยกสิกรไทย⁶ มองว่า โมเดลธุรกิจหนึ่งที่สามารถสร้างรายได้ให้แก่ผู้สูงอายุ โดยมีความยืดหยุ่นและเหมาะสมกับภาวะการแข่งขันทางธุรกิจที่เพิ่มสูงขึ้นในปัจจุบัน คือ ธุรกิจชุมชนฟรีแลนซ์ผู้สูงอายุ โดยการสร้างแพลตฟอร์มธุรกิจ ซึ่งเป็นศูนย์รวมของชุมชนผู้สูงอายุและองค์กรธุรกิจที่ต้องการจ้างพนักงานอิสระหรือฟรีแลนซ์ (Freelance) ที่เป็นผู้สูงอายุ เพื่อปฏิบัติงานที่เฉพาะเจาะจงและต้องการทักษะความเชี่ยวชาญที่แตกต่างเป็นงานๆ ไป แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแนวโน้มการปรับตัวของผู้ประกอบการธุรกิจในปัจจุบัน ในด้านการบริหารต้นทุนแรงงานให้มีประสิทธิภาพ โดยเริ่มหันมาจ้างพนักงานฟรีแลนซ์มากขึ้น ซึ่งสามารถลดค่าใช้จ่ายได้มากกว่าร้อยละ 65 เมื่อเทียบกับการจ้างพนักงานประจำ เนื่องจากไม่ต้องมีต้นทุนด้านสวัสดิการต่างๆ และไม่มีภาระผูกพันระยะยาว ทั้งนี้ ศูนย์วิจัยกสิกรไทย ประเมินว่า ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมาตลาดฟรีแลนซ์ไทยมีแนวโน้มเติบโตเนื่องจากร้อยละ 3.9 ต่อปี โดยในปี 2561 มีมูลค่าประมาณ 4.8 แสนล้านบาท และมีจำนวนฟรีแลนซ์ราว 1.9 ล้านคน

ทั้งนี้ ตลาดฟรีแลนซ์สำหรับผู้สูงอายุสามารถแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม ซึ่งมีลักษณะความต้องการแตกต่างกัน ดังนี้ กลุ่มที่ 1 ตลาดผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางที่ต้องการทักษะสูงและกำลังประสบการณ์ขาดแคลน กลุ่มที่ 2 ตลาดผู้เชี่ยวชาญอาชีพโดยทั่วไปที่ต้องการความรู้และทักษะ และ กลุ่มที่ 3 ตลาดผู้ปฏิบัติงานโดยทั่วไปที่ไม่ต้องการความรู้หรือทักษะสูงนัก

ตลาดผู้ปฏิบัติงาน เช่น คนขับรถ พนักงานขาย พนักงานทำความสะอาด และพนักงานรับโทรศัพท์ เป็นต้น โดยทั่วไปงานในตลาดนี้จะเหมาะกับผู้สูงอายุที่มีการศึกษาและต้นทุนทางสังคมที่ไม่สูงมากนัก รวมถึงเป็นผู้ที่มีสุขภาพดีเนื่องจากมักเป็นงานที่ต้องอาศัยกำลังกายในระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุที่เคยมีต้นทุนทางสังคมที่สูงก็อาจต้องเผชิญความจำเป็นบางประการที่ต้องเข้าสู่ตลาดแรงงานใน

---

⁶ ศูนย์วิจัยกสิกรไทย, “บทวิเคราะห์แนวโน้มธุรกิจ,” <<https://www.kasikornresearch.com/TH/analysis/k-econ/business/Pages/z2974.aspx>>, 30 กันยายน 2566.

กลุ่มนี้ การจ้างงานผู้สูงอายุในกลุ่มนี้ อาจต้องไม่เปิดเผยข้อมูลด้านการศึกษาและตำแหน่งงานก่อนเกษียณ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้สูงวัยในกลุ่มดังกล่าว มีทางเลือกในด้านการจ้างงานมากขึ้น⁷

รูปแบบการทำงานแบบอิสระ (Freelance) หรือการมีอาชีพเสริมอิสระสามารถให้ความเป็นอิสระและยืดหยุ่นแก่ผู้สูงอายุ ไม่ต้องมีสัญญาผูกมัดระยะยาว สามารถทำงานได้ตามเวลาของตนเอง ปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสมและความจำเป็นของผู้สูงวัยแต่ละคน ขณะเดียวกันยังได้รับค่าตอบแทนสูงในแต่ละครั้ง แม้ว่าจะมีรายได้ไม่สม่ำเสมอขึ้นอยู่กับปริมาณงานและทักษะความเชี่ยวชาญของผู้สูงวัยแต่ละคน นอกจากนี้ ผู้สูงอายุที่ถูกจ้างงาน ก็จะทำให้เกิดความรู้สึกว่าตนเองยังมีคุณค่า ไม่รู้สึกเศร้าซึม ซึ่งเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงวัยอีกทางหนึ่ง

โดยที่การมีงานทำของผู้สูงอายุมิได้เน้นที่ค่าจ้างอย่างเดียว แต่เน้นที่ กิจกรรมด้านหัตถอุตสาหกรรมที่หลากหลายรูปแบบ ตามองค์ความรู้ของท้องถิ่นที่สืบทอดกันมา โดยมีหน่วยงานของรัฐและเอกชนให้การสนับสนุนในเรื่องการจัดหาปัจจัยการผลิต การบริหาร จัดการ และการตลาด และที่สำคัญสามารถส่งเสริมการมีงานทำผ่านองค์กรที่มีอยู่แล้วในชนบท หรือในเมือง คือสหกรณ์รูปแบบต่างๆ หรือกลุ่มเกษตรกร กลุ่มเพื่อการพัฒนาการเกษตรรูปแบบอื่นๆ สามารถใช้เครือข่ายสมาชิกที่มีอยู่แล้วทั่วประเทศ เพื่อสนับสนุนให้เป็นแหล่งงานแก่ผู้สูงอายุที่ต้องการมีงานทำ ในขณะที่สมรรถนะทางกายภาพของผู้สูงอายุจะลดลงเมื่ออายุมากขึ้น ทำให้ประสิทธิภาพในการทำงานลดลง⁸ อย่างไรก็ตามผลผลิตภาพแรงงานสามารถเพิ่มให้สูงขึ้นได้ โดยการพัฒนาคุณภาพแรงงานทั้งทางตรงและทางอ้อมโดยผ่านการศึกษา ระบบและกลไกที่ดีในการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาความต้องการของผู้สูงอายุในการพัฒนาอาชีพอิสระเพื่อสร้างรายได้ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

1.2.2 เพื่อพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

⁷ ศูนย์วิจัยกสิกรไทย, “จ้างงาน ผู้สูงวัย,” <<http://www.https://cheechon.gruay.smartsme.co.th/content>>, 4 กันยายน 2566.

⁸ สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, “โครงการศึกษาเพื่อหารูปแบบการส่งเสริมการมีงานทำแก่ผู้สูงอายุในพื้นที่ชนบท”, รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2553, หน้า 3.

1.2.3 เพื่อนำเสนอรูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

1.3 ขอบเขตการวิจัย

1.3.1 ขอบเขตของผู้ร่วมวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้ดำเนินการในพื้นที่ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยได้กำหนดผู้ร่วมวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังนี้

1) ผู้ร่วมวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาความต้องการของผู้สูงอายุในการพัฒนาอาชีพอิสระเพื่อสร้างรายได้ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จากจำนวนผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อมจำนวน 564 คน จากการคำนวณกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการของ เครซี และมอร์แกน ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ต้องเก็บข้อมูลเท่ากับ 226 ฉบับ และทำการเก็บเพิ่มเพื่อป้องกันข้อมูลสูญหายจึงเก็บแบบสอบถาม จำนวน 282 ฉบับ

2) ผู้ร่วมวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยอาศัยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ผู้ร่วมวิจัยในพื้นที่ดำเนินการวิจัย เป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและสมัครใจที่จะเข้าร่วมในการวิจัยครั้งนี้ โดยผู้วิจัยใช้การเลือกแบบเจาะจง ซึ่งพิจารณาตามคุณสมบัติเบื้องต้น ดังนี้

1) เป็นผู้ที่เคยเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ร่วมกับหน่วยงานต่างๆ เช่น หน่วยงานระดับจังหวัด หน่วยงานระดับท้องถิ่น เป็นต้น

2) มีคุณสมบัติเบื้องต้นตามแบบสำรวจความต้องการประกอบอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ

3) เป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

4) เป็นผู้อ่านออกเขียนได้ และสามารถสื่อสารกับบุคคลอื่นได้

5) เป็นผู้ได้รับการยอมรับจากชุมชน เนื่องจากการดำเนินการวิจัยโดยอาศัยวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในระหว่างการดำเนินการนั้นจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากสมาชิกกลุ่ม ทั้งในฐานะผู้ร่วมกิจกรรมและผู้ให้ข้อมูล

6) มีความสมัครใจเข้าร่วมการวิจัยตลอดระยะเวลาที่ดำเนินการวิจัย

1.3.2 ขอบเขตด้านวิธีวิทยา

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ก่อนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ในระยะนี้ เป็นการวิจัยที่ผู้วิจัยดำเนินการสำรวจสภาพชุมชน และความต้องการการมีอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ในพื้นที่ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยศึกษาจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ตำบลบ้านป้อม จำนวน 2 เรื่อง ได้แก่การสำรวจสุขภาพและเศรษฐกิจของชุมชน และโครงการการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการมีงานทำโดยการสร้างมูลค่าเพิ่มบนฐานทรัพยากรและภูมิปัญญาของชุมชนที่เหมาะสมกับกลุ่มผู้มีรายได้น้อย ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยศึกษาจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ตำบลบ้านป้อม จำนวน 2 เรื่อง ได้แก่การสำรวจสุขภาพและเศรษฐกิจของชุมชน และโครงการการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการมีงานทำโดยการสร้างมูลค่าเพิ่มบนฐานทรัพยากรและภูมิปัญญาของชุมชนที่เหมาะสมกับกลุ่มผู้มีรายได้น้อย ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เมื่อได้ข้อมูลแล้วผู้วิจัยนำเสนอข้อมูล 3 ประเด็น ได้แก่ 1) ผู้สูงอายุแยกตามสถานะทางเศรษฐกิจและสุขภาพ 2) การทำอาชีพเสริมของผู้สูงอายุ 3) การทำงานร่วมกับโหนดพระนครศรีอยุธยา เพื่อนำข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษามาส่งต่อสู่ผู้ร่วมวิจัย เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัยในระยะที่ 2 คือ ระยะการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้งในส่วนการฉายภาพให้ผู้ร่วมวิจัยเห็นภาพชุมชนของตนเอง และผลการทำงานร่วมกับหน่วยงานภาคเอกชน อันเป็นการสร้างความเข้าใจในชุมชนของตนเอง เป็นการสร้างแรงบันดาลใจและกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมในการดำเนินการวิจัยเพื่อเสริมสร้างอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยนำเสนอให้เห็นภาพตั้งแต่ต้นทางของกระบวนการ และปลายทางเมื่อดำเนินการพัฒนาจนประสบความสำเร็จแล้ว รวมถึงปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในระหว่างดำเนินการวิจัย เพื่อเป็นข้อควรระวังในการดำเนินการเพื่อการเสริมสร้างอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยาในครั้งนี้ และนำข้อค้นพบ

มาเป็นแนวทางในการดำเนินการเพื่อการเสริมสร้างอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ระยะที่ 2 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ระยะนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยเริ่มต้นจากผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยร่วมกันกำหนดประเด็นปัญหาที่ต้องการพัฒนา ในการเสริมสร้างสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และวางแผนการดำเนินกิจกรรมการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติกิจกรรมการอันนำมาซึ่งการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และรูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยการปฏิบัติการร่วมกันของผู้ร่วมวิจัยหรือกลุ่มปฏิบัติการวิจัย รวมถึงร่วมกันสังเกต การสะท้อนผล และการปรับปรุงแผนเพื่อนำแผนที่ได้ทำการปรับปรุงไปสู่การปฏิบัติ จนกระทั่งเกิดการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และรูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยระยะที่ 2 นี้ผู้วิจัยดำเนินการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้งสิ้นจำนวน 3 วนรอบ

เมื่อเสร็จสิ้นวนรอบของการวิจัยที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเห็นว่ากระบวนการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยาทำให้ผู้ร่วมวิจัยสามารถสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุได้ และมีการเพิ่มพูนศักยภาพของผู้ร่วมวิจัยในการค้นหาตนเอง ค้นพบความสามารถของตนเองและชุมชน เกิดแนวทางในการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ที่นำไปสู่การพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้แล้ว ผู้วิจัยได้ดำเนินการสังเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่เป็นผลรวมจากกระบวนการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ทั้งนี้ หลังจากที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการงานวิจัยทั้ง 2 ระยะแล้ว ผู้วิจัยได้ถอนตัวออกจากพื้นที่วิจัย เพื่อให้ผู้ร่วมวิจัยได้ดำเนินการต่อเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน โดย ผู้วิจัยจะทำหน้าที่เป็นผู้ให้การช่วยเหลือ แนะนำตามความเหมาะสม ซึ่งผู้ร่วมวิจัยสามารถดำเนินกิจกรรมต่างๆ โดยอาศัยกระบวนการวิจัยเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินการได้ด้วยตนเอง และกลุ่มสามารถขับเคลื่อนการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้อย่างเป็นรูปธรรม และมีแนวโน้มนำไปสู่ความยั่งยืนต่อไป

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีขอบเขตเนื้อหาที่ครอบคลุมกระบวนการพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ซึ่งการค้นหาคะบวนการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุนี้ ทำการศึกษาในมิติการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุในชุมชน และความต้องการในการทำอาชีพอิสระของผู้สูงอายุในชุมชน เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัยในระยะที่ 2

ในส่วนของเนื้อหากระบวนการพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ครอบคลุมเนื้อหาที่เป็นการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านการปฏิบัติ และด้านการส่งต่อองค์ความรู้สู่สาธารณะ อันส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในมิติความคิด การลงมือปฏิบัติแบบมีส่วนร่วม และการส่งต่อองค์ความรู้สู่สาธารณะ นำเนื้อหาไปวิเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา รวมถึงผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับผู้ร่วมวิจัยที่เข้าร่วมกระบวนการวิจัย โดยการมีส่วนร่วมทุกกระบวนการวิจัยของผู้ร่วมวิจัยตามวงจรของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ทั้งนี้โดยอาศัยมุมมองจากแนวคิดทฤษฎีที่เป็นสหวิทยาการเป็นแนวทางในการศึกษาและทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลง ทั้งในมิติสังคมวิทยา และจิตวิทยา เช่น ทฤษฎีพัฒนาการด้านอาชีพ แนวคิดเกี่ยวกับอาชีพอิสระ แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ (Active Aging) แนวคิดการพึ่งพาตนเอง แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ เป็นต้น

1.4 นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ

1.4.1 ผู้สูงอายุ หมายถึง ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ขึ้นไป ที่มีสุขภาพดี รายได้น้อย อาศัยอยู่ในพื้นที่ บ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

1.4.2 ผู้ร่วมวิจัย หมายถึง ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ขึ้นไป ที่มีสุขภาพดี รายได้น้อย ต้องการงานอิสระ ที่อาศัยอยู่ในตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีคุณสมบัติตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนด โดยผู้วิจัยใช้การเลือกแบบเจาะจง ซึ่งพิจารณาตามคุณสมบัติเบื้องต้น ดังนี้ 1) เป็นผู้ที่เคยเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ร่วมกับหน่วยงานต่างๆ เช่น หน่วยงานระดับจังหวัด หน่วยงานระดับท้องถิ่น เป็นต้น 2) มีคุณสมบัติเบื้องต้นตามแบบสำรวจความต้องการประกอบอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ 3) เป็นผู้ที่อยู่อาศัยอยู่ในตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 4) เป็นผู้อ่านออกเขียนได้ และสามารถสื่อสารกับบุคคลอื่นได้ 5) เป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับจากชุมชน เนื่องจากการดำเนินการวิจัยโดยอาศัยวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในระหว่างการดำเนินการนั้นจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากสมาชิกกลุ่ม ทั้งในฐานะผู้ร่วมกิจกรรมและผู้ให้ข้อมูล และ 6) มีความสมัครใจเข้าร่วมการวิจัยตลอดระยะเวลาที่ดำเนินการวิจัย

1.4.3 การสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ หมายถึง การพัฒนา การเพิ่มขีดความสามารถของผู้สูงอายุที่มีผลต่อการกระทำ หรือการเปลี่ยนแปลงทั้งในมิติของการคิด การปฏิบัติ และการส่งต่อองค์ความรู้สู่สาธารณะ โดยเป็นการพัฒนาและเพิ่มพูนทักษะด้านการทำอาหารภูมิปัญญาพระนครศรีอยุธยา ความรู้เกี่ยวกับการสำรวจตลาด ความรู้เกี่ยวกับการวิจัย และศักยภาพที่แฝงอยู่ เช่น ลักษณะของบุคคลของผู้ร่วมวิจัย ความคิดความเชื่อที่แฝงอยู่ในผู้ร่วมวิจัย อันนำไปสู่การนำศักยภาพนั้นมาใช้ในการพัฒนาอาหารภูมิปัญญาโดยอาศัยกระบวนการวิจัย นำไปสู่ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงในมิติการคิด การลงมือปฏิบัติแบบมีส่วนร่วม และการส่งต่อองค์ความรู้สู่คนรุ่นใหม่ และเกิดการรวมกลุ่มกันอย่างมีพลัง

1.4.4 รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุและผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลง อันประกอบด้วย 1) เตรียมคนเตรียมข้อมูล วิเคราะห์ระบบนิเวศน์อาชีพผู้สูงอายุ 2) ค้นหาภาคีเครือข่ายส่งเสริมอาชีพในชุมชน 3) กำหนดเป้าหมายในการสร้างอาชีพอิสระ 4) ขับเคลื่อนอาชีพอิสระผู้สูงอายุผ่านการทำอาหารภูมิปัญญา 5) พัฒนาคุณค่าความหมายของอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา ด้วยการวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการ และทดสอบการยอมรับทางประสาทสัมผัส เพื่อพัฒนาต่อยอดเป็นเมนูสุขภาพอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา

1.4.5 อาชีพอิสระ หมายถึง การทำกิจกรรมการทำงานการประกอบการที่ไม่เป็นโทษแก่สังคม และมีรายได้ตอบแทนโดยอาศัยแรงงาน ความรู้ ทักษะ อุปกรณ์ เครื่องมือวิธีการแตกต่างกันไป

1.4.6 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการวิจัยที่ใช้ในการพัฒนา รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ที่มุ่งเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ร่วมวิจัยในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การระบุปัญหา จนกระทั่งสิ้นสุดการวิจัย เป็นกระบวนการที่เป็นพลวัตรของเกลียวปฏิสัมพันธ์ที่มี กระบวนการย้อนกลับและนำไปสู่การพัฒนาในขั้นต่อไป จากผลการสะท้อนสิ่งที่ปัญหา การเก็บรวบรวมข้อมูล และการปฏิบัติ การพัฒนาการดำเนินงานต้องสามารถนำไปปฏิบัติได้ และมีการนำเสนอ ผลการวิจัยต่อผู้ที่เกี่ยวข้องซึ่งในขั้นตอนการทำกรวิจัยในการพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระ ผู้สูงอายุ มีขั้นตอนดังนี้ 1) ขั้นการวางแผน (Plan) ผู้ร่วมวิจัยร่วมกันวิเคราะห์และกำหนดประเด็นร่วมกัน และวางแผนการดำเนินการ โดยกำหนดระยะเวลาและผู้รับผิดชอบ 2) ขั้นการปฏิบัติ (Action) ผู้ร่วมวิจัยปฏิบัติกิจกรรมตามแผนที่ได้กำหนดในขั้นการวางแผน 3) ขั้นสังเกต (Observe) ผู้ร่วมวิจัย สังเกตผลการปฏิบัติกิจกรรมว่าเป็นอย่างไร ส่วนที่สำเร็จ ส่วนที่ต้องปรับปรุง และ 4) ขั้นสะท้อนผลการ ปฏิบัติ (Reflect) ผู้ร่วมวิจัยร่วมกันสะท้อนผลการปฏิบัติว่าเป็นอย่างไร พร้อมทั้งร่วมวางแผนการดำเนิน กิจกรรมที่ต้องการปรับปรุงเพิ่มเติมเพื่อดำเนินการในรอบต่อไป

1.5 ประโยชน์ที่จะได้จากการวิจัย

1.5.1 จากผลการวิจัยทำให้เข้าใจปัญหา และความต้องการในการทำงานของผู้สูงอายุ และได้รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ที่สามารถส่งเสริมให้มีงานทำได้ตามความต้องการ และเหมาะสมกับบริบทของผู้สูงอายุ

1.5.2 ภาครัฐเครือข่าย และกลไกในการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุมีแนวทางในการดำเนินการ ส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ

1.5.3 เกิดการต่อยอดทางวิชาการ โดยการนำผลที่ได้จากการศึกษาไปต่อยอดหรือเป็นพื้นฐาน สำหรับการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุในพื้นที่ชุมชนอื่นต่อไป

1.5.4 ได้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุภายใต้บริบทสังคมกึ่งเมือง

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาการพัฒนา รูปแบบการเสริมสร้างอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา คณะผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นที่เกี่ยวข้องดังนี้

- 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ
- 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ
- 2.3 แนวคิดการพึ่งพาตนเอง
- 2.4 แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์
- 2.5 แนวคิดการเปลี่ยนแปลงด้วยความตั้งใจ
- 2.6 การส่งเสริมการทำงานผู้สูงอายุในประเทศไทย
- 2.7 การประกอบอาชีพผู้สูงอายุ
- 2.8 การประกอบอาชีพอิสระของผู้สูงอายุในประเทศไทย
- 2.9 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.10 กรอบแนวคิดในการวิจัย

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

2.1.1 ความหมายของคำว่า “ผู้สูงอายุ”

ผู้สูงอายุ มีคำเรียกภาษาอังกฤษว่า Elderly or Aging ซึ่งเป็นศัพท์ที่บัญญัติขึ้นในปี พ.ศ. 2506 เพราะที่ประชุมสมัชชาผู้สูงอายุเห็นว่าความแก่ หน่อม ชราไม่มีอะไรเป็นเครื่องแบ่งวัด จึงไม่ควรให้ใช้คำว่า “ผู้ชรา” เพราะจะทำให้เกิดความหดหู่จึงกำหนดให้ใช้คำว่า “ผู้สูงอายุ” เป็นต้นมา¹

---

¹ สุพัตรา สุภาพ, สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม ครอบครัว ศาสนา ประเพณี, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2536), หน้า 48.

ผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้ที่ความเสื่อมโทรมของร่างกายไปตามธรรมชาติ กำลังกายมีความล่าช้า รวมถึงเป็นผู้ที่บุตรหลานและสังคมควรให้ความเข้าใจและเคารพยกย่องให้เกียรติ² จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุนั้นได้มีผู้นิยามความหมายของผู้สูงอายุไว้ดังนี้ The United Nations (อ้างถึงใน UNFPA, 2012: 20) ได้นิยามผู้สูงอายุว่า บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป

พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546³ ระบุว่า ผู้สูงอายุ หมายถึง บุคคลที่มีอายุเกิน 60 ปี บริบูรณ์ขึ้นไปและมีสัญชาติไทย

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข กล่าวว่า ผู้สูงอายุ คือ บุคคลที่ถูกสังคมกำหนดเกณฑ์ของอายุที่อยู่ในช่วงวัยสุดท้ายของชีวิต ซึ่งเป็นวัยแห่งการเปลี่ยนแปลงของร่างกาย จิตใจ และสังคม ทั้งนี้จะพบว่ นิยามของผู้สูงอายุนั้นจะเป็นไปในลักษณะของนิยามข้างต้น คือ บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป แต่อย่างไรก็ตามยังพบว่ามึนิยามของผู้สูงอายุในลักษณะอื่นที่นอกเหนือจากที่ได้กล่าวไป เช่น ประเทศที่พัฒนาแล้วส่วนใหญ่ให้นิยามของคำว่าผู้สูงอายุไว้ว่า บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไป ขณะที่บางนิยามเป็นการมองที่การเปลี่ยนแปลงบทบาททางสังคมหรือการทำกิจกรรมต่างๆ ของบุคคล โดยให้ความหมายในลักษณะของการถดถอยของความสามารถของร่างกายจิตใจ หรือการทำหน้าที่ของบุคคล (UNFPA, 2012: 20)

เพ็ญแข ประจันปัจฉินิก⁴ ให้ความหมายผู้สูงอายุ หมายถึง บุคคลที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ซึ่งถือเป็นช่วงวัยสุดท้ายของชีวิต และเป็นวัยแห่งการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม และอาจแบ่งเป็นผู้สูงอายุตอนต้น ตอนกลาง และตอนปลาย

สุรกิจ เจนอบรม⁵ ได้ให้ความหมายของผู้สูงอายุ (Elderly หรือ Ageing) หมายถึง บุคคลที่อยู่ในวัยสุดท้าย ของวงจรชีวิต ซึ่งวงจรชีวิตนั้น เริ่มตั้งแต่วัยทารก วัยเด็ก วัยหนุ่มสาว วัยผู้ใหญ่ และวัยชรา การกำหนดเกณฑ์ว่าเมื่อใดจึงจะเรียกว่าผู้สูงอายุนั้น ในสังคมดั้งเดิมได้กำหนดการเป็นผู้สูงอายุ โดยใช้บทบาทที่บุคคลนั้นๆ ทำอยู่ในสังคมเป็นเกณฑ์ ซึ่งบทบาทเหล่านี้มักจะเป็นบทบาทที่แสดงถึงความเป็นผู้เฒ่า ได้รับความนับถือสูงในสังคม ส่วนในปัจจุบันมักจะใช้อายุเป็นเกณฑ์ในการกำหนด

² บริบูรณ์ พรพิมลณี, โลกยามชราและแนวทางการเตรียมตัวเพื่อความสุข, (เชียงใหม่: พระสังฆการพิมพ์, 2528), หน้า14-16.

³ “พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546”, ราชกิจจานุเบกษา 120 ตอนที่ 130 ก (ธันวาคม 2546): 1.

⁴ เพ็ญแข ประจันปัจฉินิก, สูงอายุวิทยาศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาการศึกษาผู้ใหญ่ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2545), หน้า 35.

⁵ สุรกุล เจนอบรม, “การเรียนรู้ด้วยตนเอง: นวัตกรรมทางการศึกษาที่ไม่เคยเก่า นวัตกรรมเพื่อการเรียนการสอน”, กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541 (อัดสำเนา).

ความหมายของการเป็นผู้สูงอายุ การใช้อายุเป็นเกณฑ์นี้ก็มักจะแตกต่างกันไปในสังคมของแต่ละประเทศ เช่น บางประเทศกำหนด 55 ปี บางประเทศกำหนด 65 ปี หรือ 70 ปี และตัวเลขเหล่านี้คือเกณฑ์อายุที่ใช้เพื่อการเกษียณตัวเองออกจากการทำงานตามที่แต่ละประเทศกำหนดไว้นั่นเอง

ทฤษฎีที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุ แต่ละทฤษฎีจะกล่าวถึงความสูงอายุแตกต่างกันไป ทางชีววิทยา อธิบายความสูงอายุโดยพิจารณาจากประสิทธิภาพการทำงานของร่างกายที่ลดลง ทางจิตวิทยาจะมองความสูงอายุโดยพิจารณาจากความจำ การเรียนรู้ สติปัญญา อารมณ์ ส่วนทฤษฎีทางสังคมวิทยา พิจารณาความเป็นผู้สูงอายุจากบทบาทและสถานะทางสังคม กล่าวคือ ไม่มีทฤษฎีใดเพียงทฤษฎีเดียวที่จะอธิบายความเสื่อมถอยของสังขาร การเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์ จิตใจ และสภาพสังคมของผู้สูงอายุได้ทั้งหมด⁶

กระบวนการสูงอายุ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นธรรมดาของชีวิตภายใต้สภาพแวดล้อมและเปลี่ยนแปลงมากขึ้นตามอายุ แบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ คือ

- 1) ความสูงอายุทางร่างกาย หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายเนื่องจากประสิทธิภาพการทำงานต่ำลงมีความเสื่อมตามกระบวนการสูงอายุ
- 2) ความสูงอายุทางจิตใจ หมายถึง ความสามารถในการปรับตัวตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปได้มากขึ้น การเรียนรู้ การแก้ปัญหา อีกทั้งบุคลิกภาพก็พัฒนามากขึ้น
- 3) ความสูงอายุทางสังคม หมายถึง บทบาทและสถานะภาพในครอบครัว การงาน การแสดงออกซึ่งคุณค่าและความต้องการของสังคม

ส่วนด้านพุทธศาสนาได้ให้ความหมายของผู้สูงอายุโดยยึดความจริงของธรรมชาติหรือสังขาร ตั้งในปฏิจจสมุทฺปะตาทกล่าวถึง ชรา ว่าหมายถึง ความแปรปรวนเปลี่ยนแปลงของสังขาร (สิ่งปรุงแต่ง) ดังนั้น ชรา (ความสูงอายุ) จึงหมายถึง ความแปรปรวนหรือวนเวียนอยู่ในทุกข์หรือกองทุกข์⁷

ผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่า “ผู้สูงอายุ” หมายถึง ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป และเป็นผู้อยู่ในช่วงวัยสุดท้ายของวงจรชีวิต ซึ่งมีสภาพการเปลี่ยนแปลงของร่างกาย จิตใจและสังคมตามธรรมชาติ

⁶ ภาณุ อุดกัลณ์, **ทฤษฎีการสูงอายุ**, (อุดรธานี: อาจารย์พยาบาล กลุ่มวิชาพยาบาลบุคคลผู้มีปัญหาสุขภาพ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนี, 2553), หน้า 19.

⁷ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 16, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ เอส.อาร์. พรินติ้ง จำกัด, 2558), หน้า 876.

2.1.2 การกำหนดช่วงวัยของผู้สูงอายุ

นักชราวิทยาได้พิจารณาช่วงอายุแล้วกำหนดช่วงวัยของผู้สูงอายุตามหลักเกณฑ์จิตสังคม ชีววิทยาไว้ 4 ช่วงวัยคือ⁸

ช่วงไม่ค้อยแก่ (The Young-Old) ช่วงอายุ 60-69 ปี เป็นช่วงที่พบกับการเปลี่ยนแปลงของชีวิตที่ค่อนข้างวิกฤติหลายด้านเช่น การเกษียณอายุ การจากไปของเพื่อนสนิท คู่ครอง รายได้น้อยลง สูญเสียตำแหน่งทางสังคม ทว่าไปยังมีสุขภาพแข็งแรงแต่อาจต้องพึ่งพาคนอื่นบ้าง สำหรับผู้มีการศึกษาสูงบางท่านรู้จักปรับตัว และยังเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในครอบครัวและทางสังคมได้ปกติ

ช่วงแก่ปานกลาง (The Middle-Aged Old) ช่วงอายุ 70-79 ปี เป็นช่วงที่บางคนเริ่มเจ็บป่วย เพื่อนรุ่นเดียวกันเริ่มจากไป ทำกิจกรรมและเข้าสังคมน้อยลง

ช่วงแก่จริง (The Old-Old) ช่วงอายุ 80-90 ปี อายุช่วงนี้ถือว่าปรับตัวได้ยากมากเพราะมีความเป็นส่วนตัวสูงและต้องจัดสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม วัยนี้ต้องการความช่วยเหลือจากผู้อื่น และชอบคิดถึงอดีต

ช่วงแก่จริงๆ (The Very Old-Old) ช่วงอายุ 90-99 ปี ผู้มีอายุยืนถึงวัยนี้มีค่อนข้างน้อย มีปัญหาเจ็บป่วยมาก กลุ่มนี้ผ่านเรื่องราวต่างๆ ในชีวิตมามาก จะเลือกทำแต่สิ่งที่ตนเองพอใจและสุขสงบเท่านั้น

วงการแพทย์ได้บัญญัติปรับตัวเลขอายุเฉลี่ยของวัยกลางคนจากระดับอายุ 40-55 ปี เพิ่มมาเป็น 46-65 ปี และอายุช่วง 66-75 ปี เป็นช่วงผู้สูงอายุตอนต้น เนื่องจากคนเรามีอายุยืนยาวขึ้นและบางคนแม้วัย 50-60 ปี ก็ยังดูดีมีสง่า ดังนั้นเมื่ออายุยืนยาวขึ้นก็ดูแลตัวเองมากขึ้น⁹

ผู้วิจัยจึงสรุปว่า การกำหนดช่วงวัยของผู้สูงอายุในปัจจุบันเปลี่ยนไปจากบริบทสังคมแบบเดิมเพราะบุคคลมีการดูแลสุขภาพที่ดีขึ้น ความเจริญก้าวหน้าทางการแพทย์ทำให้คนมีบุคลิกภาพที่ดีและอายุที่ยืนยาวขึ้น อีกทั้งยังสามารถทำงาน ศึกษา หรือกิจกรรมทางสังคมได้ยาวนาน จึงได้มีการปรับช่วงอายุให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบันจึงเลือกวิจัยผู้สูงอายุช่วงวัย 60-75 ปี

การกำหนดเกณฑ์อายุดังกล่าวที่แตกต่างกันไปนี้ จึงเป็นการยากที่ทำให้มีการยอมรับกันได้โดยเท่าเทียมกันในทุกประเทศ ดังนั้น ที่ประชุมสมัชชาโลกว่าด้วยผู้สูงอายุ และให้ใช้เป็นมาตรฐาน

⁸ ศรีเรือน แก้วกังวาล, จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงอายุ เล่ม 2, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553), หน้า 541.

⁹ โปสต์ทูเคย์, “วงการแพทย์บัญญัติปรับตัวเลขอายุเฉลี่ยของวัยกลางคน”, หนังสือพิมพ์โพสทูทูเคย์, (16 มิถุนายน 2559): C5.

เดียวกันทั่วโลก สำหรับประเทศไทยได้กำหนดลักษณะของผู้สูงอายุว่าหมายถึง ผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป เพื่อให้สอดคล้องกับข้อกำหนดของที่ประชุมสมัชชาโลกว่าด้วยผู้สูงอายุ และอายุ 60 ปี จึงใช้เป็นเกณฑ์ของการปลดเกษียณอายุราชการในประเทศไทยด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตาม ผู้ที่ทำงานเกี่ยวกับผู้สูงอายุ หรือ Gerontologists ได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการพิจารณาความเป็นผู้สูงอายุไว้ 4 ลักษณะ ดังนี้

- 1) พิจารณาความเป็นผู้สูงอายุจากอายุที่ปรากฏจริง (Chronological Aging)
- 2) พิจารณาความเป็นผู้สูงอายุจากลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย (Physiological Aging พิจารณาความเป็นผู้สูงอายุจาก หรือ Biological Aging)
- 3) พิจารณาความเป็นผู้สูงอายุจากลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจ (Psychological Aging)
- 4) พิจารณาความเป็นผู้สูงอายุจากบทบาททางสังคม (Sociological Aging)

กล่าวโดยสรุป บุคคลเมื่อมีอายุมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงในทางเสื่อมจะเพิ่มมากขึ้น สติปัญญา ความจำ การเรียนรู้ สภาพจิตใจจะเปลี่ยนแปลงไป บทบาท ภาระหน้าที่ทางสังคมก็จะเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย

กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์¹⁰ อ้างตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 ได้กำหนดว่า ผู้สูงอายุ หมายถึง เป็นบุคคลที่มีอายุเกิน 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป และมีสัญชาติไทย

ศราวาลย์ อิมอูตม¹¹ กล่าวว่า ผู้สูงอายุ หมายถึง บุคคลทั้งเพศชายและเพศหญิงที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป มีการเปลี่ยนแปลงของสังขารเป็นไปตามธรรมชาติในทางที่เสื่อมโทรม แต่จะเป็นผู้มีความเข้าใจในชีวิตเพราะมีประสบการณ์ผ่านโลกมามาก

สถานภาพผู้สูงอายุนับเป็นสถานภาพที่ติดตัวมาแต่กำเนิด ด้วยเมื่อบุคคลเกิดและดำเนินชีวิตไป อายุก็เพิ่มมากขึ้น จนถึงช่วงอายุหนึ่งที่สังคมร่วมกันตกลงเรียกบุคคลในวัยนี้ว่าเป็นผู้สูงอายุ

---

¹⁰ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, “ผู้สูงอายุ,” <https://www.m-society.go.th/ewtadmin/ewt/MSO_WEB_NEW/news_view.php?id=8935>, 19 กุมภาพันธ์ 2566.

¹¹ ศราวาลย์ อิมอูตม, “การประยุกต์รูปแบบพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพของเพนเตอร์เพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมออกกำลังกายที่ถูกต้องในผู้สูงอายุ ชุมชนบ้านสำราญ ตำบลสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น”, วิทยานิพนธ์สาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสุขศึกษาและการส่งเสริมสุขภาพ, (คณะสาธารณสุข: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2548).

หรือคนแก่ ในสังคมนั้นๆ สถานภาพการเป็น “ผู้สูงอายุ” จึงเป็นสถานภาพที่ติดตัวมาไม่สามารถหลีกเลี่ยงหรือเปลี่ยนแปลง¹²

คำว่า “ผู้สูงอายุ” (Elderly) นั้น องค์การสหประชาชาติ (United Nations: UN) ไม่ได้มีการกำหนดเกณฑ์อายุเริ่มต้นที่เป็นมาตรฐานเพียงยอมรับโดยทั่วไปว่าหมายถึง บุคคลหรือกลุ่มประชากรที่มีอายุตามปีปฏิทิน (Calendar Age, Chronological Age) ตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ซึ่งเป็นเกณฑ์อายุเริ่มต้นเดียวกับขององค์การอนามัยโลกที่ใช้ในการกำหนดช่วงอายุของผู้สูงอายุ ในกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว แม้ในบางกรณีอาจไม่ได้กำหนดอย่างเป็นทางการหรือระบุชัดเจนทางกฎหมาย แต่โดยส่วนใหญ่มักถูกอ้างอิงหรือตกลงไว้ที่เกณฑ์อายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไป ในขณะที่ประเทศกำลังพัฒนาหลายประเทศ รวมถึงประเทศไทย กำหนดไว้หรือตกลงไว้ที่อายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป การมีอายุ 60 ปี ยังเป็นการครบรอบปีนักษัตร รอบที่ 5 และเริ่มต้นปีนักษัตรรอบที่ 6 จากรอบปีนักษัตร 12 ปี ซึ่งเป็นที่นิยมในการนับในหลายๆ ประเทศทางเอเชีย สำหรับบางประเทศ เช่น กลุ่มประเทศในภูมิภาคแอฟริกา ถูกเสนอให้ใช้ที่เกณฑ์อายุของบุคคล ตั้งแต่ 50 ปี หรือ 55 ปีขึ้นไป เนื่องจากยังมีอายุไม่ยืนยาวเท่ากับภูมิภาคอื่น¹³

ดังนั้นจากความหมาย หรือนิยามผู้สูงอายุข้างต้นนั้น สามารถสรุปได้ว่า ผู้สูงอายุนั้นหมายถึง บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป อาจมีการเสื่อมถอยของร่างกาย จิตใจ หรือการทำหน้าที่ของแต่ละบุคคลประกอบด้วยหรือไม่ก็ได้

2.1.3 การเปลี่ยนแปลงในวัยสูงอายุ

ทฤษฎีที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุ แต่ละทฤษฎีจะกล่าวถึงความสูงอายุแตกต่างกันไป ทางชีววิทยาอธิบายความสูงอายุโดยพิจารณาจากประสิทธิภาพการทำงานของร่างกายที่ลดลง ทางจิตวิทยาจะมองความสูงอายุโดยพิจารณาจากความจำ การเรียนรู้ สติปัญญา อารมณ์ ส่วนทฤษฎีทางสังคมวิทยาพิจารณาคือความเป็นผู้สูงอายุจากบทบาทและสถานภาพทางสังคม กล่าวคือไม่มีทฤษฎีใดเพียงทฤษฎีเดียวที่จะอธิบายความเสื่อมถอยของสังขาร การเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์ จิตใจ และสภาพสังคมของผู้สูงอายุได้ทั้งหมด¹⁴

¹² วีณา ศิริสุข และคณะ, “พ่อใหญ่ แม่ใหญ่ สถานภาพ และบทบาทผู้สูงอายุไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”, รายงานการวิจัย ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2542, หน้า 7.

¹³ รศรินทร์ เกรย์ และคณะ, “มนต์เสน่ห์ใหม่ของนิยามผู้สูงอายุ : มุมมองของจิตวิทยาสังคมและสุขภาพ”, รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2556, หน้า 6.

¹⁴ ภาณุ อดดกลิ่น, ทฤษฎีการสูงอายุ, หน้า 19.

กระบวนการสูงอายุ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นธรรมดาของชีวิตภายใต้สภาพแวดล้อมและเปลี่ยนแปลงมากขึ้นตามอายุ แบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ คือ

1) ความสูงอายุทางร่างกาย หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายเนื่องจากประสิทธิภาพการทำงานต่ำลงมีความเสื่อมตามกระบวนการสูงอายุ

2) ความสูงอายุทางจิตใจ หมายถึง ความสามารถในการปรับตัวตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปได้มากขึ้น การเรียนรู้ การแก้ปัญหา อีกทั้งบุคลิกภาพก็พัฒนามากขึ้น

3) ความสูงอายุทางสังคม หมายถึง บทบาทและสถานะภาพในครอบครัว การงาน การแสดงออกซึ่งคุณค่าและความต้องการของสังคม

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ (Active Aging)

จากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรของประเทศไทยและประเทศต่าง ๆ เกือบทั่วโลกไปสู่การเป็นสังคมผู้สูงอายุ (Ageing Society) ทำให้ประเทศต่างๆ ต้องดำเนินการพัฒนาระบบที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุอย่างเร่งด่วน องค์การอนามัยโลก (World Health Organization: WHO) กล่าวว่า สังคมโลกต้องเตรียมการและกำหนดนโยบายหรือทิศทางมุ่งสู่การพัฒนาเพื่อให้ผู้สูงอายุพึ่งพาตนเองได้ มีศักยภาพและเป็นผู้ที่ยังสามารถทำประโยชน์แก่ตนเอง ครอบครัว และสังคมได้ สอดคล้องกับแนวคิดพลวัตพลัง (Active Ageing) ซึ่งหมายถึง การที่ผู้สูงอายุยังคงมีกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับครอบครัว สังคม และชุมชน ในด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม การเมืองการปกครอง และการทำงาน ไม่ใช่เพียงแต่การมีกิจกรรมทางกาย หรือการออกกำลังกายเท่านั้น

หากกรอบการพัฒนาผู้สูงอายุที่เสนอโดยองค์การอนามัยโลก (WHO, 2002) ได้ระบุถึงองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการของการพัฒนาผู้สูงอายุ ได้แก่

- 1) การพัฒนาสุขภาพเพื่อการมีสุขภาพที่ดี (Health)
- 2) การส่งเสริมความมั่นคง ปลอดภัยหรือการมีหลักประกัน (Security)
- 3) การสร้างความมีส่วนร่วมอย่างเป็นรูปธรรม (Participation)

ความสำคัญของพลวัตพลัง ได้แก่ การช่วยลดอัตราการพึ่งพาได้ ด้วยสถานการณ์แนวโน้มในปัจจุบันผู้อายุมีแนวโน้มที่สูงขึ้น จึงควรมีการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีศักยภาพในการดำเนินชีวิตที่ดีขึ้น ทั้งนี้พบว่า ผู้สูงอายุที่มีความสำเร็จในชีวิต (Successful Aging) มีความเชื่อมโยงกับกิจกรรม (Activity) ที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิต โดยผู้สูงอายุกลุ่มดังกล่าวมักไม่แยกตัวอยู่คนเดียว มีเครือข่ายทางสังคมและมีการสนับสนุนทางสังคมเพื่อให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้ (Engagement with Life) รวมถึงมีการที่ผู้สูงอายุมีการปรับตัวอย่างต่อเนื่อง มีการผสมผสาน

ประสบการณ์ และวัฒนธรรมที่ตนอาศัยอยู่อย่างเหมาะสม การปรับตัวดังกล่าวจะมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตในทุกด้าน คือ ร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ค่านิยม จิตวิญญาณ และศักยภาพของตน เพื่อให้การดำเนินชีวิตยังคงอยู่ และมีความพึงพอใจต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกตน (Wellness) (WHO, 2007)

แนวทางการพัฒนาภาวะพหุพลังในผู้สูงอายุ จึงมุ่งเน้นการสร้างคุณค่าผ่านกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Life-Long Learning) การเรียนรู้สารสนเทศที่ผ่านการศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัยเพื่อนำไปสู่การปรับตัวสู่การพึ่งพาตนเอง สอดคล้องกับการศึกษาของ (ระวี สัจจโสภณ, 2556) ที่กล่าวถึงผลการสังเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องที่สรุปว่า ผู้สูงอายุจำเป็นต้องเรียนรู้สารสนเทศเพื่อปรับตนเองให้เข้ากับสถานการณ์และบริบททางสังคมที่เปลี่ยนไปเป็นสังคมสารสนเทศ (Information Age) อย่างมีประสิทธิภาพ เช่นเดียวกับข้อเสนอแนะของ (สุทธิชัย จิตะพันธ์กุล และคณะ, 2545) พบว่า ทักษะสำคัญของผู้สูงอายุในศตวรรษที่ 21 คือ ทักษะการสื่อสารและรู้เท่าทันสื่อ (Information and Media Literacy) และทักษะด้านคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยี (Computing and ICT Literacy) เพื่อการปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลกกระแสหลัก

ดังนั้นเพื่อตอบโจทย์การเตรียมความพร้อมสู่การเป็นสังคมผู้สูงวัยของประเทศไทย จึงจำเป็นต้องมีการส่งเสริมให้เกิดภาวะพหุพลัง (Active Ageing) โดยการบูรณาการองค์ประกอบ 3 ประการดังกล่าวข้างต้นเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบบนพื้นฐานการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในยุคดิจิทัลอย่างเท่าทัน

แนวคิดพหุพลังถูกกำหนดโดยองค์การอนามัยโลก (World Health Organization: WHO) ในช่วงปลายศตวรรษที่ 90 (1990s) เป็นแนวคิดที่แสดงถึงสุขภาวะที่สมบูรณ์ของผู้สูงอายุ และเป็นเป้าหมายของภาวะหรือคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุทั่วโลกที่ต้องดำเนินไปให้ถึง และคาดว่าเป็นหนทางเดียวที่จะแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นจากการเพิ่มจำนวนของผู้สูงอายุทั่วโลก ซึ่งเป็นการนำเสนอแนวคิดในภาพรวมเพื่อเป็นแนวทางแก่ประเทศต่างๆ นำไปใช้ในการพัฒนา ประชากรผู้สูงอายุเป็นผู้สูงอายุที่มีภาวะสุขภาพที่ดี สามารถมีความสุขในชีวิต ดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างเหมาะสม มีภาวะสุขภาพกายที่ดี สุขภาพจิตที่ดี มีความตระหนักในคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสามารถทั้งทางสังคมและเศรษฐกิจ มีความสามารถควบคุมตนเอง มีความพึงพอใจในชีวิต รวมทั้งมีศักยภาพที่พึ่งพาตนเองเท่าที่ผู้สูงอายุจะทำได้ และใช้ความสามารถช่วยเหลือตนเอง ครอบครัว คนอื่นและสังคม ประกอบด้วยปัจจัยหลัก 3 ประการ คือ 1) สุขภาพ 2) การมีส่วนร่วมในสังคมได้อย่างต่อเนื่อง 3) ความมั่นคงหรือหลักประกันทางสังคม

2.2.1 ความหมายของวุฒิพลัง (Active Ageing)

แนวคิดการเป็นผู้สูงอายุที่มีภาวะวุฒิพลัง (Active Ageing) เป็นแนวคิดหนึ่งในการพัฒนาสังคม ได้มีนักวิชาการให้คำนิยามของภาวะวุฒิพลัง ที่แตกต่างกันดังนี้

เอก ธนะสิริ วุฒิพลัง หมายถึง การเป็นผู้สูงอายุที่ทรงพลัง หรือเรียกพลังสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่ทรงพลัง หรือเรียกว่า วุฒิพลังตลอดไปจนถึงวาระสุดท้าย คือ ตายอย่างสงบ และปราศจากโรค โดยไม่ต้องรักษา หรือหาวิธียืดความตายต่อไป นอกจากนี้ วุฒิพลัง หมายถึง ผู้สูงอายุที่พึงประสงค์ในบริบทสังคมไทย ประกอบด้วย แนวคิดหลัก 4 แนวคิด คือ 1) แนวคิดผู้สูงอายุสุขภาพดี (Health Aging) 2) แนวคิดสูงวัยอย่างประสบผลสำเร็จ (Successful Aging) 3) แนวคิดผู้สูงอายุที่ยังประโยชน์ (Productive Ageing) และ 4) แนวคิดธนาคารสมอง (Brain Bank)¹⁵

สุทธิชัย จิตะพันธ์กุล¹⁶ วุฒิพลัง หมายถึง วุฒิพลังเป็นกระบวนการที่เหมาะสมนำไปสู่สุขภาพ การมีส่วนร่วม และหลักประกัน ในอันที่จะเสริมสร้างคุณภาพชีวิต เมื่อสูงวัย ซึ่งแสดงให้เห็นได้ว่าการมีวุฒิพลัง ไม่ใช่เรื่องของผู้สูงอายุเท่านั้น แต่เป็นเรื่องของคนทุกคนเมื่อสูงวัย สำหรับกระบวนการวุฒิพลัง มีขั้นตอนและเงื่อนไขดังนี้ 1) ตระหนักและรับที่จะทำ ตระหนัก หมายถึง การรับรู้ว่าคุณสมบัติที่ได้รับนั้นมีปัญหา และการรับทำ หมายถึง การวางแผนว่าตนเองต้องปฏิบัติตนอย่างไรที่จะช่วยแก้ปัญหา 2) พึ่งพาตนเอง หมายถึง การทำกิจกรรมใดๆ ที่สามารถทำได้โดยตนเอง 3) ทำคนทำ และทำเพื่อทำคน หมายถึง การที่ทุกคนร่วมมือร่วมใจลงมือทำกิจกรรมเป็นกลุ่ม 4) ทำอย่างต่อเนื่อง หมายถึง กิจกรรมที่ทำใดๆ ก็ตาม ต้องมีการดำเนินอย่างต่อเนื่อง

เพ็ญนรินทร์ สาตราจาริณี¹⁷ วุฒิพลัง หมายถึง ผู้สูงอายุที่ยังประโยชน์ เป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ มีศักยภาพพึ่งพาตนเองได้ ดูแลตัวเองได้ สามารถทำสิ่งต่างๆ ตามศักยภาพของตนเอง ทำประโยชน์ทั้งต่อตนเอง และสังคม มีความพึงพอใจในชีวิตความเป็นอยู่ในปัจจุบัน มีการเตรียมพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงที่จะมาถึง ใช้ความสามารถส่วนตัวในทางสร้างสรรค์แก่ตนเอง

¹⁵ เอก ธนะสิริ, *ทำอย่างไรจึงจะปราศจากโรคและชะลอความชรา*, (กรุงเทพมหานคร: แลนพับลิชชิง, 2547).

¹⁶ สุทธิชัย จิตะพันธ์กุล, “Active Ageing : เรื่องง่าใหม่ในศตวรรษที่ 21”, *วารสารพัฒนาวิทยาและเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ* 2, ปีที่ 4 (ตุลาคม-ธันวาคม 2544): 1-3.

¹⁷ เพ็ญนรินทร์ สาตราจาริณี, “การศึกษาทัศนคติของผู้สูงอายุที่ยังประโยชน์ กรณีศึกษาชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลสังกัดกรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม*, (คณะสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549).

เพ็ญแข ประจันปัจฉิม¹⁸ พหุฒิปลัง หมายถึง ผู้สูงที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ที่มีความพร้อมทั้งร่างกายและจิตใจ มีทัศนคติที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น รวมทั้งสังคม มีร่างกายสมบูรณ์เหมาะสมกับวัย ได้มีการเรียนรู้ที่จะดูแลตนเองและจิตใจให้สุขสมบูรณ์ได้ ก้าวทันกับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป สามารถมีส่วนร่วมในสังคม และสามารถช่วยเหลือทำประโยชน์แก่สังคมได้

กฤษณี เงามแสงธรรม¹⁹ พหุฒิปลัง หมายถึง ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ ที่มีลักษณะ 5 ประการ คือ 1) มีศักยภาพและความสามารถเป็นหลัก 2) ดูแลตนเองได้ 3) พึ่งตนเองได้ โดยรักษาคุณภาพชีวิตทั้งในเรื่อง กาย จิต สังคม และปัญญา เพื่อทำสิ่งที่ปรารถนาตามศักยภาพของตน 4) สามารถทำประโยชน์ต่อผู้อื่นและสังคม โดยมีส่วนร่วมกันสังคมให้นานที่สุดเท่าที่จะทำได้ 5) มีความพึงพอใจในชีวิตความเป็นอยู่ปัจจุบัน และเตรียมพร้อมสำหรับความเปลี่ยนแปลงที่จะมาถึง

วิทิลักษณ์ จันทร์ธนสมบัติ²⁰ พหุฒิปลัง หมายถึง ผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จต่อหน้าทั้งการทำงาน หรือจุดมุ่งหมายของชีวิต และสามารถบริหารจัดการในการดำเนินชีวิตของตน ได้อย่างเหมาะสมตามอัตภาพในด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม

ผู้สูงอายุที่มีพหุฒิปลัง นอกจากจะหมายถึง การไม่โอเวอร์ แอ็กทีฟ (Over Active) และ ไม้อันเดอร์ แอ็กทีฟ (Under Active) คือมีพลังแบบพอดีๆ พอเหมาะพอสมแล้ว ผู้สูงอายุยังต้องมีความเข้าใจในชีวิต เข้าใจในข้อจำกัด และข้อไม่จำกัดของตน นั่นคือการใช้ชีวิตที่อิสระภายใต้ข้อจำกัดที่มีนั่นเอง ซึ่งคือการมีชีวิตที่อิสระ (Independence) ที่ประกอบด้วย การมีส่วนร่วม (Participation) การมีศักดิ์ศรี (Dignity) ขณะเดียวกันก็ได้รับการดูแล (Care) ที่เหมาะสม²¹

จากการศึกษาความหมายของพหุฒิปลัง (Active Ageing) สรุปได้ว่า พหุฒิปลัง เป็นการพัฒนาด้านศักยภาพของบุคคลที่เป็นผู้สูงอายุให้มีสุขภาวะที่ดี ทั้งด้าน กาย จิต สังคม และปัญญา

¹⁸ เพ็ญแข ประจันปัจฉิม, “การจัดการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อเตรียมความพร้อมในการพัฒนาภาวะพหุฒิปลังของผู้สูงอายุไทย”, รายงานการวิจัย ภาควิชาการศึกษาผู้ใหญ่ คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2550.

¹⁹ กฤษณี เงามแสงธรรม, “การเตรียมการเข้าสู่ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพของบุคลากร กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์”, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม, (คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551), หน้า 12.

²⁰ วิทิลักษณ์ จันทร์ธนสมบัติ, “ทัศนะต่อการเป็นผู้สูงอายุที่มีความสุขของผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร กรณีศึกษาสาธารณสุข 40 บางแค”, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม, (คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2552), หน้า 10.

²¹ สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, “ผู้สูงอายุที่มีพหุฒิปลัง” <www.hsri.or.th/people/media/care/detail>, 5 มิถุนายน 2560.

มีอิสระพึ่งพาตนเองได้ มีศักยภาพในการช่วยเหลือคนอื่น มองโลกในแง่ดี สามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ตนเองมีชีวิตอยู่ได้อย่างมีคุณค่า

2.2.2 องค์ประกอบของพฤติกรรม

ดวงเดือน รัตนมงคลกุล²² แนวคิดพฤติกรรมประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก คือ

1) สุขภาพ (Health) หมายถึง ภาวะที่สมบูรณ์ตามคำจำกัดความขององค์การอนามัยโลก และยังหมายถึงความรวมถึง การป้องกันและลดปัจจัยเสี่ยงของการเกิดโรค และการคงไว้ซึ่งการมีสุขภาพดี สามารถจัดการดูแลสุขภาพตนเองได้ ด้วยความเป็นอิสระ ตลอดจนสามารถเข้าถึงบริการสุขภาพตามสิทธิและความต้องการของผู้สูงอายุ

2) การมีหลักประกันความมั่นคง (Security) หมายถึง การมีหลักประกัน ความมั่นคงปลอดภัย ทั้งทางด้านร่างกายสังคม การเงิน การเข้าถึงบริการที่จำเป็น การมีผู้ดูแลที่เหมาะสม ความมั่นคงในสิ่งแวดล้อมและความปลอดภัยตามความต้องการและสิทธิของผู้สูงอายุ

3) การมีส่วนร่วม (Participation) หมายถึง การมีส่วนร่วมภายในครอบครัวชุมชนและสังคม ทั้งในด้านเศรษฐกิจสังคม วัฒนธรรม ตามสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน ศักยภาพและความต้องการของผู้สูงอายุ ทั้งที่ก่อให้เกิดรายได้และที่ก่อคุณประโยชน์ที่ไม่ใช่ตัวเงิน ซึ่งจะช่วยให้ผู้สูงอายุได้ทำคุณประโยชน์ต่อตนเองผู้อื่นและส่วนรวม

นอกจากนี้ สุทธิชัย จิตะพันธุ์กุล กล่าวถึง องค์ประกอบของพฤติกรรม โดยแสดงเป็นโมโนทัศน์ของพฤติกรรมซึ่งเป็นกระบวนการที่เหมาะสม นำไปสู่สุขภาพ การมีส่วนร่วม และหลักประกันในอันที่จะเสริมคุณภาพชีวิตเมื่อสูงวัย ซึ่งแสดงให้เห็นการมีพฤติกรรมไม่ใช่เรื่องของผู้สูงอายุเท่านั้น แต่เป็นเรื่องของทุกคนเมื่อสูงวัย

2.2.3 กระบวนการพฤติกรรม

กระบวนการพฤติกรรม เป็นกระบวนการทางสังคมเพื่อนำไปสู่เป้าหมายของการมีภาวะพฤติกรรม 3 ด้าน ได้แก่ 1) สุขภาพ 2) การมีส่วนร่วมในสังคมได้อย่างต่อเนื่อง 3) ความมั่นคง หรือหลักประกัน ซึ่งกระบวนการพฤติกรรม มีขั้นตอนและเงื่อนไขที่สำคัญ ดังนี้

1) ตระหนักและรับที่จะทำ (1) ตระหนัก หมายถึง การรับรู้ว่ามีข้อมูลที่ได้รับนั้นมีปัญหา (2) การรับทำ หมายถึง การวางแผนว่าตนเองต้องปฏิบัติตนอย่างไรที่จะช่วยแก้ปัญหา

2) พึ่งพาตนเอง หมายถึง การทำกิจกรรมใดๆ ที่สามารถทำได้โดยตนเอง

²² ดวงเดือน รัตนมงคลกุล, “ภาวะพฤติกรรม: กรณีศึกษาในบริบทสังคมวัฒนธรรมอีสาน”, รายงานการวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2554.

- 3) ทุกคนทำและทำเพื่อทุกคน หมายถึง การที่ทุกคนร่วมมือร่วมใจ ลงมือทำกิจกรรมเป็นกลุ่ม
- 4) ทำอย่างต่อเนื่อง หมายถึง การทำกิจกรรมใดๆ ที่ต้องดำเนินการติดต่อกัน

2.2.4 เป้าหมายของพหุผลพลึง

องค์การอนามัยโลก (World Health Organization : WHO) ในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 (1990s) เป็นแนวคิดที่แสดงถึงสุขภาวะที่สมบูรณ์ของผู้สูงอายุ และเป็นเป้าหมายของภาวะหรือคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุทั่วโลกที่ต้องดำเนินไปให้ถึง และคาดว่าเป็นหนทางเดียวที่จะแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นจากการเพิ่มจำนวนของผู้สูงอายุทั่วโลก ซึ่งเป็นการนำเสนอแนวคิดในภาพรวมเพื่อเป็นแนวทางแก่ประเทศต่างๆ นำไปใช้ในการพัฒนา ประชากรผู้สูงอายุเป็นผู้สูงอายุที่มีภาวะสุขภาพที่ดี สามารถมีความสุขในชีวิต ดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างเหมาะสม มีภาวะสุขภาพกายที่ดี สุขภาพจิตที่ดี มีความตระหนักในคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสามารถทั้งทางสังคมและเศรษฐกิจ มีความสามารถควบคุมตนเอง มีความพึงพอใจในชีวิต รวมทั้งมีศักยภาพที่พึ่งพาตนเอง เท่าที่ผู้สูงอายุจะทำได้ และใช้ความสามารถช่วยเหลือตนเอง ครอบครัว คนอื่นและสังคม ประกอบด้วยปัจจัยหลัก 3 ประการ คือ 1) สุขภาพ 2) การมีส่วนร่วมในสังคมได้อย่างต่อเนื่อง 3) ความมั่นคงหรือหลักประกันทางสังคม

1) สุขภาพ เป็นปัจจัยหลักของผู้สูงอายุ ที่ดำรงชีวิตแบบอิสระ ไม่ต้องพึ่งพาหรือการรักษาบ่อยที่สุด โดยการดูแลสุขภาพตนเองให้ปราศจากปัจจัยเสี่ยงต่อการเกิดโรคเรื้อรัง นำมาซึ่งภาวะที่มีอายุยืนยาวอย่างมีคุณภาพโดยไม่ต้องพึ่งยาหรือการบริการทางการแพทย์ สำหรับผู้ที่มีความจำเป็นที่ต้องการการบริการทางการแพทย์ สามารถเข้าถึงการบริการได้อย่างสะดวกรวดเร็ว ประกอบด้วยปัจจัยหลัก 4 ด้าน คือ

- 1.1) ด้านการป้องกัน และการลดความพิการ การเกิดโรคเรื้อรังและตายก่อนกำหนด
  - 1.2) ลดความเสี่ยงต่อปัจจัยที่ทำให้ผู้สูงอายุป่วยเป็นโรคที่อันตรายและเพิ่มปัจจัยในการป้องกันโรคตลอดชีวิตผู้สูงอายุ
  - 1.3) พัฒนาบุคคลให้เข้าถึง และได้รับบริการทางสังคมที่เป็นกันเองตามสิทธิมนุษยชนที่ผู้สูงอายุพึงได้รับ
  - 1.4) ฝึกอบรมและให้การศึกษาแก่ผู้ดูแลผู้สูงอายุ
- 2) การมีส่วนร่วม เป็นการดำรงศักยภาพที่จะมีส่วนร่วมในสังคมได้อย่างต่อเนื่องประกอบด้วยปัจจัยหลัก 3 ประการดังนี้²³

---

²³ World Health Organization (WHO), "World Health Report: 2002", <<https://www.who.int/publications/i/item/9241562072>>, 9 February 2024.

2.1) การให้การศึกษาและโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิต (1) ให้ความรู้พื้นฐานและความรู้ในเรื่องการดูแลสุขภาพ โดยกำหนดให้บุคคลมีการศึกษาในเรื่องสุขภาพ รวมทั้งมีการส่งเสริมให้บุคคลสนใจหาความรู้เพิ่มเติมในด้านการดูแลสุขภาพของตนเอง และส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีความรู้ และสามารถเลือกใช้บริการด้านสุขภาพที่รัฐจัดให้อย่างมีประสิทธิภาพ (2) การเรียนรู้ตลอดชีวิต กำหนดนโยบายและโครงการให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการฝึกอบรม และเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อให้โอกาสได้มีความรู้ และทักษะใหม่โดยเฉพาะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ และการเกษตรแนวใหม่

2.2) ส่งเสริมให้บุคคลมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสังคมที่เป็นและไม่เป็นทางการ รวมทั้งเข้าร่วมเป็นอาสาสมัคร (1) ลดปัญหาความยากจน กระจายรายได้ สนับสนุนให้ผู้สูงอายุเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาสังคม ให้มีรายได้เท่ากับบุคคลในวัยหนุ่มสาว (2) กิจกรรมจิตอาสา

2.3) ส่งเสริมให้บุคคลมีส่วนร่วมในสถาบันครอบครัวอย่างเต็มที่ที่ราบรื่นมีชีวิตอยู่

3) ความมั่นคงหรือหลักประกัน ในอันที่จะเสริมสร้างคุณภาพชีวิต ประกอบด้วย 2 ปัจจัย ดังนี้

3.1) ผู้สูงอายุได้รับการคุ้มครองทางสังคมในด้านรายได้ หลักประกันสุขภาพตามสิทธิที่ผู้สูงอายุพึงได้รับ

3.2) ลดการทำร้ายหรือการเอาเปรียบ และละเลยทอดทิ้งไม่ดูแลโดยเฉพาะผู้สูงอายุที่เป็นสตรี

2.2.5 แนวทางการพัฒนาภาวะพหุพิพลัง

แนวทางในการพัฒนาภาวะพหุพิพลังขององค์การอนามัยโลก เป็นการเสนอแนวคิดในภาพรวมเพื่อเป็นแนวทางแก่ประเทศต่างๆ นำไปใช้ในการพัฒนาเพื่อช่วยให้ประชากรสูงอายุในประเทศ เป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพอยู่ในภาวะพหุพิพลัง จึงได้กำหนดเพียงปัจจัยตัดขวางและตัวกำหนดให้ไว้เป็นแนวทาง ซึ่งเป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องตั้งแต่บุคคล ครอบครัว และระดับชาติ การเข้าใจตัวกำหนดเหล่านี้จะช่วยในการกำหนดนโยบาย โครงการพัฒนาผู้สูงอายุในประเทศนั้นๆ เป็นผู้สูงอายุที่มีภาวะพหุพิพลัง

1) ปัจจัยตัดขวาง เป็นปัจจัยที่คำนึงถึงในภาพใหญ่ก่อนปัจจัยอื่น ได้แก่ เพศ และวัฒนธรรม เป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อปัจจัยด้านอื่นๆ ซึ่งส่งผลต่อการเข้าสู่วัยผู้สูงอายุอย่างมีพหุพิพลัง มีรายละเอียดดังนี้

1.1) เพศ เป็นปัจจัยที่มีผลต่อสถานภาพทางสังคม ลักษณะการเข้าถึงบริการทางสุขภาพของผู้สูงอายุ การทำงาน การบริโภคน และภาวะโภชนาการ ในบางสังคมเด็กและผู้หญิงส่วนมากมีสถานภาพทางสังคมต่ำ โอกาสในการเข้าถึงอาหาร การศึกษา การทำงาน และการบริการ

สุขภาพมีน้อย รวมทั้งค่านิยมแต่ดั้งเดิมที่ผู้หญิงมีบทบาทเป็นผู้ดูแลเด็ก ผู้สูงอายุและครอบครัว ซึ่งอาจทำให้ต้องละทิ้งงานที่ก่อให้เกิดรายได้ สิ่งเหล่านี้ส่งผลต่อภาวะสุขภาพ และทำให้เกิดความยากจนในผู้หญิงเมื่อเข้าสู่วัยชรา

1.2) วัฒนธรรม ได้แก่ ค่านิยมทางสังคม และประเพณีนิยม ของแต่ละสังคมเป็นตัวกำหนดกว้างๆ ว่าสังคมมองและปฏิบัติต่อผู้สูงอายุและต่อความเป็นอยู่ พฤติกรรม ตลอดจนสุขภาพของผู้สูงอายุ

2) ตัวกำหนด การเข้าสู่ภาวะพหุพิพลัง 6 ด้าน ได้แก่

2.1) ระบบบริการทางสุขภาพและระบบบริการทางสังคม แบ่งออกเป็น (1) การส่งเสริมสุขภาพ (2) การป้องกันโรค (3) การรักษาสุขภาพ (4) การฟื้นฟูสุขภาพ (5) การดูแลระยะยาว (6) การบริการทางสุขภาพจิต

2.2) ตัวกำหนดทางพฤติกรรม ได้แก่ พฤติกรรมสุขภาพของผู้สูงอายุแต่ละคนที่ประกอบกันเป็นปัจจัยทางพฤติกรรม ได้แก่ (1) กิจกรรมทางกาย การมีส่วนร่วมในกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ เพื่อชะลอความเสื่อมการทำหน้าที่ของร่างกาย ลดระยะเวลาในการเกิดโรคเรื้อรัง ผู้สูงอายุที่ยังคงความกระตือรือร้นได้ ต้องมีสุขภาพจิตที่ดี มีการติดต่อกับสังคม การเป็นผู้สูงอายุที่มีความกระตือรือร้นช่วยให้ผู้สูงอายุ คงไว้ซึ่งความเป็นอิสระ พึ่งพาตนเองได้ยาวนานมากขึ้น ลดภาวะการณเสี่ยงต่อการหกล้ม และช่วยลดค่าใช้จ่ายในการใช้ยาลดลง สัดส่วนของผู้สูงอายุที่ไม่ออกกำลังกาย ยังมีอยู่ในระดับสูง โดยเฉพาะกลุ่มที่มีรายได้ต่ำ ชนกลุ่มน้อย และผู้สูงอายุที่มีภาวะทุพพลภาพ ซึ่งควรมีนโยบายที่สนับสนุนกลุ่มนี้ให้ได้ออกกำลังกาย (2) การรับประทานอาหารที่ถูกหลักสุขอนามัย ปัญหาด้านโภชนาการของผู้สูงอายุ 2 ประเภท ภาวะทุพโภชนาและโภชนาการเกิน (3) สุขภาพในช่องปาก เรื่องฟันผุ โรคที่เกี่ยวกับเยื่อหุ้มฟัน สูญเสียฟันและมะเร็งในช่องปาก สร้างภาระทางเศรษฐกิจ ลดความมั่นใจในตัวเอง ลดคุณภาพชีวิต (4) การสูบบุหรี่ เพิ่มภาวะเสี่ยงต่อการเกิดโรค (5) แอลกอฮอล์ แนวโน้มในการบริโภคแอลกอฮอล์น้อยกว่าวัยหนุ่มสาว metabolism ที่เปลี่ยนแปลงจากกระบวนการชราทำให้ผู้สูงอายุง่ายที่จะเกิดโรคที่มีสาเหตุมาจากแอลกอฮอล์ (6) การใช้ยา ผู้สูงอายุเป็นวัยที่มีปัญหาเรื้อรังทางสุขภาพ จึงจำเป็นต้องใช้ยามากกว่าวัยอื่นๆ

2.3) ตัวกำหนดเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ (1) ชีววิทยาและพันธุกรรม การสูงอายุถูกกำหนดขึ้นโดยกระบวนการทางชีววิทยาซึ่งมีพันธุกรรมเป็นตัวกำหนด เช่น โรคเบาหวาน โรคหัวใจ อัลไซเมอร์ (2) ปัจจัยทางจิตวิทยา ได้แก่ ความฉลาดและความสามารถในการคิด เช่น ความสามารถในการแก้ปัญหา การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงและการสูญเสีย เป็นปัจจัยทำนายการเข้าสู่ภาวะพหุพิพลังและการมีอายุยืนยาว ความสามารถในการคิด ได้แก่ ความเร็วในการเรียนรู้และความจำจะเสื่อมถอยลงเมื่ออายุมากขึ้น แต่การสูญเสียเหล่านี้จะได้รับการทดแทนด้วย ความฉลาด รอบคอบ

และมีประสบการณ์เพิ่มขึ้น การเสื่อมถอยของความสามารถทางการคิด มักเกิดจากการเลิกใช้ และขาดการฝึกฝน การเจ็บป่วย เช่น ภาวะซึมเศร้า ปัจจัยทางสังคม เช่น ขาดแรงกระตุ้น มีความคาดหวังต่ำ และขาดความมั่นใจในตนเอง และปัจจัยทางสังคมเช่น ความโดดเดี่ยวและการแยกตัวมากกว่าการสูงอายุเพียงอย่างเดียว การรับรู้สมรรถนะแห่งตน เป็นตัวกำหนดที่เกี่ยวกับลักษณะการเผชิญปัญหาว่าบุคคลมีการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง เช่นการเกษียณอายุ และภาวะวิกฤตเมื่อเข้าวัยสูงอายุ เช่น ความโศกเศร้า และระยะเริ่มเจ็บป่วยได้ดีอย่างไร

2.4) ตัวกำหนดด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพส่งผลต่อภาวะพึ่งพา และไม่พึ่งพาในผู้สูงอายุ เช่น ผู้สูงอายุที่อาศัยในสิ่งแวดล้อมที่ไม่ปลอดภัย หรือมีพื้นที่จำกัด มีสิ่งกีดขวางไม่สามารถหลีกเลี่ยงมาได้ มีแนวโน้มที่จะแยกตัว ซึมเศร้า และมีปัญหาในการเคลื่อนไหวเพิ่มขึ้น ตัวกำหนดที่ต้องคำนึงถึงคือ (1) ที่อยู่อาศัยที่ปลอดภัย (2) การหกล้ม (3) น้ำสะอาด อากาศบริสุทธิ์ และอาหารปลอดภัย เป็นปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต

2.5) ตัวกำหนดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม การสนับสนุนทางสังคม โอกาสทางการศึกษา และการเรียนรู้ตลอดชีวิต ความสงบสุขและการป้องกันความรุนแรงการทารุณกรรมเป็นตัวกำหนดที่ช่วยส่งเสริมผู้สูงอายุ ก้าวเข้าสู่ภาวะพหุพิปลัง ส่วนความโดดเดี่ยวและการแยกตัวออกจากสังคม การอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ ขาดการศึกษา การถูกทำร้ายและอยู่ในสถานที่ขัดแย้งทำให้เสี่ยงต่อการเกิดภาวะทุพพลภาพ และการตายก่อนกำหนด มีรายละเอียดดังนี้ (1) การสนับสนุนทางสังคมได้รับการสนับสนุนทางสังคมไม่เพียงพอ มีความสัมพันธ์กับอัตราการการตาย ป่วย การเก็บกดทางจิตใจ ทำให้ภาวะสุขภาพและความผาสุกลดลง ผู้สูงอายุเป็นวัยที่ต้องเผชิญกับการสูญเสียสมาชิกครอบครัว และเพื่อนมากกว่าวัยอื่นๆ ทำให้เกิดความรู้สึกโดดเดี่ยว แยกตัวออกจากสังคมได้ง่าย (2) ความรุนแรงและการทารุณกรรม ผู้สูงอายุอยู่ในสภาพที่อ่อนแอหรืออยู่ตามลำพังเสี่ยงต่อการเกิดอาชญากรรม เช่น การลักทรัพย์หรือการทำร้ายร่างกาย (3) การศึกษาและการอ่านออกเขียนได้ ระดับการศึกษาต่ำและการอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ มีความสัมพันธ์กับการเกิดภาวะทุพพลภาพ การตาย และอัตราการไม่จ้างงาน การศึกษาในวัยเด็กและโอกาสสำหรับการเรียนรู้ตลอดชีวิต จะช่วยให้ผู้สูงอายุพัฒนาทักษะและความมั่นใจในการปรับตัวในการทำงานเพื่อจะคงไว้ซึ่งภาวะไม่พึ่งพา

2.6) ตัวกำหนดทางเศรษฐกิจ ได้แก่ รายได้ การทำงาน และการปกป้องทางสังคม

2.2.6 ดัชนีวัดภาวะพหุพิปลัง

เกณฑ์ตัวชี้วัดการสูงอายุที่มีภาวะพหุพิปลัง โดยใช้องค์ประกอบของการมีพหุพิปลัง 3 ด้าน มาเป็นตัวกำหนดเกณฑ์ตัวชี้วัด ประกอบด้วย 15 ตัวชี้วัด ดังนี้

1) ดัชนีสุขภาพ

1.1) กิจกรรมทางร่างกาย (1) ออกกำลังกาย (2) ความสามารถทางร่างกาย (3) ทำกิจวัตรในชีวิตประจำวัน

1.2) สุขภาพอนามัยที่สมบูรณ์ (1) ประเมินสุขภาพตนเองได้ (2) มีสุขภาพจิตดี (3) รู้วิธีจัดการกับโรคเรื้อรังและความพิการได้

2) ดัชนีการมีส่วนร่วม

2.1) มีงานที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

2.2) มีส่วนร่วมในสถาบันครอบครัว

2.3) กิจกรรมทางสังคม ได้แก่ กิจกรรมจิตอาสา

3) ดัชนีหลักประกันและความมั่นคง

3.1) หลักประกันทางการเงิน (1) มีรายได้ (2) ใช้จ่ายให้พอเพียงกับรายได้ (3) การออมเงิน

3.2) หลักประกันทางกายภาพ (1) ด้านผู้ดูแลและสิ่งอำนวยความสะดวก ช่วยให้มีความปลอดภัยในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการติดต่อสื่อสาร และเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต (2) จัดการชีวิตความเป็นอยู่ที่ปลอดภัยจากการถูกทอดทิ้ง ทารุณ เอรัดเอาเปรียบ (3) มีที่อยู่อาศัย

สรุปได้ว่าการเตรียมความพร้อมในการพัฒนาภาวะพลัดพรากผู้สูงอายุ ให้เป็นผู้สูงอายุที่มีสุขภาวะที่ดีทั้งกาย สังคม จิต และปัญญา เป็นการพัฒนาด้านศักยภาพของบุคคลที่เป็นผู้สูงอายุให้มีสุขภาวะที่ดี ทั้งด้าน กาย จิต สังคม และปัญญา มีอิสระพึ่งพาตนเองได้ มีศักยภาพในการช่วยเหลือคนอื่น มองโลกในแง่ดี สามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ตนเองมีชีวิตอยู่ได้อย่างมีคุณค่า ประกอบด้วยปัจจัยหลัก 3 ประการคือ 1) สุขภาพ 2) การมีส่วนร่วมในสังคมอย่างต่อเนื่อง 3) ความมั่นคง ภายใต้อันตอนและเงื่อนไข 4 ประการ คือ 1) ตระหนักและรับที่จะทำ 1.1) ตระหนัก หมายถึง การรับรู้ว่าคุณสมบัติที่ได้รับนั้นมีปัญหา 1.2) การรับทำ หมายถึง การวางแผนว่าตนเองต้องปฏิบัติตนอย่างไรที่จะช่วยแก้ปัญหา 2) พึ่งพาตนเอง หมายถึง การทำกิจกรรมใดๆ ที่สามารถทำได้โดยตนเอง 3) ทุกคนทำและทำเพื่อทุกคน หมายถึง การที่ทุกคนร่วมมือร่วมใจ ลงมือทำกิจกรรมเป็นกลุ่มและ 4) ทำอย่างต่อเนื่อง หมายถึง การทำกิจกรรมใดๆ ที่ต้องดำเนินการติดต่อกัน ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าแนวคิดพลัดพรากขององค์การอนามัยโลกเหมาะสมในการนำมาเป็นหลักในการศึกษาในบริบทของสังคมไทย โดยจะทำให้ผู้สูงอายุมีภาวะสุขภาพที่ดี มีความตระหนักในคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสามารถทางสังคมและเศรษฐกิจ สามารถควบคุมตนเองได้ และมีความพึงพอใจในชีวิต รวมทั้งสามารถพึ่งพา

ตนเองได้ ผู้วิจัยจึงได้นำแนวคิดการพัฒนาพลังมาประกอบในการพัฒนากระบวนการเสริมสร้างภาวะพลังในตัวผู้สูงอายุ โดยใช้แนวคิดวิทยาการสูงอายุด้านการศึกษา และแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์

2.3 แนวคิดการพึ่งพาตนเอง

นักจิตวิทยาได้มองแนวคิดทฤษฎีการพึ่งพาตนเองโดยเชื่อมโยงเรื่องความคิดของบุคคลที่มีต่อตนเอง โดยใช้คำว่า “มโนทัศน์แห่งตน” Self-Concept ว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อความสำเร็จทางการศึกษาพฤติกรรมทางสังคมและด้านอื่นๆ ของชีวิตมนุษย์ โดย นักวิชาการคนสำคัญ เช่น โรเจอร์ ได้ให้ความหมายของ อัตมโนทัศน์ ไว้ว่า อัตมโนทัศน์เป็นโครงสร้างของการรับรู้ที่บุคคลมีต่อตนเองเกี่ยวกับรูปร่าง ลักษณะ ความสามารถ การรับรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม การรับรู้เกี่ยวกับคุณค่าของตนเอง และมีความเห็นว่าอัตมโนทัศน์พัฒนาขึ้นมาจากผลของการที่บุคคลได้มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการที่บุคคลได้รับการประเมินจากบุคคลอื่น

นอกจากนี้แนวคิดการพึ่งพาตนเองมาจากแนวคิดแบบมนุษยนิยม (Humanism) ที่มองว่ามนุษย์มีคุณค่าในตัวเอง มีศักดิ์ศรีและศักยภาพที่พัฒนาได้ มนุษย์จึงสามารถคิด พูด หรือทำกิจกรรมต่างๆ ได้ด้วยตนเอง และการพึ่งพาตนเองหากมองในแง่จิตวิทยาการศึกษาคุณค่าการแสดงตัวตนนั้นมีผู้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและให้ความหมายต่อแนวคิดนี้ไว้อย่างหลากหลายดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

ประวิต เอราวรรณ์ และคณะ²⁴ ได้ให้ความหมายว่า การพึ่งตนเองเป็นความสามารถของบุคคลที่จะเรียนรู้วิธีการพัฒนาตนเองสามารถช่วยเหลือตนเองได้ แก้ปัญหาและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ ต้องเคารพตนเอง เชื่อมั่นในความสามารถของตนเองหากพึ่งตนเองได้แล้วก็จะสามารถช่วยเหลือผู้อื่นได้และยังเป็นแนวทางให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม

คัมภีร์ตัน แก้วสุวรรณ²⁵ กล่าวว่า การพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุ ทางด้านจิตใจขึ้นอยู่กับ การสร้างอำนาจภายในตนเอง ซึ่งอำนาจนี้จะมาจากจินตนาการความคิดสร้างสรรค์ การได้มีปฏิสัมพันธ์ใหม่ๆ กับคนนอกบ้าน ดังนั้นการสร้างสถานที่ในชุมชนส่วนรวม ให้เอื้อต่อการเดินทาง

²⁴ ประวิต เอราวรรณ์ และคณะ, “การวิเคราะห์องค์ประกอบการพึ่งตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองบัวลำพู”, วารสารการวัดผลการศึกษา, ปีที่ 17 ฉบับที่ 1 (กรกฎาคม 2555): 175-185.

²⁵ คัมภีร์ตัน แก้วสุวรรณ, “นวัตกรรมสังคมด้านพลังในการพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุในจังหวัดนครราชสีมา”, วารสารรังสิตบัณฑิตศึกษาในกลุ่มธุรกิจและสังคมศาสตร์, ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (มกราคม-มิถุนายน 2560): 37.

การเคลื่อนไหวของผู้สูงอายุ ไม่ว่าจะ เป็นกลุ่มที่ช่วยเหลือตัวเองได้ หรือผู้สูงอายุจะช่วยให้ผู้สูงอายุมี สุขภาวะที่ดี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจิตใจและสุขภาพของผู้สูงอายุเอง

บรรลุ ศิริพานิช²⁶ ได้นำเสนอเกี่ยวกับปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพึ่งพาตนเองด้านร่างกายที่มี ผลต่อการมีชีวิตที่ยืนยาว สามารถสรุปได้ 3 ปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยด้านอาหารการกิน ก็เป็นเรื่องสำคัญที่ ทำให้ชีวิตยืนยาว ได้มีการวิจัยเรื่องอาหารกับการมีชีวิตยืนยาวหลายแห่งให้ผลค่อนข้างตรงกันว่า การจำกัดอาหารไม่ให้กินเหลือเฟือ (เกินกว่าจำเป็น) มีผลทำให้สัตว์ที่จำกัดอาหารมีอายุยืนยาวกว่า สัตว์ที่กินอาหารอย่างเหลือเฟือ และปัจจัยด้านยาและอาหารเสริม ซึ่งมนุษย์ปรารถนาที่จะมีชีวิตที่ยืน ยาว ไม่อยากตาย นอกจากนี้ยังมีปัจจัยด้านการออกกำลังกาย ซึ่งการออกกำลังกายที่เหมาะสมจะช่วยให้ อายุยืน ผลของการออกกำลังกายจะทำให้เกิดพลังงานมากขึ้น ช่วยควบคุมน้ำหนักได้ แรงดันของ เลือดจะลดลงและอาการกระดูกพรุนซึ่งพบมากในวัยผู้สูงอายุ และช่วยทำให้กล้ามเนื้อแข็งแรงมากขึ้น

สังคมผู้สูงอายุในอนาคตที่มีบริบทแตกต่างจากในปัจจุบัน โดยเมื่อผู้สูงอายุสามารถพึ่งพา ตนเองได้ย่อมทำให้ผู้สูงอายุมีอิสรภาพในการกำหนดชีวิตในแบบของตนเอง ผู้สูงอายุมีแบบแผนการ พึ่งพาตนเองแตกต่างกันเพราะมีเป้าหมายหรือนิยามคุณค่าของชีวิตแตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับ แนวคิดการพัฒนาตามมนุษยตามแนวทางการใช้ความสามารถ (Capability Approach) ของ (Sen, 2001) ตามรายงานการพัฒนาคนุษย์ในปี พ.ศ. 2557 ที่ได้ให้ความสำคัญในกลุ่มเปราะบาง โดยเฉพาะ ผู้สูงอายุ (UNDP, 2015)²⁷

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า “การพึ่งพาตนเอง” คือ การที่บุคคลเคารพและเห็นคุณค่าในตนเองและ เชื่อมั่นในความรู้ความสามารถของตนที่จะพูด คิด หรือกระทำกิจกรรมใดๆ ด้วยตนเองให้สำเร็จตามที่ ได้กำหนดไว้โดยไม่ได้ร้องขอความช่วยเหลือจากผู้อื่นหรือเป็นภาระของผู้อื่นให้น้อยที่สุด อีกทั้งยังม ีความรับผิดชอบต่อพฤติกรรมและการแสดงออกของตน รวมทั้งสามารถแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในด้าน ร่างกาย จิตใจ สังคมและการเงินให้สำเร็จได้ด้วยตนเองเพื่อควมมีคุณค่าแห่งตนและความพึงพอใจในชีวิต

²⁶ บรรลุ ศิริพานิช, **สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2557**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2558), หน้า 32.

²⁷ มนตรี ประเสริฐรุ่งเรือง และดุขฎิ อายุวัฒน์, “การสร้างทางเลือกในการพึ่งพาตนเองอย่างมีคุณค่า ของผู้สูงอายุรุ่นใหม่”, **วารสารประชากร**, ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (กันยายน 2559): 26.

2.4 แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์

ความหมายของการเรียนรู้จากประสบการณ์

Roger²⁸ ได้ให้ความหมายว่า การเรียนรู้จากประสบการณ์ หมายถึง ความสมดุลระหว่างการเปลี่ยนแปลง และการเจริญก้าวหน้าของบุคคล โดยมีความเชื่อว่า มนุษย์ทุกคนมีธรรมชาติของการอยากเรียนรู้ บทบาทของครูต้องอำนวยความสะดวกโดยจัดบรรยากาศให้เอื้อต่อการเรียนรู้ตอบสนอง

Dewey²⁹ ให้ความหมายว่า การเรียนรู้จากประสบการณ์ หมายถึง วงจรของการลงกระทำ เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการกระทำจริง ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้ใหม่ หรือผู้เรียนปรับเปลี่ยนตนเองในการปฏิบัติตามบทบาทใหม่

Juch³⁰ ให้ความหมายว่า การเรียนรู้จากประสบการณ์ หมายถึง วงจรของการเรียนรู้ ซึ่งเป็นตัวแทนของการเรียนรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ ในระยะของวงจรแห่งการเรียนรู้ จะมีการจัดการเรียนการสอนโดยผู้สอน แต่ผู้เรียนก็สามารถจัดการเรียนได้ด้วยตนเอง การเรียนจากประสบการณ์เป็นเรื่องปกติของกระบวนการในชีวิตประจำวัน เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์เดิม ไปยังประสบการณ์อื่นๆ บางครั้งเหมือนวงจรการอบรม บางครั้งก็ผิดพลาดถ้าไม่เข้าใจผู้เรียน

Kolb³¹ ให้ความหมายว่า การเรียนรู้จากประสบการณ์ ว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นลักษณะแบบองค์รวมและมีความหลากหลาย ซึ่งรูปแบบในการพัฒนาผู้ใหญ่จะประกอบด้วยประเด็นที่เกี่ยวข้องและวิธีการเรียนรู้ของประชาชน การเจริญงอกงาม และการพัฒนาทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์จะเน้นบทบาทสำคัญของการปฏิบัติจริงในกระบวนการเรียนรู้ พยายามทำให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรม และอารมณ์ความรู้สึกใหม่ เกิดความรู้ใหม่

Pfeiffer & Balle³² ให้ความหมายว่า การเรียนรู้จากประสบการณ์ เป็นการกำหนดวัตถุประสงค์ในการกระตุ้นผู้เรียนให้มีความรู้สึกที่ดีในการเรียนรู้เหมือนกับสิ่งที่เขาคิด การเรียนรู้จาก

²⁸ Roger, A., *Teaching Adults*, (Buckingham: Open University Press, 1996).

²⁹ Dewey, *Experience and Education*, (New York: Collier, 1983), p. 39.

³⁰ Juch, A., *Personal Development: Theory and Practice in Management Training*, (Hoboken: Wiley, 1983), p. 57.

³¹ Kolb, D.A., *Experimental Learning*, Englewood Cliffs, (NJ: Prentice-Hall, 1984).

³² Pfeiffer & Balle, *Design Skills in Human Resource Development*, (San Diego: University Associate Press, 1988).

ประสบการณ์จะเกิดเมื่อบุคคลเกี่ยวข้องกับผูกพันในกิจกรรม การวิเคราะห์บททวนอย่างมีวิจารณญาณเชิงนามธรรม ที่เป็นประโยชน์ให้เหตุผลในการทำงาน โดยอ้างอิงสมมติฐาน

Evans³³ ให้ความหมายว่า การเรียนรู้จากประสบการณ์ หมายถึง ความรู้หรือทักษะที่ได้รับ ประสบการณ์จากการทำงาน จากการศึกษา และการปฏิบัติ และการศึกษาที่ไม่เป็นทางการ โดยจะผ่านจากการศึกษาทุกประเภท หรือจากด้านสายอาชีพ การเรียนรู้จากประสบการณ์เป็นวิธีการเรียนรู้จากหนังสือ จากการบรรยาย การทดลอง ทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์จึงเป็นชุดวิธีการเรียนรู้วิธีหนึ่งจากหลายๆ ชุด

Luckman³⁴ ให้ความหมายว่า การเรียนรู้จากประสบการณ์ หมายถึง กระบวนการที่ผู้เรียนได้สร้างความรู้ ทักษะ และคุณค่าจากประสบการณ์ตรง

Craig³⁵ ให้ความหมายว่า การเรียนรู้จากประสบการณ์ หมายถึง ความรู้ หรือทักษะความสามารถที่ได้รับจากการสังเกต การได้รับการกระตุ้น หรือการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติและดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้โดยเข้าไปร่วมด้วยความสมัครใจ ร่วมปฏิบัติ วิเคราะห์ข้อมูลอย่างมีวิจารณญาณ และนำไปประยุกต์ใช้ ดังนั้นการเรียนรู้จากประสบการณ์ จึงหมายถึงการเรียนรู้เพื่อให้ได้ประโยชน์ด้านความรู้ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ซึ่งเกิดได้ทั้งในชั้นเรียน นอกชั้นเรียน สถานที่ทำงาน การเรียนรู้จากประสบการณ์เป็นการเข้ามีส่วนร่วมเพื่อทดสอบทฤษฎี เพื่อตอบสนองผู้เรียนให้สามารถตอบคำถามและแสวงหาคำตอบได้ด้วยตนเอง

สรุปการเรียนรู้จากประสบการณ์ หมายถึง ความรู้ หรือทักษะ ความสามารถ แบบองค์รวมที่ได้รับจากการสังเกต การได้รับการกระตุ้น หรือการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติและดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้โดยเข้าไปร่วมด้วยความสมัครใจ ร่วมปฏิบัติ วิเคราะห์ข้อมูลอย่างมีวิจารณญาณ และนำไปประยุกต์ใช้ ดังนั้นการเรียนรู้จากประสบการณ์ จึงหมายถึงการเรียนรู้เพื่อให้ได้ประโยชน์ด้านความรู้ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ซึ่งเกิดได้ทั้งในชั้นเรียน นอกชั้นเรียน สถานที่ทำงาน การเรียนรู้จากประสบการณ์เป็นการเข้ามีส่วนร่วมเพื่อทดสอบทฤษฎี เพื่อตอบสนองผู้เรียนให้สามารถตอบคำถามและแสวงหาคำตอบได้ด้วยตนเอง เป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง

---

³³ Evans, N., *Experimental Learning for All*, (New York: Casella, 1994).

³⁴ Luckman, C., "Defining Experiential Education", *The Journal of Experiential Education*, Vol. 19 No. 1 (May 1996): 6-8.

³⁵ Craig, R.L., *Training and Development Handbook*, (New York: McGraw-Hill Book Company, 1997).

แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์มีนักวิชาการด้านการศึกษาหลายท่านได้ให้แนวคิดไว้ เช่น แนวคิดของ (Dewey, 1983)³⁶ ได้เสนอแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ว่า เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการกระทำจริง ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้ใหม่หรือผู้เรียนปรับเปลี่ยนตนเองไปตามบทบาทใหม่ โดยวงจรเริ่มจากรับรู้ปัญหา หาแนวทางในการแก้ปัญหา ทดลองกระทำจนเกิดประสบการณ์ เกิดผลจากการกระทำและในที่สุดผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยตนเอง กระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ในวงจรนี้ จะทำให้การสร้างความรู้ในรูปของการปรับเปลี่ยนความรู้ กลายเป็นการเรียนรู้ที่มีความหมาย นอกจากนี้ (Juch, 1983)³⁷ ได้เสนอทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์โดยเชื่อมโยงกับทฤษฎีการเรียนรู้ ซึ่งวงจรการเรียนรู้จากประสบการณ์จะมี 4 ระยะ คือ 1) การปฏิบัติ เป็นการปฏิบัติกิจกรรม 2) การรับรู้หรือการสังเกต 3) การคิดทบทวน และ 4) การเตรียมการ ทั้งนี้ยังมีนักวิชาการที่ให้แนวคิดในเรื่องของการเรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้ใหญ่ว่าเป็นกระบวนการที่เกิดในตัวผู้เรียนเป็นวงจรแห่งการเรียนรู้ โดยการเรียนรู้จะเริ่มจากจุดใดจุดหนึ่งก็ได้ แต่ต้องดำเนินให้ครบวงจรแห่งการเรียนรู้ ซึ่ง (Kolb, 1984) ได้เสนอมี 4 ขั้นตอนดังนี้ (1) ประสบการณ์การเรียนรู้ เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อผู้เรียน (2) การสังเกตและการไตร่ตรอง การเรียนรู้ที่ดีที่สุด โดยให้ผู้เรียนได้สะท้อนกลับ มีการไตร่ตรองประสบการณ์ที่ได้รับ เพื่อนำมาพิจารณาว่าสิ่งใดเป็นประโยชน์สิ่งใดไม่เป็นประโยชน์ (3) การพิจารณาลงความเห็น และการสร้างแนวคิด เป็นการรวบรวมแนวคิดเพื่อสร้างกรอบแนวคิดอื่นๆ ที่ได้จากประสบการณ์ในอดีต และความรู้ที่ได้จากการกระทำ และ (4) การตรวจสอบและการบูรณาการ เป็นสิ่งท้าทายที่สุด คือ การฝึกปฏิบัติจริง เป็นการทดลองฝึกปฏิบัติและตรวจสอบเพื่อลองผิดลองถูกเป็นการตรวจสอบแนวคิดหาความจริงในสถานที่แตกต่างกัน และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง

นอกจากนี้ (Pfeiffer & Jones, 1983)³⁸ ได้เสนอการเรียนรู้จากประสบการณ์ว่ามี 5 ขั้นตอน คือ 1) การค้นหาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ผู้เรียนจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ โดยการค้นหาและแลกเปลี่ยนกับกลุ่มเพื่อน และครูสอนกิจกรรม 2) การนำเสนอประสบการณ์ ผู้เรียนจะแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการนำเสนอ ประสบการณ์ในอดีต การสังเกต การร่วมปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ในระหว่างการปฏิบัติกิจกรรม 3) การเข้าร่วมอภิปราย ผู้เรียนมีโอกาสตรวจสอบและเข้าร่วมอภิปรายรูปแบบและการเปลี่ยนแปลงของกิจกรรม 4) การสรุปสร้างความรู้ใหม่ ผู้เรียนจะ

³⁶ Dewey, *Experience and Education*, p. 39.

³⁷ Juch, A., *Personal Development: Theory and Practice in Management Training*, p. 57.

³⁸ Pfeiffer, J.W. & Jones, J.E., *Experiential Learning Cycles*, (San Diego: University Associates Publishers, 1983).

นำประสบการณ์ที่ได้รับมาผสมผสานและกำหนดสร้างเป็นความรู้ใหม่ 5) การประยุกต์ใช้ผู้เรียนนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและสร้างเป็นประสบการณ์ใหม่สำหรับตนเอง

และ (Esther Goh, 1998)³⁹ ได้เสนอรูปแบบการเรียนรู้จากประสบการณ์จะมีวงจรการเรียนรู้ 5 ขั้นตอน โดยได้เสนอแนวคิดที่ว่าในทุกรูปแบบการเรียนรู้จากประสบการณ์ประกอบด้วย การปฏิบัติ การไตร่ตรอง และการประยุกต์ใช้ รายละเอียดการเรียนรู้จากประสบการณ์มี 5 ขั้นตอน ประกอบด้วย 1) ประสบการณ์ เป็นการรับรู้ประสบการณ์จากการปฏิบัติจากการเข้าร่วมกิจกรรม หรืออาจเป็นการกำหนดประสบการณ์ใหม่ 2) การแลกเปลี่ยน เป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูล การสังเกต การไตร่ตรอง และการนำเสนอข้อมูลวิเคราะห์และสะท้อนกลับข้อมูล 3) กระบวนการ เป็นการถกเถียงอภิปรายผล ข้อมูล การค้นหาประสบการณ์การวิเคราะห์และสะท้อนกลับข้อมูล 4) การสรุปภาพรวม เป็นการสรุปภาพรวม และกำหนดเป็นประสบการณ์ใหม่ และทดสอบ ทดลองปฏิบัติจริง 5) การประยุกต์ใช้ เป็นการนำผลการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่างๆ เป็นการนำไปปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน รูปแบบวงจรการเรียนรู้จากประสบการณ์ของ Goh มีความครอบคลุมแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์หลายแนวคิด สามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม และเป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่ใช้ได้ ทดลองกับผู้เรียนในมหาวิทยาลัย พบว่าได้ผลดีเป็นอย่างมาก

จากแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ สรุปได้ว่า การเรียนรู้จากประสบการณ์เป็นลักษณะของการเรียนรู้ที่เป็นวงจรอย่างต่อเนื่อง หัวใจสำคัญของการเรียนรู้จากประสบการณ์อยู่ที่ประสบการณ์เดิมที่มีอยู่ในตัวของผู้เรียน ดังนั้น ผู้สอนจึงต้องมีบทบาทในการสนับสนุนผู้เรียน ให้เกิดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับประสบการณ์ในอดีตของผู้เรียนเป็นสำคัญ การได้มีส่วนร่วมในการวิพากษ์วิจารณ์ ในประเด็นข้อปัญหาต่างๆ ร่วมกันของผู้เรียน ซึ่งเป็นส่วนสำคัญประการหนึ่งในการสร้างความรู้ โดยการสนทนานั้น จะต้องอยู่ภายใต้การสื่อสารแบบสันติ จึงจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการเรียนรู้

---

³⁹ Esther, Goh, *Processing Experiential Learning*, (New Jersey: Lawrence Township, 1998).

ตารางที่ 2.1

แสดงรายละเอียดของทฤษฎีที่นำมาประยุกต์ใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยซึ่งสรุปได้จากการแสดง
 วงจรการเรียนรู้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ของนักทฤษฎีและนักการศึกษา และแนวคิด
 กระบวนการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา

นักทฤษฎี								
ประเด็น/ขั้นตอนในวงจรแห่ง การเรียนรู้	Dewey	Juch	kolb	Tittly	Pfeiffer & Jone	Goh	การ เรียนรู้ แบบ พุทธ ศาสนา	สรุป ประเด็น/ ขั้นตอนที่ นำมาใช้
ประสบการณ์	✓		✓	✓	✓	✓		
การรับรู้ปัญหา	✓			✓		✓	✓ (ฟัง)	✓
สะท้อนความคิด วิเคราะห์วิพากษ์ วิจารณ์	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓ (โยนิโส มนสิการ)	✓
วิธีการเรียนรู้					✓			
การแลกเปลี่ยนความรู้						✓		
การทดลอง	✓					✓		
การสังเกต		✓	✓					
การวางแผน		✓		✓				
สร้างความรู้ใหม่	✓		✓	✓	✓			✓
การลงมือปฏิบัติ และการประยุกต์ใช้		✓		✓	✓		✓ (ธรรมา นุธรรม ปฏิบัติ)	✓
การส่งต่อ				✓				

สรุปจากการสังเคราะห์แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ ที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าวิจัย
 ได้สรุปและกำหนดเป็นวงจรแห่งการเรียนรู้จากประสบการณ์ไว้ 4 ขั้นตอน ที่ได้จากการสังเคราะห์
 แนวคิดของนักทฤษฎีและนักการศึกษา Dewey, Juch, Kolb, Pfeiffer and Jones, Tittly และ Goh
 และกระบวนการทางพระพุทธศาสนา เป็นรูปแบบวงจรการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่จะนำไปใช้ใน
 การกำหนดวิธีการเรียนรู้ในโปรแกรม/กระบวนการสร้างเสริมภาวะพหุผลพลั่งของผู้สูงอายุ ตามแนว
 พุทธจิตวิทยา โดยผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกระบวนการจะต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้ทั้ง 4 ขั้น ตั้งแต่
 ขั้นตอนแรกจนถึงขั้นตอนสุดท้าย ซึ่งจะต้องปฏิบัติให้ครบเพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่ครบถ้วน
 โดยมีรายละเอียดและขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การรับรู้ปัญหา

การรับรู้ปัญหาเป็นการการรับรู้ข้อมูลจากการสังเกต โดยการนำข้อมูลที่รับรู้มาศึกษาในรายละเอียด และปัญหาอุปสรรคต่างๆ ในการเป็นผู้สูงอายุ โดยนำประสบการณ์เดิมที่รับรู้มาในอดีตเกี่ยวกับผู้สูงอายุ เป็นข้อมูลเพิ่มเติมในรายละเอียดของปัญหา

ขั้นตอนที่ 2 การสะท้อนคิด วิเคราะห์ วิพากษ์ วิจรณ์

ผู้สูงอายุจะคิดวิเคราะห์และไตร่ตรอง ทบทวน โดยใช้ประสบการณ์เดิมที่มีอยู่แล้วในตนกับสิ่งที่เคยเกิดขึ้นหรือได้ประสบมา รวมถึงการแลกเปลี่ยนสิ่งที่เคยเรียนรู้มาในเรื่องการเป็นผู้สูงอายุนำมาวิเคราะห์อย่างมีวิจรณ์ญาณ เป็นการวิเคราะห์ด้วยเหตุผล โดยมีการพิจารณาว่า สิ่งใดเป็นประโยชน์และสิ่งใดไม่เป็นประโยชน์

ขั้นตอนที่ 3 การสร้างความรู้ใหม่

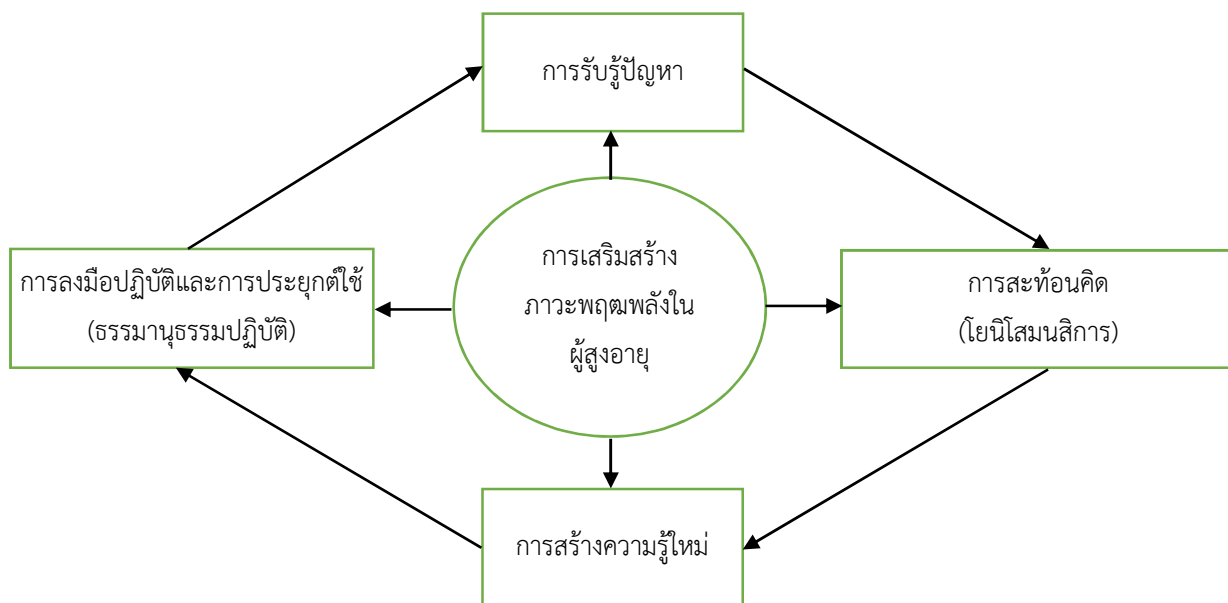
จากการนำไปลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง สามารถสรุปเป็นความรู้ใหม่เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ซึ่งผู้เรียนจะตีความจากผลลัพธ์ที่ได้ลงความเห็นและสรุปเป็นความรู้ใหม่โดยมีประสบการณ์เดิมเป็นข้อมูลประกอบการสรุปความรู้ที่ได้ รวมทั้งมีทัศนคติต่อประสบการณ์ใหม่ ซึ่งในที่นี้การยอมรับหรือปฏิเสธประสบการณ์ใหม่จะมีผลต่อการเสริมสร้างภาวะพหุพลังของผู้สูงอายุที่มีคุณภาพต่อไปหรือไม่

ขั้นตอนที่ 4 การลงมือปฏิบัติ และการประยุกต์ใช้

ผู้สูงอายุจะลงมือปฏิบัติ และประยุกต์ใช้ เป็นการทดลองปฏิบัติจริง เมื่อได้ผลสรุปของแนวคิดหรือประสบการณ์ใหม่ เพื่อเป็นการตรวจสอบยืนยันในประสบการณ์ที่ได้รับ

สรุปผลการสังเคราะห์แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ของนักทฤษฎีและนักการศึกษา และการบูรณาการกระบวนการเรียนรู้แบบพระพุทธศาสนา พบว่า การเรียนรู้จากประสบการณ์เป็นวงจรแห่งการเรียนรู้ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนดังนี้ 1) การรับรู้ปัญหา 2) การสะท้อนความคิด 3) การสร้างความรู้ใหม่ และ 4) การลงมือปฏิบัติและการประยุกต์ใช้

แผนภาพที่ 2.1 แสดงวงจรการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่ได้มาจากการสังเคราะห์ที่ใช้ในงานวิจัย ดังนี้

ภาพประกอบที่ 2.1

แสดงวงจรการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่ได้มาจากการสังเคราะห์ที่ใช้ในงานวิจัย

2.5 แนวคิดการเปลี่ยนแปลงด้วยความตั้งใจ (Intentional Change Theory)

การพัฒนาแบบการเสริมสร้างศักยภาพนักวิจัยชุมชน ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับของการรับรู้ อารมณ์ความรู้สึก และการเปลี่ยนแปลงในระดับของพฤติกรรม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นมาจากทั้งส่วนที่อยู่ภายในจิตใจ และส่วนที่มาจากสภาพแวดล้อมหรือสถานการณ์ทางสังคม ซึ่งแนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงด้วยความตั้งใจ ได้เสนอการเปลี่ยนแปลงที่สามารถเทียบเคียงได้กับการเปลี่ยนแปลงของนักวิจัยชุมชน โดยที่แนวคิดการเปลี่ยนแปลงด้วยความตั้งใจ (Intentional Change Theory: ICT) ตามแนวคิดของ โบยาตซีส (Boyatzis)⁴⁰ ได้กล่าวถึงระบบที่มีความซับซ้อนในระดับปัจเจกบุคคล (Individual Level) และได้อธิบายถึงองค์ประกอบสำคัญและกระบวนการของการออกแบบการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในทั้งพฤติกรรม ความคิด ความรู้สึก และการรับรู้ในระดับบุคคลได้อย่างยั่งยืน ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลง (Change) อาจเกิดในการกระทำส่วนตัว นิสัยหรือสมรรถนะ อาจเกิดเป็นแรงบันดาลใจหรือเป็นความรู้สึกภายในที่มีต่อสถานการณ์หรือผู้คนรอบข้าง หรืออาจเปลี่ยนแปลงมุมมองในวิถีชีวิต ทั้งนี้แนวคิดนี้ออกแบบเพื่อปรารถนาให้บุคคลเกิดความชอบ เชื่อมมั่นในบางอย่างและจะคงไว้ซึ่งความยั่งยืนและยาวนาน

⁴⁰ Boyatzis, R.E., *The Competent Manager: A Model for Effective Performance*, (Hoboken: John Wiley and Sons, 1982), p. 102.

แนวคิดการเปลี่ยนแปลงด้วยความตั้งใจใช้ในการอธิบายการเรียนรู้ที่ค่อยๆ ก่อรูปการปรับเปลี่ยนจัดเป็นการเรียนรู้แบบนำตนเอง (Self-directed Learning) ซึ่งการเปลี่ยนแปลงด้วยความตั้งใจตามแนวคิดนี้ เป็นแนวทางในลักษณะที่ไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดเวลาหรือตลอดกระบวนการของทั้งระบบก็ได้ พฤติกรรมหรือวิธีการดำเนินใดๆ ของบุคคลที่มีการเปลี่ยนแปลงด้วยความตั้งใจนั้นสามารถเกิดขึ้นเป็นช่วงๆ ได้ ไม่จำเป็นต้องเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องแต่สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืนในบุคคลได้เช่นกัน โยฮาทซิส ได้กล่าวถึงเงื่อนไขสำคัญของปรากฏการณ์ 5 ประเด็นสำคัญที่นำสู่ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงด้วยความตั้งใจว่าด้วยระบบแห่งความซับซ้อน ทั้งนี้กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่แท้จริงสามารถเกิดความไม่ต่อเนื่องเป็นลำดับก็ได้ เรียกว่า “ข้อค้นพบ” ของตนเองซึ่งมีหน้าที่นำสู่การก่อเกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เกิดความยั่งยืนในระดับปัจเจกบุคคล⁴¹ ดังต่อไปนี้

1) จุดประกายความต้องการการเปลี่ยนแปลง เป็นการสร้างความปรารถนาในการเปลี่ยนแปลง ให้แก่นักวิจัยชุมชนด้วยการค้นหาตัวตนของตนเองในอุดมคติ (Ideal Self) ซึ่งเป็นภาพความต้องการหรือเป้าหมายที่คิดว่าตนเองสามารถไปถึงได้ เป็นการสร้างจินตนาการและวิสัยทัศน์หรือความคาดหวังของตนเอง ซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต สิ่งแวดล้อม ความสัมพันธ์กับบุคคลคนรอบข้าง ซึ่งการมีความต้องการในการเปลี่ยนแปลงนี้จะเป็นสิ่งที่ช่วยขับเคลื่อนให้เกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลง ซึ่งมาจากความพร้อมในการเปลี่ยนแปลงที่อาศัยอารมณ์ความรู้สึกความชื่นชอบเป็นแรงขับหรือเป็นพลังเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงนั้นตามจินตนาการหรือวิสัยทัศน์ที่ตนเองปรารถนา

2) การเผชิญหน้ากับตัวตนที่แท้จริงของตนเอง ด้วยการวิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อนของตนเองแบบองค์รวม ทั้งทางด้านร่างกาย ด้านจิตใจและจิตวิญญาณ ทั้งนี้รวมถึงการวิเคราะห์ว่าจุดแข็งที่มีและต้องการเก็บไว้คืออะไร จุดอ่อนหรือข้อจ ากัดที่ต้องการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างไร ซึ่งกระทำด้วยความมีสติ ความตระหนักรู้ และความเต็มใจ เปิดใจในการพิจารณาจุดแข็ง จุดอ่อนที่มีผลกับความตัวตนในอุดมคติ ทั้งนี้การที่บุคคลจะเปิดใจให้กับจุดอ่อนของตนเองอาจเป็นสิ่งที่ยาก ดังนั้นการมีบุคคลอื่นมาช่วยในการวิเคราะห์จะช่วยให้อยอมรับในจุดอ่อนของตนเองได้มากขึ้น และการเปิดใจภายใต้ความเชื่อว่าบุคคลสามารถเปลี่ยนแปลงและพัฒนาตนเองได้ ก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งในการช่วยให้เปิดใจยอมรับในจุดอ่อนของตนเอง

3) การสร้างแนวทางการเรียนรู้ เพื่อสิ่งใหม่ในอนาคต เป็นส่วนของการกำหนดเป้าหมายและแผนของกิจกรรมที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่คาดหวัง ซึ่งกิจกรรมที่จะนำไปสู่เป้าหมายนี้

---

⁴¹ Daniel Goleman et al., *The New Leaders: Transforming the Art of Leadership into the Science of Results*, (Great Britain: Clays Ltd, St Ivesplc, 2003).

ประกอบด้วยหลายกิจกรรม มีการกำหนดระยะเวลาในการดำเนินการแต่ละกิจกรรมซึ่งอาจใช้แตกต่างกัน ทั้งนี้การดำเนินการจำเป็นต้องมีพี่เลี้ยงคอยให้คำปรึกษาและกระตุ้นให้เกิดการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง บุคคลไม่สามารถทำได้โดยลำพัง การมีพี่เลี้ยงจะช่วยให้การดำเนินกิจกรรมนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายได้มากขึ้น รวมถึงกิจกรรมการเรียนรู้อยู่ในบรรยากาศการเรียนรู้ที่กระตือรือร้น และเหมาะสม

4) การสร้างประสบการณ์ ด้วยการปฏิบัติซ้ำ การปฏิบัติซ้ำเป็นการสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนเนื่องจากการพัฒนาที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องจากการทำซ้ำๆ การรู้จักควบคุมตนเองให้ปฏิบัติอย่างไม่ย่อท้อและทำซ้ำๆ จึงเป็นสิ่งสำคัญและทำให้เกิดการพัฒนาศักยภาพได้ ซึ่งการอดทนกับการปฏิบัติซ้ำๆ ปฏิบัติใหม่นี้เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง นอกจากนี้สิ่งที่สำคัญอีกประการคือผู้ปฏิบัติจะต้องมีการสะท้อนคิด (Reflect) ถึงสิ่งที่ได้ปฏิบัติไปแล้วโดยต้องสะท้อนคิดอย่างต่อเนื่องทุกครั้งหลังการปฏิบัติ และทุกครั้งที่มีการสะท้อนคิดต้องเปิดใจรับฟังความคิดเห็นของผู้ร่วมสะท้อนคิด ไม่ว่าจะเป็นผู้ปฏิบัติด้วยกัน พี่เลี้ยงเพื่อให้เกิดการนำไปปรับปรุงการปฏิบัติให้มีประสิทธิภาพประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น

5) การไม่ทำตามลำพัง ความยั่งยืนของการเปลี่ยนแปลงไม่อาจเกิดขึ้นได้จากการทำเพียงลำพัง แต่มีความเกี่ยวข้อง สัมพันธ์กับบุคคลหลากหลายส่วนตั้งแต่การปฏิบัติเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงและหลังการปฏิบัติ โดยบุคคลที่มาเกี่ยวข้องเปรียบเสมือนเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จของการปฏิบัติประการหนึ่งที่สำคัญ และให้มุมมองถึงสิ่งที่ปฏิบัติว่ามีความเหมาะสมเพียงใด การเปลี่ยนแปลงจึงดำเนินไปในลักษณะของการมีเครือข่ายและเป็นเครือข่ายที่มีความสัมพันธ์อันดีต่อกันสามารถช่วยเหลือและให้มุมมองเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงได้ พร้อมทั้งจะแลกเปลี่ยนรู้ รักระหว่างกัน ทั้งนี้ผู้ปฏิบัติเองต้องเป็นบุคคลที่เปิดใจยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ซื่อสัตย์ต่อข้อเท็จจริงที่ปรากฏและมีความพร้อมที่จะนำไปปรับปรุงการดำเนินการเพื่อนำไปสู่การบรรลุผลแห่งความสำเร็จ

ผู้วิจัยอาศัยแนวคิดการเปลี่ยนแปลงด้วยความตั้งใจของ โบยาตซีส (Boyatzis) เป็นแนวทางในการทำความเข้าใจกระบวนการเสริมสร้างศักยภาพนักวิจัยชุมชนว่ามีความเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงด้วยความตั้งใจในแต่ละกระบวนการอย่างไร ไม่ว่าจะเป็นในช่วงของการจุดประกายความต้องการการเปลี่ยนแปลง การเผชิญหน้ากับตัวตนที่แท้จริง การสร้างแนวทางการเรียนรู้เพื่อสิ่งใหม่ในอนาคต การสร้างประสบการณ์ด้วยการปฏิบัติซ้ำ และการไม่ทำตามลำพังรวมถึงการเทียบเคียงข้อค้นพบจากการสังเคราะห์รูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพนักวิจัยชุมชนว่ามีความเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงด้วยความตั้งใจอย่างไร

2.6 การส่งเสริมการทำงานผู้สูงอายุในประเทศไทย

ภาวะการทำงาน จากการสำรวจปี 2560 พบว่า มีจำนวนผู้สูงอายุทั้งสิ้น 11.35 ล้านคน (ร้อยละ 16.8 ของประชากร) โดยผู้สูงอายุที่ทำงาน มีจำนวน 4.06 ล้านคน หรือคิดเป็น ร้อยละ 35.8 ของผู้สูงอายุทั้งหมด โดยการทำงานของผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นแรงงานนอกระบบ จำนวน 3.59 ล้านคน หรือคิดเป็น ร้อยละ 88.3 ของผู้สูงอายุที่ทำงาน

กรมกิจการผู้สูงอายุ ดำเนินงานตามแผนการส่งเสริมการมีรายได้และมืงานทำของผู้สูงอายุ ตามนโยบายประชารัฐเพื่อสังคม (E6) ร่วมกับภาคีเครือข่าย⁴² โดยแบ่งเป็น

1) แรงงานในระบบ มีแนวทางการดำเนินงาน ได้แก่ การส่งเสริมการมีรายได้และมืงานทำของผู้สูงอายุ ในกลุ่มธุรกิจบริการ และกลุ่มธุรกิจอื่น การรณรงค์ ส่งเสริม สนับสนุน การจ้างงานตาม พ.ร.บ. คุ่มครองแรงงาน ขยายอายุถึง 60 ปี การรณรงค์ สร้างแรงกระตุ้นแก่สังคม ในหัวข้อ “ร่วมมือร่วมใจ จ้างผู้สูงวัยทำงาน” หน่วยงานรับผิดชอบหลัก ได้แก่ กรมการจัดหางาน กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน กระทรวงแรงงาน สภาคหการค้าแห่งประเทศไทย สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย หน่วยงานรับผิดชอบรอง ได้แก่ กรมกิจการผู้สูงอายุ

2) แรงงานนอกระบบ มีแนวทางการดำเนินงาน ได้แก่ การผลักดัน ส่งเสริมการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน และต่อยอดให้วิสาหกิจชุมชนเดิม ให้มีการจ้างงานผู้สูงอายุ การผลักดันการมีรายได้และมืงานทำของผู้สูงอายุในหน่วยงานอื่น ทั้งในชุมชนและนอกชุมชน การส่งเสริมการดูแลผู้สูงอายุในชุมชน (Care Giver) หน่วยงานรับผิดชอบ ได้แก่ กรมกิจการผู้สูงอายุ ประสานข้อมูลจากกรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย สำนักงานการศึกษาอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงพาณิชย์ และหน่วยงานอื่นๆ (องค์กร ชุมชน และองค์กรสาธารณประโยชน์)

โดยในด้านแรงงานนอกระบบ กรมกิจการผู้สูงอายุ ร่วมกับ ชมรมคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตเพื่อผู้สูงวัย จัดการอบรมเชิงปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิสาหกิจชุมชนผู้สูงอายุสู่การค้าออนไลน์ มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้เข้าร่วมอบได้มีแนวคิดในการปรับปรุงและพัฒนาสินค้าชุมชนให้รองรับความต้องการของตลาดในปัจจุบัน เรียนรู้การสร้างเรื่องราวสำหรับการนำเสนอสินค้าชุมชน การนำเทคโนโลยีการสื่อสารมาช่วยส่งเสริมการขายสินค้าและเพิ่มช่องทางจำหน่ายสินค้าออนไลน์ ระหว่างวันที่ 30 เมษายน ถึง 2 พฤษภาคม 2561 ณ ศูนย์การเรียนรู้

⁴² กรมกิจการผู้สูงอายุ, “การจ้างงานผู้สูงอายุ” <<https://www.dop.go.th/en/topic/view=155>>, 31 พฤษภาคม 2565.

และฝึกอบรมด้านผู้สูงอายุ จังหวัดชลบุรี และการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการการพัฒนาและส่งเสริมการตลาดออนไลน์สำหรับวิสาหกิจชุมชนผู้สูงอายุ จำนวน 2 รุ่น ได้แก่ รุ่นที่ 1 ระหว่างวันที่ 27-29 สิงหาคม 2561 และรุ่นที่ 2 ระหว่างวันที่ 5-7 กันยายน 2561 ณ กรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความรู้ด้านการบริหารสินค้าและบริการ การออกแบบบรรจุภัณฑ์ และการตั้งราคาสินค้าได้อย่างเหมาะสม การถ่ายทอดเคล็ดลับด้านการตลาด การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้า การออกโปรโมชั่นแบบโดนใจลูกค้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งเสริมการเรียนรู้และความเข้าใจเรื่องการบริหารการขาย การจัดเตรียมสินค้า การบริหารคำสั่งซื้อได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเพื่อสร้างความเข้าใจการบรรจุภัณฑ์และการจัดส่งที่เหมาะสมกลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุ 12 แห่ง ผู้นำวิสาหกิจชุมชน เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้ที่เกี่ยวข้องกับกิจการสินค้าชุมชน

อีกทั้ง กรมกิจการผู้สูงอายุ ร่วมกับ บมจ. กสท. โทรคมนาคม จำกัด (มหาชน) (CAT Telecom) เพิ่มช่องทางค้าขายออนไลน์ให้กับผู้สูงอายุ ผ่านโครงการ i get โดยวิทยากรจาก CAT ให้ความรู้แก่ผู้เข้าร่วมอบรมเชิงปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิสาหกิจชุมชนผู้สูงอายุสู่การค้าออนไลน์ ซึ่งขณะนี้อยู่ระหว่างการลงพื้นที่ รวบรวมสินค้าจากศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุ 12 แห่ง เพื่อนำขึ้นระบบ i get ต่อไป

สำหรับผลการดำเนินงานส่งเสริมการมีรายได้และมีงานทำของผู้สูงอายุ ปี 2561 บูรณาการความร่วมมือจากกระทรวงแรงงาน (กรมการจัดหางาน กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน) กองทุนผู้สูงอายุ และวิสาหกิจชุมชน ณ เดือนกรกฎาคม 61 มีจำนวน 17,154 คน

การส่งเสริมการทำงานเพื่อเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุให้สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน โดยมีชีวิตอยู่ใน สังคมอย่างมีความสุขซึ่งมีความสอดคล้องกับ แผนพัฒนาผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) ที่มุ่งสร้างจิตสำนึกให้คนในสังคมตระหนักถึง ผู้สูงอายุในฐานะบุคคลที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมและ ตระหนักถึงความสำคัญของการเตรียมการเข้าสู่การ เป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ สามารถดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี⁴³ พึ่งตนเองได้ตามยุทธศาสตร์ด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุในมาตรการที่ 2.3 มาตรการส่งเสริมด้านการทำงานและการหารายได้ของ ผู้สูงอายุ การดำเนินงานดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า หน่วยงานภาครัฐได้ให้ความสำคัญกับการจ้างงาน ผู้สูงอายุมากขึ้น แม้อาจจะยังไม่ครอบคลุมทุก กลุ่มเป้าหมาย แต่อย่างน้อยเป็นการแสดงให้เห็น

⁴³ กรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, แผนพัฒนาผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) (แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2), (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เทพวัฒนา, 2552), หน้า 136.

เห็นถึง การขับเคลื่อนการดำเนินงานในการเกื้อหนุนและ การช่วยเหลือสนับสนุนเพื่อให้เกิดการพัฒนาและ โอกาสด้านการทำงานแก่ผู้สูงอายุเพื่อสร้างอาชีพและ รายได้ในการดำรงชีวิต การกำหนดกลยุทธ์นับเป็นการ ใช้เครื่องมือการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ หากมีการนำกลยุทธ์และการ ส่งเสริมการทำงานมา ผนวกใช้จะทำให้หน่วยงานในภาคส่วนต่างๆ ที่ เกี่ยวข้องตระหนักถึง ความสำคัญในการส่งเสริมการ ทำงานให้แก่ผู้สูงอายุมากยิ่งขึ้น

ด้วยเหตุนี้ สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุน วิชาการ 1-12 (สสว. 1-12) กระทรวงการ พัฒนา สังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้ตระหนักถึง ความสำคัญของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะผู้สูงอายุ ในปัจจุบันที่หลายคนมีความพร้อมด้านศักยภาพ ความรู้ ความสามารถและสุขภาพ ขึ้นอยู่กับ การทำงานก่อนที่จะเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ ทั้งนี้การส่งเสริม การทำงานเพื่อให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดี ควรจะ เริ่มตั้งแต่กลุ่มวัยผู้ใหญ่ที่จะก้าวเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ จนกระทั่งถึงกลุ่มผู้สูงอายุวัยต้นที่มีอัตราการ ทำงานมากที่สุด เพื่อให้การทำงานเป็นไปอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะกลุ่มผู้ที่ทำงานนอกระบบซึ่งการทำงานไม่ ถูกจำกัดด้วยอายุ มีรายได้ที่ไม่แน่นอน และอาจได้รับสวัสดิการอย่างไม่ทั่วถึง ดังนั้นการสนับสนุนให้ มีการทำงานเพื่อหารายได้เป็นค่าใช้จ่ายในการ ดำรงชีวิตจึงต้องมีความเข้าใจถึงเหตุผล ความจำเป็น รวมถึงทัศนคติ และความต้องการด้านการทำงานของ ผู้สูงอายุเพื่อเป็นข้อมูลสำคัญในการศึกษาวิจัย “กล ยุทธ์ส่งเสริมการทำงานของผู้สูงอายุไทย” เพื่อกำหนด กลยุทธ์ที่เหมาะสมในการส่งเสริมการ ทำงานตาม ความต้องการของผู้ใหญ่ที่จะเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ รวมถึงผู้สูงอายุตลอดจนหนุนเสริมให้การ ทำงาน เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ อันจะเป็นการ วางรากฐานที่สำคัญในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจ และระบบสังคมไทยโดยรวมต่อไป

2.7 การประกอบอาชีพผู้สูงอายุ

2.7.1 การประกอบอาชีพของผู้สูงอายุ

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุ ศึกษาวิจัยและรวบรวมความรู้เกี่ยวกับผู้สูงอายุทั้ง ไทยและต่างประเทศ และส่งเสริมการพัฒนารูปแบบการดำเนินการด้านผู้สูงอายุสำหรับใช้ในการ พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุไทย ตลอดจนเผยแพร่ความรู้และวิทยาการเกี่ยวกับผู้สูงอายุให้แก่สังคม โดยรวม โดยปัจจัยที่ส่งผลต่อสุขภาวะในผู้สูงอายุ ประกอบด้วย ปัจจัยภายใน คือ ลักษณะพันธุกรรม เชื้อชาติ เพศ อายุ ความสามารถารูคิด โรคภัยและการเจ็บป่วย พฤติกรรมสุขภาพ ความสามารถในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวันพื้นฐาน และภาวะเครียด ซึมเศร้า เป็นต้น และปัจจัยภายนอก คือ สัมพันธภาพครอบครัวและชุมชน แหล่งสนับสนุนทางการเงิน แหล่งสนับสนุนด้านผู้ดูแล แหล่งสนับสนุน

ด้านจิตสังคม ความเชื่อทางศาสนาและวัฒนธรรม ระบบการศึกษา โครงสร้างระบบสาธารณสุข ระบบเศรษฐกิจและการประกอบอาชีพ วิทยาการเทคโนโลยี และปัจจัยทางการเมือง⁴⁴ เป็นต้น

2.7.2 นโยบายด้านการส่งเสริมการประกอบอาชีพของผู้สูงอายุในเมืองไทย

นโยบายของคณะรัฐมนตรี นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี แถลงต่อรัฐสภา เมื่อวันที่ 23 สิงหาคม 2554 คณะรัฐมนตรีได้กำหนดนโยบายการบริหารราชการแผ่นดิน โดยมีนโยบายที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ⁴⁵ ได้แก่ ข้อ 1) นโยบายเร่งด่วนที่จะเริ่มดำเนินการในปีแรก 1.1) ยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยเพิ่มกำลังซื้อภายในประเทศสร้าง สร้างสมดุลและความเข้มแข็งอย่างมีคุณภาพให้แก่ระบบเศรษฐกิจมหภาค 1.2) จัดให้มีเบี้ยยังชีพรายเดือนแบบขั้นบันไดสำหรับผู้สูงอายุ โดยผู้ที่มีอายุ 60-69 ปี จะได้รับ 600 บาท อายุ 70-79 ปี จะได้รับ 700 บาท อายุ 80-89 ปีจะได้รับ 800 และอายุ 90 ปีขึ้นไป จะได้รับ 1,000 บาท ข้อ 2) นโยบายสังคมและคุณภาพชีวิต (เป็นนโยบายที่จะดำเนินการภายในช่วงระยะ 4 ปี) 2.1) นโยบายการพัฒนาสุขภาพของประชาชน 2.1.2) พัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนตั้งแต่ในช่วงตั้งครรภ์ วัยเด็ก วัยเจริญพันธุ์ วัยบรรลุนิติภาวะ วัยชราและผู้พิการสนับสนุนโครงการจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุและผู้พิการเพื่อดูแลผู้สูงอายุและผู้พิการให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยให้ได้เข้าถึงการบริการอย่างมีศักดิ์ศรี มีคุณภาพและเป็นธรรม 2.2) นโยบายความมั่นคงของชีวิตและสังคม 2.2.1) เสริมสร้างให้ผู้สูงอายุ คนพิการ และผู้ด้อยโอกาสมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ด้วยการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกสาธารณะต่างๆ สำหรับรองรับผู้สูงอายุและคนพิการ สร้างความพร้อมในการเป็นสังคมผู้สูงอายุ พัฒนาบริการสุขภาพอนามัย ให้การสงเคราะห์ จัดการศึกษา จัดสวัสดิการ รวมถึงหาอาชีพให้แก่ ผู้ด้อยโอกาส ผู้พิการหรือทุพพลภาพ และสนับสนุนให้ผู้สูงอายุร่วมเป็นพลังขับเคลื่อนสังคมภายใต้หลักคิดที่ว่าผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่มีประสบการณ์สูง สมควรให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาบ้านเมือง

⁴⁴ ศรีล ขุนวิทยา และคณะ, “การศึกษาสภาวการณ์และปัจจัยที่มีผลต่อสุขภาพกาย จิต สังคม และความสามารถการคิดเชิงบริหารของสมองในผู้สูงอายุ: ชมรมผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี”, รายงานการวิจัย สกว. มหาวิทยาลัยมหิดล, 2562.

⁴⁵ ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร, “คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี, หน้า 5-8, 26-30, 33-34,” <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgiclfefindmkaj/https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=5057>, 9 กุมภาพันธ์ 2566.

พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546⁴⁶ ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับบทบาทหน้าที่ผู้สูงอายุ ได้ร่วมกันผลักดันให้เกิดพระราชบัญญัติผู้สูงอายุแห่งชาติ พ.ศ. 2546 ซึ่งมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2547 เป็นต้นมา ซึ่งมีสาระสำคัญที่เกี่ยวกับการดำเนินงานด้านคุ้มครองส่งเสริมและการสนับสนุนสิทธิผู้สูงอายุที่สำคัญ ดังนี้ ตามมาตรา 11 ผู้สูงอายุมีสิทธิได้รับการคุ้มครอง การส่งเสริม และการสนับสนุนในด้านต่างๆ ดังนี้ 1) การบริการทางการแพทย์และการสาธารณสุขที่จัดไว้โดยให้ความสะดวกและรวดเร็วแก่ผู้สูงอายุเป็นกรณีพิเศษ 2) การศึกษา การศาสนา และข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต 3) การประกอบอาชีพหรือฝึกอาชีพที่เหมาะสม 4) การพัฒนาตนเอง และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม การรวมกลุ่มในลักษณะเครือข่ายหรือชุมชน 5) การอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยโดยตรงแก่ผู้สูงอายุในอาคาร สถานที่ยานพาหนะหรือการบริการสาธารณะอื่น 6) การช่วยเหลือด้านค่าโดยสารยานพาหนะตามความเหมาะสม 7) การยกเว้นค่าเข้าชมสถานที่ของรัฐ 8) การช่วยเหลือผู้สูงอายุซึ่งได้รับอันตรายจากการถูกรังแกหรือถูกแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมาย หรือถูกทอดทิ้ง 9) การให้คำแนะนำ ปรีกษา ดำเนินการอื่นที่เกี่ยวข้องในทางคดีหรือในทางการแก้ไขปัญหาครอบครัว 10) การจัดที่พักอาศัย อาหารและเครื่องนุ่งห่มให้ตามความจำเป็นอย่างทั่วถึง 11) การสงเคราะห์เบี้ยยังชีพเป็นรายเดือนอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม 12) การสงเคราะห์ในการจัดการศพตามประเพณี 13) การอื่นตามที่คณะกรรมการประกาศกำหนด *มาตรา 11(11) แก้ไขโดยมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2553

การกำหนดหน่วยงานผู้มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบดำเนินการเกี่ยวกับการคุ้มครอง การส่งเสริม และการสนับสนุนในด้านต่างๆ ตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 พ.ศ. 2553 จัดทำประกาศกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข การคุ้มครอง การส่งเสริม และการสนับสนุนผู้สูงอายุตามภารกิจของหน่วยงาน ให้แล้วเสร็จภายใน 90 วัน หรือวันที่ 19 เมษายน 2554 เพื่อให้ผู้สูงอายุได้เข้าถึงสิทธิตามที่กฎหมายกำหนดไว้อย่างเป็นรูปธรรม

พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 เป็นกฎหมายที่มีเจตนารมณ์เพื่อพิทักษ์สิทธิคุ้มครองดูแลสนับสนุนให้เกิดการจัดสวัสดิการให้แก่ผู้สูงอายุครอบคลุมในทุกด้านไม่ว่าจะเป็นการตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานและรวมถึงการจัดสวัสดิการด้านการศึกษาการมีงานทำและมีอาชีพที่เหมาะสมโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีและสามารถอยู่ในสังคมอย่างมีคุณค่าและมีศักดิ์ศรี

⁴⁶ ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร, “คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี, หน้า 6-9,” <chrome-extension://efaidnbmnfnkibaahaaehnjdgbthgltfndmkaj/https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=5057>, 9 กุมภาพันธ์ 2566.

ปฏิญญาผู้สูงอายุไทย ถือกำเนิดในปีพุทธศักราช 2542 เนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนมายุครบ 72 พรรษา และองค์การสหประชาชาติได้ประกาศให้เป็นปีสากลว่าด้วยผู้สูงอายุ ปฏิญญาผู้สูงอายุไทย มีสาระสำคัญดังนี้ 1) ผู้สูงอายุต้องได้รับปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าและศักดิ์ศรี ได้รับการพิทักษ์และคุ้มครองให้พ้นจากการถูกทอดทิ้งและละเมิดสิทธิ โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติ โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่สามารถพึ่งตนเองหรือครอบครัวได้ และผู้พิการที่สูงอายุ 2) ผู้สูงอายุควรอยู่กับครอบครัว โดยได้รับความเคารพ รัก ความเข้าใจ ความเอื้ออาทร การดูแลเอาใจใส่ การยอมรับบทบาทของกันและกันระหว่างสมาชิกในครอบครัว เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ภาพอันดีในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข 3) ผู้สูงอายุควรได้รับโอกาสในการศึกษา เรียนรู้ และพัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างต่อเนื่อง เข้าถึงข้อมูลข่าวสารและการบริการทางสังคมอันเป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต เข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลงของสังคมรอบด้านเพื่อสามารถปรับบทบาทของตนให้สมวัย 4) ผู้สูงอายุควรได้ถ่ายทอดความรู้ และประสบการณ์ให้สังคม มีโอกาสได้ทำงานที่เหมาะสมกับวัยตามความสมัครใจ โดยได้รับค่าตอบแทนที่เป็นธรรม เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจและเห็นชีวิตมีคุณค่า 5) ผู้สูงอายุควรได้เรียนรู้ในการดูแลสุขภาพอนามัยของตนเอง ต้องมีหลักประกัน และสามารถเข้าถึงหลักประกัน และสามารถเข้าถึงบริการด้านสุขภาพอนามัยอย่างครบวงจรโดยเท่าเทียมกันรวมทั้งได้รับการดูแลจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิตอย่างสงบตามคตินิยม 6) ผู้สูงอายุควรได้มีบทบาท และส่วนร่วมในกิจกรรมของครอบครัว ชุมชน และสังคม โดยเฉพาะการรวมกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และความเข้าใจอันดีระหว่างผู้สูงอายุด้วยกันและกับบุคคลทุกวัย 7) รัฐโดยการมีส่วนร่วมขององค์กรภาคเอกชน ประชาชน สถาบันสังคม ต้องกำหนดนโยบายและแผนหลักด้านผู้สูงอายุ ส่งเสริมและประสานให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องให้บรรลุผลตามเป้าหมาย 8) รัฐโดยการมีส่วนร่วมขององค์กรภาคเอกชน ประชาชน สถาบันสังคม ต้องตรากฎหมายว่าด้วยผู้สูงอายุ เพื่อเป็นหลักประกันและการบังคับใช้ในการพิทักษ์สิทธิ คุ้มครองสวัสดิภาพ และจัดสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุ และ 9) รัฐโดยการมีส่วนร่วมขององค์กรภาคเอกชน ประชาชน สถาบันสังคม ต้องรณรงค์ปลูกฝังค่านิยมให้สังคมตระหนักถึงคุณค่าของผู้สูงอายุตามวัฒนธรรมที่เน้นความกตัญญูกตเวทิต์⁴⁷

จะเห็นได้ว่า ปฏิญญาผู้สูงอายุทั้ง 9 ข้อที่กล่าวมานี้มุ่งที่จะให้การดูแลช่วยเหลือผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบตามเจตนารมณ์ขององค์การสหประชาชาติที่เน้นให้เห็นว่าผู้สูงอายุต้องได้รับการดูแล

⁴⁷ คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2552, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เทพปัญญาวิสัย, 2553), หน้า 2.

คุ้มครองอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน การอาศัยอยู่กับครอบครัวอย่างผาสุก ตลอดจนการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุทำกิจกรรมทางสังคม ซึ่งหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ และเอกชน ประชาชน และครอบครัว ควรดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรมต่อเนื่องอย่างครบวงจร

นโยบายและทิศทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุของประเทศไทย⁴⁸ ในกรณีของประเทศไทยจำนวนผู้สูงอายุกำลังเพิ่มสัดส่วนขึ้นอย่างรวดเร็ว ในปี 2536 ร้อยละ 7.2 ของประชากรไทยเป็นผู้มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ในปี 2538 ประชากรกลุ่มนี้เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 8.11 และคำนวณไว้ว่าในปี 2543, 2553 และ 2563 จำนวนประชากรผู้สูงอายุในประเทศไทยจะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 9.19, 11.36 และ 15.28 ของประชากรทั้งหมดในแต่ละช่วงลำดับ ขณะนี้ผู้คนอายุยืนยาวมากขึ้น คนที่อายุ 60 ปีมีโอกาสที่จะอยู่ถึงอายุ 80 จึงอาจจะต้องมีการมองเรื่องผู้สูงอายุกันใหม่ จากภาพของคนแก่ทำอะไรไม่ได้ เจ็บออกแอด รอวันตาย ไปสู่อายุวัฒนะ และคุณภาพชีวิต เพราะช่วงอายุจาก 60 ปี ถึง 80 ปี เป็นเวลาอีกไม่น้อย จึงเป็นช่วงเวลาที่สามารถดำรงรักษาสุขภาพทำางานที่เป็นประโยชน์ และมีความสุขได้มาก ผลการสำรวจของสถาบันวิจัยประชากรและสังคมมหาวิทยาลัยมหิดล เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2540 มีประชากรผู้สูงอายุ ร้อยละ 8.4 ของประชากรทั้งหมด 60.4 ล้านคน อายุขัยเฉลี่ยเมื่อแรกเกิดของชายเป็น 66.6 ปี และเพศหญิง เป็น 77 ปี อายุขัยเฉลี่ยเมื่อ อายุ 60 ปี เพศชายเป็น 18.8 ปี และเพศหญิงเป็น 22 ปี ส่วนการบริหารสวัสดิการผู้สูงอายุอาจแบ่งช่วงเวลาในการส่งเสริมสวัสดิการผู้สูงอายุเป็นสามช่วง ดังนี้

ประเทศไทยมีประชากร ซึ่งเป็นข้อมูลของกระทรวงมหาดไทย ณ วันที่ 18 มีนาคม 2558 จำนวน 65,124,716 คน แยกเป็นชาย 31,999,008 คน เป็นหญิง 33,125,708 คน ในส่วนนี้เป็นประชากรผู้สูงอายุจำนวน 7,624,563 คน การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเมื่อมีจำนวนผู้สูงอายุคืออายุ 60 ปีขึ้นไป เป็นร้อยละ 10 ส่วนของสังคมไทยเริ่มเมื่อปี 2553 จำนวนผู้สูงอายุ ร้อยละ 12.90 ของประชากรทั่วประเทศ ปีพุทธศักราช 2557 คิดเป็นร้อยละ 14.9 (จำนวนประชากรผู้สูงอายุปี 2557 รวม 10,014,699 คน) ปรากฏว่า มีปริมาณผู้สูงอายุอีกส่วนหนึ่งของสังคมไทยที่ไม่เดือดร้อนกับการประกันรายได้หรือความเสื่อมของร่างกาย เพราะมีการเรียนรู้ความจริงของชีวิตตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา รัฐบาลจึงต้องริบเร่งวางนโยบายและหามาตรการต่างๆ เพื่อรองรับสังคมสูงอายุโดยไม่ชักช้าจึงมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1) สนับสนุนให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างมั่นคง ปลอดภัย และมีศักดิ์ศรี สร้างภูมิคุ้มกันให้ผู้สูงอายุในการปกป้องตนเองจากภัยรอบด้าน ด้วยการให้ข่าวสาร ความรู้ รวมทั้งพัฒนา

⁴⁸ เจษฎา มุลยาพอ และคณะ, “การพัฒนาสุขภาพจิตของผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย”, รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, 2561, หน้า 22.

เครื่องมือ กลไก เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการดำรงชีวิตอย่างปลอดภัยและมีศักดิ์ศรี ส่งเสริมให้ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) และชุมชนมีบทบาทในการดูแลผู้สูงอายุ เพื่อแบ่งเบาภาระของ ครอบครัวร้างระบบเฝ้าระวัง ดูแลผู้สูงอายุที่อยู่ตามลำพัง โดยเฉพาะในเขตเมืองออกแบบ สร้าง และ ปรับปรุงสิ่งแวดล้อมทั้งอาคารบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ยานพาหนะ รวมทั้งระบบสาธารณสุขโภชนาการขั้น พื้นฐานต่างๆ ให้เอื้อต่อการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุลด “วัยาคติ” หรือแนวความคิดเชิงลบต่อผู้สูงอายุใน หมู่ประชากรทุกเพศทุกวัย พร้อมกับสนับสนุนให้กลุ่ม ชมรมผู้สูงอายุมีบทบาทและความเข้มแข็ง

2) เสริมสร้างสุขภาพอนามัยของผู้สูงอายุ จัดระบบสาธารณสุขให้เอื้อต่อการใช้บริการแก่ ผู้สูงอายุ ส่งเสริมให้ประชาชนเริ่มสร้างและดูแลสุขภาพของตน ตั้งแต่วัยเยาว์ เพื่อเป็นผู้มีอายุที่มี สุขภาพดี

สรุปได้ว่า ประเทศไทยได้ให้ความสนใจเรื่องผู้สูงอายุ โดยเริ่มจากการนำนโยบายผู้สูงอายุ มาใช้ในการพัฒนาประเทศ และได้มีการพัฒนารูปแบบการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุตลอดมา เริ่มตั้งแต่ การดำเนินงานในระยะเริ่มต้นเกี่ยวกับผู้สูงอายุแห่งชาติ การจัดตั้งกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ แผน ระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 1 นโยบายและมาตรการสำหรับผู้สูงอายุระยะยาว การจัด สวัสดิการสังคมเรื่องเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ นโยบายภาครัฐ แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545- 2564) ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2552 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 และปฏิญญาผู้สูงอายุไทย ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่มุ่งเน้นการดูแลที่ครอบคลุมการพัฒนาผู้สูงอายุ ให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีคุณภาพ มีคุณค่าและอยู่อย่างสมศักดิ์ศรี และตอบสนองความต้องการของ ผู้สูงอายุในด้านต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะด้านสุขภาพ ความมั่นคงทางสังคม และด้าน การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ รวมถึงการบริการสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ สำหรับผู้สูงอายุ ถือได้ว่าเป็น การพัฒนาที่ดีที่รัฐบาลได้ตระหนักและเห็นคุณค่าของผู้สูงอายุ โครงสร้างประชากรของไทยมี แนวโน้มเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สังคมสูงอายุอย่างต่อเนื่อง โดยประชากรวัยผู้สูงอายุ มีสัดส่วนเพิ่มสูงขึ้น อย่างต่อเนื่อง ขณะที่สัดส่วนประชากรวัยเด็กและวัยทำงานปรับตัวลดลง ด้วยเหตุนี้ รัฐบาลไทยจึงได้ ออกนโยบายเพื่อรองรับการเข้าสู่สังคมสูงอายุในด้านต่างๆ อาทิ การจัดให้มีระบบบำนาญสำหรับ แรงงานทั้งในระบบและนอกระบบ การจัดให้มีบริการดูแลสุขภาพที่บ้าน รวมทั้งการบริการการ รักษาพยาบาล และการให้เบี้ยยังชีพแก่ผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีพในช่วงบั้นปลายของ ชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ อย่างไรก็ตาม การเข้าสู่สังคมสูงอายุมิได้เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นแต่กับประเทศไทย เพียงเท่านั้น แต่เป็นปัญหาที่ประเทศต่างๆ ทั้งประเทศกำลังพัฒนาและประเทศพัฒนาแล้วกำลังเผชิญ เช่นเดียวกัน ยกตัวอย่าง ในกรณีของประเทศญี่ปุ่น ซึ่งเป็นประเทศที่มีสัดส่วนผู้สูงอายุมากที่สุดในโลก นั้น รัฐบาลญี่ปุ่นได้ดำเนินมาตรการการดูแลผู้สูงอายุต่างๆ เช่น มีการให้บริการด้านสวัสดิการและการ ดูแลสุขภาพ มีการออกกฎหมายขยายอายุการทำงาน เป็นต้น

2.7.3 บริบทการประกอบอาชีพของผู้สูงอายุในประเทศไทย

การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ⁴⁹ และการเตรียมการฝึกอาชีพสำหรับคนสูงอายุเป็นความจำเป็น เพราะการประกอบอาชีพหรือการมีงานทำ นอกจากจะเป็นการใช้ความรู้ความสามารถที่มีอยู่เพื่อการยังชีพและสร้างครอบครัวแล้ว ยังเป็นการสร้างเกียรติภูมิและคุณค่าให้กับผู้ทำงานและสังคมอีกด้วย

สังคมปัจจุบันเป็นสังคมที่ยึดถือการทำงานเป็นสำคัญ (Work-Oriented Society) การจัดการศึกษาในปัจจุบัน ไม่เฉพาะอาชีวศึกษา (Vocational Education) เท่านั้น ที่ต้องการให้ผู้จบการศึกษาออกไปทำงานหรือประกอบอาชีพตามที่ได้ศึกษามา แม้แต่การจัดการศึกษาประเภท Liberal Education ซึ่งมีกระบวนวิชาทางด้าน Liberal Arts จำนวน 7 สาขาวิชา ได้แก่ ไวยากรณ์ ตรรกวิทยา การพูด เลข เรขาคณิต ดนตรี และดาราศาสตร์ ซึ่งเป็นการศึกษาของพวกผู้ดีในสมัยก่อน ที่มีจุดมุ่งหมาย เพื่อเป็นเครื่องประดับชีวิต ในปัจจุบันสามารถนำความรู้ไปประกอบอาชีพได้ การจัดการศึกษา ในปัจจุบันจึงเป็นการเตรียมบุคลากรเข้าสู่โลกของงานและอาชีพมากกว่าที่จะใช้ความรู้เป็นเครื่องประดับชีวิตอย่างแต่ก่อน สังคมผู้สูงอายุที่กำลังจะเกิดขึ้นในสังคมไทย หมายถึง สังคมที่มีคนที่มีผู้สูงอายุมากขึ้น และคนเหล่านั้น อาจจะถูกละทิ้งงานเพราะเกณฑ์ทางอายุที่กำหนดไว้เช่น 55 หรือ 60 ปี เป็นต้น แต่ในปัจจุบันความเจริญทางการแพทย์และลักษณะงานที่เป็นวิชาชีพชั้นสูงไม่ต้องใช้แรงมากในการทำงาน จึงไม่ทำให้ผู้ที่ทำงานมีร่างกายทรุดโทรมไปตามวัย แต่สำหรับผู้ที่ต้องการเลือกอาชีพทำหลังจากที่ต้องออกจากงานที่เคยทำอยู่ เพราะเกณฑ์อายุบังคับไว้ จึงเป็นกระบวนการที่จะทำให้บุคคลเหล่านั้น สามารถใช้ชีวิตอย่างมีความสุข และอาจจะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวในการมีชีวิตช่วงวัยที่เข้าสู่วัยชราในสังคมที่ยึดถืองานเป็นสำคัญนี้ได้ ถ้าบุคคลสามารถเลือกอาชีพได้อย่างเหมาะสม บุคคลนั้น มีแนวโน้มที่จะประสบความสำเร็จก้าวหน้าในอาชีพนั้นได้อีก แต่ถ้าเลือกอาชีพไม่เหมาะสม นอกจากจะไม่สามารถสนองความต้องการของตนเองและความภูมิใจในอาชีพตนแล้ว ยังมีแนวโน้มที่จะประสบความสำเร็จล้มเหลว และไม่สามารถปรับตัวเองเข้ากับอาชีพนั้นได้ ทั้งนี้รวมถึงทุกเพศทุกวัยอีกด้วย ไม่จำกัดเฉพาะผู้สูงอายุที่ต้องการเริ่มต้นใหม่เท่านั้น

การจัดการศึกษาในโลกเสรีนิยมมีความโน้มเอียงในการผลิตผู้จบการศึกษาให้ไปทำงาน ในฐานะที่เป็นลูกจ้าง (Employees) มากกว่าที่จะเป็นนายจ้าง (Employers) ถึงแม้จะมีการตื่นตัวเห็นความสำคัญของการประกอบอาชีพอิสระ (Self-employed) ซึ่งจะสามารถสนองความต้องการของการมีอาชีพที่ตนเองปรารถนาได้มากกว่าการเป็น ลูกจ้างแต่ปัจจัยเกื้อหนุนต่างๆ ไม่เอื้ออำนวยต่อการประกอบอาชีพอิสระรายย่อยมากนัก โดยเฉพาะระบบทุนนิยมในโลกเสรีประชาธิปไตย การแข่งขันมี

⁴⁹ กฤษมณฑ วัฒนานนงค์, “การฝึกอาชีพสำหรับสังคมผู้สูงอายุ,” <<https://www.thairath.co.th/content/354621>>, 9 กุมภาพันธ์ 2566.

มากผู้ประกอบการรายย่อยมักเสียเปรียบผู้ประกอบการรายใหญ่ที่มีกำลังในการผลิตและการลงทุนสูงกว่า ระบบเสรีนิยม จึงมักถูกมองว่า เป็นระบบที่ทำให้รายย่อยด้วยการ พัฒนาผู้ประกอบการอาชีพอิสระ ซึ่งส่วนมากจะเป็นธุรกิจขนาดกลางและขนาดเล็กจึงจำเป็นต้องพัฒนาลักษณะเฉพาะที่จะสามารถอยู่ได้ในโลกของการแข่งขันเสรี เช่น การใช้ฝีมือและการพัฒนาเทคโนโลยีเฉพาะขึ้นในการทำงาน ซึ่งจะสามารถแข่งขันกับผู้ประกอบการขนาดใหญ่ได้

2.7.4 การเลือกอาชีพ

การศึกษาเรื่องการเลือกอาชีพตลอดระยะเวลา 70 ปีที่ผ่านมาในสหรัฐอเมริกา มักจะเน้นการเลือกอาชีพของผู้ที่จบมัธยมศึกษา อาชีวศึกษา และผู้จบปริญญาซึ่งมีอายุไม่เกิน 25 ปี แต่ในปัจจุบัน พบว่า การเลือกอาชีพมีการเปลี่ยนแปลงและมีการตัดสินใจเลือกอาชีพได้ในทุกช่วงทุกวัยของชีวิตคน นอกจากนี้ ยังมีการศึกษาและมักจะใช้เป็นข้ออ้างเสมอว่า ชีวิตเริ่มต้นเมื่ออายุ 40 หมายถึงวัย 40 ปีเป็นวัยที่จะเลือกอาชีพที่เหมาะสมกับตนเองดีที่สุด

ประจักษ์พยานที่สำคัญ ได้แก่ หนังสือที่วางขายและได้รับความนิยมมากในตลาดหนังสือ เป็นหนังสือที่เกี่ยวกับ อาชีพของวัยผู้ใหญ่หลังอายุ 25 ปีไปแล้ว นอกจากนี้ยังมีบทความในวารสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอาชีพ และพฤติกรรมการทำงานมากมาย ทั้งวารสารวิชาการ และวารสารเพื่อบันเทิงทั่วไปอีกด้วย

ปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อการเลือกอาชีพหรือเปลี่ยนอาชีพมีมากขึ้นจากเดิมเมื่อ 70 ปีก่อน ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ ได้แก่ วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป (Life-Styles) โครงสร้างของครอบครัว (Family Patterns) การหย่าร้าง (Divorce Rate) สภาพเศรษฐกิจ (Economy) โอกาสในการศึกษา (Educational Opportunities) การทำงานมากกว่าหนึ่งงาน (Dual Careers) การทำงานของสตรี (Working Women) และรวมถึงภาวะวิกฤติช่วงวัยกลางคน (Midlife Crisis) และการมีชีวิตที่ยาวขึ้น (Life Expectancy) สิ่งเหล่านี้มาเกี่ยวข้องกับการเลือกอาชีพโดยเฉพาะของผู้ใหญ่หลังวัย 25 ปีทั้งสิ้น

การเลือกอาชีพจึงไม่ยึดติดอยู่กับทฤษฎีดั้งเดิม ที่นักจิตวิทยาอาชีพะในประเทศตะวันตก เคยใช้อธิบายการเลือกอาชีพของบุคคล ซึ่งส่วนมากเป็นวัยก่อน 25 ปี ทฤษฎีเหล่านั้น ได้แก่

- 1) ทฤษฎีวิเคราะห์ลักษณะและองค์ประกอบของบุคคล (Trait and Factors Theory)
- 2) ทฤษฎีการเลือกอาชีพของ Holland (Holland's Theory of Vocational Choice)
- 3) ทฤษฎีการเลือกอาชีพของ Roe (Roe's Theory of Vocational Choice)
- 4) ทฤษฎีการเลือกอาชีพของ Schaffer (Schaffer's Theory of Vocational Choice)

อย่างไรก็ตาม การเลือกอาชีพเป็นเพียงพฤติกรรมหนึ่งเท่านั้น ในกระบวนการของการประกอบอาชีพของคุณ ความสามารถในการเลือกอาชีพย่อมแตกต่างกันขึ้นอยู่กับประกอบหลายๆ อย่าง เช่น สภาพครอบครัว ถิ่นที่อยู่ เพศ ความฉลาด ค่านิยม และบุคลิกภาพ เป็นต้น

การตัดสินใจเลือกอาชีพที่จะประสบความสำเร็จได้นั้น ความสามารถในการเลือกมีปัจจัยต่างๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วเป็นตัวแปรสำคัญและปัจจัยต่างๆ เหล่านั้น เข้ามาในชีวิตแต่ละวัยแต่ละอย่างแตกต่างกันไป การทำความเข้าใจกับพัฒนาการด้านอาชีพโดยเน้นถึงพฤติกรรมด้านอาชีพในแต่ละวัย จะทำให้เข้าใจกระบวนการที่บุคคลได้เรียนรู้เกี่ยวกับตนเองอิทธิพลของประสบการณ์ในวัยเด็ก การศึกษา และบุคลิกภาพที่มีต่ออิทธิพลและค่านิยมในการตัดสินใจเลือกอาชีพที่จะสามารถประสบความสำเร็จได้

2.7.5 พฤติกรรมด้านอาชีพและการฝึกอาชีพ

การศึกษาด้านจิตวิทยาอาชีพ มีจุดมุ่งหมายอย่างหนึ่งเพื่อทำความเข้าใจกับพฤติกรรมด้านอาชีพของคุณในแต่ละช่วงอายุ การเข้าใจพฤติกรรมของคุณในแต่ละช่วงของอายุจะสามารถทำให้การจัดการฝึกอาชีพสอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของคุณสามารถแบ่งการฝึกอาชีพตามลักษณะของพฤติกรรมในแต่ละวัยได้ ดังนี้

1) Preparation Stage (14-24 ปี) เป็นขั้นแสวงหาข้อมูลเกี่ยวกับงานและอาชีพที่ตัดสินใจเลือกอาชีพที่ตนเองสนใจ พัฒนาความสามารถของตนเอง เข้ารับการศึกษหรือฝึกอาชีพสมัครและเข้าสู่ภาวะของการทำงานหรือเลือกอาชีพอิสระ สำหรับโปรแกรมการฝึกอบรม ได้แก่ การฝึกอาชีพในขั้นนี้จะมีในระบบโรงเรียน โปรแกรมอาชีพศึกษาสามารถมีได้ทั้งในโรงเรียนมัธยมสายสามัญและสถานศึกษา อาชีพดำเนินไปจนถึงระดับปริญญา ผู้เรียนในระยะนี้ ยังไม่มีความรู้และประสบการณ์ทางอาชีพมาก่อนจึงเป็นการฝึกอาชีพของผู้เริ่มต้น

2) Establishment Stage (25-35 ปี) เป็นขั้นวางรากฐานการทำงานในองค์การพัฒนาความสามารถและมนุษยสัมพันธ์ เรียนรู้ความรับผิดชอบและการบริหาร ศึกษาต่อเพื่อความก้าวหน้าวางแผนเพื่อความก้าวหน้าในอาชีพ หรือแสวงหาอาชีพอิสระ การฝึกอาชีพในขั้นนี้ ผู้ที่ไม่มีโอกาสเข้าศึกษาในระบบโรงเรียนจะเข้ารับการฝึกวิชาชีพนอกระบบโรงเรียนในการเพิ่มพูนความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพให้ทันสมัยมากขึ้น รวมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้ต้องการเปลี่ยนอาชีพกลับมาเรียนวิชาชีพอีกครั้งเป็นการฝึกวิชาชีพให้กับผู้ประกอบอาชีพแล้ว มีทั้งการพัฒนาอาชีพที่เป็นอยู่ และการฝึกอาชีพใหม่ การศึกษาส่วนมากจะอยู่นอกระบบโรงเรียน

3) Maintenance Stage (35-60 ปี) เป็นขั้นพัฒนาตนเองเพื่อให้คงสภาพของความมั่นคงปรับตัวเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับสภาพแวดล้อมวางแผนการทำงานตามเป้าหมายขององค์การ การฝึก

อาชีพในขั้นนี้ ผู้ที่อยู่ในวัยนี้ส่วนมากไม่ต้องการเปลี่ยนอาชีพแต่ต้องการพัฒนาความสามารถ ในการทำงานทั้งในด้านเทคนิคการทำงาน และความสัมพันธ์ของบุคคลในองค์การจัดโปรแกรมการฝึกอาชีพให้มีประสิทธิภาพในการประกอบอาชีพสูงสุด ส่วนมากเป็นการศึกษาวิชาชีพนอกระบบโรงเรียนซึ่งไม่รวมถึงการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น

4) Retirement Stage (หลัง 60 ปี) ในขั้นนี้ จะการคิดและต้องตัดสินใจจะทำงานเต็มเวลาหรือครึ่งเวลาแสวงหางาน อติเรก หรืออาชีพอิสระ แสวงหาที่พึ่งตนเองยามชรา เตรียมแผนการสำหรับการมีชีวิตรับเลี้ยงชีพในวัยนี้วิชาชีพที่ศึกษาจะมีเป้าหมายเพื่อเสริมรายได้หรือเป็นงานอติเรกโดยกิจกรรมไม่ใช้กำลังมาก เป็นการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน

โปรแกรมการฝึกอาชีพให้บุคคลมีงานทำในฐานะของ “ลูกจ้าง” และ “เจ้าของกิจการ” จึงมีกลุ่มเป้าหมายแตกต่างกัน ผู้ที่อยู่ในช่วงของ Preparation Stage ตอนต้นจะมีความสนใจในการประกอบอาชีพอิสระน้อยกว่าบุคคลที่อยู่ในระยะ Preparation Stage ตอนปลาย ผู้ที่สนใจการประกอบอาชีพอิสระมากที่สุดจะอยู่ในช่วงอายุ 25-35 ปี ซึ่งเป็นช่วงของ Establishment Stage หลังจากนั้น ความต้องการของบุคคลที่จะยึดอาชีพอิสระเป็นอาชีพหลักจะลดลงแต่จะมีผู้ต้องการอาชีพอิสระเป็นอาชีพเสริมเพิ่มขึ้นในระยะของ Maintenance Stage และ Retirement Stage

ผู้สูงอายุอยู่ในระยะ Retirement Stage เมื่อต้องออกจากงานประจำที่เคยทำมาตลอด นอกจากรายได้ อาจจะลดลงแล้ว รายจ่ายอาจจะมากขึ้นด้วย การฝึกอาชีพหรือหางานที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ จึงเป็นการสร้างคุณค่ากับทรัพยากรมนุษย์อย่างมาก

2.8 การประกอบอาชีพอิสระของผู้สูงอายุในประเทศไทย

2.8.1 นโยบายสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุไทยในอนาคต

นโยบายสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุไทยในอนาคต⁵⁰ มีความท้าทายกับอัตราการก้าวกระโดดไปสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างรวดเร็ว ระบบสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุปัจจุบัน คือ

1) ระบบสวัสดิการสังคมหลัก คือ สวัสดิการของรัฐเป็นหลัก ประกอบด้วย

1.1) บริการทางสังคมภายใต้โครงการสวัสดิการแบบถ้วนหน้า เช่น โครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า โครงการสวัสดิการเบี้ยยังชีพแบบขั้นบันได เป็นต้น

---

⁵⁰ ระพีพรรณ คำหอม และคณะ, “โครงการพัฒนาระบบสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม ระยะที่ 2”, รายงานการวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น, 2561, หน้า 1-2.

1.2) บริการประกันสังคมด้านการประกันชราภาพภายใต้กองทุนประกันสังคมและมาตรา 40 ผู้ประกอบอาชีพอิสระ

1.3) บริการช่วยเหลือทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ เช่น การดูแลผู้สูงอายุที่บ้านและชุมชน ศูนย์บริการผู้สูงอายุในชุมชน บริการบ้านพักฉุกเฉิน การจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุในชุมชน การดูแลผู้สูงอายุในรูปแบบของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุ และสถานสงเคราะห์คนชรา ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ เงินช่วยเหลือค่าจัดการศพแก่ผู้สูงอายุ และเงินช่วยเหลือผู้สูงอายุด้อยโอกาส

1.4) บริการสนับสนุนหุ้นส่วนทางสังคม เป็นบริการที่เกิดขึ้นจากการส่งเสริมภาคธุรกิจ เอกชน ภาคชุมชน ภาคองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมาร่วมจัดสวัสดิการสังคมกับผู้สูงอายุ

2) ระบบสวัสดิการสังคมทางเลือก เป็นระบบที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุครอบครัว ชุมชน พื้นที่และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งตรงกับบริการสนับสนุน หุ้นส่วนทางสังคมของภาครัฐ ดังนั้น ระบบสวัสดิการสังคมทางเลือกจึงเป็นการปรับระบบสวัสดิการสังคมแนวราบมากกว่าแนวตั้ง ขับเคลื่อนผ่านกฎหมาย นโยบาย ยุทธศาสตร์ มาตรการของรัฐเป็นหลัก การปรับกลยุทธ์การขับเคลื่อนสวัสดิการสังคมทางเลือก การศึกษาที่เน้นกระบวนการการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ที่จะออกแบบสังคมผู้สูงอายุในอนาคตร่วมกับเป็นระบบคู่ขนานกับระบบสวัสดิการสังคมหลักที่มีอยู่แล้ว

2.8.2 การส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องการทำงานของผู้สูงอายุเป็นพิเศษ โดยระบุว่า แม้จะเป็นที่รับรู้กันทั่วไปว่า ไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยแล้ว แต่การตระหนักถึงผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างประชากรยังมีไม่มากนัก ทั้งการลดลงของวัยแรงงานที่จะส่งผลต่อการขาดแคลนแรงงาน ปัญหาความมั่นคงด้านรายได้ และคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุจากอายุที่ยืนนานขึ้น ทำให้เงินออมไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ ขณะที่การพึ่งพิงจากบุตรหลานมีน้อยลง สถานการณ์ดังกล่าว นอกจากจะกระทบต่อตัวผู้สูงอายุแล้ว ยังกระทบต่อการพัฒนาประเทศโดยรวมทั้งในด้านการผลิต การออม และการลงทุน รวมถึงภาระการเงินการคลังในการจัดสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุ

แนวคิดการมองผู้สูงอายุในฐานะพลังของสังคม มุ่งใช้ประโยชน์จากศักยภาพของผู้สูงอายุตามความพร้อมทั้งจากการทำงาน ทำกิจกรรม และมีส่วนร่วมในสังคมจะช่วยเสริมคุณค่าของผู้สูงอายุและมีสุขภาพที่ดีขึ้น ขณะเดียวกัน การช่วยให้ผู้สูงอายุมีรายได้พอเพียงต่อการดำรงชีวิตโดยไม่ต้อง

พึ่งพิงบุตรหลานและภาครัฐ เป็นการช่วยลดปัญหาการขาดแคลนแรงงาน ตลอดจนเป็นกำลังในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศ

อย่างไรก็ตาม การทำงานของผู้สูงอายุแม้เป็นแนวทางสำคัญที่จะลดผลกระทบจากการเข้าสู่สังคมสูงวัย และแม้ผู้สูงอายุมีการทำงานเพิ่มขึ้น แต่ในภาคเอกชนยังมีน้อย ทำให้ขาดสวัสดิการ ธุรกิจบางส่วนเริ่มตระหนักถึงผลกระทบและการเตรียมการจ้าง ขณะที่ลูกจ้างส่วนใหญ่ต้องการทำงานไม่เกินอายุ 60 ปี เนื่องจากมีทัศนคติว่าผู้สูงอายุควรได้รับการพักผ่อน ไม่ควรทำงานหนัก และขาดความชัดเจนเกี่ยวกับการรับสิทธิประกันสังคมหากมีการขยายอายุการทำงาน

สศช. เห็นว่า การส่งเสริมการทำงานผู้สูงอายุควรมีความยืดหยุ่น ยึดหลักความสมัครใจ โดยมีมาตรการจูงใจและลดอุปสรรคต่อการจ้าง รวมทั้งการสนับสนุนทั้งด้านกฎระเบียบ กลไกจัดการ ตลอดจนมีนโยบายบำนาญบำนาญและการออมที่ส่งเสริมการทำงานของผู้สูงอายุ ‘ผู้สูงอายุ’ ควรทำงานการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรที่สัดส่วนประชากรสูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วโดยเพิ่มขึ้นจาก 4 ล้านคน หรือร้อยละ 6.8 ของประชากร ในปี 2537 เพิ่มขึ้นเป็น 10 ล้านคน หรือร้อยละ 14.9 ในปี 2557 คาดว่าจะเพิ่มขึ้นเป็น 20.5 ล้านคน หรือมีสัดส่วนถึงร้อยละ 32.1 ในปี 2583 ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อที่สำคัญ คือ ภาวะพึ่งพิงที่เพิ่มสูงขึ้น โดยมีอัตราพึ่งพิงเพิ่มจากร้อยละ 19.7 ในปี 2553 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 58.3 หรือในอีกด้านหนึ่งมีอัตราการเกื้อหนุนลดลง คือ มีวัยแรงงานดูแลลดลงจาก 5.8 คนต่อผู้สูงอายุ 1 คน เหลือเพียง 1.7 คนในปี 2583 ทำให้วัยแรงงานไม่สามารถเกื้อหนุนได้เพียงพอ การศึกษาบัญชีกระแสการโอนประชาชาติ (National Transfer Accounts: NTA) พบว่าการเพิ่มของสัดส่วนผู้สูงอายุจะทำให้การขาดดุลรายได้เพิ่มมากขึ้น เนื่องจากการเกินดุลรายได้ของวัยทำงานไม่เพียงพอที่จะชดเชยการขาดดุลรายได้ของกลุ่มผู้สูงอายุและจำเป็นต้องอาศัยการชดเชยการโอนจากภาครัฐหรือจากทรัพย์สินมากขึ้น

ความมั่นคงด้านรายได้ของผู้สูงอายุ อายุคาดเฉลี่ยประชากรที่มีแนวโน้มจะสูงกว่า 80 ปี ทำให้มีเวลาหลังชีวิตการทำงานที่ยาวนานขึ้น ส่งผลให้ผู้สูงอายุต้องบริหารเงินออมให้เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายที่เพิ่มสูงขึ้นหากไม่มีเงินบำนาญรายเดือน ขณะที่รายได้จากบุตรที่เคยเป็นแหล่งรายได้สำคัญ มีแนวโน้มลดลงจากร้อยละ 52.3 ในปี 2550 เหลือร้อยละ 35.7 ในปี 2557 ทำให้การพึ่งพิงบุตรหลานไม่มั่นคงเพียงพอ แม้ว่ารัฐจะมีนโยบายสนับสนุนให้แรงงานมีหลักประกันสุขภาพเพิ่มขึ้น แต่รายได้ดังกล่าวยังไม่เพียงพอ

ผลสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า ผู้สูงอายุกว่าร้อยละ 20 มีรายได้ต่ำกว่า 20,000 บาทต่อปี ซึ่งเป็นรายได้ที่ต่ำกว่าเส้นความยากจน ขณะที่ผู้สูงอายุร้อยละ 17.0 มีรายได้ไม่เพียงพอ และร้อยละ 21.6 เพียงพอบางครั้ง

การขาดแคลนแรงงาน เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างประชากรทำให้วัยแรงงานมีแนวโน้มลดลง ผลการศึกษาของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) ร่วมกับสำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม (สศอ.) ปี 2555 คาดว่าในปี 2565 มีอุปทานแรงงาน 42.5 ล้านคน แต่มีความต้องการแรงงาน 48.9 ล้านคน ทำให้ขาดแคลนแรงงานกว่า 6 ล้านคน ขณะที่การพึ่งพิงแรงงานเพื่อนบ้านจะมีข้อจำกัดเพิ่มขึ้น เนื่องจากประเทศเหล่านั้นมีความต้องการแรงงานมากขึ้นจากการพัฒนาประเทศ รวมทั้งจำนวนแรงงานที่ลดลงจากการเข้าสู่สังคมสูงวัย โดยภายในปี 2563 เวียดนาม อินโดนีเซีย พม่า มาเลเซีย และบรูไนจะเข้าสู่สังคมสูงวัย และอีกไม่เกิน 20 ปี (พ.ศ. 2576) ทุกประเทศในอาเซียนจะเข้าสู่สังคมสูงวัย

ภาวะการคลังจากความต้องการสวัสดิการสังคมที่เพิ่มสูงขึ้น อาทิ ค่าใช้จ่ายในการบริการทางสุขภาพ เงินอุดหนุนชราภาพ และเงินบำเหน็จบำนาญต่างๆ ผลการประมาณการงบประมาณรายจ่ายสวัสดิการผู้สูงอายุของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2555) คาดว่ารายจ่ายสวัสดิการผู้สูงอายุจะเพิ่มขึ้นถึง 464,000 ล้านบาท ในปีงบประมาณ 2564 โดยอัตราการเพิ่มของรายจ่ายจะสูงกว่ารายได้ ซึ่งหมายถึงรัฐต้องกันเงินงบประมาณในสัดส่วนที่มากขึ้น เพื่อมาเป็นรายจ่ายเพื่อผู้สูงอายุในการสร้างหลักประกันในการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐานให้กับผู้สูงอายุ

การส่งเสริมการทำงานของผู้สูงอายุนอกจากจะช่วยลดผลกระทบข้างต้นแล้ว การทำงานที่เหมาะสมยังส่งผลให้ผู้สูงอายุรู้สึกมีคุณค่า การมีกิจกรรมต่างๆ ส่งผลให้เกิดการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง และมีสุขภาพดีขึ้น ประเทศต่างๆ ที่เข้าสู่สังคมสูงวัยทุกประเทศ รวมถึงประเทศไทยจึงมีนโยบายที่จะผลักดันให้แรงงานมีการทำงานนานขึ้น รวมทั้งส่งเสริมให้ผู้สูงอายุทำงานมากขึ้น

2.8.3 ทำงานมากสวัสดิการน้อย

ปัจจุบันผู้สูงอายุมีแนวโน้มทำงานเพิ่มขึ้น จากรายงานการสำรวจภาวะการมีงานทำ ปี 2557 มีผู้มีงานทำ 38.4 ล้านคน เป็นผู้สูงอายุ 3.8 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 38.4 ของผู้สูงอายุ และเป็นร้อยละ 9.99 ของผู้มีงานทำ โดยเพิ่มขึ้นจากปี 2537 ที่มีสัดส่วนร้อยละ 31.9 ของผู้สูงอายุ โดยผู้สูงอายุตอนต้นซึ่งมีอายุระหว่าง 60-69 ปี ทำงานมากที่สุดร้อยละ 54.9 รองลงมาเป็นผู้สูงอายุตอนกลาง อายุระหว่าง 70-79 ปี ร้อยละ 22.4 และตอนปลาย อายุ 80 ปีขึ้นไป ร้อยละ 5.3 ตามลำดับ

2.8.4 การทำงานของผู้สูงอายุมีลักษณะสำคัญ

ผู้สูงอายุ 2 ใน 3 หรือร้อยละ 62.7 ทำธุรกิจส่วนตัวโดยไม่มีลูกจ้าง รองลงมาช่วยธุรกิจครัวเรือนโดยไม่ได้รับค่าจ้างร้อยละ 20.3 และลูกจ้างเอกชนร้อยละ 9.2 ทั้งนี้ การทำงานของลูกจ้างเอกชนมีแนวโน้มลดลงมากเมื่อมีอายุมากขึ้น ซึ่งภาคเอกชนมีแนวโน้มเลิกจ้างแรงงานก่อนอายุ 60 ปี

โดยมีแนวโน้มทำธุรกิจส่วนตัวโดยไม่มีลูกจ้างเพิ่มขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับสภาพการทำงานของผู้สูงอายุที่ประมาณร้อยละ 90 ของผู้สูงอายุที่ทำงานเป็นแรงงานนอกระบบ

ผู้สูงอายุมีชั่วโมงทำงานเฉลี่ย 38 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ โดยเมื่อจำแนกตามสาขา ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ทำงานอยู่ในภาคเกษตรกรรมและเหมืองแร่ร้อยละ 63.9 ขายส่งขายปลีกและซ่อมยานยนต์ ร้อยละ 14.0 การผลิตร้อยละ 7.7 และโรงแรมและบริการร้านอาหารร้อยละ 4.2 ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมที่ขาดแคลนแรงงานและใช้แรงงานเข้มข้น ขณะที่แรงงานในระบบจะกระจายอยู่ในสาขาสำคัญ คือ ภาคเกษตรฯ ร้อยละ 20.3 การผลิตอุตสาหกรรมร้อยละ 17.1 ขายส่งขายปลีกฯ ร้อยละ 15.3 ก่อสร้างร้อยละ 9.3 ตลอดจนงานบริหารราชการและการศึกษา โดย

ผู้สูงอายุร้อยละ 62.1 มีอาชีพผู้ปฏิบัติงานที่มีฝีมือในด้านเกษตรและประมง ร้อยละ 15.5 เป็นพนักงานบริการและพนักงานร้านค้า และ ร้อยละ 8.2 เป็นผู้ปฏิบัติงานด้านความสามารถทางฝีมือและธุรกิจการค้า ขณะที่อาชีพของผู้สูงอายุที่ทำงานในระบบส่วนใหญ่กระจายอยู่ในอาชีพพนักงานบริการร้านค้า อาชีพพื้นฐานด้านการขาย ผู้ปฏิบัติงานความสามารถทางฝีมือและธุรกิจการค้า ด้านเกษตรและประมง และผู้บัญญัติกฎหมายและข้าราชการอาวุโส ส่วนแรงงานนอกระบบประมาณ 2 ใน 3 มีอาชีพผู้ปฏิบัติงานที่มีฝีมือด้านเกษตรและประมง

ในภาพรวมผู้สูงอายุมีการทำงานเพิ่มขึ้น อาชีพและสาขาที่ทำอยู่สอดคล้องกับสาขาที่มีการขาดแคลน อย่างไรก็ตาม การคงอยู่ของลูกจ้างภาคเอกชนที่ลดลงมากตั้งแต่อายุ 60 ปี ทำให้ขาดการคุ้มครองในเรื่องบำเหน็จบำนาญ และสวัสดิการต่างๆ ขณะที่แรงงานที่จะเป็นผู้สูงอายุยังมีเงินออมน้อย ไม่เพียงพอต่อการบริโภคลงคราบกำหนดอายุการทำงาน เนื่องจากระยะเวลาที่แรงงานอยู่ในระบบสังคมไม่มากนักทำให้ระยะการออมสั้น การส่งเสริมให้มีการขยายเวลาทำงานและการจ้างงานหลังครบกำหนดอายุการทำงานในภาคเอกชนให้มีจำนวนเพิ่มขึ้น จึงยังเป็นประเด็นท้าทายต่อการเตรียมรับมือสังคมสูงวัยไม่ตระหนักรู้ ‘สังคมผู้สูงอายุ’

ผลการสำรวจความต้องการจ้างงานผู้สูงอายุและความต้องการทำงานหลังอายุการทำงานของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ครั้งล่าสุด ระหว่าง 15 กรกฎาคม – 10 สิงหาคม 2558 ใน 5 สาขา คือ การขนส่ง ค้าส่งค้าปลีก โรงแรมและภัตตาคาร สถานพยาบาล และเกษตรกรรมและประมง 167 แห่ง รวมทั้งความต้องการทำงานหลังอายุการทำงานของพนักงานอายุ 45 ปีขึ้นไป จำนวน 329 คน ในด้านอุปสงค์ พบว่า

ภาคเอกชนรับรู้การเป็นสังคมสูงวัย แต่ขาดความตระหนักถึงผลกระทบ โดยมีสถานประกอบการที่รู้ว่าประเทศเข้าสู่สังคมสูงวัยร้อยละ 78.4 แต่มีเพียงประมาณ 1 ใน 3 ที่คิดว่าได้รับผลกระทบจากการเข้าสู่สังคมสูงวัย เรื่องที่ได้รับผลกระทบมากที่สุดคือ พนักงานในองค์กรเป็นวัยกลางคนและวัยสูงอายุมากขึ้น การขาดแคลนแรงงานและการจ้างงานยากขึ้น สำหรับสถาน

ประกอบการที่ตอบว่าได้รับผลกระทบมีการวางแผนในการจัดการองค์กรร้อยละ 84.3 ซึ่งให้เห็นว่าหากภาคเอกชนมีความตระหนักถึงผลกระทบจะนำไปสู่การปรับตัวและเตรียมพร้อมมากขึ้น โดยการเตรียมการส่วนใหญ่เป็นเรื่องการวางแผนกำลังคนร้อยละ 61 และจ้างแรงงานสูงอายुर้อยละ 19.4

โรงแรมภัตตาคาร เกษตรกรรม และขนส่ง มีการจ้างแรงงานหลังครบกำหนดอายุการทำงานมากที่สุด โดยสถานประกอบการกว่าครึ่งหรือร้อยละ 54.2 ไม่มีการกำหนดอายุการทำงาน ส่วนที่มีการกำหนดอายุการทำงาน ร้อยละ 54.1 หรือส่วนใหญ่กำหนดที่อายุ 56-60 ปี ร้อยละ 41.9 กำหนดในช่วง 50-55 ปี มีเพียงร้อยละ 4 ที่กำหนดไว้สูงกว่า 60 ปี ซึ่งธุรกิจที่กำหนดอายุการทำงานสูงกว่า 60 ปี อยู่ในสาขาค้าส่งค้าปลีกและโรงแรมภัตตาคาร

อย่างไรก็ตาม สถานประกอบการที่มีการจ้างหลังครบกำหนดอายุการทำงานมีสัดส่วนถึงร้อยละ 60.5 โดยสาขา โรงแรมภัตตาคาร การขนส่ง และเกษตรกรรมฯ มีสัดส่วนการจ้างมากที่สุด สอดคล้องกับความเห็นการขยายอายุการทำงานที่มีผู้ประกอบการเห็นด้วยถึงร้อยละ 68.3 ทั้งนี้ การจ้างหลังครบกำหนดอายุการทำงานเกือบทั้งหมดเป็นลูกจ้างเดิม คือ ร้อยละ 93.5 สำหรับตำแหน่งที่จ้างเป็นผู้ปฏิบัติงานมากที่สุดร้อยละ 44.0 รองลงมาเป็นผู้บริหารร้อยละ 35.1 ส่วนเหตุผลในการจ้างเป็นเพราะต้องการผู้มีประสบการณ์และคนถ่ายทอดความรู้มากที่สุดร้อยละ 40.7 รองลงมาเพราะความคุ้นเคยหรือไว้วางใจร้อยละ 34.6 โดยมีเพียงร้อยละ 11.5 ที่ให้เหตุผลว่าเพราะขาดแคลนแรงงาน

การวางแผนเพื่อเตรียมการจ้างผู้สูงอายุยังมีไม่มาก สถานประกอบการร้อยละ 60 เห็นด้วยต่อการขยายอายุการทำงานแบบมีเงื่อนไข โดยเงื่อนไขการจ้างที่เห็นว่าควรปรับ ได้แก่ การปรับตำแหน่งร้อยละ 41.4 ปรับเงินเดือนร้อยละ 24.3 และปรับเวลาทำงานร้อยละ 21.4

อย่างไรก็ตาม สถานประกอบการส่วนใหญ่ยังไม่มีการวางแผน เพื่อเตรียมจ้างงานผู้สูงอายุ มีเพียงร้อยละ 31.1 ที่มีการวางแผนเตรียมการจ้างผู้สูงอายุ โดยสาขาโรงแรมฯ และขนส่ง มีสัดส่วนการเตรียมจ้างมากที่สุด ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการวางแผนกำลังคนมากที่สุด รองลงมาเป็นการกำหนดตำแหน่งที่เหมาะสม กำหนดเกณฑ์การจ้างงาน ตามลำดับ ทั้งนี้ หากมีการรับผู้สูงอายุเข้าทำงาน สถานประกอบการคิดว่าเกณฑ์ในการคัดเลือกที่สำคัญสูงสุด 3 ลำดับแรก คือ ประสบการณ์ทำงาน ความรู้ความสามารถที่เป็นประโยชน์ต่อองค์กร ลักษณะส่วนบุคคล และสุขภาพของผู้สูงอายุ

ในด้านอุปทาน จากการสำรวจของ สศข. กลุ่มแรงงานในสถานประกอบการที่มีอายุ 45 ปีขึ้นไป โดยกลุ่มประชากรตัวอย่างส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 45-50 ปีร้อยละ 78.7 ช่วงอายุ 51-55 ปี ร้อยละ 12.8 56-60 ปี ร้อยละ 5.8 และ 61 ปีขึ้นไป ร้อยละ 2.7 ทั้งนี้ เป็นผู้บริหารร้อยละ 12.5 หัวหน้าฝ่ายร้อยละ 26.7 เจ้าหน้าที่ปฏิบัติการ 49.5 และอื่นๆ ร้อยละ 11.2 มีสถานภาพสมรสร้อยละ 67.5 เป็นโสดร้อยละ 28.3 หย่าร้างหรือหม้ายร้อยละ 4.3 ประมาณร้อยละ 70 มีรายได้น้อยกว่า

30,001 บาทต่อเดือน ส่วนใหญ่มีรายได้เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายร้อยละ 66.1 ไม่เพียงพอร้อยละ 10.1 และไม่เพียงพอบางครั้งร้อยละ 23.9 แรงงานกว่า 3 ใน 4 มีเงินออมและทรัพย์สิน ขณะที่สัดส่วนผู้มีหนี้สินอยู่ที่ร้อยละ 42.9 ทั้งนี้ แรงงานประมาณร้อยละ 80 หลังจากครบกำหนดอายุการทำงานยังมีภาระค่าใช้จ่าย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นรายจ่ายส่วนตัว การดูแลสมาชิกในครอบครัว และรายจ่ายด้านสุขภาพ – ด้านความต้องการทำงานของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ร้อยละ 79 ต้องการงานถึง 60 ปี และร้อยละ 36.8 ต้องการงานต่ำกว่าอายุ 56 ปี สอดคล้องกับความต้องการทำงานหลังครบกำหนดอายุการทำงานที่พบว่า มีผู้ไม่ต้องการงานถึงร้อยละ 30.9 ส่วนใหญ่ให้เหตุผลต้องการพักผ่อน สุขภาพไม่ดี และต้องการดูแลคนในครอบครัว ขณะที่ผู้ต้องการงานส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่า สุขภาพยังแข็งแรง ทำงานได้ ช่วยให้ฐานะของครอบครัวดีขึ้น ต้องการสร้างมรดกให้ลูกหลานและไม่ต้องการเป็นภาระคนอื่น

ทั้งนี้ ผู้ต้องการงานหลังครบกำหนดอายุการทำงานร้อยละ 42.8 ต้องการงานที่เดิม ร้อยละ 21.4 ต้องการประกอบอาชีพอิสระ และร้อยละ 4.6 ต้องการทำที่ใหม่โดยเป็นลูกจ้าง นอกจากนี้ แรงงานร้อยละ 41.2 คิดว่าไม่มีความจำเป็นต้องมีการเตรียมตัวของผู้สูงอายุเพื่อการทำงานให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งอาจเป็นเพราะกลุ่มตัวอย่างถึง 1 ใน 3 ไม่ต้องการงานหลังครบกำหนดอายุการทำงาน ขณะที่กลุ่มที่เห็นว่าจำเป็นต้องมีการเตรียมตัวให้ความสำคัญกับการอบรมทักษะใหม่ๆ ที่จำเป็น เช่น ไอที และการเตรียมตัวเรื่องสุขภาพในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกันคือร้อยละ 31.7 และการปรับทัศนคติร้อยละ 19.8

แรงงานส่วนใหญ่ยังขาดความรู้เกี่ยวกับการขยายอายุการทำงาน โดยการสำรวจพบว่า แรงงานร้อยละ 60 ไม่แน่ใจว่าควรมีการขยายอายุการทำงานหรือไม่ ซึ่งอาจเป็นเพราะการขยายอายุการทำงานเชื่อมโยงกับการรับสิทธิของประกันสังคมที่กำหนดอายุที่ 55 ปี และแรงงานยังขาดความรู้และเกรงว่าจะกระทบต่อสิทธิประโยชน์ที่จะได้รับ ขณะที่ร้อยละ 33.7 เห็นว่าควรมีการขยายอายุการทำงาน ในจำนวนนี้ประมาณ 2 ใน 3 เห็นว่าควรเป็นการขยายแบบมีเงื่อนไข โดยเงื่อนไขที่ยอมรับมากที่สุดคือการจ้างบางคนร้อยละ 36 รองลงมาเป็นการปรับลดเงินเดือน ร้อยละ 24.2 และปรับเวลาร้อยละ 21.3

สำหรับเหตุผลที่เห็นด้วย เพราะผู้สูงอายุยังทำงานได้ เป็นผู้มีประสบการณ์ ทำให้มีสังคม เกิดการพัฒนาตนเอง มีรายได้ต่อเนื่อง ส่วนผู้ไม่เห็นด้วยให้เหตุผลว่า ต้องมีความพร้อมหลายด้าน ต้องการเปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่ ควรพักผ่อนและใช้เวลาที่เหลือเป็นของตนเอง ทั้งนี้ ยังเห็นว่าการขยายอายุการทำงานอาจทำในบางสาขาที่ขาดแคลนหรือกับงานที่เหมาะสมกับวัย

ทั้งนี้ ผู้ที่เห็นด้วยกับการขยายอายุการทำงาน ร้อยละ 60.2 ต้องการขยายจนถึงอายุ 60 ปี ร้อยละ 30.1 ขยายถึงอายุ 65 ปี และร้อยละ 9.7 ต้องการขยายมากกว่า 65 ปี โดยสาขาโรงแรมและ

ภาคีการส่วนใหญ่ต้องการขยายอายุมากกว่า 60 ปี ขณะที่สาขาที่เหลือส่วนใหญ่ต้องการขยายอายุแค่ 60 ปี

มุมมองต่อการทำงานของผู้สูงอายุของผู้ประกอบการและลูกจ้างไม่แตกต่างกัน มุมมองต่อการทำงานของลูกจ้างส่วนใหญ่ เป็นการมองที่คุณลักษณะของผู้สูงอายุมากกว่าผลกระทบโดยรวม เช่น ผลต่อการจ้างงานหรือการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ เป็นต้น โดยด้านดีเห็นว่าผู้สูงอายุสามารถแก้ปัญหาได้ดีเพราะมีประสบการณ์ มีความรอบคอบและมีมนุษยสัมพันธ์ดี ส่วนการช่วยลดปัญหาการขาดแคลนแรงงานยังมีไม่มาก

ขณะที่ด้านลบ ส่วนใหญ่เห็นว่าไม่สามารถทำงานได้เต็มที่เพราะสุขภาพ ร่องลงมา คือไม่สามารถปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ใหม่ๆ และทำงานได้ช้า ทั้งนี้ ด้านลบมีความเห็นแตกต่างระหว่างสาขา โดยค้าส่งค้าปลีกและเกษตรกรรมฯ เห็นว่าสุขภาพเป็นข้อจำกัดมากที่สุด การขนส่งและสถานพยาบาลเห็นว่าการปรับตัวเป็นข้อจำกัดมากที่สุด ส่วนโรงแรมภาคีการเห็นว่าทำงานเข้ามาที่สุด ชี้ให้เห็นว่าลักษณะงานมีผลต่อทัศนคติการทำงานของลูกจ้าง

ขณะที่ผลการศึกษางานที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุจะเป็นงานที่มีความเครียดต่ำ ไม่เป็นผลเสียต่อสุขภาพ มีความยืดหยุ่น รวมทั้งเป็นงานจิตอาสาและได้รับการยอมรับจากสังคม การส่งเสริมการทำงานผู้สูงอายุจึงควรมีการสร้างงานที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงข้อจำกัดเพื่อเป็นที่ยอมรับซึ่งจะเป็นการสร้างโอกาสให้เกิดการจ้างงานผู้สูงอายุมากขึ้น

การส่งเสริมการทำงานผู้สูงอายุยึดหลักยืดหยุ่นและสมัครใจ สถานประกอบการและลูกจ้างส่วนใหญ่เห็นว่าควรเป็นการจ้างงานตามสมัครใจของผู้สูงอายุ การจ้างงานควรมีลักษณะยืดหยุ่นทั้งในเรื่องเวลาทำงาน รูปแบบการทำงาน การจ้าง และเงินเดือน โดยไม่จำเป็นต้องทำงานในตำแหน่งเดิม ทั้งนี้ รัฐควรสนับสนุนและพัฒนาระบบคัดกรองผู้สูงอายุ ซึ่งจะทำให้สถานประกอบการสามารถคัดกรองผู้สูงอายุที่ยังทำงานต่อได้ตามความเหมาะสมกับตำแหน่ง การจัดให้มีการประเมินความสามารถผู้สูงอายุเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมในการจ้างงาน ตลอดจนการให้ความรู้และสร้างความตระหนักแก่สังคมเกี่ยวกับสังคมสูงวัย ผลกระทบและความจำเป็นของการส่งเสริมให้เกิดการทำงานของลูกจ้าง รวมทั้งการใช้มาตรการทางการคลังจูงใจให้เกิดการจ้างลูกจ้างในสถานประกอบการและพัฒนาและอบรมเสริมทักษะให้กับแรงงานก่อนสูงวัยและผู้สูงอายุ

โดยสรุปสถานประกอบการใน 5 สาขา มีการปรับตัวต่อภาวะการขาดแคลนแรงงาน โดยมีการจ้างแรงงานผู้สูงอายุถึงร้อยละ 60 แต่ยังคงขาดความรู้และตระหนักถึงผลกระทบจากการเข้าสู่สังคมสูงวัย ทำให้ยังขาดการวางแผนและการเตรียมสภาพแวดล้อมเพื่อจ้างงานผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบ ขณะที่แรงงานส่วนใหญ่ยังไม่ตระหนักถึงผลกระทบต่อความเพียงพอของรายได้จากการที่มีเวลาหลังชีวิตการทำงานที่ยาวนานขึ้น ประกอบกับทัศนคติที่เห็นว่าผู้สูงอายุเกิน 60 ปี เป็นวัยที่ควร

พักผ่อน ดังนั้น แรงงานส่วนใหญ่จึงมีความต้องการทำงานหลังอายุ 60 ปีไม่มากนัก รวมถึงความเกี่ยวเนื่องของการขยายอายุการทำงานกับการรับสิทธิประโยชน์จากประกันสังคมทำให้ไม่เอื้อต่อการขยายเวลาการทำงานของผู้สูงอายุ

2.8.5 ร่วมผลักดันให้ผู้สูงอายุทำงาน

จากการวิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิและข้อมูลจากการสำรวจความต้องการจ้างงานและการทำงานของผู้สูงอายุ พบปัญหาและอุปสรรคต่อการจ้างงานผู้สูงอายุ ดังนี้

1) มีทัศนคติต่อการทำงานของผู้สูงอายุว่าเป็นสิ่งไม่เหมาะสม โดยทัศนคติของแรงงานสูงวัยและครอบครัวมักมองว่า ผู้สูงอายุควรได้รับการพักผ่อนเนื่องจากทำงานและรับภาระมามากแล้ว ผู้ทำงานบางกลุ่มมองว่าการจ้างผู้สูงอายุในที่ทำงานเป็นการปิดโอกาสทำงานและการเลื่อนตำแหน่งของคนรุ่นใหม่ ขณะที่ผู้ประกอบการเห็นว่าไม่คุ้มทุนเพราะผลิตภาพต่ำ ทำให้แรงงานวัยปลายและผู้สูงอายุที่ต้องการทำงานหลังครบกำหนดอายุการทำงานมีไม่มากนัก

2) ความพร้อมด้านสุขภาพ นอกจากความเสื่อมถอยของร่างกายตามวัยแล้ว ผู้สูงอายุจำนวนไม่น้อยที่ประสบปัญหาด้านสุขภาพทั้งจากการทำงานหนัก และไม่ปลอดภัยในช่วงวัยทำงาน ทำให้เป็นข้อจำกัดต่อการทำงาน

3) สภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการทำงาน เช่น สภาพคมนาคมและการขนส่งที่ไม่เหมาะกับการเดินทางของผู้สูงอายุ สภาพแวดล้อมที่ทำงานไม่เหมาะกับผู้สูงอายุ เช่น ห้องน้ำ ทางเดิน ฯลฯ ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการทำงาน

4) การออกกฎระเบียบที่เข้มงวดเกินไป เช่น เวลาทำงานไม่มีความยืดหยุ่นทำให้เป็นอุปสรรคต่อการทำงานของผู้สูงอายุที่ส่วนใหญ่ต้องการรับผิดชอบน้อยลง ทำงานเบาลงเพื่อให้เหมาะสมกับวัย นอกจากนี้ ผู้สูงอายุยังได้รับการปฏิบัติอย่างไม่เท่าเทียมกับวัยทำงานอื่นๆ เช่น การคัดเลือกเข้าทำงาน ค่าจ้างที่ไม่เป็นธรรม เป็นต้น

5) การดำเนินงานต้องใช้เวลาานาน เนื่องจากการขยายอายุการทำงานกระทบต่อสิทธิในการรับประโยชน์ของประกันสังคมที่อายุ 55 ปี ทำให้แรงงานส่วนหนึ่งที่ต้องการรับสิทธิไม่ต้องการขยายอายุการทำงานหรือทำงานในระบบอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น การจะขยายอายุการทำงานจึงต้องใช้เวลาานานเพราะมีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจำนวนมาก จำเป็นต้องดำเนินงานเป็นขั้นตอนเพื่อเตรียมความพร้อมของนายจ้างและลูกจ้าง รวมถึงการทบทวนระบบสิทธิประโยชน์ การกำหนดหลักเกณฑ์เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ทุกฝ่าย

จากการสำรวจ สศช. มีข้อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมการทำงานผู้สูงอายุในภาคเอกชน ดังนี้

1) การใช้มาตรการจูงใจ ทั้งในด้านอุปทานและอุปสงค์ การสร้างแรงจูงใจให้แรงงานสูงอายุ ขยายเวลาการทำงาน อาทิ การสร้างงานที่ยืดหยุ่นและเหมาะสมกับผู้สูงอายุ การลดการออกจากงาน ก่อนครบกำหนด การฝึกอบรมเพื่อเพิ่มศักยภาพ และการทบทวนเกณฑ์และผลประโยชน์ที่แรงงานจะได้รับจากการครบกำหนดการทำงาน ด้านผู้ประกอบการเพื่อจูงใจให้เกิดการจ้างงาน อาทิ การสร้างความตระหนักของผลกระทบจากการเข้าสู่สังคมสูงวัย การกำหนดงานเฉพาะที่แรงงานสูงอายุจะได้รับการพิจารณาพิเศษ การปรับปรุงเงื่อนไขการทำงานของผู้สูงอายุ

2) การลดอุปสรรคต่อการจ้างงานผู้สูงอายุ โดยการสร้างทัศนคติและค่านิยมที่ดีเกี่ยวกับผู้สูงอายุ การทำงานและการออม การปรับเงื่อนไขการทำงาน ตลอดจนการพัฒนาสภาพแวดล้อมที่ทำงาน การเดินทางและใช้ชีวิตให้เหมาะสมซึ่งจะส่งเสริมให้ผู้สูงอายุออกมาทำงานและใช้ชีวิตในสังคมมากขึ้น

3) มาตรการสนับสนุน โดยการปรับปรุงกฎหมายการไม่เลือกปฏิบัติกับลูกจ้างสูงอายุ การสร้างระบบคัดกรองและจัดทำข้อมูลผู้สูงอายุที่ต้องการทำงาน การพัฒนาระบบประเมินและการกำหนดอัตราค่าตอบแทนที่เหมาะสมกับสมรรถนะ การให้มีศูนย์บริการการจัดหางานให้กับผู้สูงอายุ

4) การสร้างระบบการเงินการคลังมหภาค เพื่อพัฒนาระบบบำเหน็จบำนาญและการออม ให้เอื้อต่อการส่งเสริมให้เกิดการขยายอายุการทำงาน รวมทั้งมีกลไกในการจัดการ การพิจารณา นโยบายและมาตรการที่ครอบคลุมบำเหน็จบำนาญทุกกลุ่มเพื่อให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ไม่เกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างกลุ่มต่างๆ

5) การเตรียมความพร้อมคนไทยเพื่อเป็นผู้สูงอายุที่มีคุณค่า โดยเตรียมความพร้อมด้านสุขภาพของคนไทยตลอดช่วงชีวิตตั้งแต่แรกเกิดจนถึงวัยสูงอายุ เพื่อให้คนรุ่นใหม่พร้อมที่จะเป็นผู้สูงอายุที่มีคุณค่าและมีสุขภาพแข็งแรง รวมทั้งส่งเสริมให้มีการพัฒนาทักษะและอาชีพที่สอดคล้องกับความต้องการทำงานของผู้สูงอายุ เพื่อร่วมเป็นพลังขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศต่อไป ตลอดจนการประชาสัมพันธ์และให้ความรู้เพื่อสร้างความตระหนักถึงการเข้าสู่สังคมสูงวัยและผลกระทบในด้านต่างๆ เพื่อให้สังคมเกิดความพร้อมในทุกมิติทั้งผู้ประกอบการ ตัวบุคคล/แรงงาน ครอบครัวและสถาบันต่างๆ

2.8.6 การประกอบอาชีพของผู้สูงอายุ

2.8.6.1 อุปทานของแรงงาน (Labor Supply)

แนวความคิดทางทฤษฎีที่มีความสำคัญต่อการจ้างแรงงานสูงอายุ คือ อุปสงค์และอุปทานของแรงงาน โดยในด้านอุปทานของการจ้างแรงงาน จะมีแนวคิดสำคัญเกี่ยวกับค่าจ้างที่ต้องการ (Reservation Wage) ว่าแรงงานต้องการเข้าสู่ตลาดแรงงานเมื่อค่าจ้างถูกเสนอตลาดมีค่า

มากกว่าค่าจ้างที่ต้องการโดยปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดค่าจ้างที่ต้องการประกอบด้วยหลากหลายปัจจัย โดยเฉพาะปัจจัยทางเศรษฐกิจ ลักษณะทางประชากรศาสตร์และสภาพแวดล้อมที่มาเป็นตัวกำหนดค่าจ้างที่ต้องการและการเข้าสู่ตลาดแรงงาน ทั้งนี้รูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ กับอัตราค่าแรงที่ต้องการของแต่ละบุคคลนั้นอาจมีความแตกต่างกัน

การอธิบายความเต็มใจในการเข้าสู่ตลาดแรงงานและจำนวนชั่วโมงที่ทำงานสามารถอธิบายได้ด้วยเส้นงบประมาณ (Budget Line) และเส้นความพึงพอใจเท่ากัน (Indifference Curve) โดยข้อสมมติฐานที่สำคัญ คือแรงงานจะมีเวลาที่กำหนดเช่นวันละ 24 ชั่วโมง และจัดสรรไปในสองกิจกรรมหลักคือการพักผ่อนและการทำงานโดยหากทำงานมากแรงงานก็จะได้รับค่าตอบแทนในอัตราชั่วโมงละ w บาท นอกจากนี้แรงงานยังมีรายได้อื่น ๆ ที่ไม่ได้มาจากการทำงาน (Non-Labor Income) อีกวันละ v บาท ดังนั้นหากแรงงานไม่ทำงานเลย ชั่วโมงการทำงาน $T - l = 0$ จะส่งผลให้แรงงานผู้นั้นไม่มีรายได้จากการทำงานแต่ยังคงมีรายได้อื่น ๆ เท่ากับ v และหากแรงงานทำงาน 24 ชั่วโมง แรงงานจะมีรายได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ซึ่งมาจากรายได้จากการทำงานและรายได้อื่นเท่ากับ $wT + v$ บาท ดังนั้นเส้นงบประมาณของ บุคคลหนึ่งจึงเป็นเส้นหักงอตามภาพที่ 2.1 และเส้นงบประมาณนี้ขึ้นกับระดับของค่าจ้างที่ถูกเสนอในตลาดของแต่ละบุคคลและระดับของรายได้ที่ไม่ได้มาจากการทำงาน สำหรับเส้นความพอใจเท่ากันนี้เป็นเส้นแสดงระดับความพอใจของแรงงานในการเลือกระหว่างการพักผ่อนกับรายได้เพื่อการบริโภคหรืออีกนัยหนึ่งก็คือการทำงานนั่นเอง โดยรูปแบบของเส้นความพอใจจะถูกกำหนดจากอัตราทดแทนระหว่างการพักผ่อน รวมถึงอาจมีปัจจัยอื่น ๆ แฝงอยู่

ดังนั้นจากตัวแบบข้างต้น ตัวแปรที่สำคัญในการกำหนดการตัดสินใจของแรงงานในการเข้าสู่ตลาดแรงงาน คือค่าจ้างแรงงาน และรายได้ที่ไม่ได้มาจากการทำงาน รวมถึงอัตราทดแทนภายในใจของผู้ลงทุนระหว่างการทำงานกับการพักผ่อน

นอกจากนี้ในเชิงผลกระทบของการจ้างงานผู้สูงอายุการปรับเปลี่ยนนโยบายภาครัฐเพื่อการกระตุ้น หรือจูงใจให้เข้าสู่ตลาดแรงงานจึงมีความจำเป็นในการที่จะกำหนดนโยบายในด้านอุปสงค์เพื่อจูงใจให้แรงงานเลือกตัดสินใจให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของนโยบาย เช่น การขยายอายุการเกษียณแบบภาคบังคับของแรงงานภาครัฐ เป็นต้น จากตัวอย่างนี้รัฐบาลขยายอายุของแรงงานออกไปทำให้แรงงานต้องอยู่ในช่วงของภาวะที่ต้องมีการตัดสินใจภายใต้เงื่อนไขของสมการงบประมาณที่ 1 เป็นเวลานานขึ้น รายได้ที่จะได้รับก็จะมาจากรายได้จากการทำงานส่งผลให้ระดับของการออมและระดับของบำนาญที่จะได้รับภายหลังการเกษียณมีค่าที่มากขึ้น (หากความสัมพันธ์ระหว่างระยะเวลา กับผลประโยชน์เป็นบวกต่อกัน) ซึ่งจะตรงกับเป้าประสงค์ของนโยบายภาครัฐที่ต้องการให้แรงงานหลังเกษียณมีประโยชน์ที่ได้รับจากระบบบำนาญที่มากขึ้น เป็นต้น

2.8.6.2 อุปสงค์ของแรงงาน (Labor Demand)

ในด้านอุปสงค์ของแรงงานคือฝั่งด้านของนายจ้าง ที่ต้องการสร้างกำไรสูงสุด (Maximize Profit) ให้กับองค์กร โดยเงื่อนไขของการทำให้กำไรสูงสุดคือการผลิตสินค้าและบริการ ระดับที่ต้นทุนส่วนเพิ่ม (Marginal Cost) มีค่าเท่ากับ รายรับส่วนเพิ่ม (Marginal Revenue) จากนั้นผู้ผลิตจึงกำหนดว่าด้วยจำนวนหน่วยของการผลิตที่ทำให้กำไรสูงสุดนี้ผู้ผลิตจะต้องใช้ทรัพยากรผลิตประเภทใดและอย่างไรจึงจะมีความเหมาะสมที่สุด (Optimal)

ในกรณีที่การผลิตใช้ปัจจัยแรงงานเพียงปัจจัยเดียวในการผลิต ผู้ผลิตจะมีการตัดสินใจจ้างแรงงานตามเงื่อนไขที่ว่า มูลค่าผลผลิตที่ได้รับส่วนเพิ่มจากการจ้างแรงงานเพิ่มขึ้นหนึ่งหน่วย (Value of Marginal Product: VMP) ซึ่งเท่ากับค่า VMP เกิดจากการใช้ค่าราคา P (กรณีที่ตลาดผลิตแบบแข่งขันสมบูรณ์) คูณกับมูลค่าผลผลิตส่วนเพิ่ม (Marginal Product: MPL) หรือ $VMP = P \times MPL$ นั่นเอง และอีกส่วนหนึ่งคือมูลค่าต้นทุนส่วนเพิ่มของการจ้างแรงงานเพิ่มขึ้นหนึ่งหน่วย (Marginal Cost: MC) ในกรณีของตลาดแรงงานที่เป็นตลาดแข่งขันสมบูรณ์ค่า MC นั้นจะเท่ากับค่าจ้างแรงงาน w หรือ $MC = w$ นั่นเองดังนั้นการกำหนดค่าจ้างที่เหมาะสมจะมีค่าเท่ากับ $w = P \times MPL$ ซึ่งคือการจ่ายค่าจ้างตามมูลค่าการผลผลิตส่วนเพิ่มนั่นเอง นอกจากนี้การเลือกจำนวนแรงงานที่เหมาะสมจึงขึ้นกับระดับความสามารถที่แรงงานจะผลิตสินค้าและบริการได้ส่วนเพิ่มในกรณีของตลาดแรงงานที่เป็นตลาดแข่งขันสมบูรณ์ค่า MC นั้นจะเท่ากับค่าจ้างแรงงาน w หรือ $MC = w$ นั่นเองดังนั้นการกำหนดค่าจ้างที่เหมาะสมจะมีค่าเท่ากับ $w = P \times MPL$ ซึ่งคือการจ่ายค่าจ้างตามมูลค่าการผลผลิตส่วนเพิ่มนั่นเอง นอกจากนี้การเลือกจำนวนแรงงานที่เหมาะสมจึงขึ้นกับระดับความสามารถที่แรงงานจะผลิตสินค้าและบริการได้ส่วนเพิ่ม

ในกรณีที่ผู้ผลิตมีการเลือกใช้ทั้งปัจจัยทุนและแรงงานเพื่อการผลิต นายจ้างยังคงมีการตัดสินใจเลือกใช้การผลิตที่เหมาะสมที่ทำให้ได้กำไรสูงสุด แนวคิดของการเลือกปัจจัยการผลิตนี้ขึ้นกับอัตราการทดแทนกันระหว่างปัจจัยการผลิตแรงงานและทุนที่ถูกกำหนดในฟังก์ชันการผลิตกับราคาของปัจจัยการผลิตโดยเปรียบเทียบซึ่งถือเป็นต้นทุนของการผลิต จากเงื่อนไขส่วนนี้เมื่อผู้ผลิตมีการกำหนดปริมาณการผลิตที่ทำให้ได้กำไรสูงสุดแล้ว ผู้ผลิตต้องมากำหนดต่อว่าด้วยวิธีการผลิตราคาของปัจจัยการผลิตทั้งหมด ภายใต้เทคโนโลยีที่จะผลิตได้ทำอย่างไรจึงจะได้ต้นทุนที่ต่ำที่สุด (Cost Minimization) ซึ่งส่งผลให้ผู้ผลิตกำหนดปริมาณความต้องการแรงงานที่ต้องการ ดังนั้นอุปสงค์ของแรงงาน จึงเป็นอุปสงค์ประเภทอุปสงค์สืบเนื่อง (Derived Demand) ที่เกิดจากการความต้องการในสินค้าและบริการที่นำไปสู่อุปสงค์ของแรงงาน

จากแนวคิดทฤษฎีของอุปสงค์อุปทาน และการแทรกแซงตลาดแรงงานโดยภาครัฐ จะพบว่าการทำให้เกิดการจ้างงานที่เพิ่มสูงขึ้นนั้นต้องประกอบด้วยปัจจัยทั้งในด้านอุปทานและ

อุปสงค์เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการเพิ่มขึ้นระหว่างอุปทานและอุปสงค์ในการจูงใจนั้นอาจทำได้โดยนโยบายของภาครัฐหรืออาจเกิดจากการปรับเปลี่ยนสัดส่วนของปัจจัยการผลิตของผู้ผลิต อย่างไรก็ตามในการใช้นโยบายของภาครัฐใด ๆ ในตลาดแรงงานที่เป็นตลาดแข่งขันสมบูรณ์อาจทำให้สวัสดิการรวมที่วัดโดยส่วนเกินของนายจ้างและลูกจ้างที่ลดลงหรือมีการสูญเสียทางสังคม

2.8.7 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาอาชีพ

Gilley et al.⁵¹ อาชีพ หมายถึง ลำดับต่าง ๆ ของกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับงาน พฤติกรรม และทัศนคติที่ใช้ในการทำงาน ค่านิยมต่าง ๆ และความแน่วแน่ มุ่งมั่น รวมถึงกระบวนการบริหารที่เกี่ยวข้องกับอาชีพทั้งหลาย

ศิริภัสสรค์ วงศ์ทองดี⁵² การพัฒนาอาชีพ หมายถึง ความพยายามอย่างเป็นระบบที่จะจัดลำดับกิจกรรมหรือกระบวนการช่วยให้องค์กรและพนักงานบรรลุที่จะทำงานร่วมกัน กำหนดเส้นทางการเติบโตในอาชีพของบุคลากร แนวคิดเรื่องอาชีพสมัยใหม่มีความยืดหยุ่นกว่าเดิมที่เรียกว่า “Protean Career” มีลักษณะขึ้นอยู่กับทิศทางอาชีพที่บุคคลมองเห็นด้วยตนเองและให้ความสำคัญกับการเพิ่มประสบการณ์และคุณสมบัติ เพื่อให้ตนเองสามารถปรับเปลี่ยนงานและอาชีพได้อย่างยืดหยุ่นมากขึ้น แตกต่างจากแนวคิดเดิมเรื่องอาชีพ (Traditional Career) ที่บุคคลจะเติบโตไปตามเงื่อนไข จังหวะเวลา และการส่งเสริมขององค์กร

จำเนียร จวงตระกูล⁵³ ได้กล่าวถึง กระบวนการวางแผนเพื่อพัฒนาอาชีพ (Development Planning Process) ประกอบด้วย 1) การระบุความจำเป็นในการพัฒนา (Development Needs) 2) การเลือกเป้าหมายการพัฒนา (Development Goals) 3) การกำหนดกิจกรรมที่ต้องปฏิบัติโดยพนักงานและองค์กรเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย 4) การกำหนดตารางเวลาในการพัฒนา

นอกจากนี้เครื่องบ่งชี้หรือเบาะแสอาชีพ (Career Anchors) จะเป็นตัวกระตุ้นในการเลือกอาชีพ ตลอดจนการพัฒนาอาชีพของบุคคล จึงเปรียบเสมือนสมอเรือ (Anchor) ที่แต่ละบุคคล

⁵¹ Gilley, J.W. et al., *Principle of Human Resources Development*, (Cambridge: Perseus Publishing, 2002), p. 61.

⁵² ศิริภัสสรค์ วงศ์ทองดี, *การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์*, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2559), หน้า 47.

⁵³ จำเนียร จวงตระกูล, *การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ : ทฤษฎีและแนวปฏิบัติ*, (กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดยูเคชั่น, 2562).

จะทอดลงในมหาสมุทรเมื่อเขาค้นพบว่าเป็นอาชีพที่ตนต้องการหรือเป็นทำเลที่เหมาะสมแก่การปักหลัก หรือทอดสมอเรือ⁵⁴

1) ความสามารถด้านการจัดการ (Managerial Competence) ถ้าสำรวจพบว่าตนเองมีความถนัดด้านการบริหารจัดการการพัฒนาอาชีพควรจะเน้นการมอบหมายความรับผิดชอบในการบริหารงานที่สูงขึ้นไปให้อย่างต่อเนื่อง

2) ความสามารถเชิงเทคนิค หรือการทำงานตามหน้าที่เฉพาะ (Technical/Functional Competence) การพัฒนาอาชีพสำหรับผู้ถนัดงานเชิงเทคนิค ควรให้ความสำคัญกับการมอบหมายงานให้ตรงกับความถนัดในงานเฉพาะที่ต้องใช้เทคนิควิธีการเฉพาะ

3) ความรักในความมั่นคงและความมีเสถียรภาพ (Security and Stability) ผู้ที่รักความมั่นคงและเสถียรภาพ การพัฒนาอาชีพควรเน้นในเรื่องการให้เกียรติ ให้มีรายได้ที่มั่นคง มีหลักประกัน และเติบโตในแนวตั้ง

4) การชอบความท้าทายล้วน ๆ (Pure Challenge) ผู้ชอบความท้าทายการพัฒนาอาชีพควรมอบงานที่ท้าทาย มีความใหม่ และมีโจทย์ที่ยากอยู่เสมอ

5) ความรักอิสระและความเป็นเอกเทศ (Autonomy and Independence) การพัฒนาอาชีพของผู้ชอบความเป็นอิสระ ควรให้อำนาจความรับผิดชอบและการตัดสินใจด้วยตนเองเพิ่มขึ้น

6) ความชอบการบูรณาการงานเข้ากับชีวิต (Lifestyle Integration) การเติบโตทั้งงานและชีวิตส่วนตัวไปพร้อม ๆ กัน เป็นกลยุทธ์ในการพัฒนาอาชีพสำหรับคนกลุ่มนี้

7) ความรักในงานบริการและอุทิศตนเพื่อส่วนรวม (Service/Dedication) การพัฒนาอาชีพกลุ่มนี้ คือการให้เขาได้พบเจอผู้คนใหม่ ๆ ได้บริการให้แก่หน่วยงาน สังคม และผู้คนใหม่ ๆ อยู่เสมอ

8) มีจิตวิญญาณของผู้ประกอบการ (Entrepreneurship/Creative) สำหรับผู้มีจิตวิญญาณการเป็นเจ้าของกิจการหรือผู้ประกอบการมีจินตนาการและมีความรับผิดชอบโดยรวมของงานใด ๆ ก็ตาม การพัฒนาอาชีพที่เหมาะสมกับคนกลุ่มนี้ คือการมอบความรับผิดชอบความเป็นเจ้าของให้ดูแลงานนั้น ๆ อย่างเต็มที่

การกำหนดรูปแบบของการพัฒนาสายอาชีพถือว่าการเตรียมความพร้อมที่สำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อให้ประสบความสำเร็จ ซึ่งประกอบด้วย 5 ประการ ดังนี้

---

⁵⁴ W.B. & Davis, K., *Human Resources and Personal Management*, (New York: McGraw-Hill, 1993).

1) ปัจจัยแห่งความสำเร็จ หมายถึง ทักษะหรือคุณลักษณะพื้นฐานที่จำเป็นต่อความก้าวหน้าของบุคคลในแต่ละอาชีพ

2) การจำแนกกลุ่มงาน หมายถึง การจัดแบ่งกลุ่มงานที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน หรือสัมพันธ์ กันแต่ละอาชีพ หรือจำแนกกลุ่มตามตระกูลงาน เช่น สายอาชีพวิศวกร ประกอบด้วย กลุ่มงานวิศวกรโรงงาน วิศวกรโครงการวิศวกรซ่อมบำรุง เป็นต้น

3) แนวทางเกี่ยวกับสายอาชีพ หมายถึง บุคคลแต่ละระดับสายอาชีพควรมีทักษะและคุณลักษณะระดับต่าง ๆ เช่น ทักษะทางการบริหาร ทักษะทางวิชาการคุณลักษณะที่ต้องการ

4) ตัวบ่งชี้ค่างานและทักษะที่จำเป็น จะต้องกำหนดตัวบ่งชี้งาน (Job Weight Indicators) เพื่อวัดคุณค่าของงานสำหรับเป็นมาตรฐานในการเปรียบเทียบของงานในแต่ละระดับของสายอาชีพ ตัวบ่งชี้ความสะท้อนทักษะและคุณลักษณะที่ต้องการของบุคคลซึ่งแตกต่างกันตามระดับความรับผิดชอบของงานและความจำเป็นของสายอาชีพ

5) แนวทางเลือกในการพัฒนา เป็นหน้าที่ของหน่วยงานที่จะต้องจัดทำคู่มือหรือเอกสารแนวทางในการพัฒนาในรูปแบบของการฝึกอบรมพัฒนาหลักสูตรต่าง ๆ ซึ่งองค์กรจัดขึ้นเพื่อให้บุคคลได้มีโอกาสเลือกมารับการฝึกอบรมพัฒนาหลักสูตรใดเมื่อใด เพื่อพัฒนาทักษะและความสามารถจำเป็นได้

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาอาชีพโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป และมีสัดส่วนเพิ่มสูงขึ้นนี้เป็นสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์นั้น ควรมีกระบวนการวางแผนและกำหนดเส้นทางอาชีพที่เหมาะสม เพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับผู้สูงอายุให้มีการความก้าวหน้าในงานโดยส่งเสริมให้มีการพัฒนาและมีการประเมินศักยภาพ โดยเน้นประสิทธิภาพของงานอาชีพในระยะยาวมุ่งความสำเร็จของผู้สูงอายุเป็นสำคัญ

2.8.8 การพัฒนาอาชีพผู้สูงอายุของประเทศไทย

ประเทศไทยจะเข้าสู่สังคมสูงวัยระดับสุดยอด (Super Society Aging) ในปี 2574 คือ มีสัดส่วนประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป สูงถึงร้อยละ 28 ของประชากรทั้งหมด⁵⁵ ด้วยสถานการณ์สังคมผู้สูงอายุ รัฐบาลจึงได้กำหนดกรอบวิสัยทัศน์และเป้าหมายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

---

⁵⁵ สำนักงานสถิติแห่งชาติ, สถิติผู้สูงอายุในประเทศไทย 2015-2018, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์เทคโนโลยี, 2561).

แห่งชาติ ฉบับที่ 12 ในประเด็นการพัฒนาศักยภาพคนและการสร้างสังคมสูงวัยอย่างมีคุณภาพ⁵⁶ เพื่อแก้ปัญหาความยากจนและพัฒนาอาชีพ พัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในมิติทางเศรษฐกิจและสังคม จากการใช้ศักยภาพของภาคีในการพัฒนา จัดตั้งและดำเนินงานกลุ่มอาชีพผู้สูงอายุให้สามารถดำเนินงานเพื่อความอยู่รอด เข้มแข็งและพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง เกิดการเรียนรู้ ตระหนักในคุณค่าของการพึ่งตนเองได้⁵⁷

มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ ได้ทำการศึกษาความต้องการมืงงานทำของผู้สูงอายุ พบว่า ในปี 2562 ผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป ที่ยังคงทำงานมีประมาณ 1 ใน 3 หรือร้อยละ 34.5 เพศชายสูงกว่า เพศหญิง เขตชนบทสูงกว่าในเขตเมือง ภาคเหนือมีสัดส่วนสูงที่สุด ขณะที่กรุงเทพฯ มีสัดส่วนที่ต่ำที่สุด การทำงานของผู้สูงอายุลดลงอย่างมากในช่วงอายุ 60-64 ปี และ 65-69 ปี ซึ่งเป็นช่วงอายุที่ผู้สูงอายุจำนวนมากยังคงมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง ผู้สูงอายุที่ยังคงทำงานส่วนใหญ่มีสถานภาพเป็นการประกอบธุรกิจส่วนตัวโดยไม่มีลูกจ้าง และการช่วยธุรกิจครัวเรือนโดยไม่ได้รับค่าจ้าง การทำงานส่วนใหญ่อยู่ในภาคเกษตรกรรม (ร้อยละ 60.3) ภาคการบริการและการค้า (ร้อยละ 32.1) และภาคการผลิตร้อยละ 7.6 ส่วนใหญ่เป็นการทำงานในอาชีพ ผู้ปฏิบัติงานที่มีฝีมือในด้านการเกษตร (ร้อยละ 58.7) พนักงานบริการและผู้จำหน่ายสินค้า (ร้อยละ 18.7) ช่างฝีมือและผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้อง (ร้อยละ 8.3) ผู้สูงอายุภาพรวมมีการทำงานเฉลี่ยต่อสัปดาห์ 40 ชั่วโมง รายได้ต่อเดือนเฉลี่ย 11,877 บาท และการทำงานของสูงอายุถึง ร้อยละ 88.0 เป็นการทำงานนอกระบบ ในกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่ทำงาน มากถึงร้อยละ 67.4 หรือกว่า 2 ใน 3 มีเหตุผลจาก “ชรา” อีกร้อยละ 15.4 และ 10.4 มีเหตุผลจาก “การทำงานบ้าน” และ “การเกษียณอายุหรือพักผ่อน” โดยในช่วงอายุ 60-64 ปี ที่ผู้สูงอายุจำนวนมากยังคงแข็งแรง มากกว่า 1 ใน 3 ของผู้ที่ไม่ทำงานมีเหตุผลจากความ “ชรา” และอีก 1 ใน 5 มีเหตุผลจาก “การเกษียณอายุหรือพักผ่อน” การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน สถานภาพการทำงาน ภาคเศรษฐกิจ อาชีพ รวมถึงตัวชี้วัดสภาพการทำงานของผู้สูงอายุอื่น ๆ พบว่า ก่อนข้างมีความแตกต่างเมื่อจำแนกตามเพศ เขตที่อยู่อาศัย รวมถึงภูมิภาค และจังหวัด⁵⁸

⁵⁶ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **แผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (2017-2021)**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560).

⁵⁷ ทวี วัชรเกียรติศักดิ์, “การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนโดยการพัฒนากลุ่มอาชีพในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลพลสงคราม อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา”, **วารสารวิชาการบริหารธุรกิจ**, ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2559): 43-54.

⁵⁸ มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ, “สภาพการทำงานของผู้สูงอายุไทย,” <<https://thainhf.org/work/สภาพการทำงานของผู้สูงอายุไทย>>, 8 กันยายน 2566.

แนวโน้ม ในช่วงปี 2547-2562 พบว่า อัตราการมีส่วนร่วมในกำลังแรงงานมีแนวโน้มลดลงในทุกช่วงอายุ สถานภาพการทำงานมีแนวโน้มไม่เปลี่ยนแปลงมาก การทำงานในภาคเกษตรลดลงขณะที่การทำงาน ภาคการบริการและการค้าเพิ่มสูงขึ้น อาชีพพนักงานบริการและผู้จำหน่ายสินค้ามีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเช่นกัน รายได้เฉลี่ยจากการทำงานมีแนวโน้มสูงขึ้นตามเงินเพื่อและค่าครองชีพที่สูงขึ้น ขณะที่ชั่วโมงการทำงานมีแนวโน้มลดลง สัดส่วนแรงงานนอกระบบมีแนวโน้มลดลงเพียงเล็กน้อย เหตุผลในการไม่ทำงานของผู้สูงอายุจากเหตุผลชรามีแนวโน้มลดลง ขณะที่เหตุผลเกษียณอายุหรือพักผ่อนมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างชัดเจน (ทั้งในภาพรวมผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป และกลุ่มอายุ 60-64 ปี) ความเพียงพอของรายได้ ความต้องการทำงาน สถานะสุขภาพ ความสุข และแหล่งรายได้หลักของประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป เป็นปัจจัยที่ควรนำมาพิจารณาร่วมในการกำหนดแนวทางสนับสนุนและส่งเสริมการทำงานของผู้สูงอายุไทย

ข้อเสนอแนะจากผลการศึกษา 4 ข้อที่สำคัญ ได้แก่ ควรมีการกำหนดตัวชี้วัดที่ชัดเจนของประเทศเพื่อติดตามและประเมินผลการเปลี่ยนแปลงของสภาพการทำงานของผู้สูงอายุไทยอย่างต่อเนื่อง ในการส่งเสริมการทำงานควรมุ่งเน้นในกลุ่มอายุ 60-64 ปี เป็นกลุ่มเป้าหมายหลัก การปรับทัศนคติของคนไทยเกี่ยวกับความชรา การเกษียณอายุและพักผ่อนซึ่งนำไปสู่การหยุดทำงานในช่วงอายุ 60 ปีขึ้นไป (โดยเฉพาะ 60-64 ปี) เป็นเรื่องที่สำคัญและควรมีการพิจารณาขยายความครอบคลุมของระบบประกันสังคม และการให้ความคุ้มครองแรงงานแก่แรงงานสูงอายุ 60 ปีขึ้นไปเพิ่มมากขึ้น จากที่ปัจจุบันมีแรงงานสูงอายุเพียงร้อยละ 12 เท่านั้นที่เป็นแรงงานในระบบ

สภาวะสังคมสูงวัยที่เพิ่มจำนวนมากขึ้น นอกจากจะส่งผลโดยตรงต่อตลาดแรงงานจากจำนวนแรงงานที่มีอายุมากขึ้นแล้วยังส่งผลทางอ้อมต่อการทำงานของแรงงานวัยทำงานในปัจจุบัน ดังนั้นการออกแบบนโยบายด้านแรงงานเพื่อให้เกิดประสิทธิผลในระยะยาวควรมีการวางแผนอย่างเป็นระบบ เช่นเดียวกับที่เกิดขึ้นในประเทศญี่ปุ่น เกาหลีใต้ และสิงคโปร์ ดังนี้⁵⁹

1) ให้แรงงานได้เรียนรู้ทักษะที่จำเป็นต่อการทำงานและมีทางเลือกที่จะทำงานในระบบได้มากขึ้น ทั้งการเพิ่มมีทักษะ (Up-Skill) และการเสริมทักษะใหม่ (Re-Skill) ตลอดช่วงอายุ (Life-Long Learning) สอดคล้องกับ วิเชศ คำบุญรัตน์ และโสภณา พิชิตรพรชัย⁶⁰ ได้กล่าวถึงระบบการเรียนรู้และพัฒนา (Learning & Development System) เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการพัฒนาอาชีพให้แก่ผู้สูงอายุ

⁵⁹ จารีย์ ปิ่นทอง, “สังคมสูงวัยกับความท้าทายของตลาดแรงงานไทย,” <<http://www.bot.or.th>>, 28 มิถุนายน 2566.

⁶⁰ วิเชศ คำบุญรัตน์ และโสภณา พิชิตรพรชัย, “กลยุทธ์ธุรกิจและระบบการบริหารทรัพยากรมนุษย์กับการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน”, วารสารปัญญาภิวัฒน์, ปีที่ 4 ฉบับที่ 5 (พฤษภาคม 2556): 121.

ซึ่งมีความแตกต่างจากการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในประเทศ โดยการพัฒนาผู้สูงอายุในประชาคมอาเซียนนั้น ควรให้ความสำคัญในด้านต่าง ๆ ได้แก่

1.1) หลักสูตรและกิจกรรมการพัฒนาที่เน้นการเรียนรู้และความเข้าใจของความแตกต่างทางวัฒนธรรม

1.2) การเรียนรู้เพื่อเตรียมความพร้อมด้านพฤติกรรมการทำงานและการเข้าสังคมที่มีความแตกต่างไปจากเดิม

1.3) การให้ความรู้กับผู้สูงอายุในกลุ่มเป้าหมายอย่างอาเซียน ด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองเข้าใจถึงประเด็นที่เป็นความอ่อนไหวต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้น

1.4) เตรียมความพร้อมด้านภาษาและการปรับตัว

2) สร้างแรงจูงใจให้แรงงานทำงานมากขึ้นโดยเฉพาะแรงงานสูงอายุและแรงงานหญิง โดยการออกแบบการทำงานให้มีลักษณะยืดหยุ่นจะเอื้อให้แรงงานสูงอายุและแรงงานหญิงสามารถหางานให้เหมาะสมตามความต้องการได้

3) การขยายสิทธิประโยชน์ในการจ้างงานผู้สูงอายุในกลุ่มที่มีทักษะและยังสามารถทำงานได้จากการถอดบทเรียนนโยบายรับมือสังคมสูงวัยจากต่างประเทศ ได้กล่าวถึงนโยบายหลักที่ต่างประเทศนำมาใช้เป็นแนวทางเตรียมรับมือสังคมผู้สูงวัย⁶¹ มีดังนี้

3.1) การขยายอายุเกษียณ โดยไทยอยู่ระหว่างการเสนอคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาให้ขยายอายุเกษียณของแรงงานในสถานประกอบการจาก 55 ปีเป็น 60 ปี

3.2) การสนับสนุนให้บริษัทจ้างงานผู้สูงอายุ ภาครัฐได้จัดตั้งศูนย์บริการจัดหางานผู้สูงวัย (Smart Job Center) เพื่อส่งเสริมให้มีงานทำและมีรายได้เพิ่มขึ้น ขณะเดียวกันรัฐบาลได้ยกเว้นภาษีเงินได้นิติบุคคลให้แก่บริษัทที่จ้างผู้สูงวัยตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ซึ่งต้องมีรายได้ไม่เกิน 15,000 บาท

3.3) การเพิ่มทักษะและจัดหางานให้เหมาะสมกับแรงงานจะช่วยเพิ่มความสามารถในการหารายได้และยกระดับผลิตภาพของแรงงานในระยะยาว

3.4) การยกระดับคุณภาพชีวิต ภาครัฐมีส่วนสำคัญในการวางระบบโครงสร้างพื้นฐานที่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ รวมถึงการจัดสรรรายได้และรายจ่ายอย่างสมดุล โดยเฉพาะรายได้หลังวัยเกษียณผ่านการจัดตั้งกองทุนสำรองเลี้ยงชีพ รวมทั้งมีการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวก

---

⁶¹ ธนภรณ์ จิตตินันท์ แลณคณางค์ กุลนาถศิริ, “ถอดบทเรียนนโยบายรับมือสังคมสูงวัยจากต่างประเทศ 2560,” <<http://themoment.om.co2happy.lifeaging.society>>, 5 พฤษภาคม 2566.

สะดวกต่าง ๆ เพื่อให้ทุกวัยสามารถใช้ร่วมกันได้ (Universal Design) สำหรับประเทศไทยยังมีสิ่งอำนวยความสะดวกเหล่านี้ค่อนข้างจำกัด ส่วนใหญ่จะเป็นโรงพยาบาลหรือศูนย์บริการทางการแพทย์ที่อยู่ไกลจากบ้าน หรือยังไม่มีรถโดยสารในการเดินทางไปต่างสถานที่ทำให้ผู้สูงอายุจำนวนมากมีความยากลำบากในการเข้าถึงสวัสดิการจากส่วนกลาง

การพัฒนาอาชีพผู้สูงอายุตามศักยภาพและความสนใจนั้น มีความสอดคล้องกับความต้องการของสังคม และสอดคล้องกับ พ.ร.บ. ผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 มาตรา 11(3) ว่าผู้สูงอายุมีสิทธิได้รับการคุ้มครอง การส่งเสริมและสนับสนุนในด้านการประกอบอาชีพหรือฝึกอาชีพที่เหมาะสม โดยใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูลผู้สูงอายุและการแบ่งกลุ่มผู้สูงอายุ โดยเฉพาะการนำศักยภาพและความสนใจมาพิจารณา กำหนดงานที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุในแต่ละกลุ่มเป้าหมาย โดยมีหลักว่าต้องเป็นงานที่ไม่เหน็ดเหนื่อย คลายเหงา สร้างความภูมิใจและความสุขให้ผู้สูงอายุเป็นสำคัญ ในขณะที่เดียวกันก็ได้ทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของสังคม โดยผู้สูงอายุอาจจะมียาได้หรือสิ่งตอบแทนอื่นประกอบด้วย⁶²

การสนับสนุนการพัฒนาอาชีพผู้สูงอายุเป็นการเพิ่มศักยภาพการทำงานและช่วยให้ผู้สูงอายุประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพ การวางแผนและพัฒนาอาชีพจึงมีความจำเป็นที่จะต้องเตรียมการและส่งเสริมสนับสนุนในด้านต่าง ๆ ดังนี้⁶³

1) การให้การศึกษาอาชีพ (Career Education) เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถจัดทำแผนพัฒนาอาชีพและทำการพัฒนาอาชีพของตนเองได้ ควรจัดโครงการต่าง ๆ เพื่อให้การศึกษาแก่ผู้สูงอายุในด้านการวางแผนพัฒนาอาชีพ เช่น การฝึกอบรมด้านอาชีพ การจัดนิทรรศการเกี่ยวกับอาชีพการสัมมนาเกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารอาชีพ รวมตลอดถึงกระบวนการและระเบียบการปฏิบัติงานขององค์กรเกี่ยวกับการวางแผนพัฒนาอาชีพ

2) ข้อมูลจากกรมจัดหางานปี 2566⁶⁴ กรมการจัดหางานมีการลงพื้นที่เชิญชวนนายจ้างสถานประกอบการให้เห็นถึงความสำคัญและเกิดการจ้างงานผู้สูงอายุ รวมทั้งประชุมหารือกับนายจ้าง/สถานประกอบการแล้ว 1,057 แห่ง และมีการจ้างงานผู้สูงอายุ จำนวน 702 คน จาก

⁶² ศิริวรรณ อรุณทิพย์ไพฑูรย์, “ข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย,” <<http://www.dop.go.th>>, 8 กันยายน 2566.

⁶³ Werther, W.B. & Davis, K., **Human Resources and Personal Management**, p. 29.

⁶⁴ กรมจัดหางาน, “ส่งเสริมการจ้างงานผู้สูงอายุรองรับสังคมสูงวัย ผู้สูงอายุมีงานทำ มีรายได้ มีความภาคภูมิใจ,” <<https://www.doe.go.th/prd/main/news/param/site/1/cat/7/sub/0/pul/detail/>>, 24 กุมภาพันธ์ 2567.

ผู้สูงอายุที่มาใช้บริการจัดหางาน จำนวน 813 คน โดยตำแหน่งงานที่ผู้สูงอายุได้รับการบรรจุงานมากที่สุด 5 อันดับ ได้แก่ แรงงานด้านการผลิตต่าง ๆ แม่บ้าน พนักงานดูแลความปลอดภัย พนักงานขับรถยนต์ และเจ้าหน้าที่ของรัฐ ตามลำดับ ทั้งนี้ปัจจุบันมีตำแหน่งงานว่างไว้รองรับผู้สูงอายุ จำนวน 694 อัตรา เช่น บาริสต้า แรงงานด้านการผลิต แม่บ้าน ผู้จัดการสาขา เจ้าหน้าที่ของรัฐ เป็นต้น โดยผู้ที่สนใจสามารถใช้บริการผ่านระบบออนไลน์ บนแพลตฟอร์ม “ไทยมีงานทำ” ซึ่งให้บริการทั้ง Web application ที่เว็บไซต์ ไทยมีงานทำ.doe.go.th และ Mobile application “ไทยมีงานทำ” โดยผู้สูงอายุสามารถค้นหาข้อมูลตำแหน่งงานที่เหมาะสมกับตัวเองมากที่สุด ด้วยการจับคู่ตำแหน่งงานตามความรู้ ความสามารถ และทักษะที่มีอยู่ หรือหากไม่สะดวกใช้งานผ่านระบบออนไลน์ สามารถติดต่อได้ที่สำนักงานจัดหางานจังหวัดทุกจังหวัด สำนักงานจัดหางานกรุงเทพมหานครพื้นที่ 1-10 ศูนย์บริการจัดหางานเพื่อคนไทย (Smart Job Center) หรือที่เว็บไซต์ ไทยมีงานทำ.doe.go.th หรือสายด่วนกระทรวงแรงงาน โทร. 1506 กด 2 กรมการจัดหางาน หรือสายด่วนกรมการจัดหางาน โทร. 1694

3) การให้คำปรึกษาอาชีพ (Career Counseling) เพื่อช่วยให้สามารถเลือกเป้าหมายอาชีพเส้นทางเดินสำหรับอาชีพ สามารถทำการวางแผนอาชีพและพัฒนาอาชีพของตนเองได้อย่างเหมาะสมควรมีโครงการให้คำปรึกษาอาชีพแก่ผู้สูงอายุด้วย

ดังนั้น การพัฒนาอาชีพของกลุ่มผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปี เป็นต้นไป ควรเน้นการให้ความสำคัญเกี่ยวกับการให้ความรู้ ให้คำปรึกษา รวมถึงการพัฒนาทักษะด้านต่าง ๆ ให้กับผู้สูงอายุ เพื่อนำไปเป็นแนวทางพัฒนาอาชีพ และตอบสนองความต้องการของตลาดในยุคปัจจุบัน

2.9 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอยะนิงครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ได้ศึกษางานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

2.9.1 งานวิจัยเกี่ยวกับการส่งเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ

แก้วขวัญ ตั้งติงศ์กุล และศุภชัย ศรีสุชาติ (2559) ได้ศึกษาโครงการวิจัยถอดบทเรียนสถานประกอบการที่มีการจ้างแรงงานสูงวัย เป็นการศึกษาด้วยการพิจารณาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจ้างงานแรงงานสูงวัยโดยอาศัยข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกสถานประกอบการจำนวน 4 แห่ง ที่เป็นต้นแบบที่มีการดำเนินโครงการจ้างงานแรงงานสูงวัยอย่างเป็นระบบและมีความต่อเนื่อง ทั้งนี้สถานประกอบการทั้ง 4 แห่งประกอบด้วย โรงเส้นหมี่ขอเอง บริษัทโตชิบา ประเทศไทย จำกัด บริษัทแพรรด้า จิวเวอรี่ จำกัด และบริษัท Home Pro เป็นต้นแบบที่ดีในการจ้างแรงงานสูงวัยในแต่ละรูปแบบและในแต่ละอุตสาหกรรม กล่าวคือสถานประกอบการต้นแบบมีความหลากหลายทั้ง

อุตสาหกรรมการผลิต การให้บริการ ทั้งขนาดใหญ่และเล็ก และมีรูปแบบการจ้างงานที่แตกต่างกัน 4 รูปแบบ คือ การขยายการเกษียณอายุการทำงาน (กรณีโรงเส้นหมี่ขอเฮง) การให้แรงงานเกษียณและจ้างกลับเข้ามาใหม่ (กรณีบริษัทโตชิบา ประเทศไทย) การจ้างงานใหม่ (บริษัท Home Pro) และการใช้ระบบการจ้างงานหลายรูปแบบและยืดหยุ่น (บริษัทแพนด้า จิวเวอรี่ จำกัด) ซึ่งต่างมีข้อดีและข้อด้อยแตกต่างกันไป ทำให้การพิจารณาถอดแบบมีทางเลือกที่หลากหลายในการขยายโอกาสการทำงานของแรงงานสูงวัย ในการศึกษาจากการถอดบทเรียนและจากการศึกษาพบว่า ปัจจัยส่งเสริมหรือปัจจัยที่ขัดขวางการจ้างแรงงานสูงวัยของแต่ละสถานประกอบการอาจมีความแตกต่างกัน โดยในด้านของสถานประกอบการอาจขึ้นกับประเภทของอุตสาหกรรมการจัดการความรู้ในองค์กรและความสามารถในการหาแรงงานมาทดแทนของสถานประกอบการในตำแหน่งงานเฉพาะ และศักยภาพทางการเงินของสถานประกอบการ ในขณะที่ปัจจัยด้านแรงงานที่สำคัญ คือ ศักยภาพทางด้านร่างกาย ปัจจัยทางการเงิน และทัศนคติของครอบครัวและผู้เกี่ยวข้องต่อการทำงานของแรงงานสูงวัย⁶⁵

ธีรธรรม วุฒิวัตรชัยแก้ว (2559) ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษาการจ้างแรงงานผู้สูงอายุในภาคเอกชน” เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพด้วยการถอดบทเรียนจากการสัมภาษณ์องค์กร 2 องค์กร คือ บริษัท สวงวนวงษ์อุตสาหกรรม จำกัด และบริษัท เจเอส อุตสาหกรรม จำกัด โดยทั้ง 2 องค์กรเป็นองค์กรแห่งความสุขต้นแบบสำนักงานสนับสนุนสุขภาวะองค์กร ผลการศึกษาพบว่า การจ้างงานผู้สูงอายุเกิดจากการตกลงร่วมกัน ซึ่งปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อการจ้างงานผู้สูงอายุคือ ผู้นำต้องให้ความสำคัญต่อพนักงาน ต้องการให้พนักงานมีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีทัศนคติหรือมองว่าพนักงานเป็นผู้มีพระคุณ สำหรับพนักงานส่วนใหญ่มีความต้องการให้ขยายการจ้างงาน ทั้งนี้เพราะยังเห็นว่าตนเองยังสามารถทำงานได้ ต้องการสังคม เงินและการยอมรับ การจ้างส่วนใหญ่พิจารณาจากความต้องการหรือความไม่พร้อมที่จะเกษียณโดยจะจัดหางานที่เหมาะสม ไม่ให้ทำงานที่เกี่ยวข้องกับเครื่องจักร หรือใช้แรงงาน เป็นต้น การจ้างงานจะมีทั้งการจ้างโดยสถานประกอบการ และผู้บริหารเป็นคนจ้างด้วยเงินส่วนตัว สถานประกอบการมีความกังวลว่าจะเป็นภาระด้านค่าใช้จ่าย ดังนั้น จึงควรส่งเสริมให้มีการวางแผนชีวิตมากขึ้น ทั้งด้านการเงินและด้านสุขภาพ การจ้างพนักงานสูงอายุทำให้ผู้บริหารและพนักงานมีความสุขที่ได้ดูแลสมาชิกซึ่งเหมือนกับเป็นส่วนหนึ่งของคนในครอบครัว รวมถึงช่วยเพิ่มความผูกพันต่อองค์กร (Engagement) และลดค่าใช้จ่ายในการจัดกิจกรรมเพื่อรักษาพนักงาน (Retention) อย่างไรก็ตาม มีปัญหาในการจ้างหลายประการ โดยปัญหาหลักได้แก่ ทัศนคติการจัดหาตำแหน่งงานที่เพียงพอกับผู้สูงอายุ และความกังวลว่าจะเป็นภาระ ซึ่งต้องการการสนับสนุนจาก

⁶⁵ แก้วขวัญ ตั้งติงศ์กุล และศุภชัย ศรีสุชาติ, “โครงการวิจัยถอดบทเรียนสถานประกอบการที่มีการจ้างแรงงานสูงวัย”, รายงานการวิจัย มูลนิธิสถาบันการวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2559, หน้า บทคัดย่อ.

ภาครัฐหลายประการ เช่น การลดหย่อนภาษี การส่งเสริมการพัฒนาเครื่องจักรหรือสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับการทำงานของผู้สูงอายุ เป็นต้น รวมถึงการส่งเสริมการฝึกอาชีพและการอบรมเตรียมตัวเกษียณอายุ⁶⁶

พรรัตน์ แสดงหาญ (2558) ศึกษาวิจัยเรื่อง “โครงการพัฒนาโมเดลการจ้างงานสำหรับผู้สูงอายุในอุตสาหกรรมยานยนต์ของประเทศไทย: การวิจัยแบบผสมโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างและยืนยันโมเดลการจ้างงานสำหรับผู้สูงอายุในอุตสาหกรรมยานยนต์ไทย โดยใช้วิธีการวิจัยแบบผสมด้วยกลยุทธ์การสำรวจเป็นลำดับ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการพัฒนาเครื่องมือ โดยเริ่มจากการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยวิธีทฤษฎี ฐานรากเพื่อสร้างโมเดลการจ้างงานสำหรับผู้สูงอายุด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 32 คน จากนั้นจึงใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณเพื่อยืนยันโมเดลด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ได้จากการสำรวจความคิดเห็นที่มีต่อโมเดลที่สร้างขึ้นจากผู้บริหารหน่วยงานทรัพยากรมนุษย์และพนักงานผู้สูงอายุจำนวน 308 คน ผลการวิจัยพบว่า โมเดลการจ้างงานผู้สูงอายุในอุตสาหกรรมยานยนต์ไทยที่ประกอบด้วยแนวทางการจ้างงานผู้สูงอายุ การเตรียมความพร้อมเพื่อการจ้างงานผู้สูงอายุและปัจจัยที่มีผลต่อการจ้างงานผู้สูงอายุมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ในระดับดีทุกด้าน สำหรับแนวทางการจ้างงานผู้สูงอายุ พบว่า ควรพิจารณาจากทัศนคติที่ติดต่อองค์การ ประสบการณ์ ความสมัครใจที่จะทำงานต่อ ความรู้ความสามารถและสุขภาพที่แข็งแรง ควรสรรหาจากภายในองค์กรและคัดเลือกจากผลงานในอดีตเป็นลำดับแรก ส่วนระยะเวลาการทำงาน ค่าตอบแทนและสวัสดิการขึ้นอยู่กับข้อตกลงร่วมกัน ในด้านการเตรียมความพร้อมเพื่อการจ้างงานผู้สูงอายุควรสนับสนุนให้มีการพัฒนาทักษะการทำงานสำหรับผู้สูงอายุก่อนวัยเกษียณ ทบทวนกฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เตรียมการด้านอาชีวอนามัยเพื่อความปลอดภัยในการทำงานของผู้สูงอายุ ศึกษาวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับผู้สูงอายุ จัดทำโครงการนำร่อง การจ้างงานผู้สูงอายุ และจัดตั้งศูนย์กลางการจ้างงานผู้สูงอายุ ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อการจ้างงานผู้สูงอายุคือ ความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน การสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐ การจูงใจจากภาครัฐให้ภาคเอกชนมีการจ้างงานผู้สูงอายุ นโยบายภาครัฐที่ให้ความสำคัญอย่างจริงจังต่อการจ้างงานผู้สูงอายุ การรณรงค์เพื่อสร้างทัศนคติในเชิงบวกต่อผู้สูงอายุ ความประสงค์ในการทำงานต่อของผู้สูงอายุ และการบัญญัติเป็นกฎหมายการจ้างงานผู้สูงอายุ⁶⁷

⁶⁶ อีรธรรม วุฒิวิตรชัยแก้ว, “โครงการศึกษาการจ้างแรงงานผู้สูงอายุในภาคเอกชน”, รายงานการวิจัย มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2559, หน้า บทคัดย่อ.

⁶⁷ พรรัตน์ แสดงหาญ, “โครงการพัฒนาโมเดลการจ้างงานสำหรับผู้สูงอายุในอุตสาหกรรมยานยนต์ของประเทศไทย: การวิจัยแบบผสม”, รายงานการวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2558, หน้า บทคัดย่อ.

พรรัตน์ แสดงหาญ (2558) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “อาชีวอนามัยเพื่อการจ้างงานผู้สูงอายุ ในอุตสาหกรรมยานยนต์ไทย” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความต้องการด้านอาชีวอนามัยของผู้สูงอายุใน อุตสาหกรรมยานยนต์ การดำเนินงานด้านอาชีวอนามัยของสถานประกอบการในอุตสาหกรรมยานยนต์ และการพัฒนารูปแบบอาชีวอนามัยสำหรับการจ้างงานผู้สูงอายุในอุตสาหกรรมยานยนต์ โดยใช้ วิธีวิจัยแบบผสม ผลการวิจัยพบว่า ความต้องการด้านอาชีวอนามัยของพนักงานผู้สูงอายุใน อุตสาหกรรมยานยนต์จำแนกได้ 4 ด้าน คือ 1) การส่งเสริมสุขภาพร่างกายและจิตใจพนักงานผู้สูงอายุ 2) การป้องกันและคุ้มครองพนักงานผู้สูงอายุ 3) การจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับความสามารถของ ร่างกายและจิตใจของพนักงานผู้สูงอายุ และ 4) การปรับลักษณะงานให้เหมาะสมกับพนักงานผู้สูงอายุ ทั้งนี้ จากการสำรวจความคิดเห็นที่มีต่อการดำเนินงานด้านอาชีวอนามัยเพื่อการจ้างงานผู้สูงอายุของ สถานประกอบการอุตสาหกรรมยานยนต์ในภาคตะวันออก พบว่า ในภาพรวมสถานประกอบการ อุตสาหกรรมยานยนต์ในภาคตะวันออกมีการดำเนินงานอาชีวอนามัยอยู่ในระดับค่อนข้างมาก และ เมื่อพิจารณาเรียงลำดับรายด้าน พบว่ามีการดำเนินงานด้านการป้องกันอันตรายและการคุ้มครองสิทธิ ในการทำงานของผู้สูงอายุมากเป็นอันดับแรก รองลงมา คือ การจัดการสภาพแวดล้อมในการทำงาน สำหรับผู้สูงอายุ และการส่งเสริมสุขภาพทางร่างกายและจิตใจของผู้สูงอายุ ตามลำดับ ส่วนการ ปรับปรุงวิธีการทำงานให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุ ปรากฏว่ามีการดำเนินงานอยู่ในระดับค่อนข้างน้อย ดังนั้น จึงเสนอแนะรูปแบบอาชีวอนามัยสำหรับการจ้างงานผู้สูงอายุในอุตสาหกรรมยานยนต์ให้มีการ ดำเนินการอาชีวอนามัยทั้ง 4 ด้าน ตามผลการวิจัย โดยเน้นที่ด้านการปรับปรุงวิธีการทำงานให้ เหมาะสมกับผู้สูงอายุเป็นลำดับแรก⁶⁸

เจริญญา วงษ์พรหม และคณะ (2558) ได้ศึกษาเรื่อง “กลไกการส่งเสริมการมีงานทำของ ผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบมีวัตถุประสงค์” เพื่อถอดบทเรียนบทบาทขององค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) ชุมชน และ/หรือภาคส่วนต่าง ๆ ในการส่งเสริมการทำงานผ่าน กลุ่มอาชีพ/กิจการผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบ และเพื่อทราบปัจจัยการส่งเสริมให้กลุ่มอาชีพ/ กิจการผู้สูงอายุประสบผลสำเร็จในการเพิ่มรายได้จากการทำงานและมีส่วนร่วมในตลาดแรงงานเชิง เศรษฐกิจ เพื่อนำข้อมูลมาสังเคราะห์เป็นกลไก มาตรการและทางเลือกนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการมี งานทำของผู้สูงอายุ พบว่า ลักษณะผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบที่ศึกษาเป็นผู้สูงอายุที่ทำงานมา ต่อเนื่อง แม้ว่าจะมีอายุมากกว่า 60 ปี ผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบส่วนใหญ่ทำงานโดยใช้ความรู้ และประสบการณ์เดิม เป็นการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น มีส่วนน้อยที่เริ่ม ทำงานใหม่ที่ไม่เคยทำมาก่อน นอกจากนี้ ยังพบว่าผู้สูงอายุมีการเปลี่ยนแปลงอาชีพน้อยมาก โดยงาน

⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า บทคัดย่อ.

ที่ส่วนใหญ่ไม่เน้นการแข่งขัน หรือการขยายงานที่เกินความสามารถ แต่เน้นรายได้พอเลี้ยงตัวเอง และแบ่งเบาภาระช่วยครอบครัว และผู้สูงอายุในเมือง มีความจำเป็นในการทำงานเพื่อหารายได้มากกว่าผู้สูงอายุในชนบท ลักษณะงานที่เป็นอาชีพของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบ ผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบในทุกพื้นที่ทั้งที่อยู่ในกลุ่มและทำอาชีพอิสระแบบปัจเจก ส่วนใหญ่มีอิสระในการทำงาน คือ สามารถกำหนดประเภทของงานและช่วงเวลาทำงานได้ มีระยะเวลาในการทำงานทำทุกวัน แต่ไม่ได้ทำทั้งวันตลอดจนใช้ชุดประสบการณ์ ทักษะ ที่สะสมอยู่ในตัวผู้สูงอายุในการประกอบอาชีพเพื่อหารายได้⁶⁹

ศุภชัย ศรีสุชาติ และคณะ (2558) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การขยายอายุการทำงานในภาคเอกชนที่เป็นแรงงานในระบบในภาคอุตสาหกรรมขายส่ง ขายปลีกฯ ภาคอุตสาหกรรมโรงแรมและภัตตาคาร” โดยวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำให้แรงงานออกจากการทำงานก่อนเวลาที่สมควร ปัจจัยด้านนายจ้าง ลูกจ้าง และนโยบายของรัฐ ที่ส่งผลต่อการออกจากการทำงานของลูกจ้างก่อนเวลา ผลการศึกษาจากการสำรวจสถานประกอบการและพนักงานของสถานประกอบการที่อยู่ในกลุ่มตัวอย่าง พบว่า สถานประกอบการส่วนใหญ่ยังคงไม่ได้มีการจัดการสภาพการทำงานให้กับผู้สูงอายุอย่างมีความแตกต่างจากแรงงานในวัยหนุ่มสาว ซึ่งในด้านหนึ่งอาจเป็นข้อดีที่ไม่แสดงให้เห็นถึงการเลือกปฏิบัติที่เกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม ในมุมมองด้านการเตรียมความพร้อมของสถานประกอบการในอนาคตที่จะมีการขยายอายุการทำงานนั้น สถานประกอบการอาจยังดำเนินการในส่วนที่น้อยเกินไป การจ้างแรงงานสูงอายุของสถานประกอบการตัวอย่างในระดับปฏิบัติการยังอยู่ในระดับที่ไม่สูงมาก และในขณะเดียวกันการขาดแคลนแรงงานแม้ว่าเป็นช่องทางที่ดีในการสนับสนุนประเด็นของการจ้างแรงงานสูงอายุต่อ แต่ในทางปฏิบัติ สถานประกอบการส่วนใหญ่ยังไม่ได้ใช้แรงงานสูงอายุเพื่อแก้ปัญหา แต่เลือกการบริหารจัดการด้วยวิธีอื่นๆ ในการแก้ไขปัญหา ภาพรวมของกลุ่มตัวอย่างของแรงงานส่วนใหญ่ไม่ได้มีการวางแผนที่เกี่ยวกับการเกษียณ การทำงานต่อ หรือการออกจากงาน โดยแรงงานส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ดีต่อการทำงานของแรงงานสูงอายุ ในกรณีที่คาดว่าจะเกษียณแรงงานจะเลือกการทำงานนอกระบบมากกว่าที่จะอยู่ในลักษณะในระบบเหมือนเดิม รวมถึงการที่แรงงานไม่ทำงานใด ๆ ต่อเลย ประเด็นด้านสุขภาพยังคงเป็นประเด็นที่สำคัญของการตัดสินใจของ

---

⁶⁹ จริญญา วงษ์พรหม และคณะ, “กลไกการส่งเสริมการมีงานทาของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบ”, รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2558, หน้า บทคัดย่อ.

แรงงานในการที่จะทำงานต่อหรือไม่ รวมถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวก็ยังเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจของแรงงาน⁷⁰

กุศล สุนทรธาดา และสุริยาพร จันท์เจริญ (2557) จัดทำแนวทางการดำเนินการและกลไกระดับชาติในการขับเคลื่อนนโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุ การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาโจทย์ของการขับเคลื่อนนโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุ ทิศทางของยุทธศาสตร์ และกลไกในการขับเคลื่อนการจ้างแรงงานผู้สูงอายุ รวมทั้งมาตรการต่าง ๆ ที่ชัดเจน โดยการสังเคราะห์ข้อมูลทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการจ้างงานผู้สูงอายุ และการดำเนินการด้านการส่งเสริมการมีงานทำในผู้สูงอายุทั้งในประเทศและต่างประเทศ และทำการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยการสนทนากลุ่มผู้เกี่ยวข้องต่าง ๆ ผลการศึกษาพบว่า โจทย์ของการขับเคลื่อนนโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุ ควรครอบคลุมประเด็นการส่งเสริมการจ้างงานในระบบทั้งภาครัฐและเอกชน และการขยายโอกาสด้านอาชีพของผู้สูงอายุนอกระบบที่ต้องการทำงาน สำหรับทิศทางของยุทธศาสตร์ และกลไกในการขับเคลื่อนการจ้างแรงงานผู้สูงอายุประกอบด้วย ยุทธศาสตร์สำคัญที่ต้องเร่งดำเนินการในระยะสั้น 3 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ 1 ขยายอายุการทำงานของผู้สูงอายุที่ทำงานในระบบภาครัฐ ซึ่งมีสำนักงานข้าราชการพลเรือนเป็นกลไกดำเนินการหลัก ยุทธศาสตร์ 2 ขยายอายุการทำงานของผู้สูงอายุที่ทำงานในระบบภาคเอกชนโดยการนำร่องการขยายอายุการทำงานของผู้สูงอายุที่ต้องการทำงานในสถานประกอบ โดยมีกระทรวงแรงงานเป็นกลไกหลัก ยุทธศาสตร์ 3 การส่งเสริมการจ้างงานและการประกอบอาชีพของผู้สูงอายุที่ทำงานนอกระบบ โดยมีกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงพาณิชย์และภาคเอกชน เป็นกลไกหลัก สำหรับยุทธศาสตร์ระยะยาว ได้แก่ ยุทธศาสตร์ 4 การปรับปรุงกฎหมายและระเบียบต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับการขับเคลื่อนการส่งเสริมการจ้างงานผู้สูงอายุ และยุทธศาสตร์ 5 พัฒนาองค์ความรู้ด้านการจ้างงานและติดตามประเมินผล ส่วนมาตรการต่าง ๆ มีหลายมาตรการในแต่ละยุทธศาสตร์⁷¹

⁷⁰ ศุภชัย ศรีสุชาติ และแก้วขวัญ ตั้งติพิงศ์กุล, “แนวทางการส่งเสริมอาชีพและการมีงานทำของผู้สูงอายุ: กรณีศึกษาการจ้างงานผู้สูงอายุในภาคอุตสาหกรรมการผลิต”, รายงานการวิจัย มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2557, หน้า บทคัดย่อ.

⁷¹ กุศล สุนทรธาดา, **คุณค่าด้านเศรษฐกิจของผู้สูงอายุไทย**, อังโน สุชาติาทวิ สิทธิ และสวริย์ บุญยมนานท์, **ประชากรและสังคม 2553 : คุณค่าผู้สูงอายุ ในสายตาสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ประชากรและสังคม, 2553).

ศุภชัย ศรีสุชาติ และแก้วขวัญ ตั้งติพงค์กุล (2557) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมอาชีพและการมีงานทำของผู้สูงอายุกรณีศึกษาการจ้างงานผู้สูงอายุในภาคอุตสาหกรรมการผลิต พบว่า เป็นการสังเคราะห์ความรู้จากการศึกษาในอดีตทั้งในและต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการจ้างแรงงานสูงอายุ โดยการศึกษานี้ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก การถอดแบบกรณีศึกษา และการจัดสัมมนากลุ่มย่อยเพื่อหามาตรการในการเสริมสร้างการจ้างแรงงานสูงอายุในภาคการผลิตที่เหมาะสม ผลการศึกษาเชิงนโยบาย พบว่า จากสถานการณ์การขาดแคลนแรงงาน มาตรการต่าง ๆ อาจไม่จำเป็น เนื่องจากสถานประกอบการมีการจ้างแรงงานสูงอายุอาจเป็นวิธีหนึ่งในการแก้ไขปัญหา นี้ ดังนั้น การปล่อยให้ไปไปตามกลไกตลาดอาจมีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ มาตรการที่จะนำมาใช้ จึงไม่ควรเป็นมาตรการในเชิงบังคับ แต่การมีมาตรการในลักษณะของการส่งเสริมตามความสมัครใจ เป็นแรงเสริมช่วยให้กลไกต่าง ๆ ดำเนินไปได้อย่างดีขึ้น แนวทางการดำเนินการที่สำคัญประการหนึ่งที่ต้องเป็นหน้าที่ของภาครัฐคือ การปรับทัศนคติของสังคมที่มีต่อการทำงานของสูงอายุ ว่าเป็นการทำงานที่มีศักดิ์ศรี บุตรหลานควรให้การส่งเสริม และสามารถสร้างประโยชน์ทางเศรษฐกิจของครัวเรือนและประเทศ อย่างไรก็ตามการทำงานของแรงงานสูงอายุต้องขึ้นกับศักยภาพด้านร่างกายความสามารถของแรงงานสูงอายุ เป็นสำคัญ ในขณะที่สถานประกอบการอาจต้องมีการคำนึงถึงความสามารถทางการเงินการคุ้มครองสวัสดิภาพของแรงงานและวัฒนธรรมองค์กรขององค์กร⁷²

กองวิจัยตลาดแรงงาน (2556) ได้ศึกษาบทบาทในการส่งเสริมการมีงานทำสำหรับผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีวัตถุประสงค์ 4 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาคุณลักษณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2) เพื่อศึกษาความคิดเห็นของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อการส่งเสริมการมีงานทำสำหรับผู้สูงอายุ 3) เพื่อศึกษาบทบาทและความพร้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมการมีงานทำสำหรับผู้สูงอายุ 4) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับความคิดเห็นของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นบทบาท และความพร้อมในการส่งเสริมการมีงานทำสำหรับผู้สูงอายุ ตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้ง 4 รูปแบบ ประกอบด้วย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษ องค์กรบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 1,748 แห่ง ผลการวิจัยสรุปได้ว่าประเภทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความสัมพันธ์กับบทบาทในการส่งเสริมการมีงานทำสำหรับผู้สูงอายุ กล่าวคือ บทบาทในการส่งเสริมการมีงานทำสำหรับผู้สูงอายุขึ้นอยู่กับประเภทขององค์กร องค์กรที่มีขนาดใหญ่ เช่น มีบทบาทในการดำเนินกิจกรรมในการส่งเสริมการมีงานทำสำหรับผู้สูงอายุได้หลาย

⁷² ศุภชัย ศรีสุชาติ และแก้วขวัญ ตั้งติพงค์กุล, “แนวทางการส่งเสริมอาชีพและการมีงานทำของผู้สูงอายุ: กรณีศึกษาการจ้างงานผู้สูงอายุในภาคอุตสาหกรรมการผลิต”, รายงานการวิจัย, หน้า บทคัดย่อ.

กิจกรรมมากกว่าเทศบาล จำนวนบุคลากร อายุเฉลี่ยของบุคลากร ประเภทและอายุเฉลี่ยของบุคลากร ไม่มีความสัมพันธ์กับความพร้อมในการส่งเสริมการมีงานทำสำหรับผู้สูงอายุ แต่จำนวนบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความสัมพันธ์กับความพร้อมในการส่งเสริมการมีงานทำสำหรับผู้สูงอายุ โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีจำนวนบุคลากรมากมีความพร้อมมากกว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีจำนวนบุคลากรน้อย⁷³

วรวุฒิ สุวรรณระดา และคณะ (2556) ทำการศึกษาผลกระทบด้านมหภาคและจุลภาคของการขยายอายุเกษียณ มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาและคาดประมาณผลกระทบของการเพิ่มระยะเวลาการทำงานหรือการขยายอายุเกษียณต่อ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในระดับจุลภาค และตัวแปรทางเศรษฐกิจมหภาคสำคัญ ได้ทำการศึกษาสถานการณ์การทำงานของประชากรไทยอายุ 15-60 ปี พบว่า สัดส่วนของผู้ที่ทำงานในภาคเอกชนเริ่มลดลงอย่างเห็นได้ชัดตั้งแต่อายุประมาณ 50 ปี และลดลงอย่างต่อเนื่องจนถึงอายุ 60 ปี โดยศึกษาผลกระทบต้อปัจเจกบุคคลผู้ได้รับการขยายอายุเกษียณ ทั้งกลุ่มที่ทำงานภาครัฐและภาคเอกชน ผลกระทบต่อนายจ้างทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ผลกระทบต่อภาระงบประมาณ ตลาดแรงงาน และตัวแปรเศรษฐกิจมหภาค ผลการศึกษาสรุปได้ดังต่อไปนี้ 1) จากการวิเคราะห์ผลกระทบของการดำเนินนโยบายให้ลูกจ้างเอกชนหรือรัฐบาลเลื่อนอายุเกษียณหรือส่งเสริมให้ลูกจ้างทำงานต่อเนื่อง พบว่า ทำให้รายได้และสวัสดิการของลูกจ้างในระดับบุคคลเพิ่มขึ้น 2) การดำเนินนโยบายให้ลูกจ้างเอกชนหรือรัฐบาลเลื่อนอายุเกษียณหรือส่งเสริมการจ้างงานต่อเนื่อง มีผลกระทบโดยตรงต่อต้นทุน 3) สำหรับภาระการคลังของภาครัฐที่จะเกิดขึ้น ส่วนใหญ่เป็นค่าตอบแทนของลูกจ้างภาครัฐ โดยภาระการคลังกรณีให้ลูกจ้างเอกชนทำงานต่อเนื่องนั้น รัฐบาลจะได้รับรายได้จากภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาสูงกว่าเงินสมทบสวัสดิการที่รัฐต้องจ่ายให้แก่ลูกจ้างเอกชน 4) จากการวิเคราะห์ข้อมูล ยังไม่พบหลักฐานเชิงประจักษ์เกี่ยวกับอิทธิพลของการทำงานต่อเนื่องของผู้สูงอายุกับอัตราว่างงานของแรงงานจบใหม่ 5) ในส่วนของผลกระทบต่อเศรษฐกิจระดับมหภาค การขยายอายุเกษียณการทำงานสามารถช่วยบรรเทาผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างประชากรได้บ้าง อย่างไรก็ตาม มาตรการที่จะส่งผลกระทบยาวต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ⁷⁴

⁷³ กองวิจัยตลาดแรงงาน, “บทบาทในการส่งเสริมการมีงานทำสำหรับผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น”, รายงานการวิจัย กองการวิจัยการตลาดแรงงาน กรมจัดหางาน กระทรวงแรงงาน, 2556, หน้า บทคัดย่อ.

⁷⁴ วรวุฒิ สุวรรณระดา, “บทเรียนประสบการณ์ทางนโยบายการขยายอายุการทำงานจากประเทศญี่ปุ่น”, รายงานการวิจัย มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย สำนักงานกองทุนสนับสนุน การสร้างเสริมสุขภาพ, 2556, หน้า บทคัดย่อ.

นงนุช สุนทรชวกานต์ และพิสุทธิ์ กุลธนวนิทย์ (2556) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาผลิตภาพแรงงานตามอายุของแรงงานและการทำงานของแรงงานสูงอายุในภาคอุตสาหกรรมการผลิต ภาคการค้าและบริการและภาคการขนส่ง-ขายปลีกฯ และโรงแรม-ภัตตาคาร” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลิตภาพตามอายุของแรงงานในภาคอุตสาหกรรมการผลิตฯ ภาคการค้าและบริการ และภาคการขนส่ง-ขายปลีกฯและโรงแรม-ภัตตาคาร และศึกษาการทำงานของแรงงานสูงอายุในภาคเศรษฐกิจข้างต้น ผลการประมาณการจากแบบจำลอง พบว่า โครงสร้างผลิตภาพแรงงานในแต่ละภาคเศรษฐกิจมีความแตกต่างกัน อีกทั้งโครงสร้างของผลิตภาพตามอายุของแรงงานอาชีพต่าง ๆ นั้นขึ้นอยู่กับลักษณะงานของแรงงานที่แตกต่างกันไป แรงงานสูงอายุในภาคอุตสาหกรรมผลิตภะนั้นลดลงต่ำกว่าวัยหนุ่มสาวอย่างมีนัยสำคัญเมื่อแรงงานมีอายุระหว่าง 55-59 ปี แต่ผลิตภาพแรงงานในภาคการค้าขายส่ง-ขายปลีกฯและโรงแรม-ภัตตาคารยังคงอยู่ในระดับสูงได้นานและขึ้นสูงสุดก่อนที่จะลดลงต่ำกว่าวัยหนุ่มสาวค่อนข้างมากในช่วงอายุ 60-64 ปี สำหรับภาคการค้าและบริการ ผลิตภาพของแรงงานเพิ่มได้สูงสุดอย่างมีนัยสำคัญช่วงอายุ 50-54 ปี ผลจากการประมาณการไม่ได้แสดงให้เห็นว่าแรงงานสูงอายุที่ทำงานในภาคนี้มีผลิตภะนั้นน้อยกว่าแรงงานหนุ่มสาว ผลการศึกษาภาคสนามระบุว่า การตัดสินใจจ้างแรงงานผู้สูงอายุต่อไปนั้นควรเป็นการตกลงร่วมกัน เพราะการตัดสินใจจ้างแรงงานต่อของนายจ้างนั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับประโยชน์ที่วัดได้จากการทำงานของลูกจ้างเท่านั้น แต่ยังขึ้นอยู่กับคุณสมบัติที่สำคัญด้านอื่นที่วัดไม่ได้ของลูกจ้างด้วย และลูกจ้างบางคนต้องการหยุดทำงานในตำแหน่งงานปัจจุบันเมื่ออายุ 55 ปี ซึ่งเป็นอายุก่อนเกษียณที่ 60 ปี ดังนั้น ผลจากการศึกษาจึงชี้ว่า การที่จะสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีโอกาสทำงานต่อไปได้นั้น สิ่งที่สำคัญคือ ภาครัฐควรสร้างแรงจูงใจแก่นายจ้างเพื่อจ้างแรงงานผู้สูงอายุและแรงจูงใจให้แรงงานผู้สูงอายุทำงานต่อหลังเกษียณ ยิ่งไปกว่านั้น เพื่อให้สามารถทำงานได้ยาวนานขึ้น ควรมีมาตรการช่วยเหลือสร้างเสริมสุขภาพที่ดีตั้งแต่อายุยังน้อย และควรพัฒนาระบบการศึกษาให้แรงงานได้รับการศึกษาที่เหมาะสมกับอาชีพ⁷⁵

สำนักงานสภาพัฒนาการเพื่อพัฒนาแรงงานแห่งชาติ (2556) ได้ศึกษาเรื่อง “การส่งเสริมโอกาสด้านอาชีพและการทำงานของผู้สูงอายุ” การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ คือ เพื่อหาช่องทางหรือแนวทางที่เหมาะสมในการเสริมสร้างโอกาสด้านอาชีพให้กับแรงงานผู้สูงอายุ และจัดทำเป็นข้อเสนอของสภาพัฒนาการเพื่อพัฒนาแรงงานแห่งชาติในนโยบายที่เกี่ยวข้องกับแรงงานผู้สูงอายุ วิธีการศึกษาโดยการรวบรวมเอกสาร วิเคราะห์ช่องว่างของนโยบาย รวมทั้งการจัดประชุมระดม

⁷⁵ นงนุช สุนทรชวกานต์ และพิสุทธิ์ กุลธนวนิทย์, “การศึกษาผลิตภาพแรงงานตามอายุของแรงงานและการทำงานของแรงงานสูงอายุในภาคอุตสาหกรรมการผลิต ภาคการค้าและบริการ และภาคการขนส่ง-ขายปลีกฯและโรงแรม-ภัตตาคาร”, รายงานการวิจัย สำนักงานกองทุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2556, หน้า บทคัดย่อ.

ความคิดจากผู้ทรงคุณวุฒิในด้านแรงงานผู้สูงอายุ ประกอบด้วยผู้แทนจากภาควิชาการ นายจ้าง และ ลูกจ้าง ในการระบุประเด็นและข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในตลาดแรงงานที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจของแรงงานและนายจ้างในการที่จะจ้างงานแรงงานสูงอายุ ผลการศึกษาพยายามที่จะชี้ประเด็นว่า การส่งเสริมโอกาสด้านอาชีพและการทำงานของผู้สูงอายุ เป็นการดำเนินการที่ต้องพิจารณาถึง ผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่ นายจ้าง ลูกจ้าง และกระทรวงแรงงาน ในการจัดการอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ เงื่อนไขของสภาพการจ้างงาน เงื่อนไขทางสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ ของประกันสังคม ศักยภาพของแรงงาน และ นโยบายที่รัฐจะสนับสนุน เป็นปัจจัยที่จะทำให้การส่งเสริมโอกาสด้านอาชีพและการทำงานของ ผู้สูงอายุประสบความสำเร็จ ข้อเสนอเชิงนโยบายจึงจำเป็นต้องมีการจำแนกกลุ่มเป้าหมายตาม ศักยภาพและการตัดสินใจเกี่ยวกับสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ⁷⁶

ศิริพงศ์ อัครชัยภูมิสกุล (2556) ได้ศึกษาเรื่อง “มาตรการกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิผู้สูงอายุ: กรณีศึกษาการจ้างงานของผู้สูงอายุ” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการคุ้มครองสิทธิของผู้สูงอายุในการทำงาน สภาพการจ้างงานกับการเกษียณอายุของผู้สูงอายุในประเทศไทย 2) เพื่อศึกษา มาตรการกฎหมายเกี่ยวกับการจ้างงานของผู้สูงอายุตามกฎหมายไทย 3) เพื่อศึกษามาตรการกฎหมาย เกี่ยวกับการจ้างงานของผู้สูงอายุในต่างประเทศ 4) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบมาตรการกฎหมายเกี่ยวกับการจ้างงานของผู้สูงอายุในประเทศไทยกับผู้สูงอายุในต่างประเทศ และ 5) เพื่อศึกษาหาแนวทางแก้ไข ปัญหาในการจ้างงานและรายได้ให้แก่ผู้สูงอายุตามกฎหมายไทย ผลการศึกษาพบว่า กฎหมายไทยยัง ไม่มีบทบัญญัติที่กำหนดการคุ้มครองเกี่ยวกับการจ้างงานผู้สูงอายุเป็นการเฉพาะ ดังนั้น ภาครัฐ จำเป็นต้องปรับปรุงกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองแรงงานและสวัสดิการให้แก่แรงงาน ผู้สูงอายุโดยกำหนดให้พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 มีบทบัญญัติการคุ้มครองแรงงาน ในกลุ่มผู้สูงอายุ ให้ขยายไปเป็น 65 ปี และนายจ้างต้องสร้างมาตรการเพื่อการพัฒนาความสามารถ ในการประกอบอาชีพให้แก่ลูกจ้าง ปรับปรุงเครื่องมือหรืออุปกรณ์ในการทำงานสำหรับผู้สูงอายุ ใน พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ. 2533 ควรเน้นการมีหลักประกันให้กับผู้สูงอายุตั้งแต่ 55 ปีขึ้นไป และรัฐบาลควรประเมินสถานการณ์ตลาดแรงงานว่าขาดแคลนบุคลากรในสาขาอาชีพหรือ อุตสาหกรรมหรือบริการใด เพื่อนามาเป็นข้อมูลในการขยายอายุเกษียณจาก 55 ปี เป็น 65 ปีว่าจะ ขยายกับลูกจ้างเอกชนทุกอาชีพหรือบางอาชีพที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ⁷⁷

⁷⁶ สำนักงานสภาพัฒนาการเพื่อพัฒนาแรงงานแห่งชาติ, การส่งเสริมโอกาสด้านอาชีพและการทำงานของ ผู้สูงอายุ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงแรงงาน, 2556).

⁷⁷ ศิริพงศ์ อัครชัยภูมิสกุล, “มาตรการกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิผู้สูงอายุ: กรณีศึกษาการจ้างงาน ของผู้สูงอายุ”, วารสารวิชาการศรีปทุม ชลบุรี, ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (กรกฎาคม-กันยายน 2556): 33-39.

สมชาย สุขสิริเสรีกุล (2556) ได้ศึกษาเรื่อง “ผลของการคงอยู่ในกำลังแรงงานของแรงงานสูงอายุต่อการบรรเทาปัญหาการขาดแคลนแรงงานที่มีทักษะในภาคบริการของประเทศไทย” โดยมีวัตถุประสงค์หลักคือการวิเคราะห์การบรรเทาการขาดแคลนแรงงานที่มีทักษะด้วยการจ้างแรงงานสูงอายุที่มีทักษะให้ทำงานต่อหลังเกษียณฯ ข้อมูลอุปสงค์ต่อแรงงานสูงอายุที่มีทักษะได้จากหน่วยงาน 40 รายใน 6 สาขาบริการทั้งในภาครัฐและเอกชน ข้อมูลอุปทานของแรงงานสูงอายุที่มีทักษะได้จากเจ้าหน้าที่ 307 รายในหน่วยงานที่ให้ข้อมูลอุปสงค์ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลอุปสงค์ด้วยวิธี logistic regression analysis พบว่าหน่วยงานที่มีระยะเวลาดำเนินการที่ยาวนานจะจ้างแรงงานสูงอายุที่เกษียณอายุแล้วมากกว่าหน่วยงานที่มีระยะเวลาดำเนินการที่สั้น หน่วยงานที่มีค่าใช้จ่ายในการปรับปรุงเทคโนโลยีการผลิตสูงจะจ้างแรงงานสูงอายุที่เกษียณอายุแล้วน้อยกว่าหน่วยงานที่มีค่าใช้จ่ายประเภทนี้ที่ต่ำ และหน่วยงานที่มีสัดส่วนค่าใช้จ่ายด้านแรงงานต่อค่าใช้จ่ายการดำเนินการทั้งหมดสูงจะจ้างแรงงานสูงอายุที่เกษียณอายุแล้วน้อยกว่าหน่วยงานที่มีค่าใช้จ่ายประเภทนี้ที่ต่ำ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลอุปทานด้วยวิธีเดียวกันระบุว่า แรงงานสูงอายุต้องการทำงานต่อหลังเกษียณฯ ในหน่วยงานที่มีขนาดเล็กมากกว่าในหน่วยงานที่มีขนาดใหญ่⁷⁸

สมรักษ์ รักษาทรัพย์ และคณะ (2553) ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาอาชีพและโอกาสที่จะได้รับค่าตอบแทนที่เหมาะสมสอดคล้องกับผู้สูงอายุ” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะอาชีพ ตำแหน่งงาน และลักษณะงานที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ แนวทางการจ้างงาน อัตราค่าจ้าง ผลประโยชน์ตอบแทน สวัสดิการและเงื่อนไขการทำงานที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ โอกาสของผู้สูงอายุที่ได้รับการจ้างงาน และได้รับค่าตอบแทนที่เหมาะสม และสอดคล้องกับลักษณะงานของผู้สูงอายุ ผลการศึกษาแสดงว่างานเชิงรุกที่สุขภาพของผู้สูงอายุไม่เป็นอุปสรรคต่อการทำงาน เช่น เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ เจ้าหน้าที่แปลและล่าม และงานเชิงรับที่สุขภาพของผู้สูงอายุไม่เป็นอุปสรรคต่อการทำงานเช่น เจ้าหน้าที่คอมพิวเตอร์ พนักงานสมุหบัญชี พนักงานขายของในร้าน งานที่มีความตึงเครียดสูงที่สุขภาพของผู้สูงอายุอาจเป็นอุปสรรคต่อการทำงานไม่เหมาะสมต่อผู้สูงอายุ เช่น ผู้ปฏิบัติการสอนระดับประถมศึกษา เจ้าหน้าที่ซื้อขายหุ้นในตลาดหลักทรัพย์ พนักงานขับรถประจำทาง/รับส่งนักเรียน พนักงานขับรถตู้ สำหรับงานเชิงรุกที่สุขภาพของผู้สูงอายุอาจเป็นอุปสรรคต่อการทำงาน เช่น เจ้าหน้าที่บรรณารักษ์ เจ้าหน้าที่ธุรการ งานที่มีความตึงเครียดต่ำ ที่สุขภาพของผู้สูงอายุไม่เป็นอุปสรรคต่อการทำงาน ได้แก่ พนักงานขับแท็กซี่ พนักงานขายตรง สำหรับผลการศึกษาค่าจ้างที่

⁷⁸ สมชาย สุขสิริเสรีกุล, “ผลของการคงอยู่ในกำลังแรงงาน ของแรงงานสูงอายุต่อการบรรเทาปัญหาการขาดแคลนแรงงานที่มีทักษะในภาคบริการของประเทศไทย”, รายงานการวิจัย สถาบันทรัพยากรมนุษย์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2556, หน้า บทคัดย่อ.

เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุควรเป็นค่าที่อยู่ระหว่างค่าจ้างสูงสุดและค่าจ้างต่ำสุดของตำแหน่งนั้น ๆ ค่าจ้างสำหรับผู้สูงอายุควรบวกค่าประสบการณ์ไว้ในค่าจ้างสำหรับผู้สูงอายุ แต่จะอยู่ระดับใดขึ้นอยู่กับตลาดแรงงานผู้สูงอายุและสถานะเศรษฐกิจในขณะนั้น ในด้านโอกาสที่ผู้สูงอายุจะได้รับการจ้างงาน นายจ้างกว่าร้อยละ 80 เห็นว่ายังไม่มีความจำเป็นที่จะต้องใช้แรงงานสูงอายุ

ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะยังมองไม่เห็นปัญหาการขาดแคลนแรงงานในสังคมไทย ยกเว้นในสถานประกอบการขนาดใหญ่อาจเห็นความจำเป็นต้องจ้างข้าราชการที่เคยมีตำแหน่งสูง ๆ ให้มาทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาองค์การเท่านั้น การจ้างผู้สูงอายุให้ทำงานต่อมีสองลักษณะ คือจ้างให้มาทำงานสัปดาห์ละ 2-3 วัน โดยจ่ายค่าจ้างน้อยกว่าเดิม

เฉลิมพล แจ่มจันทร์ (2553) ศึกษาเรื่อง “ผู้สูงอายุไทย: ภาวะและสถานการณ์ทางเศรษฐกิจของครัวเรือน” โดยวัตถุประสงค์เพื่อพิจารณาภาวะและสถานการณ์ทางเศรษฐกิจโดยเปรียบเทียบระหว่างครัวเรือนไทยที่มีและไม่มีสมาชิกครัวเรือนเป็นผู้สูงอายุการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากผลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พบว่า ค่าใช้จ่ายของครัวเรือนในด้านสุขภาพส่วนที่เป็นค่ายาและเวชภัณฑ์การรักษาพยาบาลผู้ป่วยนอกและผู้ป่วยในยังคงเป็นภาระอย่างชัดเจนต่อครัวเรือนที่มีผู้สูงอายุอาศัยอยู่ด้วยโดยเฉพาะกรณีของผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำงานหรือไม่มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างไรก็ตาม เกี่ยวกับสถานการณ์ทางการเงินของครัวเรือนด้านความสามารถในการหารายได้เทียบกับค่าใช้จ่ายของครัวเรือนที่เกิดขึ้นกลับพบว่าครัวเรือนที่มีผู้สูงอายุมีแนวโน้มของสถานการณ์ทางการเงินที่ต่ำกว่าครัวเรือนที่ไม่มีผู้สูงอายุเปรียบเทียบโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มครัวเรือนที่มีขนาดเล็กหรือมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนไม่มาก จากผลการศึกษาแบบจำลองค่าใช้จ่ายครัวเรือนชี้ให้เห็นว่าค่าใช้จ่ายครัวเรือนตั้งต้นหรือค่าใช้จ่ายที่เป็นอิสระจากระดับรายได้ของครัวเรือนในครัวเรือนที่มีผู้สูงอายุที่ยังคงทำงานมีระดับที่สูงกว่าครัวเรือนที่ไม่มีผู้สูงอายุในขณะที่ค่าความยืดหยุ่นของค่าใช้จ่ายต่อการเปลี่ยนแปลงของระดับรายได้นั้นต่ำกว่าและค่าใช้จ่ายครัวเรือนตั้งต้นในครัวเรือนที่มีผู้สูงอายุซึ่งไม่ทำงานแล้วมีระดับที่ต่ำกว่าครัวเรือนที่ไม่มีผู้สูงอายุแต่มีค่าความยืดหยุ่นของค่าใช้จ่ายต่อการเปลี่ยนแปลงของระดับรายได้ที่สูงกว่า⁷⁹

สวรัย บุญยमानนท์ และจรัมพร โห้ลายอง (2553) ได้ศึกษาเรื่อง “ภาวะเศรษฐกิจของครัวเรือนเป็นอย่างไร เมื่อผู้สูงวัยเป็นหัวหน้าครัวเรือน” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบภาวะเศรษฐกิจของครัวเรือนที่มีผู้สูงอายุเป็นหัวหน้า และครัวเรือนที่มีคนวัยทำงานเป็นหัวหน้า โดยใช้

⁷⁹ เฉลิมพล แจ่มจันทร์, ผู้สูงอายุไทย: ภาวะและสถานการณ์ทางเศรษฐกิจของครัวเรือน, อ่างในสุชาติดาที สิทธิ และสวรัย บุญยमानนท์, ประชากรและสังคม 2553 : คุณค่าผู้สูงอายุ ในสายตาสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ประชากรและสังคม, 2553).

ข้อมูลจากสำรวจภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2552 ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า ครัวเรือน 2 กลุ่ม มีภาวะเศรษฐกิจที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นรายได้ ค่าใช้จ่าย หรือหนี้สินของครัวเรือน นอกจากนี้แหล่งที่มาของรายได้และแบบแผนในการบริโภคของครัวเรือนจะแตกต่างกันแล้ว ยังพบว่า ครัวเรือนที่หัวหน้าเป็นผู้สูงอายุจะมีรายได้และค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือนต่ำกว่าครัวเรือนที่หัวหน้าอยู่ในวัยทำงาน แต่หากพิจารณาสัดส่วนค่าใช้จ่ายต่อรายได้ ครัวเรือนที่มีผู้สูงอายุเป็นหัวหน้า จะใช้จ่ายในสัดส่วนที่ต่ำกว่า ประเด็นที่สำคัญ คือ ครัวเรือนกลุ่มนี้ มีสัดส่วนการเป็นหนี้สินและภาระหนี้สิน ทั้งในระบบและนอกระบบต่ำกว่าครัวเรือนที่มีคนวัยทำงานเป็นหัวหน้าหลายเท่าตัว และยังมี ความมั่นคงในที่อยู่อาศัยมากกว่า เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นเจ้าของบ้านและที่ดินที่ตนเองและครอบครัว อยู่อาศัย ความแตกต่างระหว่างครัวเรือนทั้ง 2 กลุ่มนี้ สะท้อนให้เห็นว่า หัวหน้าครัวเรือนสูงอายุมิ ความสามารถในการบริหารจัดการการเงินภายในครัวเรือนได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถนา ประสพการณ์และความรู้ต่าง ๆ ในช่วงชีวิต มาปรับใช้ในการดูแลความเป็นอยู่ของสมาชิกในครัวเรือน ได้เป็นอย่างดี⁸⁰

อาชญญา รัตนอุบล และคณะ (2553) ศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาสภาพปัญหาความ ต้องการและรูปแบบการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อส่งเสริม การเรียนรู้ด้านการเตรียมความพร้อมเมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุของผู้ใหญ่วัยแรงงาน มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการด้านการเตรียมความพร้อมเมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุของผู้ใหญ่วัย แรงงานในเขตเมืองและเขตชนบท 2) นำเสนอรูปแบบการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบและ การศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการเตรียมความพร้อมเมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุของ ผู้ใหญ่วัยแรงงาน และ 3) จัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายการนารูปแบบการจัดกิจกรรมการศึกษานอก ระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการเตรียมความพร้อมเมื่อเข้าสู่วัย ผู้สูงอายุของผู้ใหญ่วัยแรงงานอายุระหว่าง 50-59 ปี ไปสู่การปฏิบัติจากการศึกษาพบปัญหาและความ ต้องการในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้าน การเตรียมความพร้อมเมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุของผู้ใหญ่วัยแรงงานอายุ 50-59 ปีในเขตเมืองและเขต ชนบทในแต่ละกลุ่มที่ศึกษามีความแตกต่างกัน⁸¹

⁸⁰ สวรรีย์ บุญยमानนท์ และจรัมพร ไท่ลายอง, ภาวะเศรษฐกิจของครัวเรือนเป็นอย่างไร เมื่อผู้สูงอายุ เป็นหัวหน้าครัวเรือน?, อ่างใน สุชาติดาที สิทธิ และสวรรีย์ บุญยमानนท์, ประชากรและสังคม 2553 : คุณค่า ผู้สูงอายุ ในสายตาสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ประชากรและสังคม, 2553).

⁸¹ อาชญญา รัตนอุบล และคณะ, การเตรียมความพร้อมผู้ใหญ่วัยแรงงานเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ, อ่างใน สุชาติดาที สิทธิ และสวรรีย์ บุญยमानนท์, ประชากรและสังคม 2553 : คุณค่าผู้สูงอายุ ในสายตาสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ประชากรและสังคม, 2553).

นางนุช สุนทรชวกานต์ และสายพิณ ชินตระกูลชัย (2552) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การสร้างโอกาสการทำงานของผู้สูงอายุ” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาโครงสร้างการทำงานของผู้สูงอายุแยกตามลักษณะงานและสาขาอาชีพ เพื่อกำหนดลักษณะงานและอาชีพในภาคเศรษฐกิจที่มีความเป็นไปได้ที่จะสร้างงานสำหรับผู้สูงอายุ 2) ประเมินการภาวะการจ้างงานของผู้สูงอายุเพื่อกำหนดประเภทของงานที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ และกำหนดประเภทของงานที่มีโอกาสทดแทนด้วยแรงงานผู้สูงอายุ และ 3) ศึกษาเปรียบเทียบและสังเคราะห์หลักการและเหตุผล รวมถึงวิเคราะห์ความเป็นไปได้ของข้อเสนอต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการมีงานของผู้สูงอายุของประเทศไทย ผลการศึกษาพบว่า ยังมีผู้สูงอายุหนึ่งคนในสามคนที่ต้องยังชีพด้วยการทำงาน ส่วนใหญ่ของผู้สูงอายุที่ยังทำงานเป็นผู้ที่มีการศึกษาต่ำ โดยผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาสูงที่ยังคงทำงานอยู่นั้นมีอยู่ไม่มาก ค่าจ้างของแรงงานกลุ่มที่มีการศึกษาต่ำมากจะเพิ่มขึ้นหลังจากแรกเข้าทำงานไม่มากและเพิ่มสูงสุดเมื่ออายุประมาณ 30 ปีเท่านั้น ผู้สูงอายุยังทำงานอยู่มากในอุตสาหกรรมการขายส่ง ขายปลีก ซ่อมแซมยานยนต์ รถจักรยานยนต์ ของใช้ส่วนบุคคลและของใช้ในครัวเรือน อุตสาหกรรมการผลิต และอุตสาหกรรมโรงแรมและภัตตาคาร และยังมีทั้งกฎหมาย ระเบียบ และทัศนคติที่ให้มีการเลือกปฏิบัติต่อผู้สูงอายุอยู่มาก ซึ่งจำเป็นที่จะต้องมีการปรับเปลี่ยน ในการศึกษาแนวโน้มการจ้างงานผู้สูงอายุในอนาคตนั้นพบว่าการดำเนินการทางด้านอุปสงค์ควบคู่ไปกับทางด้านอุปทานเช่น มาตรการสร้างเสริมสุขภาพแก่ผู้สูงอายุ มาตรการจูงใจต่างๆ ที่ส่งเสริมให้ภาคเอกชนจัดการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างความรู้และทักษะในการทำงานให้กับผู้สูงอายุจะช่วยสร้างโอกาสที่งานอาชีพการบริการ อาชีพพื้นฐานและความสามารถทางฝีมือจะสามารถทดแทนด้วยแรงงานสูงอายุได้⁸²

กัญญาณัฐ ฝาคำ ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการสวัสดิการผู้สูงอายุในประเทศไทย” ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยสำคัญของนโยบายสวัสดิการผู้สูงอายุที่มีผลต่อการบริหารจัดการผู้สูงอายุในประเทศไทยมี 4 ประการ ได้แก่ 1) การจัดตั้งหน่วยงานที่ทำหน้าที่ดูแลงานด้านผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบ 2) การสนับสนุนให้มีชมรมผู้สูงอายุในชุมชนที่เข้มแข็ง 3) การสร้างเครือข่ายการทำงานด้านผู้สูงอายุ การใช้ทรัพยากรและข้อมูลด้านผู้สูงอายุร่วมกันอย่างบูรณาการระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และ 4) การพัฒนาบุคลากรของท้องถิ่นให้มีความรู้ ความเข้าใจ การดูแลผู้สูงอายุเพื่อให้ทำงานด้าน

⁸² นางนุช สุนทรชวกานต์ และพิสุทธิ กุลธนวิทย์, “การศึกษาผลิตภาพแรงงานตามอายุของแรงงานและการท างานของแรงงานสูงอายุในภาคอุตสาหกรรมการผลิต ภาคการค้าและบริการ และภาคการขายส่ง-ขายปลีกและโรงแรม-ภัตตาคาร”, หน้า บทคัดย่อ.

ผู้สูงอายุอย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงการให้ความรู้เกี่ยวกับสิทธิและผลประโยชน์ที่ผู้สูงอายุได้รับตามกฎหมาย⁸³

เกริกศักดิ์ บุญญานพวงศ์ ได้วิจัยเรื่อง “นโยบายของรัฐ และแนวทางการจัดบริการสังคมสำหรับผู้สูงอายุในอนาคต” ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุโดยเฉพาะในเขตชนบท ส่วนใหญ่ไม่รู้เลยว่าสังคมได้จัดให้มีบริการอะไรสำหรับกลุ่มตนเองบ้าง ไม่รู้ว่ามีหน่วยงานเฉพาะที่ให้การสงเคราะห์ผู้สูงอายุ สำหรับสวัสดิการเพื่อการเดินทางที่ดูเหมือนว่าจะมีการจัดให้แก่ผู้สูงอายุไทย คือ การลดหย่อนค่าโดยสาร การขนส่งสาธารณะที่ดำเนินการโดยรัฐวิสาหกิจ แต่ในความเป็นจริงมีเพียงการรถไฟแห่งประเทศไทยเท่านั้นที่จัดให้มีการลดครึ่งราคาแก่ผู้สูงอายุที่ใช้บริการตู้รถโดยสารชั้น 3 ในระหว่างเดือนมิถุนายนถึงเดือนกันยายน เป็นเวลา 4 เดือน ซึ่งก็เป็นการให้สวัสดิการแบบครึ่งๆ กลางๆ การสนองตอบนโยบายเพื่อประชากรสูงอายุ ยังไม่บรรลุเป้าหมายและยังมีหลายประการที่มีความล่าช้า อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการดำเนินงานที่ผ่านมาของหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน จะเป็นการให้แก่ผู้สูงอายุเป็นส่วนมาก แต่สถานการณ์ที่ผู้สูงอายุกำลังเพิ่มทวีจำนวนขึ้นอย่างมากในปัจจุบันทำให้รัฐบาลและหน่วยงานต่างๆ ต้องปรับเปลี่ยนนโยบาย แผนงานการดำเนินงาน จากการตั้งรับปัญหา หรือแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้ามาเป็นการทำงานในเชิงรุกมากขึ้น ดังนั้นการสงเคราะห์ผู้สูงอายุควรมีการกระตุ้นให้รัฐบาลมองเห็นปัญหาของผู้สูงอายุว่าเป็นหัวใจของรัฐบาล และเป็นสิ่งที่รัฐบาลควรให้ความสำคัญ⁸⁴

สุธารัตน์ สุตสมบุรณ์ ได้วิจัยเรื่อง “สวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุในประเทศไทย พบว่าการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุไทยยังมีปัญหาและอุปสรรคหลายประการ เช่น 1) ขาดการบูรณาการและขาดความต่อเนื่อง ซึ่งหมายถึงการดำเนินงานด้านสวัสดิการผู้สูงอายุแยกส่วนระหว่างงานด้านสุขภาพกับงานด้านสังคม กระจายความรับผิดชอบตามหน่วยงานต่างๆ ของภาครัฐ 2) ขาดการนำนโยบายสู่การปฏิบัติอย่างแท้จริง 3) ความไม่พร้อมของงบประมาณและการขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในด้านผู้สูงอายุโดยตรง และ 4) สวัสดิการสังคมที่รัฐจัดให้กับผู้สูงอายุยังไม่เพียงพอกับความต้องการของผู้สูงอายุ ไม่สามารถตอบสนองปัญหาได้อย่างแท้จริงและไม่ครอบคลุมผู้สูงอายุได้ทั้งหมด แต่ประเด็นที่สำคัญคือ บุตรหลานหรือคนในครอบครัวขาดความตระหนักถึงความสำคัญของผู้สูงอายุ สรุปได้ว่า การจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุจะต้องมีการ บูรณาการ

⁸³ กัญญาณัฐ ใฝ่คำ, “การบริหารจัดการสวัสดิการผู้สูงอายุในประเทศไทย”, วารสารคุุขปฏิบัติทางสังคมศาสตร์, ปีที่ 4 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2557): 92-99.

⁸⁴ เกริกศักดิ์ บุญญานพวงศ์, นโยบายของรัฐและแนวทางการจัดบริการสังคมสำหรับผู้สูงอายุในอนาคต, (เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2539).

จากหลายภาคส่วนทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน เพื่อรองรับจำนวนผู้สูงอายุที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ทั้งนี้เพื่อมุ่งเน้นให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีและเป็นผู้มีคุณค่าต่อสังคมและประเทศชาติ⁸⁵

ชรินทิพย์ วันดี ได้ศึกษาเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุขององค์การบริหารส่วนตำบลปงน้อย อำเภอดอยหลวง จังหวัดเชียงราย ในมุมมองของผู้สูงอายุ พบว่า การจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุขององค์การบริหารส่วนตำบลปงน้อย อำเภอดอยหลวง โดยภาพรวมเห็นว่ามีประสิทธิภาพมาก ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ ด้านการประชาสัมพันธ์ รองลงมา ได้แก่ ด้านการดำเนินงานและการให้บริการ และด้านการติดตามและประเมินผลตามลำดับ⁸⁶

พระมหาสังเวช จันทโสภี (ศรีโคตร) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ด้านสุขภาวะของผู้สูงอายุตามแนวพุทธศาสนา พบว่า สุขภาวะของผู้สูงอายุ แยกได้ 3 ลักษณะใหญ่ๆ คือ

1) สุขภาวะเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มักเป็นโรคความดันโลหิตสูง ทั้งความดันโลหิตต่ำและความดันโลหิตสูง ทำให้มักหน้ามืดวิงเวียน เป็นลม และอาจปวดศีรษะเป็นประจำ รองลงมา คือ เป็นโรคเกี่ยวกับกระดูก กล้ามเนื้อ ข้อต่างๆ ทำให้ประกอบกิจกรรมต่างๆ ไม่สะดวก และสุขภาวะ อันดับสาม คือ โรคเกี่ยวกับสายตา การมองเห็น ทำให้การมองเห็นไม่ชัด ตาพร่ามัว สุขภาวะอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายดังกล่าว นอกจากจะเกิดเพราะความเสื่อมไปตามอายุและการประกอบกิจกรรมวัตรต่างๆ ในช่วงชีวิตที่ผ่านมาแล้วยังเกิดจากการขาดการดูแลร่างกายที่ถูกต้องเหมาะสม ขาดการออกกำลังกาย การบริโภคอาหารที่ไม่ถูกหลักโภชนาการ การยุ่งเกี่ยวกับปัจจัยเสี่ยงต่างๆ เช่น การสูบบุหรี่ การดื่มสุรา รวมถึงการไม่ยอมรับและปรับตัวให้เข้าสภาพร่างกายที่เป็นอยู่นั้นเอง หลักระบวนที่พระพุทธเจ้าทรงนำมาใช้แก้ปัญหาด้านความเจ็บป่วย โดยให้พิจารณาถึงแก่นแท้ของชีวิตว่ามีลักษณะแห่งความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ ความเป็นของไม่ใช่นั่น เพื่อให้ผู้ป่วยสามารถละความยึดมั่นถือมั่น ได้แก่ อนิจจตา ความไม่เที่ยง ความเปลี่ยนแปลงไปไม่คงที่ ทุกขตา ความเป็นทุกข์ เพราะไม่สามารถอยู่ในสภาพเดิมได้ และอนัตตา ความเป็นของไม่ใช่นั่นที่แท้จริง

⁸⁵ สุดารัตน์ สุดสมบูรณ์, “สวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุในประเทศไทย”, *คุณกัญนิพนธ์ปรัชญาคุณกัญนิพนธ์ บัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาที่ยั่งยืน*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2557), หน้า บทคัดย่อ.

⁸⁶ ชรินทิพย์ วันดี, “การจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุขององค์การบริหารส่วนตำบลปงน้อย อำเภอดอยหลวง จังหวัดเชียงราย ในมุมมองของผู้สูงอายุ”, *วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, 2553), หน้า บทคัดย่อ.

2) สุขภาวะเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม ผู้สูงอายุมีสุขภาวะด้านสังคมในประเด็นการปรับตัวมากที่สุด โดยเฉพาะการปรับตัวให้เข้ากับวิถีการดำเนินชีวิตใหม่ การปรับตัวให้เข้ากับสมาชิกในครอบครัว เพราะส่วนใหญ่จะเกษียณจากการทำงานแล้ว ทำให้มีเวลาว่างและได้อยู่กับครอบครัวมากขึ้น จึงมักเกิดปัญหาความขัดแย้ง ความไม่เข้าใจกัน รองลงมาคือ ความสัมพันธ์ เพราะขาดการติดต่อกับเพื่อนฝูงหรือลูกน้องที่เคยมี ทำให้รู้สึกว่าตนเองด้อยคุณค่า ซึ่งเหตุนี้จะมีผลกระทบต่อสุขภาพร่างกาย จิตใจ และการสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นด้วย และอันดับสามคือ การใช้เวลา เนื่องจากมีเวลาว่างมากเกินไป ไม่มีกิจกรรมให้ทำ ก่อให้เกิดความเบื่อหน่าย และรู้สึกที่ตนเองเป็นบุคคลที่ไร้ค่า หลักสารานุกรม เป็นหลักธรรมที่ทำให้คนอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข มี 6 ประการ ได้แก่ เมตตาทายกรรม คือ การทำความดีต่อกัน เมตตาวจกรรม คือ การพูดแต่สิ่งที่ดีงาม พูดกันด้วยความรักความปรารถนาดี เมตตาโมกรรม คือ การตั้งจิตปรารถนาดี การคิดดี คิดทำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน สาธารณโภคี คือ การรู้จักแบ่งปันผลประโยชน์กันด้วยความยุติธรรม สีสสามัญญา คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับหรือวินัยต่างๆ อย่างเดียวกัน ทิฏฐิสามัญญา คือ มีความคิดเห็นเป็นอย่างเดียวกัน คิดในสิ่งที่ตรงกัน หลักสารานุกรม ข้างต้นนี้ จะก่อนให้เกิดความสามัคคี ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ช่วยแนะนำตักเตือนสั่งสอนสิ่งที่ดีงาม คิดทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีความกลมเกลียวไม่ทะเลาะกัน

3) สุขภาวะเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจ เป็นประเด็นนำวิตกกังวลมากที่สุด เช่น กลัวไม่มีคนดูแล รองลงมา คือ ชอบน้อยใจ เช่น ไม่มีลูกหลานมาเยี่ยม และอันดับสาม คือ อาการซึมเศร้า ท้อแท้ ซึ่งสาเหตุทางด้านจิตใจเหล่านี้ ส่วนหนึ่งเกี่ยวเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายและการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมของผู้สูงอายุ เช่น ความเจ็บป่วยจากการเสื่อมของระบบต่างๆ ของร่างกาย ทำให้เกิดความวิตกกังวลและความกดดัน การสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก เพื่อนฝูง สูญเสียบทบาทในการเป็นหัวหน้าครอบครัวหรือบทบาททางสังคม มีความหวาดระแวงเกี่ยวกับการเจ็บป่วย วิตกกังวล กลัวความตาย คิดหมกมุ่นเรื่องตนเอง น้อยใจ กลัวถูกทอดทิ้ง มีอารมณ์เศร้า หมดกำลังใจ ท้อแท้ในชีวิต ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ว่าแห้ว หงุดหงิด เบื่อสิ่งต่างๆ และเรียกร้องความสนใจ รวมทั้งมีความเสื่อมของสมองทำให้คิดระแวงผู้อื่น การใช้หลักสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานหรือหลักการเจริญสติปัฏฐาน เป็นการตั้งสติกำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลาย ให้รู้เห็นตามความเป็นจริง คือ ตามสิ่งนั้นๆ มีลักษณะ 4 ประการ คือ กายานุปัสสนา สติปัฏฐาน หมายถึง การตั้งสติกำหนดพิจารณากาย ให้รู้ทันความเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงกาย ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา เวทนานุปัสสนา สติปัฏฐาน หมายถึง การตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนา ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงเวทนา ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา จิตตานุปัสสนา สติปัฏฐาน หมายถึง การตั้งสติกำหนดพิจารณาจิต ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงจิต ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา และธัมมานุปัสสนา สติปัฏฐาน หมายถึง การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรม ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงธรรม ไม่ใช่

สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา ได้แก่ นีรวรณ 5 ชั้น 5 आयตนะ 16 โพชนงค์ 7 และอริยสัจ 4 หลักสติปัฏฐาน เป็นทางออกสำหรับการแก้ปัญหาการเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจของผู้สูงอายุ ช่วยให้ผู้สูงอายุได้ฝึกจิต ให้สงบเกิดความรู้แจ้งด้วยการกำหนดพิจารณานามรูปจนเกิดความเห็นแจ้งแล้วจิตสงบช่วยลดปัญหาที่เกิดขึ้น สามารถละความทุกข์ที่มี ก่อให้เกิดความสุขสามารถอยู่ร่วมในสังคมและเป็นบุคคลที่มี คุณภาพของสังคมต่อไป⁸⁷

พระมหาสุภวิชัย ปภสโร (วิราม) และพระมหาสังเวช จนทโสภี (ศรีโคตร) ได้ศึกษา เกี่ยวกับการฟื้นฟูสุขภาพของผู้สูงอายุของวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า

1) การจัดการเรียนรู้สุขภาพทางด้านร่างกาย ใช้หลักไตรลักษณ์ เพราะไตรลักษณ์ถือเป็น หลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงนำมาใช้แก้ปัญหาด้านความเจ็บป่วย โดยให้พิจารณาถึงแก่นแท้ของชีวิต ว่ามีลักษณะแห่งความไม่เที่ยง ความไม่เที่ยง ความไม่เที่ยงของไม่ใช่ตน เพื่อให้ผู้ป่วยสามารถละความยึดมั่นถือมั่น ได้แก่ อนิจจตา ความไม่เที่ยง ความเปลี่ยนแปลงไปไม่คงที่ ทุกขตา ความไม่เที่ยง เพราะ ไม่สามารถอยู่ในสภาพเดิมได้ และอนัตตา ความไม่เที่ยงของไม่ใช่ตนที่แท้จริง

2) การจัดการเรียนรู้สุขภาพทางสังคมใช้หลักสาราณียกรรม เป็นหลักธรรมที่ทำให้คนอยู่ ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข มี 6 ประการ ได้แก่ เมตตาทายกรรม คือ การทำความดีต่อกัน เมตตาเวทิจกรรม คือ การพูดแต่สิ่งที่ดีงาม พูดกันด้วยความรักความปรารถนาดี เมตตาโมกกรรม คือ การตั้งจิตปรารถนาดี การคิดดี คิดทำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน สาธารณโภคี คือ การรู้จักแบ่งปัน ผลประโยชน์กันด้วยความยุติธรรม

3) การจัดการเรียนรู้สุขภาพทางด้านจิตใจ จะใช้หลักสมถกรรมฐาน และหลักวิปัสสนา กรรมฐาน การใช้หลักสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานหรือหลักการเจริญสติปัฏฐานเป็นการตั้ง สติกำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นตามความเป็นจริง คือ ตามสิ่งนั้น ๆ มีลักษณะ 4 ประการ คือ กายานุปัสสนา สติปัฏฐาน หมายถึง การตั้งสติกำหนดพิจารณากาย ให้รู้ทันความเป็นจริง ว่า เป็นแต่เพียง กาย ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา เวทนานุปัสสนา สติปัฏฐาน หมายถึง การตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนา ให้รู้เห็นตาม เป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงเวทนา ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา จิตตานุปัสสนา สติปัฏฐาน หมายถึง การตั้งสติกำหนดพิจารณาจิต ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงจิต ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตน

⁸⁷ พระมหาสังเวช จนทโสภี (ศรีโคตร), “การจัดการเรียนรู้ด้านสุขภาพของผู้สูงอายุตามแนวพุทธ ศาสนา”, รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย, 2556, หน้า บทคัดย่อ.

เราเขา และธัมมานุปัสสนา สติปัญญา หมายถึง การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรม ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่าเป็นแต่เพียงธรรม ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา⁸⁸

ประเสริฐ ปอนถิ่น ได้ศึกษาเกี่ยวกับกลไกการจัดการด้านสวัสดิการสังคมที่เหมาะสมของผู้สูงอายุ : กรณีศึกษาผู้สูงอายุในตำบลสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ผลการศึกษา รูปแบบและวิธีการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลสุเทพ พบว่า กลุ่มผู้สูงอายุ มีการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุ 4 รูปแบบ คือ การประกันสังคม (Social Security) การช่วยเหลือสาธารณะ (Public Assistance) การบริการสังคม (Social Service) และการช่วยเหลือแก่กุลของภาคประชาชน (The Assistance of People Sector) นอกจากนี้จากการศึกษายังพบว่าการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุยังมีปัญหาและอุปสรรคอีกหลายประการ เช่น เบี้ยยังชีพไม่เพียงพอ กองทุนช่วยเหลือผู้สูงอายุที่ยากจนหรือพิการ กองทุนชุมชน โครงการให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุที่ประสบปัญหาทางสังคม การจัดตั้งศูนย์อบรมหรือโรงเรียนผู้สูงอายุประจำหมู่บ้าน การมีงานทำและการมีรายได้ การจัดกิจกรรมด้านนันทนาการ ความเข้มแข็งของชมรมผู้สูงอายุ การประชุมของชมรมผู้สูงอายุ การสำรวจประวัติผู้สูงอายุ การตรวจรักษาพยาบาลเบื้องต้น การดูแลผู้สูงอายุที่ช่วยตนเองไม่ได้ อาสาสมัครสวัสดิการสังคมในหมู่บ้าน ซึ่งปัญหาเหล่านี้มีเหตุปัจจัยมาจาก

1) ขาดการบูรณาการและขาดความต่อเนื่องในการดำเนินงานด้านสวัสดิการผู้สูงอายุ มีการแยกส่วนกันทำงานระหว่างงานด้านสุขภาพกับงานด้านสังคมและมีการรวมศูนย์ในการให้ความช่วยเหลือ ควรมีการกระจายความรับผิดชอบให้หน่วยงานในท้องถิ่นเข้าร่วมแสดงบทบาทให้มากขึ้น

2) ขาดการนำนโยบายสู่การปฏิบัติอย่างแท้จริง

3) ความไม่พร้อมของงบประมาณและการขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในด้านผู้สูงอายุโดยตรง

4) สวัสดิการสังคม เช่น เบี้ยผู้สูงอายุ ที่รัฐจัดให้กับผู้สูงอายุยังไม่เพียงพอกับความต้องการของผู้สูงอายุ ไม่สามารถตอบสนองปัญหาได้อย่างแท้จริงและไม่ครอบคลุมผู้สูงอายุได้ทั้งหมด ส่วนผลการศึกษาแนวทางการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุที่เหมาะสม พบว่า (1) ด้านการประกันสังคม ควรมีการปรับเพิ่มเบี้ยยังชีพให้สูงขึ้น โดยพิจารณาตามความเหมาะสมกับค่าใช้จ่ายในปัจจุบัน การตั้งกองทุนสำหรับผู้สูงอายุ (2) ด้านการช่วยเหลือสาธารณะ ควรมีการสำรวจประวัติผู้สูงอายุในแต่ละ

---

⁸⁸ พระมหาสุภวิชัยภสสโร (วิราม) และพระมหาสังเวช จนทโสภี (ศรีโคตร), “การฟื้นฟูสุขภาพของผู้สูงอายุของวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”, รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย, 2557, หน้า บทคัดย่อ.

หมู่บ้าน และควรมีอาสาสมัครประจำชุมชน (3) การบริการสังคม ควรจัดให้มีการตรวจสุขภาพให้สม่ำเสมอและต่อเนื่อง การอบรมให้ความรู้ด้านสุขภาพแก่ผู้สูงอายุ และการจัดกิจกรรมนันทนาการให้แก่ผู้สูงอายุได้แสดงบทบาทด้านประเพณีวัฒนธรรม และ (4) การช่วยเหลือจากภาคประชาชน ควรส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มอย่างสม่ำเสมอ และสนับสนุนชมรมผู้สูงอายุที่มีความเข้มแข็ง โดยการบูรณาการจากหลายภาคส่วนทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน เพื่อรองรับจำนวนผู้สูงอายุที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งนี้เพื่อมุ่งเน้นให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีและเป็นผู้มีคุณค่าต่อสังคมและประเทศชาติต่อไป⁸⁹

ระพีพรรณ คำหอม และคณะ ได้ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความต้องการบริการสวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุในเขตชนบท พบว่า ในด้านข้อจำกัดของรัฐด้านความสามารถภาครัฐในการจัดและดูแลสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุในชนบท ได้แก่ 1) ขาดผู้รับผิดชอบหลักและกลไกการดูแลระบบงานผู้สูงอายุในชุมชนที่ดีและการได้รับการสนับสนุนที่เพียงพอ 2) พัฒนาคคนที่ทำงานด้านผู้สูงอายุทั้งในด้านองค์ความรู้ ทักษะ ทักษะคิด 3) พัฒนาองค์กรที่ดำเนินงานด้านผู้สูงอายุให้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ให้ได้รับการสนับสนุน ได้รับการพัฒนาเพื่อเพิ่มคุณภาพประสิทธิภาพ 4) สร้างกลไกความเคลื่อนไหวทางสังคม เพื่อขับเคลื่อนงานผู้สูงอายุให้เป็นไปตามนโยบายที่มีอยู่ และเป็นความร่วมมือของชุมชนอย่างจริงจัง⁹⁰

ศรีเมือง พลังฤทธิ์ ได้ศึกษาการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุโดยตนเอง ครอบครัว และชุมชน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุประกอบด้วย 5 ด้าน ได้แก่ ด้านร่างกาย จิตใจ สิ่งแวดล้อม ความสัมพันธ์ทางสังคมและด้านความพึงพอใจ และพบว่าตัวแปรอิสระทั้ง 16 ตัวสามารถอธิบายการแปรผันคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้านร่างกาย ความสัมพันธ์ทางสังคม สิ่งแวดล้อม จิตใจ และด้านความพอใจ ได้ร้อยละ 33.8, 17.9, 13.2, 9.7 และ 9.3 ตามลำดับ แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุที่ต้องการในระดับบุคคลประกอบด้วย การเตรียมเรื่องความรู้และการปฏิบัติตัวด้านสุขภาพตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยสูงอายุ การเตรียมเรื่องการเงิน โดยการออมเงินตั้งแต่วัยทำงาน เพื่อเอื้อต่อการเป็นผู้สูงอายุที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ ส่วนในระดับครอบครัวนั้น บุตรหลาน ควรมีความกตัญญูให้ความรักความอบอุ่น ให้การเลี้ยงดูเกื้อหนุนให้กับผู้สูงอายุ สำหรับในระดับชุมชน

⁸⁹ ประเสริฐ ปอนถิ่น, “กลไกการจัดการด้านสวัสดิการสังคมที่เหมาะสมของผู้สูงอายุ : กรณีศึกษาผู้สูงอายุในตำบลสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่”, รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, 2558, หน้า บทคัดย่อ.

⁹⁰ ระพีพรรณ คำหอม และคณะ, “ปัจจัยที่มีผลต่อความต้องการบริการสวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุในเขตชนบท”, รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547, หน้า บทคัดย่อ.

ควรส่งเสริมผู้สูงอายุมีบทบาทและเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน สร้างชุมชนเข้มแข็ง กระตุ้นผู้นำชุมชน และประชาชนให้ร่วมคิดร่วมสร้าง กิจกรรมตามความต้องการและสอดคล้องกับวิถีชีวิต โดยอาศัย ภูมิปัญญาและทรัพยากรท้องถิ่น การเป็นแบบอย่างที่ดี เน้นการทำงานเชิงรุก ในการพัฒนาองค์ ความรู้และความร่วมมือกัน ดำเนินงานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ⁹¹

จรัส สุวรรณมาลา ได้วิจัยเรื่อง “รัฐบาล-ท้องถิ่น ใครควรจัดบริการสาธารณะ” ผลการวิจัย พบว่า เทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบล บางแห่งยังไม่ให้ความสนใจในงานด้าน ผู้สูงอายุอย่างจริงจัง การดูแลงานด้านผู้สูงอายุจะให้ความสนใจเป็นครั้งคราว ผู้สูงอายุยังไม่ได้รับ ความสนใจหรือถูกมองอย่างมีคุณค่าอย่างแท้จริง ถูกใช้เป็นเพียงฐานเสียงในการเลือกตั้งหรือใช้ ประโยชน์เฉพาะเหตุผลทางการเมืองเท่านั้น นอกจากนี้ยังพบว่าในบางพื้นที่เทศบาล และองค์การ บริหารส่วนตำบล จัดลำดับความสำคัญของการบริหารจัดการไว้ที่งานโครงสร้างพื้นฐานเป็นลำดับแรก งานด้านคุณภาพชีวิตและงานด้านผู้สูงอายุเป็นลำดับรองลงมา เพราะโดยภาพรวมแล้วคนในพื้นที่ยัง ต้องการความสะดวกสบายจากโครงสร้างพื้นฐาน อาทิเช่น ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา ฯลฯ ทำให้เป็น ความลำบากใจของผู้บริหารที่จะจัดสรรงบประมาณเพื่อการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ เพราะตัวชี้วัด ด้านโครงสร้างพื้นฐานประเมินผลได้ง่ายกว่า ชัดเจนกว่าการบริการด้านคุณภาพชีวิต⁹²

วันเพ็ญ ปิ่นราช ได้ศึกษาการพัฒนากระบวนการดูแลผู้สูงอายุในชุมชน ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนรับรู้ว่าการเป็นผู้สูงอายุ คือ เป็นผู้มีอายุ 60 ปีขึ้นไป และเป็นผู้เปลี่ยนสถานภาพเป็น ปู่ย่า ตายาย โดยจัดผู้สูงอายุเป็นกลุ่มได้ 4 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มผู้สูงอายุที่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ 2) กลุ่มผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตัวเองได้บางเรื่องและต้องการพึ่งพาผู้อื่นบางเรื่อง 3) กลุ่มผู้สูงอายุที่ ช่วยเหลือตัวเองได้ไม่ได้ และ 4) กลุ่มผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งไม่มีผู้ดูแล สำหรับด้านปัญหาและความ ต้องการการดูแลของผู้สูงอายุคือ ปัญหาภาวะสุขภาพกายและการเจ็บป่วย ปัญหาสุขภาพจิต ปัญหา ความยากจนไม่มีรายได้ และปัญหาความสัมพันธ์ในครอบครัวและการได้รับการยอมรับจากสังคม กิจกรรมการดูแลที่ผ่านมาผู้สูงอายุได้รับการดูแลทั้งระบบ โดยเฉพาะด้านรัฐสวัสดิการเบี้ยยังชีพ ผู้สูงอายุ ในส่วนของกระบวนการพัฒนาระบบการดูแลเพื่อตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของ ผู้สูงอายุ โดยมีข้อเสนอรูปแบบการดูแลคือ การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนที่สอดคล้องกับ

⁹¹ ศรีเมือง พลั่งฤทธิ์, “การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุโดยตนเอง ครอบครัวและชุมชน จังหวัด พระนครศรีอยุธยา”, *ดุชนิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาประชากรศาสตร์*, (วิทยาลัยประชากรศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า บทคัดย่อ.

⁹² จรัส สุวรรณมาลา, *รัฐบาล-ท้องถิ่น ใครควรจัดบริการสาธารณะ*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน กองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2542).

บริการของสังคมและวัฒนธรรมในลักษณะการทำงานในแนวราบและการทำบทบาทการเป็นหุ้นส่วน และอยู่บนฐานของทรัพยากรและศักยภาพของชุมชน ซึ่งรูปแบบการดูแลประกอบด้วย การรวมกลุ่ม กองทุนชุมชน การจัดให้มีสวัสดิการชุมชน⁹³

ศศิพัฒน์ ยอดเพชร ศึกษาเรื่อง “แนวทางการจัดบริการสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุ” โดยกล่าวถึง แนวคิดบริการสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุในต่างประเทศและในประเทศไทย ลักษณะของบริการจะเป็นการให้ความช่วยเหลือทางด้านวัตถุหรือการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้ามากกว่า การให้บริการเพื่อพัฒนา สำหรับแนวคิดในการให้บริการในอนาคตนั้น จะเน้นการให้บริการสวัสดิการสังคม และการสังคมสงเคราะห์ที่มุ่งแก้ไขปัญหาและส่งเสริมความต้องการของผู้สูงอายุมากขึ้น โดยแนวคิดในการปฏิบัติงานโดยใช้ชุมชนเป็นพื้นฐานเน้นความสำคัญของครอบครัวเป็นสถาบัน เบื้องต้น ที่สำคัญในการให้ความดูแลผู้สูงอายุการปฏิบัติงานนั้นมุ่งความสนใจกับการทำงานเชิงสหวิชาการเพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างองค์กร นักวิชาชีพ ในอันที่จะประสานประโยชน์ให้มากที่สุด ขณะเดียวกันบทบาทของนักวิชาชีพในการให้บริการโดยตรงยังคงได้รับการส่งเสริมให้คงไว้ รวมทั้งพัฒนาให้เหมาะสมยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นการพัฒนาในบทบาทของผู้ปกครอง และเรียกร้องสิทธิของผู้รับบริการ อันจะเกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับนโยบายซึ่งจะเป็นการให้บริการกับผู้สูงอายุที่สมบูรณ์ และต่อเนื่อง สามารถสนองต่อปัญหาความต้องการของผู้สูงอายุได้อย่างเหมาะสมต่อไป⁹⁴

สุจิตรา นิลเลิศ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างการได้รับการอุปถัมภ์จากบุตร กับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุไทยในชนบท จังหวัดสุพรรณบุรี” ผลการวิจัยพบว่า 1) สุขภาพอนามัยของผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กับการที่ได้รับการอุปถัมภ์จากบุตร โดยผู้สูงอายุที่ประเมินว่าสุขภาพอนามัยของตนทรุดโทรม จะได้รับการอุปถัมภ์จากบุตรต่ำกว่าผู้สูงอายุที่ประเมินตนเองว่าเหมือนกับคนอื่น ๆ หรือแข็งแรงกว่าตามลำดับ 2) ผู้สูงอายุที่ประเมินว่าบุตรของตนมีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดี จะได้รับการอุปถัมภ์จากบุตรต่ำกว่าผู้สูงอายุที่ประเมินว่าบุตรของตนมีฐานะทางเศรษฐกิจอยู่ในระดับปานกลาง และระดับดี 3) คุณภาพของการได้รับการอุปถัมภ์จากบุตรนั้น กว่าครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 53) ได้รับการอุปถัมภ์จากบุตรอยู่ในระดับปานกลาง รองลงมาอยู่ในระดับสูง (ร้อยละ 40.8) 4) คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุมากกว่าครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 65.1) อยู่ในระดับปานกลาง รองลงมาอยู่ในระดับสูง (ร้อยละ 22.8) และการที่ผู้สูงอายุได้รับการอุปถัมภ์จากบุตรมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ซึ่งมีตัว

⁹³ วันเพ็ญ ปันราช, “การพัฒนาระบบการดูแลผู้สูงอายุในชุมชน”, *คุณวุฒิพนธ์ศิลปศาสตรคุณวุฒิบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศาสตร์*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2552), หน้า บทคัดย่อ.

⁹⁴ ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, “แนวทางการจัดบริการสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุ”, รายงานการวิจัยสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534, หน้า บทคัดย่อ.

แปรที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในทางบวก คือ (1) การเคารพยกย่อง (2) การสนับสนุนให้เข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนหรือวัด (3) การให้เงินและสิ่งของแก่ผู้สูงอายุ (4) การยอมรับความคิดเห็นของผู้สูงอายุ (5) การให้อภัยเมื่อผู้สูงอายุทำผิดพลาด และ (6) การใช้เวลาเอาใจใส่พูดคุยด้วย⁹⁵

อภิญา เวชยชัย ได้วิจัยเรื่อง “โครงการกองทุนส่งเสริมสวัสดิการผู้สูงอายุและครอบครัวในชุมชนโครงการเป็ยยังชีพผู้สูงอายุ” พบว่า ผู้สูงอายุที่ได้รับเป็ยยังชีพในแต่ละหมู่บ้านแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มผู้สูงอายุที่ยากจน อายุมาก มีบุตรหลานดูแล และไม่ได้ถูกทอดทิ้งอยู่ตามลำพัง ครอบครัวเกื้อกูลดี มีสัมพันธ์ภาพที่ดีกับคณะกรรมการหมู่บ้าน เป็นกลุ่มที่ได้รับเป็ยยังชีพมากที่สุด 2) กลุ่มผู้สูงอายุที่ยังอยู่กับบุตรหลานไม่ลำบากมาก ฐานะปานกลาง จะเป็นกลุ่มญาติสนิท บิดามารดาของคณะกรรมการ หมู่บ้านหรือกำนันผู้ใหญ่บ้านจะได้รับเป็นลำดับที่ 2 และ 3) กลุ่มผู้สูงอายุที่ยากจนทุกข์ยาก ไร้ญาติ ขาดมิตรจำนวนมาก อยู่ตามลำพังคนเดียว เข้าไม่ถึงการบริการของรัฐไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรม ชุมชน มีเพื่อนบ้านคอยให้การช่วยเหลือดูแล เป็นกลุ่มที่ได้รับเป็ยยังชีพน้อยที่สุด⁹⁶

ชนิษฐา นาคะ ได้วิจัยเรื่อง “วิถีชีวิตและการดูแลตนเองของผู้สูงอายุในหมู่บ้านชนบทแห่งหนึ่งในภาคใต้” ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุให้ความหมายการเป็นผู้สูงอายุ (คนแก่) ตามการรับรู้การเปลี่ยนแปลงของร่างกาย จิตใจ และบทบาทหน้าที่ ตามข้อสรุป 4 ประการคือ 1) แก่เพราะแรงมันถอย 2) แก่เพราะมีหลาน 3) แก่เพราะวัยเปลี่ยน ใจเปลี่ยน และ 4) แก่เพราะสังขารมันฟ้อง การรับรู้ว่าเป็นผู้สูงอายุเริ่มต้นเมื่อผู้หญิงมีอายุ 50 ปีกว่า และผู้ชายมีอายุ 60 ปี วิถีชีวิตของผู้สูงอายุในหมู่บ้านแห่งนี้สัมพันธ์กับการทำสวนยาง ครอบครัวยุวมชน และศาสนา ผู้สูงอายุที่ยังทำงานเพื่อหาเลี้ยงชีพจะเข้านอนหัวค่ำ เพื่อตื่นตี 1 ตี 2 ไปตัดยาง เป็นวิถีชีวิตอยู่ตามธรรมชาติ วิถีชีวิตของผู้สูงอายุดังกล่าวขัดแย้งกับความเชื่อของลูกหลานที่ต้องการทำงานสบายๆ ในเมือง ผู้สูงอายุให้ความหมายสุขภาพตามความสามารถในการทำงานคือ สุขภาพดี หมายถึง สามารถทำงานได้และไม่มีโรคการเจ็บป่วยเล็กๆ น้อยๆ ที่ไม่มีผลต่อการทำงาน และการเจ็บป่วย หมายถึง ความอ่อนแอของร่างกายที่เกิดขึ้นและมีผลให้ไม่สามารถทำงานได้ การดูแลตนเอง หมายถึง การรักษาสุขภาพให้แข็งแรงเพื่อให้

⁹⁵ สุจิตรา นิลเลิศ, “ความสัมพันธ์ระหว่างการได้รับการอุปถัมภ์จากบุตรกับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุไทยในชนบท จังหวัดสุพรรณบุรี”, *ดุชนิพนธ์ปรัชญาดุชนิพนธ์บัณฑิต สาขาวิชาประชากรศาสตร์*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, 2539), หน้า 80.

⁹⁶ อภิญา เวชยชัย, *โครงการกองทุนส่งเสริมสวัสดิการผู้สูงอายุและครอบครัวในชุมชนโครงการเป็ยยังชีพผู้สูงอายุ*, (นนทบุรี: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, 2542).

สามารถทำงานได้และไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น งานวิจัยนี้ยังชี้ให้เห็นวิถีชีวิตและการดูแลตนเองของผู้สูงอายุที่มีคุณภาพบนพื้นฐานของการเข้าใจธรรมชาติ⁹⁷

ทิพากรณ์ โปธิ์ถวิล และคณะ ได้ศึกษากลไกการบริหารระบบสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุไทย ผลการวิจัยพบว่า การบริหารระบบสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุมีความจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงเพื่อความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อสนองตอบปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุ และเพื่อให้สามารถนำ นโยบาย แผน และมาตรการหลักไปสู่การปฏิบัติอย่างได้ผล การศึกษาสถานการณ์การบริหารระบบสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุไทยในปัจจุบัน พบว่า กลไกการบริหารทั้งในระดับนโยบาย และระดับปฏิบัติการไม่สามารถทำหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม การดำเนินงานขององค์กรระดับชาติขาดความต่อเนื่อง โครงสร้างการบริหารงานผู้สูงอายุของหน่วยงานภาครัฐขาดความชัดเจน การดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐและองค์กรเอกชนที่ทำ งานด้านผู้สูงอายุขาดเอกภาพ ไม่มีการประสานงาน แบ่งงานกันทำที่เหมาะสม การทำงานซ้ำซ้อน องค์กรประชาชนไม่เข้มแข็ง⁹⁸

นาริรัตน์ จิตรมนตรี และสาวิตรี ทยานศิลป์ ในรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เรื่อง “การทบทวนองค์ความรู้และแนวทางการจัดระบบสวัสดิการผู้สูงอายุในประเทศไทย” ได้นำเสนอข้อเสนอแนะระดับนโยบาย และระดับปฏิบัติการ พอสังเขปดังนี้ คือ 1) ระบบสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุไทย ควรเน้นการสนับสนุนให้ชุมชนและ ผู้สูงอายุ พึ่งพาตัวเองมากกว่าการช่วยเหลือแบบสงเคราะห์ การจัดบริการแบบสงเคราะห์หรือให้เปล่า ดำเนินการเฉพาะที่จำเป็นสำหรับผู้ยากไร้ 2) การจัดสวัสดิการด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุ ควรทบทวนนโยบายเรื่องการส่งต่อผู้ป่วยในภาวะฉุกเฉิน การจัดช่องทางด่วน/ช่องทางสีเขียวสำหรับผู้สูงอายุในสถานบริการสุขภาพและการดูแลที่บ้าน 3) สร้างระบบการออมเพื่อวัยเกษียณ 4) สร้างนโยบายส่งเสริมการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุในสังคมอย่างผาสุกและมีศักดิ์ศรี 5) ทบทวนนโยบายการจ่ายเงินเบี้ยยังชีพให้ผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุได้รับความช่วยเหลืออย่างแท้จริง⁹⁹

⁹⁷ ขนิษฐา นาคะ, “วิถีชีวิตและการดูแลตนเองของผู้สูงอายุในหมู่บ้านชนบทแห่งหนึ่งในภาคใต้”, *ดุขฎิณิพนธ์พยาบาลดุขฎิณิบัณฑิต สาขาวิชาการพยาบาล*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, 2542), หน้า 82.

⁹⁸ ทิพากรณ์ โปธิ์ถวิล และคณะ, “กลไกการบริหารระบบสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุไทย”, รายงานการวิจัย คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคม มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, 2544, หน้า บทคัดย่อ.

⁹⁹ นาริรัตน์ จิตรมนตรี และสาวิตรี ทยานศิลป์, *การทบทวนองค์ความรู้และแนวทางการจัดระบบสวัสดิการผู้สูงอายุในประเทศไทย*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), 2551).

2.9.2 งานวิจัยที่เกี่ยวกับนโยบายการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ

ปิยากร หวังมหาพร ได้วิจัยเรื่อง “นโยบายผู้สูงอายุของประเทศไทย” ผลการวิจัยพบว่ามี การค้นพบเรื่องตัวแบบการเข้าสู่วาระนโยบาย การก่อตัวนโยบาย และผลกระทบของนโยบายใน 3 ประการสำคัญ คือ 1) ประเด็นเรื่องผู้สูงอายุเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในประเทศที่พัฒนาแล้ว ถูกองค์การระหว่างประเทศส่งผ่านและถ่ายทอดแนวคิดนโยบายมายังประเทศที่กำลังพัฒนา ผ่านการประชุมสัมมนาขององค์การระหว่างประเทศ จุดประกายความคิดให้เกิดขึ้นในหมู่ผู้นำประเทศกำลังพัฒนา ทำให้ประเด็นเรื่องผู้สูงอายุเข้าสู่วาระนโยบายของรัฐบาลในประเทศที่กำลังพัฒนาได้ 2) การก่อตัวของนโยบายผู้สูงอายุของประเทศไทยเป็นไปตามตัวแบบผู้นำแปลงรูป ผ่านองค์กรตัวแทน กล่าวคือ ส่วนราชการ ในฐานะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในนโยบาย ดำเนินการทางการเมือง ผ่านกลุ่มผลประโยชน์ที่ตนเองจัดตั้งและให้เงินสนับสนุน เพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลไทยกำหนดนโยบายผู้สูงอายุ 3) ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการก่อตัวของนโยบายผู้สูงอายุตามตัวแบบผู้นำแปลงรูป ทำให้การจัดสรรงบประมาณเพื่อผู้สูงอายุมุ่งเน้นไปที่โครงการต่างๆ ตามความสนใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่ผลักดันเรียกร้องนโยบายจากรัฐ¹⁰⁰

มาซุดะ และโคจิมา (Masuda & Kojima) ได้เสนอภาพรวมของความมั่นคงทางสังคมแก่ผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่นในมุมมองของวงจรชีวิต ลักษณะของระบบความมั่นคงทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ มีการเปลี่ยนแปลงจากการช่วยเหลือคนยากจนต่างๆ ไป สู่นโยบายที่เป็นสากลในการช่วยเหลือ คนที่ต้องการความช่วยเหลือสามารถใช้บริการสังคมและพิจารณาจากรายได้ ผลประโยชน์ของความมั่นคงทางสังคมที่ผู้สูงอายุได้รับ ได้ขยายกว้างขึ้นในระยะ 10 ปีที่ผ่านมา ประมาณ 2 ใน 3 ของค่าใช้จ่ายด้านประกันสังคมทั้งหมดจากการที่เปลี่ยนจากวัยทำงานไปสู่ผู้สูงอายุ ในอนาคตจึงมีความจำเป็นต้องมีการประเมินถึงค่าใช้จ่ายในการจ่ายเงินบำนาญแก่ผู้สูงอายุ ค่ารักษาพยาบาล และค่าประกันในการดูแลรักษาในระยาวเพื่อให้ระบบความมั่นคงทางสังคมมีประสิทธิภาพ และลดภาระวัยคนทำงาน เป็นการประกันความเสี่ยงของประชากรในแต่ละวัย¹⁰¹

มัทนา พนานิรามัย ได้วิจัยเรื่อง “นโยบายและทิศทางการพัฒนาด้านผู้สูงอายุในอนาคตของประเทศไทย” ผลการวิจัยพบว่า แม้ว่าประเทศไทยยังมีปัญหาเรื่องผู้สูงอายุไม่มากนัก แต่ความรุนแรงของปัญหามีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในอนาคต หากภาครัฐไม่มีนโยบายเพื่อรองรับคนกลุ่มวัยทำงานที่

¹⁰⁰ ปิยากร หวังมหาพร, “นโยบายผู้สูงอายุของประเทศไทย”, *ดุชนิพนธ์รัฐศาสตรดุชนิพนธ์บัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์*, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า บทคัดย่อ.

¹⁰¹ Masuda, M. & Kojima, K., “Japanese Social Security for the Elderly from a Viewpoint of Life Cycles”, *Review of Population and Social Policy*, Vol. 10 No. 2 (2001): 37-54.

กำลังจะกลายเป็นผู้สูงอายุในช่วง 20 ปีต่อจากนี้ ผู้วิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อภาครัฐว่า รัฐบาลควรให้ความสำคัญกับปัญหาผู้สูงอายุใน 5 ประเด็นสำคัญ คือ 1) การสร้างความมั่นคงทางรายได้ เช่น การประกันเงินเดือนขั้นต่ำที่ผู้สูงอายุที่ด้อยโอกาสควรได้รับการสงเคราะห์ การออมแบบสมัครใจสำหรับผู้ที่อยู่ในวัยทำงาน การส่งเสริมอาชีพ 2) การพัฒนาระบบสุขภาพและสังคมสำหรับผู้สูงอายุ ต้องเข้าถึงชุมชนหรือครอบครัวผู้สูงอายุ รวมทั้งจัดสถานพยาบาลสำหรับผู้สูงอายุที่เจ็บป่วยเรื้อรัง หรือครอบครัวไม่สามารถดูแลได้ 3) การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ด้วยการให้ความรู้กับคนในสังคมโดยเฉพาะในวัยหนุ่มสาวในเรื่องการเตรียมตัวเป็นผู้สูงอายุ 4) เสริมการสร้างค่านิยมที่ดีในสังคมที่มีต่อผู้สูงอายุ 5) จัดตั้งหน่วยงานกลางด้านผู้สูงอายุ ทำหน้าที่พัฒนานโยบายไปจนถึงประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ เพื่อจัดบริการและดูแลผู้สูงอายุของประเทศ¹⁰²

เศรษฐวัฒน์ โชควรรกุล ได้วิจัยเรื่อง “นโยบายการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” ผลการวิจัยพบว่า การวิเคราะห์ประเด็นเรื่องการก่อตัวของนโยบายการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุที่สามารถเข้าสู่วาระนโยบายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นไปตามกรอบ การวิเคราะห์สามกระแส ได้แก่ กระแสการเมือง กระแสตัวปัญหา กระแสนโยบาย และหน้าต่างนโยบายตามตัวแบบของ คิงด็อน (John W. Kingdon) ประการที่สอง พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการนำนโยบายการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไปปฏิบัติ เรียงตามลำดับความสำคัญได้ดังนี้ คือ 1) ภาวะผู้นำ 2) ทรัพยากรนโยบาย 3) การบริหารจัดการ 4) ความต้องการของผู้สูงอายุ 5) ความร่วมมือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประการที่สาม พบว่า ผลกระทบในด้านบวก คือ การนำนโยบายการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุไปปฏิบัติจะทำให้คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุดีขึ้นทั้งทางสุขภาพร่างกาย จิตใจและรายได้ ผลกระทบในด้านลบ คือ ปัญหาด้านความจำกัดของงบประมาณ การขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องผู้สูงอายุของบุคลากรในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งการมีบุคลากรจำนวนน้อยไม่สามารถดูแลผู้สูงอายุได้ทั่วถึง ประการที่สี่ พบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นประสบความสำเร็จในการนำนโยบายการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุไปปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง และควรปรับปรุงการนำนโยบายไปปฏิบัติหลายด้าน ได้แก่ งานด้านงบประมาณ การบริหารบุคลากร การจัดทำฐานข้อมูล อย่างบูรณาการ และการจัดให้มีเครือข่ายความร่วมมือที่มีประสิทธิภาพ¹⁰³

¹⁰² มัทนา พนานิรามัย, *นโยบายและทิศทางการพัฒนาด้านผู้สูงอายุในอนาคตของประเทศไทย*, (กรุงเทพมหานคร: คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547).

¹⁰³ เศรษฐวัฒน์ โชควรรกุล, “นโยบายการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”, *ดุชนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร์ดุชนิพนธ์บัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏ วไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2555), หน้า บทคัดย่อ.

ภัสสร ลิมานนท์ ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของวิทยาลัยประชากรศาสตร์ในการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับผู้สูงอายุไทย” ผลการวิจัยพบว่า วิทยาลัยประชากรศาสตร์ โดยคณาจารย์และนักวิจัยส่วนหนึ่งที่มีความสนใจและพัฒนาตนเองจนเป็นผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาองค์ความรู้ที่นำไปใช้ประโยชน์ในการกำหนดนโยบายของชาติ ในการจัดทำแผนงานที่ช่วยสร้างเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุไทยให้อยู่ในระดับมาตรฐานที่ดีพอสมควร ทั้งในระดับประเทศระหว่างประเทศ ในการเสนอข้อคิดเห็น คำแนะนำ เพื่อเป็นฐานในการกำหนดนโยบายที่จะให้การดูแลสวัสดิภาพของผู้สูงอายุไทยทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ภาวะสุขภาพทั้งทางกายและใจ รวมทั้งคุณภาพชีวิตให้ดีที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ และให้ผู้สูงอายุได้รับการยกย่องนับถือจากคนรุ่นหลังในฐานะที่เป็นผู้ผ่านโลกและมีประสบการณ์ชีวิตที่มีคุณค่า¹⁰⁴

ดรุณี ทายะติ ได้วิจัยเรื่อง “นโยบายและการจัดบริการดูแลผู้สูงอายุของประเทศออสเตรเลียและไทย” ผลการวิจัยพบว่า ประเทศออสเตรเลียมีการพัฒนาปรับปรุงนโยบายด้านการดูแลผู้สูงอายุเป็นระบอบอย่างต่อเนื่อง มีการศึกษาปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุ ศึกษารูปแบบและทดลองปฏิบัติการให้บริการต่างๆ ได้สอดคล้องกับสภาวะการปัจจุบัน กล่าวคือ ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตได้ตามลำพังอย่างปลอดภัยในบ้านของตนเองได้นานที่สุด โดยร่วมมือจากองค์กรของรัฐและเอกชนเป็นอย่างดี และประการสำคัญคือ การสนับสนุนงบประมาณอย่างเหมาะสม ทำให้ผู้สูงอายุได้รับบริการที่มีคุณภาพและได้มาตรฐาน สามารถดำรงชีวิตได้อย่างเป็นสุข สำหรับประเทศไทย ซึ่งถือว่าผู้สูงอายุเป็นผู้มีคุณค่าต่อสังคม รัฐบาลจึงได้กำหนดแผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) ที่มีลักษณะบูรณาการเน้นให้ครอบครัวและชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลผู้สูงอายุ โดยส่วนใหญ่รัฐจัดสวัสดิการเสริม ส่วนภาคเอกชนมีทั้งให้บริการแบบแสวงหากำไร และแบบไม่แสวงหากำไร สามารถจัดบริการให้ผู้สูงอายุได้เพียงบางกลุ่ม เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม แต่เนื่องจากการปฏิบัติงานของแต่ละหน่วยงานเป็นลักษณะต่างฝ่ายต่างทำ ขาดองค์กรกลางที่จะช่วยประสานความร่วมมือระหว่างกันอย่างชัดเจน เพื่อก่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรตลอดจนบุคลากรร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังพบว่า การพยายามให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมบริการดูแลผู้สูงอายุต้องมีการสนับสนุนการสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง พัฒนาแกนนำที่มีความรู้ความสามารถ และรัฐจัดสรรงบประมาณได้เหมาะสม จึงจะทำให้การปฏิบัติงานตามแผนบรรลุวัตถุประสงค์ได้¹⁰⁵

¹⁰⁴ ภัสสร ลิมานนท์, *บทบาทของวิทยาลัยประชากรศาสตร์ในการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับผู้สูงอายุไทย*, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547).

¹⁰⁵ ดรุณี ทายะติ, *นโยบายและการจัดสวัสดิการดูแลผู้สูงอายุของประเทศออสเตรเลียและไทย*, (เชียงใหม่: คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2549).

การศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบาย มีค่อนข้างจำกัด และทั้งหมดเป็นการพรรณนาให้เห็นภาพรวมกว้างๆ จึงสรุปได้ว่า ประเทศไทยให้ความสำคัญต่อประเด็นปัญหาผู้สูงอายุ โดยมีการกำหนดไว้ในแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ และนโยบายของรัฐบาลทุกสมัย แต่เมื่อเทียบกับปัญหาด้านอื่นๆ ภาครัฐยังคงให้ความสำคัญในระดับหนึ่ง ดังนั้น รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้สูงอายุ ต้องให้ความสำคัญกับการดูแลที่ดีและมีประสิทธิภาพ ด้วยการปรับเปลี่ยนนโยบาย แผนงานการดำเนินงาน จากการตั้งรับปัญหาเป็นการทำงานในเชิงรุกให้มากขึ้น เพื่อรับมือกับสังคมผู้สูงอายุในปัจจุบัน ซึ่งพัฒนาการของนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบายต้องมีลักษณะเป็นความร่วมมือกันทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเข้ามาร่วมมือกันกำหนดนโยบาย เพื่อนำไปสู่ภาคปฏิบัติที่เป็นจริง และตอบสนองต่อกลุ่มเป้าหมาย

นพนนท์ วรรณเทพสกุล ได้วิจัยเรื่อง “นโยบายสาธารณะท้องถิ่นจากแนวคิดสู่การปฏิบัติ บทวิเคราะห์นโยบายสาธารณะด้านสุขภาพ จังหวัดสงขลา” ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินงานด้านผู้สูงอายุนั้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นองค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) เทศบาล หรือองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) สามารถสนับสนุนงบประมาณในการจัดกิจกรรมเพื่อผู้สูงอายุได้ ซึ่งถือว่าการ “อุดช่องว่าง” หรือช่วยไม่ให้ผู้สูงอายุรู้สึกถูกละทิ้งได้ในระดับหนึ่ง แต่ในทางปฏิบัติงบประมาณที่ได้รับยังมีน้อยมาก นอกจากนี้การขาดการบูรณาการด้านการจัดสรรงบประมาณระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องการดูแลผู้สูงอายุ ทำให้แต่ละหน่วยงานต่างจัดสรรงบประมาณของหน่วยงานตนเอง ให้ความช่วยเหลือประชากรกลุ่มเป้าหมายเดียวกันในกิจกรรมเดียวกัน อย่างไรก็ตามงบประมาณด้านการดูแลระยะยาวในอนาคตขอรับการสนับสนุนจากสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) กองทุนสุขภาพตำบล หรือกองทุนสวัสดิการชุมชน และกองทุนอื่นๆ ในลักษณะการผสมผสานงบประมาณ¹⁰⁶

สัณหทัย สงวนศักดิ์ ได้วิจัยเรื่อง “ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการสร้างประสิทธิผลของการนำนโยบายการส่งบริการสังคมแก่ผู้สูงอายุไปปฏิบัติ : ศึกษากรณีกรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า ประสิทธิภาพของการนำนโยบายการส่งบริการสังคมแก่ผู้สูงอายุไปปฏิบัติของกรุงเทพมหานคร นอกจากขึ้นอยู่กับปัจจัยทั้ง 5 ปัจจัย คือ 1) ความชัดเจนในเป้าหมายและวัตถุประสงค์นโยบาย 2) ความพร้อมของทรัพยากร 3) การสนับสนุนจากทางเมืองและส่วนกลาง 4) การกำหนดภารกิจและมอบหมายงาน และ 5) รูปแบบการให้บริการแล้ว กรุงเทพมหานครมีการบริหารราชการตามหลัก

¹⁰⁶ นพนนท์ วรรณเทพสกุล, นโยบายสาธารณะท้องถิ่นจากแนวคิดสู่การปฏิบัติบทวิเคราะห์นโยบายสาธารณะด้านสุขภาพ จังหวัดสงขลา, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ, 2548).

ธรรมาภิบาล จึงส่งผลให้การนำนโยบายการส่งบริการสังคมแก่ผู้สูงอายุไปปฏิบัติบรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของนโยบาย¹⁰⁷

ศุภณัฐ ทรัพย์นาวิณ ได้วิจัยเรื่อง “การนำนโยบายการบริการสาธารณะแก่ผู้สูงอายุไปปฏิบัติ : กรณีศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบล 16 แห่ง” ผลการวิจัยพบว่า 1) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลในการนำนโยบายการบริการสาธารณะแก่ผู้สูงอายุไปปฏิบัติในระดับองค์การบริหารส่วนตำบล ได้แก่ 1.1) ความชัดเจนในเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของนโยบาย 1.2) ความพร้อมและความเพียงพอของทรัพยากร 1.3) ความรู้ความเข้าใจของผู้ปฏิบัติ และ 1.4) การกำหนดภารกิจและมอบหมายงาน 2) ข้อค้นพบจากการวิจัยแนวทางที่เหมาะสมในการนำนโยบายการบริการสาธารณะแก่ผู้สูงอายุไปปฏิบัติขององค์การบริหารส่วนตำบล ได้แก่ 2.1) การบรรลุตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของนโยบาย เป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงระหว่างนโยบายและการปฏิบัติ 2.2) การเตรียมความพร้อมของทรัพยากรด้านงบประมาณ บุคลากรและวัสดุอุปกรณ์ที่เพียงพอ 2.3) การกำหนดภารกิจและมอบหมายงาน ให้แก่ผู้รับผิดชอบในการนำนโยบายไปปฏิบัติ 2.4) การทำความเข้าใจชี้แจงในกระบวนการนโยบายและหลักปฏิบัติ ให้แก่ผู้นำนโยบายไปปฏิบัติทราบ 2.5) การกระจายอำนาจให้แก่ผู้นำนโยบายไปปฏิบัติอย่างทั่วถึง 2.6) กำหนดระยะเวลาในการนำนโยบายไปปฏิบัติที่ชัดเจน 2.7) คำนึงถึงลำดับความสำคัญของนโยบายเร่งด่วนที่ก่อประโยชน์ต่อผู้รับบริการ 2.8) ความสอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่นในการนำนโยบายไปปฏิบัติ 2.9) ส่งเสริมหลักคุณธรรม จริยธรรมให้แก่ผู้นำนโยบายไปปฏิบัติ 2.10) การมีส่วนร่วมของผู้รับบริการในกระบวนการนโยบาย 2.11) การนำนโยบายไปปฏิบัติที่ครอบคลุมต่อกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 2.12) การติดตามผลและประเมินผลในการนำนโยบายไปปฏิบัติ และ 2.13) การนำนโยบายไปปฏิบัติที่มีความต่อเนื่อง¹⁰⁸

ศิริวรรณ ศิริบุญ และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “การประเมินผลโครงการนำร่องการจัดตั้งศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ” ผลการศึกษาทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ พบว่า ผู้สูงอายุเป็นจำนวนมากมีความเห็นว่าการจัดตั้งและการดำเนินงานของศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุมีประโยชน์หลายอย่าง อาทิ เช่น การได้รับบริการทางด้านสุขภาพอนามัย การได้มีโอกาสพบปะสังสรรค์กับบุคคลอื่นๆ และการได้รับความรู้เพิ่มเติม และผู้สูงอายุให้ความเห็นในด้านของการบริหาร

¹⁰⁷ สันต์หทัย สวงวนศักดิ์, “ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการสร้างประสิทธิผลของการนำนโยบายการส่งบริการสังคมแก่ผู้สูงอายุไปปฏิบัติ : ศึกษากรณีกรุงเทพมหานคร”, *ดุชนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2550), หน้า บทคัดย่อ.

¹⁰⁸ ศุภณัฐ ทรัพย์นาวิณ, “การนำนโยบายการบริการสาธารณะแก่ผู้สูงอายุไปปฏิบัติ: กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบล 16 แห่ง”, *ดุชนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2554), หน้า 4-5.

ว่าผู้สูงอายุเกือบทั้งหมดยังไม่มั่นใจว่าคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุจะจัดหาทุนมาให้การสนับสนุนงานของศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุได้โดยไม่ขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการ และประเด็นสำคัญ พบว่า ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลทั้งในรูปของการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างเพื่อน และการได้รับข่าวสารจากผู้นำชุมชนเป็นปัจจัยหลักที่ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ดีขึ้นเกี่ยวกับศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ ดังนั้นจึงควรให้ความสำคัญต่อการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคลในชุมชน และกลยุทธ์ในการสร้างความมั่นคงให้แก่ศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ คือ การเพิ่มศักยภาพของผู้นำ และผู้บริหารงานของศูนย์ รวมทั้งการเพิ่มขีดความสามารถในการทำงานเป็นทีมให้แก่คณะผู้ดำเนินงาน¹⁰⁹

พิธีสิทธิ์ คำนวนคิดศิลป์ และคณะ ศึกษาเรื่อง “การประเมินนโยบายและแผนงานด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ กระทรวงสาธารณสุข” พบว่า การกำหนดนโยบายโดยไม่กำหนดแผนงานมารองรับให้ชัดเจนทำให้ผู้ปฏิบัติระดับจังหวัดไม่เห็นผู้สูงอายุเป็นกลุ่มเป้าหมายสำคัญ ทำให้มีปัญหาในด้านการจัดสรรงบประมาณ และขณะเดียวกันจังหวัดส่วนใหญ่ยังไม่มีระบบสารสนเทศที่มีความพร้อมที่จะนำมาใช้ในการวางแผนหรือจัดทำโครงการ ตลอดจนเพื่อการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานในโครงการสุขภาพผู้สูงอายุ ทำให้ระบบการติดตามประเมินผลโครงการเป็นไปอย่างไร้ทิศทาง กล่าวคือ กระทำโดยไม่มีตัวชี้วัดความก้าวหน้าและความสำเร็จของงานแต่อย่างใด นอกเหนือจากนี้การขาดระบบสารสนเทศที่เหมาะสมยังมีผลกระทบทำให้การพัฒนาบุคลากรที่ให้บริการแก่ผู้สูงอายุทำได้ไม่เต็มที่ กระทรวงสาธารณสุขควรจะต้องเร่งพัฒนาระบบการสนับสนุนต่างๆ เพื่อให้การแปลงนโยบายไปสู่การปฏิบัติเกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ และทำให้บรรลุจุดมุ่งหมายของนโยบายที่ได้กำหนดไว้¹¹⁰

ธัญญา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา ได้ทำการประเมินรูปแบบบริการที่จัดตั้งให้ผู้สูงอายุในชุมชน โดยเน้นการให้บริการของศูนย์สงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้าน พบว่า บริการสวัสดิการสังคมที่จัดขึ้นในชุมชน ที่ดีทั้งด้านคุณภาพปริมาณนั้นคือ การบริการด้านสาธารณสุข ทั้งสถานพยาบาล การแจกบัตรผู้สูงอายุ รวมทั้งการบริการสังคมทั่วไป ทั้งนี้เนื้อหาของบริการยังคงเน้นการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า เช่น การแจกเครื่องอุปโภค บริโภค และยังพบว่าศูนย์สงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้าน

¹⁰⁹ ศิริวรรณ ศิริบุญ และคณะ, “การประเมินโครงการนำร่องการจัดตั้งศูนย์บริการผู้สูงอายุ : ผลการศึกษาจากข้อมูลเชิงปริมาณและข้อมูลเชิงคุณภาพ”, รายงานการวิจัย สถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541, หน้า บทคัดย่อ.

¹¹⁰ พิธีสิทธิ์ คำนวนคิดศิลป์ และคณะ, “การประเมินนโยบายและแผนงานด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ กระทรวงสาธารณสุข”, รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข, 2542, หน้า บทคัดย่อ.

ยังดำเนินการจัดบริการสวัสดิการสังคมไม่บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เนื่องจากข้อจำกัดด้านรูปแบบการจัดตั้งองค์กรความรู้ในการจัดสวัสดิการสังคม¹¹¹

วิพรรณ ประจวบเหมาะ รายงานการศึกษาโครงการสร้างระบบการติดตามและประเมินผลแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) พบว่า ในมุมมองของชมรมผู้สูงอายุและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ตกเป็นตัวอย่าง การดำเนินงานด้านผู้สูงอายุจะประสบความสำเร็จได้ต้องไม่ดำเนินงานแบบ “สองมาตรฐาน” แต่ต้องใช้ระบบคุณธรรมไม่ใช่ระบบอุปถัมภ์ รวมทั้งต้องมีการดำเนินงานใน “เชิงรุก” ประเด็นหลักที่ต้องให้ความสำคัญคือ การดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ ต้องไม่สอนให้ผู้สูงอายุเป็น “ผู้รับ” เพราะจะทำให้ผู้สูงอายุไม่คิดจะทำอะไรเพื่อผู้สูงอายุด้วยกันหรือเพื่อสังคมผู้ให้บริการต้องทำงานในรูปแบบที่ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าเป็น “ผู้ให้” โดยการให้ไม่ได้จำกัดขอบเขตอยู่เพียงการให้เงิน แต่รวมถึงการให้ความรู้ และการให้บริการสังคมในรูปแบบต่างๆ ด้วยความสำเร็จในการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่สามารถดำเนินการด้วยความสามารถขององค์กรโดยลำพัง ควรเปิดโอกาสให้แกนนำผู้สูงอายุ กลุ่ม หรือองค์กรผู้สูงอายุ อาทิเช่น ชมรมผู้สูงอายุเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดแผนงาน นโยบาย หรือกิจกรรมเกี่ยวกับผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง เพราะจะเป็นหลักประกันว่าถึงแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงตัวผู้บริหารท้องถิ่น แต่นโยบายและการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุจะไม่เปลี่ยน และยังเป็นปัจจัยกระตุ้นให้คนในชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำกับดูแลให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงตัวผู้บริหารหรือผู้ปฏิบัติงาน¹¹²

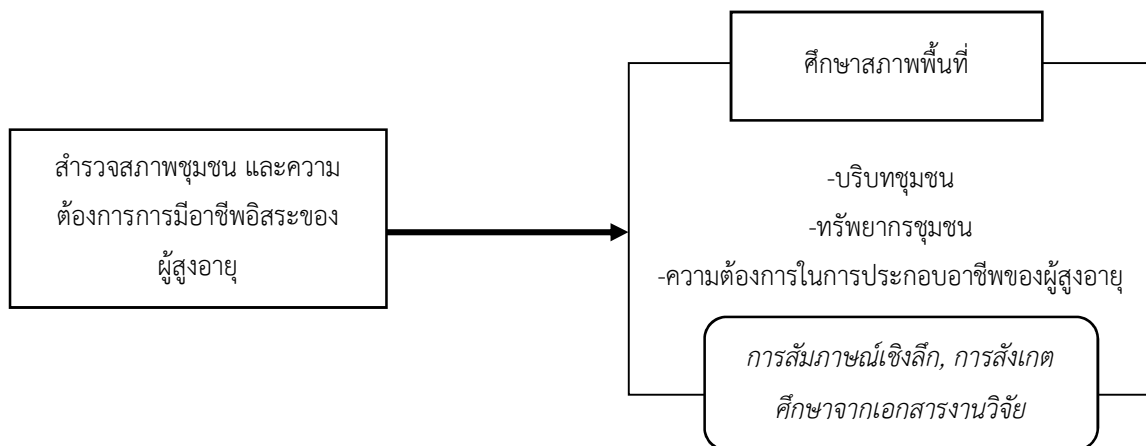
---

¹¹¹ ฉัญญา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา, “การประเมินรูปแบบบริการที่จัดตั้งให้ผู้สูงอายุในชุมชนเน้นการให้บริการของศูนย์สงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้าน”, รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, 2542, หน้า บทคัดย่อ.

¹¹² วิพรรณ ประจวบเหมาะ, รายงานการศึกษาโครงการสร้างระบบการติดตามและประเมินผลแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564), (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2551).

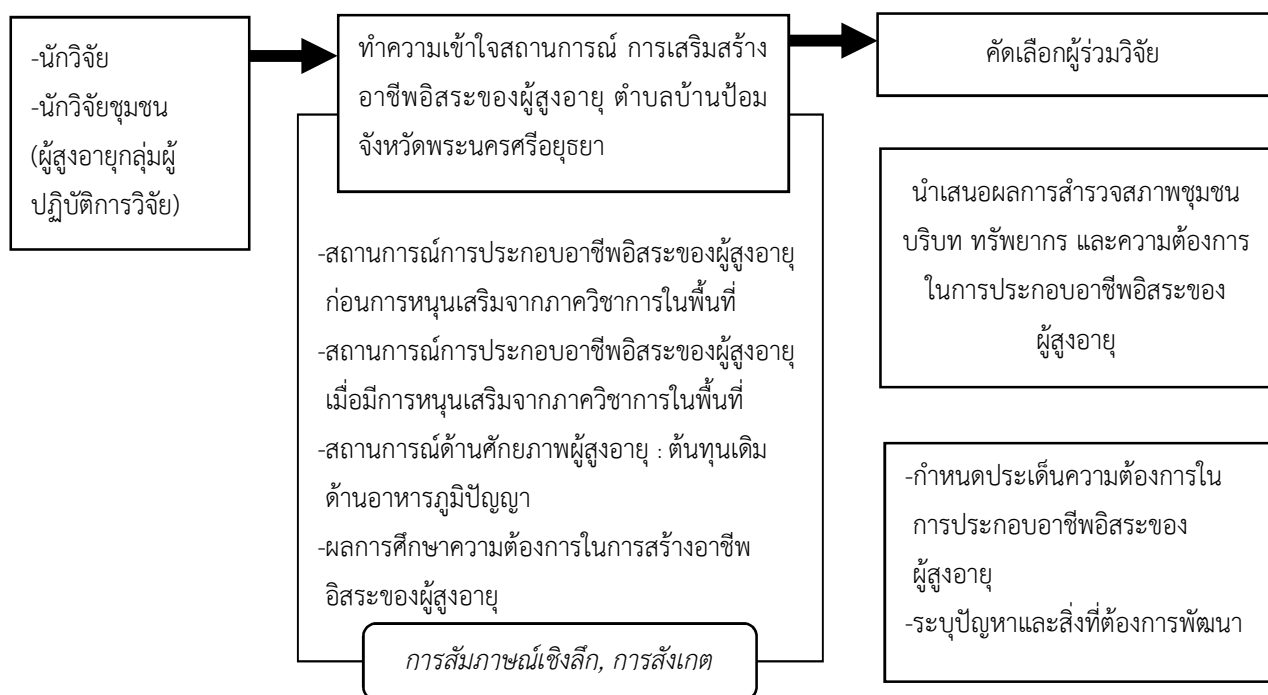
2.10 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ระยะก่อนปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วม

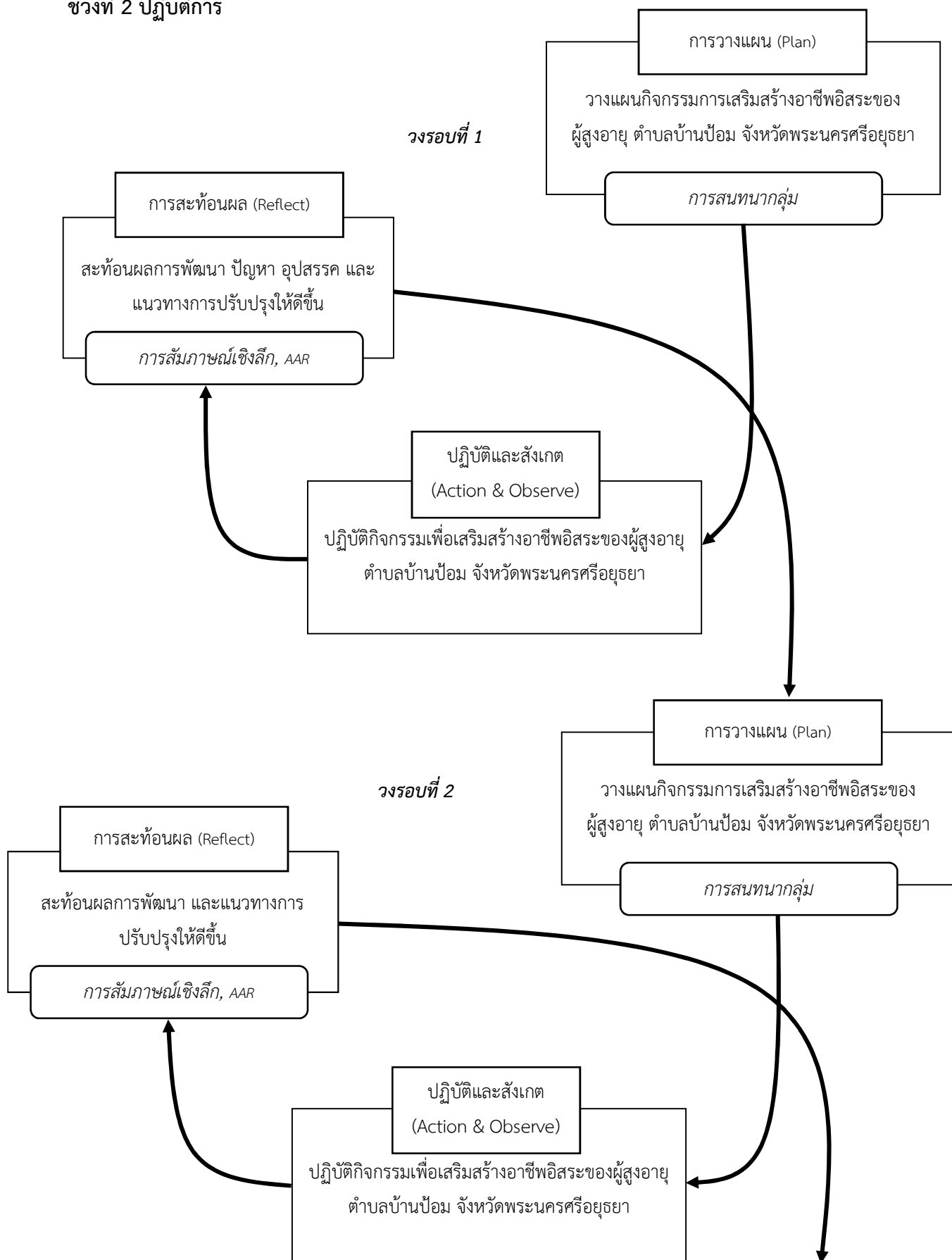

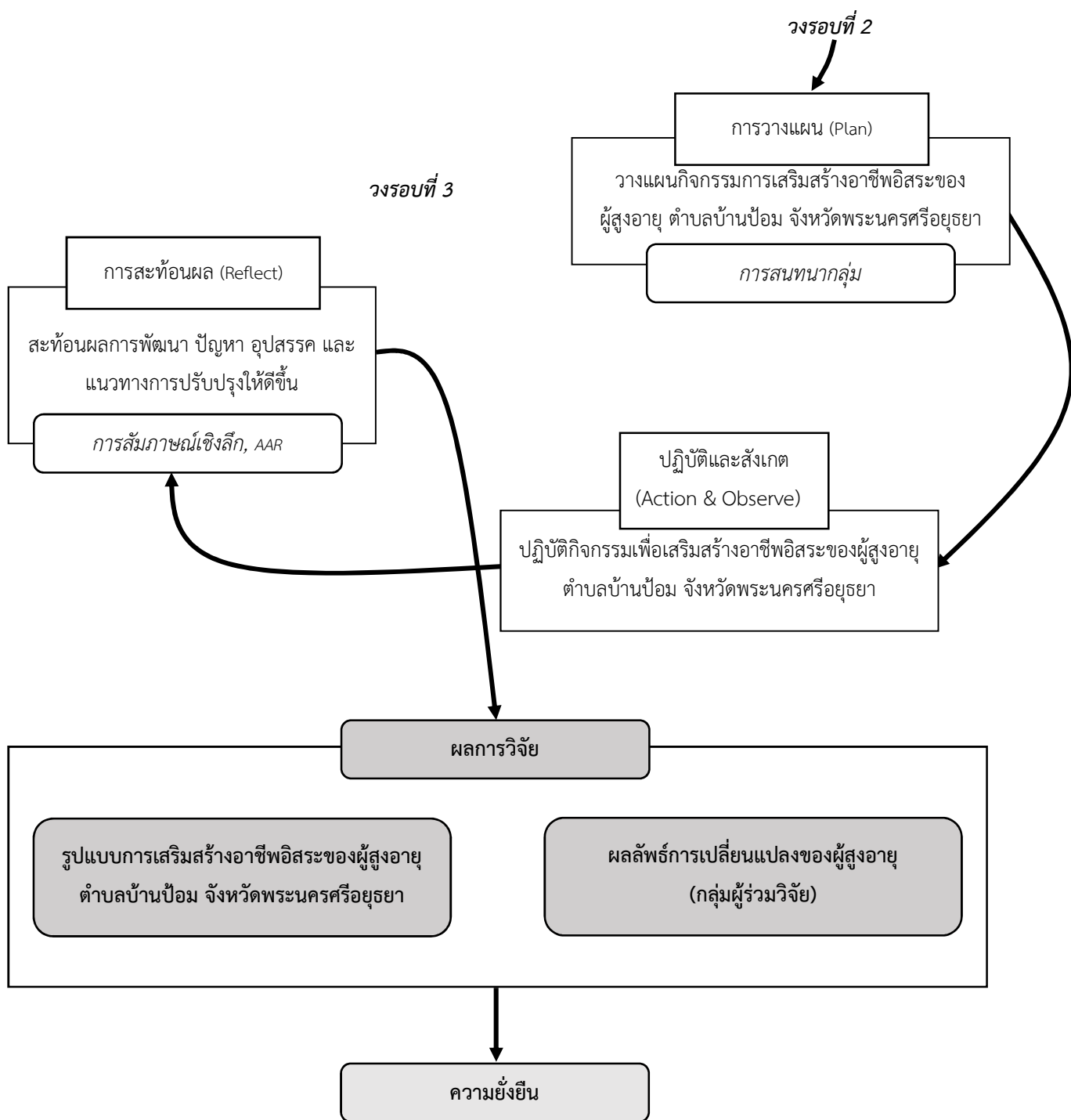
ช่วงที่ 1 ก่อนเข้าสู่ช่วงปฏิบัติการวิจัย

ระยะดำเนินการวิจัยแบบมีส่วนร่วม

ช่วงที่ 2 ปฏิบัติการ

ภาพประกอบที่ 2.2
กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) วัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาความต้องการของผู้สูงอายุในการพัฒนาอาชีพอิสระเพื่อสร้างรายได้ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 2) เพื่อพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 3) เพื่อนำเสนอรูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยนำเสนอวิธีการดำเนินการวิจัย โดยมีรายละเอียดในการดำเนินการในประเด็นต่างๆ ดังนี้

ตอนที่ 1 พื้นที่ดำเนินการวิจัย และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินการวิจัย

ตอนที่ 2 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

ตอนที่ 3 การเก็บรวบรวมข้อมูลและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ตอนที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ตอนที่ 5 การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

ตอนที่ 6 จรรยาบรรณในการวิจัย

3.1 ตอนที่ 1 พื้นที่ดำเนินการวิจัย และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินการวิจัย

พื้นที่ในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้แก่ พื้นที่ดำเนินการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (ชุมชนบ้านป้อม ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา) ดังได้นำเสนอรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1.1 พื้นที่ในการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ตำบลบ้านป้อมเป็น 1 ใน 21 ตำบล ในเขตการปกครองของอำเภอเมืองพระนครศรีอยุธยา ดังที่กล่าวไปแล้วนั้นตำบลบ้านป้อมเดิมเคยอยู่เป็นบริเวณพื้นที่เดียวกับตำบลปากกราน โดยมีชื่อว่า **บริเวณป้อมปราการ** ที่มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา แต่ถูกแบ่งเขตการปกครองแยกจากกัน ตำบลบ้านป้อม ได้ชื่อว่า “บ้านป้อม” เนื่องจากในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นบริเวณที่ตั้งของป้อมค่าย

ที่สำคัญๆ และป้อมปืนหลายแห่ง บริเวณนี้ยังเป็นสถานที่ตั้งค่ายกองทัพของพม่า ในปี พ.ศ. 2309 โดยเฉพาะตรงบริเวณเจดีย์ศรี-สุริโยทัย เพื่อใช้เป็นที่ตั้งปืนใหญ่ยิงสู้วังหลังของกรุงศรีอยุธยา ในปัจจุบันพื้นที่ของตำบลทั้งหมดมีโดยรวมประมาณ 15.15 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 9,466 ไร่ ลักษณะภูมิประเทศของตำบลส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม อยู่บริเวณเลียบริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาทางทิศตะวันออก มีคลองธรรมชาติไหลผ่าน 6 สาย ได้แก่ คลองลาว คลองมะขามเทศ คลองแกลบ คลองวัดไชย คลองปากบาง และคลองวัดกุฎี ตำบลมีถนน 3 สายหลักตัดผ่าน คือ ถนนสาย 347 และถนนสาย 3412 และถนนสาย 3263 ถนนเหล่านี้เอื้อให้ชุมชนสามารถเชื่อมโยงกับท้องที่อื่นๆ ได้อย่างสะดวก อย่างไรก็ตามพื้นที่ตำบลหลายส่วนโดยเฉพาะที่ติดกับแม่น้ำเจ้าพระยา มีความเสี่ยงที่จะเกิดอุทกภัย และน้ำท่วมขังในช่วงฤดูน้ำหลาก

ตำบลบ้านป้อมมีพื้นที่ความรับผิดชอบ จำนวน 11 หมู่บ้าน จำนวนครัวเรือนรวมทั้งสิ้น 2,407 ครัวเรือน บ้านเรือนส่วนใหญ่เป็นบ้านไม้ยกพื้นสูง เกาะกลุ่มกันของเครือญาติ กระจายตัวตามริมแม่น้ำเจ้าพระยา คลองต่างๆ และถนนในตำบล บ้านเรือนจำนวนมากยังคงเป็นเรือนไทยที่มีมาตั้งแต่ในอดีตและได้มีการปรับปรุงมาอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังมีบ้านเรือนที่ปลูกสร้างในรูปแบบสมัยใหม่อยู่อีกด้วย ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้าง ทำงานโรงงาน ค้าขาย ทำนา ทำการเกษตร รับราชการ และทำธุรกิจส่วนตัว เมื่อสำรวจอาชีพอิสระของผู้สูงอายุพบความหลากหลาย ตามผลผลิตจากการเกษตรที่มีในชุมชน ดังนี้ การทำเกษตรปลอดสารพิษ การทำน้ำพริกไข่เค็ม ขนมหวาน ผลไม้ดอง และงานฝีมือในชุมชนเช่น จักสาน เป็นต้น ทั้งนี้ การศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกพื้นที่วิจัยและผู้ร่วมวิจัย ดังนี้

3.1.1.1 เกณฑ์ในการคัดเลือกพื้นที่วิจัย

พื้นที่วิจัยในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยเลือกตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นพื้นที่หลักในการวิจัย เนื่องจากพื้นที่นี้เป็นพื้นที่ที่เป็นไปตามเกณฑ์ในการคัดเลือกพื้นที่สนามวิจัย กล่าวคือ เป็นพื้นที่ที่มีนักวิจัยชุมชน (กลุ่มปฏิบัติการวิจัย) เป็นผู้ร่วมวิจัย โดยเฉพาะงานวิจัยเกี่ยวกับบริบทชุมชน ทั้งงานวิจัยที่บุคคลภายนอกเข้ามาดำเนินการ และงานวิจัยที่ชาวบ้านเป็นผู้ร่วมวิจัย หรือได้แสดงบทบาทเป็นนักวิจัยชุมชนที่ดำเนินการวิจัยร่วมกับทีมวิจัย ที่เป็นหน่วยงานของภาครัฐ หน่วยงานที่เป็นองค์กรภาคเอกชน และโหนด อีกทั้งผู้สูงอายุในชุมชน ที่เป็นกลุ่มปฏิบัติการวิจัยหรือผู้ร่วมวิจัย ยังได้มีการพัฒนาเสริมสร้างทักษะการเป็นนักวิจัยชุมชนจากโหนดพระนครศรีอยุธยา นอกจากนี้พื้นที่นี้ ยังเป็นพื้นที่ที่ผู้วิจัยได้เลาะลงพื้นที่ทำการวิจัย จึงทำให้มีสัมพันธภาพอันดีกับคนในพื้นที่ และเห็นโอกาส และศักยภาพของคในชุมชนด้านความร่วมมือในการทำการวิจัย ดังนั้นพื้นที่

ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จึงเป็นพื้นที่ที่มีความเหมาะสม มีศักยภาพและความพร้อมที่จะได้รับการเสริมสร้างอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

3.1.1.2 ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้มีผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการวิจัย จำนวน 2 กลุ่ม ได้แก่ ผู้ร่วมวิจัย หรือกลุ่มปฏิบัติการวิจัย ซึ่งเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลักในการวิจัยครั้งนี้ เป็นผู้ร่วมดำเนินการวิจัยตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดการวิจัย ในขั้นของการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมวิเคราะห์ และร่วมรับผลประโยชน์จากงานวิจัย และกลุ่มที่ 2 คือ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการวิจัย เป็นผู้ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการวิจัยและผู้ร่วมกิจกรรมที่ผู้ร่วมวิจัยได้ดำเนินการตามวงรอบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผู้ร่วมวิจัย ซึ่งเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลักในการวิจัยครั้งนี้ คือ กลุ่มผู้สูงอายุ ที่อยู่ที่ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 26 คน โดยผู้วิจัยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ร่วมวิจัยในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

- 1) เป็นผู้ที่เคยเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ร่วมกับหน่วยงานต่างๆ เช่น หน่วยงานระดับจังหวัด หน่วยงานระดับท้องถิ่น เป็นต้น
- 2) มีคุณสมบัติเบื้องต้นตามแบบสำรวจความต้องการประกอบอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ
- 3) เป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- 4) เป็นผู้อ่านออกเขียนได้ และสามารถสื่อสารกับบุคคลอื่นได้
- 5) เป็นผู้ได้รับการยอมรับจากชุมชน เนื่องจากการดำเนินการวิจัยโดยอาศัยวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในระหว่างดำเนินการนั้นจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากสมาชิกกลุ่ม ทั้งในฐานะผู้ร่วมกิจกรรมและผู้ให้ข้อมูล
- 6) มีความสมัครใจเข้าร่วมการวิจัยตลอดระยะเวลาที่ดำเนินการวิจัย

3.1.1.3 บทบาทของผู้วิจัย

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยประยุกต์ใช้แนวทางการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยลักษณะสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ตามแนวคิดของ Creswell, 2002¹ คือ 1) มีจุดเน้นไปสู่การนำไปปฏิบัติ 2) ดำเนินการวิจัยมีการปฏิบัติร่วมกันระหว่างนักวิจัยและผู้ที่เกี่ยวข้อง 3) เป็นความร่วมมือกันระหว่างนักวิจัยผู้ร่วมวิจัย 4) เป็นกระบวนการที่เป็นพลวัตเป็นเกลียวปฏิสัมพันธ์ที่มีกระบวนการย้อนกลับและนำไปสู่การพัฒนาขึ้นไปจากผลสะท้อนของสิ่งที่เป็นปัญหาการเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติ 5) การพัฒนาแผนการดำเนินงานต้องสามารถนำไปปฏิบัติได้ 6) มีการนำเสนอผลการวิจัยต่อผู้เกี่ยวข้อง ดังนั้นบทบาทของผู้วิจัยจึงไม่ใช่เพียงผู้เข้าไปเก็บข้อมูล สร้างกิจกรรมให้กับผู้ร่วมวิจัยหรือกลุ่มปฏิบัติการวิจัย และนำผลมาวิเคราะห์และเขียนรายงานการวิจัย อย่างเช่นการวิจัยรูปแบบอื่น บทบาทการวิจัยของผู้วิจัย ในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้มีดังต่อไปนี้

1) กระตุ้นให้เกิดการดำเนินการในแต่ละขั้นของการวิจัย โดยการวิจัยครั้งนี้บทบาทสำคัญอยู่ที่ ผู้ร่วมวิจัย หรือกลุ่มปฏิบัติการวิจัย ในการคิดวางแผน ลงมือปฏิบัติ และการสะท้อนผลการปฏิบัติ เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงการดำเนินการกิจกรรมการเสริมสร้างอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยเฉพาะในระยะเริ่มต้น ที่ผู้ร่วมวิจัยหรือกลุ่มปฏิบัติการวิจัย ยังไม่คุ้นเคยกับการดำเนินการด้วยตัวเองทั้งหมด ผู้วิจัยจึงทำหน้าที่ในการกระตุ้น และจุดประกาย เพื่อให้เกิดการสร้างการเรียนรู้ของผู้ร่วมวิจัยหรือกลุ่มปฏิบัติการวิจัย

2) เป็นพี่เลี้ยงในการหนุนเสริมในการปฏิบัติกิจกรรมในแต่ละวงรอบของการวิจัย เมื่อผู้ร่วมวิจัยได้วางแผนกิจกรรมแล้ว เมื่อเข้าสู่วงจรการปฏิบัติ ผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงให้แก่ผู้ร่วมวิจัยหรือกลุ่มปฏิบัติการวิจัยในการหนุนเสริมการดำเนินกิจกรรม โดยมีบทบาทเป็นผู้ให้คำปรึกษา ให้กำลังใจในการปฏิบัติกิจกรรมร่วมกับผู้ร่วมวิจัยหรือกลุ่มปฏิบัติการวิจัย ร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และให้ข้อเสนอแนะในการดำเนินกิจกรรมแก่ผู้ร่วมวิจัยหรือกลุ่มปฏิบัติการวิจัย ทำหน้าที่ประสานภาคีเครือข่ายที่ผู้ร่วมวิจัยหรือกลุ่มปฏิบัติการวิจัยไม่สามารถเข้าถึงได้ เช่น องค์กรระดับจังหวัด องค์กรภาคีวิชาการ และสนับสนุนองค์ความรู้ทางวิชาการที่ผู้ร่วมวิจัยหรือกลุ่มปฏิบัติการวิจัยต้องการ เช่น องค์ความรู้เรื่องการปฏิบัติ การวิจัยแบบมีส่วนร่วม องค์ความรู้ด้านการประเมินคุณค่าทางโภชนาการ องค์ความรู้ด้านการถอดบทเรียน หรือการนำเสนอองค์ความรู้สู่สาธารณะ เป็นต้น

3) สังเกตและร่วมสะท้อนผลการปฏิบัติ ผู้วิจัยมีบทบาทในการสังเกตการดำเนินกิจกรรมในระหว่างที่ผู้ร่วมวิจัยหรือกลุ่มปฏิบัติการวิจัยปฏิบัติกิจกรรมในแต่ละวงรอบ และร่วมสะท้อนผลการปฏิบัติ ในมุมมองของผู้วิจัย เพื่อเป็นแนวทางในการนำไปปรับปรุงกิจกรรม ในวงรอบต่อไป

---

¹ Creswell, J.W., *Educational Research: Planning, Conducting and Evaluating Quantitative and Qualitative Research*, (New Jersey: Merrill Prentice Hall, 2002).

อย่างไรก็ตาม บทบาทของผู้วิจัยค่อยๆ ลดลงเมื่อผู้ร่วมวิจัยหรือกลุ่มปฏิบัติการวิจัยสามารถดำเนินกิจกรรมได้ด้วยตัวเอง ผู้วิจัยเข้าไปมีบทบาทมากในวงรอบที่ 1 พร้อมๆ กับการฝึกฝนและเสริมสร้างการเรียนรู้ให้แก่ผู้ร่วมวิจัย ให้สามารถดำเนินการได้ด้วยตัวเอง เช่น การเป็นผู้นำในการวางแผน การสะท้อนผลการปฏิบัติเพื่อในวงรอบต่อไป ผู้วิจัยค่อยๆ ลดบทบาทในแต่ละส่วนของตนเองลง เพื่อให้ผู้ร่วมวิจัยหรือกลุ่มปฏิบัติการวิจัยได้แสดงบทบาทได้อย่างเต็มความสามารถ และเมื่อผู้วิจัยถอนตัวออกมาแล้ว ผู้ร่วมวิจัยหรือกลุ่มปฏิบัติการวิจัยสามารถดำเนินบทบาทในการขับเคลื่อนชุมชนต่อไปได้ด้วยตัวเอง ผู้วิจัยอยู่ในฐานะเป็นที่ปรึกษาและหนุนเสริมองค์ความรู้ทางวิชาการให้แก่ผู้ร่วมวิจัยหรือกลุ่มปฏิบัติการวิจัยต้องการ

3.2 ตอนที่ 2 ขั้นตอนดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 2 ระยะ คือ ก่อนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และระยะการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีรายละเอียดดังนี้

3.2.1 ระยะที่ 1 ก่อนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ในระยะนี้ เป็นการศึกษาก่อนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อการเสริมสร้างอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นการสำรวจสภาพชุมชน และความต้องการการมีอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ในพื้นที่ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยศึกษาจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ตำบลบ้านป้อม จำนวน 2 เรื่อง ได้แก่ การสำรวจสุขภาพและเศรษฐกิจของชุมชน และโครงการการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการทำมาหากินโดยการสร้างมูลค่าเพิ่มบนฐานทรัพยากรและภูมิปัญญาของชุมชนที่เหมาะสมกับกลุ่มผู้มีรายได้น้อย ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เมื่อได้ข้อมูลแล้วผู้วิจัยนำเสนอข้อมูล 3 ประเด็น ได้แก่ 1) ผู้สูงอายุแยกตามสถานะทางเศรษฐกิจและสุขภาพ 2) การทำอาชีพเสริมของผู้สูงอายุ 3) การทำงานร่วมกับโหนดพระนครศรีอยุธยา เพื่อนำข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษามาส่งต่อสู่ผู้ร่วมวิจัย โดยฉายภาพให้ผู้ร่วมวิจัยเห็นภาพชุมชนของตนเอง และผลการทำงานร่วมกับหน่วยงานภาคเอกชน อันเป็นการสร้างความเข้าใจในชุมชนของตนเอง เป็นการสร้างแรงบันดาลใจและกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมในการดำเนินการวิจัยเพื่อการเสริมสร้างอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยนำเสนอให้เห็นภาพตั้งแต่ต้นทางของกระบวนการ และปลายทางเมื่อดำเนินการพัฒนาจนประสบความสำเร็จแล้ว รวมถึง

ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในระหว่างการดำเนินการวิจัย เพื่อเป็นข้อควรระวังในการดำเนินการ เพื่อการเสริมสร้างอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยาในครั้งนี้ และนำข้อค้นพบมาเป็นแนวทางในการดำเนินการเพื่อการเสริมสร้างอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

3.2.2 ระยะเวลาที่ 2 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อการเสริมสร้างอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ในการศึกษาระยะที่ 2 ผู้วิจัยได้แบ่งการดำเนินการวิจัยในขั้นตอนนี้ออกเป็น 2 ช่วงดังนี้

3.2.2.1 ศึกษาสถานการณ์ความต้องการการมีอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ในพื้นที่ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

การศึกษาดูสถานการณ์ความต้องการการมีอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ในพื้นที่ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สถานการณ์ความต้องการการมีอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ในพื้นที่ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

1) ผู้วิจัยลงพื้นที่แนะนำตัวกับผู้ร่วมวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ดำเนินการวิจัยในพื้นที่ เป็นการสร้างสัมพันธภาพ สร้างความคุ้นเคยกับพื้นที่ดำเนินการวิจัย รวมทั้งเป็นการเตรียมพื้นที่สำหรับดำเนินการวิจัย

2) ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการเสริมสร้างอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และโครงการวิจัยในพื้นที่ทั้งจากการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง และการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

3) สืบหาความต้องการการมีอาชีพอิสระของผู้สูงอายุเบื้องต้น กับผู้สูงอายุในพื้นที่ เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการนำไปคัดเลือกผู้ร่วมวิจัย และสัมภาษณ์เพิ่มเติมเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่สะท้อนความคิด ความเชื่อ ความรู้สึก รวมถึงความรู้และประสบการณ์ เพื่อนำมาเป็นข้อมูลสถานการณ์ ใช้ในการประกอบการตัดสินใจการคัดเลือกผู้วิจัย

4) การศึกษาดูสถานการณ์ความต้องการการมีอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ในพื้นที่ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

4.1) ทำการสนทนากลุ่มกับผู้ร่วมวิจัย และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชนกับการพัฒนาอาชีพอิสระของผู้สูงอายุในชุมชนและผู้ร่วมวิจัย ได้สะท้อนถึงสถานการณ์ความต้องการการมีอาชีพอิสระของผู้สูงอายุในพื้นที่ ทั้งอดีต ปัจจุบัน และความต้องการในอนาคต รวมถึงการส่งเสริมอาชีพอิสระของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในชุมชน

4.2) สัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ร่วมวิจัย และคนในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ เพื่อศึกษาบริบทชุมชนอย่างรอบด้าน ทั้งเศรษฐกิจ วัฒนธรรม สังคม สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรชุมชน รวมถึงสถานการณ์การทำอาชีพอิสระในชุมชน ทุกหมู่ของตำบลบ้านป้อมว่าเป็นอย่างไร โดยทำการสัมภาษณ์ผู้ร่วมวิจัยและผู้นำชุมชนทั้งผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

5) ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลการศึกษาบริบท และสถานการณ์ความต้องการการมีอาชีพอิสระของผู้สูงอายุในพื้นที่ ก่อนสะท้อนผลการศึกษาสู่ผู้ร่วมวิจัย

6) ผู้วิจัยสะท้อนผลการศึกษาสถานการณ์ความต้องการการมีอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ทั้งในมิติสถานการณ์ในอดีต ปัจจุบัน และความต้องการในการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ

7) คัดเลือกผู้ร่วมวิจัย และกำหนดประเด็นความต้องการในการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ โดยในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยรับสมัครและคัดเลือกนักวิจัยชุมชนหรือผู้ร่วมวิจัย จากเกณฑ์ที่กำหนดและทำการสัมภาษณ์เพิ่มเติมถึงความพร้อมในการเข้าร่วมโครงการวิจัย โดยผู้ร่วมวิจัยที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์การคัดเลือกจำนวน 26 คน จากจำนวนนักวิจัยชุมชน หรือผู้ร่วมวิจัยที่ทำแบบสำรวจและร่วมฟังผลการสะท้อนผลการศึกษาสถานการณ์ความต้องการการมีอาชีพอิสระของผู้สูงอายุทั้งสิ้นจำนวน 39 คน เมื่อได้ผู้ร่วมวิจัยที่จะร่วมดำเนินการวิจัยแล้ว ผู้วิจัยดำเนินการเพื่อนำไปสู่การระบุปัญหา และสิ่งที่ต้องการพัฒนาดังนี้

7.1) ผู้ร่วมวิจัยร่วมกันกำหนดประเด็นความต้องการในการเสริมสร้างอาชีพอิสระของผู้สูงอายุจากผลการศึกษาสถานการณ์ในอดีต หรือสถานการณ์ที่เป็นอยู่ นำไปสู่สิ่งที่อยากจะพัฒนา และต่อยอดเพิ่มเติมโดยผู้ร่วมวิจัยได้กำหนดประเด็นที่อยากจะพัฒนา ได้แก่ 1) พัฒนาการการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ดำเนินการตามวงจรการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ครอบคลุมการสร้างความรู้ ความเข้าใจในการการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และ 2) พัฒนาส่งต่อองค์ความรู้สู่สาธารณะ ทั้งในมิติเนื้อหาองค์ความรู้ วิธีการส่งต่อองค์ความรู้ พื้นที่ในการส่งต่อองค์ความรู้ และการเชื่อมโยงเพื่อสร้างเครือข่าย

7.2) ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย ร่วมกันกำหนดการเปลี่ยนแปลงที่ต้องการเห็นเพื่อนำไปสู่การระบุประเด็นที่ต้องการพัฒนา โดยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันวิเคราะห์และกำหนดการเปลี่ยนแปลงที่ต้องการผ่านการเสริมสร้างการเรียนรู้ใน 3 ประเด็น ได้แก่ 1) ค้นพบศักยภาพของตนเอง ทำให้ชุมชนมีอาชีพเสริมภายใต้บริบทของชุมชน มีรายได้เศรษฐกิจดีขึ้น 2) มีความรู้ในการปฏิบัติตามกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 3) มีกลไกในการส่งเสริมในการทำอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ

เมื่อผู้ร่วมวิจัย ได้ประเด็นที่ต้องการเปลี่ยนแปลงแล้ว ผู้วิจัยจึงได้เริ่มเข้าสู่การดำเนินการในช่วงที่ 2 คือ ช่วงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังได้เสนอในหัวข้อต่อไป

3.2.2.2 ช่วงปฏิบัติการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ในขั้นของการปฏิบัติการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

1) ขั้นวางแผน (Plan)

ผู้วิจัยได้วางแผนในวงรอบที่ 1 โดยการฉายภาพประเด็นที่ผู้ร่วมวิจัยต้องการเห็น เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทั้ง 3 ประเด็น ได้แก่ 1) ค้นพบศักยภาพของตนเอง ทำให้ชุมชนมีอาชีพเสริมภายใต้บริบทของชุมชน มีรายได้เศรษฐกิจดีขึ้น 2) มีความรู้ในการปฏิบัติตามกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 3) มีกลไกในการส่งเสริมในการทำอาชีพอิสระของผู้สูงอายุเพื่อเป็นการทบทวนประเด็นที่ต้องการเสริมสร้างอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อให้นักวิจัยชุมชนหรือผู้ร่วมวิจัยเห็นภาพความสำเร็จในการใช้กระบวนการวิจัยในการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้ร่วมวิจัยเห็นกระบวนการดำเนินการวิจัย และเป็นการกระตุ้นให้ผู้ร่วมวิจัยเห็นความสำคัญของกระบวนการวิจัยเกิดพลังในการพัฒนาศักยภาพตนเองเพื่อนำศักยภาพมาใช้ในการเสริมสร้างอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ

จากนั้นผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันวางแผนโดยเริ่มจากการกำหนดผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงในแต่ละประเด็นทั้งผลลัพธ์ระยะสั้น และผลลัพธ์ระยะยาว และกำหนดกิจกรรมที่ต้องการดำเนินการเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ต้องการทั้ง 3 ประเด็น ได้แก่ 1) ค้นพบศักยภาพของตนเอง ทำให้ชุมชนมีอาชีพเสริมภายใต้บริบทของชุมชน มีรายได้เศรษฐกิจดีขึ้น 2) มีความรู้ในการปฏิบัติตามกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 3) มีกลไกในการส่งเสริมในการทำอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ โดยขั้นนี้ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ รายละเอียดของกิจกรรมระยะเวลาในการดำเนินกิจกรรม ผู้รับผิดชอบ โดยกิจกรรมการเรียนรู้ที่นำไปสู่ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่คาดหวังที่ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันวางแผนในช่วงเริ่มต้นของวงจรการปฏิบัติการ 8 กิจกรรม เพื่อนำไปสู่ขั้นตอนการปฏิบัติและสังเกตต่อไป ดังแสดงในตารางที่ 3.1

ตารางที่ 3.1

การวางแผนกิจกรรมปฏิบัติการเพื่อนำไปสู่ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่คาดหวัง

ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่คาดหวัง	กิจกรรม
1) ค้นพบศักยภาพของตนเอง ทำให้ชุมชนมีอาชีพเสริมภายใต้บริบทของชุมชน มีรายได้เศรษฐกิจดีขึ้น	กิจกรรมกระตุ้นจิตสำนึกสร้างแรงบันดาลใจในการประกอบอาชีพอิสระผู้สูงอายุ กิจกรรมเรียนรู้ปัญหาและพัฒนากิจกรรมตามแผนชุมชน
2) มีความรู้ในการปฏิบัติตามกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	กิจกรรมรวมพลังภาคีเครือข่ายในชุมชน กิจกรรมศึกษาดูงานพื้นที่ต้นแบบ กิจกรรมพัฒนาอาหารภูมิปัญญา
3) กลไกในการส่งเสริมในการทำอาชีพอิสระผู้สูงอายุ	กิจกรรมพัฒนากลไกในการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุด้านการตลาด กิจกรรมทบทวนสูตรอาหารภูมิปัญญา และการพัฒนาสูตรอาหารให้เป็นเมนูสุขภาพ กิจกรรมวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการเมนูสุขภาพ และการทำ Sensory Analysis อาหารภูมิปัญญาเพื่อตอบโจทย์ความต้องการของคนรุ่นใหม่

2) การปฏิบัติการและสังเกต (Action and Observe) เป็นขั้นตอนที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเริ่มปฏิบัติตามแผนที่วางแผนไว้ โดยในขั้นนี้ผู้ร่วมวิจัยปฏิบัติกิจกรรมเพื่อการเสริมสร้างอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยาตามกิจกรรมดำเนินการ โดยในขณะที่ปฏิบัติกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ทำการสังเกตพฤติกรรมของผู้เข้าร่วมกิจกรรมรวมถึงเงื่อนไขต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการทำกิจกรรมว่าเป็นอย่างไร โดยในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการ 3 รอบ โดยเมื่อเสร็จสิ้นแต่ละวงรอบ ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันสะท้อนผลจากกิจกรรมว่าผลลัพธ์เป็นอย่างไร นำไปสู่ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่คาดหวังหรือไม่ อย่างไร เพื่อนำไปสู่การวางแผนและกำหนดกิจกรรมการดำเนินการในวงรอบถัดไป โดยในแต่ละวงรอบประกอบด้วยกิจกรรมดังต่อไปนี้

วงรอบที่ 1 กิจกรรมสร้างแรงบันดาลใจในการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ กิจกรรมกระตุ้นจิตสำนึกสร้างแรงบันดาลใจในการประกอบอาชีพอิสระผู้สูงอายุ และกิจกรรมเรียนรู้ ปัญหาและพัฒนากิจกรรมตามแผนชุมชน

วงรอบที่ 2 กิจกรรมรวมพลังภาคีเครือข่ายในชุมชน กิจกรรมศึกษาดูงานพื้นที่ ต้นแบบ และกิจกรรมพัฒนาอาหารภูมิปัญญา

วงรอบที่ 3 กิจกรรมพัฒนากลไกในการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุด้านการตลาด กิจกรรมทบทวนสูตรอาหารภูมิปัญญา และการพัฒนาสูตรอาหารให้เป็นเมนูสุขภาพ และกิจกรรม วิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการเมนูสุขภาพ และการทำ Sensory Analysis อาหารภูมิปัญญาเพื่อตอบ โจทย์ความต้องการของคนรุ่นใหม่

3) การสะท้อนผลจากการปฏิบัติ (Reflect) เป็นการสะท้อนผลของผู้ร่วมวิจัย หลัง การปฏิบัติการณ์นี้เป็นการสะท้อนทั้งระดับบุคคล และระดับกลุ่ม เพื่อนำไปสู่การวางแผนกิจกรรมใน วงรอบต่อไป จากนั้นจึงเข้าสู่การปฏิบัติ การสังเกต และสะท้อนผลการปฏิบัติอีกครั้งในวงรอบที่ 2 และ 3

สำหรับการดำเนินการในระยะที่ 2 นี้ผู้วิจัยดำเนินการ 3 วงรอบ จนมั่นใจว่าเกิด การสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุที่เหมาะสม ทั้งนี้ หลังจากผู้วิจัยดำเนินการวิจัย ได้ดำเนินการ 2 ระยะแล้ว ผู้วิจัยได้ถอนตัวออกจากพื้นที่วิจัย เพื่อให้ผู้ร่วมวิจัยได้ดำเนินการต่อไปในวงรอบต่อไป เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน โดยผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้ให้การช่วยเหลือ แนะนำตามความเหมาะสม ซึ่งผู้ร่วมวิจัยต้องสามารถดำเนินกิจกรรมได้ด้วยตนเอง เพื่อขับเคลื่อนการสร้างเสริมอาชีพอิสระของ ผู้สูงอายุได้อย่างเป็นรูปธรรมและมีความยั่งยืนต่อไป

เมื่อเสร็จสิ้นวงรอบของการวิจัยที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเห็นว่าเกิดแนวทางการ เสริมสร้างอาชีพอิสระของผู้สูงอายุที่เหมาะสม สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้จริงแล้ว ผู้วิจัยจึงได้ ดำเนินการสังเคราะห์แนวทาง/รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ

3.2.3 การสังเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ

ในขั้นของการสังเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยดังนี้

3.2.3.1 วิเคราะห์กิจกรรมที่ประสบความสำเร็จ และผลลัพธ์จากกิจกรรมเพื่อนำ ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงจากกิจกรรมที่ดำเนินการแล้วประสบความสำเร็จเพื่อนำมาสังเคราะห์เป็น รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัด พระนครศรีอยุธยา

3.2.3.2 สังเคราะห์ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงจากการดำเนินกิจกรรมทั้ง 3 วงรอบ โดยเชื่อมโยงกระบวนการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ รวมถึงเชื่อมโยงกับข้อค้นพบจากการวิจัยในพื้นที่ นำมาเป็นส่วนหนึ่งของการออกแบบการปฏิบัติกิจกรรมเพื่อการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

3.2.3.3 สังเคราะห์เป็นรูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่มาจากความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุและผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลง

3.3 ตอนที่ 3 การเก็บรวบรวมข้อมูลและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.3.1 แนวทางการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ดำเนินการโดยอาศัยแนวทางการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยมุ่งเน้นให้เกิดการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ อันเป็นการเปลี่ยนแปลงความรู้ ความเข้าใจ อารมณ์ ความรู้สึก และพฤติกรรม เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลมีลักษณะแบบเป็นพลวัต และใช้เครื่องมือที่หลากหลายเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนสมบูรณ์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตารางที่ 3.2

แนวทางการเก็บรวบรวมข้อมูล

วัตถุประสงค์การวิจัย	ผู้มีส่วนร่วม	เทคนิคที่ใช้	เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล
1. เพื่อศึกษาความต้องการของผู้สูงอายุในการพัฒนาอาชีพอิสระเพื่อสร้างรายได้ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	-ผู้วิจัย -ผู้ร่วมวิจัย -สมาชิกในชุมชน (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัย)	-การสัมภาษณ์เชิงลึก -การสนทนากลุ่ม -การสังเกตบริบทที่เกี่ยวข้อง -เทคนิค AIC -ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องในพื้นที่วิจัย	-แนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม -แนวคำถามสัมภาษณ์
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบล	-ผู้วิจัย -ผู้ร่วมวิจัย -ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่วิจัย	-การสัมภาษณ์เชิงลึก -การทบทวนผลหลังการปฏิบัติ (AAR)	-แนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม -แนวคำถามสัมภาษณ์

วัตถุประสงค์การวิจัย	ผู้มีส่วนร่วม	เทคนิคที่ใช้	เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล
บ้านป้อม จังหวัด พระนครศรีอยุธยา	-งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ ระบบและกลไกการ เสริมสร้างอาชีพอิสระของ ผู้สูงอายุ	-การสังเกตบริบทที่ เกี่ยวข้อง -การสะท้อนผลของ กิจกรรมที่ประสบ ความสำเร็จ	
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบการ สร้างเสริมอาชีพอิสระ ของผู้สูงอายุตำบลบ้าน ป้อม จังหวัด พระนครศรีอยุธยา	-ผู้วิจัย -ผู้ร่วมวิจัย	-การสัมภาษณ์เชิงลึก -การทบทวนผลหลังการ ปฏิบัติ (AAR) -การสังเกตบริบทที่ เกี่ยวข้อง -การสะท้อนผลของ กิจกรรมที่ประสบ ความสำเร็จ -การสร้างตารางเมท ริกซ์การสังเคราะห์เพื่อ พิจารณาองค์ความรู้ ร่วมกัน	-แนวคำถามสำหรับการ สนทนากลุ่ม -แนวคำถามสัมภาษณ์

3.3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษานี้ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย โดยเฉพาะเครื่องมือในการเก็บข้อมูลคุณภาพเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกและกว้าง เพียงพอต่อการนำมาวิเคราะห์ผลการวิจัย โดยผู้วิจัยมีเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยดังนี้

3.3.2.1 แนวคำถามเพื่อศึกษาสถานการณ์ความต้องการการประกอบอาชีพเสริมของผู้สูงอายุ

การศึกษาสถานการณ์ ความต้องการการประกอบอาชีพเสริมผู้สูงอายุผู้วิจัยทำการศึกษาทั้งสถานการณ์ในอดีตสถานการณ์ในปัจจุบันและสถานการณ์ด้านศักยภาพการทำอาชีพเสริมของผู้สูงอายุในชุมชน โดยผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการศึกษาสถานการณ์ความต้องการอาชีพเสริมของผู้สูงอายุ ได้แก่ แบบสำรวจความต้องการการมีอาชีพเสริมของผู้สูงอายุ แนวคำถามการสัมภาษณ์เชิงลึก แนวคำถามการสนทนากลุ่มโดยตัวอย่างเครื่องมือในการศึกษาสถานการณ์ความต้องการผู้สูงอายุ และประสบการณ์การทำงานชุมชน นำเสนอดังต่อไปนี้

แบบสำรวจความต้องการทำงานอิสระของผู้สูงอายุ

คำชี้แจง แบบสำรวจนี้ใช้สำหรับนักวิจัยชุมชน/ผู้ร่วมวิจัยใช้สำรวจตนเองเบื้องต้นในการต้องการมีงานทำโปรดทำเครื่องหมาย ลงในช่องที่ตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุด

1. ชื่อ-สกุล นาย นาง นางสาว

2. อายุ.....ปี

3. ที่อยู่ปัจจุบันที่ติดต่อได้ บ้านเลขที่.....หมู่.....ซอย.....ถนน.....
แขวง/ตำบล.....เขต/อำเภอ.....จังหวัด.....
รหัสไปรษณีย์.....

4. ระดับการศึกษาสูงสุด.....

5. ท่านมีเงินออมหรือไม่ มี ไม่มี

6. ความต้องการหางานทำและการประกอบอาชีพ

งานชั่วคราวหรือทำแบบสัญญาระยะสั้น (ระยะเวลา.....วัน/เดือน/ปี)

งานแบบบางเวลา (Part Time) (.....ชั่วโมง/วัน)

งานรับงานไปทำที่บ้าน ระบุ.....

7. ความต้องการให้หน่วยงานภาครัฐเข้ามาช่วยเหลือ

มีความต้องการ ไม่ต้องการ

เงินทุน เพื่อ.....

สาธารณสุข เรื่อง.....

อื่นๆ ระบุ.....

ภาพประกอบที่ 3.1

แบบสำรวจความต้องการทำงานอิสระของผู้สูงอายุ

ตารางที่ 3.3

แนวคำถามการศึกษาสถานการณ์ความต้องการการประกอบอาชีพเสริมของผู้สูงอายุ

ประเด็นหลัก	ตัวอย่างแนวคำถาม
แนวคำถามสนทนากลุ่ม สถานการณ์ชุมชนในอดีต	-ความเป็นมาของชุมชนในอดีตเป็นอย่างไร -อาชีพอิสระของผู้สูงอายุในชุมชนในอดีตคืออาชีพอะไรบ้าง -ที่ผ่านมาใครหรือหน่วยงานใดมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุในชุมชน -ชุมชนมีการประกอบอาชีพเสริมอะไร อย่างไร -ที่ท่านมีหน่วยงานใดบ้างมีส่วนร่วมในการสร้างเสริมอาชีพให้ผู้สูงอายุ
สถานการณ์ชุมชนในปัจจุบัน	-ปัจจุบันท่านมีส่วนร่วมในการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุในชุมชนอย่างไร -ปัญหา อุปสรรค หรือข้อจำกัดในการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุเป็นอย่างไร -ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุอย่างไร -บทบาทของผู้ร่วมวิจัยเป็นอย่างไร -สิ่งที่ควรพัฒนาเพิ่มเติมเพื่อให้การวิจัยการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุประสบความสำเร็จมีอะไรบ้าง และทำอย่างไร
แนวคำถามการสัมภาษณ์เชิงลึก แนวทางการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ	-ในมุมมองของท่านคิดว่าอาชีพอิสระผู้สูงอายุในชุมชนคืออะไร -ท่านเคยมีส่วนร่วมในการทำโครงการวิจัยเพื่อสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุหรือไม่ -ท่านเคยเข้าร่วมหรือพัฒนาทักษะการเป็นนักวิจัยชุมชนอย่างไรบ้าง -บทบาทของท่านในการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ -อะไรที่อยากเพิ่มเติมเพื่อให้การสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุในชุมชนมีความยั่งยืนมากขึ้น

3.3.2.2 แนวคำถามสำหรับการระบุปัญหา โดยใช้เทคนิค AIC

ก่อนเข้าสู่วงจรการปฏิบัติการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยให้ผู้ร่วมวิจัยกำหนดประเด็นที่ต้องการนำไปสู่การบรรลุสิ่งที่ต้องการพัฒนา โดยนำผลจากการวิเคราะห์สถานการณ์ ความต้องการการทำงานอิสระของผู้สูงอายุที่ผู้ร่วมวิจัยอยากเห็นการพัฒนา หรือการเปลี่ยนแปลง มาให้ผู้ร่วมวิจัยร่วมกันกำหนดประเด็นการพัฒนา โดยผู้วิจัยอาศัยเทคนิค AIC ในการให้ผู้วิจัยระบุประเด็นดังกล่าว ซึ่งผู้วิจัยดำเนินการดังนี้

1) ขั้นการสร้างความรู้

A1 ร่วมกันวิเคราะห์สภาพการณ์การสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ หรือใช้กระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาชุมชนทั้งในอดีตและปัจจุบัน

ตัวอย่างแนวคำถามเพื่อระบุปัญหา

- 1 การพัฒนาอาชีพเสริมในอดีตสำหรับผู้สูงอายุเป็นอย่างไร
- 2 การพัฒนาอาชีพเสริมของผู้สูงอายุในปัจจุบันเป็นอย่างไร
- 3 สิ่ง que เห็นจากการพัฒนาอาชีพเสริมของผู้สูงอายุเป็นอย่างไร

A2 ร่วมกันกำหนด ภาพอนาคตของกลุ่มผู้สูงอายุ ในการสร้างเสริมอาชีพอิสระ ว่าต้องการอย่างไร

- 1 สถานการณ์ที่เป็นอยู่นำไปสู่สิ่งที่อยากพัฒนาเป็นอย่างไร
- 2 ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่อยากเห็นที่จะนำไปสู่การบรรลุสิ่งที่อยากพัฒนาเป็นอย่างไร

2) ขั้นตอนการสร้างแนวทางการพัฒนา

I1 ร่วมกันกำหนดประเด็นที่อยากดำเนินการและคิดกิจกรรมโครงการที่จะทำให้บรรลุสิ่งที่ต้องการสร้างและพัฒนา

กิจกรรมที่จะนำไปสู่การบรรลุประเด็นการเปลี่ยนแปลงที่คาดหวังมีอะไรบ้าง

I2 จัดลำดับความสำคัญของกิจกรรม

กิจกรรมที่เห็นว่าควรดำเนินการเป็นลำดับต้นเพื่อนำไปสู่การบรรลุประเด็นการเปลี่ยนแปลงที่คาดหวังมีกิจกรรมอะไรบ้าง

3) ขั้นตอนการสร้างแนวปฏิบัติ

C1 มอบหมายผู้รับผิดชอบแต่ละกิจกรรม

จากกิจกรรมที่ได้กำหนดเพื่อนำไปสู่การบรรลุประเด็นการเปลี่ยนแปลงที่คาดหวัง แต่ละกิจกรรมมีใครเป็นผู้รับผิดชอบหลัก และบทบาทของผู้รับผิดชอบหลักเป็นอย่างไร

C2 กำหนดรายละเอียดและวิธีการดำเนินกิจกรรมโดยละเอียดและจัดทำเป็นแผนปฏิบัติการของแต่ละกิจกรรม

จากกิจกรรมที่กำหนดรายละเอียดของแต่ละกิจกรรมเป็นอย่างไร 2 ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรมเป็นอย่างไร 3 ระยะเวลาในการดำเนินกิจกรรมมีการเข้าร่วมกิจกรรมวัสดุอุปกรณ์ที่ต้องใช้เป็นอย่างไบ้าง

3.3.2.3 แนวคำถามสะท้อนผลการปฏิบัติ

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยเน้นการสะท้อนผลการปฏิบัติจากผู้ร่วมวิจัย เพื่อสะท้อนผลการเปลี่ยนแปลงทั้งมิติของการดำเนินกิจกรรม กระบวนการสร้างและพัฒนาอาชีพอิสระผู้สูงอายุ เพื่อนำไปสู่การสังเคราะห์รูปแบบการเสริมสร้างอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยผู้ร่วมวิจัยทำการสะท้อนผลหลังการปฏิบัติรายกิจกรรม และสะท้อนผลเมื่อเสร็จสิ้นแต่ละวงรอบของการปฏิบัติ เพื่อนำไปสู่การวางแผนกิจกรรมการดำเนินการในวงรอบถัดไป โดยผู้วิจัยมีแนวคำถามเพื่อให้ผู้ร่วมวิจัยได้สะท้อนผลการปฏิบัติ 3 ประเด็นหลักที่สะท้อนทั้งความรู้ อารมณ์ ความรู้สึก พฤติกรรม และการนำไปใช้ประโยชน์ หรือการปรับปรุงการปฏิบัติให้ดีขึ้น ได้แก่

- 1 ได้เรียนรู้อะไรจากกิจกรรมที่ผ่านมา
- 2 รู้สึกอย่างไรกับกิจกรรมนั้น
- 3 จะนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปใช้ประโยชน์อย่างไร และหากจะมีการปรับปรุงการดำเนินกิจกรรมที่ผ่านมาให้ดีขึ้นจะต้องทำอย่างไร

3.4 ตอนที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.4.1 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.4.1.1 ทำความเข้าใจสถานการณ์ความต้องการอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ และวางแผนเพื่อการดำเนินกิจกรรมตามวงจรการปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเมื่อผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลสถานการณ์ความต้องการอาชีพอิสระผู้สูงอายุพร้อมกับวางแผนกิจกรรมด้วยเทคนิค AIC แล้ว

ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลสถานการณ์จากข้อมูลที่ปรากฏตามประเด็นการทำ AIC ผู้วิจัยทำการจัดกลุ่มจัดประเภทของข้อมูลจากนั้นทำการหาข้อสรุปตีความและตรวจสอบประเด็นความถูกต้องของผลการวิจัย

3.4.1.2 ขั้นตอนการปฏิบัติตามวงจรของ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในขั้นนี้ ผู้วิจัยนำข้อมูลจากการสะท้อนผลการปฏิบัติในแต่ละวงรอบของกิจกรรมและการสังเกตการจذبบันทึก พร้อมทั้งการสัมภาษณ์ของผู้วิจัยมาวิเคราะห์ผลเพื่อหาข้อสรุปตีความและตรวจสอบความถูกต้องตรงประเด็นของผลการวิจัย

3.4.2 การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของการให้รหัสข้อมูล

ในขณะที่ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลและให้รหัสข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบความเชื่อถือของการให้รหัสข้อมูล เพื่อให้แน่ใจว่าการให้รหัสข้อมูลของผู้วิจัยนั้นมีความเข้าใจตรงกันกับผู้อื่น ซึ่งผู้วิจัยตรวจสอบความถูกต้อง และความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยผู้เชี่ยวชาญ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการโดยวิจัยทำการลงรหัสข้อมูล จัดกลุ่มข้อมูล และให้ความหมาย จากนั้นส่งให้ผู้เชี่ยวชาญอ่าน และตีความรหัสข้อมูลนั้นว่ามีความเข้าใจตรงกันหรือไม่ หากมีรหัสที่เข้าใจ หรือให้ความหมายไม่ตรงกัน ผู้วิจัยดำเนินการพิจารณาห้สนั้นอีกครั้ง และอาจทำการตัดข้อความนั้นออกมาไม่นำมาเป็นรหัสในการวิเคราะห์

3.5 ตอนที่ 5 การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

การศึกษาคั้งนี้ผู้วิจัยทำการตรวจสอบความเชื่อถือของข้อมูล โดยอาศัยการตรวจสอบ 2 วิธี ได้แก่ 1) การตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) และ 2) ให้สมาชิกตรวจสอบข้อมูล (Member Checking) ในการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลผู้วิจัยดำเนินการดังนี้

3.5.1 ตรวจสอบด้วยวิธีการสามเส้า (Triangulation)

ผู้วิจัยทำการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบจากสามเส้า โดยใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลมากกว่า 1 วิธีและใช้ข้อมูลที่เป็นแหล่งข้อมูลมากกว่า 1 แหล่ง ดังแสดงรายละเอียดต่อไปนี้

3.5.1.1 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลมากกว่า 1 วิธีการศึกษาคั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการที่หลากหลาย ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกต โดยผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการที่หลากหลายวิธีนี้มาตรวจสอบความถูกต้อง ความสอดคล้องของข้อมูลว่ามีความสอดคล้องกันหรือไม่จากทั้ง 3 วิธีดังกล่าวที่ผู้วิจัยได้ใช้

หากพบประเด็นที่ไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกันผู้วิจัยทำการตรวจสอบข้อมูลจนได้ข้อสรุปที่ใกล้เคียงกับความเป็นจริง

3.5.1.2 ใช้แหล่งข้อมูลมากกว่า 1 แหล่ง การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทั้งจากผู้ร่วมวิจัย สมาชิกในชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับผู้ร่วมวิจัย เพื่อตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลและผู้วิจัยดำเนินการสอบถาม สัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในประเด็นเดียวกัน แล้วนำข้อมูลที่ได้จากหลากหลายแหล่งนี้มาตรวจสอบร่วมกัน

3.5.2 การให้สมาชิกตรวจสอบข้อมูล (Member Checking)

การให้สมาชิกตรวจสอบข้อมูลเป็นการให้ผู้ร่วมวิจัยและผู้ให้ข้อมูล ได้ตรวจสอบข้อมูลขณะให้ข้อมูลหรือผู้วิจัยทำการสะท้อนผลของข้อมูลไปยังผู้ร่วมวิจัย ในขณะที่ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลโดยเมื่อทำการพูดคุยไปได้ระยะหนึ่ง ผู้วิจัยทำการพักการสนทนา เพื่อทบทวนคำตอบที่ผู้ให้ข้อมูลได้ตรวจสอบว่าคำตอบที่ผู้วิจัยเข้าใจนั้นถูกต้อง และสอดคล้องกับที่ผู้ให้ข้อมูลต้องการสื่อสารหรือไม่ หากพบว่าไม่ถูกต้องผู้วิจัยได้ดำเนินการทำความเข้าใจให้ถูกต้องตรงกับผู้ให้ข้อมูลเพื่อความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของข้อมูลการวิจัย

3.6 ตอนที่ 6 จริยธรรมการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการปฏิบัติการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียในชุมชน ซึ่งผู้วิจัยคำนึงถึงความเปราะบางความแตกต่างระหว่างบุคคลของคนในชุมชนที่มีความแตกต่างกัน ผู้วิจัยได้ดำเนินการออกแบบการวิจัยด้วยความระมัดระวังในเรื่องผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อผู้ร่วมวิจัย ทั้งผลกระทบต่อทางร่างกาย และผลกระทบทางจิตใจ ตามหลักพิทักษ์สิทธิ์ผู้ให้ข้อมูลผู้วิจัยได้ดำเนินการขอจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ จากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย ตามหนังสือจริยธรรมรับรองการวิจัยหมายเลข ว.327/2565 ลงวันที่ 23 มิถุนายน 2565 ด้วยความเคารพในความเป็นส่วนตัวศักดิ์ศรีสิทธิและความปลอดภัยของผู้ร่วมวิจัยและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการวิจัยทุกคน

นอกจากนี้ผู้วิจัยมีการพิทักษ์สิทธิ์ของผู้ร่วมวิจัยและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินการวิจัย โดยการขออนุญาตเก็บข้อมูลอย่างเป็นทางการ และชี้แจงกระบวนการในการทำการวิจัย มีการสร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างผู้วิจัยกับผู้ร่วมวิจัย และคนในชุมชน ทำแบบสอบถามความสมัครใจในการเข้าร่วมเป็นผู้วิจัยผู้ให้ข้อมูลการวิจัยก่อนการดำเนินการวิจัย และเก็บข้อมูลก่อนการเก็บข้อมูลวิจัย ผู้วิจัยได้ทำการขออนุญาตบันทึกเสียงบันทึกภาพจากผู้ร่วมวิจัย และผู้ให้ข้อมูลทุกครั้ง และแจ้งผู้ร่วมวิจัยให้ทราบทุกครั้งว่ามีอิสระในการให้ข้อมูลและมีสิทธิ์ตอบหรือไม่ตอบประเด็นคำถามที่ไม่ต้องการเปิดเผย เมื่อได้ข้อมูลมาแล้วผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลไว้ในที่ปลอดภัย ไม่เปิดเผยแก่ผู้อื่น

หากไม่ได้รับการยินยอม หรือได้รับอนุญาตจากผู้ร่วมวิจัย และผู้ให้ข้อมูล รวมทั้งผู้วิจัยนำเสนอข้อมูล
ที่ได้โดยตรงไปตรงมาตามเนื้อหาที่พบจากการศึกษา

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษานี้ ผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยแบบผสมวิธีแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Mixed Methods Participatory- Social Justice Designs) ของ John W. Creswell, 2018¹ ในการพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยการวิจัยใช้ความสำคัญบริบทพื้นที่และนักวิจัยชุมชนในพื้นที่เป็นสำคัญในการขับเคลื่อนการดำเนินการวิจัย ในบทนี้ผู้วิจัยขอเสนอข้อค้นพบจากการวิจัยใน 3 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ความต้องการของผู้สูงอายุในการพัฒนาอาชีพอิสระเพื่อสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ตอนที่ 1.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

ส่วนที่ 2 ผลการวิเคราะห์และพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ตอนที่ 2.1 บริบทพื้นที่และผู้ร่วมวิจัย

ตอนที่ 2.2 สถานการณ์การสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ตอนที่ 2.3 กระบวนการสร้างและพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ส่วนที่ 3 ผลการสังเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ตอนที่ 3.1 ผลการวิเคราะห์ความสำเร็จจากการดำเนินกิจกรรม

---

¹ John W. Creswell & Vicki L. Plano Clark, *Designing and Conducting Mixed Methods Research*, Third Edition, (London: SAGE Publications, Inc., 2018), p. 105.

ตอนที่ 3.2 ผลการสังเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ตอนที่ 3.3 ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงศักยภาพของผู้ร่วมวิจัยจากการใช้รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

4.1 ส่วนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลความต้องการของผู้สูงอายุในการพัฒนาอาชีพอิสระเพื่อสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ความต้องการของผู้สูงอายุในการพัฒนาอาชีพอิสระเพื่อสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

4.1.1 ตอนที่ 1.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

4.1.1.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ สถานภาพ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน การเข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่ม ระยะเวลาในการพัฒนาอาชีพ ช่วงเวลาที่ต้องการพัฒนาอาชีพ รูปแบบการจัดกิจกรรมการพัฒนาอาชีพ สามารถสรุปผลได้ดังนี้

จากจำนวนผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อมจำนวน 564 คน จากการคำนวณกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการของเครซีและมอร์แกน ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ต้องเก็บข้อมูลเท่ากับ 226 ฉบับ และทำการเก็บเพิ่มเพื่อป้องกันข้อมูลสูญหาย จำนวน 282 ฉบับ ดังนี้

ตารางที่ 4.1

ข้อมูลพื้นฐานผู้ตอบแบบสอบถามความต้องการของผู้สูงอายุในการพัฒนาอาชีพอิสระเพื่อสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (n = 282)

	จำนวน	ความถี่สะสม	ร้อยละ
เพศ			
ชาย	87	87	30.85
หญิง	195	282	69.15
อายุ			
60-69 ปี	96	96	34.04
70-79 ปี	109	205	38.65

	จำนวน	ความถี่สะสม	ร้อยละ
80-89 ปี	49	254	17.38
90 ปีขึ้นไป	28	282	9.92
ระดับการศึกษา			
ต่ำกว่าประถมศึกษา	-		
ประถมศึกษา	38	38	13.47
มัธยมศึกษาตอนต้น	29	67	23.76
มัธยมศึกษาตอนปลาย	104	171	36.88
อนุปริญญา	36	207	12.76
ปริญญาตรี	58	265	20.56
สูงกว่าปริญญาตรี	17	282	6.02
อาชีพ			
เกษตรกรรวม	97	97	34.40
ค้าขาย	69	166	24.46
รับจ้าง	74	240	26.24
รับราชการ	37	277	13.12
อื่นๆ	5	282	1.77
สถานภาพ			
โสด	26	26	9.22
สมรส	189	215	67.02
หม้าย	67	282	23.76
ลักษณะครอบครัว			
ครอบครัวขยาย	59	59	20.92
ครอบครัวเดี่ยว	223	282	79.08
ความต้องการอาชีพ			
ค้าขาย	36	36	12.77
เกษตรกร	48	84	17.02
อาชีพอิสระ	198	282	70.21
รายได้เฉลี่ยต่อเดือน			
ต่ำกว่า 5,000 บาท	83	83	29.43
5,000-10,000 บาท	92	175	32.62

	จำนวน	ความถี่สะสม	ร้อยละ
10,001-20,000 บาท	75	250	25.53
สูงกว่า 20,000 บาท	32	282	11.34
เงินออม			
มีเงินออม	155	155	54.96
ไม่มีเงินออม	127	282	45.04

จากตารางที่ 4.1 พบว่า กลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถามเป็นชาย 87 คน คิดเป็นร้อยละ 37.85 เป็นหญิง 189 คน คิดเป็นร้อยละ 69.15 พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีระดับอายุมากที่สุดช่วง 70-79 ปี จำนวน 109 คน คิดเป็นร้อยละ 38.65 รองลงมา 60-69 ปี จำนวน 96 คน คิดเป็นร้อยละ 34.04 และอายุ 80-89 ปี จำนวน 49 คน คิดเป็นร้อยละ 17.38

ระดับการศึกษา พบว่า ส่วนใหญ่มีระดับการศึกษามัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 104 คน คิดเป็นร้อยละ 36.88 รองลงมา ตรี จำนวน 58 คน คิดเป็นร้อยละ 20.56 รองลงมา ระดับประถมศึกษา จำนวน 38 คน คิดเป็นร้อยละ 13.47 และระดับอนุปริญา จำนวน 36 คน คิดเป็นร้อยละ 12.76 และระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 29 คน คิดเป็นร้อยละ 23.76 และสูงกว่าระดับปริญาตรี จำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 6.02

อาชีพ พบว่า ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรวม จำนวน 97 คน คิดเป็นร้อยละ 34.40 รองลงมาอาชีพรับจ้าง จำนวน 74 คน คิดเป็นร้อยละ 26.24 อาชีพค้าขาย จำนวน 69 คน คิดเป็นร้อยละ 24.46 รับราชการ จำนวน 37 คน คิดเป็นร้อยละ 13.12 และอาชีพอื่นๆ จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 1.77

สถานภาพ พบว่า ส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรส จำนวน 189 คน คิดเป็นร้อยละ 67.02 รองลงมา เป็นหม้าย จำนวน 67 คน คิดเป็นร้อยละ 23.76 และสถานภาพโสด จำนวน 26 คน คิดเป็นร้อยละ 9.22

ลักษณะครอบครัว พบว่า ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว จำนวน 223 คน คิดเป็นร้อยละ 79.08 รองลงมาเป็นครอบครัวขยาย จำนวน 59 คน คิดเป็นร้อยละ 20.92

ความต้องการอาชีพ พบว่า ส่วนใหญ่ต้องการอาชีพอิสระ จำนวน 198 คน คิดเป็นร้อยละ 70.21 รองลงมา อาชีพเกษตร จำนวน 48 คน คิดเป็นร้อยละ 17.02 และค้าขาย จำนวน 36 คน คิดเป็นร้อยละ 12.77

รายได้เฉลี่ยต่อเดือน พบว่า ส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 5,000-10,000 บาท จำนวน 92 คน คิดเป็นร้อยละ 32.62 รองลงมา ต่ำกว่า 5,000 บาท จำนวน 83 คน คิดเป็นร้อยละ

29.43 รายได้เฉลี่ย 10,001-20,000 บาท จำนวน 75 คน คิดเป็นร้อยละ 25.53 และลำดับสุดท้าย คือ สูงกว่า 20,000 บาท จำนวน 32 คน คิดเป็นร้อยละ 11.34

สถานภาพการมีเงินออม พบว่า ส่วนใหญ่มีเงินออม จำนวน 155 คน คิดเป็นร้อยละ 54.96 รองลงมา คือ ไม่มีเงินออม จำนวน 127 คน คิดเป็นร้อยละ 45.04

ระยะเวลาที่ต้องการพัฒนาอาชีพ พบว่า ส่วนใหญ่ต้องการระยะเวลาในการพัฒนาอาชีพ 1-2 วัน จำนวน 217 คน คิดเป็นร้อยละ 76.95 รองลงมา คือ ระยะเวลาในการพัฒนาอาชีพ 3-7 วัน จำนวน 47 คน คิดเป็นร้อยละ 16.67 และระยะเวลาในการพัฒนาอาชีพมากกว่า 7 วัน จำนวน 18 คน คิดเป็นร้อยละ 6.38

ช่วงเวลาในการพัฒนาอาชีพ พบว่า ส่วนใหญ่ต้องการพัฒนาอาชีพช่วงวันเสาร์-อาทิตย์ จำนวน 269 คน คิดเป็นร้อยละ 95.39 รองลงมา คือ ช่วยเย็นหลังเลิกงาน จำนวน 13 คน คิดเป็นร้อยละ 4.61

รูปแบบการจัดกิจกรรมการพัฒนาอาชีพเสริมผู้สูงอายุ อาชีพเสริมจากการพัฒนาภูมิปัญญา เช่น อาหาร สมุนไพร เป็นต้น จำนวน 114 คน คิดเป็นร้อยละ 40.42 รองลงมา คือ จัดอบรมของใช้ในครัวเรือน เช่น สบู่ น้ำยาล้างจาน น้ำยาซักผ้า จำนวน 84 คน คิดเป็นร้อยละ 29.78 และการแปรรูปผลผลิตในชุมชน ปลุกผักสวนครัว จำนวน 59 คน คิดเป็นร้อยละ 20.92 และท่องเที่ยวชุมชน 25 คน คิดเป็นร้อยละ 8.86

ตารางที่ 4.2

ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าร้อยละ ความต้องการอาชีพอิสระเพื่อเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุ โดยรวมทุกด้าน

ข้อ	ความต้องการพัฒนาอาชีพอิสระเพื่อเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุ	ระดับความต้องการของผู้สูงอายุ		แปลผล
		$\bar{X}$	SD	
1	ด้านความต้องการทำกิจกรรม	4.04	.432	มาก
2	ด้านประเภทของอาชีพอิสระเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุ	3.84	.408	มาก
3	ด้านการจัดหางาน	3.49	.411	ปานกลาง
4	ด้านเป้าหมายของการมีโครงการส่งเสริมอาชีพอิสระ	3.56	.387	มาก
รวม		3.73	.402	มาก

จากตารางที่ 4.2 พบว่า ระดับความต้องการอาชีพอิสระเพื่อเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุ โดยรวมทุกด้านอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.73 ($\bar{X} = 3.73$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .402 (SD = .402)

นอกจากนี้เมื่อพิจารณาระดับความต้องการของผู้สูงอายุต่อการพัฒนาอาชีพอิสระ เพื่อเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุ เป็นรายด้านโดยเรียงลำดับจากด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดไปหาด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ความต้องการด้านการทำกิจกรรม มีค่าเฉลี่ย 4.04 ($\bar{X} = 4.04$) รองลงมา ด้านประเภทของอาชีพอิสระเพื่อเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุมีค่าเฉลี่ย 3.84 ($\bar{X} = 3.84$) รองลงมา ด้านเป้าหมายของการมีโครงการส่งเสริมอาชีพอิสระ มีค่าเฉลี่ย 3.56 ($\bar{X} = 3.56$) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด ได้แก่ ด้านการจัดหางาน มีค่าเฉลี่ย 3.49 ($\bar{X} = 3.49$)

ตารางที่ 4.3

ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าร้อยละ ความต้องการของผู้สูงอายุต่อการพัฒนาอาชีพอิสระ เพื่อเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุ ความต้องการด้านกิจกรรม

ข้อ	ความต้องการของผู้สูงอายุต่อการพัฒนาอาชีพอิสระ เพื่อเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุ	ระดับความต้องการของผู้สูงอายุ		แปลผล
		$\bar{X}$	SD	
	ด้านกิจกรรม			
1	กิจกรรมที่ทำให้ได้ออกกำลังกาย เช่น เลี้ยงดูบุตรหลาน	3.76	.398	มาก
2	กิจกรรมที่ทำให้พัฒนาจิตใจและเชาว์ปัญญา เช่น การอ่าน	3.63	.387	มาก
3	กิจกรรมที่ทำให้ได้มีปฏิสัมพันธ์กับสังคม เช่น การทำงานจิตอาสา การให้การปรึกษา	4.14	.465	มาก
4	กิจกรรมที่ก่อให้เกิดรายได้ เช่น การมีอาชีพเสริม	4.55	.478	มาก
	รวม	4.04	.432	มาก

จากตารางที่ 4.3 พบว่า ความต้องการของผู้สูงอายุต่อการพัฒนาอาชีพอิสระ เพื่อเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุ ความต้องการด้านกิจกรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.04 ($\bar{X} = 4.04$) เมื่อพิจารณา ความต้องการของผู้สูงอายุต่อการพัฒนาอาชีพอิสระเพื่อเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุ ด้านกิจกรรมเป็นรายกิจกรรม พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ กิจกรรมที่ก่อให้เกิดรายได้ เช่น การมีอาชีพเสริม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.55 ($\bar{X} = 4.55$) รองลงมา คือ กิจกรรมที่ทำให้ได้มีปฏิสัมพันธ์กับสังคม เช่น การทำงานจิตอาสา การให้คำปรึกษา มีค่าเฉลี่ย 4.14 ($\bar{X} = 4.14$) รองลงมา คือ กิจกรรมที่ทำให้ได้ออกกำลังกาย เช่น เลี้ยงดูบุตรหลาน มีค่าเฉลี่ย 3.76 ($\bar{X} = 3.76$) และกิจกรรมที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ได้แก่ กิจกรรมที่ทำให้พัฒนาจิตใจและเชาว์ปัญญา เช่นการอ่าน มีค่าเฉลี่ย 3.63 ($\bar{X} = 3.63$)

ตารางที่ 4.4

ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าร้อยละ ความต้องการของผู้สูงอายุต่อการพัฒนาอาชีพอิสระ เพื่อเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุ ด้านประเภทของอาชีพอิสระเพิ่มเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุ

ข้อ	ความต้องการของผู้สูงอายุต่อการพัฒนาอาชีพอิสระเพื่อเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุ	ระดับความต้องการของผู้สูงอายุ		แปลผล
		$\bar{X}$	SD	
	ด้านประเภทของอาชีพอิสระเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุ			
5	อาชีพเกี่ยวกับศิลปะวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น อาหาร การแสดง ท่องเที่ยว	4.56	.482	มากที่สุด
6	อาชีพเกี่ยวข้องกับการค้าขาย	3.74	.387	มาก
7	อาชีพที่เน้นความละเอียดปราณีต เช่น ช่างประดิษฐ์ของชำร่วย	3.24	.359	มาก
8	อาชีพเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์การแพทย์และสุขภาพ เช่น นวด ผลิตภัณฑ์สุขภาพ ยาหม่อง ยาต้ม เป็นต้น	4.06	.433	ปานกลาง
9	อาชีพเกี่ยวกับเกษตรกรรม เช่น การปลูกผัก ทำสวน	4.13	.445	มาก
10	อาชีพเกี่ยวกับผ้า และการตัดเย็บเสื้อผ้า การซ่อมเสื้อผ้า	3.31	.342	ปานกลาง
		3.84	.408	มาก

จากตารางที่ 4.4 พบว่า ความต้องการของผู้สูงอายุต่อการพัฒนาอาชีพอิสระ เพื่อเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุ ด้านประเภทของอาชีพอิสระเพื่อเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ที่ค่าเฉลี่ย 3.84 ($\bar{X} = 3.84$) เมื่อพิจารณาความต้องการของผู้สูงอายุด้านการพัฒนาอาชีพอิสระเพื่อเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุ เป็นรายกิจกรรม พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ความต้องการด้านอาชีพเกี่ยวกับศิลปะวัฒนธรรม เช่น อาหาร การแสดง การท่องเที่ยว มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 4.56 ($\bar{X} = 4.56$) รองลงมา คือ ความต้องการอาชีพเกี่ยวกับเกษตรกรรม เช่น การปลูกผัก ทำสวน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.13 ($\bar{X} = 4.13$) รองลงมา ความต้องการอาชีพเกี่ยวกับอาชีพเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์การแพทย์และสุขภาพ เช่น นวด ผลิตภัณฑ์สุขภาพ ยาหม่อง ยาต้ม เป็นต้น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.06 ($\bar{X} = 4.06$) รองลงมา คือ อาชีพเกี่ยวกับการค้าขาย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.74 ($\bar{X} = 3.74$) รองลงมา อาชีพเกี่ยวกับผ้า และการตัดเย็บและซ่อมเสื้อผ้า มีค่าเฉลี่ย 3.24 ($\bar{X} = 3.24$) และกิจกรรมที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ กิจกรรมประเภทอาชีพอิสระที่ผู้สูงอายุต้องการ ได้แก่ อาชีพเน้นความละเอียดปราณีต เช่น ช่างประดิษฐ์ของชำร่วย มีค่าเฉลี่ย 3.24 ($\bar{X} = 3.24$)

ตารางที่ 4.5

ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าร้อยละ ความต้องการของผู้สูงอายุต่อการพัฒนาอาชีพอิสระ เพื่อเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุ ด้านการจัดหางาน

ข้อ	ความต้องการของผู้สูงอายุต่อการพัฒนาอาชีพอิสระ เพื่อเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุ	ระดับความต้องการของผู้สูงอายุ		แปลผล
		$\bar{X}$	SD	
	ด้านการจัดหางาน			
11	อยากให้รัฐดำเนินการจัดหางานให้	3.11	.352	ปานกลาง
12	อยากให้รัฐร่วมมือกับหน่วยงานหรือผู้ประกอบการ จัดหางานให้ทำ	3.19	.387	ปานกลาง
13	ต้องการให้รัฐจัดหางานด้วยการให้ทุนในการสร้างงาน สร้างอาชีพ	3.49	.431	ปานกลาง
14	ต้องการการร่วมมือจากคนในชุมชนและรัฐให้การ สนับสนุน	4.17	.474	มาก
		3.49	.411	ปานกลาง

จากตารางที่ 4.5 พบว่า ความต้องการของผู้สูงอายุต่อการพัฒนาอาชีพอิสระ เพื่อเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุ ด้านการจัดหางาน โดยรวมอยู่ในระดับมาก ที่ค่าเฉลี่ย 3.49 ($\bar{X} = 3.49$) เมื่อพิจารณา ความต้องการของผู้สูงอายุด้านการพัฒนาอาชีพอิสระเพื่อเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุ เป็นรายกิจกรรม พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ความต้องการการร่วมมือจากคนในชุมชนและรัฐ ให้การสนับสนุน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.17 ($\bar{X} = 4.17$) รองลงมา คือ ความต้องการให้รัฐจัดหางานด้วยการให้ทุนในการสร้างงาน สร้างอาชีพ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.49 ($\bar{X} = 3.49$) รองลงมา ความต้องการอยากให้รัฐร่วมมือกับหน่วยงานหรือผู้ประกอบการจัดหางานให้ทำ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.19 ($\bar{X} = 3.19$) และกิจกรรมที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ อยากให้รัฐดำเนินการจัดหางานให้ มีค่าเฉลี่ย 3.11 ($\bar{X} = 3.11$)

ตารางที่ 4.6

ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าร้อยละ ความต้องการของผู้สูงอายุต่อการพัฒนาอาชีพอิสระ เพื่อเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุ ด้านเป้าหมายของการมีโครงการส่งเสริมอาชีพอิสระ

ข้อ	ความต้องการของผู้สูงอายุต่อการพัฒนาอาชีพอิสระ เพื่อเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุ	ระดับความต้องการของผู้สูงอายุ		แปลผล
		$\bar{X}$	SD	
	ด้านเป้าหมายของการมีโครงการส่งเสริมอาชีพอิสระ			
15	เพื่อผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น	3.86	.425	มาก
16	เพื่อจุดมุ่งหมายทางสังคม แบ่งเบาภาระจากการพึ่งพิง บุตรหลาน	3.59	.417	มาก

ข้อ	ความต้องการของผู้สูงอายุต่อการพัฒนาอาชีพอิสระ เพื่อเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุ	ระดับความต้องการของผู้สูงอายุ		แปลผล
		$\bar{X}$	SD	
17	เพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ มีทักษะมีความชำนาญในด้านนั้นๆ มีความภาคภูมิใจ	3.48	.375	ปานกลาง
18	เพื่อให้หลุดพ้นจากความรู้สึกโดดเดี่ยว ช่วยให้ไม่เหงา	3.31	.331	ปานกลาง
		3.56	.387	มาก

จากตารางที่ 4.6 พบว่า ความต้องการของผู้สูงอายุต่อการพัฒนาอาชีพอิสระเพื่อเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุ ด้านเป้าหมายของการมีโครงการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ที่ค่าเฉลี่ย 3.56 ($\bar{X} = 3.56$) เมื่อพิจารณา ความต้องการของผู้สูงอายุด้านการพัฒนาอาชีพอิสระเพื่อเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุ เป็นรายกิจกรรม พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ เป้าหมายในการส่งเสริมอาชีพอิสระเพื่อผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น มีค่าเฉลี่ย 3.86 ($\bar{X} = 3.86$) รองลงมาเป้าหมายในการส่งเสริมอาชีพอิสระเพื่อจุดมุ่งหมายทางสังคม แบ่งเบาภาระจากการพึ่งพิงบุตรหลาน มีค่าเฉลี่ย 3.59 ($\bar{X} = 3.59$) รองลงมาเป้าหมายในการส่งเสริมอาชีพอิสระเพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ มีทักษะมีความชำนาญในด้านนั้นๆ มีความภาคภูมิใจ มีค่าเฉลี่ย 3.48 ($\bar{X} = 3.48$) และเป้าหมายที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด ได้แก่ เป้าหมายในการส่งเสริมอาชีพอิสระเพื่อให้หลุดพ้นจากความรู้สึกโดดเดี่ยว ช่วยให้ไม่เหงา มีค่าเฉลี่ย 3.31 ($\bar{X} = 3.31$)

ความต้องการการร่วมมือจากคนในชุมชนและรัฐให้การสนับสนุน มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 4.17 ($\bar{X} = 4.17$) รองลงมาคือ ความต้องการให้รัฐจัดหางานด้วยการให้ทุนในการสร้างงาน สร้างอาชีพ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.49 ($\bar{X} = 3.49$) รองลงมา ความต้องการอยากให้รัฐร่วมมือกับหน่วยงานหรือผู้ประกอบการจัดหางานให้ทำ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.19 ($\bar{X} = 3.19$) และกิจกรรมที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ อยากให้รัฐดำเนินการจัดหางานให้ มีค่าเฉลี่ย 3.11 ($\bar{X} = 3.11$)

4.2 ส่วนที่ 2 ผลการวิเคราะห์และพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

4.2.1 ตอนที่ 2.1 บริบทพื้นที่และผู้ร่วมวิจัย

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยกำหนดพื้นที่ในการศึกษา คือ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อันเป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านมีประสบการณ์ในการทำการวิจัยชุมชน ในการนำเสนอบริบทพื้นที่และผู้ร่วมวิจัย ผู้วิจัยฉายภาพให้เห็นพื้นที่ที่ดำเนินการในตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีคุณสมบัติเป็นไปตามเกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มผู้ร่วมวิจัย และชาวบ้านเป็นผู้วิจัยมีความพร้อมในการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

4.2.1.1 บริบทพื้นที่ดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระ ผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยอาศัยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม บริบทของพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาจึงมีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับการดำเนินการวิจัย เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ก่อให้เกิดนักวิจัยชุมชน และนักวิจัยชุมชนได้แสดงบทบาทของการใช้กระบวนการวิจัยในการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ผู้วิจัยได้นำเสนอให้เห็นถึงบริบทของพื้นที่ดำเนินการวิจัยอันสะท้อนให้เห็นถึงการก่อเกิดนักวิจัยชุมชน ที่เชื่อมโยงกับกิจกรรมขับเคลื่อนการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้งในมิติสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ดังได้ฉายภาพให้เห็นดังต่อไปนี้

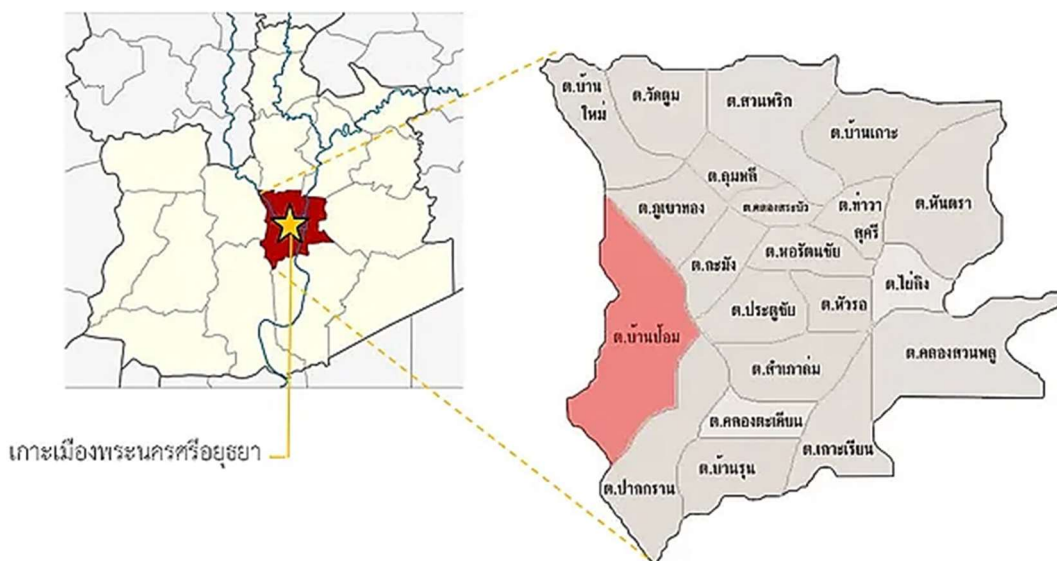
1) สภาพการณ์ด้านกายภาพชุมชนบ้านป้อม

ตำบลบ้านป้อมเป็น 1 ใน 21 ตำบล ในเขตการปกครองของอำเภอเมืองพระนครศรีอยุธยา ดังที่กล่าวไปแล้วนั้นตำบลบ้านป้อมเดิมเคยอยู่เป็นบริเวณพื้นที่เดียวกับตำบลปากกราน โดยมีชื่อว่า **บริเวณป้อมปราการ** ที่มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา แต่ถูกแบ่งเขตการปกครองแยกจากกัน ตำบลบ้านป้อม ได้ชื่อว่า **“บ้านป้อม”** เนื่องจากในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นบริเวณที่ตั้งของป้อมค่ายที่สำคัญๆ และป้อมปืนหลายแห่ง บริเวณนี้ยังเป็นสถานที่ตั้งค่ายกองทัพของพม่า ในปี พ.ศ. 2309 โดยเฉพาะตรงบริเวณเจดีย์ศรี-สุริโยทัย เพื่อใช้เป็นที่ตั้งปืนใหญ่ยิงสู่วังหลังของกรุงศรีอยุธยา ในปัจจุบันพื้นที่ของตำบลทั้งหมดมีโดยรวมประมาณ 15.15 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 9,466 ไร่ โดยมีอาณาเขต ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลบ้านใหม่ อำเภอพระนครศรีอยุธยา

ทิศใต้ ติดต่อกับตำบลปากกราน อำเภอพระนครศรีอยุธยา

ทิศตะวันตก ติดต่อกับตำบลบ้านกล้วย อำเภอบางบาล ตำบลพระขาว อำเภอบางบาล

ภาพประกอบที่ 4.1

ที่ตั้งของตำบลบ้านป้อม อำเภอเมืองพระนครศรีอยุธยา

ลักษณะภูมิประเทศของตำบลส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม อยู่บริเวณเลียบริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาทางทิศตะวันออก มีคลองธรรมชาติไหลผ่าน 6 สาย ได้แก่ คลองลาว คลองมะขามเทศ คลองแกลบ คลองวัดไชย คลองปากบาง และคลองวัดกุฎี ตำบลมีถนน 3 สายหลักตัดผ่าน คือ ถนนสาย 347 และถนนสาย 3412 และถนนสาย 3263 ถนนเหล่านี้เอื้อให้ชุมชนสามารถเชื่อมโยงกับท้องที่อื่นๆ ได้อย่างสะดวก อย่างไรก็ตามพื้นที่ตำบลหลายส่วนโดยเฉพาะที่ติดกับแม่น้ำเจ้าพระยา มีความเสี่ยงที่จะเกิดอุทกภัยและน้ำท่วมขังในช่วงฤดูน้ำหลาก

ตำบลบ้านป้อมมีพื้นที่ความรับผิดชอบ จำนวน 11 หมู่บ้าน จำนวนครัวเรือนรวมทั้งสิ้น 2,407 ครัวเรือน บ้านเรือนส่วนใหญ่เป็นบ้านไม้ยกพื้นสูง เกาะกลุ่มกันของเครือญาติ กระจายตัวตามริมแม่น้ำเจ้าพระยา คลองต่างๆ และถนนในตำบล บ้านเรือนจำนวนมากยังคงเป็นเรือนไทยที่มีมาตั้งแต่ในอดีตและได้มีการปรับปรุงมาอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังมีบ้านเรือนที่ปลูกสร้างในรูปแบบสมัยใหม่อยู่อีกด้วย

ในตำบลมีจำนวนประชากรรวมทั้งสิ้น 7,050 คน เป็นชาย 3,371 คน และหญิง 3,679 คน ประชากรนับถือ 2 ศาสนาหลัก คือ ศาสนาพุทธ และศาสนาอิสลาม ส่วนใหญ่เป็นชาวพุทธ โดยในพื้นที่ตำบล ประกอบด้วย วัด จำนวน 13 วัด ซึ่งวัดที่สำคัญที่นักท่องเที่ยวจะมาแวะเยี่ยมชมคือ วัดไชยวัฒนาราม และวัดกษัตราธิราชวรวิหาร และมีมัสยิด 1 แห่ง ในพื้นที่ตำบลมีโรงเรียนวัด 3 แห่ง และมีโรงเรียนสำหรับชาวมุสลิมอีก 1 แห่ง

ภาพประกอบที่ 4.2

บ้านเรือนในตำบลบ้านป้อม อำเภอเมืองพระนครศรีอยุธยา

เนื่องจากตำบลบ้านป้อมมีจำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มมากขึ้น พิจารณาจากจำนวนของผู้ที่มีอายุเกิน 60 ปีบริบูรณ์ ทั้งผู้สูงอายุที่ป่วยและร่างกายแข็งแรงทั้งหมด รวม 1,889 คน คิดเป็น 26.64 เปอร์เซ็นต์ นับเป็นจำนวนที่สูงมากเมื่อเทียบกับจำนวนประชากรทั้งหมดของตำบลบ้านป้อม ทำให้ผู้นำกลุ่มผู้สูงอายุในตำบลบ้านป้อม เกิดแนวความคิดการรวมตัวของผู้สูงอายุ เพื่อสร้างความมั่นคงในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับกลุ่มผู้สูงอายุ การรวมตัวดังกล่าว ทำให้มีผู้สูงอายุเข้าร่วมกลุ่มในปัจจุบันเป็นจำนวนถึง 400 คน โดยสมาชิกส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุที่เกษียณราชการ บางคนเป็นครู บางคนเป็นข้าราชการประจำ ทำให้สมาชิกของกลุ่มเป็นบุคลากรที่มีคุณภาพเนื่องจากมีองค์ความรู้ที่สามารถนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ ก่อให้เกิดเป็นความเข้มแข็งของกลุ่ม

ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มุ่งเน้นสำหรับการศึกษาในครั้งนี้นั้น เป็นชุมชนที่มีจำนวนครัวเรือนรวม 315 หลังคาเรือน และมีประชากรรวม 873 คน บ้านเรือนส่วนใหญ่เป็นบ้านเรือนไทยยกพื้นสูง และเคยอยู่บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยา แต่บ้านเรือนส่วนใหญ่ถูกให้โยกย้ายถิ่นฐานที่ตั้ง หรือเวนคืนที่ดิน มาอยู่ ณ พื้นที่ปัจจุบัน ซึ่งเดิมเคยเป็นพื้นที่ป่าต้นสะแก ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2515 ทั้งนี้เนื่องจากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ต้องการพื้นที่ของชุมชนในบริเวณนี้เพื่อการจัดสถานีสูบน้ำ โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาบางบาล (สำนักงานชลประทานที่ 10) แม้ว่าจะมีการย้ายถิ่นฐาน แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็ยังคงเก็บรักษาเรือนไทยเดิมของครอบครัว แต่มีการต่อขยายและปรับปรุงเพิ่มเติมไปด้วยในคราวเดียวกัน²

² มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, “โครงการศึกษาวิจัยการจัดการความรู้เรื่องอัตลักษณ์และภูมิปัญญาด้านที่อยู่อาศัยของท้องถิ่น กรณีศึกษาพื้นที่ภาคกลาง (พื้นที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง)”, รายงานการวิจัย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2017.

ภูมิสังคมชุมชนกิ่งเมือง

ลักษณะสภาพบ้านโดยทั่วไปมีทั้งสภาพบ้านเป็นเรือนไม้ทรงไทยโบราณ 2 ชั้นและสภาพบ้านชั้นเดียวโดยชุมชนบ้านป้อมตั้งอยู่ภายใต้ตำบลบ้านป้อมมี 11 หมู่กระจายกันอยู่ในระยะทางที่ไกลกันโดยเฉพาะหมู่ที่ 11 ตั้งอยู่ในทิศที่ไกลที่สุดทางฝั่งแควรถษฏ์ ทั้งนี้ภายในชุมชนมีความเจริญที่เป็นจุดบ่งชี้เห็นได้ชัด เช่น มีร้านสะดวกซื้อร้านอาหารตามสั่งศูนย์สุขภาพประจำตำบลมีระบบไฟฟ้าภายในชุมชน มีร้านกาแฟตั้งอยู่กระจายทั่วทั้งพื้นที่ ทำให้เห็นถึงวิถีชีวิตใกล้ความเป็นเมือง แต่ยังมีลักษณะของชุมชนแห่งการเกื้อกูล และพื้นที่เกษตรแบบดั้งเดิม

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้าง ทำงานโรงงาน ค้าขาย ทำนา ทำการเกษตรรับราชการ และทำธุรกิจส่วนตัว เมื่อสำรวจอาชีพอิสระของผู้สูงอายุพบความหลากหลาย ตามผลผลิตจากการเกษตรที่มีในชุมชน ดังนี้ การทำเกษตรปลอดสารพิษ การทำน้ำพริกไข่เค็ม ขนมหวาน ผลไม้ดองและงานฝีมือในชุมชนเช่น จักสาน เป็นต้น โดยสามารถสรุปเป็นผลผลิตในแต่ละหมู่ดังนี้ หมู่ที่ 1 ไข่เค็ม กล้วย ขนุน มะม่วง หมู่ที่ 2 สานกระซอน พัด กำนันหมวกพลาสติก หมู่ที่ 3 พรหมเช็ดเท้า หมวกพลาสติก ขนมชั้นโบราณ หมู่ที่ 4 เปลยวน หมู่ที่ 5 ตะกร้าพลาสติก หมู่ที่ 6 ขนมงก น้ำพริกหนุ่ม ใส่อ้ว หมู่ที่ 7 กีบข้าวโบราณ หมู่ที่ 8 ไม้กวาด หมู่ที่ 9 แปรรูป ขนมงกล้วย ถั่วแปบ ขนมงปาล์ม หมู่ที่ 10 ขนมงไส้ไส้ ข้าวต้มมัดหมู่ที่ 11 เกษตรอินทรีย์ จักสาน

จากสภาพการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรของประเทศไทย โดยศูนย์วิจัยกสิกรไทยมองว่า กลุ่มผู้สูงอายุที่มีข้อจำกัดด้านรายได้ แต่มีทักษะความเชี่ยวชาญตามสายอาชีพที่เคยทำมา อาจจะสามารถสร้างรายได้ให้แก่ผู้สูงอายุเอง รูปแบบการทำงานแบบอิสระ (Freelance) สามารถให้ความเป็นอิสระและยืดหยุ่นแก่ผู้สูงอายุ ไม่ต้องมีสัญญาผูกมัดระยะยาว สามารถทำงานได้ตามเวลาของตนเอง ปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสมและความจำเป็นของผู้สูงวัยแต่ละคน ขณะเดียวกันยังได้รับค่าตอบแทนสูงในแต่ละครั้ง แม้ว่าจะมีรายได้ไม่สม่ำเสมอขึ้นอยู่กับปริมาณงาน และทักษะความเชี่ยวชาญของผู้สูงวัยแต่ละคน นอกจากนี้ ผู้สูงอายุที่ถูกจ้างงาน ก็จะทำให้เกิดความรู้สึกว่าตนเองยังมีคุณค่า ไม่รู้สึกเศร้าซึม ซึ่งเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงวัยอีกทางหนึ่ง

สถานการณ์การประกอบอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีความสอดคล้องกับรายงานดังกล่าว เนื่องจากผู้สูงอายุบางกลุ่มหันมาประกอบอาชีพเสริม นอกจากการทำเกษตร เนื่องจากค่าใช้จ่ายในปัจจุบันไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ โดยเฉพาะครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดี จำเป็นที่ผู้สูงอายุต้องยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือลูกหลานในด้านเศรษฐกิจในครัวเรือน อย่างไรก็ตามการประกอบอาชีพเสริมของผู้สูงอายุโดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นเครื่องมือสำคัญในการผลิต ยังคงประสบกับปัญหาต่างๆ เช่น การทำตลาด ทักษะด้านการผลิตที่มีคุณภาพ การขาดสภาพคล่องในการขายให้เข้าถึงผู้บริโภค หากจะนำไปขายเอง ก็จะมี

ภาระค่าขนส่ง ค่าเสียเวลา ค่าเดินทาง ซึ่งนำมาหักกับค่าใช้จ่ายก็จะเป็นการเพิ่มต้นทุนการผลิตมากขึ้นกว่าเดิม

งานวิจัยท้องถิ่นของ ประภา สุคนธ์สังข์ และคณะ (2560) ได้ทำการศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพภาพชีวิตผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา บางส่วนของผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุมืออาชีพหลากหลาย ได้แก่ การทำเกษตรปลูกกล้วย ข้าวโพด การแปรรูปอาหาร เช่น น้ำพริกไข่เค็ม ขนมหวาน และงานฝีมือในชุมชนเช่นสานตะกร้า บางกลุ่มมีประสบการณ์เคยเข้ารับการอบรมภาษาอังกฤษเป็นไกด์ท่องเที่ยวแต่ขาดการทำอย่างต่อเนื่อง ในปัจจุบันกิจกรรมนี้จึงหยุดไป รวมถึงมีการจัดโครงการขายของร่วมกันแต่ทำไม่ได้ไม่ตีเพราะขาดการบริหารจัดการที่ดี ผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม ที่ได้รับเบี้ยผู้สูงอายุจำนวน 789 คน ส่วนใหญ่มีรายได้หลักจากบุตรธิดา รongลงมา มีรายได้จากการค้าขายรับจ้าง และได้รับเงินบำนาญตามลำดับ ในงานวิจัยขึ้นนี้ยังพบว่า ผู้สูงอายุจำนวน 419 คน ไม่ได้ประกอบอาชีพใด ๆ

ตำบลบ้านป้อมเป็นชุมชนต้นแบบ สะท้อนจากข้อมูลความสำเร็จของกลุ่มองค์กรชุมชนต่างๆ ที่ดำเนินการแล้ว ส่งผลให้ชาวตำบลบ้านป้อมเกิดความเข้มแข็ง ออกมาเป็นรูปธรรมตามวัตถุประสงค์ของการดำเนินงาน แต่ก็ยังเป็นความเข้มแข็งของกลุ่มบางส่วนเท่านั้น เพราะหากเทียบกับประชากรส่วนใหญ่จะพบว่า ยังคงไม่สามารถก้าวข้ามความแตกต่างทางรายได้ให้กับคนทั้งตำบลบ้านป้อมได้ ในขณะที่ผู้นำกลุ่มต่างๆ ต้องทำงานอย่างหนักเพื่อจะทำให้กลุ่มอยู่รอด ซึ่งจะส่งผลในการความอ่อนล้า ในระยะยาว ดังนั้น การทำงานอย่างเป็นระบบที่มีโครงสร้างและการแบ่งแย่งงานกระจายงาน จะเป็นหนทางที่สามารถออกจากสภาพปัญหาตรงนี้ได้ เนื่องจากในปัจจุบัน สมาชิกกลุ่มบางกลุ่มมักจะสวมหมวกหลายใบ คือ ทำหลายหน้าที่ เช่น เป็น อสม. เป็นสมาชิกกลุ่มอาชีพ เป็นสมาชิกกลุ่มผู้สูงอายุ เป็นต้น ซึ่งมักจะเป็นคนเดิมๆ ที่ทำงาน สะท้อนถึงการสร้างบุคลากรใหม่ๆ หรือกลุ่มบุคคลรุ่นใหม่ที่จะมาสืบสานงานต่อมีจำนวนน้อย เพราะคนรุ่นใหม่ก็มักจะแสวงหาโอกาสในการเข้าไปทำงานในเมือง แทนที่จะอยู่ในพื้นที่ รอบนอกหรือต่างจังหวัด

ผลจากการดำเนินงานของกลุ่มหรือองค์กรต่างๆ ในตำบลบ้านป้อมสะท้อนถึงความเข้มแข็งของชุมชนในระดับหนึ่ง โดยเฉพาะการพยายามเชื่อมโยงกับองค์กรภายนอก แต่ก็ยังขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ พิจารณาจากการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ยังไม่สอดคล้องหรือไปทิศทางเดียวกันกับความต้องการของกลุ่มผู้สูงอายุ ในขณะที่กลุ่มผู้สูงอายุต้องการสนับสนุนจากองค์กรนอกพื้นที่แทน ส่งผลให้กลุ่มต้องทำงานอย่างหนักเพื่อให้ตอบโจทย์หรือวัตถุประสงค์ของแหล่งทุนในการจะก้าวข้ามความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจได้โดยเฉพาะการเข้าถึงแหล่งทุน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้กลุ่มสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยตนเอง

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการโดยอาศัยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งต้องอาศัยความสมัครใจและการมีส่วนร่วมของผู้ร่วมวิจัยในพื้นที่เป็นกำลังสำคัญในการดำเนินการ ดังนั้นการเสริมสร้างอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ครั้งนี้ ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับเนื้อหาการพัฒนาที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชน และวิถีชีวิตของผู้ร่วมวิจัยหรือนักวิจัยชุมชน รวมถึงพื้นที่จัดกิจกรรมการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุที่ใช้พื้นที่ที่ตั้งของชุมชนเป็นพื้นที่หลักในการขับเคลื่อนกิจกรรมการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ภายใต้ความสมัครใจ ความต้องการ และการเห็นพ้องต้องกันของผู้ร่วมวิจัย โดยเนื้อหาของ การสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุเป็นเนื้อหาด้านภูมิปัญญาอาหารของพระนครศรีอยุธยา ที่ให้ความสำคัญกับมิติสังคมชุมชน วัฒนธรรม ตามบริบทของพื้นที่

4.2.1.2 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ร่วมวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดผู้ร่วมวิจัย คือ กลุ่มเศรษฐกิจไม่ดี-สุขภาพดี ซึ่งมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับกิจกรรมการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ โดยผู้ร่วมวิจัยทั้งหมด 26 คน ดังนำเสนอข้อมูลต่อไปนี้

ตารางที่ 4.7

ข้อมูลพื้นฐานของผู้ร่วมวิจัย

ลำดับ	นามสมมุติ	เพศ	อายุ	อาชีพ	บทบาทในชุมชน	ประสบการณ์ทำงานชุมชน
1	ผู้ร่วมวิจัย 1	หญิง	70	เกษตรกร	อสม	-โครงการตลิ่งพัง -โครงการเมล็ดพันธุ์
2	ผู้ร่วมวิจัย 2	หญิง	73	เกษตรกร	อสม	-โครงการตลิ่งพัง -โครงการเมล็ดพันธุ์
3	ผู้ร่วมวิจัย 3	หญิง	78	ข้าราชการบำนาญ	อสม	-โครงการตลิ่งพัง -โครงการเมล็ดพันธุ์
4	ผู้ร่วมวิจัย 4	หญิง	65	รับจ้าง	สมาชิกชุมชน	-โครงการตลิ่งพัง -โครงการเมล็ดพันธุ์
5	ผู้ร่วมวิจัย 5	หญิง	69	รับจ้าง	อสม	-โครงการตลิ่งพัง -โครงการเมล็ดพันธุ์
6	ผู้ร่วมวิจัย 6	ชาย	62	ค้าขาย	สมาชิกชุมชน	-โครงการเมล็ดพันธุ์
7	ผู้ร่วมวิจัย 7	หญิง	71	แม่บ้าน	อสม	-โครงการเมล็ดพันธุ์
8	ผู้ร่วมวิจัย 8	หญิง	70	แม่บ้าน	สมาชิกชุมชน	-โครงการเมล็ดพันธุ์
9	ผู้ร่วมวิจัย 9	หญิง	60	รับจ้าง	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน	-
10	ผู้ร่วมวิจัย 10	หญิง	65	รับจ้าง	สมาชิกชุมชน	-

ลำดับ	นามสมมุติ	เพศ	อายุ	อาชีพ	บทบาทในชุมชน	ประสบการณ์ทำงานชุมชน
11	ผู้ร่วมวิจัย 11	หญิง	74	ธุรกิจส่วนตัว	สมาชิกชุมชน	-
12	ผู้ร่วมวิจัย 12	หญิง	77	ข้าราชการบำนาญ	สมาชิกชุมชน	-โครงการตลิ่งพัง -โครงการเมล็ดพันธุ์
13	ผู้ร่วมวิจัย 13	หญิง	63	แม่บ้าน	อสม	-
14	ผู้ร่วมวิจัย 14	หญิง	62	ค้าขาย	อสม	-
15	ผู้ร่วมวิจัย 15	หญิง	68	รับจ้าง	สมาชิกชุมชน	-
16	ผู้ร่วมวิจัย 16	หญิง	67	ธุรกิจส่วนตัว	สมาชิกชุมชน	-
17	ผู้ร่วมวิจัย 17	หญิง	77	เกษตรกร	อสม	-
18	ผู้ร่วมวิจัย 18	หญิง	74	ค้าขาย	อสม	-
19	ผู้ร่วมวิจัย 19	หญิง	71	เกษตรกร	สมาชิกชุมชน	-
20	ผู้ร่วมวิจัย 20	ชาย	70	ธุรกิจส่วนตัว	อสม	-
21	ผู้ร่วมวิจัย 21	หญิง	65	รับจ้าง	อสม	-
22	ผู้ร่วมวิจัย 22	หญิง	74	รับจ้าง	สมาชิกชุมชน	-โครงการตลิ่งพัง
23	ผู้ร่วมวิจัย 23	หญิง	77	เกษตรกร	สมาชิกชุมชน	-
24	ผู้ร่วมวิจัย 24	หญิง	67	ค้าขาย	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน	-
25	ผู้ร่วมวิจัย 25	หญิง	75	รับจ้าง	สมาชิกชุมชน	-
26	ผู้ร่วมวิจัย 26	หญิง	71	รับจ้าง	สมาชิกชุมชน	-

จากข้อมูลพื้นฐานของผู้ร่วมวิจัย พบว่า ผู้ร่วมวิจัยสามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่เคยทำงานชุมชนมาก่อน จำนวน 10 คน และกลุ่มที่ไม่เคยทำงานชุมชนมาก่อน จำนวน 16 คน ผู้ร่วมวิจัยมีอายุระหว่าง 60-78 ปี มีอาชีพหลากหลาย ได้แก่ ข้าราชการบำนาญ 2 คน รับจ้าง 9 คน ค้าขาย 4 คน ธุรกิจส่วนตัว 3 คน เกษตรกร 5 คน แม่บ้าน 3 คน บทบาทในชุมชน เป็น อสม 11 คน เป็นสมาชิกชุมชน 13 คน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 2 คน

4.2.2 ตอนที่ 2.2 สถานการณ์การสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สถานการณ์การสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หมายถึง การศึกษาการสร้างเสริมอาชีพอิสระในชุมชน ในพื้นที่ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยฉายภาพให้เห็นสถานการณ์ด้านการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ : ก่อนการหนุนเสริมจากภาควิชาการในพื้นที่ สถานการณ์ด้านด้านการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ : ต้นทุนศักยภาพด้านอาชีพอิสระ (อาหารภูมิปัญญาพระนครศรีอยุธยา) ก่อนการจะนำไปสู่การ

วิเคราะห์ความต้องการในการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.2.2.1 สถานการณ์การสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ : ก่อนการหนุนเสริมจากภาควิชาการในพื้นที่

การสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ : ก่อนการหนุนเสริมจากภาควิชาการในพื้นที่ ในชุมชนยังไม่มีมีการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุในพื้นที่ที่เด่นชัด เป็นลักษณะของการส่งเสริมอาชีพ ที่มีโครงการ มีกิจกรรม ลงมาส่งเสริมในพื้นที่ โดยหน่วยงานในพื้นที่ แต่ยังไม่ปรากฏว่ามีการพัฒนาการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุที่มาจากความต้องการของชุมชน และเป็นการส่งเสริมอาชีพที่ไม่ต่อเนื่องและไม่ครบวงจรจากต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ

1) การส่งเสริมอาชีพ ที่มีโครงการ มีกิจกรรม ลงมาส่งเสริมในพื้นที่ โดยหน่วยงานในพื้นที่

การส่งเสริมอาชีพเสริมในอดีตเป็นการส่งเสริมผ่านโครงการ กิจกรรมจากหน่วยงานในพื้นที่ หรือภาครัฐเป็นส่วนใหญ่ เป็นการส่งเสริมในลักษณะที่หน่วยงานเป็นผู้กำหนดโครงการ และกิจกรรมในการพัฒนา ผู้ร่วมวิจัยหรือชาวบ้านเป็นเพียงผู้เข้าร่วมการพัฒนา และเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่หน่วยงานต่างๆ ลงมาทำกิจกรรมในชุมชน

“มีโครงการมาให้อบรมกับพวกผู้สูงอายุของเราหลากหลายหน่วยงานหลายองค์กร แต่ไม่ตรงกับความต้องการของเราจริงๆ”³

“ป้าก็ไปอบรมกับเค้าทุกครั้งที่เค้ามีโครงการลงมาในชุมชน แต่มันไม่ต่อเนื่อง มีส่งเสริมอาชีพแต่ไม่มีที่ขาย ก็เป็นทุกหน่วยงาน”⁴

“อย่างทำกระเป๋าผ้า กระเป๋าพลาสติก เค้าก็ให้อุปกรณ์หมดเลยนะ เราไม่ต้องลงทุน ทางหน่วยราชการเค้ามีวัสดุอุปกรณ์มาให้ เราแค่ไปอบรมก็ได้เรียนรู้ได้ทักษะการทำกระเป๋า แต่ทำแล้วไม่รู้จะไปขายใคร และเราก็ไม่มีอุปกรณ์เองด้วย ถ้าเราทำเองแต่ก็เป็นการลงทุนของเรา แต่ทำแล้วก็ไม่รู้จะไปขายที่ไหน”⁵

³ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 1, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

⁴ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 4, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

⁵ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 6, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

“หน่วยงานเค้ามีเป้าหมายในการลงมาพัฒนาในชุมชนอยู่แล้ว โดยที่เราไม่ได้ไปเกี่ยวข้องด้วย เราเป็นแค่คนไปร่วมกิจกรรมตามที่เค้าลงมาส่งเสริม”⁶

ในการส่งเสริมอาชีพเสริมโดยผ่านโครงการ กิจกรรมที่ผ่านมาของหน่วยงานภาครัฐ เน้นที่การพัฒนาทักษะอาชีพตามแผนงานของหน่วยงานที่มีการวางแผนไว้ตามกรอบการทำงานของหน่วยงานในพื้นที่ โดยสมาชิกในชุมชนหรือผู้สูงอายุที่รับการอบรมเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมในฐานะผู้เข้าร่วมอบรม เท่านั้น

“เท่าที่เห็นมาตลอด ก็เพราะป่าเข้าร่วมด้วยกับเค้า พอดีเป็นสมาชิกหลายกลุ่ม ป่ามีหมวกหลายใบ ก็เห็นว่ามีโครงการเข้ามาตลอดเรื่อยๆ มีให้เราอบรมเรื่อยๆ อย่างอาชีพเนี่ย มีหลายหน่วยงานเลยทีเดียว บางทีก็มีส่งเสริมซ้ำกันด้วยนะ”⁷

“การส่งเสริมอาชีพ มีตลอดเค้าเอามาลงในชุมชน พวกเราก็ไปอบรม แต่ไม่ได้มาจากความต้องการเรา บางทีเราก็ไม่ได้อยากทำกระเป๋าพลาสติก แต่เค้าอยากให้เราทำ บางทีเราอยากทำยาหม่อง แต่เค้าไม่มีโครงการ ก็ทำไม่ได้เพราะเค้าไม่มีโครงการส่งเสริมทำยาหม่อง”⁸

สำหรับลักษณะการส่งเสริมอาชีพส่วนใหญ่เป็นการอบรมให้ความรู้ ฝึกทักษะ และเชิญชวนให้ชาวบ้านผู้สูงอายุมาร่วมปฏิบัติ

“มีมาให้ฝึกหลายอย่าง สานกระเป่า ทำตะกร้า ทำขนมหวาน เค้าก็มาให้ความรู้”⁹

“ก็ได้ไปทำเปลยวน เปลถักกับทางหน่วยงานที่มาส่งเสริม เราก็ทำกันสนุกนะ แต่อย่างทีู้ๆ ทำแล้วก็ไม่รู้จะเอาไปที่ไหน”¹⁰

“มีหลายหน่วยงานมาฝึกคนในชุมชน ทำกระเป๋าใส่มือถือจากผ้า ทำตะกร้าจากผ้า ตะกร้าจากพลาสติก พอมาส่งเสริมแล้วก็จากไป พวกเราก็ไม่ได้ทำต่อ เพราะอุปกรณ์ทั้งหมดเป็นของทางรัฐที่มาส่งเสริม พอไม่มีคนพาทำ เราก็ไม่มีการทำ คนที่พาทำก็ไม่มาติดตามผลว่าทำแล้วขายได้ไหม ขายที่ไหน ขายอย่างไร ก็วนไปแบบนี้ทุกหน่วยงานที่ส่งเสริม ไม่แตกต่างกัน”¹¹

⁶ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 15, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

⁷ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 12, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

⁸ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 22, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

⁹ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 24, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

¹⁰ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 17, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

¹¹ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 11, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

2) การส่งเสริมอาชีพ ที่มีโครงการ มีกิจกรรม ลงมาส่งเสริมในพื้นที่ โดยหน่วยงานนอกพื้นที่

การส่งเสริมอาชีพเสริมในอดีตเป็นการส่งเสริมผ่านโครงการ กิจกรรมจากหน่วยงานนอกพื้นที่ เป็นการส่งเสริมในลักษณะที่หน่วยงานเป็นผู้กำหนดโครงการ และกิจกรรมในการพัฒนา ผู้ร่วมวิจัยหรือชาวบ้านเป็นเพียงผู้เข้าร่วมการพัฒนา และเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่หน่วยงานต่างๆ ลงมาทำกิจกรรมในชุมชน

“ก็มีจากไหนดยุทธยา ก็เข้ามาส่งเสริมมีโครงการมา ป้าก็เข้าร่วมตลอดนะ ให้ความร่วมมือตลอด บางทีก็พาไปอบรมไปสัมมนา ป้าก็ไปทุกครั้งที่มีกิจกรรม ก็มีที่ฉะเชิงเทราบ้าง สมุทรสาครบ้าง บางทีเค้าก็ให้เราขึ้นเวทีเลย นำเสนอเลย”¹²

“จากทางมหาลัยราชวมงคลก็มี ก็เข้ามาสอนการแปรรูปผลผลิตในชุมชน”¹³

2.1) ส่งเสริมอาชีพตามที่หน่วยงานจัดให้

ในการส่งเสริมอาชีพของหน่วยงานภายนอก ลักษณะการส่งเสริมประการหนึ่งที่อยู่ร่วมวิจัยสะท้อน คือ การส่งเสริมอาชีพที่เป็นไปตามแบบแผนของทางหน่วยงานได้วางแผนไว้ หรือจัดให้ไว้ก่อน โครงการที่นำมาส่งเสริมอาชีพในชุมชนมาตามที่ได้เห็นสมควรว่าชุมชนควรรับการส่งเสริมอาชีพใดบ้าง เช่น การแปรรูป การจักสาน การสานตะกร้าหวาย เป็นต้น

“หน่วยงานภายนอกก็มาบ่อยนะ แปรรูปอาหารบ้าง ทำการจักสานบ้าง มีอารมณ์เรื่อยๆ บางครั้งก็มาสอนเย็บผ้าอะไรพวกนี้ ใครสนใจก็สามารถเข้าร่วมได้”¹⁴

“เรื่องอาชีพ เด่นๆ ก็มีหน่วยงานมาเสริมเราเรื่องจักสาน การทำเปลยวน เค้าจะมีงบประมาณมาให้เราเลย เตรียมของที่ต้องมาพร้อมเลย เราก็แค่มาร่วมกิจกรรมเท่านั้น”¹⁵

2.2) การส่งเสริมอาชีพเป็นไปเพื่อยกระดับเศรษฐกิจของสมาชิก

การส่งเสริมอาชีพในอดีต เป็นการส่งเสริมเพื่อเพิ่มทักษะการทำอาชีพเสริมให้กับผู้สูงอายุในชุมชนเพื่อการยกระดับเศรษฐกิจของสมาชิกในชุมชน โครงการหรือกิจกรรมที่เข้ามาจึงเป็นไปเพื่อให้คนในชุมชนสามารถนำไปสร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว เช่น การพัฒนาด้าน

¹² สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 6, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

¹³ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 4, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

¹⁴ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 21, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

¹⁵ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 19, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

อาชีพ งานฝีมือ รวมถึงการศึกษาดูงานเพื่อนำมาสร้างอาชีพ สร้างรายได้ ให้แก่คนในชุมชน ลักษณะของโครงการส่วนใหญ่จะเป็นโครงการอบรมให้ความรู้ และการศึกษาดูงาน รวมทั้งการฝึกลงมือปฏิบัติ

“มีหลายหน่วยงานมาฝึกคนในชุมชน เพื่อจะให้ป็นรายได้เสริมอีกทางหนึ่งเลย ทำกระเป๋าใส่มือถือ ทำตะกร้าพลาสติก สานตะกร้า ทำผ้าบาติก อุปกรณ์ทั้งหมดเค้าเตรียมให้หมด เรายังทำเป็นเพราะเค้าสอนนำเนอะ แต่เราไม่มีที่ขายไง มันก็ไม่เกิดรายได้จริง ก็ได้แต่เข้าอบรมตามที่เขามาอบรมอาชีพให้”¹⁶

“ก็มีสอนเรื่องการแปรรูปไข่เค็ม การแปรรูปกล้วย การทำขนมไทย หวังว่าจะทำให้เป็นเศรษฐกิจชุมชน ให้ผู้สูงอายุมีรายได้เพิ่มขึ้น เรายังเอาสมาชิกของกลุ่มมาร่วมกิจกรรม”¹⁷

จากสถานการณ์การสร้างเสริมอาชีพอิสระให้กับผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในช่วงก่อนที่หน่วยงานภาควิชาการเข้าไปในพื้นที่ เป็นการส่งเสริมที่มาจากกรอบการดำเนินงานหรือแผนงานของหน่วยงานภาครัฐที่เข้ามาส่งเสริมอาชีพในชุมชน ผู้สูงอายุหรือผู้ร่วมวิจัยอยู่ในฐานะผู้ร่วมโครงการและผู้รับการส่งเสริม จึงทำให้การส่งเสริมอาชีพของผู้สูงอายุในชุมชนในหลายๆ โครงการยังไม่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้สูงอายุอย่างแท้จริง แม้แต่การเข้ามาทำงานในพื้นที่ของโหนดพระนครศรีอยุธยา องค์กรอิสระในพื้นที่ ที่ทำให้ผู้ร่วมวิจัยหรือผู้สูงอายุเรียนรู้กระบวนการทำงานวิจัยชุมชน ทำการสร้างเสริมอาชีพจากความต้องการของผู้สูงอายุทำให้ผู้สูงอายุเริ่มรู้จักการทำงานชุมชน และได้เรียนรู้การทำอาชีพที่มาจากความต้องการของชุมชนจริงๆ แต่บทบาทการทำงานการสร้างเสริมอาชีพอิสระยังเป็นบทบาทของหน่วยงานนอกเป็นหลัก ผู้สูงอายุยังต้องพึ่งพาพี่เลี้ยงและการขับเคลื่อนจากโหนดพระนครศรีอยุธยา องค์กรอิสระในพื้นที่ ซึ่งต่อมาเมื่อมีหน่วยงานภาควิชาการเข้ามาในพื้นที่ ผ่านการดำเนินโครงการพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อให้การช่วยเหลือด้านวิชาการที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน จึงเริ่มเกิดการสร้างเสริมอาชีพที่มาจากคนในชุมชน และมีการทำงานตลอดทั้งต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ของการทำอาชีพเสริมผู้สูงอายุ โดยมุ่งหวังให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้การใช้แนวคิดและกระบวนการวิจัยในการแก้ปัญหาด้านการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ดังจะได้นำเสนอสถานการณ์การสร้างเสริมอาชีพอิสระให้กับผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผ่านโครงการวิจัยที่ทำร่วมกับชุมชนในหัวข้อถัดไป

¹⁶ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 3, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

¹⁷ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 18, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

4.2.2.2 สถานการณ์การพัฒนาผู้เข้าร่วมวิจัยในการสร้างเสริมอาชีพอิสระ ผู้สูงอายุ : เมื่อหน่วยงานภาควิชาการเข้ามาในพื้นที่

สถานการณ์การสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ เมื่อหน่วยงานภาควิชาการเข้ามาในพื้นที่ เป็นการเข้าไปทำงานกับชุมชนในลักษณะของการบริการวิชาการที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุในชุมชน การสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุที่เกิดจากความต้องการที่แท้จริง ภายใต้บริบทของพื้นที่พระนครศรีอยุธยา ที่เป็นเมืองป้อมค่าย มีเรื่องเล่าความเป็นมาของประวัติศาสตร์ผ่านอาหารภูมิปัญญาของชุมชนบ้านป้อมจึงเริ่มเกิดขึ้นในพื้นที่ ด้วยพื้นฐานความเชื่อว่า หากผู้สูงอายุในชุมชนที่เป็นผู้ร่วมวิจัยได้เรียนรู้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมก็จะสามารถประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาและสามารถสร้างเสริมอาชีพอิสระให้กับผู้สูงอายุในชุมชนได้ จึงเกิดโครงการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ โดยผู้วิจัยจะได้นำเสนอสถานการณ์การสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุในแต่ละช่วง ดังนี้

1) สร้างความรู้เกี่ยวกับกระบวนการวิจัย

ในช่วงต้นได้ทำการพัฒนาทักษะการเป็นนักวิจัยชุมชน ช่วงแรกของการพัฒนาผู้เข้าร่วมวิจัยของหน่วยงานภาควิชาการ เริ่มจากผู้สูงอายุที่มีส่วนที่เคยทำงานชุมชนมาก่อน และส่วนที่ไม่เคยทำงานชุมชนมาก่อน เป็นการปรับพื้นฐานการเรียนรู้ด้านการทำงานชุมชนให้กับผู้ร่วมวิจัยให้มีพื้นฐานใกล้เคียงกัน โดยการรวมกลุ่มของผู้สนใจในการเข้าร่วมโครงการวิจัย เข้ามารับการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการทำการวิจัยชุมชน และทักษะของการเป็นนักวิจัยชุมชน ประเด็นความรู้ที่ให้แก่ผู้ร่วมวิจัยที่เป็นผู้สูงอายุได้แก่ เทคนิคการถาม เทคนิคการฟัง เทคนิคการเล่าเรื่อง และการจดบันทึก

“ตอนแรกที่บอกว่าให้ฟังตอนที่เพื่อนพูด ก็ฟังธรรมดา แต่ฟังอย่างไร ฟังแบบที่ไม่ใช่ฟังแบบเต็ม ฟังแบบเห็นความต้องการ ทักษะนี้ได้เรียนแล้วรู้สึกที่มาก เอาไปปรับใช้ได้เลย”¹⁸

“ได้เรียนรู้ทักษะการทำงานชุมชน การทำเวที การระดมสมอง การฟัง การตั้งคำถาม จดบันทึก”¹⁹

2) เริ่มทำโครงการวิจัยแบบมีส่วนร่วม

หลังจากที่ได้เรียนรู้และรับการพัฒนาทักษะการเป็นนักวิจัยชุมชนแล้ว หน่วยงานวิชาการได้ให้ผู้เข้าร่วมวิจัย หรือผู้สูงอายุที่เข้าร่วมโครงการได้ฝึกทดลองสิ่งที่ได้เรียนรู้ โดยออกแบบกิจกรรมในประเด็นที่ตนเองสนใจและใช้ความรู้ที่ได้เรียนและฝึกทักษะมา เกิดการรวมกลุ่มเพื่อฝึกปฏิบัติในประเด็นที่สนใจ เช่น กลุ่มทำเปลยวน กลุ่มทำไข่เค็ม กลุ่มสำรวจทรัพยากรชุมชน และพืชผัก

¹⁸ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 5, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

¹⁹ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 9, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

สวนครัว กลุ่มสำรวจความต้องการอาชีพ เป็นต้น โดยเป็นแนวทางการดำเนินโครงการที่เกิดจากการคิดร่วมกัน แล้วผู้เข้าร่วมวิจัยนำไปปฏิบัติตามที่กลุ่มได้ร่วมกันวางแผน ทำให้ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมโครงการได้นำความรู้ และทักษะที่ได้เรียนรู้ไปใช้ในการปฏิบัติจริง แต่ทั้งนี้การปฏิบัติของผู้เข้าร่วมวิจัยยังเป็นการปฏิบัติที่ไม่ได้เป็นการใช้กระบวนการวิจัยอย่างแท้จริง เป็นเพียงการนำความรู้และทักษะที่ได้เรียนรู้ไปขับเคลื่อนกิจกรรมชุมชน เช่น การวางแผนร่วมกัน การสังเกตและการสะท้อนสิ่งที่เกิดขึ้น แต่ยังไม่สามารถที่จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายของชุมชนที่แท้จริง แต่จากการฝึกตนเองของผู้เข้าร่วมวิจัยทำให้ผู้เข้าร่วมวิจัยได้เห็นกระบวนการวิจัยที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชน ทำให้ผู้เข้าร่วมวิจัยเริ่มรู้จักการวิจัยมากขึ้น

3) ผลการพัฒนาผู้เข้าร่วมวิจัยในการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ : เมื่อหน่วยงานวิชาการเข้าไปในพื้นที่

จากการดำเนินการพัฒนาผู้เข้าร่วมวิจัยในการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ เมื่อหน่วยงานวิชาการเข้าไปในพื้นที่ ผ่านโครงการวิจัย เกิดผลดังนี้

3.1) เกิดความรู้ ผู้เข้าร่วมวิจัยสะท้อนผลการพัฒนาผู้เข้าร่วมวิจัยในการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ เมื่อหน่วยงานวิชาการเข้าไปในพื้นที่ ในมิติของความรู้ และทักษะการทำงานชุมชน ได้เรียนรู้ว่ามีทักษะอะไรบ้าง และได้เรียนรู้การทำงานวิจัยเพื่อแก้ปัญหาของชุมชนที่โจทย์มาจากชุมชนจริงๆ ว่ามีลักษณะอย่างไร และมีประโยชน์อย่างไร

“ได้เรียนรู้ทักษะการทำงานวิจัยชุมชน และการทำงานร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาของชุมชนเรา โดยเฉพาะที่เราสนใจคือเรื่องของการทำอาชีพเสริมของผู้สูงอายุในชุมชน”²⁰

“คำว่า “ปัญหาหรือโจทย์ ต้องมาจากชุมชน” เมื่อก่อนไม่เคยรู้เรื่องนี้ เพราะใครเอาโครงการอะไรมา เราก็ไปอบรมกับเค้าถ้าเรามีเวลา แต่พอมาทำตรงนี้รู้แล้วว่าที่หน่วยงานอื่นมาทำกับสิ่งที่ทำมาจากสิ่งที่เราอยากทำมันต่างกัน ”²¹

นอกจากนี้ ผู้เข้าร่วมวิจัยยังสะท้อนการทำงานวิจัยแบบมีส่วนร่วมที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยผู้เข้าร่วมวิจัยมองว่าเป็นงานวิจัยที่เริ่มจากปัญหาของคนในชุมชน โดยคนในชุมชนเป็นคนคิดปัญหาที่ตนเองจะแก้ไข และเกิดการแก้ไขโดยคนในชุมชนเอง พร้อมทั้งการรับผลที่เกิดขึ้นก็เป็นคนในชุมชน โดยผู้เข้าร่วมวิจัยได้สะท้อนกระบวนการดำเนินการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ว่ามีขั้นตอนของการวางแผน การปฏิบัติ การสังเกต และการสะท้อนผล

²⁰ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 23, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

²¹ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 17, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

“ก็รู้มาบ้างว่าเราต้องคิดโจทย์เอง ปัญหาจากเรา แต่พอมาทำจริงๆ คือ มันต้องเป็นปัญหาที่มาจากเราจริงๆ แล้วเราก็ต้องเห็นทางว่าชุมชนหรือกลุ่มเราจะแก้จะไปทางไหนที่สามารถแก้ปัญหาได้”²²

“เห็นความแตกต่างของการทำงานสร้างอาชีพอิสระผู้สูงอายุที่มาจากความต้องการของชุมชนจริงๆ กับสิ่งที่หน่วยงานรัฐเออลงมาให้ทำ ทำแบบเดิมมันไม่ยั่งยืน และไม่ได้เป็นไปตามความต้องการของชุมชนจริงๆ แต่มาทำแบบนี้เห็นภาพอนาคตว่ามันจะช่วยสร้างอาชีพอิสระให้ผู้สูงอายุในชุมชนได้จริงๆ”²³

“มันมีขั้นตอนการทำว่าต้องวางแผนร่วมกัน ร่วมคิดร่วมทำ ร่วมวางแผน ได้แล้วก็เอาไปทำ แล้วก็สังเกตดูว่าเป็นอย่างไรใช้ไหม มาคุยกัน ถ้าไม่ใช่ก็มาหารือกันใหม่ มาวางแผนกันใหม่”²⁴

3.2) เกิดเจตคติที่ดีต่อการทำงานชุมชนเพื่อการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ผู้เข้าร่วมวิจัยร่วมสะท้อนว่า จากการที่เข้าร่วมกิจกรรมการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อมทำให้เกิดเจตคติที่ดีต่อการวิจัย และการทำงานชุมชน เห็นว่าการจะแก้ปัญหาต้องเป็นการทำงานร่วมกันหรือการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ผู้เข้าร่วมวิจัยเกิดความรู้สึกลอยลางปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาเรื่อง อาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม เพราะเห็นว่าตนเองน่าจะทำได้ และเห็นว่าชุมชนของตนเองมีศักยภาพในการทำงานชุมชนร่วมกัน

“พอโครงการเข้ามาเป็นจังหวะที่ดี ที่เป็นช่วงหลังจากโควิดเริ่มซาแล้ว ความต้องการอาชีพเสริมของคนในชุมชน โดยเฉพาะผู้สูงอายุมีมาก ไม่ต้องมากมายแค่เอามาเพื่อลดรายจ่ายในครอบครัวก็พอ”²⁵

“ก็อยากลองฝึกการทำวิจัยแบบนี้ดู และก็เป็นอย่างที่คิดว่าผู้สูงอายุอย่างพวกเราสามารถทำได้ นอกจากเป็นประโยชน์ต่อตนเองแล้ว ยังเป็นประโยชน์ต่อชุมชนของเราด้วย แม้ว่าจะยังไม่รู้ว่ามันจะเป็นอย่างไร แต่ก็สนใจอยาก่วมกิจกรรม”²⁶

²² สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 26, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

²³ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 3, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

²⁴ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 1, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

²⁵ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 4, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

²⁶ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 9, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

“จริงๆ ไม่ได้ชอบงานวิจัยอะไร แต่เห็นเพื่อนทำกันหลายคน และเราก็ว่างแล้วก็อยากทำให้อะไรให้เกิดประโยชน์ ดีกว่าการอยู่บ้านเฉยๆ อย่างน้อยก็ได้มาทำงานร่วมกัน มีกิจกรรมร่วมกัน”²⁷

3.3) เกิดทักษะการทำงานวิจัยชุมชน ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสะท้อนถึงการเกิดทักษะพื้นฐานสำหรับนักวิจัยว่า ได้ฝึกปฏิบัติเรียนรู้การทำงานจากโครงการทำให้เกิดทักษะที่จำเป็น ได้แก่ การฟัง การถาม การจดบันทึก โดยผู้เข้าร่วมวิจัยสะท้อนว่าสามารถนำทักษะที่ได้เรียนรู้ไปปฏิบัติได้ เช่น ทักษะการฟัง การจดบันทึกตามสิ่งที่ได้ยิน การสรุปการประชุม เป็นต้น

“ได้เรียนรู้ทักษะที่ใช้ในงานชุมชน ก็ฟังมากขึ้น ฟังแบบที่อาจารย์สอนให้ฟัง และเมื่อเราได้ยินอะไรเราก็จดบันทึกเอาไว้”²⁸

“ป่าสามารถสรุปการประชุมได้ดีขึ้น เมื่อก่อนรู้สึกว่ายังไม่ได้เท่านี้ ฟังไม่ทันบ้าง ฟังไม่เข้าใจบ้างก็มัวไปกังวล แต่พอได้ฝึกแล้ว ก็ไม่ต้องคิดอะไร ฟังไปก่อน แล้วก็จดตาม แล้วค่อยมาอ่านทีหลังว่าเค้าว่ากันเรื่องอะไร”²⁹

จากสถานการณ์การพัฒนาผู้เข้าร่วมวิจัยในการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ เมื่อหน่วยงานภาควิชาการเข้ามาในพื้นที่ เป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างผู้เข้าร่วมวิจัยให้มีความด้านการวิจัยชุมชน โดยมุ่งหมายให้ผู้เข้าร่วมวิจัยได้เรียนรู้กระบวนการทำงานชุมชน และสามารถทำไปแก้ปัญหาชุมชนได้ โดยหน่วยงานภาควิชาการเข้ามาเพื่อเสริมสร้างความรู้ ทักษะพื้นฐานในการทำงานชุมชนให้ผู้เข้าร่วมวิจัยได้เรียนรู้การใช้กระบวนการวิจัยในการแก้ปัญหา โดยผลจากการพัฒนาทำให้ผู้เข้าร่วมวิจัยเกิดความรู้ในกระบวนการวิจัย และการทำงานชุมชน เกิดเจตคติที่ดีต่อการวิจัยและการทำงานชุมชน แต่ก็ยังเป็นความรู้และทักษะที่ยังไม่สามารถนำไปแก้ปัญหาได้อย่างแท้จริง

จากประสบการณ์ที่ผู้เข้าร่วมวิจัยเคยได้รับการพัฒนาด้านการวิจัยชุมชนจากกรเข้ามาของหน่วยงานภาควิชาการ และการได้รับความรู้ด้านการวิจัยชุมชนจากในอดีต แต่ก็ยังเป็นความรู้และทักษะที่ยังไม่สามารถนำไปแก้ปัญหาได้อย่างแท้จริง ดังนั้นจึงนำมาซึ่งการวิเคราะห์ศักยภาพและต้นทุนเดิมด้านการวิจัย ดังนี้

²⁷ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 21, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

²⁸ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 11, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

²⁹ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 6, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

คนที่	ประสบการณ์การมีส่วนร่วมในการดำเนินการวิจัย									
	สำรวจ ปัญหา	กำหนด ประเด็น การ พัฒนา	เขียน ข้อเสนอ โครงการ	ออกแบบ เครื่องมือ	เก็บ ข้อมูล	ลงมือ ปฏิบัติ กิจกรรม	วิเคราะห์ ข้อมูล	เขียน รายงาน	นำเสนอ สาธารณะ	ประสานงาน และอื่นๆ
20										
21										
22	✓									
23										
24					✓					
25										
26	✓									
รวม	12	10	4	6	13	10	6	4	3	7

จากการศึกษาประสบการณ์การมีส่วนร่วมในการดำเนินการวิจัย ของผู้ร่วมวิจัยที่เป็นต้นทุนเดิม 10 ประสบการณ์ พบว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีประสบการณ์การเก็บข้อมูลจำนวน 13 คน รองลงมา คือ การสำรวจปัญหา จำนวน 12 คน รองลงมาคือ ประสบการณ์ในการลงมือปฏิบัติกิจกรรม และประสบการณ์ในการกำหนดประเด็นการพัฒนา จำนวน 10 คน ประสบการณ์การประสานงานและอื่นๆ จำนวน 7 คน นอกจากนี้มีประสบการณ์ในการออกแบบเครื่องมือ และวิเคราะห์ข้อมูล จำนวน 4 คน และมีประสบการณ์ในการนำเสนอผลต่อสาธารณะจำนวน 3 คน

จากผลการศึกษาประสบการณ์การมีส่วนร่วมในการดำเนินการวิจัย จะเห็นได้ว่าผู้เข้าร่วมวิจัยแบ่งเป็น 2 กลุ่มกลุ่มที่เคนทำงานชุมชนและกลุ่มที่ไม่เคยทำงานชุมชน โดยส่วนมากมีประสบการณ์การเก็บข้อมูลและการลงมือปฏิบัติกิจกรรม ประสบการณ์ที่น้อยที่สุด คือ ประสบการณ์ที่นำเสนอ และประสบการณ์การเขียนข้อเสนอและเขียนรายงาน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่ายังมีช่องว่างของการเติมเต็มและพัฒนาผู้เข้าร่วมวิจัยด้วยกระบวนการวิจัยในโครงการต่อไป

4.2.2.3.2 การสะท้อนการการปฏิบัติของผู้ร่วมวิจัยก่อนเข้าร่วมโครงการ

1) สะท้อนการปฏิบัติ

1.1) คนในชุมชนอยู่ในฐานะของผู้รับการพัฒนาและผู้เข้าร่วมโครงการ

ในการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุในชุมชนที่ผ่านมา ผู้ร่วมวิจัยอยู่ในฐานะผู้รับการพัฒนาหรือผู้เข้าร่วมโครงการ ขาดการมีส่วนร่วมตั้งแต่การกำหนดประเด็นปัญหาหรือประเด็นในการสร้างเสริมอาชีพผู้สูงอายุในชุมชน หรือหากมีการกำหนดจากชุมชนก็มาจากหน่วยงานรัฐ หรือผู้นำชุมชน

“ก็อย่างที่บอกหน่วยงานรัฐจะเป็นคนนำอาชีพต่างๆ หรือหัวข้อการอบรมต่างๆ ลงมาที่ชุมชนเลย ไม่มีการถามหรือตั้งวงหรือเวทีในการกำหนดปัญหาาร่วมกัน”³⁰

“การส่งเสริมที่ผ่านมา ไม่ตรงกับความต้องการของชุมชน อย่างเราสนใจการแปรรูป การทำอาหาร แต่เค้าก็มาส่งเสริมเรื่องจักสาน เรื่องการทำเปलयวน การถักตะกร้า ก็ไม่ได้เหมาะกับความต้องการของผู้สูงอายุในชุมชน”³¹

1.2) มีส่วนร่วมเพียงบางส่วน

แม้จะมีการนำโครงการวิจัยท้องถิ่นเข้ามาเพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน แต่บทบาทของผู้ร่วมวิจัยที่เป็นผู้สูงอายุก็เป็นเพียงผู้ให้ข้อมูล ผู้ประสานงาน และมีส่วนร่วมในโครงการวิจัยเพียงบางส่วน เช่น การเก็บข้อมูล การสำรวจพื้นที่ การนำเสนอข้อมูลต่อสาธารณะแต่ก็ยังคงอยู่ภายใต้การช่วยเหลือของพี่เลี้ยงหรือนักวิจัยชุมชนจากภายนอก แต่ก็ทำให้ผู้ร่วมวิจัยที่เป็นผู้สูงอายุรู้จักกับงานวิจัยชุมชน และการแก้ปัญหาชุมชนโดยกระบวนการวิจัยและคนในชุมชน

“ชุมชนของเราก็มีการทำงานกับโหนดพระนครศรีอยุธยา มาหลายปี ก็ได้ช่วยกำกับข้อมูล สำรวจตลิ่งพังรอบๆ ชุมชน ก็เป็นการเรียนรู้การทำงานชุมชน ที่ทำโดยคนในชุมชนเพื่อแก้ปัญหาชุมชน”³²

“เวลาที่เรทำการวิจัย เก็บข้อมูลอะไรต่างๆ ก็จะมีพี่เลี้ยงคอยดูแลเราตลอด คอยให้คำแนะนำ”³³

1.3) ขาดความมั่นใจในการลงมือทำ

ในการลงมือปฏิบัติ ผู้ร่วมวิจัยที่เป็นผู้สูงอายุได้ทดลองลงมือปฏิบัติ เช่น การเก็บข้อมูล การสำรวจพื้นที่ การนำเสนอข้อมูลต่อสาธารณะแต่ก็ยังคงอยู่ภายใต้การช่วยเหลือของพี่เลี้ยงหรือนักวิจัยชุมชนจากภายนอกที่เป็นเจ้าของโครงการ ผู้เข้าร่วมวิจัยสะท้อนว่าหากต้องลงมือปฏิบัติเองอาจจะไม่สามารถทำได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากไม่มั่นใจในการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง

“ถ้าให้เราทำกันเองแบบไม่มีพี่เลี้ยง ปากก็ไม่มั่นใจนัก เพราะเวลาที่มีพี่เลี้ยงหรือองค์กรภายนอกมาทำงานด้วยเค้าจะคอยช่วยตบเราให้เข้าลูไม่ออกนอกประเด็น”³⁴

³⁰ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 2, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

³¹ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 24, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

³² สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 25, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

³³ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 18, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

³⁴ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 1, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

“แม้จะเรียนรู้ทักษะการทำงานชุมชนแล้ว แต่ในการทำงานจริงๆ มันยาก โดยเฉพาะการติดต่อกับทางหน่วยงานรัฐที่จะมาคอยหนุนเราอีกด้านนอกจากพี่เลี้ยง อันนี้แหละที่เราไม่มีพลังในการประสานกับหน่วยงานภาครัฐ”³⁵

“เรามีประสบการณ์ไม่ดีกับการทำงานกับรัฐในชุมชน ทำให้ป่าก็ไม่แน่ใจว่าถ้าเราทำเองมันจะได้ผล แต่ถ้าเรามีพี่เลี้ยงเป็นตัวกลางนี้ป่าไม่หวั่นเลยเราทำได้แน่”³⁶

1.4) เป้าหมายไม่ชัดเจน

ผู้ร่วมวิจัยสะท้อนว่าที่ผ่านมาเป้าหมายในการส่งเสริมยังไม่ชัดเจน แม้จะมีการส่งเสริมทักษะการทำงานชุมชนให้กับผู้เข้าร่วมวิจัยที่เป็นผู้สูงอายุแล้วก็ตาม แต่ก็ไม่ได้ทำให้บรรลุเป้าหมายอย่างที่คาดหวังไว้ ทำให้ผู้เข้าร่วมวิจัยเห็นว่าแนวทางในการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จนั้นเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยาก

“ที่ผ่านมายังไม่มีการทำเป้าหมายในทางเดียวกัน ประมาณว่าใครสนใจ อาชีพอะไรก็ทำไป ทำใครทำมันไม่เกี่ยวกับ ไม่ได้ทำเป็นกลุ่มไม่ได้มีการวางแผนร่วมกันเลย”³⁷

“เหมือนเรายังหาตัวเองไม่เจอไหม แม้ว่าเคยคุยกันว่าเราน่าจะทำอาชีพนี้ อาชีพนั้น เช่นที่ผ่านมาก็มีเรื่องการทำดอกไม้จันทน์ การทำเกษตรอินทรีย์ การขายของชุมชน เหมือนต่างคนต่างจะทำในสิ่งที่ตนถนัด มันก็ยากที่จะให้เค้ามาทำแบบเดียวกัน เพราะเราก็เป็นชาวบ้านในชุมชนเหมือนกัน แต่ถ้ามีใครทำช่วยเป็นตัวกลาง แล้วทำให้ไปทางเดียวกันก็น่าจะมีเป้าหมายที่ชัดเจนขึ้น”³⁸

2) สะท้อนความปรารถนา

ผู้เข้าร่วมวิจัยสะท้อนความปรารถนาของตนเองและกลุ่มจากการที่เข้าร่วมโครงการวิจัยในประเด็นต่างๆ ดังนี้

2.1) ปรารถนาในการแก้ปัญหาชุมชนโดยคนในชุมชน

ความปรารถนาในการแก้ปัญหาชุมชนโดยคนในชุมชน เป็นความปรารถนาที่ผู้เข้าร่วมวิจัยที่เป็นผู้สูงอายุเห็นว่า เป็นกระบวนการที่ชุมชนได้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วม

³⁵ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 14, เมื่อเมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

³⁶ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 21, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

³⁷ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 9, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

³⁸ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 10, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

แก้ปัญหา ร่วมรับผลประโยชน์จากการแก้ปัญหานั้น เป็นการลดการพึ่งพาจากภายนอก ผู้เข้าร่วมวิจัยที่เป็นผู้สูงอายุจึงมีความปรารถนาในการแก้ปัญหาชุมชนโดยคนในชุมชน บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า ปัญหาของชุมชน คนที่รู้ดีที่สุดก็คือ คนในชุมชน และการแก้ปัญหาต้องเป็นการแก้ปัญหาด้วยการมีส่วนร่วม

“จากประสบการณ์ในการเข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมอาชีพของหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่ทำให้รู้เลยว่า เราต้องการอะไร เราควรกำหนดประเด็นในการส่งเสริม กำหนดประเด็นในการแก้ปัญหาเรื่องเศรษฐกิจของผู้สูงอายุด้วยตัวเราเอง ถ้าเป็นแบบที่ผ่านมามันก็แก้ไม่หาย ไม่เกิดประโยชน์ เพราะอบรมแล้วก็จบ ไม่มีการแนะนำด้านการตลาด ด้านการบรรจุหีบห่ออะไรต่างๆ เป็นต้น”³⁹

“อยากให้มีโอกาสที่ให้คนในชุมชนมาคิดร่วมกันว่าจะทำอาชีพเสริมอะไรที่เหมาะสมกับชุมชน และชุมชนร่วมทำร่วมแก้ปัญหา ร่วมได้รับผลประโยชน์”⁴⁰

2.2) ปรารถนาให้ผู้สูงอายุในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

เป้าหมายความต้องการของผู้ร่วมวิจัยคือคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชนดีขึ้นจากการมีอาชีพเสริมที่เหมาะสมกับบริบท และสิ่งแวดล้อม

“อยากให้คนในชุมชนมีรายได้เสริม เพื่อเป็นการลดภาระของครอบครัว”⁴¹

“อาชีพที่ทำหรืองานที่จะต้องดูด้วยว่าเหมาะกับผู้สูงอายุไหม นั่งนานก็ไม่ได้ สายตาก็ไม่ดี เวลาทำงานก็ช้า ไม่ได้รวดเร็วแบบวัยรุ่นเค้า”⁴²

“ต้องมาช่วยกันคิดว่าอะไรเป็นจุดร่วมของชุมชน แล้วก็ช่วยกันพัฒนาให้เกิดเป็นผลิตภัณฑ์อะไรก็ได้ ไข่เค็ม กล้วยตาก ข้าวโพดต้ม หรือเปलयวน กระเป๋า ตะกร้า แต่ต้องมีเอกลักษณ์ของบ้านป้อมด้วยนะ ถ้าทำได้แบบนี้ข้าคิดว่ามันจะมีรายได้เข้ามาเป็นรายได้เสริม ก็เป็นจุดเริ่มต้นที่ดี แต่ถ้าที่คิดแบบนี้ไม่ดี ก็มีคิดร่วมกันใหม่ อันแรกเอาที่เราถนัดก่อน แต่ต้องคิดด้วยกันอันนี้ข้าพูดยกตัวอย่างให้เป็นตัวอย่างเท่านั้น”⁴³

³⁹ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 17, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

⁴⁰ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 4, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

⁴¹ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 6, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

⁴² สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 19, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

⁴³ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 13, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

4.2.2.4 ผลการศึกษาความต้องการในการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ

จากสถานการณ์การพัฒนาผู้เข้าร่วมวิจัยในการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ทั้งสถานการณ์ในพื้นที่ และสถานการณ์ด้านศักยภาพ ต้นทุนเดิม ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ผลเพื่อให้เห็นความสอดคล้องสิ่งที่เป็นอยู่และสิ่งที่ผู้ร่วมวิจัยต้องการทำในการทำอาชีพเสริมผู้สูงอายุ จึงทำการศึกษาความต้องการในการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุในพื้นที่ ดังจะนำเสนอต่อไปนี้

ผลการศึกษาความต้องการในการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุในพื้นที่ ผู้ร่วมวิจัยได้สะท้อนสิ่งที่เป็นปัญหาที่ทำให้ไม่สามารถบรรลุความปรารถนาได้ ได้แก่ ประเด็นด้านการวิเคราะห์ตนเอง ขาดการวิเคราะห์ตนเองที่เห็นตนเองจริงๆ ขาดการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ ขาดแรงจูงใจในการขับเคลื่อนงานชุมชน เป็นต้น ประเด็นด้านการปฏิบัติ เช่น วิธีการปฏิบัติ ผลการเปลี่ยนแปลงจากการปฏิบัติ และการปฏิบัติอย่างมีส่วนร่วม เป็นต้น ดังแสดงในตารางที่ 4.9

ตารางที่ 4.9

ผลการศึกษาความต้องการในการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ

สถานการณ์ที่เป็นอยู่	สิ่งที่อยากทำเพื่อสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ
ยังไม่สามารถเชื่อมโยงกระบวนการคิดเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติการสร้างเสริมอาชีพอย่างเป็นรูปธรรมได้ ขาดการวิเคราะห์ตนเอง ขาดแรงจูงใจในการขับเคลื่อนงานชุมชน	พัฒนากระบวนการคิดของนักวิจัยชุมชน ที่ครอบคลุมการคิดอย่างเป็นระบบ คิดวิเคราะห์ คิดสร้างสรรค์ คิดอย่างมีพลังในการค้นหาศักยภาพของชุมชน
การปฏิบัติการสร้างเสริมอาชีพอย่างเป็นรูปธรรมยังทำได้ไม่ชัดเจน ไม่เป็นขั้นตอน และไม่ครบวงจร	-สร้างความรู้ ความเข้าใจ ฝึกปฏิบัติตามกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย การค้นหาปัญหา การวางแผน การดำเนินกิจกรรม การสังเกต และการสะท้อนผลการปฏิบัติ -ส่งเสริมให้เกิดการสร้างเสริมอาชีพอิสระอย่างครบวงจร ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ

จากสถานการณ์ที่เป็นอยู่และสิ่งที่ต้องการในการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ พบว่าผู้เข้าร่วมวิจัยสะท้อนสถานการณ์ที่เป็นอยู่ใน 2 ประเด็นดังนี้ ประเด็นด้านการคิด คือ ยังไม่สามารถเชื่อมโยงกระบวนการคิดเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติการสร้างเสริมอาชีพอย่างเป็นรูปธรรมได้ ขาดการวิเคราะห์ตนเอง ขาดแรงจูงใจในการขับเคลื่อนงานชุมชน ทั้งนี้ผู้ร่วมวิจัยได้วิเคราะห์สถานการณ์ทั่วไปและสถานการณ์ด้านศักยภาพชุมชนด้านการสร้างเสริมอาชีพแล้วพบว่า ผู้เข้าร่วมวิจัยยังไม่สามารถเชื่อมโยงกระบวนการคิดเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติการสร้างเสริมอาชีพอย่างเป็น

รูปธรรมได้ ขาดการวิเคราะห์ตนเอง ขาดแรงจูงใจในการขับเคลื่อนงานชุมชน เป็นต้น เป็นการสะท้อนได้จากการพัฒนาโครงการสร้างเสริมอาชีพที่ผู้ร่วมวิจัยได้ลงมือปฏิบัติแล้วพบว่า ยังไม่สามารถนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายที่คาดหวังได้ เช่น ยังไม่สามารถสร้างเสริมอาชีพให้กับผู้สูงอายุได้ อาชีพที่ทำไม่ได้สะท้อนความเป็นตัวตนภายใต้บริบทของชุมชน พร้อมทั้งผู้ร่วมวิจัยยังไม่สามารถคิดวางแผนการดำเนินโครงการในการสร้างเสริมอาชีพอย่างเป็นขั้นเป็นตอนได้ เป็นต้น

“เหมือนว่าเรารู้ว่าน่าจะทำอะไรเป็นอาชีพเสริมของผู้สูงอายุ แต่พอลงมือทำแล้วมันรู้ว่าไม่ใช่ ไม่มีแรงบันดาลใจในการทำต่อ”⁴⁴

“จากที่คุยกันพอได้ว่าเราจะทำอะไร พอลงมือทำไปแล้ว ผลที่ออกมาป่าสามารถบอกได้เลยว่ามันยังไม่ใช่ไม่บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ อย่างเราอยากสร้างอาชีพอิสระเพื่อเป็นช่องทางรายได้มาลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน แต่มันยังขาดตลาด ขาดองค์ความรู้ก็มาก เรายังไปไม่ถึงตรงนั้น เราต้องมีพี่เลี้ยงคอยช่วย”⁴⁵

“ยังไม่มีเวทีในการค้นหาตนเองจริงๆ ที่ผ่านมาระทำตามที่หน่วยงานอยากให้เรา มันจึงไม่ใช่สิ่งที่เราอยากทำ ทีนี้หากโครงการจะทเวทีให้เราได้ค้นหาตนเองให้พบอาจจะทำให้การทำอาชีพของเราเป็นไปได้ แต่ก็ต้องให้เห็นภาพตลอดทางตั้งแต่การผลิต จนกระทั่งมีช่องทางการขายด้วย ก็จะทำให้เกิดความยั่งยืน ชุมชนก็ไม่ต้องพึ่งพาจากภายนอก แต่พวกป่าก็มีคนที่ทำดีก็ต่อกได้นะ ตรงนี้น่าจะเป็นการทำตลาดออนไลน์ได้ แต่สินค้าของเราต้องไม่เหมือนคนอื่นต้องแตกต่างจากคนอื่น จึงจะขาดได้”⁴⁶

ในด้านประเด็นการปฏิบัติการสร้างเสริมอาชีพอย่างเป็นรูปธรรมยังทำได้ไม่ชัดเจนไม่เป็นขั้นตอน และไม่ครบวงจร ทั้งนี้เนื่องจากขาดการประสานงานกับภาคีเครือข่ายในชุมชนในด้านการสร้างเสริมอาชีพผู้สูงอายุที่ครอบคลุมทุกมิติตลอดทั้งต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ จึงทำให้เกิดช่องว่างที่ต้องการเติมเต็ม

“พวกเรารู้แต่เรื่องการทำ อย่างที่ผ่านมาให้ฝึกอาชีพให้ทำอะไรต่างๆ เราก็ทำได้ดี ทำดีสวย แต่ที่สำคัญเราไม่มีการตลาด”⁴⁷

⁴⁴ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 17, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

⁴⁵ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 8, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

⁴⁶ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 2, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

⁴⁷ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 16, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

“อย่างวัตถุที่ต้องใช้เวลาทำอาชีพที่เค้ามาส่งเสริมส่วนใหญ่เป็นวัตถุที่ต้องหาจากภายนอกเช่น พลาสติก อะไรพวกนี้ คือนั่นยังไม่ใช่อาชีพที่เราจะไปต่อได้ เราไม่สามารถทำเองไม่สามารถเข้าถึงแหล่งวัตถุดิบได้ เราต้องพึ่งจากภายนอก”⁴⁸

“เรื่องของการประสานงานในพื้นที่ คิดว่าชุมชนของเรากลุ่มของเราไม่มีการประสานที่ดีพอ เพราะที่ผ่านมามีสัมพันธภาพของเรากับส่วนงานในพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์ไม่ดีนัก ตรงนี้เป็นจุดบอดอันหนึ่งของเราเลยทีเดียว”⁴⁹

จากสถานการณ์ที่เป็นอยู่ดังกล่าว ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันวิเคราะห์และนำไปสู่การกำหนดกิจกรรมที่ต้องการพัฒนาในการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุที่จะนำไปสู่การลดช่องว่างสถานการณ์ที่เป็นอยู่ และตอบสนองต่อสิ่งที่อยากพัฒนาในการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุเป็นการเติมเต็มให้กับผู้ร่วมวิจัยในประเด็นต่างๆ

จากสถานการณ์ที่เป็นอยู่และสิ่งที่อยากพัฒนาในการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ นำไปสู่การกำหนดประเด็นที่คาดหวังในการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุผ่านวงจรการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยประเด็นที่คาดหวังหรือสิ่งที่ต้องการเป็นการเติมเต็มศักยภาพของผู้ร่วมวิจัย ปรากฏผลดังนี้

ตารางที่ 4.10

ประเด็นการเปลี่ยนแปลงที่คาดหวังในการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ

สิ่งที่อยากพัฒนา	ประเด็นการเปลี่ยนแปลงที่คาดหวัง
พัฒนากระบวนการคิดของนักวิจัยชุมชน ที่ครอบคลุมการคิดอย่างเป็นระบบ คิดวิเคราะห์ คิดสร้างสรรค์ ในการค้นหาศักยภาพของชุมชน	ค้นพบศักยภาพของตนเอง ทำให้ชุมชนมีอาชีพเสริมภายใต้บริบทของชุมชน มีรายได้เศรษฐกิจดีขึ้น
-สร้างความรู้ ความเข้าใจ ฝึกปฏิบัติตามกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย การค้นหาปัญหา การวางแผน การดำเนินกิจกรรม การสังเกต และการสะท้อนผลการปฏิบัติ	-มีความรู้ในการปฏิบัติตามกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
-ส่งเสริมให้เกิดการสร้างเสริมอาชีพอิสระอย่างครบวงจร ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ	-มีกลไกในการส่งเสริมในการทำอาชีพอิสระผู้สูงอายุ

⁴⁸ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 15, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

⁴⁹ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 11, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

1) ค้นพบศักยภาพของตนเอง ทำให้ชุมชนมีอาชีพเสริมภายใต้บริบทของชุมชน มีรายได้เศรษฐกิจดีขึ้น

ผู้เข้าร่วมวิจัยมีความต้องการในการค้นหาศักยภาพของตนเอง ศักยภาพของชุมชน ผ่านการจัดเวทีเพื่อค้นหาศักยภาพของชุมชนร่วมกัน ด้วยการค้นพบศักยภาพดังกล่าวจะช่วยสร้าง แรงจูงใจและเติมเต็มศักยภาพให้แก่ผู้ร่วมวิจัยในการขับเคลื่อนการสร้างเสริมอาชีพอิสระให้กับ ผู้สูงอายุในชุมชน ที่ยังขาดช่องว่างความรู้ทั้งทางด้านอารมณ์ ความรู้สึก และด้านสังคม เช่น การฝึก การคิดอย่างมีระบบ เสริมสร้างความเชื่อมั่นในตนเอง การค้นพบตนเอง ค้นพบความต้องการของ ชุมชนที่แท้จริง เป็นต้น

“เรายังไม่เคยได้วิเคราะห์ตนเอง ว่าเรามีอะไรที่จะทำเพื่อสร้างอาชีพเสริมบ้าง แม้จะมีการส่งเสริมมาหลากหลาย กระจา เป้า ตะกร้า จักสานหรือการแปรรูปแต่ก็ยังไม่เชื่อมั่นไม่มีแรง ผลักให้รู้สึกที่เราอยากทำต่อ”⁵⁰

“อย่างที่บอกแหละให้ทำอะไรเราก็ทำได้ แต่ทำแล้วไม่รู้มันจะไปทางไหน ขายที่ ไหน พัฒนาต่ออย่างไร เรายังไม่เห็นภาพแบบนี้ในหัวของเรา ความรู้ที่ได้รับการอบรมมาก็ยังใช้ได้แต่ ไม่เต็มที่ เรายังไม่เคยขายสิ่งที่เค้ามาส่งเสริม ได้แต่ฝึกทดลองทำเท่านั้น”⁵¹

2) มีความรู้ในการปฏิบัติตามกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และมี กลไกในการส่งเสริมในการทำอาชีพอิสระผู้สูงอายุ

ผู้เข้าร่วมวิจัยสะท้อนถึงความต้องการในการมีความรู้ในการปฏิบัติตาม กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการส่งเสริมใน การทำอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ดังนั้นจึงต้องการเติมเต็มด้านการวิจัยแบบมีส่วนร่วมและการสร้าง เครือข่ายความร่วมมือในการส่งเสริมในการทำอาชีพอิสระผู้สูงอายุ เพื่อเป็นการฝึกทักษะกระบวนการ มีส่วนร่วมและสร้างเครือข่ายความร่วมมือในพื้นที่ ซึ่งจะนำไปสู่การทำโครงการด้านอาชีพอิสระ ผู้สูงอายุผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมและมีภาคีเครือข่ายในพื้นที่เข้าร่วมหนุนเสริมในประเด็นที่ผู้ร่วม วิจัยต้องการ ผลลัพธ์สุดท้ายที่ได้ก็คือ สามารถมีอาชีพอิสระที่เกิดจากความต้องการของชุมชนและ ส่งเสริมคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนได้

⁵⁰ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 7, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

⁵¹ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 6, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

“เป้าหมายมันจะสำเร็จได้ก็ด้วยการมีส่วนร่วม อย่างที่ได้เรียนรู้มา ต้องร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมกันนี้แหละ พอมาทำร่วมกันจะเห็นว่ามียะไรที่เราต้องปรับมียะไรที่ยังไม่ใช่ก็วางแผนกันและลงมือทำ”⁵²

“หน่วยงานต่างๆ จะเข้ามามีส่วนร่วมกับเราได้อย่างไร เราอาจจะต้องมีเวทีที่เชิญเค้ามาร่วมกับเรา เพราะที่ผ่านมาเราไม่เคยเชิญเค้ามาฟังว่าเราต้องการอะไร หากเราเชิญคนที่คิดว่าจะมาช่วยหนุนเสริมเราได้ ทีนี้สิ่งที่เค้าจะลงมาปฏิบัติในชุมชนก็จะตรงกับความต้องการที่เรากำลังจะทำ”⁵³

การเตรียมความพร้อมพื้นที่

ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยเตรียมพื้นที่ก่อนการใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) โดย มีเป้าหมายหลักคือ ค้นหากลุ่มผู้สูงอายุในชุมชน หรือเรียกว่ากลุ่มปฏิบัติการวิจัยมีเป้าหมายในการสร้างเสริมอาชีพอิสระร่วมกัน เกิดการรวมกลุ่มที่เข้มแข็งมากขึ้น

ก่อนที่จะเริ่มการวางแผนเพื่อดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยฉายภาพผลการศึกษาคือความต้องการของผู้สูงอายุในการสร้างเสริมอาชีพอิสระที่ได้จากระยะที่ 1 เพื่อให้ผู้ร่วมวิจัยได้เห็นภาพของพื้นที่ และเพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนการกำหนดกิจกรรมในการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุในชุมชน และนำไปสู่การวางแผนการปฏิบัติต่อไป

ดำเนินการประชุมเตรียมความพร้อมเวทีประชาคมชุมชนคนบ้านป้อม เป็นการดำเนินการร่วมกันกับโหนดอยุธยาในพื้นที่ จัดการประชุมหรือเพื่อหาสมาชิกที่สนใจในการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ เข้าร่วมรับฟังการชี้แจงรายละเอียดโครงการ เป้าหมาย ผลลัพธ์การเรียนรู้ร่วมกัน โดยผู้วิจัยเป็นผู้นำเสนอรายละเอียดดังกล่าว ทั้งนี้ในระยะของการเตรียมความพร้อมก่อนการลงพื้นที่ มีกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ แกนนำผู้สูงอายุ และเครือข่ายในพื้นที่ ลักษณะของการจัดกิจกรรมเป็นการดำเนินการการประชุมแบบวงเสวนาในพื้นที่ เป้าหมายของการวางแผนเพื่อให้เกิดความเข้าใจในโครงการวิจัย และทำให้เกิดการรวมกลุ่มผู้สูงอายุในการประกอบอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม พร้อมทั้งหาแนวทางในการขยายสมาชิกเครือข่ายของกลุ่มให้กว้างมากยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยดำเนินการชี้แจงความเป็นมาของโครงการ วัตถุประสงค์ ผลลัพธ์ และสิทธิ์การถอนตัวของผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยตามหลักจริยธรรมในมนุษย์ และนำเสนอผลของการเก็บข้อมูลที่ได้จากการสำรวจความต้องการของผู้สูงอายุต่อการพัฒนาอาชีพอิสระเพื่อเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุในเบื้องต้น เสนอต่อที่ประชุมวงเสวนาชุมชน เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความต้องการในการทำอาชีพเสริม

⁵² สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 11, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

⁵³ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 16, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

หรืออาชีพอิสระของผู้สูงอายุในชุมชน จากนั้นทำการวิเคราะห์แบ่งกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชน จากการสำรวจในเบื้องต้นของกลุ่มผู้สูงอายุที่เข้าร่วมโครงการกับผู้วิจัย และทำการวิเคราะห์ภาคีเครือข่ายความร่วมมือในการเสริมสร้างอาชีพอิสระของผู้สูงอายุในชุมชน ทั้งนี้ผู้วิจัยจะเป็นผู้คอยกระตุ้นโดยใช้เทคนิคในการตั้งคำถามเชิงบวกอย่างสร้างสรรค์ ให้สมาชิกผู้เข้าร่วมวิจัยได้แสดงความคิดเห็นร่วมกัน ในการทำกิจกรรมในขั้นตอนนี้มีการใช้กระดาษโน้ตเพื่อเป็นเครื่องมือในการเขียนตอบคำถาม และผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้จดประเด็นสำคัญลงในกระดาษ ฟลิปชาร์ต

จากการสังเกต (Observation) กลุ่มผู้สูงอายุที่เข้าร่วมโครงการวิจัยเป็นผู้ทำงานกับชุมชน โดยมีทักษะการเป็นนักวิจัยชุมชน ประกอบกับการทำงานของกลุ่มผู้สูงอายุเป็นไปในลักษณะของการทำงานแบบจิตอาสาทำเพื่อประโยชน์ของชุมชนตนเองเป็นหลัก โดยจะเห็นความตั้งใจของผู้สูงอายุในการขับเคลื่อนกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน โดยเฉพาะการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ในด้านความสัมพันธ์ของสมาชิก แม้ทุกคนจะรู้จักกัน แต่ในการทำงานชุมชน พบว่าบางคนก็เคยทำงานชุมชนร่วมกัน แต่บางคนก็ไม่เคยทำงานชุมชนร่วมกันมาก่อน ทำให้คนที่ยังไม่เคยทำงานชุมชนยังไม่สามารถมองเห็นภาพของการทำงาน และเห็นประโยชน์ของการมาประชุมร่วมกัน ในครั้งนี้ ครั้นเมื่อคณะผู้วิจัยได้อธิบายถึงความเป็นมา วัตถุประสงค์ และการทำงานของโครงการ ทำให้สมาชิกกลุ่มผู้ที่ไม่เคยทำงานชุมชนมองเห็นภาพการทำงาน และเกิดความสนใจในการที่จะร่วมปฏิบัติการวิจัยร่วมกันเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ส่งผลให้บรรยากาศในช่วงนี้เกิดความผ่อนคลายมากขึ้นกว่าในช่วงแรก ในด้านการแสดงความคิดเห็น พบว่า ในการแสดงความคิดเห็น กลุ่มผู้สูงอายุมีการแสดงความคิดเห็นไปในทิศทางที่สอดคล้องและเสริมซึ่งกันและกัน โดยในการแสดงความคิดเห็นจะมีในสองลักษณะคือ กลุ่มที่กล้าแสดงความคิดเห็นและกลุ่มที่ไม่ค่อยกล้าแสดงความคิดเห็น ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้กระบวนการตั้งคำถามเชิงสร้างสรรค์ และการทบทวนคำตอบ สนับสนุนคำตอบของผู้เข้าร่วมวิจัย เป็นการกระตุ้นให้เกิดความมั่นใจในคำตอบหรือทัศนคติของตนเอง ทำให้กลุ่มที่ไม่ค่อยกล้าแสดงความคิดเห็นเกิดความเชื่อมั่นและมั่นใจในคำตอบ หรือการแสดงความคิดเห็นของตนเองมากขึ้น

จากการเวทีเสวนาชุมชนได้มีแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และสะท้อนสิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชน สมาชิกมีความคิดเห็นว่าการสำรวจเบื้องต้นด้านเศรษฐกิจและสุขภาพพบผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม แบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่มด้วยกัน คือ 1) กลุ่มผู้สูงอายุที่มีเศรษฐกิจดี-สุขภาพดี 2) กลุ่มผู้สูงอายุที่มีเศรษฐกิจดี-สุขภาพไม่ดี 3) กลุ่มผู้สูงอายุที่มีเศรษฐกิจไม่ดี-สุขภาพดี และ 4) กลุ่มผู้สูงอายุที่มีเศรษฐกิจไม่ดี-สุขภาพไม่ดี ผลจากการตกผลึกทางความคิด เป้าหมายของสมาชิกที่เข้าร่วมโครงการนี้ คือ “กลุ่มผู้สูงอายุที่มีเศรษฐกิจไม่ดี-สุขภาพดี” สรุปลงเป้าหมายในโครงการ ได้แก่ “กลุ่มผู้สูงอายุที่มีเศรษฐกิจไม่ดี-สุขภาพดี” เพื่อสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม

เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ โดยในการขับเคลื่อนการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ต้องมาจากความต้องการของผู้สูงอายุในพื้นที่ และมีหน่วยงานภาครัฐคอยหนุนเสริม

จากข้อมูลชุมชน กลุ่มสุขภาพดี-เศรษฐกิจดี เป็นผู้สูงอายุในหมู่ 1 และ 2 ซึ่งผู้สูงอายุในหมู่นี้ส่วนใหญ่รับราชการ มีเงินหลังเกษียณอายุ ทำให้ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ ไม่สนใจทำกิจกรรมอาชีพเสริม ทำให้เกิดความแปลกแยกออกจากผู้สูงอายุกลุ่มอื่น มีพฤติกรรมไม่ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมเกือบทุกด้าน อาจเป็นเพราะเป็นข้าราชการ เป็นผู้มีการศึกษาที่สูงกว่าผู้สูงอายุกลุ่มอื่น บ่อยครั้งที่ผู้สูงอายุกลุ่มอื่นไปขอความร่วมมือ แต่ไม่ได้รับความร่วมมือเท่าที่ควร ก่อให้เกิดความรู้สึกไม่ดีต่อคนในหมู่นั้น

“คนหมู่นั้นส่วนมากเค้าเป็นพวกข้าราชการ เค้าไม่ค่อยให้ความร่วมมืออะไรหรอก เหมือนเค้าก็อยู่สบายของเค้าแล้วลูกหลานเค้าก็ไม่ให้มาทำอะไรแบบนี้หรอก ชวนมายังไม่มาเลย”⁵⁴

จากนั้นทำการสรุปสิ่งที่ได้จากการจัดเวทีในวงรอบที่ 1 และทำการนัดหมายครั้งต่อไปโดยให้ผู้เข้าร่วมได้กำหนดวันที่เห็นพ้องต้องกันในการประชุมครั้งต่อไป คือ วันที่ 19 มิถุนายน 2565 ทั้งนี้ผู้วิจัยฝากประเด็นไว้ให้กลุ่มผู้สูงอายุผู้ร่วมวิจัยได้ไปทบทวน วิเคราะห์ชุมชนเพื่อค้นหาประเด็นที่อยากให้เกิดการพัฒนาอาชีพอิสระตามบริบทของพื้นที่และนำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการประชุมครั้งต่อไป

ก่อนปิดการประชุมวงเสวนาชุมชนในวงรอบที่ 1 ผู้วิจัยได้ชักกลุ่มผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมได้สะท้อนความคิดเห็นใน 3 ประเด็นดังนี้ ความรู้สึกที่มีต่อการเข้าร่วมวิจัย ความคาดหวังจากโครงการวิจัย ปัญหาการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุโดยเครือข่ายในพื้นที่ที่ผ่านมา

ความรู้สึกที่มีต่อการเข้าร่วมวิจัย

จากการให้กลุ่มผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมได้สะท้อนความคิดเห็นในประเด็นความรู้สึกที่มีต่อการเข้าร่วมวิจัย พบว่า เสียงสะท้อนส่วนใหญ่มีความยินดี อยากมีกิจกรรมที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่มทำงานร่วมกัน และอย่างมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ดังคำกล่าวต่อไปนี้

“รู้สึกดีที่ได้มีโครงการนี้เข้ามาในชุมชน จะได้ช่วยคนที่ไม่มีรายได้ ให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้น”⁵⁵

⁵⁴ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 3, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

⁵⁵ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 10, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

“วันนี้ได้มาประชุมกัน ก็เห็นพลังของชุมชนบ้านเรา ดีคะที่มีโครงการดีๆ มาให้พวกเราช่วยกันทำ โดยเฉพาะทำให้คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชนดีขึ้น”⁵⁶

“ก็รู้สึกดี ที่จะได้เห็นการทำอาชีพที่มาจากความต้องการของเราจริงๆ”⁵⁷

“ร่วมมือ ร่วมแรง เเท่าที่จะทำได้ รู้สึกดีที่ได้มาร่วมโครงการ”⁵⁸

“งานที่มีประโยชน์ต่อคนบ้านป้อม ป้าร่วมด้วยทุกงานคะ ยินดีที่ได้มาร่วมทำวิจัยคะ”⁵⁹

ความคาดหวังจากโครงการวิจัย

พบว่า กลุ่มผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมได้สะท้อนความคิดเห็นในประเด็น ความคาดหวังจากโครงการวิจัย คือ ประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับคนในชุมชน และประโยชน์ต่อชุมชน ดังคำกล่าวต่อไปนี้

“อยากเห็นคนในชุมชนกลุ่มที่ลำบากมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น”⁶⁰

“ถ้าเศรษฐกิจดี อะไรๆ มันก็ดีไปหมด”⁶¹

“ถ้าเราสามารถทำให้เกิดการทำงานอาชีพอิสระได้จริง ก็จะได้ เพราะพวกเราเป็นผู้สูงอายุไม่รู้จะออกไปหางานอะไรทำ เพราะเราก็กแก่แล้วภาระเราก็มามาก ได้ทำตรงนี้ถ้าเป็นจริงขึ้นมาก็ดี”⁶²

“ถ้ามีอาชีพเสริมก็เป็นการเพิ่มรายได้อีกทางหนึ่ง ก็จะช่วยแบ่งเบาภาระที่มีอยู่ได้”⁶³

ปัญหาการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุโดยเครือข่ายในพื้นที่ที่ผ่านมา

“ที่ผ่านมาไม่ใช่ไม่มีหน่วยงานภาครัฐมาส่งเสริมอาชีพนะ มีมากเลยที่เดียวแต่มันไม่ค่อยดี เอามาให้ทำเอามาให้ฝึกอย่างเดียว แล้วก็ไป”⁶⁴

⁵⁶ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 15, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

⁵⁷ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 18, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

⁵⁸ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 23, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

⁵⁹ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 25, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

⁶⁰ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 26, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

⁶¹ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 1, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

⁶² สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 4, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

⁶³ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 6, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

⁶⁴ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 4, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

“การทำอาชีพต่างๆ มีหลายหน่วยงานเข้ามาส่งเสริม ทำใครทำมันไม่เกี่ยวกับอุปกรณ์เค้าก็ให้หมดนะ แต่พอทำแล้วเราไม่รู้จะเอาขายที่ไหน นี่คือปัญหา”⁶⁵

“เค้ามาส่งเสริมเรื่องการถักกระเป๋าพลาสติก ส่งเสริมการทำยาหม่อง ส่งเสริมการทำไข่เค็ม มีเยอะแต่ก็ต่างคนต่างมา และที่สำคัญไม่มีที่เอาไปขาย แต่ก็ดีนะเราได้ความรู้ แต่มันขายไม่ได้นี่แหละที่กังวล”⁶⁶

“หน่วยงานส่งเสริมมีมาก แต่ไม่เสริมกัน บางครั้งมันก็มาซ้ำๆ กัน หน่วยนั้นหน่วยนี้ เค้าจะมาอบรมเราก็อบรมกับเค้า ก็ฝึกอาชีพไป แต่ไม่รู้จะต่อยอดอย่างไร”⁶⁷

สรุปจากการดำเนินกิจกรรมในวงรอบที่ 1 จะเห็นว่า กลุ่มผู้สูงอายุที่เข้าร่วมโครงการวิจัย เป้าหมายเดียวกันในการยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชน ให้มีอาชีพอิสระ เพื่อเป็นการสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุ แต่ในการเสริมสร้างอาชีพนั้น อยากรู้อยากเห็นมาจกความต้องการของชุมชนจริงๆ และหน่วยงานภาครัฐหรือภาคีเครือข่ายควรมีการส่งเสริมอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ

จากนั้นทำสนุหรือสนทนา โดยการจัดกิจกรรมวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2565 ณ วัดลวดช่อง ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีผู้เข้าร่วม 29 ท่าน เป็นตัวแทนจากทางภาครัฐที่เป็นภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เกษตรอำเภอ พัฒนาการ พัฒนาชุมชน และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กิจกรรมนี้ มีเป้าหมายเพื่อค้นหาภาคีเครือข่ายในการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม และสานพลังสัมพันธ์ภาพของภาคีเครือข่ายให้มีความเหนียวแน่นมากขึ้น ร่วมกันวิเคราะห์แนวทางการส่งเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ และประสานการทำงานให้สอดคล้องกันโดยมีความสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน โดยใช้กระบวนการสนุหรือสนทนา ผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวก

จากความคาดหวังของชุมชนที่จะเห็นการส่งเสริมการทำอาชีพอิสระของผู้สูงอายุผ่านภาคีเครือข่ายในพื้นที่เป็นแบบการเชื่อมประสานกัน ทำงานสอดคล้องกัน จึงได้ทำการนัดภาคีเครือข่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้าร่วมประชุมเสวนาชุมชน ด้วยวิธีการสนุหรือสนทนา

⁶⁵ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 9, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

⁶⁶ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 18, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

⁶⁷ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 25, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2565.

ผู้วิจัยฉายภาพให้ผู้เข้าร่วมประชุมเสวนาชุมชนเห็นภาพของการทำในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออะไร และต้องการเห็นภาพเป้าหมายเป็นอย่างไร โดยให้แต่ละหน่วยงานเล่าบทบาทหน้าที่ในการทำงานเสริมสร้างอาชีพอิสระของผู้สูงอายุในชุมชน สะท้อนให้เห็นถึงยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนงานผู้สูงอายุของหน่วยงานตนเอง เพื่อให้เห็นบริบทของแต่ละองค์กร มีประเด็นในการส่งเสริมอาชีพอิสระอย่างไรบ้าง ดังเสียสะท้อนบทบาทการทำงานของแต่ละภาคีเครือข่ายดังนี้

เกษตรอำเภอ : ทางสำนักงานเกษตรก็มีภารกิจเกี่ยวกับการเพิ่มศักยภาพของเกษตรกรในการผลิต การแปรรูป การเพิ่มมูลค่าในสินค้าเกษตร การกำหนดมาตรการและแนวทางในการส่งเสริมการเกษตร การควบคุมคุณภาพสินค้า และผลิตภัณฑ์ ตลอดจนการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรสู่เกษตรกรเพื่อสร้างรายได้และความมั่นคงในการผลิตและการประกอบอาชีพอยู่แล้ว

พัฒนากร/พัฒนาชุมชน : พัฒนาการจะเป็นส่วนที่ลงใกล้ชิดกับชุมชนค่อนข้างมาก โดยจะทำงานร่วมกับชุมชนในหน่วยที่เล็กที่สุดคือในระดับหมู่บ้าน โดยมีหน้าที่แนะนำให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการฝึกอบรมต่างๆ การฝึกอาชีพต่างๆ นอกจากบทบาทผู้ส่งเสริมผู้สนับสนุนแล้ว เรายังทำหน้าที่เป็นผู้ประสานให้ด้วย อย่างเช่นที่บ้านป้อมนี้ ชมรมผู้สูงอายุของเราก็ได้รับการยอมรับจากหน่วยงานอื่นมาศึกษาดูงานตลอด เช่น งานจักสานจากหมู่ที่ 11 ของเราก็มีคนมาดูงานกันมาก นับว่าเราเป็นต้นแบบด้านการฝึกอาชีพ

พัฒนาการอำเภอ : เราเป็นผู้ที่มีบทบาทในการส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้แก่ประชาชนและองค์กรของชุมชนต่าง ๆ ผ่านกระบวนการปฏิบัติงานในหน้าที่ นอกจากนี้ยังส่งเสริมการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของชุมชน มีการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนในระดับอำเภอ ตำบล หมู่บ้าน หรือแม้แต่โคกหนองนา หน่วยงานก็สนับสนุนหลายแห่งและหากชุมชนจะจัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชนก็สามารถปรึกษากับทางหน่วยงานได้

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย : ผู้วิจัยในฐานะที่มาจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ เป็นส่วนหนุนเสริมด้วยการเสริมพลังผู้สูงอายุ ด้านวิชาการ และด้านการสร้างแรงบันดาลใจในการเสริมสร้างอาชีพของผู้สูงอายุ

จากการสังเกตวงเสวนาชุมชน ที่ผู้วิจัยดำเนินการด้วยวิธีสนทนารายบุคคล เปิดประเด็นให้กลุ่มผู้สูงอายุที่ต้องการเสริมสร้างอาชีพของตนเองได้นำเสนอว่ากลุ่มของตนเองจะขับเคลื่อนประเด็นการเสริมสร้างอย่างไร จากนั้นให้หน่วยงานภาคีเครือข่ายในพื้นที่ได้บอกถึงบทบาทภาระหน้าที่ของหน่วยงานของตนว่าทำอะไรบ้าง ผู้วิจัยสังเกตเห็นการตื่นตัวของเจ้าหน้าที่จากภาคีเครือข่ายในการรับฟังการนำเสนอของกลุ่มผู้สูงอายุ และเห็นกลุ่มผู้สูงอายุที่เข้าร่วมวิจัยเริ่มเห็นภาพรวมของการทำงานของหน่วยงานหรือภาคีเครือข่ายในพื้นที่ โดยการจัดเวทีเสวนาชุมชนในครั้งนี้ทำให้กลุ่มผู้สูงอายุได้เห็นภาพการทำงานของหน่วยงานภาคีเครือข่ายชัดเจนยิ่งขึ้น และหน่วยงานภาคี

เครือข่ายในพื้นที่ก็เห็นภาพการทำงานที่ทับซ้อนของส่วนงานต่างๆ ที่ลงไปประชุมชนมากขึ้น จะเห็นว่าจากข้อมูลในกลุ่มได้ทำการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านวงเสวนาชุมชน ด้วยวิธีการสนทนาระหว่างผู้เข้าร่วมเวทีได้เห็นภาพเป้าหมายในการทำงานร่วมกันที่ชัดเจนมากขึ้น ส่งผลให้มีข้อมูลนำไปสู่การตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรมโครงการของหน่วยงานภาคีเครือข่ายในพื้นที่ในการเป็นกลไกในการขับเคลื่อนการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ และสนใจที่จะร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และทำแผนชุมชนร่วมกัน

ผลจากการปฏิบัติในระยะนี้ ทำให้ได้ข้อมูลบทบาทการทำงานของหน่วยภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องชัดเจนมากยิ่งขึ้น และเชื่อมโยงให้เห็นถึงเป้าหมายการทำงานร่วมกันของภาคีเครือข่าย ในการหนุนเสริมการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุให้ครบวงจร ดังคำกล่าวของผู้ร่วมเวทีเสวนาชุมชน ที่ว่า

“ตั้งแต่ทำงานมา วันนี้เพิ่งเห็นการรวมตัวของหน่วยงานในพื้นที่ และเราก็เพิ่งรู้ว่าที่เราส่งเสริมไปนั้นมันไม่ครบวงจรจริงๆ”⁶⁸

“เหมือนเราต่างคนต่างทำ แต่เราไม่ได้มาคุยกัน จึงทำให้เกิดการส่งเสริมอาชีพที่ทับซ้อนกันหน่วยงานนี้ส่งเสริมการสานตะกร้าไปแล้ว อีกหน่วยงานก็มาส่งเสริมอีก เพียงแต่ต่างเวลากัน การมีเวทีแบบนี้ก็ดีนะ ทำให้เราได้รู้การทำงานของหน่วยงานอื่น ถ้าเราทำได้แบบนี้บ่อยๆ การส่งเสริมของเราจะไม่ซ้ำซ้อนกับ และจะต่อยอดกัน คนที่ได้ประโยชน์คือคนในชุมชน เราก็ได้งาน ค่าก็ได้ประโยชน์ที่แท้จริง”⁶⁹

“พอฟังแบบนี้แล้ว ก็เห็นภาพเลยว่า การที่เราส่งเสริมแบบที่เราเขียนแผนเอง มันไม่ตอบความต้องการของคนในชุมชน คิดว่าในรอบต่อไปที่จะมีการเขียนยุทธศาสตร์ เขียนแผนการดำเนินการ จะได้บรรจุเอาสิ่งที่กลุ่มผู้สูงอายุได้สะท้อนมาลงไปในแผน เพื่อว่าเวลาที่เราลงมาส่งเสริม ก็จะได้ส่งเสริมให้ตรงกับความต้องการของเค้า และก็จะเป็นการต่อยอดกิจกรรมที่เค้าทำอยู่ด้วย”⁷⁰

ในการทำกิจกรรมนี้ทำให้เห็นกลไกภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องในการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุได้ชัดเจนขึ้น ทั้งการส่งเสริมตั้งแต่ต้นน้ำ และกลางน้ำ ทำให้กลุ่มผู้สูงอายุที่เข้าร่วมโครงการวิจัยมีความเชื่อมั่นในการทำกิจกรรม เพราะที่ผ่านมา “กลไกการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ” ในพื้นที่ยังไม่เห็นภาพชัด วันนี้เวทีนี้ทำให้ภาพกลไกในพื้นที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

⁶⁸ สัมภาษณ์ ตัวแทนจากสำนักงานเกษตรอำเภอพระนครศรีอยุธยา, เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2565.

⁶⁹ สัมภาษณ์ ตัวแทนจากสำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอพระนครศรีอยุธยา, เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2565.

⁷⁰ สัมภาษณ์ ตัวแทนจากพัฒนาการตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา, เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2565.

ในการดำเนินกิจกรรม ผู้วิจัยมีข้อสังเกตดังนี้ การให้ผู้นำกลุ่มผู้สูงอายุเป็นผู้รับผิดชอบด้านการจัดอาหารกลางวัน อาหารว่าง โดยให้คนในชุมชนเป็นผู้ประกอบอาหาร และอาหารก็มาจากฝีมือของคนในชุมชน ผู้วิจัยเห็นถึงความร่วมมือร่วมแรงร่วมใจของกลุ่มผู้สูงอายุ เห็นรอยยิ้ม เสียงหัวเราะเวลาที่เรากำลังทานอาหาร และมีคนชมว่าอาหารอร่อย ส่งผลให้บรรยากาศในการประชุมมีความเป็นกันเองจากที่ผ่านมาเป็นผู้ร่วมวิจัยกับผู้วิจัย วันนี้เราเปรียบเสมือนคนในชุมชนเดียวกัน

จากการศึกษาความต้องการในการพัฒนาศักยภาพของผู้ร่วมวิจัยในการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ผู้ร่วมวิจัยสะท้อนให้เห็นช่องว่างที่ต้องการเติมเต็มเพื่อนำไปสู่การสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุในชุมชนเพื่อจะบรรลุเป้าหมายที่อยากเห็น โดยกำหนดประเด็นผ่านความต้องการในการพัฒนา ได้แก่ ค้นพบศักยภาพของตนเอง ทำให้ชุมชนมีอาชีพเสริมภายใต้บริบทของชุมชน มีรายได้ เศรษฐกิจดีขึ้น มีความรู้ในการปฏิบัติตามกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และมีกลไกในการส่งเสริมในการทำอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ โดยประเด็นทั้งหมดนี้จะนำไปสู่การกำหนดเป็นแผนปฏิบัติการการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุในชุมชนตามวงจรการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

4.2.3 ตอนที่ 2.3 กระบวนการสร้างและพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากสถานการณ์การสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุในชุมชนตั้งแต่ในอดีตและปัจจุบัน ทำให้เห็นถึงความต้องการในการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุในชุมชนของผู้ร่วมวิจัย รวมถึงช่องว่างในการพัฒนาอาชีพ ช่องว่างความรู้และการขาดแรงบันดาลใจของกลุ่มผู้สูงอายุที่ผ่านมา จึงนำมาสู่การกำหนดอนาคตที่อยากเห็นการพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในชุมชน โดยอาศัยกระบวนการวิจัยในการขับเคลื่อนอย่างมีส่วนร่วมของคนในชุมชน กระบวนการพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยขอเสนอในแต่ละวงรอบของการดำเนินการดังต่อไปนี้

วงรอบที่ 1 จากการศึกษาสถานการณ์ความต้องการอาชีพของผู้สูงอายุในชุมชน และจากการสำรวจเบื้องต้นของกลุ่มผู้สูงอายุ และจากผลการการค้นหาคำศัพท์ในการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม และสถานพลังสัมพันธ์ภาพของภาคีเครือข่ายให้มีความเหนียวแน่นมากขึ้นในกิจกรรมการเตรียมความพร้อมก่อนลงพื้นที่ ทำให้เห็นช่องว่างของการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุที่ผู้สูงอายุต้องการเติมเต็มทั้งด้านอาชีพและกลไกในการสร้างเสริมอาชีพอิสระ

ผู้สูงอายุ จึงนำมาสู่การกำหนดกิจกรรมเพื่อสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุโดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในวงรอบที่ 1 มีเป้าหมายเพื่อค้นหาศักยภาพของชุมชน และตนเอง มีการทำโครงการวิจัยเพื่อสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

1. การวางแผน (Plan)

ในกระบวนการวางแผน ผู้วิจัยใช้แนวทางการวางแผนโดยให้ผู้ร่วมวิจัยกำหนดผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงในแต่ละประเด็นที่เชื่อมโยงกับความต้องการในการสร้างเสริมอาชีพอิสระ ทั้งผลลัพธ์ระยะสั้น และผลลัพธ์ระยะยาว ดังแสดงให้เห็นในตารางดังต่อไปนี้ ทำแผนชุมชน 5 ปี 1 ปี

ผลลัพธ์ระยะสั้น หมายถึง ผลที่เกิดขึ้นทันทีหลังการดำเนินกิจกรรม

ผลลัพธ์ระยะยาว หมายถึง ผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นหลังจากที่ดำเนินกิจกรรมเสร็จสิ้นไปได้ระยะเวลาหนึ่ง

1.1 กำหนดผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลง

ในขั้นของการกำหนดผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นการกำหนดทั้ง ผลลัพธ์ระยะสั้น และผลลัพธ์ระยะยาว โดยในวงรอบที่ 3 ได้ดำเนินการกำหนดผลลัพธ์ดังนี้

ตารางที่ 4.11

แสดงการกำหนดผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลง

ประเด็นการเปลี่ยนแปลงที่คาดหวัง	ผลลัพธ์ระยะสั้น	ผลลัพธ์ระยะยาว
ค้นพบศักยภาพของตนเอง ทำให้ชุมชนมีอาชีพเสริม ภายใต้บริบทของชุมชน ชุมชนอาชีพเสริม มี เศรษฐกิจดีขึ้น	ค้นพบศักยภาพของตนเอง มีงาน ทำ มีอาชีพ ทำได้จริง สร้างรายได้ ลดรายจ่าย ฟื้นฟูภูมิปัญญา ท้องถิ่น	คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนดี ขึ้น
-มีความรู้ในการปฏิบัติตาม กระบวนการวิจัยเชิง ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม -มีตลาดในการนำเสนอ สินค้าของชุมชน -มีกลไกในการส่งเสริมใน การทำอาชีพอิสระ ผู้สูงอายุ	ผู้ร่วมวิจัยมีความรู้ในการปฏิบัติ ตามกระบวนการวิจัยเชิง ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และ เข้าถึงกลไกในการส่งเสริมในการ ทำอาชีพอิสระผู้สูงอายุในชุมชน	เกิดการประสานความร่วมมือ อย่างยั่งยืน

จากการกำหนดผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงทั้ง ผลลัพธ์ระยะสั้น และผลลัพธ์ระยะยาว โดยในวงรอบที่ 3 นี้จะนำไปสู่การตอบประเด็นที่คาดหวังในแต่ละประเด็น

1.1.1 ชุมชนมีอาชีพเสริม มีรายได้เศรษฐกิจดีขึ้น

ชุมชนมีอาชีพเสริม มีรายได้เศรษฐกิจดีขึ้น เป็นเป้าหมายหนึ่งของการนำไปสู่การกำหนดกิจกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการที่ต้องการพัฒนา โดยเน้นการค้นหา และทบทวน ศักยภาพของตนเอง ทบทวนศักยภาพของชุมชน อันจะนำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม ดังนั้นหากสามารถค้นหาศักยภาพของชุมชน และศักยภาพของกลุ่มผู้สูงอายุที่เข้าร่วมวิจัยได้ ซึ่งจะสะท้อนถึง แนวทางการนำไปสู่เป้าหมายที่เป็นผลลัพธ์ระยะสั้นและผลลัพธ์ระยะยาว ก็จะเป็นการสะท้อน ศักยภาพของกลุ่มผู้สูงอายุที่เข้าร่วมวิจัยที่เกิดกระบวนการคิดได้ เกิดการเรียนรู้ทุนทรัพยากรชุมชน ทุนทรัพยากรภูมิปัญญา และทุนทรัพยากรมนุษย์ รวมถึงผลที่เกิดจากกิจกรรมคือ แผนชุมชนในระยะ 1 ปี และระยะ 5 ปี

“เห็นด้วยกับการที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตคนบ้านป้อม แต่เรายังไม่มีเป้าหมาย หรือ แผนอะไรเลยที่ผ่านมามีการส่งเสริมอาชีพก็มาจากทางภาครัฐที่ไม่ต่อเนื่องและไม่ตรงกับความต้องการ”⁷¹

“หากได้มีการทำแผนชุมชน โดยเรามาคิดร่วมกัน มาทำให้เห็นภาพชุมชนที่แท้จริงก็จะได้เดินต่อไปได้ถูก”⁷²

“จริงๆ ทำอะไรเราก็ทำได้นะ ผลผลิต พี่ซึ้งในชุมชนเรามีเยอะ แต่พอเค้ามาส่งเสริม เราแล้วมันไม่มีความต่อเนื่องและสิ่งที่มาส่งเสริมก็ไม่มีตลาดให้ อย่างเช่นมาทำกล้วยกวนกล้วยฉาบ กล้วยหยี ทำแล้วก็ไม่มีที่วางขาย และที่สำคัญเรายังไม่ได้สูตรที่ดีจริงๆ เลย เค้าลงมาทำเป็นกิจกรรม แล้วเค้าก็หายไป”⁷³

“เราต้องมาทำแผนร่วมกัน เอาให้เห็นภาพชุมชนของเราชัดๆ”⁷⁴

“ที่ไปสำรวจกันมามีหลายคนอยากทำนะอาชีพเสริมนี้เพราะเค้าอยู่บ้านเค้ามีเวลาช่วง กลางวันนี่แหละจนถึงบ่าย 2 หลังจากนั้นไม่ได้แล้ว เค้ามีการะเรื่องลูกเรื่องหลาน”⁷⁵

⁷¹ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 2, เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2566.

⁷² สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 4, เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2566.

⁷³ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 5, เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2566.

⁷⁴ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 17, เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2566.

⁷⁵ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 22, เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2566.

“บางคนเค้าก็มีเงินแค่ได้รับสวัสดิการจากรัฐเท่านั้น หากพวกเราสามารถจัดตั้งอะไรขึ้นมาได้เกี่ยวกับการทำอาชีพภายในชุมชน ก็จะเป็นทางให้คนที่เค้าไม่มีรายได้ได้มีรายได้เสริมเอาไปช่วยค่าใช้จ่ายเล็กๆ น้อยๆ ได้”⁷⁶

นอกจากนี้ยังเกิดแรงบันดาลใจในการที่จะร่วมแรงร่วมใจในการทำแผนชุมชน เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน เกิดความมั่นใจในความรู้ความสามารถของชุมชน

“เราคิดว่า เราคนบ้านป้อมมีอะไรดีๆ อีกเยอะ แต่เรายังไม่ได้มาคุยกัน ถ้าเราได้มานั่งคุยกันเราน่าจะได้อะไรที่เป็นแกนเป็นหลักของเรา”⁷⁷

“หมู่บ้านเรามีเยอะ อย่างที่เค้ามาสำรวจมาให้เราได้เรียนรู้การทำงานชุมชนของไหนด อยู่ชยาที่ผ่านมา ถ้าเรามีเป้าหมายที่ชัดเจน พวกเราทำได้แน่นอน”⁷⁸

“ป่าสนุบสนุนทุกอย่าง ขอให้ทำเพื่อคนบ้านเรา ป่าร่วมด้วย”⁷⁹

1.1.2 มีตลาดในการนำเสนอสินค้าของชุมชน

การมีตลาดในการนำเสนอสินค้าของชุมชน เป็นเป้าหมายปลายทางของการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุในชุมชน โดยที่ผ่านมากลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนเข้าไม่ถึงแหล่งตลาดในชุมชน และที่สำคัญในการส่งเสริมอาชีพของหน่วยงานต่างๆ ก็เป็นการส่งเสริมแต่เรื่องทักษะฝีมือ แต่ไม่เน้นการส่งเสริมการตลาดทำให้กลุ่มขาดช่องทางในการถึงการตลาด การมีแหล่งการตลาดในการนำเสนอสินค้าชุมชน เป็นเป้าหมายที่เน้นให้เกิดการส่งต่อความรู้ และนำเสนอผลผลิตของชุมชน รวมถึงเกิดเครือข่ายและเป็นช่องทางในการเชื่อมโยงเครือข่ายทั้งภายนอกและภายในผ่านการนำเสนอสินค้าจากชุมชน

“ป่าก็อยากให้มีช่องทางการตลาด คุณะเค้ามาส่งเสริมให้เราทำตะกร้าพลาสติกสาน เราก็ทำกันฝีมือเราก็ดีนะ แต่ไม่มีช่องทางเอาไปขาย”⁸⁰

“ก็อยากให้มีการส่งเสริมเรื่องการตลาดบ้าง เพราะที่ผ่านมามีเค้าส่งเสริมแต่เรื่องของการฝึกการทำ ทำได้แล้วก็ไม่รู้จะเอาไปที่ไหน เรียกว่าพอเค้ามาลงมามีฝึก ก็ให้เราไปฝึก ก็เท่านั้น ยิ่งตอนนี้มีแบบออนไลน์ถ้าได้ฝึกได้เรียนรู้แบบนี้ก็น่าจะเป็นช่องทางหนึ่งที่ช่วยได้”⁸¹

⁷⁶ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 18, เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2566.

⁷⁷ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 3, เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2566.

⁷⁸ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 4, เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2566.

⁷⁹ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 7, เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2566.

⁸⁰ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 9, เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2566.

⁸¹ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 12, เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2566.

“ถ้าเรามีตลาด และเราทำผลผลิตจากชุมชน เราก็สามารถนำองค์ความรู้ภูมิปัญญาของเราไปบอกต่อให้คนรุ่นใหม่ได้ ก็น่าจะเป็นช่องทางที่คนภายนอกได้มาเรียนรู้ภูมิปัญญาจากเราผ่านผลผลิตจากชุมชนนี้แหละ”⁸²

1.1.3 มีกลไกในการส่งเสริมในการทำอาชีพอิสระผู้สูงอายุ

การมีกลไกในการส่งเสริมในการทำอาชีพอิสระผู้สูงอายุ เป็นเป้าหมายหลักของการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุในชุมชนที่ยั่งยืน เพื่อให้เห็นบทบาทหน้าที่ของแต่ละหน่วยงาน เห็นขั้นตอนกระบวนการส่งเสริมอาชีพและให้ความรู้ โดยใช้เวทีของการทำกรวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นเวทีให้หน่วยงานที่เป็นภาคีเครือข่ายได้เข้ามามีบทบาท รับรู้การทำกิจกรรมของชุมชนในทุกขั้นตอน เพื่อจะให้เห็นช่องทางในการส่งเสริมในลักษณะเสริมกัน ไม่ทับซ้อนกับตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ

“คราวที่แล้วได้เห็นความร่วมมือของหน่วยงานในชุมชนแล้ว แต่ว่าเราก็ยังส่งเสริมกันแบบซ้ำ กันถ้าเค้ามาต่อยอดกันจะดีมาก ๆ จะได้ไม่ซ้ำเรื่องการส่งเสริม”⁸³

“ตอนนี้ยังไม่เข้าใจการทำงานของแต่ละหน่วยงานเท่าไร เราต้องเรียนรู้กับเค้า ต้องให้เค้ามาเห็นเราว่าเราทำอะไร เค้าจะได้รู้ว่าเค้าน่าจะส่งเสริมหรือสนับสนุนเราในเรื่องอะไร จะได้ตรงกับความต้องการของเรา”⁸⁴

2. การปฏิบัติ สังเกต และสะท้อนผล ผู้ร่วมวิจัยดำเนินการตามแผนที่กำหนดในแต่ละกิจกรรมดังนี้

2.1 ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่คาดหวัง ชุมชนมีอาชีพเสริม มีรายได้เศรษฐกิจดีขึ้น

2.1.1 กิจกรรมกระตุ้นจิตสำนึกสร้างแรงบันดาลใจในการประกอบอาชีพอิสระผู้สูงอายุ

1) ปฏิบัติการและการสังเกต

ในขั้นของการลงมือปฏิบัติการและการสังเกตในกิจกรรมสร้างแรงบันดาลใจในการประกอบอาชีพอิสระผู้สูงอายุผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ปฏิบัติดังนี้

⁸² สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 8, เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2566.

⁸³ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 3, เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2566.

⁸⁴ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 14, เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2566.

1.1) กำหนดภาพอนาคต : การทำแผนชุมชนในระยะสั้น และแผนชุมชนระยะยาว

กิจกรรมนี้เป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยเริ่มจากการกระตุ้นจิตสำนึกสร้างแรงบันดาลใจการแก้ปัญหาชุมชน ให้คนในชุมชนมีจิตสำนึกพร้อมกัน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมวิเคราะห์ เพื่อให้รู้และเข้าใจชุมชนของตนเอง โดยใช้การสำรวจข้อมูล และศักยภาพของชุมชน ทั้งด้านทรัพยากร ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิต วัฒนธรรม พร้อมทั้งวิเคราะห์สาเหตุ แนวทางในการแก้ไขไปสู่การกำหนดอนาคตและทิศทางของตนเองและชุมชน เพราะผู้ร่วมวิจัยเชื่อว่าการมีแผนชุมชนจะเป็นแผนที่หรือแนวทางในการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุเป็นไปในทิศทางที่สอดคล้องกับความต้องการและการพัฒนาชุมชนบนฐานทรัพยากร โดยใช้เวทีเสวนาชุมชน ด้วยวิธีการสุนทรียสนทนา ผู้วิจัยดำเนินกิจกรรมดังนี้ 1) ให้ผู้ร่วมวิจัยเล่าภาพความสำเร็จ หรือเป้าหมายในระยะ 5 ปีที่อยากเห็นในการทำโครงการการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุในชุมชนบ้านป้อม และตนเองจะนำไปสู่เป้าหมายแห่งความสำเร็จนั้นอย่างไร 2) ผู้วิจัยสรุปสิ่งที่ผู้ร่วมวิจัยได้บอกเล่าโดยการบันทึกลงในกระดาษปริปราย 3) ผู้ร่วมวิจัยสะท้อนสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการกำหนดอนาคตผ่านการทำแผนชุมชนในระยะ 5 ปี

ภาพประกอบที่ 4.3

กิจกรรมกำหนดภาพอนาคต การทำแผนชุมชน ระยะ 5 ปี

จากกิจกรรมการกำหนดภาพอนาคต : การทำแผนชุมชนในระยะสั้น และระยะยาว มีความเหมาะสมกับบริบทของผู้ร่วมวิจัยซึ่งเป็นนักวิจัยชุมชน เนื่องจากได้แสดงความคิดเห็นสิ่งที่เขาอยากเห็น ภาพที่อยากให้เกิดในชุมชนบนฐานทรัพยากร และฐานองค์ความรู้ของชุมชน โดยเกิดจากกลุ่มนักวิจัยชุมชนเอง จึงเป็นบรรยากาศแห่งการทำแผนชุมชนที่ผู้ร่วมวิจัยให้ความสนใจ และมีความกระตือรือร้นที่จะแลกเปลี่ยนและแสดงความคิดเห็น ประกอบกับสถานที่ในการจัดกิจกรรมเป็นพื้นที่ในชุมชน ทำให้นักวิจัยชุมชนมีความสบายใจในการทำกิจกรรมร่วมกันมากขึ้น เพราะกลุ่มผู้ร่วมวิจัยได้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่คุ้นเคย

ด้านพฤติกรรม จากการสังเกตพบว่า ผู้ร่วมวิจัยมีการพูดคุย ปรีกษาหารือและนำเสนอออกมาด้วยท่าทีแห่งความกระตือรือร้น ช่วยกันคิด วิเคราะห์ชุมชนของตนเองด้านฐานทรัพยากรธรรมชาติ ด้านทุกวัฒนธรรม ทนภูมิปัญญาท้องถิ่น ทนทรัพยากรมนุษย์ ว่ามีอะไรบ้างเกิดการแลกเปลี่ยนพูดคุยและแสดงความคิดเห็นกันในกลุ่ม และจากการสัมภาษณ์ผู้ร่วมวิจัยพบว่าการได้ทำแผนชุมชนในครั้งนี้ เป็นการกำหนดภาพอนาคตของชุมชน เป็นการกระตุ้นให้ผู้ร่วมวิจัยอยากทำงานร่วมกันเพื่อนำไปสู่ภาพอนาคตที่ได้กำหนดไว้

“ตอนแรกที่ทางอาจารย์ให้บทพจนการทำงานชุมชนที่ผ่านมา ทำให้ป้าคิดได้ว่าเราก็ทำงานชุมชนมาหลายโครงการแล้ว แต่ยังไม่มีการวางแผนชุมชนเลย พอมาได้ทำก็รู้สึกดีได้มองเห็นภาพของชุมชนเราชัดขึ้น”⁸⁵

“พอได้มาทำร่วมกัน ก็เห็นว่าจริงๆ เราทุกคนมีเป้าหมายร่วมกันในการที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้ดีขึ้น”⁸⁶

นอกจากนี้หลังจากที่ผู้วิจัยได้นำเสนอแผนชุมชน ทั้งระยะสั้นและระยะยาว และกำหนดให้เป้าหมายระยะสั้นเป็นเป้าหมายที่เราจะไปให้ถึงก่อน โดยชักชวนให้ผู้ร่วมวิจัยกลับมาทบทวนเป้าหมายระยะสั้นอีกครั้งว่า เราจะมีเป้าหมายไปในทิศทางใด

“ป้าว่าเป้าหมายในระยะยาว 5 ปี ของแผนชุมชนบ้านป้อมที่บอกว่า มุ่งไปที่การยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชนใช้เวลานาน พอกลับมาทบทวนแผน ระยะสั้น 1 ปี ก็ทำให้มีแรงที่จะทำมากขึ้น”⁸⁷

⁸⁵ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 6, เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2566.

⁸⁶ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 11, เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2566.

⁸⁷ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 15, เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2566.

“พอเราคิดร่วมกันว่าเป้าหมาย 1 ปี นี้จะทำให้คนในชุมชนเกิดอาชีพ มีรายได้ และฟื้นฟูภูมิปัญญา ก็เห็นภาพว่าเราน่าจะทำได้ในระยะเวลา 1 ปีจริงๆ”⁸⁸

“อยากทำให้สำเร็จ อยากเห็นคนบ้านเรามีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นแม้จะไม่มาก แต่ก็ เป็นบันไดขั้นแรกที่เราสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน ด้วยการทำให้เกิดอาชีพเสริม”⁸⁹

2) สะท้อนผลการปฏิบัติ

หลังจากได้ดำเนินกิจกรรมกำหนดภาพอนาคต : การทำแผนชุมชนในระยะสั้น และระยะยาว ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย ร่วมสะท้อนผลการปฏิบัติเพื่อประเมินผลการดำเนินกิจกรรม ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการคืนข้อมูลจากกรสังเกตและการประเมินผลโดยผู้วิจัยให้แก่ผู้ร่วมวิจัย เพื่อเป็น แนวทางในการร่วมสะท้อนผลการปฏิบัติ จากการสะท้อนผลการปฏิบัติโดยผู้วิจัยใช้คำถามสะท้อนผล ใน 3 ประเด็น ได้แก่ 1) ได้เรียนรู้อะไร 2) รู้สึกอย่างไร 3) หากจะทำใหม่ให้ดีขึ้นจะอย่างไร

ผู้ร่วมวิจัยสะท้อนผลการปฏิบัติกิจกรรมกำหนดภาพอนาคต : การทำแผนชุมชน ในระยะสั้น และระยะยาว ดังนี้

ด้านความรู้ความเข้าใจ เกิดความรู้ความเข้าใจในการทบทวนตนเอง ทบทวนองค์กร ความรู้ของชุมชน เนื่องจากผู้ร่วมวิจัยบางคนเคยทำงานชุมชนมาก่อน และมีบางส่วนที่ไม่เคยทำงาน ชุมชน คนที่ไม่เคยทำงานชุมชนเกิดความรู้ความเข้าใจในกระบวนการวิจัยชุมชนมากขึ้น ผู้ร่วมวิจัย ร่วมกันสะท้อนว่า จากเดิมที่ไม่เคยมีทักษะในการทำงานชุมชน พอได้ฟังเรื่องราวการพูดคุยและแสดง ความคิดเห็นในกิจกรรมที่ผ่านมาทำให้เห็นภาพการทำงานชุมชน เห็นกระบวนการและมีความเข้าใจ มากขึ้น และเกิดความรู้ความเข้าใจในการนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินกิจกรรมได้

“ได้เรียนรู้การทำแผนชุมชน ได้รู้ว่าชุมชนเรามีอะไรดี มีภูมิปัญญาอะไร”⁹⁰

“เห็นการทำงานเพื่อให้เกิดประโยชน์กับชุมชนมากขึ้น เห็นการทำแผนชุมชนที่ เกิดพวกเราที่เป็นคนในชุมชนและเป็นประโยชน์ต่อชุมชนจริงๆ”⁹¹

ด้านอารมณ์ความรู้สึก ผู้ร่วมวิจัยสะท้อนผลการปฏิบัติที่สะท้อนด้านอารมณ์ ความรู้สึก คือเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนมากขึ้น รู้สึกต้องการทำให้ได้สำเร็จดังที่ได้วางแผน

⁸⁸ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 4, เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2566.

⁸⁹ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 3, เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2566.

⁹⁰ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 20, เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2566.

⁹¹ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 26, เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2566.

ชุมชนไว้ร่วมกัน เห็นคนที่มีอุดมการณ์เดียวกันมาทำงานด้วยกัน เห็นภาพของกลุ่มที่กำลังขับเคลื่อนไป เพื่อประโยชน์ของชุมชนอย่างแท้จริง

“มีความรู้สึกดีใจที่เราได้มาทำแผนชุมชนร่วมกัน เห็นคนบ้านเราจะทำเพื่อคนบ้านเรา”⁹²

“พอป่าได้ฟังจากการทำแผนชุมชนระยะสั้น เป้าหมายด้านหนึ่งคือการฟื้นฟูภูมิปัญญา รู้สึกภูมิใจในภูมิปัญญาของบ้านเรา และคิดว่าอยากจะนำเสนอภูมิปัญญาของอยุธยาให้คนรุ่นใหม่ได้รับรู้”⁹³

ด้านทักษะ ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยร่วมสะท้อนถึงสิ่งที่แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงทักษะ คือ ทักษะการพูด ทักษะการฟัง การจดบันทึก ทั้งจากการสังเกตและการสะท้อนจากผู้ร่วมวิจัย นอกจากได้รับการเสริมพลังให้เกิดแรงบันดาลใจแล้ว ยังได้ฝึกฝนทักษะการนำเสนอร่วมกับผู้วิจัยอีกด้วย ผู้ร่วมวิจัยได้ฝึกฝนกระบวนการคิด การร้อยเรียงภาษา การนำเสนอ แม้จะเป็นเพียงเวทีเล็กๆ ที่นำเสนอกันในกลุ่ม แต่ก็เป็นที่ที่เป็นก้าวแรกที่ผู้ร่วมวิจัยได้ทำการฝึกฝน

“ปกติก็พูดไม่ค่อยเก่ง เรียงเรื่องราวไม่ถูก แต่พอมาทำกิจกรรมกับอาจารย์ อาจารย์ให้พูดบ่อยจนตอนนี้เริ่มเรียงเรื่องราวถูกมากขึ้นแล้ว”⁹⁴

“เห็นพวกเรากล้าพูดมากขึ้น อาจเป็นเพราะเรื่องที่ทำเป็นเรื่องปากท้องของพวกเราเลยทำให้เราต้องคิด และแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ที่เราจะได้จากการทำกิจกรรม”⁹⁵

2.2.2 กิจกรรมเรียนรู้ปัญหาและพัฒนากิจกรรมตามแผนชุมชน

1) การปฏิบัติและการสังเกต

ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย ดำเนินกิจกรรมเรียนรู้ปัญหาและพัฒนากิจกรรมตามแผนชุมชนตามที่ได้กำหนดไว้ ดังนี้

ให้ความรู้เกี่ยวกับทุนทรัพยากรชุมชน ทุนภูมิปัญญาท้องถิ่น ทุนทรัพยากรบุคคลในชุมชน โดยผู้วิจัยให้ความรู้เกี่ยวกับการแปรรูปผลผลิตในชุมชน จากนั้นให้ผู้ร่วมวิจัยลงมือปฏิบัติและร่วมสะท้อนสิ่งที่ได้เรียนรู้

⁹² สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 19, เมื่อวันที่ 22 มกราคม 2566.

⁹³ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 4, เมื่อวันที่ 22 มกราคม 2566.

⁹⁴ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 17, เมื่อวันที่ 22 มกราคม 2566.

⁹⁵ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 3, เมื่อวันที่ 22 มกราคม 2566.

จากกิจกรรมดังกล่าว ผู้วิจัยได้ทำการสังเกตและสัมภาษณ์ผู้ร่วมกิจกรรม พบว่าผู้ร่วมวิจัยสามารถระบุปัญหาของการทำการแปรรูปผลผลิตในชุมชนที่ต้องการแก้ไขและพัฒนาได้

“เราได้ทำการสำรวจชุมชนของเราว่าชุมชนของเรามีอะไรที่เด่น หรือมีของดีอะไรในชุมชนที่จะนำมาแปรรูป แล้วเราอยากพัฒนาหรือแปรรูปเป็นอะไร เราก็ระบุว่าเป็นสิ่งที่เราอยากทำ”⁹⁶

“อย่างชุมชนเรามีพืชผักสวนครัว เราก็เอามาแปรรูป หรือเรามีไข่เราก็เอามาทำได้อาไช้เค็ม แปรรูปเป็นไช้เค็ม”⁹⁷

สำหรับการแปรรูปผลผลิตในชุมชน จากการสังเกตพบว่า ผู้ร่วมวิจัยสามารถทำได้ กล่าวคือสามารถบอกขั้นตอนการทำ สัดส่วนของวัตถุดิบที่นำมาใช้ แต่ผลลัพธ์ที่ได้ยังไม่ได้มาตรฐานเป็นที่ต้องการ ในส่วนนี้ก็ต้องเติมเต็มให้กับชุมชนในเรื่องของการเลือกวัตถุดิบ ส่วนผสมที่ได้มาตรฐาน และขั้นตอนในการทำ

“พอได้ลงมือทำ ก็รู้เลยว่าสูตรที่เรามีมันไม่ใช่ การแปรรูปกล้วยมันไม่ได้ออกมาอย่างที่เค้าทำกันคือมันยังไม่ได้ที่ อาจจะเป็นเพราะเราไม่รู้จักการใช้ไฟ ว่าเป็นไปกลางไปแรง เลยทำให้มันออกมาแบบแฉะๆ และสีไม่สวยอย่างที่คนอื่นเค้าทำ”⁹⁸

“ตอนที่ทำก็จดสัดส่วนกันอย่างดี แต่พอผลลัพธ์ที่ได้ มันออกมาไม่ดีเลย สีไม่สวย และก็มีกลิ่นขึ้นมาก ทำให้ต้องมีการพัฒนาสูตรต่อไป”⁹⁹

“ให้ทำก็ได้ แต่ว่าเราไม่รู้เทคนิคในการทำ จริงมันอาจจะมีเทคนิคอะไรที่เราไม่รู้ ถ้ามีพี่เลี้ยงหรือคนมาแนะนำ ผลที่ออกมาน่าจะดีกว่านี้”¹⁰⁰

2) สะท้อนผลการปฏิบัติ

หลังจากที่ได้ดำเนินกิจกรรมเรียนรู้ปัญหาและพัฒนากิจกรรมตามแผนชุมชน ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย ร่วมกันสะท้อนผลการปฏิบัติเพื่อประเมินผลการดำเนินกิจกรรม ซึ่งผู้วิจัยได้สืบข้อมูลจากการสังเกตและการประเมินผลโดยผู้วิจัยให้แก่ผู้ร่วมวิจัย เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการร่วมสะท้อนผลการปฏิบัติ จากการสะท้อนผลการปฏิบัติโดยผู้วิจัยใช้คำถามสะท้อนผลใน 3 ประเด็น คือ ได้แก่ 1) ได้เรียนรู้อะไร 2) รู้สึกอย่างไร 3) หากจะทำใหม่ให้ดีขึ้นจะอย่างไร ผู้ร่วมวิจัยได้สะท้อน

⁹⁶ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 5, เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2566.

⁹⁷ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 15, เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2566.

⁹⁸ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 6, เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2566.

⁹⁹ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 9, เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2566.

¹⁰⁰ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 14, เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2566.

ผลจากกิจกรรมใน 3 มิติ ได้แก่ มิติด้านความรู้ความเข้าใจ มิติด้านอารมณ์ความรู้สึก และมิติด้านการนำไปใช้ประโยชน์

ผู้ร่วมวิจัยสะท้อนผลการปฏิบัติกิจกรรมเรียนรู้ปัญหาและพัฒนากิจกรรมตามแผนชุมชน ดังนี้

ด้านความรู้ความเข้าใจ ร่วมวิจัยสะท้อนผลการปฏิบัติกิจกรรม ดังนี้ เกิดความรู้ความเข้าใจในการแปรรูปวัตถุดิบในชุมชน ผู้ร่วมวิจัยร่วมสะท้อนผลว่าก่อนการทำกิจกรรมมีความรู้ด้านการแปรรูปวัตถุดิบในชุมชนมาบ้าง แต่ยังไม่มีความชำนาญ แต่หลังจากได้เรียนรู้และปฏิบัติจริงในโครงการวิจัยทำให้ได้เรียนรู้ถึงขั้นตอนการทำ การเลือกวัตถุดิบ และสัดส่วนของส่วนผสมต่างๆ มากขึ้น

“ก็เคยแปรรูปกล้วยนะ แต่เป็นการขนมหวานที่เรากินกันคือกล้วยบวชชี ไม่เคยทำเลยกล้วยกวน กล้วยฉาบ กล้วยหยี เพิ่งมาทำครั้งนี้แหละ”¹⁰¹

“ไม่เคยรู้ว่ามีการทำกล้วยหยีมาก่อน รู้จักแต่ มะยมหยี มะดันหยี เอากล้วยมาทำแบบนี้ก็แปลกดี”¹⁰²

นอกจากนี้ผู้ร่วมวิจัยยังได้สะท้อนสิ่งที่ยากสำหรับการแปรรูปวัตถุดิบในชุมชน คือ การเลือกใช้วัตถุดิบ การรู้ขั้นตอนการใส่ส่วนผสม และขั้นตอนการทำ เนื่องจากยังไม่มีประสบการณ์ในการทำมาก่อน

“ไม่เคยทำการแปรรูปแบบนี้มาก่อน พอรู้ว่าต้องแปรรูปกล้วยก็ไปหาข้อมูลในเน็ตนะ รู้ทุกขั้นตอน แต่พอทำจริงๆ มันไม่เป็นแบบที่อ่านมา”¹⁰³

ด้านอารมณ์ความรู้สึก ผู้ร่วมวิจัยสะท้อนผลด้านอารมณ์ความรู้สึกว่า รู้สึกภูมิใจที่สามารถแปรรูปวัตถุดิบในชุมชนได้ ได้เรียนรู้ขั้นตอนการทำในทุกขั้นตอน แม้ว่าจะไม่ประสบผลสำเร็จก็ไม่ย่อท้อจะพยายามพัฒนาและปรับปรุงสูตรต่อไป

“รู้สึกภูมิใจเพราะปกติเป็นคนไม่ทำอาหารพวกนี้ไม่ทำขนมพวกนี้อยู่แล้ว ก็ทำให้รู้ว่าเออเนะเราก็สามารถทำได้ แม้มันจะออกมายังไม่ดีเท่าที่ควร”¹⁰⁴

¹⁰¹ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 2, เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2566.

¹⁰² สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 16, เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2566.

¹⁰³ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 23, เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2566.

¹⁰⁴ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 21, เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2566.

“แม้ที่ทำมันจะออกมาได้ดี แต่ก็ได้ทำ ก็รู้สึกดี ก็ต้องช่วยกันหาสูตรที่มันพอดีกว่านี้ ถ้ามีพี่เลี้ยงหรือคนที่ทำเป็นมาช่วยแนะนำก็น่าจะดีกว่านี้”¹⁰⁵

นอกจากนี้ผู้ร่วมวิจัยยังสะท้อนว่ารู้สึกมีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกัน แม้เป็นเพียงกิจกรรมเล็กๆ ก็เป็นการเริ่มต้นที่ดีของการทำงานกลุ่มร่วมกันตามที่เราได้ทำแผนชุมชนร่วมกัน ดังนั้นผู้ร่วมวิจัยจึงเกิดความรู้สึกว่าตนเองได้เป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนกิจกรรมตามแผนชุมชน

“รู้สึกว่าเราได้ทำงานเพื่อชุมชนของเรา ตามแผนที่เราได้วางร่วมกันไว้ แม้ว่ามันจะยังไม่สำเร็จตามเป้าหมายก็ตาม”¹⁰⁶

จากกิจกรรมที่ดำเนินการเพื่อผลลัพธ์ที่คาดหวัง ชุมชนมีอาชีพเสริม มีรายได้ เศรษฐกิจดีขึ้น ด้วยกิจกรรม 2 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมกระตุ้นจิตสำนึกสร้างแรงบันดาลใจในการประกอบอาชีพอิสระผู้สูงอายุ และกิจกรรมเรียนรู้ปัญหาและพัฒนากิจกรรมตามแผนชุมชน ผู้ร่วมวิจัยสะท้อนผลว่ากิจกรรมทั้ง 2 กิจกรรม สามารถนำไปสู่การบรรลุผลลัพธ์ที่คาดหวังที่สำคัญคือ การแปรรูปวัตถุดิบในชุมชน แต่ทั้งนี้ผู้ร่วมวิจัยได้สะท้อนสิ่งที่ยังไม่บรรลุการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจน คือ การสร้างแรงบันดาลใจในการประกอบอาชีพเสริม เป็นการฝึกปฏิบัติด้วยคนในชุมชน แม้จะเกิดการ ทำงานกลุ่มร่วมกันลงมือปฏิบัติร่วมกันแต่ก็เป็นเพียงการทำกิจกรรมที่ยังไม่บรรลุเป้าหมาย หากได้เห็นพื้นที่จริงที่ประสบความสำเร็จ หรือต้นแบบการแปรรูป ผู้ร่วมวิจัยเห็นว่าจะสามารถช่วยให้เกิดแรงบันดาลใจ และนำมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติในการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุได้ จึงเสนอให้มีการปรับปรุงกิจกรรมที่นำไปสู่ผลลัพธ์ที่เน้นการสร้างแรงบันดาลใจโดยการพาไปศึกษาพื้นที่จริงที่เป็นพื้นที่ต้นแบบในการแปรรูปวัตถุดิบในชุมชน

¹⁰⁵ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 14, เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2566.

¹⁰⁶ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 25, เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2566.

ภาพประกอบที่ 4.4

การแปรรูปวัตถุดิบในชุมชน

2.2 ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่คาดหวัง มีกลไกในการส่งเสริมในการทำอาชีพอิสระ ผู้สูงอายุหน้า

2.2.1 กิจกรรมรวมพลังภาคีเครือข่ายในชุมชน

ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันวางแผนในกิจกรรมรวมพลังภาคีเครือข่ายในชุมชน เพื่อร่วมกันปัญหาชุมชนโดยอาศัยกระบวนการวิจัย **ทั้งนี้จากการศึกษาสถานการณ์ภาคีเครือข่ายในเบื้องต้น (ในรอบที่ 2)** และจากการที่ภาคีเครือข่ายได้สะท้อนบทบาทการทำงานของตนเอง ทำให้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้เห็นช่องว่างของการทำงานของภาคีเครือข่ายในพื้นที่ที่มีความทับซ้อน ขาดการสื่อสารกันระหว่างภาคีเครือข่ายเพราะกลุ่มที่แต่ละส่วนงานลงมาส่งเสริมจะเป็นกลุ่มเดิม กลุ่มเดียวกัน และที่ผ่านมาการส่งเสริมก็เป็นไปในรูปแบบที่ไม่ตรงกับความต้องการของผู้ร่วมวิจัยในชุมชน ทำให้การแก้ปัญหาชุมชนยังไม่สามารถทำได้อย่างเต็มที่ อีกทั้งชุมชนยังมองไม่เห็นภาพความสำเร็จในการส่งเสริมของภาคีเครือข่าย เพราะเป็นการส่งเสริมไม่ตลอดเส้นทางได้แก่ ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ผู้ร่วมวิจัยและผู้วิจัยร่วมกันพิจารณาและเห็นว่าในประการแรกควรมีกิจกรรมที่ทำให้ทุกส่วนงานเห็นภาพการทำงานในชุมชนร่วมกัน จึงได้วางแผนกำหนดกิจกรรมพลังภาคีเครือข่ายในชุมชน ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ

จัดกิจกรรม ณ วัดลอดช่อง ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีผู้เข้าร่วม 15 ท่าน เป็นตัวแทนจากทางภาครัฐที่เป็นภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เกษตรอำเภอ พัฒนาการ พัฒนาชุมชน และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นอกจากนี้ยังมีภาคีเพิ่มเติม คือ กลไกในการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุส่วนปลายน้ำคือกลไกด้าน

การตลาดได้แก่ ประชาชนชาวบ้าน สื่อมวลชน ผู้ประกอบการในพื้นที่ และวัดท่าการ้อง โดยการใช้การทำสนุทริยสนทนา ที่สามารถส่งต่อและต่อยอดการทำงานร่วมกันและกันได้เพื่อประโยชน์สูงสุดในการทำงานกับชุมชนในด้านการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ

1) ปฏิบัติการและการสังเกต

กิจกรรมรวมพลังภาคีเครือข่ายในชุมชน ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย ได้ร่วมกันคิดวางแผน สำรวจภาคีเครือข่ายที่เป็นกลไกในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตลอดเส้นทางได้แก่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ในขั้นนี้เป็นการวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของกลไกภาคีเครือข่ายในพื้นที่ และเรียนรู้จากประสบการณ์จริงของแต่ละหน่วยงานเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ จากการดำเนินกิจกรรมรวมพลังภาคีเครือข่ายในชุมชน ผู้ร่วมวิจัยและภาคีเครือข่ายได้สะท้อนประเด็นบทบาทหน้าที่ของกลไกภาคีเครือข่ายในพื้นที่

เกษตรกรอำเภอ : ในการส่งเสริมชุมชนทางเกษตร ได้ส่งเสริมหลายเรื่องเช่นเรื่องของพืชผักสวนครัวรั้วกินได้ หรือการทำโครงการแจกเมล็ดพันธุ์ให้กับชุมชน ส่วนที่ชุมชนสนใจในการจัดตั้งกลุ่มอย่างเป็นทางการเป็นวิสาหกิจชุมชนก็ได้มีการประสานงานจากนักวิจัยและได้ให้ข้อมูลไปเบื้องต้น”

พัฒนากร/พัฒนาชุมชน : พอลงในพื้นที่อีกครั้ง รู้สึกว่าน่าจะมีการเชื่อมประสานงานในพื้นที่ทำไปยังยุทธศาสตร์ของหน่วยงาน คือว่า ถ้ารู้ว่าทางชุมชนสนใจเรื่องการทำอาชีพ ก็อาจจะมีการนำไปบรรจุเป็นยุทธศาสตร์ของหน่วยงานด้วยเลย เพราะช่วงนี้ก็ใกล้จะทำแผนใหม่แล้ว คิดว่าผลที่ได้ น่าจะตอบความต้องการของชุมชนที่ว่า เวลาลงมาส่งเสริมอาชีพในพื้นที่ไม่ตรงกับความต้องการของชุมชน คราวนี้น่าจะตรงกับความต้องการของชุมชนจริงๆ”

พัฒนากรอำเภอ : ในเรื่องในพื้นที่กังวลว่าจะจัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชน หากว่าชุมชนยังไม่ถึงก็สามารถนำเสนอผลิตภัณฑ์หรือผลผลิตของชุมชนผ่านช่องทางโอทอปก็ได้ ซึ่งก็จะยุ่งยากน้อยกว่าวิสาหกิจชุมชน และในส่วนงานที่ได้ทำกับชุมชนก็ได้ส่งเสริมโคกหนองกับป่าออด (ประภา สุขคนธสังข์) ให้เป็นต้นน้ำหวังโซ่อุปาทานอาหารท้องถิ่นไปด้วยในขณะนี้”

ผู้ประกอบการในพื้นที่ : โดยส่วนตัวประกอบธุรกิจด้านที่ผัก หรือรีสอร์ทในพื้นที่ อำเภอพระนครศรีอยุธยา หากว่าชุมชนมีผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์อะไร ก็สามารถนำมาวางขายที่รีสอร์ทของเราได้ จะเป็นการช่วยเสริมช่องทางการตลาดให้กับชุมชนได้อีกช่องทางหนึ่ง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย : ผู้วิจัยในฐานะที่มาจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ เป็นส่วนหนุนเสริมด้วยการเสริมพลังผู้สูงอายุ ด้านวิชาการ และด้านการสร้างแรงบันดาลใจในการเสริมสร้างอาชีพของผู้สูงอายุ

วัดท่าการ้อง : วัดท่าการ้องเป็นวัดในพื้นที่ ที่มีแหล่งตลาดน้ำวัดท่าการ้อง ซึ่งผลผลิตในชุมชนสามารถนำมาวางขายได้ โดยทางวัดแบ่งพื้นที่ออกเป็นสวนๆ จะมีสวนที่ชุมชนสามารถนำผลผลิตของชุมชนไปวางขายได้

2) สะท้อนผลการปฏิบัติ

หลังจากได้เรียนรู้ร่วมกันกับภาคีเครือข่าย ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันสะท้อนผลการปฏิบัติ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการคืนข้อมูลจากการสังเกตและประเมินผลโดยผู้วิจัยให้แก่ผู้ร่วมวิจัย เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการร่วมสะท้อนผลการปฏิบัติ จากการสะท้อนผลการปฏิบัติโดยผู้วิจัยใช้คำถามสะท้อนผลใน 3 ประเด็นคือ 1) ได้เรียนรู้อะไร 2) รู้สึกอย่างไร 3) หากจะทำใหม่ให้ดีขึ้นจะอย่างไร ผู้ร่วมวิจัยร่วมกันสะท้อนผลการปฏิบัติ ดังนี้

เปลี่ยนแปลงด้านความคิด ผู้ร่วมวิจัยสะท้อนผลการปฏิบัติว่าจากกิจกรรมรวมพลังภาคีเครือข่ายในชุมชนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความคิด คือทำให้รู้จักบทบาทหน้าที่ของแต่ละหน่วยงานมากขึ้น และเห็นความตั้งใจของหน่วยงานที่จะทำเพื่อชุมชน

“จากการทำเวทีกิจกรรมวันนี้ทำให้เห็นความตั้งใจของหน่วยงานในพื้นที่ ที่จะช่วยกับขับเคลื่อนอาชีพอิสระของชุมชน เมื่อก่อนป้ามาารู้เลยว่าเค้าก็อยากช่วยเรา คิดเองว่าเค้าแค่ลงมาทำตามหน้าที่ ที่เค้าต้องทำ พอเค้าจะเอาไปบรรจุในแผนยิ่งดีใหญ่ เพราะต่อไปเวลาที่ พัฒนาการมาส่งเสริมจะได้ตรงกับความต้องการของชุมชนจริงๆ”¹⁰⁷

“กิจกรรมนี้ไม่เพียงแต่พวกเราได้รู้ว่าเค้าทำอะไรกันบ้าง ในส่วนของหน่วยงานเองก็ได้รู้ความต้องการของชุมชนเราจริงๆ ว่าเราต้องการอะไร นี่น่าจะเป็นเวทีแรกที่หน่วยงานในพื้นที่ได้ลงมารวมกันและได้ฟังพร้อมๆ กัน”¹⁰⁸

การเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ความเข้าใจ จากการวิเคราะห์สิ่งที่ที่เรียนรู้จากกิจกรรมรวมพลังภาคีเครือข่ายในชุมชนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้ความเข้าใจ ว่าในการจะทำกิจกรรมอาชีพเสริมมีหน่วยงานไหนที่จะส่งเสริมได้บ้าง ได้รู้จักกลไกในการส่งเสริมทั้งต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำว่ามีหน่วยงานไหนที่ร่วมส่งเสริมบ้าง

“ก็เพิ่งรู้ว่าการส่งเสริมโคกหนองนาของฟู้ด เพื่อเป็นต้นทางของการทำอาหาร ต้นทางของพืชผลที่มาจากท้องถิ่นเรา และได้รับการสนับสนุนจากคุณหมวย (พัฒนาการอำเภอ)”¹⁰⁹

¹⁰⁷ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 6, เมื่อ วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2566.

¹⁰⁸ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 1, เมื่อ วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2566.

¹⁰⁹ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 5, เมื่อ วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2566.

“ได้เรียนรู้และเข้าใจว่าแต่ละหน่วยงานมีระบบมีขั้นตอนในการทำงาน ซึ่งหากเราทำอาชีพเสริมด้านไหน เราก็สามารถปรึกษาหรือไปหารือกับหน่วยงานนั้นๆ ได้ เกษตรนั้นนอกจากจะส่งเสริมเรื่องเกษตร เรื่องเมล็ดพันธุ์ เค้ายังให้ความรู้เราด้านการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจอีกด้วย”¹¹⁰

เกิดการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติ ผู้ร่วมวิจัยสะท้อนการเปลี่ยนแปลงจากการวิเคราะห์สิ่งที่ได้เรียนรู้จากการจัดเวทีเสวนาชุมชน ด้วยวิธีการสานเสวนาเกิดการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติคือทำอย่างเข้าใจมากขึ้น ทำอย่างมีหลักการจากสิ่งที่เรียนรู้จากกิจกรรม ซึ่งสะท้อนผลการปฏิบัติดังนี้

“ตอนแรกที่จะจัดตั้งกลุ่มเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ไปศึกษาข้อมูลมามีเงื่อนไขมาก และต้องมีการรายงานในทุกๆ ปี ซึ่งตรงนี้ป่ากังวลมากๆ กลุ่มเราเป็นกลุ่มจิตอาสาใครจะมาทำบัญชีใครจะมาช่วย ก็ไม่ยากทำเลย ยอมรับว่าเครียดมาก ต่อพามาฟังวันนี้ ที่คุณดาวพุด (เกษตรอำเภอ) มันไม่ได้ยากอย่างที่คิด ก็ขอคิดก่อนว่าจะจัดตั้งกลุ่มเป็นอย่างไรดี”¹¹¹

ภาพประกอบที่ 4.5

กิจกรรมรวมพลังภาคีเครือข่ายในชุมชน

¹¹⁰ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 20, เมื่อ วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2566.

¹¹¹ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 3, เมื่อ วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2566.

วงรอบที่ 2 จากการผลการปฏิบัติจากวงรอบที่ 1 ยังพบประเด็นที่ต้องค้นหาศักยภาพชุมชน ค้นหาตนเองให้เจอจึงนำมาสู่การปฏิบัติการในวงรอบที่ 2 เพื่อนำไปสู่ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลง ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันกำหนดแผนการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุด้วย 3 กิจกรรม ประกอบด้วยกิจกรรม ศึกษาดูงานพื้นที่ต้นแบบ กิจกรรมพัฒนาอาหารภูมิปัญญา และกิจกรรมพัฒนา กลไกในการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุด้านการตลาด

1. ขั้นการวางแผน (Plan)

ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยร่วมกันกำหนดแผนกิจกรรมที่นำไปสู่ขั้นปฏิบัติ สังเกต และสะท้อนผลการปฏิบัติดังนี้

ตารางที่ 4.12

การวางแผนกิจกรรมในวงรอบที่ 2

ประเด็นการเปลี่ยนแปลงที่คาดหวัง	การสะท้อนผลจากวงรอบที่ 1	กำหนดกิจกรรมวงรอบที่ 2
ชุมชนมีอาชีพเสริม มีรายได้ เศรษฐกิจดีขึ้น	เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง (การทำกล้วยกวน กล้วยฉาบ กล้วยหยี)	กิจกรรมศึกษาดูงานพื้นที่ต้นแบบ
มีกลไกในการส่งเสริมในการทำอาชีพอิสระผู้สูงอายุ	-รับรู้บทบาทหน้าที่ของแต่ละหน่วยงาน -ฝึกปฏิบัติจากกิจกรรมการทำโคกหนองนา	-กิจกรรมค้นหาศักยภาพชุมชน -กิจกรรมพัฒนากลไกในการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุด้านการตลาด

จากการสะท้อนผลการปฏิบัติในวงรอบที่ 1 นำมาสู่การกำหนดกิจกรรมในวงรอบที่ 2 ดังนี้

1.1 กิจกรรมศึกษาดูงานพื้นที่ต้นแบบ

ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเห็นว่าหากจะบรรลุผลลัพธ์การเปลี่ยนที่ชุมชนคาดหวัง หากได้เรียนรู้จากพื้นที่จริงที่มีประสบการณ์ในการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุในชุมชน จะทำให้เห็นภาพการขับเคลื่อนกลุ่ม เห็นภาพการพัฒนา และการดำเนินการที่ชัดเจนขึ้น ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจะเกิดแรงบันดาลใจ เป็นการเสริมแรงจากการได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้จากพื้นที่ที่มีประสบการณ์ เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ

“การที่เราทำการแปรรูปกล้วย แต่เราไม่เคยเห็นขั้นตอนการทำจริงๆ เราเลยไม่รู้เทคนิคการทำที่แท้จริง ถ้าหากได้ไปศึกษาดูงานหรือเรียนรู้จากคนที่เค้าทำได้จริงน่าจะดี”¹¹²

¹¹² สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 7, เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2566.

“ป่าวถ้าเราไปได้ไปเปิดหูเปิดตาไปดูคนที่เค้าทำได้จริง กลุ่มเราน่าจะมีแรงบันดาลใจในการทำงานขึ้น ได้เห็นตัวอย่างที่เค้าสำเร็จ ก็อยากรู้เรื่องการทำกลุ่มแบบวิสาหกิจด้วย”¹¹³

ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจึงเห็นว่าการได้เรียนรู้จากพื้นที่ที่มีประสบการณ์ในการพัฒนาอาชีพอิสระผู้สูงอายุเป็นการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่ดีให้กับผู้ร่วมวิจัย โดยผู้ร่วมวิจัยได้เรียนรู้ด้วยตนเองจากประสบการณ์ของพื้นที่ต้นแบบ จะทำให้เห็นเป้าหมายที่ชัดเจนเกิดการกลับมาทบทวนตนเอง ให้เห็นศักยภาพของตนเอง เห็นต้นทุนของชุมชน จึงได้นำประเด็นมาพิจารณาร่วมกับผู้วิจัย และกำหนดให้มีการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงในพื้นที่ต้นแบบเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาอาชีพของผู้สูงอายุ ทั้งนี้ได้กำหนดพื้นที่ในการศึกษาเรียนรู้ โดยมีคุณสมบัติดังนี้ 1) เป็นพื้นที่ที่มีการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุในชุมชน 2) มีการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน 3) เป็นพื้นที่ที่เป็นต้นแบบการเรียนรู้ให้แก่พื้นที่อื่นหรือหน่วยงานอื่นที่ใช้เป็นต้นแบบในการศึกษาเรียนรู้

1.2 กิจกรรมพัฒนาอาหารภูมิปัญญา

หลังจากที่ผู้ร่วมวิจัยได้เรียนรู้จากพื้นที่จริง ทำให้ผู้ร่วมวิจัยจะเกิดแรงบันดาลใจ เป็นการเสริมแรงจากการได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้จากพื้นที่ที่มีประสบการณ์ เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุในชุมชนต่อไป

“เมื่อได้เรียนรู้แล้วก็กลับมาทบทวนว่าชุมชนเรามีอะไรดี พอได้มาคุยกันมาทบทวนตัวเองใหม่ทำให้เรารู้ว่าเรามีดีด้านภูมิปัญญา เราจะเลือกเอาอะไรมาทำเป็นอาชีพเสริม ก็มีหลายแบบนะ มีเรื่องของภูมิปัญญาด้านมวยไทย ภูมิปัญญาด้านศิลปะวัฒนธรรม ภูมิปัญญาด้านอาหาร พอมาที่ภูมิปัญญาด้านอาหารเห็นเลยว่ามันใกล้ตัว และเราก็มีวัตถุดิบในชุมชน เห็นเลยว่ามีทางเป็นไปได้”¹¹⁴

“เรามีศักยภาพหลายอย่างมีทุนชุมชน ทุนทรัพยากรธรรมชาติ และที่สำคัญทุนที่เป็นบุคคลคนในชุมชนนี้แหละ เราทำเป็นเราก็มาลองทบทวนสูตรอาหารต่างๆ กัน ก็มาคิดว่าเราจะทำอะไรบ้างอาหารคาวเรามีอะไร อาหารหวานหรือขนมเรามีอะไรเราเด่นอะไร”¹¹⁵

1.3 กิจกรรมพัฒนากลไกในการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุด้านการตลาด

ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเห็นว่ากิจกรรมพัฒนากลไกในการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุด้านการตลาด เป็นการให้ผู้ร่วมวิจัยเข้าถึงช่องทางการตลาด เป็นการพัฒนาแหล่งนำเสนอสินค้าชุมชนที่มีในชุมชน เป็นการฝึกผู้ร่วมวิจัยให้เกิดองค์ความรู้ด้านการทำการตลาด ด้านการขาย และการ

¹¹³ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 3, เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2566.

¹¹⁴ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 6, เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2566.

¹¹⁵ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 13, เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2566.

พัฒนาผลิตภัณฑ์ เกิดความรู้ ทักษะ และประสบการณ์จากการลงมือปฏิบัติ ดังนั้นผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย จึงเห็นว่าควรมีการพัฒนากลไกในการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุด้านการตลาดในพื้นที่ เพื่อให้ผู้ร่วมวิจัยได้เห็นช่องทางการตลาด ได้ฝึกฝนประสบการณ์ เรียนรู้การนำเสนอสินค้าชุมชนในการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ

“อยากมีช่องทางการตลาด เพราะที่ผ่านมาเราเข้าไม่ถึงการตลาดที่วัดท่าการ้องเลย ถ้าเราสามารถได้พื้นที่ที่วัดท่าการ้อง เราก็สามารถนำเสนอสินค้าของเราได้”¹¹⁶

“หากเราไปวางขายได้ที่วัดท่าการ้องก็ต้องดูด้วยว่าเราจะขายอะไร อะไรที่เป็นเอกลักษณ์ของเรา ของเราต้องเป็นของที่ไม่เหมือนใคร อาจจะต้องมีการสำรวจตลาดกันก่อน”¹¹⁷

ดังนั้นผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจึงได้ร่วมกันกำหนดกิจกรรมการพัฒนากลไกในการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุด้านการตลาด เพื่อเป็นช่องทางในการนำเสนอหรือขายสินค้าจากชุมชน เป็นการส่งเสริมอาชีพอาชีพอิสระที่ครบวงจรเน้นปลายน้ำ คือช่องทางการตลาด

2. ชั้นปฏิบัติการ การสังเกต และสะท้อนผลการปฏิบัติ

2.1 กิจกรรมศึกษาดูงานพื้นที่ต้นแบบ

1) การปฏิบัติ และการสังเกต

กิจกรรมการศึกษาดูงานพื้นที่ต้นแบบ ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยดำเนินการดังนี้

- 1) เป็นพื้นที่ที่มีการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุในชุมชน
- 2) มีการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน
- 3) เป็นพื้นที่ที่เป็นต้นแบบการเรียนรู้ให้แก่พื้นที่อื่นหรือหน่วยงานอื่นที่ใช้เป็นต้นแบบในการศึกษาเรียนรู้

ในขณะที่ปฏิบัติกิจกรรม ผู้วิจัยได้ทำการสังเกตและสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมวิจัย พบว่าพื้นที่ในการศึกษาดูงานมีความเหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการของผู้ร่วมวิจัย กล่าวคือ เป็นพื้นที่ที่เป็นการดำเนินการแก้ปัญหาชุมชนโดยคนในชุมชน และใช้การสร้างอาชีพอิสระผู้สูงอายุเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนในการแก้ปัญหา เป็นพื้นที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ผู้ร่วมวิจัยได้ประสบการณ์ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้มีบรรยากาศที่เหมาะสม เป็นพื้นที่ศึกษาดูงานมีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้จึงทำให้มีโอกาสในการพูดคุย ชักถาม และแลกเปลี่ยนกันได้อย่างเต็มที่

¹¹⁶ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 11, เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2566.

¹¹⁷ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 18, เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2566.

ภาพประกอบที่ 4.6

กิจกรรมการศึกษาดูงานตลาดน้ำคลองลัดมะยม กรุงเทพมหานคร

“ได้เห็นการดำเนินการกลุ่มการบริหารกลุ่ม และการแปรรูปเค้าเอาผลผลิตในชุมชนมาแปรรูปเป็นไอศกรีม ก็เป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่น่าสนใจ เห็นเค้าแล้วก็มาถึงชุมชนเราว่าเราต้องเอาสิ่งที่เป็นจุดแข็งของเรา เรามีอะไรที่เป็นจุดแข็งจริงๆ จุดแข็งนั้นจะเป็นจุดขายของเราที่ไม่เหมือนใครและจะทำให้ความเป็นชุมชนบ้านป้อมจริงๆ”¹¹⁸

“ไปเห็นของเค้าทำให้เราได้แรงบันดาลใจมากๆ เลย เออเรามีของดี และคนของเราที่มีความรู้ความสามารถในวันนั้นที่ไป จากที่เราไปเป็นคนร่วมก็กลายเป็นว่าคนของเราไปเป็น

¹¹⁸ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 3, เมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2566.

วิทยากรแลกเปลี่ยนให้เค้า เพื่ออดแกเป็นเกษตรอำเภอมาก่อน เค้าคุยกันเรื่องปุ๋ยการหมักปุ๋ย เพื่ออดแกมีความรู้ด้านนี้แกก็เลยออกไปพูดแลกเปลี่ยนกับเค้า กลายเป็นว่าเราเก่งกว่านะตรงนี้ไม่ได้อวดนะ ทำให้ใจฟูเลยเรามีของดี เราต้องมาหาว่าเรามีอะไร มันใจขึ้นมากจากการที่มาเวทีครั้งนี้”¹¹⁹

สำหรับพฤติกรรมของผู้ร่วมวิจัย จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า ผู้ร่วมวิจัยมีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ และมีการแลกเปลี่ยนซักถาม ทั้งในประเด็นที่ตนเองเคยปฏิบัติและประเด็นที่ยอยากเรียนรู้จากพื้นที่

2) การสะท้อนผลการปฏิบัติ

หลังจากได้เรียนรู้ร่วมกันกับภาคีเครือข่าย ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันสะท้อนผลการปฏิบัติ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการคืนข้อมูลจากการสังเกตและประเมินผลโดยผู้วิจัยให้แก่ผู้ร่วมวิจัยเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการร่วมสะท้อนผลการปฏิบัติ จากการสะท้อนผลการปฏิบัติโดยผู้วิจัยใช้คำถามสะท้อนผลใน 3 ประเด็น คือ 1) ได้เรียนรู้อะไร 2) รู้สึกอย่างไร 3) หากจะทำใหม่ให้ดีขึ้นจะอย่างไร ผู้ร่วมวิจัยร่วมกันสะท้อนผลการปฏิบัติ ดังนี้

ด้านความรู้ความเข้าใจ ผู้ร่วมวิจัยสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ความเข้าใจว่ารู้วิธีการดำเนินการกลุ่มโดยคนในชุมชน วิธีการแปรรูปผลผลิตจากชุมชนมากขึ้น

“สิ่งที่ป่าเรียนรู้จากการมาดูงานครั้งนี้ เรื่องการทำงานกลุ่มเริ่มแรกคนร่วมงานอาจจะต้องมากก็ได้ แต่ขอให้เป็นคนที่ยากทำเป็นคนที่มีใจจะขับเคลื่อนชุมชนมาร่วมกันก่อน ช่วยกันคิดช่วยกันทำ เราก็ทำเหมือนเขาแหละ แต่เรายังไม่สำเร็จแบบเค้า เรายังไม่มีอาชีพแกนหลักที่เป็นอาชีพที่จะไปพร้อมๆ กัน”¹²⁰

“จากกิจกรรมนี้ป่าตุ่มมีบทบาทมากขึ้นในการบริหารจัดการกลุ่ม มีความเป็นผู้นำในทุกกิจกรรมของการวิจัย และคนที่เห็นการเปลี่ยนแปลงเข้ามามีบทบาทในกลุ่มที่สำคัญอีก 2 คน คือ ป่าสุรินทร์ และป่าเตี้ย จากสมาชิกกลุ่มธรรมดาที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรมแต่ช่วงการพัฒนาอาหารภูมิปัญญา มีบทบาทมาก เพราะเค้ามีทักษะในการทำอาหารมากกว่าคนอื่นในกลุ่ม จึงเป็นกำลังสำคัญของกลุ่มในการทำกิจกรรมฟื้นฟูอาหารภูมิปัญญา”¹²¹

¹¹⁹ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 6, เมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2566.

¹²⁰ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 3, เมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2566.

¹²¹ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 1, เมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2566.

นอกจากการเรียนรู้เรื่องการบริหารจัดการกลุ่มแล้ว หลังจากที่ผู้ร่วมวิจัยได้รับฟังจากกลุ่มคนที่ปฏิบัติจริงมาแล้วให้ฟังโดยตรง ทำให้เห็นภาพชัดเจนมากยิ่งขึ้น เนื่องจากการบอกเล่าจากประสบการณ์ประกอบการยกตัวอย่างสิ่งที่เคยปฏิบัติ จนเห็นภาพชัดเจน

“ในเรื่องการแปรรูป ถ้าอยากให้ผลิตภัณฑ์ของเราไม่เหมือนใครมันต้องค้นหารากของชุมชน อาจจะเป็นอาหารภูมิปัญญาหรืออะไรก็ได้ และเราก็ต้องมีความเชี่ยวชาญด้านนั้นๆ ตรงนี้โปะเลย ทำให้คิดออกแล้วว่าเราจะทำต่ออย่างไร มันใจตัวเองมากขึ้น เห็นแนวทางมากขึ้น ก็ต้องกลับมาทำแผนชุมชนทบทวนตัวเองใหม่”¹²²

ด้านการปฏิบัติ ผู้ร่วมวิจัยสะท้อนผลจากการศึกษาดูงานพื้นที่ต้นแบบว่าหลังจากที่ได้ศึกษาเรียนรู้สามารถนำสิ่งที่ได้เรียนรู้นำไปสู่การปฏิบัติ เช่น การค้นหาศักยภาพชุมชน การถอดบทเรียนหลังการปฏิบัติ ผู้ร่วมวิจัยสะท้อนว่าสิ่งหนึ่งที่พื้นที่ต้นแบบทำแล้วประสบความสำเร็จนั่นคือมีการสรุปและถอดบทเรียน ผู้ร่วมวิจัยจึงมีแนวคิดว่าหากลงมือปฏิบัติการวิจัยด้านอาชีพอิสระของผู้สูงอายุในทุกๆ กิจกรรมจะทำการปฏิบัติการถอดบทเรียนหรือสะท้อนผลจากการทำกิจกรรม

“กลับมาก็ได้ลองทำ ว่าวันนี้เราได้เรียนรู้อะไรจากสิ่งที่ทำ ทำแล้วเป็นอย่างไร แต่ละคนมีความรู้สึกอย่างไร ตรงไหนบ้างที่กลุ่มเราต้องปรับปรุง”¹²³

2.2 กิจกรรมพัฒนาอาหารภูมิปัญญา

1) การปฏิบัติ และการสังเกต

กิจกรรมค้นหาศักยภาพชุมชน จากการปฏิบัติกิจกรรมการค้นหาศักยภาพชุมชน ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันดำเนินการดังนี้ 1) ค้นหาศักยภาพชุมชนด้านอาหารภูมิปัญญา 2) ทดลองทำอาหารภูมิปัญญา

การปฏิบัติกิจกรรมค้นหาศักยภาพชุมชนด้านอาหารภูมิปัญญา จากกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ได้อาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา 5 ตำรับ ได้แก่ 1) ต้มเส้นแกงร้อน 2) แกงกะทิหน่อไม้เนื้อ 3) ต้มส้มแตงกวาปลาช่อนทอด 4) แกงหน่อไม้ปลาร้าใส่หมูสามชั้น และ 5) พลิกกะเกลือ โดยผู้ร่วมวิจัยสะท้อนผลการปฏิบัติว่า ในการพัฒนาสูตรจะทำการทวนสูตรของแต่ละคนจากนั้นพัฒนาสูตรให้เป็นสูตรของชุมชนที่เป็นสูตรดั้งเดิม พร้อมทั้งลงมือปฏิบัติเพื่อประกอบอาหารแต่ละตำรับ ก่อนที่จะทำเป็นอาชีพเสริมของผู้สูงอายุต่อไป

¹²² สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 6, เมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2566.

¹²³ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 9, เมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2566.

ภาพประกอบที่ 4.7

การทดลองประกอบอาหารแต่ละตำรับ

ระหว่างดำเนินกิจกรรม ผู้วิจัยสังเกตและสัมภาษณ์ผู้ร่วมวิจัยพบว่า กิจกรรมการพัฒนาอาหารภูมิปัญญา ทำให้ผู้ร่วมวิจัยเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง เกิดความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาของพื้นที่ตนเอง และอยากจะนำเสนออาหารภูมิปัญญาไปยังคนรุ่นใหม่ให้ได้รับรู้เรียนรู้และได้ลิ้มชิมรสอาหารภูมิปัญญาที่หาไม่ได้ในชีวิตประจำวันนอกจากคนเก่าแก่ในพื้นที่จริงๆ ในระหว่างการทำอาหารผู้วิจัยสังเกตผู้ร่วมวิจัยพบว่า ผู้ร่วมวิจัยมีความสุข รู้สึกสนุกไปกับการประกอบอาหาร และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นสูตรอาหารที่ทุกคนร่วมกันพัฒนามาด้วยกัน วัตถุดิบก็มาจากคนในชุมชน ยิ่งทำให้เกิดคุณค่าความหมายต่อจิตใจของผู้ร่วมวิจัย เกิดความมั่นใจในภูมิปัญญาของตนเอง เกิดความมั่นใจในคุณภาพของอาหารที่ทำขึ้น นอกจากนี้ยังได้เรียนรู้การทำสูตรอาหารให้เป็นสากล กล่าวคือมีการจดบันทึกในการทำเป็นขั้นตอน พร้อมทั้งสัดส่วนของเครื่องปรุงต่างๆ ทั้งนี้ผู้ร่วมวิจัยได้สะท้อนว่ากิจกรรมดังกล่าวมีความเหมาะสม สามารถฝึกฝนทักษะการประกอบอาหาร และเกิดความมั่นใจในการปฏิบัติมากยิ่งขึ้น

“รู้สึกดีมากๆ ในการทำอาหารภูมิปัญญาบ้านเรา ก็ภูมิใจนะ เพราะว่าถ้าเราไม่ทำโครงการนี้เราก็ไม่นึกหรอกว่า เรามีของดีอะไร พอมาทำโครงการมาชวนคิดชวนคุยให้เห็นว่าเรามีดีอะไร พอได้เรื่องอาหารภูมิปัญญา พอมาทำภูมิใจมากๆ คนรุ่นใหม่จะได้รู้จักอาหารพวกนี้”¹²⁴

“ปกติไม่เคยทำเลย เห็นแต่ปู่ย่าตายายทำ พอรุ่นพ่อแม่ตายแล้วก็ไม่ได้ทำกิน เพราะคนรุ่นใหม่เค้าไม่กินแบบนี้ มาทำแบบนี้ก็ดีจะได้ฟื้นฟูอาหารภูมิปัญญาบ้านเราให้กลับมาอีกครั้ง”¹²⁵

2) การสะท้อนผลการปฏิบัติ

หลังจากได้ปฏิบัติกิจกรรมค้นหาศักยภาพชุมชนด้านอาหารภูมิปัญญา จากกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ได้อาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา 5 ตำรับผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันสะท้อนผลการปฏิบัติ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการคืนข้อมูลจากการสังเกตและประเมินผลโดยผู้วิจัยให้แก่ผู้ร่วมวิจัยเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการร่วมสะท้อนผลการปฏิบัติ จากการสะท้อนผลการปฏิบัติโดยผู้วิจัยใช้คำถามสะท้อนผลใน 3 ประเด็น คือ 1) ได้เรียนรู้อะไร 2) รู้สึกอย่างไร 3) หากจะทำใหม่ให้ดีขึ้นจะทำอย่างไร ผู้ร่วมวิจัยร่วมกันสะท้อนผลการปฏิบัติ ดังนี้

ด้านความรู้ความเข้าใจ ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันสะท้อนผลการปฏิบัติว่าจากการได้ลงมือปฏิบัติประกอบอาหารภูมิปัญญา 5 ตำรับ ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในขั้นตอนการทำอาหาร การเลือกวัตถุดิบมากขึ้น

“การได้มาลงมือปฏิบัติการทำอาหารภูมิปัญญาในครั้งนี้ได้เรียนรู้เรื่องการเลือกวัตถุดิบที่เชื่อว่าต้องใช้อะไรอย่างไร เช่น มะพร้าวต้องเป็นมะพร้าวทึนทึนกะ เรียนรู้ขั้นตอนการทำว่าจะทำแกงให้หอมเครื่องปรุงต้องใส่เครื่องปรุงตอนไหน แกงแบบนี้ผัดสามเกลอกับน้ำ แกงอีกแบบหนึ่งผัดสามเกลอกับกะทิ”¹²⁶

“ในการทำพลิกกะเกลือก็ถือว่าง่ายนะ ในตอนแรกนะ ก็แต่ไปซื้อมะพร้าวขูดมาแต่นี้ไม่ได้ที่ตุ้มแกไม่ยอมแกบอกว่าจะต้องขูดเอง เพราะการขูดมะพร้าวเอง มันจะทำให้มีน้ำกะทิออกมาหน่อยๆ มันจะมีรสชาติแตกต่างจากการใช้มะพร้าวขูดจากตลาด อันนี้ก็เป็นเทคนิคที่ไม่เคยรู้มาก่อน”¹²⁷

¹²⁴ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 8, เมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2566.

¹²⁵ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 17, เมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2566.

¹²⁶ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 19, เมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2566.

¹²⁷ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 24, เมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2566.

ด้านความรู้สึกในการทำกิจกรรมการพัฒนาอาหารภูมิปัญญา ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันสะท้อนผลการปฏิบัติว่าจากการได้ลงมือปฏิบัติประกอบอาหารภูมิปัญญา 5 ตำรับ ทำให้เกิดความรู้สึกภาคภูมิใจในภูมิปัญญาด้านอาหารพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยามากยิ่งขึ้น

“รู้สึกภูมิใจนะ ว่าอาหารภูมิปัญญาของเราจะได้ทำให้คนใหม่ได้ทานได้รู้จักว่ามีอาหารแบบนี้ และที่สำคัญที่เป็นตัวเอกของเราคือ พริกกะเกลือ มันมีเรื่องราวของการเป็นพริกกะเกลือ ที่จะทำให้คนรุ่นใหม่ได้เห็นเวลาที่คนโบราณออกรบ เค้กก็มีแค่พริกกะเกลือนี้แหละที่เอาติดตัวไป แล้วไปกินกับอะไร ก็ไปหาเอาดาบหน้า ไปเจอผักบุงหรืออะไรก็ได้ที่กินได้ก็เอามากินแกล้มกับพริกกะเกลือได้ เรื่องอย่างนี้คนรุ่นใหม่ไม่รู้หรอก เป็นเรื่องที่พวกเราคนรุ่นเก่าแบบเราต้องเอาไปบอกกับคนรุ่นใหม่”¹²⁸

“ป่าดีใจมากๆ เลยเพราะว่าหนานี้มันไม่ค่อยมีหรือหายากหนอนี่นะ แต่เพราะว่าบ้านป่าปลูกไผ่ไผ่เยอะและมันก็อยู่ริมน้ำ ไผ่บ้านป่ามีนี่ก็เอามาจากที่บ้านนะ คือทางกลุ่มเราคิดกันว่าเราจะวัดดูดิบบที่มีในชุมชนก่อน ถ้าหาไม่ได้จริงๆ ค่อยไปซื้อ เอาให้ตรงกับหลักการของเราก่อน เราก็ช่วยกันนะ ใครมีพริกก็เอาพริกมา ใครมีต้นหอมผักชีพริกแห้งใบมะกรูดกะเพราอะไรพวกนี้ ป่าก็มีหนอนี่แหละมีตลอด ภูมิใจที่ได้มีส่วนร่วมในการทำอาหารภูมิปัญญา”¹²⁹

“รู้สึกอยากเอาไปขายเอาไปนำเสนอให้คนรุ่นใหม่แล้ว อยากรู้ว่าเสียงตอบรับจะเป็นอย่างไร เค้าจะสนใจของเราไหม เค้าจะกินเป็นกันไหม ถ้าได้ไปขายจริงๆ เราจะเล่าเรื่องความเป็นมาของแต่ละอย่างด้วย เค้าจะได้รู้ว่ามันมีเรื่องเล่านะ อาหารโบราณนี่”¹³⁰

ภาพประกอบที่ 4.8

วัตถุดิบจากชุมชน

¹²⁸ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 3, เมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2566.

¹²⁹ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 11, เมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2566.

¹³⁰ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 6, เมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2566.

ด้านการปฏิบัติ ผู้ร่วมวิจัยสะท้อนผลว่าจากกิจกรรมดังกล่าวทำให้ผู้ร่วมวิจัยเปลี่ยนแปลงตนเอง เช่น มีความมั่นใจในการทำอาหารภูมิปัญญามากยิ่งขึ้น ปฏิบัติด้วยการร่วมแรงร่วมใจกัน และสามารถทำอาหารภูมิปัญญาเป็นอาหารที่ออกขายหรือนำเสนอให้กับสังคมคนรุ่นใหม่ได้รับชิมรับชม

“จากการที่ได้ทดลองทำร่วมกัน ก็เกิดทักษะในการทำอาหารมากขึ้น อาจจะไม่คล่องมากเท่าไร ก็ฝึกไป ถ้าได้ทำมากกว่านี้ น่าจะคล่องกว่านี้ แต่เรื่องรสชาติ ไม่ต้องกังวล เพราะที่ตุ่มแกเป็นคนที่จดตลอดว่าใส่อันนี้กี่กรัม ใส่อันนี้เท่าไร ใส่อะไรก่อนหลัง คิดว่ารสชาติน่าจะออกมาเหมือนกันในทุกครั้งที่ทำ”¹³¹

“วันที่ไปช่วยกันทดลองทำ ป้าก็เป็นคนขูดมะพร้าวทั้งหมด ก็รู้สึกดีที่ได้มาทำกิจกรรมนี้ แล้วก็มาช่วยปรุงรส คอยช่วยกันชิมว่ารสชาติแบบนี้โอเคไหม ต้องเติมอะไรหรือเปล่า เรียกว่าทำไปจดไปว่าเพิ่มอะไรลดอะไร ก็ออกมาเป็นสูตรอย่างที่เรากำลังต้องการ”¹³²

ภาพประกอบที่ 4.9

กลุ่มผู้สูงอายุได้ทำอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นร่วมกันตามสูตรที่ได้พัฒนาขึ้น

2.3 กิจกรรมพัฒนากลไกในการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุด้านการตลาด

1) การปฏิบัติ และการสังเกต

กิจกรรมพัฒนากลไกในการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุด้านการตลาด ผู้ร่วมวิจัยและผู้วิจัยได้ร่วมกันดำเนินการดังนี้ 1) สำรวจความต้องการของผู้บริโภคที่ตลาดน้ำวัดท่าการ้อง 2) ความร่วมมือด้านการตลาดกับวัดท่าการ้อง 3) นำเสนออาหารภูมิปัญญาสู่ตลาด

¹³¹ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 20, เมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2566.

¹³² สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 14, เมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2566.

ในขณะปฏิบัติกิจกรรมพัฒนาโลกในการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุด้านการตลาด ที่ตลาดน้ำวัดท่าการ้อง ผู้วิจัยได้สังเกตและสัมภาษณ์ผู้ร่วมวิจัยพบว่า ตลาดน้ำวัดท่าการ้องมีความเหมาะสม และสอดคล้องกับความต้องการของผู้ร่วมวิจัย กล่าวคือ เป็นพื้นที่ด้านการตลาดในพื้นที่วิจัยที่ผู้ร่วมวิจัยอาศัยอยู่ ประกอบกับท่านเจ้าอาวาสมีนโยบายในการส่งเสริมผลผลิตจากชุมชนให้สามารถมาวางขายที่ตลาดน้ำวัดท่าการ้องได้ นอกจากนี้ยังเป็นพื้นที่ในการศึกษาดูงานของส่วนราชการในจังหวัดอีกหลายหน่วยงาน จึงทำให้มีโอกาสในการขายและนำเสนออาหารภูมิปัญญาให้กับสังคมและคนรุ่นใหม่ได้รับรู้ และเป็นการสร้างเสริมรายได้ให้กับผู้สูงอายุในพื้นที่ด้วย

ภาพประกอบที่ 4.10

สำรวจความต้องการของผู้บริโภคที่ตลาดน้ำวัดท่าการ้อง

สำรวจเพื่อเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ จากการสัมภาษณ์ผู้ค้าในบริเวณตลาดน้ำวัดท่าการ้อง พบว่า ผู้มาค้าขายส่วนใหญ่เป็นคนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และอาหารที่ขายก็เป็นอาหารพื้นถิ่น นอกจากนี้ยังสอบถามถึงรายได้ พบว่า โดยเฉลี่ยเสาร์ และอาทิตย์ จะมีรายได้ประมาณวันละ 2,000 บาท ส่วนวันจันทร์ถึงศุกร์ในบริเวณตลาดน้ำไม่มีการขาย เนื่องจากไม่มีคนมาเดินในวันธรรมดา และราคาที่ขายอาหารแต่ละอย่างจะขายในราคา 20 บาท เท่านั้น เป็นอาหารที่สะอาดถูกหลักอนามัย นอกจากนี้ทางวัดยังเก็บค่าบำรุงวัดในราคา 100 บาท ต่อวัน

ความร่วมมือด้านการตลาดกับวัดท่าการ้อง ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ลงพื้นที่สำรวจตลาดวัดท่าการ้อง พบว่า มีบริเวณด้านบน เป็นพื้นที่ที่ทางวัดจัดไว้ให้สำหรับสินค้าชุมชน โดยชุมชนสามารถนำสินค้าของชุมชนมาวางขายได้ ทางวัดไม่คิดค่าบำรุงวัด แต่ถ้าวันไหนทางชุมชนไม่มาจะต้องเสียค่าบำรุงวัด 200 บาท

“ก็มีนโยบายกับชุมชนอยู่แล้ว โดยชุมชนเค้าจะมาขายที่นี่ก็ได้นะ แต่สินค้าต้องมาจากชุมชนจริงๆ ทางวัดก็ได้จัดพื้นที่แยกออกเป็นส่วนๆ ไว้ ส่วนที่เป็นพ่อค้าแม่ค้าก็ด้านนี้ ส่วนของ

ชุมชนก็ด้านนี้ ก็เอามาวางขายได้ ไม่เสียสตางค์ แต่ถ้าไม่มีทางวัดเราจะเก็บค่าที่วันละ 200 บาท ถ้ามาไม่เสียนะ แต่ถ้าไม่มีเสีย 200 บาท”¹³³

“พอได้มาคุยกับหลวงพ่อก็ทำให้เห็นว่าเรามีตลาดแล้วนะ เพราะที่ผ่านมาเราเข้าไม่ถึงตลาด ก็ต้องขอบคุณโครงการที่ทำเวทีให้มีทางวัดเข้ามาทำให้ได้ช่องทางนี้เลย เรามีของแล้ว เรามีต้นทุนการทำอาหารภูมิปัญญาแล้ว และเราก็มีช่องทางการตลาดแล้ว”¹³⁴

“ตอนที่สำรวจดูไม่มีอาหารแบบที่เราจะทำนะ มีแต่อาหารแบบทั่วไป ก็น่าจะเป็นโอกาสดีของเราที่เราจะได้นำเสนออาหารภูมิปัญญาที่ตลาดน้ำวัดท่าการ้อง”¹³⁵

นำเสนออาหารภูมิปัญญาสู่ตลาด ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้นำเสนออาหารภูมิปัญญาสู่ตลาด 3 ครั้ง 1) การนำเสนออาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยาในงานลอยกระทงไฟอยุธยา มรดกโลก 2) การนำเสนออาหารภูมิปัญญาใน โครงการ : การพัฒนาศักยภาพเครือข่าย ทางวัฒนธรรมและผู้นำชุมชนคุณธรรม ในการสืบสาน รักษา ต่อยอดศาสตร์พระราชจาก 4 ภูมิภาค จำนวน 36 จังหวัด 3) การนำเสนออาหารภูมิปัญญาในโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการพระปริชาภิษุใช้ (พระคิลานุปัฏฐาก) 1 วัด 1 รูป ในเขต กทม.

“ภูมิใจมากเลยนะในการนำเสนออาหารภูมิปัญญาที่งานมรดกโลก ที่คนกินแล้วชมว่าอร่อย เคี้ยวเคี้ยวอาหารแบบนี้มาก่อน และเค้าก็เพิ่งจะมารู้จักพลิกกะเกลือตอนนี่เอง”¹³⁶

“เราก็วางแผนกับนำว่าจะทำอะไร แล้วก็มาทำร่วมกัน คนเค้าสนใจอาหารเรา เพราะว่ามันแปลกที่สำคัญถ้าเป็นคนในพื้นที่ก็อาจจะเคยรู้จักมาบ้างแต่คนนอกพื้นที่บางอย่างไม่รู้จักรู้จักบ้างอย่างรู้จักนะ แต่สูตรที่ทำไม่เหมือนกัน เราก็ได้แลกเปลี่ยนสูตรกันด้วย เช่น พลิกกะเกลือนี้ หลายสูตรเลย ต่างที่ก็จะต่างสูตรกันไป”¹³⁷

“ถามว่าคุ้มทุนไหม ก็เราก็คิดค่าจ่ายต้นทุนออกมาแล้ว ก็ได้นิดหน่อย เอาจริงๆ แล้วกลุ่มเราไม่ได้ต้องการกำไรอะไรมากมายแต่เราต้องการความสุขใจในการทำมากกว่า สังเกตจาก

¹³³ สัมภาษณ์ เจ้าอาวาสวัดท่าการ้อง, เมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2566.

¹³⁴ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 1, เมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2566.

¹³⁵ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 3, เมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2566.

¹³⁶ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 15, เมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2566.

¹³⁷ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 22, เมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2566.

พวกเราที่มานี้ มากันแต่เข้ามาช่วยกัน ไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย ขายได้เราก็ดีใจ แต่ที่สุขใจมากกว่าคือได้มาทำร่วมกัน ได้มานำเสนอภูมิปัญญาอาหารของเราให้คนอื่นรู้”¹³⁸

“จากงานที่เรามาขายทั้ง 3 งาน ทำให้เรารู้ว่าของของเราดี มันก็จะปากต่อปาก เพราะว่าวัดท่าการ้องเป็นแหล่งท่องเที่ยว ที่ไม่ไกลจากเมืองเท่าไร และคนมากันอยู่แล้วมาไหว้พระมาเที่ยวตลาดน้ำ เราก้สามารถขายได้ และตำแหน่งที่ขายก็เป็นพื้นที่ที่คนเดินไปมา มองเห็นอยู่แล้ว”¹³⁹

การสร้างผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาเป็นการสร้างงานให้กับผู้สูงอายุ นับเป็นจุดเริ่มต้นของผู้สูงอายุในการรวมกลุ่มกันเพื่อทำกิจกรรมด้านอาหารภูมิปัญญา เป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาไปถึงการสร้างอาชีพอิสระของผู้สูงอายุในชุมชน

ด้านพฤติกรรมของผู้ร่วมวิจัย จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า ผู้ร่วมวิจัยมีความกระตือรือร้นในการร่วมกิจกรรมนี้อย่างมาก มีการแลกเปลี่ยนพูดคุย ช่วยเหลือปรึกษาหารือ และร่วมแรงร่วมใจกันด้วยสีหน้าท่าทางที่มีความสุข

2) การสะท้อนผลการปฏิบัติ

หลังจากได้ดำเนินกิจกรรมพัฒนาไกลในการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุด้านการตลาด ผู้ร่วมวิจัยและผู้วิจัยได้ร่วมกันดำเนินการดังนี้ 1) สำรวจความต้องการของผู้บริโภคที่ตลาดน้ำวัดท่าการ้อง 2) ความร่วมมือด้านการตลาดกับวัดท่าการ้อง 3) นำเสนออาหารภูมิปัญญาสู่ตลาด ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันสะท้อนผลการปฏิบัติ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการคืนข้อมูลจากการสังเกตและประเมินผลโดยผู้วิจัยให้แก่ผู้ร่วมวิจัยเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการร่วมสะท้อนผลการปฏิบัติ จากการสะท้อนผลการปฏิบัติโดยผู้วิจัยใช้คำถามสะท้อนผลใน 3 ประเด็น คือ 1) ได้เรียนรู้อะไร 2) รู้สึกอย่างไร 3) หากจะทำใหม่ให้ดีขึ้นจะทำอย่างไร ผู้ร่วมวิจัยร่วมกันสะท้อนผลการปฏิบัติ ดังนี้

ด้านความรู้ความเข้าใจ ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันสะท้อนผลการปฏิบัติว่าจากการได้ลงมือปฏิบัติการตลาดกับอาหารภูมิปัญญา ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในการขายหรือการนำเสนอมากขึ้น รู้เข้าใจการทำบัญชีรายรับรายจ่าย รู้จักวิธีการวิเคราะห์ความต้องการผู้บริโภคต่ออาหารภูมิปัญญา

“ในการขายสินค้าแต่ละที่ไม่เหมือนกัน เพราะลูกค้าจะแตกต่างกัน ในงานมรดกโลก ลูกค้าเป็นนักท่องเที่ยวที่มาจากต่างที่ ดังนั้นการขายของเราจะเป็นการขายที่บวกกับการให้ความรู้ ว่าอาหารแต่ละอย่างมีประวัติมีเรื่องเล่าอย่างไร อันนี้คนจะสนใจมาก ส่วนการนำเสนออาหารในงานอื่นจะเป็นการนำเสนออาหารแบบที่ไม่สนใจเรื่องเล่ามากนัก เค้านสนใจว่าอาหารมีส่วนประกอบ

¹³⁸ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 6, เมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2566.

¹³⁹ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 18, เมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2566.

อะไรบ้าง มันนี่กะทิมากไป หวานไปมันจะเป็นเรื่องของการดูแลสุขภาพมากกว่าจะอยากรู้ประวัติความเป็นมาของอาหาร”¹⁴⁰

เกิดทักษะ ผู้ร่วมวิจัยสะท้อนว่าจากการไปขายอาหารในงานต่างๆ ทำให้ผู้ร่วมวิจัยเกิดทักษะการทำอาหาร และการขายอาหารภูมิปัญญามากขึ้น

“พอทำบ่อยๆ ก็เกิดทักษะในการทำมากขึ้น เรียนรู้วิธีการปรุงอาหาร รู้เทคนิค รู้จังหวะของการปรุงอาหาร”¹⁴¹

“การตลาดของอาหารภูมิปัญญา จะว่ายากก็ยาก จะว่าง่ายก็ง่าย ถ้าเราไปในที่ที่คนเค้าสนใจเค้าก็ซื้อเลยไม่ต้องถามมาก ไม่ต้องพูดมาก แต่ถ้าไปในกลุ่มลูกค้าที่ไม่สนใจ ห่วงเรื่องสุขภาพก็จะยากหน่อย เพราะอาหารภูมิปัญญาของเราส่วนใหญ่มีส่วนผสมของกะทิ มีส่วนผสมของน้ำตาลมาก คือว่าเราต้องหาตลาดที่ตรงกับอาหารของเราจริงๆ ถ้าเค้ามามีตลาดน้ำวัดท่าการ้องเค้ารู้เลยนี่อาหารไทยโบราณนะ เค้ารับได้เลยอย่างนี้”¹⁴²

ด้านการปฏิบัติ ผู้ร่วมวิจัยสะท้อนผลจากการไปขายหรือนำเสนออาหารภูมิปัญญาในงานต่างๆ ทำให้ผู้ร่วมวิจัยเกิดความมั่นใจในการทำอาหารภูมิปัญญา มั่นใจในการนำเสนออาหารภูมิปัญญา ปฏิบัติด้วยความร่วมแรงร่วมใจ และสามารถบริหารจัดการรายรับรายจ่ายได้ด้วยกลุ่มของผู้ร่วมวิจัยเอง

“จากการทดลองไปขายอาหารตามที่ต่างๆ และมีผู้มาซื้อจริงทำให้เราได้ฝึกทักษะการทำ ฝึกการทำบัญชีรายรับรายจ่าย ก็อาจจะไม่ได้คล่องตัวมาก มีติดขัดบ้างก็เราเป็นมือใหม่ ก็ฝึกกันไป สิ่งที่ได้มากกว่าการทำอาหารคือ ความร่วมมือร่วมแรงร่วมใจ ปกติเราไม่ค่อยเห็นความร่วมมือที่เราทำกันแบบนี้มากนัก”¹⁴³

“มีความมั่นใจในอาหารภูมิปัญญามากขึ้น เช่นพลิกกะเกลือนี้ เป็นตัวเด่นเลย เราสามารถนำพลิกกะเกลือไปประยุกต์เป็นผลโรยข้าวก็ได้ อันนี้คนรุ่นใหม่ชอบ นอกจากเรามั่นใจอาหารเราแล้ว เรายังภูมิใจในอาหารภูมิปัญญาของเราด้วย หากมีโครงการต่อไปก็อยากพัฒนาให้พลิกกะเกลือเป็นผงโรยข้าวแบบที่ญี่ปุ่นเค้าทำกัน”¹⁴⁴

¹⁴⁰ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 3, เมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2566.

¹⁴¹ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 15, เมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2566.

¹⁴² สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 23, เมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2566.

¹⁴³ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 4, เมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2566.

¹⁴⁴ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 6, เมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2566.

ภาพประกอบที่ 4.11

นำเสนออาหารภูมิปัญญาในงานลอยกระทงฟ้าอยุธยาจรดไกล

จากการดำเนินกิจกรรมในวงรอบที่ 2 อันเป็นกระบวนการปรับปรุงจากการสะท้อนผลจากการปฏิบัติการในวงรอบที่ 1 ผู้วิจัยสะท้อนผลว่าสามารถตอบสนองผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่คาดหวังตามที่กำหนดไว้ กล่าวคือ กิจกรรมศึกษาดูงานพื้นที่ต้นแบบ ทำให้เกิดแรงบันดาลใจในการขับเคลื่อนกลุ่มและเกิดอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา และกิจกรรมพัฒนาโลกในการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุด้านการตลาด เป็นการพัฒนาโลกในพื้นที่ในการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุด้านการตลาด ที่ตลาดน้ำวัดท่าการ้อง ให้เป็นพื้นที่นำเสนอสินค้าให้แก่คนรุ่นใหม่ เป็นพื้นที่วางสินค้าชุมชนเพื่อเป็นการสร้างเสริมรายได้ให้กับผู้สูงอายุ หน้า 225

แต่อย่างไรก็ตามสิ่งที่ผู้วิจัยเห็นว่ายังเห็นช่องว่างของการปฏิบัติในกิจกรรมนี้คือในประเด็นของการพัฒนาคุณภาพอาหารภูมิปัญญาพระนครศรีอยุธยา ทั้งนี้ยังขาดเทคนิควิธีในการวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการ และทำ Sensory Analysis ตลอดจนการพัฒนาสูตรอาหารให้เป็นเมนูสุขภาพเพื่อตอบสนองความต้องการของคนรุ่นใหม่ ดังนั้นผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจึงเห็นว่าควรมีกิจกรรมเพื่อทำการฝึกการวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการ และทำ Sensory Analysis ตลอดจนการพัฒนาสูตรอาหารให้เป็นเมนูสุขภาพเพื่อตอบสนองความต้องการของคนรุ่นใหม่ อันนำไปสู่แผนปฏิบัติการในวงรอบที่ 3 ต่อไป

วงรอบที่ 3 พัฒนาคุณภาพอาหารชุมชนสู่เมนูสุขภาพ

จากการสะท้อนผลการปฏิบัติในวงรอบที่ 2 นำมาสู่การกำหนดแผนเพื่อต่อยอดศักยภาพของผู้ร่วมวิจัยสู่การสร้างเสริมความเข้มแข็งและยั่งยืนในวงรอบที่ 3 โดยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันกำหนดแผนการพัฒนาศักยภาพอาหารชุมชนสู่เมนูสุขภาพ ได้แก่ กิจกรรมวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการ ทำ sensory analysis และการพัฒนาสูตรอาหารให้เป็นเมนูสุขภาพเพื่อตอบสนองความต้องการของคนรุ่นใหม่

1. ขั้นการวางแผน

ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยร่วมกันวางแผนกำหนดกิจกรรมที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ การสังเกต และการสะท้อนผลการปฏิบัติดังนี้

1.1 กิจกรรมทบทวนสูตรอาหารภูมิปัญญา และการพัฒนาสูตรอาหารให้เป็นเมนูสุขภาพ ผู้ร่วมวิจัยร่วมทบทวนสูตรอาหารภูมิปัญญาพระนครศรีอยุธยา เพื่อทำการพัฒนาสูตรเป็นเมนูสุขภาพต่อไป

ในกิจกรรมนี้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยกำหนดกิจกรรม โดยให้ผู้ร่วมวิจัยสะท้อนผลการเรียนรู้จากทบทวนสูตรอาหารภูมิปัญญา และการพัฒนาสูตรอาหารให้เป็นเมนูสุขภาพเพื่อตอบโจทย์ความต้องการของคนรุ่นใหม่ เพื่อร่วมกันวิเคราะห์ถึงประเด็นที่นำมาพัฒนาต่อยอด และร่วมกันกำหนดการพัฒนาตามประเด็นที่ได้ร่วมกันวิเคราะห์

“ในวันที่ยอมรับความรู้เรื่องเกณฑ์รับรองเมนูสุขภาพของคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) วันนั้นทำให้เห็นวิธีการคำนวณคุณค่าทางอาหาร ก็เกิดความคิดว่าเราจะกลับมาทำกับอาหารของเราบ้าง”¹⁴⁵

“ตอนที่อาจารย์พัชรินทร์ พูดถึงอาหารสุขภาพ ก็ยังไม่มั่นใจว่าเมนูอาหารของเราที่เป็นอาหารโบราณ อาหารภูมิปัญญาจะเป็นได้อย่างไร เพราะอาหารมันก็มีกะทิ น้ำตาล แต่พอได้เรียนรู้จากทางผู้ทรงว่า เราสามารถปรับเปลี่ยนสูตรอาหารได้ ลดส่วนผสมบางอย่างลง ในสัดส่วนที่เท่ากัน หรือจะเท่าไรก็ได้ แค่เราต้องลงมือทำแล้วก็ให้ชิมกัน ว่าสูตรที่ลดลงเท่านี้ดีไหม แล้วก็ให้อาจารย์เตยไปวิเคราะห์ต่อ”¹⁴⁶

“ตอนที่ปรับสูตร ส่วนใหญ่เราปรับไม่ได้หรอก เพราะว่รสชาติมันต่างไปเลยมากๆ เลย คือในการกินจริงๆ ในบ้านเรา เราไม่ทำแบบนี้หรือมันไม่อร่อย แต่พอมาเรียนรู้เรื่องเมนูอาหารสุขภาพแล้ว ก็รู้แล้วว่า กะทิไม่ดี น้ำตาลไม่ดี ก็พยายามปรับสูตรกัน คือ ถ้าอยากให้คนเค้ากิน โดยเฉพาะคนสมัยใหม่ที่เค้าไม่กินหวานมันเค็ม เราก็ต้องปรับสูตร”¹⁴⁷

¹⁴⁵ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 8, เมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2566.

¹⁴⁶ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัยคนที่ 1, เมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2566.

¹⁴⁷ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 23, เมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2566.

2. ชั้นปฏิบัติการ การสังเกต และการสะท้อนผลการปฏิบัติ

2.1 กิจกรรมทบทวนสูตรอาหารภูมิปัญญา และการพัฒนาสูตรอาหารให้เป็นเมนูสุขภาพเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของคนรุ่นใหม่

1) ปฏิบัติการและการสังเกต

กิจกรรมทบทวนสูตรอาหารภูมิปัญญา และการพัฒนาสูตรอาหารให้เป็นเมนูสุขภาพเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของคนรุ่นใหม่ ผู้ร่วมวิจัยร่วมสะท้อนประเด็นจากการเรียนรู้จากพื้นที่จริงลงมือปฏิบัติจริง พบประเด็นที่นำมาปรับปรุงสูตรอาหาร คือการหาสูตรอาหารที่พอดีพอเหมาะสำหรับคนรุ่นเก่า และสูตรอาหารที่พอดีพอเหมาะสำหรับคนรุ่นใหม่ที่มีแนวคิดในการรักษาสุขภาพ

“พอเราได้ทำการปรับสูตรอาหารภูมิปัญญาของเราแล้ว แม้ว่าจะเป็นสูตรอาหารที่เรียกว่าเป็นเมนูสุขภาพ แต่เราลองชิมแล้วมันไม่ได้รสชาติดั้งเดิมของเรา มันจะเพี้ยนไปจากเดิมเลย ไม่เหมือนเดิม ก็ต้องมาคุยกันว่า จะปรับแค่ไหน หรือจะคงเดิมไว้เพื่ออนุรักษ์ของเดิม”¹⁴⁸

“ป้าว่า พวกอาหารดั้งเดิมของเราอาจจะไม่ต้องปรับเปลี่ยนสูตรอะไรมาก แค่อาจจะลดน้ำตาลลงบ้างลดกะทิลงบ้าง แต่ที่สามารถทำได้คือ พลิกกะเกลือ พอลองปรับสูตรแล้วก็ใช้ได้เกือบทุกสูตรอันนี้ขึ้นอยู่กับคนชอบนะ”¹⁴⁹

“ดีมากเลย ในการทำอาหารภูมิปัญญาครั้งนี้เราได้เรียนรู้วิธีการชั่งตวง แบบจริงๆ จังๆ เมื่อก่อนเราก็กะๆ เอา ไม่มีสูตรที่แน่นอนตายตัว มาทำแบบนี้ก็ได้สูตรที่บอกได้เลยว่าใช้อะไรเท่าไร”¹⁵⁰

สำหรับการถ่ายทอดสู่สาธารณะ ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยใช้การฝึกฝนโดยการฝึกทำอาหารภูมิปัญญาในกลุ่มของผู้สูงอายุให้ทุกคนมีความรู้ ในการพัฒนาสูตรอาหารและวิธีการทำอาหารภูมิปัญญาเท่ากัน เป็นการถ่ายทอดในกลุ่มผู้ร่วมวิจัยด้วยกัน และให้ผู้ร่วมวิจัยร่วมกันสะท้อนการถ่ายทอด รวมถึงการฝึกปฏิบัติลงมือทำจริง

ในขณะที่ปฏิบัติกิจกรรมและหลังการปฏิบัติกิจกรรม ผู้วิจัยได้สังเกตการณ์การปฏิบัติ และสัมภาษณ์ผู้ร่วมวิจัยถึงสิ่งที่ได้ปฏิบัติ พบว่า กิจกรรมวิเคราะห์การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ทำให้ผู้ร่วมวิจัยได้เกิดการสะท้อนคิดเกี่ยวกับตนเองและกลุ่มของตนเอง ทำให้เห็นช่องว่างของตนเอง

¹⁴⁸ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 17, เมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2566.

¹⁴⁹ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 26, เมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2566.

¹⁵⁰ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 13, เมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2566.

จุดเด่นของตนเอง สิ่งที่ต้องการเติมเต็ม รวมถึงวิธีการเติมเต็มว่าควรทำอะไร สังเกตได้จากการที่มีภาคีเครือข่ายจาก มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์ จังหวัดฉะเชิงเทรามาเป็นพี่เลี้ยงในการวิเคราะห์ เพื่อเติมเต็มศักยภาพของของกลุ่มผู้สูงอายุ หรือกลุ่มผู้ร่วมวิจัย

“กิจกรรมที่ทำให้เห็นช่องว่างของกลุ่มเราในการวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการ เราไม่สามารถทำเองได้ เพราะต้องอาศัยความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ที่อาจารย์เคยได้มาเสริมตรงนี้ทำให้ อาหารภูมิปัญญาของเราสามารถบอกกับผู้บริโภคได้ว่า มีคุณค่าทางอาหารเท่าไร แบบใด”¹⁵¹

“ได้เรียนรู้วิธีการคำนวณสูตรอาหารตามแบบวิชาการ มีการวัด มีการชั่ง ทุกอย่าง เป็นการใช้เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์มาช่วยทำให้อาหารของเราดูดีมีคุณค่ามากขึ้น”¹⁵²

2) สะท้อนผลการปฏิบัติ

หลังจากได้เรียนรู้ร่วมกันกับภาคีเครือข่ายจากมหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์ จังหวัดฉะเชิงเทรา ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันสะท้อนผลการปฏิบัติ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการคืนข้อมูลจากการสังเกตและประเมินผลโดยผู้วิจัยให้แก่ผู้ร่วมวิจัยเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการร่วมสะท้อนผลการปฏิบัติ จากการสะท้อนผลการปฏิบัติโดยผู้วิจัยใช้คำถามสะท้อนผลใน 3 ประเด็นคือ 1) ได้เรียนรู้อะไร 2) รู้สึกอย่างไร 3) หากจะทำใหม่ให้ดีขึ้นจะอย่างไร ผู้ร่วมวิจัยร่วมกันสะท้อนผลการปฏิบัติ ดังนี้

การเปลี่ยนแปลงด้านความคิด ผู้ร่วมวิจัยร่วมสะท้อนผลจากการปฏิบัติว่าจากกิจกรรมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิด คือรู้จักการวิเคราะห์และพัฒนาสูตรอาหารภูมิปัญญาอย่างเป็นระบบ จากการทำการวิเคราะห์มาวางแผนการปฏิบัติ และคิดต่อยอดคือ รู้จักคิดเพื่อนำความรู้มาต่อยอดพัฒนาอาหารภูมิปัญญาอยุธยาของตนเอง

“เราได้เรียนรู้เรื่องการคำนวณทำให้เราต้องกลับมามองตนเองว่า หากเราจะขายอาหารภูมิปัญญาเป็นอาชีพเสริมจริงๆ สัดส่วนของอาหารต้องเท่าๆ กันทุกครั้ง เพื่อให้ได้รสชาติคงที่ รู้ว่าสูตรอาหารนี้ต้องปรับอะไร ต้องลดอะไร หากจะทำเพื่อให้คนรุ่นใหม่ที่เค้าสนใจเรื่องอาหารสุขภาพมาซื้อของเรา”¹⁵³

¹⁵¹ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 6, เมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2566.

¹⁵² สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 15, เมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2566.

¹⁵³ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 21, เมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2566.

“จากการที่ได้ทำกิจกรรมลงมือปฏิบัติจริง ทำให้เห็นขั้นตอนการทำอาหารภูมิปัญญาจริงๆ มีเทคนิควิธีที่ต้องใส่อะไรก่อนจึงจะหอม หรือห้ามใส่น้ำ ต้องใส่น้ำมันอะไรแบบนี้เพราะปกติเราก็ทำเองแบบไม่มีขั้นตอน ก็ได้มาเรียนรู้จากกลุ่มและจากอาจารย์”¹⁵⁴

การเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ความเข้าใจ จากการวิเคราะห์สิ่งที่ได้เรียนรู้จากการฝึกลงมือปฏิบัติจริง ผู้ร่วมวิจัยสะท้อนการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ความเข้าใจว่า รู้ว่าการพัฒนาสูตรอาหารเพื่อเป็นเมนูสุขภาพทำอย่างไร เรียนรู้เทคนิคการทำการประเมินทางประสาทสัมผัส (Sensory Analysis) ทำอย่างไร และได้เรียนรู้การวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการ ได้เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง ทำให้เกิดทักษะ

“ที่ได้เรียนรู้มากๆ เลย คือ การทำสูตรอาหารเดิมให้เป็นเมนูสุขภาพ เพราะเราไม่เคยคิดที่จะมาลดสูตรปรับสูตรอะไร พอมาร่วมกิจกรรมนี้ก็เห็นภาพชัดขึ้นว่าเมนูสุขภาพทำอย่างไร”¹⁵⁵

“ได้รู้และเข้าใจว่าเทคนิคการทำอาหารภูมิปัญญาเป็นอย่างไร อาหารไทยไม่เหมือนชาติใดในโลก มีเทคนิค มีวิธีการซับซ้อน และที่สำคัญได้รู้เทคนิคการวิเคราะห์อาหารด้วย”¹⁵⁶

เกิดการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติ ผู้ร่วมวิจัยร่วมสะท้อนการเปลี่ยนแปลงจากการวิเคราะห์สิ่งที่ได้เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง คือเกิดความเข้าใจมากยิ่งขึ้น ลงมือปฏิบัติอย่างมีหลักการจากสิ่งที่ได้เรียนรู้ โดยมีการสะท้อนผลการปฏิบัติดังนี้

“พอทำบ่อยๆ ทำให้มีความชำนาญมากขึ้น เมื่อก่อนไม่รู้เลยว่า มีเทคนิคการทำอย่างไร แต่ตอนนี้รู้แล้วว่า สามเกลอควรเอาลงไปผัดกับกะทิก่อนให้หอม นี่เป็นเทคนิคที่ไม่เคยรู้มาก่อน น่าจะเป็นเคล็ดลับการทำอาหารไทยเลยทีเดียว”¹⁵⁷

“ในการพัฒนาสูตรอาหารจากที่เราวิเคราะห์ร่วมกัน เพื่อได้ข้อสรุปว่า สูตรที่ 1 คืออะไร สูตรที่ 2 คืออะไร และสูตรที่ 3 คืออะไร ทำให้เข้าใจมากขึ้น รวมถึงการทดสอบต่างๆ วิเคราะห์เพื่อเป็นการรับรองอาหารของเราว่าประกอบด้วยอะไร มีคุณค่าอย่างไร ความรู้ที่เราสามารถเอามาใช้กับสูตรอาหารอื่นๆ ที่เราอยากจะทำพัฒนาขึ้นมาใหม่ได้”¹⁵⁸

¹⁵⁴ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 26, เมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2566.

¹⁵⁵ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 14, เมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2566.

¹⁵⁶ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 17, เมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2566.

¹⁵⁷ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 25, เมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2566.

¹⁵⁸ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 5, เมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2566.

2.2 กิจกรรมวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการเมนูสุขภาพ และการทำ Sensory Analysis อาหารภูมิปัญญาเพื่อตอบโจทย์ความต้องการของคนรุ่นใหม่

ในกิจกรรมนี้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยกำหนดกิจกรรม โดยให้ผู้ร่วมวิจัยสะท้อนผลการเรียนรู้จากกิจกรรมวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการเมนูสุขภาพ และการทำ sensory analysis อาหารภูมิปัญญาเพื่อตอบโจทย์ความต้องการของคนรุ่นใหม่ เพื่อร่วมกันวิเคราะห์ถึงประเด็นที่นำมาพัฒนาต่อยอด และร่วมกันกำหนดการพัฒนาตามประเด็นที่ได้ร่วมกันวิเคราะห์

“หลังจากที่เราได้พัฒนาสูตรมาแล้ว และลงมือทำอาหารแต่ละชนิด ตามสูตรของเรา ตรงนี้เราไม่สามารถทำเองได้ ก็ต้องอาศัยอาจารย์เคย นำไปวิเคราะห์ต่อ”¹⁵⁹

1) ปฏิบัติการและการสังเกต

การดำเนินกิจกรรมวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการเมนูสุขภาพ และการทำ Sensory Analysis อาหารภูมิปัญญาเพื่อตอบโจทย์ความต้องการของคนรุ่นใหม่ ผู้ร่วมวิจัยร่วมสะท้อนประเด็นจากการเรียนรู้จากพื้นที่จริง ลงมือปฏิบัติจริง พบประเด็นที่นำมาปรับปรุงสูตรอาหาร และการประเมินทางประสาทสัมผัส คือการหาสูตรอาหารที่พอดีพอเหมาะสำหรับคนรุ่นเก่า และสูตรอาหารที่พอดีพอเหมาะสำหรับคนรุ่นใหม่ที่มีแนวคิดในการรักษาสุขภาพ

“ได้เรียนรู้การทำแบบประเมินประสาทสัมผัสกับอาหาร ว่าเป็นอย่างไร พอเราทำอาหารเสร็จ น้องๆ เขาก็มาตักอาหารแต่ละสูตรลงในถ้วยเล็กๆ มาให้เราทดสอบ แล้วก็บันทึกลงในแบบบันทึก ส่วนการวิเคราะห์ต้องเป็นจากทีมราชภัฏยะเชิงเทรา เพราะต้องใช้เครื่องมือ เราไม่สามารถทำเองได้ แต่เราเรียนรู้จากเค้าได้”¹⁶⁰

“ตอนชิมถ้วยเล็กๆ ก็รู้เลยนะ ว่ารสชาติไม่เหมือนเดิม อันที่อร่อย คืออันที่ไม่ดีต่อสุขภาพ อันที่ดีต่อสุขภาพมันไม่อร่อย อ้าวแล้วที่นี้เราจะเอาอย่างไร พวกเราก็คิดกันแบบนี้เกือบทุกคนเลย”¹⁶¹

“เหมือนได้ลองทำข้อสอบเลย ตอนที่เอามาให้ชิม ไม่มีใครพูดอะไรกับใครเลย คือตั้งใจชิมมากๆ เพื่อจะได้รู้ว่ารสชาติมันเป็นอย่างไรร”¹⁶²

ในขณะที่ปฏิบัติกิจกรรมและหลังการปฏิบัติกิจกรรม ผู้วิจัยได้สังเกตการณ์การปฏิบัติ และสัมภาษณ์ผู้ร่วมวิจัยถึงสิ่งที่ได้ปฏิบัติ พบว่า กิจกรรมวิเคราะห์การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ทำให้

¹⁵⁹ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 9, เมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2566.

¹⁶⁰ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 3, เมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2566.

¹⁶¹ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 21, เมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2566.

¹⁶² สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 13, เมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2566.

ผู้ร่วมวิจัยได้เกิดการสะท้อนคิดเกี่ยวกับตนเองและกลุ่มของตนเอง ทำให้เห็นช่องว่างของตนเอง จุดเด่นของตนเอง สิ่งที่ต้องการเติมเต็ม รวมถึงวิธีการเติมเต็มว่าควรทำอย่างไร สังเกตได้จากการที่มี ภาควิชาเครือข่ายจาก มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์ จังหวัดฉะเชิงเทรามาเป็นพี่เลี้ยงในการวิเคราะห์ เพื่อเติมเต็มศักยภาพของของกลุ่มผู้สูงอายุ หรือกลุ่มผู้ร่วมวิจัย

“กิจกรรมที่ทำทำให้เห็นช่องว่างของกลุ่มเราในการวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการ เราไม่สามารถทำเองได้ เพราะต้องอาศัยความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ที่อาจารย์เคยได้มาเสริมตรงนี้ทำให้ อาหารภูมิปัญญาของเราสามารถบอกกับผู้บริโภคได้ว่า มีคุณค่าทางอาหารเท่าไร แบบใด”¹⁶³

“อาจารย์เคยได้สอนวิธีการทำการประเมินทางประสาทสัมผัส ได้เห็นวิธีการทำ วิธีการ วิเคราะห์เป็นความรู้ใหม่ที่เราได้เรียนรู้จากอาจารย์ไปด้วย”¹⁶⁴

2) สะท้อนผลการปฏิบัติ

หลังจากได้เรียนรู้ร่วมกันกับภาควิชาเครือข่ายจากมหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์ จังหวัดฉะเชิงเทรา ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันสะท้อนผลการปฏิบัติ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการคืนข้อมูล จากการสังเกตและประเมินผลโดยผู้วิจัยให้แก่ผู้ร่วมวิจัยเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการร่วมสะท้อนผลการ ปฏิบัติ จากการสะท้อนผลการปฏิบัติโดยผู้วิจัยใช้คำถามสะท้อนผลใน 3 ประเด็นคือ 1) ได้เรียนรู้อะไร 2) รู้สึกอย่างไร 3) หากจะทำใหม่ให้ดีขึ้นจะอย่างไร ผู้ร่วมวิจัยร่วมกันสะท้อนผลการปฏิบัติ ดังนี้

การเปลี่ยนแปลงด้านความคิด ผู้ร่วมวิจัยร่วมสะท้อนผลจากการปฏิบัติว่าจากกิจกรรม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิด คือรู้จักการวิเคราะห์และพัฒนาสูตรอาหารภูมิปัญญาอย่างเป็นระบบ จากการทำการวิเคราะห์มาวางแผนการปฏิบัติ และคิดต่อยอดคือ รู้จักคิดเพื่อนำความรู้มา ต่อยอดพัฒนาอาหารภูมิปัญญาอยุธยาของตนเอง

“เราได้เรียนรู้เรื่องการทำแบบประเมินประสามสัมผัสกับอาหารที่เราปรับสูตรต่างๆ”¹⁶⁵

“จากการที่ได้ทำกิจกรรมลงมือปฏิบัติจริง ในการปรับสูตรอาหารแล้วเอามาทำสอบ เราเห็นความคิดที่แตกต่างกันของแต่ละคน อย่างป้านี้เป็นคนรักสุขภาพตอนแรกบอกว่า ถ้าวรสาตไม่ เหมือนเดิมก็ไม่อร่อย แต่พอมาทำแล้วเอามาให้ชิม ก็รสชาติพอได้ ก็รับได้ นี่แค่ปรับรอบแรก ถ้าทำ จริงๆ เราลองเพิ่มนั่นลดนี่ ที่ไม่ได้เป็นส่วนแบบนี้น่าจะมีรสที่ใกล้เคียงกับของเดิม แต่เป็นเมนู สุขภาพด้วย”¹⁶⁶

¹⁶³ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 6, เมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2566.

¹⁶⁴ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 11, เมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2566.

¹⁶⁵ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 19, เมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2566.

¹⁶⁶ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 18, เมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2566.

การเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ความเข้าใจ จากการวิเคราะห์สิ่งที่ได้เรียนรู้จากการฝึกลงมือปฏิบัติจริง ผู้ร่วมวิจัยสะท้อนการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ความเข้าใจว่า รู้ว่าการพัฒนาสูตรอาหารเพื่อเป็นเมนูสุขภาพทำอย่างไร เรียนรู้เทคนิคการทำการประเมินทางประสาทสัมผัส (Sensory Analysis) ทำอย่างไร และได้เรียนรู้การวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการ ได้เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง ทำให้เกิดทักษะ

“ได้เรียนรู้วิธีการทดสอบแบบประเมินประสาทสัมผัสเมนูสุขภาพทำอย่างไร”¹⁶⁷

“ได้รู้และเข้าใจว่าเทคนิคการทำการทดสอบประสาทสัมผัสอาหารภูมิปัญญาเป็นอย่างไร”¹⁶⁸

เกิดการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติ ผู้ร่วมวิจัยร่วมสะท้อนการเปลี่ยนแปลงจากการวิเคราะห์สิ่งที่ได้เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง คือเกิดความเข้าใจมากยิ่งขึ้น ลงมือปฏิบัติอย่างมีหลักการจากสิ่งที่ได้เรียนรู้ โดยมีการสะท้อนผลการปฏิบัติดังนี้

“ในการวิเคราะห์ประสาทสัมผัส เราสามารถทำเองได้ด้วยการเรียนรู้จากทีมอาจารย์ที่ได้ทำให้ดูแล้วเราก็สามารถนำมาทำเองได้ หากเราทำการปรับสูตรอาหารของเรา”¹⁶⁹

ภาพประกอบที่ 4.12

การทำประเมินประสาทสัมผัส (Sensory Test)

¹⁶⁷ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 11, เมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2566.

¹⁶⁸ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 22, เมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2566.

¹⁶⁹ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 17, เมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2566.

จากการปฏิบัติในวงรอบที่ 3 นี้ เป็นวงรอบที่ก่อให้เกิดการส่งต่อความรู้สู่สาธารณะ ซึ่งเป็นการส่งต่อนำไปสู่การสร้างความรู้ที่ยั่งยืน โดยกลุ่มผู้ร่วมวิจัยได้ขับเคลื่อนดำเนินการอย่างเข้มแข็ง สามารถดึงศักยภาพที่มีอยู่และศักยภาพที่ได้รับการเติมเต็มตลอดการดำเนินการวิจัย มาสร้างกระบวนการเรียนรู้ผ่านกลุ่มผู้ร่วมวิจัย ที่ได้พัฒนาศักยภาพในการเป็นผู้นำเสนออาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา ในการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่คนรุ่นใหม่ และผลการสร้างและพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุโดยอาศัยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นำไปสู่การสังเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมสร้างอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ดังได้นำเสนอในหัวข้อดังต่อไปนี้

4.3 ส่วนที่ 3 ผลการสังเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

การสังเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมสร้างอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยดำเนินการสังเคราะห์โดยพิจารณาจาก มิติด้านสถานการณ์การสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ มิติด้านผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงจากการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ และมิติด้านความยั่งยืน ในการสังเคราะห์ความสำเร็จดังกล่าวผู้วิจัยได้เชื่อมโยงกับการวิเคราะห์กิจกรรมที่ดำเนินการในแต่ละวงรอบ ที่สะท้อนให้เห็นการสร้างเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากกิจกรรม ทั้งในระดับบุคคลและระดับชุมชน ทำให้ผู้วิจัยสามารถนำข้อมูลที่ได้มาสู่การสร้างข้อสรุปเป็นรูปแบบการสร้างเสริมสร้างอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้งนี้ก่อนการนำเสนอผลการสังเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมสร้างอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยขอเสนอผลการวิเคราะห์ความสำเร็จจากการดำเนินกิจกรรม เพื่อนำไปสู่การสังเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมสร้างอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยาต่อไป

4.3.1 ตอนที่ 3.1 ผลการวิเคราะห์ความสำเร็จจากการดำเนินกิจกรรม

จากการดำเนินกิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อการเสริมสร้างอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยทำการสังเคราะห์ความสำเร็จจากการดำเนินกิจกรรม 5 วงรอบ ซึ่งสะท้อนจากผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงในแต่ละกิจกรรมแต่ละวงรอบ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงด้านความคิดความรู้สึก ประกอบด้วย ความรู้ความเข้าใจ ความคิด และอารมณ์ความรู้สึก การเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติ และการส่งต่อองค์ความรู้ ดังแสดงในตารางการวิเคราะห์ความสำเร็จจากการดำเนินกิจกรรม

ตารางที่ 4.13

การวิเคราะห์ความสำเร็จจากการดำเนินกิจกรรม

วงรอบ	กิจกรรม	ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลง		
		ความรู้ความเข้าใจ	อารมณ์ความรู้สึก	พฤติกรรม
ผลลัพธ์ความสำเร็จที่คาดหวัง : ค้นพบศักยภาพของตนเอง ทำให้ชุมชนมีอาชีพเสริมภายใต้บริบทของชุมชน มีรายได้เศรษฐกิจดีขึ้น				
1	กิจกรรมกระตุ้นจิตสำนึกสร้างแรงบันดาลใจในการประกอบอาชีพอิสระผู้สูงอายุ	-เกิดความรู้ความเข้าใจในการทบทวนตนเอง ทบทวนองค์ความรู้ของชุมชน	-เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนมากขึ้น รู้สึกต้องการทำให้ได้สำเร็จดังที่ได้วางแผนชุมชนไว้ร่วมกัน	-แสดงออกถึงความพร้อมในการร่วมกิจกรรมการมีส่วนร่วมของชุมชน
1	กิจกรรมเรียนรู้ปัญหาและพัฒนา กิจกรรมตามแผนชุมชน	-เกิดความรู้ความเข้าใจในการแปรรูปวัตถุดิบในชุมชน	-รู้สึกภูมิใจที่สามารถแปรรูปวัตถุดิบในชุมชนได้	-เกิดความรู้สึกว่าตนเองได้เป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนกิจกรรมตามแผนชุมชน
ผลลัพธ์ความสำเร็จที่คาดหวัง : ความรู้ในการปฏิบัติตามกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และมีกลไกในการส่งเสริมในการทำอาชีพอิสระผู้สูงอายุ				
1	กิจกรรมรวมพลังภาคีเครือข่ายในชุมชน	-ทำให้รู้จักบทบาทหน้าที่ของแต่ละหน่วยงานมากขึ้นทั้งต้นน้ำ กลางน้ำและปลายน้ำ	-เกิดเจตคติที่ดีในการทำงานด้านการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ	-แสดงออกถึงความพร้อมในการร่วมกิจกรรมการมีส่วนร่วมของชุมชน
2	กิจกรรมศึกษาดูงานพื้นที่ต้นแบบ	-รู้วิธีการดำเนินการกลุ่มโดยคนในชุมชน วิธีการแปรรูปผลผลิตจากชุมชนมากขึ้น	-เกิดเจตคติที่ดีในการทำงานด้านการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ -เกิดความภาคภูมิใจในกลุ่มของตนเอง	มีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ และมีการแลกเปลี่ยนซักถาม
2	กิจกรรมพัฒนาอาหารภูมิปัญญา	-เกิดความรู้ความเข้าใจในขั้นตอนการทำอาหารภูมิปัญญา และการเลือกวัตถุดิบมากขึ้น	-เกิดความภาคภูมิใจในตนเองและภูมิปัญญาของพื้นที่ตนเอง -มีความมั่นใจในการทำอาหารภูมิปัญญามากยิ่งขึ้น	มีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้

วงรอบ	กิจกรรม	ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลง		
		ความรู้ความเข้าใจ	อารมณ์ความรู้สึก	พฤติกรรม
2	กิจกรรมพัฒนากลไกในการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุด้านการตลาด	-เกิดความรู้ความเข้าใจในระบบการตลาด การขาย หรือการนำเสนอมากขึ้น รู้เข้าใจการทำบัญชีรายรับรายจ่าย รู้จักวิธีการวิเคราะห์ความต้องการผู้บริโภคต่ออาหารภูมิปัญญา	-เกิดความมั่นใจในกลไกการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุด้านการตลาด	มีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้และทำกิจกรรม
3	กิจกรรมทบทวนสูตรอาหารภูมิปัญญา และการพัฒนาสูตรอาหารให้เป็นเมนูสุขภาพ	เรียนรู้วิธีการพัฒนาสูตรอาหารภูมิปัญญาเพื่อเป็นเมนูสุขภาพ ทำอย่างไร	-เกิดความมั่นใจในการทำอาหารภูมิปัญญา เป็นอาชีพอิสระของกลุ่ม	-ส่งต่อความรู้สู่สมาชิกในชุมชน -ส่งต่อผลิตภัณฑ์และความรู้สู่ผู้บริโภค
3	กิจกรรมวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการเมนูสุขภาพ และการทำ Sensory Analysis อาหารภูมิปัญญา เพื่อตอบโจทย์ความต้องการของคนรุ่นใหม่	เรียนรู้เทคนิคการทำ การประเมินทางประสาทสัมผัส (Sensory Analysis) ทำอย่างไร และได้เรียนรู้การวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการอาหารภูมิปัญญา	-เกิดความมั่นใจในการทำอาหารภูมิปัญญา เป็นอาชีพอิสระของกลุ่ม	-ส่งต่อความรู้สู่สมาชิกในชุมชน -ส่งต่อผลิตภัณฑ์และความรู้สู่ผู้บริโภค

จากตารางวิเคราะห์ความสำเร็จด้านการดำเนินกิจกรรมทั้ง 3 วงรอบ พบว่า แต่ในละครกิจกรรมก่อให้เกิดผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ 3 มิติ คือ การเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ความเข้าใจ การเปลี่ยนแปลงด้านอารมณ์ความรู้สึก และการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรม ดังรายละเอียดดังนี้

การดำเนินกิจกรรมในวงรอบที่ 1 พบผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ความเข้าใจ อารมณ์ความรู้สึก และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม โดยแต่ละกิจกรรมมีจุดเน้นการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างกัน ดังนี้

1) กิจกรรมกระตุ้นจิตสำนึกสร้างแรงบันดาลใจในการประกอบอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงของกิจกรรมนี้ ในมิติความรู้ความเข้าใจ เกิดความรู้ความเข้าใจในการทบทวน

ตนเอง ทบทวนองค์ความรู้ของชุมชน ด้านอารมณ์ความรู้สึกคือ เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนมากขึ้น รู้สึกต้องการทำให้ได้สำเร็จดังที่ได้วางแผนชุมชนไว้ร่วมกัน เปลี่ยนพฤติกรรมคือ แสดงออกถึงความพร้อมในการร่วมกิจกรรมการมีส่วนร่วมของชุมชน

2) กิจกรรมเรียนรู้ปัญหาและพัฒนากิจกรรมตามแผนชุมชน ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงของกิจกรรมนี้ ในมิติความรู้ความเข้าใจ เกิดความรู้ความเข้าใจในการแปรรูปวัตถุดิบในชุมชน ด้านอารมณ์ความรู้สึกคือ เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนมากขึ้น รู้สึกต้องการทำให้ได้สำเร็จดังที่ได้วางแผนชุมชนไว้ร่วมกัน เปลี่ยนพฤติกรรมคือ แสดงออกถึงความพร้อมในการร่วมกิจกรรมการมีส่วนร่วมของชุมชน

3) กิจกรรมรวมพลังภาคีเครือข่ายในชุมชน ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงของกิจกรรมนี้ ในมิติความรู้ความเข้าใจ ทำให้รู้จักบทบาทหน้าที่ของแต่ละหน่วยงานมากขึ้นทั้งต้นน้ำ กลางน้ำและปลายน้ำ ด้านอารมณ์ความรู้สึกคือ เกิดเจตคติที่ดีในการทำงานด้านการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ เปลี่ยนพฤติกรรมคือ แสดงออกถึงความพร้อมในการร่วมกิจกรรมการมีส่วนร่วมของชุมชน

การดำเนินกิจกรรมในวงรอบที่ 2 พบผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ความเข้าใจ อารมณ์ความรู้สึก และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม โดยแต่ละกิจกรรมมีจุดเน้นการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างกัน ดังนี้

1) กิจกรรมกิจกรรมศึกษาดูงานพื้นที่ต้นแบบ ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงของกิจกรรมนี้ ในมิติความรู้ความเข้าใจ รู้วิธีการดำเนินการกลุ่มโดยคนในชุมชน วิธีการแปรรูปผลผลิตจากชุมชนมากขึ้น ด้านอารมณ์ความรู้สึกคือ เกิดเจตคติที่ดีในการทำงานด้านการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ เกิดความภาคภูมิใจในกลุ่มของตนเอง เปลี่ยนพฤติกรรมคือ มีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ และมีการแลกเปลี่ยนซักถาม

2) กิจกรรมการพัฒนาอาหารภูมิปัญญา ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงของกิจกรรมนี้ ในมิติความรู้ความเข้าใจ เกิดความรู้ความเข้าใจในขั้นตอนการทำอาหารภูมิปัญญาและการเลือกวัตถุดิบมากขึ้น ด้านอารมณ์ความรู้สึกคือ เกิดความภาคภูมิใจในตนเองและภูมิปัญญาของพื้นที่ตนเอง มีความมั่นใจในการทำอาหารภูมิปัญญา เปลี่ยนพฤติกรรมคือ มีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้

3) กิจกรรมกิจกรรมพัฒนากลไกในการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุด้านการตลาด ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงของกิจกรรมนี้ ในมิติความรู้ความเข้าใจ เกิดความรู้ความเข้าใจในระบบการตลาด การขายหรือการนำเสนอมากขึ้น รู้เข้าใจการทำบัญชีรายรับรายจ่าย รู้จักวิธีการวิเคราะห์ความต้องการผู้บริโภคต่ออาหารภูมิปัญญา ด้านอารมณ์ความรู้สึกคือ เกิดความมั่นใจในกลไกการส่งเสริม

อาชีพอิสระผู้สูงอายุด้านการตลาด เปลี่ยนพฤติกรรมคือ มีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้และทำกิจกรรม

การดำเนินกิจกรรมในวงรอบที่ 3 พบผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ความเข้าใจ อารมณ์ความรู้สึก และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม โดยกิจกรรมมีจุดเน้นการเปลี่ยนแปลง ดังนี้

- 1) กิจกรรมทบทวนสูตรอาหารภูมิปัญญา และการพัฒนาสูตรอาหารให้เป็นเมนูสุขภาพ
- 2) กิจกรรมวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการเมนูสุขภาพ และการทำ Sensory Analysis อาหารภูมิปัญญาเพื่อตอบโจทย์ความต้องการของคนรุ่นใหม่

โดยทั้ง 2 กิจกรรม ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงของกิจกรรมนี้ ในมิติความรู้ความเข้าใจ เรียนรู้วิธีการพัฒนาสูตรอาหารภูมิปัญญาเพื่อเป็นเมนูสุขภาพทำอย่างไร เรียนรู้เทคนิคการทำการประเมินทางประสาทสัมผัส (Sensory Analysis) ทำอย่างไร และได้เรียนรู้การวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการอาหารภูมิปัญญา ด้านอารมณ์ความรู้สึกคือ เกิดความมั่นใจในการทำอาหารภูมิปัญญาเป็นอาชีพอิสระของกลุ่ม เปลี่ยนพฤติกรรมคือ ส่งต่อความรู้สู่สมาชิกในชุมชน ส่งต่อผลิตภัณฑ์และความรู้สู่ผู้บริโภค

นอกจากการวิเคราะห์ความสำเร็จจากการดำเนินกิจกรรมแล้ว ผู้วิจัยยังได้ทำการสังเคราะห์ผลการเปลี่ยนแปลงประสบการณ์เกี่ยวกับโครงการวิจัยของผู้ร่วมวิจัยหลังจากผ่านกระบวนการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ผลการเปลี่ยนแปลงดังตารางที่ 4.14

ตารางที่ 4.14

การสังเคราะห์การเปลี่ยนแปลงประสบการณ์เกี่ยวกับโครงการวิจัยรูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุของผู้ร่วมวิจัย

ประเด็น	ประสบการณ์เดิมเกี่ยวกับโครงการวิจัย	ประสบการณ์หลังการเสริมสร้างอาชีพอิสระผู้สูงอายุ	กิจกรรมหลักที่ทำให้เกิดการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ
สถานการณ์อาชีพอิสระผู้สูงอายุในชุมชน	-ผู้ร่วมวิจัยส่วนน้อยที่มีประสบการณ์การทำงานชุมชน ยังไม่เข้าใจสถานการณ์อาชีพอิสระผู้สูงอายุในชุมชน	-ผู้ร่วมวิจัยทุกคนที่มีประสบการณ์การทำงานชุมชน ไม่เข้าใจสถานการณ์อาชีพอิสระผู้สูงอายุในชุมชน	กิจกรรมเตรียมความพร้อมเวทีประชาคมชุมชนคนบ้านป้อม
ค้นหาภาคีเครือข่ายในการสร้างเสริมอาชีพอิสระของ	-การประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐยังอยู่ในวงแคบ	-ขยายระดับการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐออกไปกว้างขึ้น	กิจกรรมสานพลังสัมพันธ์ภาพของภาคีเครือข่ายในการสร้างเสริมอาชีพอิสระ

ประเด็น	ประสบการณ์เดิมเกี่ยวกับโครงการวิจัย	ประสบการณ์หลังการเสริมสร้างอาชีพอิสระผู้สูงอายุ	กิจกรรมหลักที่ทำให้เกิดการเสริมสร้างอาชีพอิสระผู้สูงอายุ
ผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม	-มีประสบการณ์การทำงานกับภาครัฐโดยหลักการ แต่ยังได้มีการลงมือปฏิบัติจริง	-สามารถเชื่อมโยงเครือข่ายหน่วยงานภาครัฐในการทำงานจากการประสานงาน	
ค้นพบเป้าหมายชุมชนระยะใกล้และระยะไกล	-ชุมชนไม่มีแผนการดำเนินงานของชุมชนในด้านการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ -ปฏิบัติโดยทำตามพี่เลี้ยงเป็นหลักทำหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายจากผู้อื่น	-ผู้ร่วมวิจัยเริ่มมีบทบาทในการวิเคราะห์ชุมชนร่วมกัน ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมกำหนดประเด็นปัญหาในการแก้ไข และลงปฏิบัติอย่างมีเป้าหมาย -มีแผนการดำเนินการของชุมชนในด้านการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ -ปฏิบัติอย่างมีส่วนร่วม ได้แก่ ร่วมวางแผน ร่วมคิด กิจกรรมการแปรรูป ร่วมลงมือปฏิบัติ และมีการปฏิบัติอย่างมีเป้าหมาย	กิจกรรมกระตุ้นจิตสำนึกสร้างแรงบันดาลใจในการประกอบอาชีพอิสระผู้สูงอายุ
สำรวจทุนทรัพยากรชุมชนและลงมือปฏิบัติการแปรรูปผลผลิตในชุมชน	-ชุมชนมีข้อมูลเกี่ยวกับทุนทรัพยากรชุมชนน้อย -มีประสบการณ์ในการสำรวจปัญหาพื้นฐาน เช่น ตลิงปลัง สุขภาพ เป็นการสำรวจจากการสอบถามคนใกล้ชิด สอบถามคนในกลุ่ม -ยังไม่มีประสบการณ์ในการแปรรูปทรัพยากรในชุมชน -ปฏิบัติโดยทำตามพี่เลี้ยงเป็นหลักทำหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายจากผู้อื่น	-ผู้ร่วมวิจัยเริ่มมีบทบาทในการสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับทุนทรัพยากรชุมชนมากขึ้น -สามารถสำรวจปัญหาอย่างมีหลักการมากขึ้น มีฐานคิดมากขึ้น -สามารถปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมในการแปรรูปทรัพยากรในชุมชน -ปฏิบัติอย่างมีส่วนร่วม ได้แก่ ร่วมวางแผน ร่วมคิดกิจกรรมการแปรรูป	กิจกรรมเรียนรู้ปัญหาและพัฒนากิจกรรมตามแผนชุมชน

ประเด็น	ประสบการณ์เดิมเกี่ยวกับโครงการวิจัย	ประสบการณ์หลังการเสริมสร้างอาชีพอิสระผู้สูงอายุ	กิจกรรมหลักที่ทำให้เกิดการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ
		ร่วมลงมือปฏิบัติ และมีการปฏิบัติอย่างมีเป้าหมาย	
สานพลังภาคีเครือข่ายต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำในชุมชนในการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ	-ผู้ร่วมวิจัยเข้าไม่ถึงช่องทางการตลาดในพื้นที่ -ขาดการสื่อสารกันระหว่างชุมชนกับหน่วยงานในพื้นที่ โดยเฉพาะวัฒนธรรมจังหวัด	-ผู้ร่วมวิจัยเข้าถึงช่องทางการตลาดในพื้นที่ -เกิดสัมพันธภาพที่ดีกับภาคีเครือข่ายทั้งต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำในการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ	กิจกรรมรวมพลังภาคีเครือข่ายต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำในชุมชน
สร้างแรงบันดาลใจในการทำอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ	-ผู้ร่วมวิจัยขาดแรงบันดาลใจในการทำงาน -มีประสบการณ์ในการฝึกอาชีพเสริมแต่ขาดแรงบันดาลใจในการทำเป็นอาชีพอิสระ	-ผู้ร่วมวิจัยเกิดแรงบันดาลใจในการทำงาน -เพิ่มขนาดแรงบันดาลใจเกิดความมั่นใจในทรัพยากร ภูมิปัญญาของตนเองในการขับเคลื่อนเป็นอาชีพอิสระ	กิจกรรมศึกษาดูงานพื้นที่ต้นแบบ
พบศักยภาพชุมชนด้านอาหารภูมิปัญญา	-ผู้ร่วมวิจัยมีประสบการณ์และข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาด้านอาหารแต่ยังขาดความมั่นใจในการนำมาประกอบเป็นอาชีพเสริม -ขาดทักษะในการทำอาหารภูมิปัญญา	-ผู้ร่วมวิจัยมีประสบการณ์และข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาด้านอาหาร และมีความมั่นใจในการนำมาประกอบเป็นอาชีพเสริม -มีทักษะในการทำอาหารภูมิปัญญา -รู้จักวิธีซังตวงวัดเพื่อให้ได้สูตรอาหารภูมิปัญญาที่คงที่	กิจกรรมพัฒนาอาหารภูมิปัญญา
มีพื้นที่การตลาดในการนำเสนอขายอาหารภูมิปัญญา	-ผู้ร่วมวิจัยไม่มีพื้นที่การตลาดในการนำเสนอขายอาหารภูมิปัญญา -ขาดช่องทางการตลาด	-ผู้ร่วมวิจัยมีพื้นที่การตลาดในการนำเสนอขายอาหารภูมิปัญญา -ขยายช่องทางการตลาดเพิ่มกว้างขึ้น เช่น จาก	กิจกรรมพัฒนาการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุด้านการตลาด

ประเด็น	ประสบการณ์เดิมเกี่ยวกับโครงการวิจัย	ประสบการณ์หลังการเสริมสร้างอาชีพอิสระผู้สูงอายุ	กิจกรรมหลักที่ทำให้เกิดการเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ
		วางขายวัดท่าการ้อง ชัยบ เป็นการนำเสนอสินค้าที่งานย่อยคีย์ฟ้าอยุธยา มรดกโลก และงานประชุมสัมมนาต่างๆ -มีระบบการทำบัญชีรายรับรายจ่าย	
พัฒนาสูตรอาหารให้เป็นเมนูสุขภาพเพื่อตอบโจทย์ความต้องการของคนรุ่นใหม่	-ผู้ร่วมวิจัยไม่มีความรู้ด้านการวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการและทำ Sensory Analysis	-ผู้ร่วมวิจัยมีความรู้ด้านการวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการและทักษะในการทำ Sensory Analysis -สามารถเชื่อมโยงเครือข่ายวัฒนธรรมด้านอาหารภูมิปัญญาในพื้นที่	กิจกรรมวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการ การทำ Sensory Analysis และการพัฒนาสูตรอาหารให้เป็นเมนูสุขภาพเพื่อตอบโจทย์ความต้องการของคนรุ่นใหม่

จากตารางการสังเคราะห์การเปลี่ยนแปลงประสบการณ์เกี่ยวกับโครงการวิจัยรูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุของผู้ร่วมวิจัย จะเห็นได้ว่ากระบวนการการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุที่ดำเนินการโดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมผ่านกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพของผู้ร่วมวิจัยในชุมชน ตั้งแต่ การค้นหาการระบุปัญหา ร่วมวางแผน ร่วมกำหนดกิจกรรม ร่วมลงมือปฏิบัติกิจกรรมและร่วมสะท้อนผลการปฏิบัติ สะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงประสบการณ์การเป็นนักวิจัยชุมชนในด้านการการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุในชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม โดยผู้ร่วมวิจัยส่วนหนึ่งมีประสบการณ์การทำงานวิจัยชุมชน อีกส่วนหนึ่งไม่มีประสบการณ์การทำงานชุมชน ผู้วิจัยกับผู้ร่วมวิจัยจึงออกแบบกิจกรรมส่วนหนึ่งเพื่อเพิ่มพูนทักษะการทำงานวิจัยชุมชน เช่น ทักษะการฟัง ทักษะการตั้งคำถาม และทักษะการจดบันทึก เมื่อผู้ร่วมวิจัยทั้งหมดผ่านกิจกรรมต่างๆ ก็เป็นการช่วยให้ทักษะและประสบการณ์การทำงานชุมชนของผู้ร่วมวิจัยเพิ่มพูนมากขึ้น

“เมื่อก่อนไม่รู้เรื่องการวิจัยเลย พอมาเรียนรู้กับกิจกรรมที่ทำกับผู้สูงอายุได้เรียนรู้ทักษะพวกนี้มากขึ้น ฟังมากขึ้น และก็สามารรถจดบันทึกได้เป็นระบบ และทำให้เวลาร่วมทำกิจกรรมมี

เป้าหมายชัดเจนไม่ได้เป็นแค่คนร่วมกิจกรรมหรือคนเข้ารับการอบรมอย่างเดียว เพราะเราได้ช่วยกันคิดในสิ่งที่อยากทำ ก็ได้ทำในสิ่งที่เราคิด เห็นภาพการทำงานที่เราทำร่วมกันมากขึ้น”¹⁷⁰

“ก่อนลงมือทำก็คุยกันให้ชัดเจนว่าจะทำอะไร ขั้นตอนอย่างไร คือหลังจากคิดร่วมกันแล้ว ก่อนลงมือที่ทุ่มแถมจะเป็นคนนำช่วยเรียงความคิดให้เราว่าจะทำขั้นตอนแบบนี้ๆ นะ พวกเธอคิดยังไง เพื่อจะได้ไปในทางเดียวกัน”¹⁷¹

หลังจากที่ผู้ร่วมวิจัยผ่านกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพการเป็นนักวิจัยชุมชนของผู้ร่วมวิจัยแล้ว สะท้อนให้เห็นศักยภาพที่เพิ่มขึ้น ผู้ร่วมวิจัยที่มีทักษะการทำงานชุมชนอยู่แล้วก็ได้ทบทวนเรียนรู้ทักษะเพิ่มขึ้นนำไปสู่การปฏิบัติที่ส่งผลต่อความสำเร็จมากขึ้น ส่วนผู้ร่วมวิจัยที่ไม่มีพื้นฐานก็เรียนรู้เกิดเป็นประสบการณ์ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้

จากการวิเคราะห์ความสำเร็จจากการดำเนินกิจกรรม ของผลการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ ด้านความรู้สึก และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และการเปลี่ยนแปลงประสบการณ์เกี่ยวกับทักษะการทำงานชุมชนของผู้ร่วมวิจัย ผู้วิจัยนำมาเป็นส่วนหนึ่งของการสังเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพ อีสาระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยนำผลจากความสำเร็จนี้เป็นแนวทางในการสังเคราะห์ต่อไป

4.3.2 ตอนที่ 3.2 ผลการสังเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอีสาระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอีสาระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา คือ ความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการสร้างเสริมชีพอีสาระของผู้สูงอายุและผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลง ผู้วิจัยทำการสังเคราะห์จากการสร้างและพัฒนาารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอีสาระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้ง 3 วงรอบ รวมถึงผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่ได้จากการวิเคราะห์ความสำเร็จจากการดำเนินกิจกรรม ซึ่งผลการสังเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอีสาระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ดังจะนำเสนอต่อไปนี้

ขั้นตอนในการสังเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอีสาระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยดำเนินการดังนี้

¹⁷⁰ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 16, เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566.

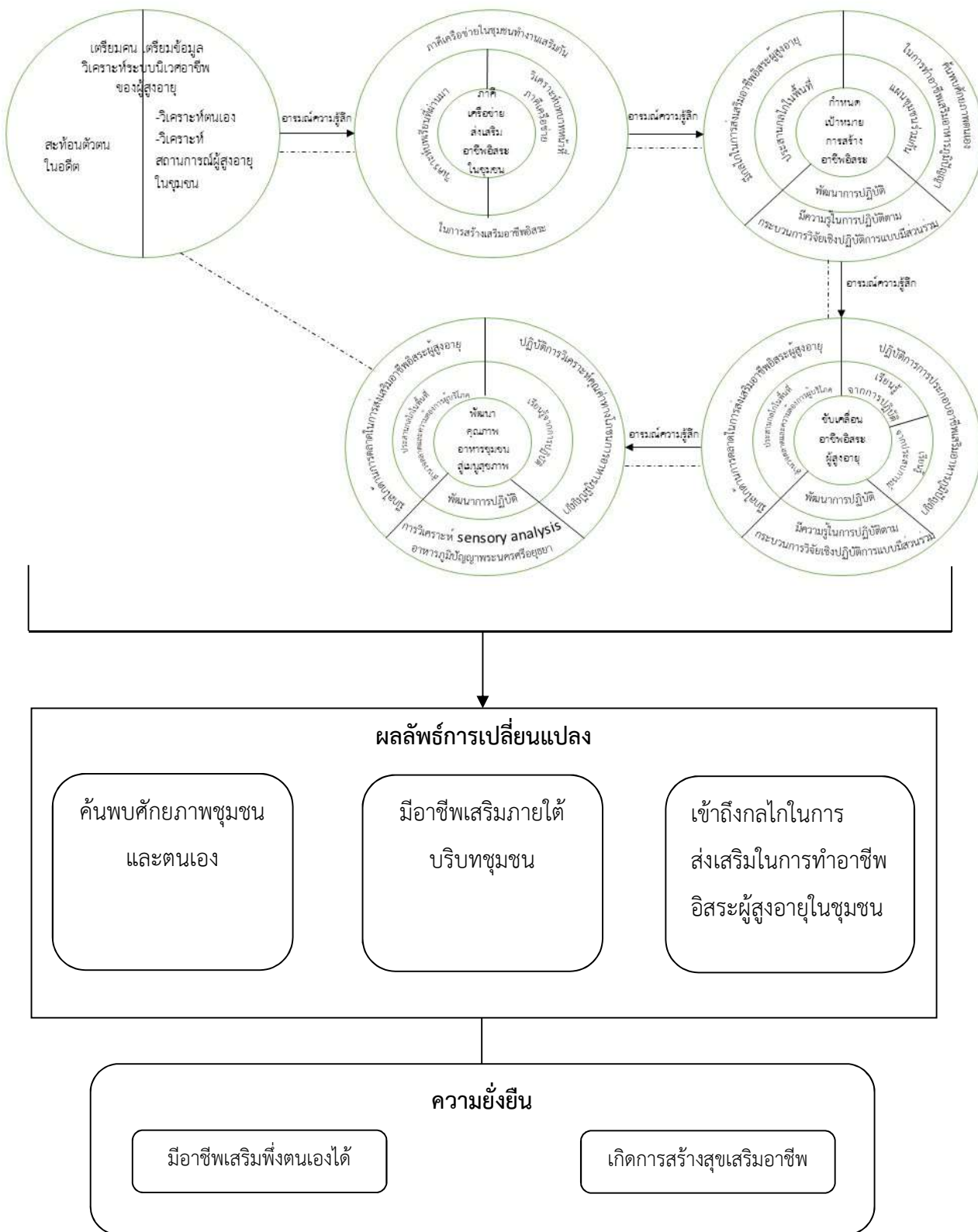
¹⁷¹ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 18, เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566.

1) วิเคราะห์กิจกรรมที่ประสบความสำเร็จและผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงจากกิจกรรมเพื่อนำผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงจากกิจกรรมที่ดำเนินการแล้วมาสังเคราะห์เป็นรูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

2) สังเคราะห์ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงจากการดำเนินกิจกรรมทั้ง 3 วงรอบ และการเปลี่ยนแปลงของประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องผ่านการเสริมสร้างศักยภาพผู้ร่วมวิจัย โดยเชื่อมโยงกระบวนการสร้างเสริมศักยภาพผู้ร่วมวิจัย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากพื้นที่ต้นแบบเพื่อนำมาเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติการเพื่อสร้างเสริมศักยภาพผู้ร่วมวิจัยในการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ

3) สังเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่มาจากความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการสร้างเสริมศักยภาพผู้ร่วมวิจัยในการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ และผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

ผลการสังเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบที่ 4.13

การสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม

สรุปรูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย 5 กระบวนการ 1) เตรียมคนเตรียมข้อมูลวิเคราะห์ระบบนิเวศน์อาชีพผู้สูงอายุ 2) ค้นหาภาคีเครือข่ายส่งเสริมอาชีพในชุมชน 3) กำหนดเป้าหมายในการสร้างอาชีพอิสระ 4) ขับเคลื่อนอาชีพอิสระผู้สูงอายุผ่านการทำอาหารภูมิปัญญา 5) พัฒนาคุณค่าความหมายของอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา ด้วยการวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการ และทดสอบการยอมรับทางประสาทสัมผัส เพื่อพัฒนาต่อยอดเป็นเมนูสุขภาพอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา

1) เตรียมคนเตรียมข้อมูลวิเคราะห์ระบบนิเวศน์อาชีพผู้สูงอายุ

การเตรียมคนเตรียมข้อมูลวิเคราะห์ระบบนิเวศน์อาชีพผู้สูงอายุ เป็นการทบทวนตนเอง เห็นจุดอ่อนของตัวเอง คือ การขาดแรงบันดาลใจ เกิดการอ่อนล้าเหนื่อยแรง นอกจากนี้วิเคราะห์สถานการณ์ผู้สูงอายุในชุมชนมี 4 กลุ่ม ประกอบด้วยกลุ่มเศรษฐกิจดีสุขภาพดี กลุ่มเศรษฐกิจดีสุขภาพไม่ดี กลุ่มเศรษฐกิจไม่ดีสุขภาพดี และกลุ่มเศรษฐกิจไม่ดีสุขภาพไม่ดี ส่วนความต้องการอาชีพ พบว่าส่วนใหญ่ต้องการอาชีพเสริมแบบที่ไม่จำกัดเวลาในการทำงาน และหากเป็นอาชีพเสริมที่สามารถนำมาทำที่บ้านได้จะดีมาก ในการสะท้อนตัวตนในอดีตกับการสร้างเสริมอาชีพของหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ที่ลงมาส่งเสริม ผู้ร่วมวิจัยแสดงภาพความต้องการในการประกอบอาชีพเสริมไม่เพียงแต่การส่งเสริมทักษะในการทำอาชีพแต่ยังมีความต้องการให้มีการส่งเสริมตลอดทั้งห่วงโซ่อุปทานของการทำอาชีพเสริม ได้แก่ ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ นั่นคือ ส่งเสริมด้านการตลาดด้วย เพราะที่ผ่านมาขาดการส่งเสริมด้านการตลาดจึงทำให้ผู้ร่วมวิจัยและผู้สูงอายุในชุมชนไม่สามารถนำผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์ที่ทำได้ไปขายเพื่อนำรายเข้าครัวเรือน ซึ่งการสะท้อนตัวตนความต้องการนี้จะเป็นพลังในการขับเคลื่อนการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุในชุมชน จึงเกิดการวิเคราะห์ตนเอง ทบทวนตนเองให้เห็นจุดดี จุดด้อยของตนเองด้วยความมีสติ ตระหนักรู้ เต็มใจ และเปิดใจด้วยความเชื่อมั่นว่าชุมชนสามารถขับเคลื่อนในด้านการสร้างอาชีพเสริมหรืออาชีพอิสระให้กับผู้สูงอายุในชุมชนได้

ผู้ร่วมวิจัยได้ทำการวิเคราะห์ตนเอง และวิเคราะห์สถานการณ์ผู้สูงอายุในชุมชน ซึ่งการวิเคราะห์ตนเองมีหลายวิธี ทบทวนองค์ความรู้ของตนเอง ทบทวนภูมิปัญญาของชุมชนและตนเอง เป็นการให้ผู้ร่วมวิจัยได้กลับมาตระหนักถึงความรู้ความสามารถของชุมชนและตนเอง พร้อมทั้งตระหนักถึงภูมิปัญญาของชุมชนด้วย เพื่อนำไปสู่การกำหนดเป้าหมายในการเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุต่อไป

“เรายังไม่เคยคิดว่าจะทำเป็นอาชีพ เพียงแต่เค้ามาอบรมเราก็อบรม ไม่มีที่ขายก็เอาไว้ใช้เอง พอมาทำโครงการนี้เป็นภาพในใจแล้วว่า อาชีพเสริมหรืออาชีพอิสระเราสามารถทำได้ และเป็น

การเพิ่มรายได้ให้ครอบครัว แต่ต้องมาจากความต้องการของเราจริงๆ ดังนั้นเราไม่ต้องรอการส่งเสริม
เรามาคิดร่วมกันมาทำร่วมกันแบบนี้ก็จะสามารถขับเคลื่อนไปได้”¹⁷²

“อาชีพเสริมของเราจะเป็นอะไรก็ได้ ที่เราทำแล้วทำได้ตลอดทำแล้วเกิดคุณค่ามี
ความหมายทางจิตใจของพวกเขา ไม่ใช่แค่การสานตะกร้า ทำกระเป๋า เพราะมาหลายครั้งแล้วแต่ก็ไม่
เกิดอาชีพเป็นรูปธรรม”¹⁷³

“เรามีความสามารถหลายอย่าง อย่างที่เค้ามาส่งเสริมเราทำได้หมด แต่มันไม่มีเอกลักษณ์
ของเรา ถ้าได้ทบทวนและเห็นสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ของบ้านป้อมจริงๆ ก็จะทำให้สามารถเป็นจุดแข็ง
ของเราได้ โดยเราจะโชว์ความเป็นเอกลักษณ์อันนั้นในการทำอาชีพเสริม”¹⁷⁴

2) ค้นหาภาคีเครือข่ายส่งเสริมอาชีพในชุมชน

เป็นการค้นหาภาคีเครือข่ายในการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุในชุมชน เพื่อให้มีการกำหนด
เป้าหมาย บทบาท และวางแผน ในการไปสู่เป้าหมายแบบเสริมกัน และภาคีเครือข่ายในการส่งเสริม
อาชีพอิสระในชุมชนจะต้องครบทั้งต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ จากนั้นทำเวทีเพื่อวิเคราะห์บทบาท
หน้าที่ และเป้าหมายของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ

“พอได้ทำเวที จากที่หน่วยงานแต่ละหน่วยได้บอกบทบาทหน้าที่ของตนเองในการส่งเสริม
อาชีพ ก็เห็นภาพการทำงานของแต่ละหน่วยงานที่มันซ้อนกัน ทีนี้เราก็บอกเค้าว่าถ้าต่อไปจะมีการ
ส่งเสริมอะไร หากลงมาคุยกับชุมชนก่อน โดยการตั้งวงทำเวทีแบบนี้ก็จะเป็นการส่งเสริมตรงกับ
ความต้องการของชาวบ้านตรงกับความต้องการของชุมชน”¹⁷⁵

“ก็ต้องขอบคุณทาง คุณเอ พัฒนาการจาก อบต.บ้านป้อมที่บอกว่า เค้าไม่เคยรู้เลยว่า
ชาวบ้านอยากทำอะไร และไม่เคยมีเวทีที่ให้ทางหน่วยงานมาคุยกับชาวบ้าน พอเค้ารู้แบบนี้แล้ว เค้ารู้
ว่าเราต้องการทำอาชีพเสริมที่มาจากภูมิปัญญา เค้าจะไปเขียนแผนให้ตรงกับความต้องการของเรา
เวลาที่มึงปลงมาในชุมชนเราก็จะได้สอดคล้องกับความต้องการของเรา”¹⁷⁶

¹⁷² สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 6, เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566.

¹⁷³ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 10, เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566.

¹⁷⁴ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 5, เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566.

¹⁷⁵ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 3, เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566.

¹⁷⁶ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 6, เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566.

3) กำหนดเป้าหมายในการสร้างอาชีพอิสระ

ค้นหาศักยภาพของตนเองในการทำอาชีพเสริมอาหารภูมิปัญญา หลังจากที่มีผู้ร่วมวิจัยได้ค้นหาศักยภาพของชุมชนจนพบว่า ชุมชนมีศักยภาพด้านอาหารภูมิปัญญา ผู้ร่วมวิจัยเกิดความภาคภูมิใจในการนำเสนออาหารภูมิปัญญาให้กับคนรุ่นใหม่ได้ลิ้มลองบริโภค จึงกำหนดเป้าหมายในการสร้างอาชีพเสริมด้วยเมนูอาหารภูมิปัญญา 5 ตำรับ พร้อมทั้งมีการพัฒนาสูตรร่วมกันของผู้ร่วมวิจัย เพื่อให้ได้สูตรที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่

“หลังจากที่ทำแผนชุมชน วิเคราะห์ชุมชนของเรา ก็ได้รู้ว่าจริงๆ เรามีทุนทางภูมิปัญญามากมาย และสิ่งที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุกลุ่มของเราก็คือ การทำอาหารภูมิปัญญา โดยเมนูอาหารบางเมนูก็ไม่สามารถจะเจอได้ในชีวิตประจำวัน ทำเป็นแต่คนรุ่นเก่า คนรุ่นใหม่ไม่รู้จักแล้ว คนรุ่นเก่าบางคนอาจทำไม่เป็นแต่กินเป็น เราจึงสรุปร่วมกันว่าในการทำอาชีพเสริมของเราจะทำผ่านอาหารภูมิปัญญา”¹⁷⁷

“เลือกอาหารภูมิปัญญา เพราะว่าเป็นเรื่องใกล้ตัว ถ้าทำออกมาได้ก็น่าจะขายได้ เพราะอาหารคนกินอยู่แล้ว และคนที่มาเที่ยวอยุธยา ก็อยากเจอบรรยากาศเก่าๆ อยากสัมผัสของเก่า อาหารภูมิปัญญานี้ก็น่าจะตรงกับความต้องการของคนมาเที่ยว และที่เราไปสำรวจตลาดก็รู้ว่าคนมาเที่ยวชอบของจากชุมชนนะ ก็เป็นอะไรที่ทำแล้วน่าจะไปต่อไป”¹⁷⁸

มีกลไกในการสร้างเสริมอาชีพอิสระอาหารภูมิปัญญา ครอบคลุมทั้งต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ในส่วนต้นน้ำว่าตฤติบคือผลผลิตจากชุมชนได้จากโคกหนองนาที่ได้รับการพัฒนามาจากพัฒนาชุมชน ที่เป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชน กลางน้ำ คือการทำอาหารภูมิปัญญาที่มีการทำตามสูตรที่ได้พัฒนาร่วมกัน ที่ได้รับการพัฒนามาจากการทำแผนชุมชน คิดร่วมกัน วางแผนร่วมกัน และลงมือทำร่วมกัน ปลายน้ำ คือ แหล่งการตลาด ได้แก่ ตลาดน้ำวัดท่าการ้องที่เป็นช่องทางตลาดในชุมชน

“วันนี้เราได้เจอกับทางวัดท่าการ้อง แล้วหลวงพ่อบอกให้โอกาสในการเข้าไปใช้พื้นที่ที่ตลาดน้ำวัดท่าการ้องได้ แต่เราต้องมีความสม่ำเสมอในการนำไปวางขาย เพราะไม่เช่นนั้นมันก็จะไม่ยั่งยืนท่านบอกนะ ก็ต้องลองดูดีกว่าที่ผ่านมาเราไม่เคยรู้เลยว่าทางวัดให้พื้นที่กับสินค้าชุมชน”¹⁷⁹

¹⁷⁷ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 2, เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566.

¹⁷⁸ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 16, เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566.

¹⁷⁹ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 12, เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566.

“ท่านพาไปดูสถานที่แล้วให้เราเลือกว่าเราจะเอาตรงไหนที่จะวางขายมีทั้ง 2 ที่ คือด้านบนกับด้านล่าง ก็ลองเลือกด้านบนไว้ก่อน ถ้าคนไม่เดินจริงๆ ก็จะไปด้านล่าง”¹⁸⁰

ภาพประกอบที่ 4.14

สำรวจตลาดน้ำวัดท่าการ้อง

มีความรู้ในการปฏิบัติตามกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ในการทำงานชุมชนให้เกิดความยั่งยืนและเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ การดำเนินการต้องมาจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนตั้งแต่เริ่มต้น คือ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมลงมือทำ ร่วมประเมินและร่วมรับผลประโยชน์ โดยในการทำกิจกรรมของโครงการวิจัย ผู้วิจัยได้พัฒนาศักยภาพของผู้ร่วมวิจัยให้มีความรู้และทักษะด้านการทำงานชุมชน โดยการเพิ่มทักษะด้านการถาม ทักษะด้านการฟัง และทักษะด้านการจดบันทึก เพื่อให้ผู้ร่วมวิจัยสามารถทำกิจกรรมร่วมกันได้ดีขึ้น โดยผ่านทักษะที่ได้เรียนรู้

“จริงก็สนุกมากกว่าตอนไปทำกระเป๋าผ้า ตะกร้าพลาสติกอีก เอาจะเป็นเพราะเรามีเป้าหมายร่วมกันมั้ง เราคิดมาด้วยกัน พัฒนาสูตรมาด้วยกัน และวัตถุดิบก็มาจากบ้านของพวกเราที่สำคัญมาทำงานด้วยกันแบบนี้มันมีความสุข ไม่ได้สนใจเรื่องเงินทองอะไร ถ้าว่างก็จะรับมาเลยขอให้ออกกว่าจะจัดเวลาให้ว่างเลย”¹⁸¹

4) ขับเคลื่อนอาชีพอิสระผู้สูงอายุผ่านการลงมือทำอาหารภูมิปัญญา

-ปฏิบัติการประกอบอาชีพเสริมจากอาหารภูมิปัญญา

จากการกำหนดเป้าหมายและวางแผนในการไปสู่เป้าหมายเพื่อเกิดผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่ผู้ร่วมวิจัยต้องการ โดยการลงมือทำลงนำอาหารภูมิปัญญาไปขายในงานต่างๆ ผู้ร่วมวิจัยได้มีการ

¹⁸⁰ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 1, เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566.

¹⁸¹ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 7, เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566.

ถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านอาหารภูมิปัญญาให้แก่กันและกัน ผ่านการปฏิบัติลงมือทำ เป็นการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ในการประกอบอาชีพอิสระของผู้สูงอายุด้านการทำอาหารภูมิปัญญา

“ป้ามองกลับมาเปรียบเทียบกับจากเมื่อก่อนที่หน่วยงานมาส่งเสริมการทำอาชีพ ป้าเห็นพวกเราไม่กระตือรือร้นแบบนี้เลยนะ นี่เค้าขยันมากขึ้นแต่เช้าเลยนะ เราก็กแบ่งหน้าที่กัน คนนี้ซดมะพร้าว คนนี้ไปเอาหน่อไม้มา คนนี้คอยปรุง คนนี้คอยชิมร่วมมือกันดีเลย ทำเสร็จแยกย้ายกลับบ้านไปอาบน้ำ แล้วก็รับมารวมตัวกันเพื่อเอาไปขาย”¹⁸²

“ได้รู้เทคนิคการทำกับข้าวภูมิปัญญา รู้ขั้นตอน รู้ว่าอะไรควรใส่ก่อน อะไรควรใส่หลัง แม้อาหารหลายชนิดจะใช้วัตถุดิบหลักเหมือนกันคือ สามเกลอ คือ รากผักชี พริกไทยขาว กระเทียม เหมือนกัน แต่ขั้นตอนในการทำอาหารไม่เหมือนกัน บางเมนูอาหารเอาไปผัดกับน้ำเปล่า บางเมนูอาหารเอาไปผัดกับกะทิ ได้เรียนรู้วิธีการชั่งตวง เกลือ น้ำตาล น้ำ และเครื่องปรุงต่างๆ ทำให้รสชาติอาหารออกมาใกล้เคียงกันเกือบทุกครั้ง”

“เรื่องต้นทุนการผลิตการวางแผนต่างๆ เราอาจจะยังไม่ถึงกับเป็นธุรกิจ เพราะเราเพิ่งเริ่มต้น เราก็มีเลขาในกลุ่มทำบัญชีรายรับรายจ่ายต่างๆ เงินตั้งต้นของเราก็มามาจากเงินออมเพื่อการประกอบอาชีพอิสระที่เราทำมาตั้งแต่งานวิจัยปีที่ 1 เป็นต้นทุนของกลุ่ม ต้องดูก่อนว่าต่อไปเป็นอย่างไร เราอาจจะขยายกลุ่ม ขยายไปเป็นวิสาหกิจหรือไม่ต้องคุยกันในกลุ่ม แต่ตอนนี้เราเป็นกลุ่มที่เรา รวมกันแบบธรรมชาติอย่างนี้ไปก่อน”¹⁸³

-ขยายกลไกการตลาดในการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุในชุมชน

จากกลไกความร่วมมือในพื้นที่ ทางผู้วิจัยได้ขยายกลไกความร่วมมือออกไปยังหน่วยงานภาควิชาการ โดยทางเครือข่ายของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยมีการจัดงาน โครงการอบรมเชิงปฏิบัติการพระบิบาลภิกษุใช้ (พระคิลานุปัฏฐาก) 1 วัด 1 รูป ในเขต กทม. มีความสนใจให้กลุ่มผู้ร่วมวิจัยไปนำเสนออาหารภูมิปัญญา ในงานดังกล่าว และทางกระทรวงวัฒนธรรมได้ทำโครงการ : การพัฒนาศักยภาพเครือข่าย ทางวัฒนธรรมและผู้นำชุมชนคุณธรรม ในการสืบสาน รักษา ต่อยอดศาสตร์พระราชา จาก 4 ภูมิภาคจำนวน 36 จังหวัด ได้เข้าเยี่ยมชม และร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับทีมวิจัยชุมชนผู้สูงอายุ ใน ณ บริเวณตลาดน้ำวัดท่าการ้อง ทั้งนี้ มีหัวหน้าผู้ตรวจราชการกระทรวงวัฒนธรรม คุณศศิฑอณร์ สุวรรณมณี พร้อมกับท่านรักษาการวัฒนธรรมจังหวัด เข้าร่วมเรียนรู้จากกลุ่มผู้สูงอายุ และการนำเสนออาหารภูมิปัญญาในงานมรดกโลก ยอยศยิ่งฟ้าอยุธยาเมืองมรดกโลก กลุ่มผู้ร่วมวิจัยจึงได้นำอาหารภูมิปัญญาไปร่วมในงานดังกล่าวด้วย

¹⁸² สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 3, เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566.

¹⁸³ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 4, เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566.

ภาพประกอบที่ 4.15

การนำเสนออาหารภูมิปัญญาใน โครงการ : การพัฒนาศักยภาพเครือข่าย ทางวัฒนธรรมและผู้นำชุมชนคุณธรรม ในการสืบสาน รักษา ต่อยอดศาสตร์พระราชา จาก 4 ภูมิภาคจำนวน 36 จังหวัด

ภาพประกอบที่ 4.16

การนำเสนออาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยาในงานลอยกระทงฟ้าอยุธยาจรดไกล

ภาพประกอบที่ 4.17

การนำเสนออาหารภูมิปัญญาในโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการพระบิณฑบาต (พระคิลานุปัฏฐาก)
1 วัด 1 รูป ในเขต กทม.

“ตอนที่นำไปขายที่งามมรดกโลก สนุกมากๆ เราทำกันตั้งแต่เช้า แล้วก็บ่าย ๆ ออกไปตั้ง
ในงาน ยังไม่ทันมีดเลยของเราก็หมดแล้ว คนที่มากินชมกันใหญ่กว่าอาหารของเราอร่อย ไม่ได้กินแบบนี้
มานานแล้ว แต่ก็มีติงนะ ว่ากะทิมันเยอะไป หวานไป ในบางเมนู ก็ได้รับฟังแล้วต้องกลับมาคุยกันว่าเรา
จะปรับสูตรใหม่อย่างไร เพราะอาหารไทยส่วนใหญ่จะใส่กะทิ และน้ำตาลเป็นหลักอยู่แล้ว รู้สึกภูมิใจ
มากที่ได้ทำกิจกรรมด้วย และก็ภูมิใจที่ได้ทำให้คนรุ่นใหม่รู้จักอาหารภูมิปัญญาของเรา”¹⁸⁴

“เมนูอาหารที่คนสนใจมากๆ คือ ฟลิกกะเกลื่อ บางคนเค้าไม่รู้จัก แต่บางคนรู้จักนะ
แต่เค้าบอกว่าสูตรของเรากับเค้าไม่เหมือนกัน ของเราหอมงาหอมถั่วออกหวานนิดๆ เราไม่ใส่พริกเลย
จะมีมะพร้าวคั่ว งาคั่ว ถั่วลิสงคั่วเอามาตำพอยุบๆ ใส่น้ำตาลปี๊บและเกลื่อพอปะแล่มๆ”¹⁸⁵

5) พัฒนาคุณค่า ความหมายของอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา ด้วยการ
วิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการ และทดสอบการยอมรับทางประสาทสัมผัส เพื่อพัฒนาต่อยอดเป็นเมนู
สุขภาพอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา

¹⁸⁴ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 6, เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566.

¹⁸⁵ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 19, เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566.

จัดเวทีทำการระดมสมอง (Brainstorm) ทิศทางอาหารภูมิปัญญาสู่เมนูสุขภาพกับผู้ทรงคุณวุฒิ (Experts) จำนวน 10 ท่าน ประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิด้านผู้ทรงคุณวุฒิกรมวิทยาศาสตร์อาหารระดับจังหวัด และกรรมการสภาวัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้เชี่ยวชาญด้านการวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการ และการทำ Sensing Analysis คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์ ฉะเชิงเทรา ประชาชนชุมชน สำนักงานพัฒนาชุมชน สำนักงานเกษตรอำเภอ และผู้ประกอบการในพื้นที่

ในการยกระดับอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา ด้วยการวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการและพัฒนาเป็นเมนูอาหารเพื่อสุขภาพเพื่อตอบโจทย์คนรุ่นใหม่ที่ห่วงใยใส่ใจสุขภาพ โดยมีขั้นตอนดังนี้

ร่วมดำเนินการพัฒนา โดยคณะผู้วิจัย เชิญผู้เชี่ยวชาญด้านอาหารภูมิปัญญาและประชาชนชุมชน พร้อมผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ในการพัฒนาสูตรอาหารภูมิปัญญา 3 เมนูประกอบด้วย ต้มส้มแตงกวา-เมนูอาหารที่ 1 ต้มเส้นแกงร้อน-เมนูอาหารที่ 2 พลิกกะเกลือ-เมนูอาหารที่ 3 ในแต่ละเมนูทำการทดลองปฏิบัติการหาค่าทางโภชนาการและทดสอบการยอมรับของผู้บริโภคด้วยการทำ Sensory Analysis เมนูละ 3 สูตร เพื่อยกระดับอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา ด้วยการวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการและพัฒนาเป็นเมนูอาหารเพื่อสุขภาพเพื่อตอบโจทย์คนรุ่นใหม่ที่ห่วงใยใส่ใจสุขภาพ ให้ดียิ่งขึ้น

ร่วมรับผลประโยชน์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้อาหารภูมิปัญญาที่ทำการวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการและทดสอบการยอมรับของผู้บริโภคด้วยการทำ Sensory Analysis เมนูละ 3 สูตร และได้ผู้ที่มีความรู้ความชำนาญด้านอาหารภูมิปัญญา ไม่น้อยกว่า 20 คน (นักศึกษาจากคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์ ฉะเชิงเทรา) และคุณค่าทางโภชนาการและทดสอบการยอมรับของผู้บริโภคด้วยการทำ Sensory Analysis เพิ่มขึ้นไม่น้อยกว่า 10 คน

ร่วมติดตามประเมินผลการดำเนินงานวิจัย และผลของการยกระดับอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา ด้วยการวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการและพัฒนาเป็นเมนูอาหารเพื่อสุขภาพเพื่อตอบโจทย์คนรุ่นใหม่ที่ห่วงใยใส่ใจสุขภาพ ก่อนและหลังการยกระดับ

ภาพประกอบที่ 4.18

กิจกรรมการยกระดับอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา

จากรูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ส่งผลให้เกิดผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญใน 4 มิติ ได้แก่ 1) ค้นพบศักยภาพชุมชนและตนเอง 2) มีอาชีพเสริมภายใต้บริบทชุมชน 3) เข้าถึงกลไกในการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุในชุมชน 4) เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งนำไปสู่ความยั่งยืนต่อไป ทั้งนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงโดยละเอียดในหัวข้อถัดไป

4.3.3 ตอนที่ 3.3 ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงศักยภาพของผู้ร่วมวิจัยจากการใช้รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงศักยภาพของผู้ร่วมวิจัยจากการใช้รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบผลลัพธ์

การเปลี่ยนแปลง 4 มิติ 1) ค้นพบศักยภาพชุมชนและตนเอง 2) มีอาชีพเสริมภายใต้บริบทชุมชน 3) เข้าถึงกลไกในการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุในชุมชน 4) เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งนำไปสู่ความยั่งยืนต่อไป ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.3.3.1 ค้นพบศักยภาพชุมชนและตนเอง

ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงในมิติการค้นพบศักยภาพชุมชนและตนเอง คือ การที่ผู้ร่วมวิจัยค้นพบตนเอง ว่ามีศักยภาพของพื้นที่และภูมิปัญญาพื้นถิ่นที่มีมาแต่ดั้งเดิม ทำให้เกิดแรงขับเคลื่อน และแรงจูงใจในการประกอบอาชีพเสริมจากภูมิปัญญาดั้งเดิมของตนที่มีอยู่ การค้นพบศักยภาพชุมชนในประเด็นนี้ นับเป็นจิ๊กซอว์ตัวสำคัญ ที่มีการทำหน้าที่ของมันแบบทะลุทะลวง ทำให้เกิด “การระเบิดจากข้างใน” นับเป็นกลไกที่สำคัญ ที่ตัวภูมิปัญญาของกลุ่มผู้ร่วมวิจัยในครั้งนี้ เป็นการติดตั้งโดยผู้ร่วมวิจัยเอง ค้นพบด้วยตนเอง ขับเคลื่อนด้วยตนเอง และเกิดความภาคภูมิใจในของดีของตนเอง เป็นกลไกธรรมชาติที่อยู่ในตัวบุคคล ผู้ร่วมวิจัยมีอิสระในการคิด มีอิสระในการตัดสินใจ เกิดความภาคภูมิใจ เกิดการเห็นคุณค่าของตนเอง และเกิดการพัฒนาตนเอง ทั้งนี้ผู้ร่วมวิจัยได้สะท้อนการเปลี่ยนแปลงในมิติการค้นพบศักยภาพชุมชนและตนเอง ดังนี้

1) ศักยภาพด้านอาหารภูมิปัญญา

ศักยภาพด้านอาหารภูมิปัญญา เป็นความสามารถของบุคคลในชุมชน ที่ผ่านการสั่งสมประสบการณ์ทั้งจากประสบการณ์ตรงที่ได้รับการถ่ายทอดจากครอบครัว และประสบการณ์ทางอ้อมที่ได้รับรู้จากบุคคลในชุมชนของตนเอง และแหล่งเรียนรู้อื่นๆ ทั้งนี้จากการค้นพบตนเองว่ามีศักยภาพด้านอาหารภูมิปัญญา ก็นำไปสู่การวางแผนและกำหนดกิจกรรมในกำดำเนินการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุในชุมชนต่อไป

“ในการทำอาหารภูมิปัญญา ป้าเห็นแม่ทำ แล้วก็ได้ทั้งแม่ทำให้กิน และก็ได้ทำกินเอง ทุกวันนี้ยังทำให้ลูกให้หลานกินอยู่”¹⁸⁶

“เรื่องอาหารภูมิปัญญาที่เราทำกัน 5 เมนูนี้ ป้าไม่ทันนะ ก็เห็นคนอื่นเค้าทำก็เรียนรู้จากเค้าหรือจากที่ที่ตุ่มทำนั้นก็เพิ่งเห็น เพราะเคยแต่กินแต่ไม่รู้ว่าคุณสูตรอาหารเป็นอย่างไร ที่บ้านไม่มีกินแล้ว จะกินก็ต่อวมากินจากโครงการเรานี่แหละ”¹⁸⁷

“หลังจากที่เราค้นพบตนเองว่า ตนเองมีทุนอะไรบ้าง และมีความสามารถด้านใดมีทุนที่สำคัญคือ ทุนทางปัญญา และตนเองก็มีความรู้ความสามารถที่สามารถกระทำต่อได้ ก็ทำให้เรา

¹⁸⁶ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 6, เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566.

¹⁸⁷ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 18, เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566.

เกิดความมั่นใจในตนเอง มั่นใจในภูมิปัญญาพื้นถิ่นที่มี และมีความภาคภูมิใจ ในการนำเสนออาหาร ภูมิปัญญาให้คนรุ่นใหม่ได้รู้จัก”¹⁸⁸

“การทำแผนชุมชนครั้งนี้ทำให้ เราพบตัวตนของชุมชนจริงๆ เรามีของดีในด้าน ภูมิปัญญาด้านอาหารของพระนครศรีอยุธยา ที่มีอาหารหลากหลายอย่าง แต่ที่เราทำก่อนเราจะทำ 5 เมนูก่อน เพื่อทดลองเป็นอาชีพเสริมของกลุ่มผู้สูงอายุ”¹⁸⁹

2) ศักยภาพในการทำงานชุมชนอย่างมีส่วนร่วม

เกิดการรวมกันของคนในชุมชนที่มีเป้าหมายเดียวกัน คือผู้ร่วมวิจัยที่ต้องการ แก้ปัญหาหรือพัฒนาร่วมกันก็จะรวมกลุ่มกัน จากกิจกรรมก่อให้เกิดการรวมกลุ่มสร้างเสริมอาชีพ ร่วมดำเนินกิจกรรมของชุมชนเพื่อสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ผ่านกิจกรรม ได้แก่ 1) กิจกรรมสำรวจทุนชุมชนและความต้องการอาชีพ 2) กิจกรรมสำรวจตลาด หรือความต้องการอาหารภูมิปัญญา 3) กิจกรรมการทำอาหารภูมิปัญญา 4) กิจกรรมการนำเสนออาหารภูมิปัญญาในช่องทางการตลาด ต่างๆ 5) กิจกรรมการวิเคราะห์คุณค่าอาหารและ Sensory Analysis

“กิจกรรมแบบนี้ ที่เราร่วมแรงกันนี้ก็เพราะเรามีใจเดียวกัน คือ อยากพัฒนาคุณภาพ ชีวิตของผู้สูงอายุบ้านเราให้ดีขึ้น อย่างน้อยก็มีอาชีพเสริมที่สามารถลดรายจ่ายในครอบครัวได้”¹⁹⁰

“มาทำกิจกรรมนี้แล้วมีความสุข อยากจะมาเจอกันเร็วๆ อยากจะได้ทำกิจกรรม ด้วยกัน เพราะเราได้เรียนรู้ภูมิปัญญาเดิมๆ ที่บ้านเรามี ได้ส่งต่อความรู้ให้คนรุ่นใหม่ให้เค้าได้รู้จัก และ ที่สำคัญแม้จะมีงานมากหลายหมวก ทั้ง อสม. ทั้งจิตอาสา แต่ถ้าทำอันนี้จะรีบมาทันที ไม่ว่างก็ต้อง ว่างมีความสุขมากๆ”¹⁹¹

“เราอยากต่อยอดไปยังตั้งศูนย์การเรียนรู้อาหารภูมิปัญญาของเรา เพราะที่วัดทำ การร้อง หลวงพ่อก็ให้พื้นที่เราแล้ว หลวงพ่อบอกว่าวัดนี้เป็นวัดท่องเที่ยว มีฝรั่งมาท่องเที่ยว มาที่ก็อยาก เรียนรู้ภูมิปัญญาไทย แต่หลวงพ่อก็ไม่มีให้ดู ถ้าเราทำได้ก็อยากให้เราขยายไปเป็นศูนย์การเรียนรู้เลย”¹⁹²

¹⁸⁸ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 15, เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566.

¹⁸⁹ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 21, เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566.

¹⁹⁰ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 24, เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566.

¹⁹¹ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 18, เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566.

¹⁹² สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 6, เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566.

3) มีทักษะในการส่งต่อองค์ความรู้ไปยังคนรุ่นใหม่

การส่งต่อองค์ความรู้ นอกจากจะทำในลักษณะการจัดแหล่งเรียนรู้อาหารภูมิปัญญาแล้ว สิ่งที่สะท้อนความยั่งยืนคือ การส่งต่อความรู้ไปยังกลุ่มผู้สูงอายุรุ่นใหม่ที่เป็นชาวบ้านในชุมชน และส่งต่อความรู้สู่เยาวชนในโรงเรียน

1) การส่งต่อความรู้สู่กลุ่มผู้สูงอายุรุ่นใหม่ที่เป็นชาวบ้านในชุมชน เป็นการส่งต่อองค์ความรู้ให้เป็นการปฏิบัติต่อ ในลักษณะพี่สอนน้อง

“ที่เราได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในโครงการ เรายังให้ความรู้กับผู้สูงอายุรุ่นใหม่ที่ไม่ใช่สมาชิกกลุ่มด้วย โดยเป็นคนที่น่าสนใจเข้าร่วมมาทีหลัง อย่างเค้ายากทำพลิกกะเกลือ ก็มาขอเรียนรู้จากเรา เขาก็มาหาแล้วขอความรู้ เราก็บอกหมดเลยนะไม่กั๊กเลย แล้วเขาก็เอามาให้ชิม เป็นการประเมินว่าเป็นอย่างไร”¹⁹³

2) การส่งต่อความรู้สู่เด็กและเยาวชน

ส่งต่อข้อมูลให้กับเด็กและเยาวชนในฐานะห้องเรียนที่มีชีวิต โดยเราไปถ่ายทอดความรู้ในโรงเรียน และมีกลุ่มนักศึกษาภาคศึกษาดูงาน ณ แหล่งอาหารชุมชนที่เป็นต้นทางห่วงโซ่อาหารภูมิปัญญา โคนหนองนา ดังนี้

“เราได้ขยายผลไปยังโรงเรียนใกล้เคียงที่มีรายวิชาอยู่ศึกษา ก็ไปสอนเด็กๆ ให้รู้จักอาหารภูมิปัญญา สอนวิธีการชั่งตวง สอนเทคนิคการทำอาหารว่าจะทำอย่างไร มีขั้นตอนอย่างไร จากนั้นก็ให้เด็กๆ ได้ลองลงมือทำเอง”¹⁹⁴

“ส่งต่อความรู้ในโคนหนองนา ต้นทางห่วงโซ่อุปาทานอาหารภูมิปัญญา โดยพื้นที่ของพี่ออด เป็นศูนย์เรียนรู้ที่มีนักศึกษามาดูงาน มาเก็บข้อมูลการโคนหนองนา เขามาดูในสิ่งที่เราทำแล้วเค้าก็เก็บข้อมูลไป”

4.3.3.2 มีอาชีพเสริมภายใต้บริบทชุมชน

การมีอาชีพเสริมภายใต้บริบทชุมชน เป็นการทำอาชีพเสริมที่มาจากความต้องการของชุมชน จากการระดมความคิดร่วมกันของคนในชุมชน เป็นอาชีพที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม เป็นความรู้ของชุมชนเดิม ทำให้เกิด การเห็นคุณค่าของตนเอง เกิดความสุขจากการทำงานร่วมกันของกลุ่มผู้สูงอายุ

¹⁹³ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 3, เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566.

¹⁹⁴ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 2, เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566.

1) อาชีพเสริมด้านอาหารภูมิปัญญา

ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงจากการลงมือปฏิบัติอย่างมีส่วนร่วมในโครงการวิจัย คือ การมีอาชีพเสริมประการหนึ่ง คืออาชีพเสริมด้านอาหารภูมิปัญญาที่สามารถสร้างรายได้ให้แก่กลุ่ม และชุมชน เช่น ด้านอาหารภูมิปัญญา ด้านการแปรรูปผลผลิตจากชุมชน เป็นต้น

“ที่เราประชุมกันว่าเราจะทำอะไรเป็นอาชีพเสริม แต่พอมาที่เรื่องภูมิปัญญา อุษยา เราเด่นเลยมีหลายอย่างการละเล่น หัตถกรรม อาหาร ศิลปวัฒนธรรม แล้วเราก็มาลงตัวที่อาหารภูมิปัญญา พอมาตรงนี้ทุกคนรู้สึกสนุกเลย ความคิดฟุ้งกระจัดได้มาเกือบ 30 เมนูอาหารทั้งหวานและหวาน”¹⁹⁵

“ในการทำแผนชุมชน เรายังมีอาชีพอื่นที่เรายังสามารถทำได้และก็ยังทำอยู่อีกหลายอย่างเลยนะ การแปรรูปกล้วย การแปรรูปไข่เค็ม กระจ่างสารท ก๊วยตอก ก๊วยกวน ก๊วยหยี เป็นต้น”¹⁹⁶

2) เกิดการสร้างรายได้แก่ชุมชน

ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงจากการลงมือปฏิบัติอย่างมีส่วนร่วมในโครงการวิจัย คือ สามารถสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน ได้แก่รายได้ที่เกิดจากผลผลิตของชุมชน เช่นอาหารภูมิปัญญา และรายได้จากการมีอาชีพเสริมจากผลผลิตของตนเองอีกประการหนึ่ง รายได้จากต้นน้ำห้วงโซ่อุปโภคบริโภคอาหารภูมิปัญญา คือโคกหนองนา เป็นต้น

“สามารถเพิ่มรายได้ให้กับกลุ่มและชุมชน เช่นที่เราไปขายตามงานต่างๆ ตอนนี้อย่างกลุ่มก็มีรายได้เพิ่มมากขึ้น เราได้เรียนรู้การทำอาหาร มีความเข้าใจมากขึ้น เข้าใจการตลาด เข้าใจการทำ”¹⁹⁷

“ตอนนี้เรามีเมนูอาหาร หลายอย่าง ที่คนชอบมากๆ ก็คือ ต้มส้มแตงกวาปลาช่อนทอด และต้มเส้นแกงร้อน และที่สนใจเป็นพิเศษคือ พลิกกะเกลือ”¹⁹⁸

4.3.3.3 เข้าถึงกลไกในการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุในชุมชน

การเข้าถึงกลไกในการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุในชุมชน ตั้งแต่ อบต. บ้านป้อม พัฒนาชุมชน พัฒนาการ เกษตรอำเภอ วัฒนธรรมจังหวัด รวมไปถึงเครือข่ายผู้ประกอบการ และวัดในชุมชนด้วย กลไกดังกล่าวโดยเฉพาะ อบต.บ้านป้อม ป้อม พัฒนาชุมชน พัฒนาการ และเกษตรอำเภอทำงานร่วมกัน โดยมีการดำเนินการด้านการส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุด้วยการสำรวจข้อมูลผู้สูงอายุที่

¹⁹⁵ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 7, เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566.

¹⁹⁶ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 10, เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566.

¹⁹⁷ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 1, เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566.

¹⁹⁸ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 15, เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566.

สนใจประกอบอาชีพ ดำเนินการฝึกอาชีพ ฝึกอบรมกลุ่มอาชีพ ในท้องถิ่นเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการผลิต การปลูก การสร้างผลผลิต ผลิตภัณฑ์ ตลอดจนส่งเสริมอาชีพและสร้างโอกาสให้เกิดการทำงาน ส่งเสริม สนับสนุนอย่างครบวงจรในการรวมกลุ่มอาชีพ เพื่อสร้างแรงบันดาลใจให้หันมาประกอบอาชีพอิสระ

การเชื่อมโยงเครือข่ายเป็นการสะท้อนให้เห็นว่าผู้ร่วมวิจัยไม่ได้เดินเพียงลำพัง ยังมีเครือข่ายภาคีความร่วมมือจากภาคส่วนต่างๆ ให้การสนับสนุนและช่วยเหลือทั้งในการปฏิบัติ และการเป็นที่ปรึกษา สนับสนุนทรัพยากร องค์ความรู้ รวมทั้งร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทั้งระดับบุคคล และระดับองค์กร เพื่อหนุนเสริมให้เกิดการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุในชุมชน

1) เครือข่ายระดับบุคคล

การเชื่อมโยงเครือข่ายในระดับบุคคล คือการขยายผลไปยังสมาชิกท่านอื่นในชุมชน ทั้งระดับการปฏิบัติการและการเข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัย โดยผู้ร่วมวิจัยสามารถเชื่อมโยง ชักชวนสมาชิกที่สนใจเข้ามาร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มวิจัย

“เนี่ยเราก็ได้ป่าเตี้ย ป่าสุรินทร์มาร่วมวิจัย เป็นคนใหม่ เมื่อก่อนแกไม่ได้ร่วมแกเป็น อสม. อย่างเดียว งานแกเยอะ แต่พอเห็นว่าเราทำอะไรกัน แล้วก็อยากจะทำด้วย ก็เป็นกำลังในพวกเรา เพราะเค้าเด็กกว่ามีแรง ได้ช่วยกันวันที่ไปขายของในงานยอยอัยคั้งฟ้า”¹⁹⁹

“อย่างกับสำอวงค์ เนี่ยเค้าไม่เคยทำเลย เค้าบอกว่าที่บ้านเค้าไม่ทำแล้ว เค้าทันได้กิน แต่ไม่ทันได้ทำ พอมาเรียนรู้กับเราก็ได้รู้สูตรการทำอาหารโบราณอาหารภูมิปัญญา”²⁰⁰

2) เครือข่ายระดับองค์กร

การเชื่อมโยงเครือข่ายในระดับองค์กร คือการขยายผลไปยังระดับองค์กร เพื่อให้เข้ามามีส่วนร่วมในการหนุนเสริมทั้งด้านทรัพยากร องค์ความรู้ และเป็นพี่เลี้ยงสำหรับการปฏิบัติกิจกรรมของกลุ่ม เช่น พัฒนาชุมชน สนับสนุนความรู้ด้านการทำโคกหนองนาต้นน้ำห้วงโซ่อุปาทานอาหารภูมิปัญญา มหาวิทยาลัยราชภัฏฉะเชิงเทรา สนับสนุนองค์ความรู้ วัดท่าการ้อง สนับสนุนพื้นที่การตลาด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สนับสนุนองค์ความรู้ และประสานงานเครือข่ายด้วยการตลาด

¹⁹⁹ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 3, เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566.

²⁰⁰ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 6, เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566.

“หลังจากที่มีเวทีของหน่วยงานแล้ว ทำให้เรารู้ว่าใครมีบทบาททำอะไรและเค้าจะมาส่งเสริมแบบต่อยอดกัน ทำให้การทำงานครั้งนี้เราได้พี่เลี้ยงเป็นหน่วยงานรัฐด้วย อย่างกับโคกหนองนาของพี่ออด ทางพัฒนาชุมชนเค้าก็ส่งเสริมเป็นต้นทางของวัตุดิบในการทำอาหารภูมิปัญญาเลย ทางเกษตรก็มาส่งเสริมเรื่องของพืชผักสวนครัว เมล็ดพันธุ์พืชผักสวนครัว ส่งเสริมการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนโดยการให้ความรู้กับพวกเรา บอกเงื่อนไขในการจัดตั้งเป็นกลุ่มวิสาหกิจ”²⁰¹

“ที่คุณเอ พัฒนาการจาก อบต.บ้านป้อม บอกว่าจะเอาเรื่องโครงการอาชีพเสริมของชุมชนเราไปใส่ในแผนปฏิบัติงานของ อบต. ก็จะทำให้เวลาที่ทาง อบต. จัดส่งเสริมอาชีพก็จะมาเป็นเรื่องของอาชีพแบบที่เราได้ทำแผนชุมชนกันเอาไว้”²⁰²

“ตอนนี้เรามีมหาลัยมหาจุฬามาเป็นพี่เลี้ยงคอยช่วยประสาน และคอยดูแลเราตลอด เราก็มีเครือข่ายมากขึ้นกว่าตอนแรกมาก ทำให้การทำอาชีพอิสระของเราครบวงจรจากต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ เพราะมีพี่เลี้ยงหนุนเสริมหลายระดับ”²⁰³

“เรามีไหนตออุทยา คอยเป็นพี่เลี้ยงหนุนเสริม และยังมีอาจารย์จากมหาจุฬาด้วย ส่วนเครือข่าย อบต. เกษตร พัฒนาชุมชน ก็เสริมเราในทิศทางที่เราอยากได้ คือเรื่องอาชีพ ทำให้เป็นการหนุนเสริมเราจากความต้องการของเรา และเสริมแบบไม่ซ้ำซ้อนกัน”²⁰⁴

4.3.3.4 เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงในมิติ ค้นพบศักยภาพชุมชนและตนเอง มีอาชีพเสริมภายใต้บริบทชุมชน เข้าถึงกลไกในการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุในชุมชน นำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเป็นความยั่งยืนในมิติการพึ่งพาตนเองได้ และเกิดการสร้างสุขเสริมรายได้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) ความยั่งยืนในมิติการพึ่งพาตนเอง

ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่ความยั่งยืนในมิติการพึ่งพาตนเองได้ ผู้ร่วมวิจัยได้สะท้อนการพึ่งพาตนเอง ว่า คือการที่ผู้ร่วมวิจัยสามารถขับเคลื่อนการประกอบอาชีพเสริมด้วยกระบวนการวิจัยได้ด้วยผู้ร่วมวิจัยเอง ผู้ร่วมวิจัยมีความเข้าใจบทบาทของกลไกความร่วมมือของภาคีเครือข่ายในการเสริมสร้างอาชีพเสริมของกลุ่มผู้สูงอายุ สามารถดำเนินอาชีพอิสระได้โดยลดการพึ่งพา

²⁰¹ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 18, เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566.

²⁰² สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 6, เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566.

²⁰³ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 9, เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566.

²⁰⁴ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 16, เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566.

จากภายนอก เช่น มีความสามารถในการค้นหาปัญหา ระบุปัญหา วางแผนดำเนินการประกอบอาชีพอิสระ และสามารถสร้างการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม การสะท้อนผล และการปรับปรุงการปฏิบัติการทำอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ในการดำเนินการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุในชุมชน โดยผู้ร่วมวิจัย ที่นำไปสู่การแก้ปัญหาได้นั้น ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชน ด้านเศรษฐกิจและสังคม

“ที่เราได้ทำอาหารภูมิปัญญาของเราออกมาได้ 5 เมนูนี้ และเราก็สามารถมีตลาดในการขายได้ตามโอกาสที่มีคนสนใจให้เราไปออกร้านขาย และที่ได้วางขายที่ตลาดน้ำวัดท่าการ้อง ก็ทำให้อาหารภูมิปัญญาของเราเป็นที่รู้จักในระดับหนึ่งแล้ว ก็ให้เราเริ่มคิดได้ว่าเราสามารถทำเองได้ด้วยตัวพวกเราเอง แต่ถ้าหากจะมีการพัฒนาสูตรอื่น เราก็สามารถใช้กระบวนการแบบนี้มาช่วยกันคิดวางแผนและทำร่วมกัน”²⁰⁵

“ตอนนี้พวกเราสามารถทำอาหารภูมิปัญญาได้แล้ว มีทักษะในการทำ เรียนรู้ขั้นตอนวิธีการและเคล็ดลับของอาหารภูมิปัญญา จนพัฒนามาเป็นเมนูสุขภาพเพื่อให้นักท่องเที่ยวสนใจดูแลสุขภาพได้มีโอกาสกินอาหารของเรา ทำให้เรามีตัวเลือกมากขึ้นมากกว่าการทำอาหารภูมิปัญญาแบบเดิม เมนูเดิมก็จืดจางแต่มีสูตรที่แตกต่างกัน ซึ่งตอนนี้เราสามารถทำได้ด้วยตัวเองแล้ว”²⁰⁶

2) เกิดการสร้างสุขเสริมอาชีพ

การเสริมพลังแห่งการร่วมปฏิบัติการสร้างสุขเสริมอาชีพ พบว่า ยังมีส่วนสร้างเสริมการปฏิบัติการร่วมในอีกมิติ คือ มิติการเสริมพลังร่วมปฏิบัติการกับคนรุ่นใหม่ ด้วยกิจกรรมการทำอาหารภูมิปัญญาด้วยกัน การชิมอาหารภูมิปัญญา การศึกษาเรียนรู้ร่วมกันในโคกหนองนา และการทำการวิเคราะห์อาหารภูมิปัญญา โดยการเรียนรู้การทำอาหารภูมิปัญญาด้วยกัน เป็นตัวตั้งต้นที่ทำให้เกิดความงอกงามใหม่ของอาหารภูมิปัญญา มีการปรับสูตรอาหารให้เหมาะกับคนรุ่นใหม่ ปรับสูตรให้เป็นเมนูอาหารสุขภาพ เรียกว่า “วัฒนธรรมที่จัดปรับให้เข้ากับโลกสมัยใหม่” หากไม่มีการปรับสูตรและทำงานร่วมกับกับคนรุ่นใหม่ ผู้สูงอายุก็มีความภาคภูมิใจในอาหารของตนเองแบบอาลัย อารมณ์ ไม่ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสูตรใดๆ คนรุ่นใหม่ก็หันหลังให้กับอาหารภูมิปัญญาของผู้สูงอายุที่ผู้สูงอายุชื่นชอบ โดยอาหารภูมิปัญญาเป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงคน 2 รุ่นเข้าด้วยกัน และพลังแห่งภูมิปัญญาพื้นที่ ที่มีรากมาจากฐานทรัพยากรชีวภาพในท้องถิ่น มาจากฐานความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน ทำให้เกิดพลังแห่งการปฏิบัติการร่วมกัน ของกลุ่มผู้สูงอายุ กับกลุ่มคนรุ่นใหม่

²⁰⁵ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 6, เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566.

²⁰⁶ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 14, เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566.

“ป่ามีความภูมิใจนะที่ได้มาพัฒนาอาหารภูมิปัญญาและได้ปรับปรุงสูตรให้เป็นเมนูสุขภาพ เป็นการขยายตลาดให้กับคนรุ่นใหม่ได้รู้จักอาหารภูมิปัญญาของเรา มีความสุขที่ได้ทำตรงนี้”²⁰⁷

“เวลามีกิจกรรมการทำโครงการนี้ จะรู้สึกกระตือรือร้นมากๆ อยากมาทำงานร่วมกัน มีความสุขนะ ป่าไม่ได้มองเรื่องเงินทองที่จะได้กลับมาเท่าไร แต่สิ่งที่ได้มากกว่าเงินหรือค่าตอบแทนก็คือความสุข สุขที่เราได้มาทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งกิจกรรมกลุ่มที่คนในชุมชนทำร่วมกันมีหลายอย่างนะ เช่น อสม. อภส. หรืองานจิตอาสาอื่นๆ แต่ทำกิจกรรมในโครงการนี้มีความสุขมากกว่าไม่รู้ทำไม”²⁰⁸

“ตอนที่ได้ทำการวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการกับอาจารย์เตย แล้วมีคนรุ่นใหม่มาช่วยทำ มาช่วยชิมอาหารภูมิปัญญาของเรา เค้กก็ชอบนะ บอกว่าอร่อยดีแกงอะไรหวานๆ ไม่เคยกินแค่เห็นเค้กกินของเราก็รู้สึกดีแล้ว มีความสุขที่ยากให้คนรุ่นใหม่ได้รู้จักอาหารภูมิปัญญาของบ้านเรา”²⁰⁹

จากผลการสังเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จะเห็นได้ว่ากระบวนการทั้ง 5 กระบวนการจากรูปแบบมีฐานมาจากผู้ร่วมวิจัยที่มีพื้นฐานการทำวิจัยชุมชน และมีประสบการณ์การทำงานชุมชน จึงทำให้เกิดกระบวนการพัฒนาศักยภาพผู้ร่วมวิจัยและสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุในชุมชนผ่านอาหารภูมิปัญญา ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับความคิด การลงมือปฏิบัติ และการส่งต่อองค์ความรู้ด้านอาหารภูมิปัญญา นำมาซึ่งความยั่งยืน ดังนั้นรูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จึงเป็นรูปแบบที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับชุมชนที่กลุ่มปฏิบัติการวิจัยมีพื้นฐานการวิจัยชุมชน ภายใต้บริบทและสถานการณ์ที่ใกล้เคียงกับพื้นที่ที่ทำการวิจัย

²⁰⁷ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 11, เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566.

²⁰⁸ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 23, เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566.

²⁰⁹ สัมภาษณ์ ผู้ร่วมวิจัย คนที่ 26, เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566.

บทที่ 5

สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยแบบผสมวิธีแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Mixed Methods Participatory-Social Justice Designs) ของ John W. Creswell, 2018¹ ในการพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยการวิจัยใช้ความสำคัญกับบริบทพื้นที่และนักวิจัยชุมชนในพื้นที่เป็นสำคัญในการขับเคลื่อนการดำเนินการวิจัย

การนำเสนอในบทนี้ผู้วิจัยข้อเสนอข้อค้นพบจากการวิจัยใน 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 สรุปผลการวิจัย ส่วนที่ 2 การอภิปราย และส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย โดยมีรายละเอียดดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยอาศัยการวิจัยแบบผสมวิธีแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Mixed Methods Participatory-Social Justice Designs) ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยาประกอบด้วย 5 กระบวนการ ได้แก่ 1) เตรียมคนเตรียมข้อมูลวิเคราะห์ระบบนิเวศน์อาชีพผู้สูงอายุ 2) ค้นหาภาคีเครือข่ายส่งเสริมอาชีพในชุมชน 3) กำหนดเป้าหมายในการสร้างอาชีพอิสระ 4) ขับเคลื่อนอาชีพอิสระผู้สูงอายุผ่านการทำอาหารภูมิปัญญา 5) พัฒนาคุณค่า ความหมายของอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา ด้วยการวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการ และทดสอบการยอมรับทางประสาทสัมผัส เพื่อพัฒนาต่อยอดเป็นเมนูสุขภาพอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา และผลจากรูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย (1) ค้นพบศักยภาพชุมชนและตนเอง (2) มีอาชีพเสริมภายใต้บริบทของชุมชน (3) เข้าถึงกลไกในการส่งเสริมอาชีพ (4) เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้งนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอข้อสรุปจากการวิจัย 2 ประเด็นสำคัญดังนี้ ประกอบด้วย

---

¹ John W. Creswell & Vicki L. Plano Clark, *Designing and Conducting Mixed Methods Research*, Third Edition, (London: SAGE Publications, Inc., 2018), p. 105.

1) กระบวนการสร้างและพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 2) ผลการสังเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

5.1.1 ตอนที่ 1 กระบวนการสร้างและพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

การนำเสนอข้อสรุปของกระบวนการสร้างและพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยนำเสนอจากข้อค้นพบ ดังนี้

5.1.1.1 ความต้องการของผู้สูงอายุในการพัฒนาอาชีพอิสระเพื่อสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สรุปภาพรวมของระดับความต้องการอาชีพอิสระเพื่อเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุ โดยรวมทุกด้านอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.73 ($\bar{X} = 3.73$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .402 ($SD = .402$)

นอกจากนี้เมื่อพิจารณาระดับความต้องการของผู้สูงอายุต่อการพัฒนาอาชีพอิสระเพื่อเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุ เป็นรายด้านโดยเรียงลำดับจากด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดไปหาด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ความต้องการด้านการทำกิจกรรม มีค่าเฉลี่ย 4.04 ($\bar{X} = 4.04$) รองลงมา ด้านประเภทของอาชีพอิสระเพื่อเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุมีค่าเฉลี่ย 3.84 ($\bar{X} = 3.84$) รองลงมา ด้านเป้าหมายของการมีโครงการส่งเสริมอาชีพอิสระ มีค่าเฉลี่ย 3.56 ($\bar{X} = 3.56$) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด ได้แก่ ด้านการจัดหางาน มีค่าเฉลี่ย 3.49 ($\bar{X} = 3.49$)

โดยมีความต้องการด้านกิจกรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 4.04 ($\bar{X} = 4.04$) เมื่อพิจารณา ความต้องการของผู้สูงอายุต่อการพัฒนาอาชีพอิสระเพื่อเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุ ด้านกิจกรรมเป็นรายกิจกรรม พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ กิจกรรมที่ก่อให้เกิดรายได้ เช่น การมีอาชีพเสริม มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 4.55 ($\bar{X} = 4.55$) รองลงมา คือ กิจกรรมที่ทำให้ได้มีปฏิสัมพันธ์กับสังคม เช่น การทำงานจิตอาสา การให้คำปรึกษา มีค่าเฉลี่ย 4.14 ($\bar{X} = 4.14$) รองลงมา คือ กิจกรรมที่ทำให้ได้ออกกำลังกาย เช่น เลี้ยงดูบุตรหลาน มีค่าเฉลี่ย 3.76 ($\bar{X} = 3.76$) และกิจกรรมที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ได้แก่ กิจกรรมที่ทำให้พัฒนาจิตใจและเขาว์ปัญญา เช่นการอ่าน มีค่าเฉลี่ย 3.63 ($\bar{X} = 3.63$)

ความต้องการด้านประเภทของอาชีพอิสระเพิ่มเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ที่ค่าเฉลี่ย 3.84 ($\bar{X} = 3.84$) เมื่อพิจารณา ความต้องการของผู้สูงอายุด้านการพัฒนาอาชีพอิสระเพื่อเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุ เป็นรายกิจกรรม พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ความ

ต้องการด้านอาชีพเกี่ยวกับศิลปะวัฒนธรรม เช่น อาหาร การแสดง การท่องเที่ยว มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 4.56 ($\bar{X} = 4.56$) รองลงมา คือ ความต้องการอาชีพเกี่ยวกับเกษตรกรรม เช่น การปลูกผัก ทำสวน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.13 ($\bar{X} = 4.13$) รองลงมา ความต้องการอาชีพเกี่ยวกับอาชีพเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ การแพทย์และสุขภาพ เช่น นวด ผลิตภัณฑ์สุขภาพ ยาหม่อง ยาต้ม เป็นต้น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.06 ($\bar{X} = 4.06$) รองลงมา คือ อาชีพเกี่ยวกับการค้าขาย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.74 ($\bar{X} = 3.74$) รองลงมา อาชีพเกี่ยวกับผ้า และการตัดเย็บและซ่อมเสื้อผ้า มีค่าเฉลี่ย 3.24 ($\bar{X} = 3.24$) และกิจกรรมที่มีค่าน้อยที่สุดคือ กิจกรรมประเภทอาชีพอิสระที่ผู้สูงอายุต้องการได้แก่ อาชีพเน้นความละเอียดปราณีต เช่น ช่างประดิษฐ์ ของชำร่วย มีค่าเฉลี่ย 3.24 ($\bar{X} = 3.24$)

ความต้องการด้านการจัดหางาน โดยรวมอยู่ในระดับมาก ที่ค่าเฉลี่ย 3.49 ($\bar{X} = 3.49$) เมื่อพิจารณา ความต้องการของผู้สูงอายุด้านการพัฒนาอาชีพอิสระเพื่อเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุ เป็นรายกิจกรรม พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ความต้องการการร่วมมือจากคนในชุมชน และรัฐให้การสนับสนุน มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 4.17 ($\bar{X} = 4.17$) รองลงมา คือ ความต้องการให้รัฐจัดงานด้วยการให้ทุนในการสร้างงาน สร้างอาชีพ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.49 ($\bar{X} = 3.49$) รองลงมา ความต้องการอยากให้รัฐร่วมมือกับหน่วยงานหรือผู้ประกอบการจัดหางานให้ทำ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.19 ($\bar{X} = 3.19$) และกิจกรรมที่มีค่าน้อยที่สุดคือ อยากให้รัฐดำเนินการจัดหางานให้ มีค่าเฉลี่ย 3.11 ($\bar{X} = 3.11$)

ความต้องการด้านเป้าหมายของการมีโครงการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ที่ค่าเฉลี่ย 3.56 ($\bar{X} = 3.56$) เมื่อพิจารณา ความต้องการของผู้สูงอายุด้านการพัฒนาอาชีพอิสระเพื่อเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุ เป็นรายกิจกรรม พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ เป้าหมายในการส่งเสริมอาชีพอิสระเพื่อผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น มีค่าเฉลี่ย 3.86 ($\bar{X} = 3.86$) รองลงมาเป้าหมายในการส่งเสริมอาชีพอิสระเพื่อจุดมุ่งหมายทางสังคม แบ่งเบาภาระจากการพึ่งพิงบุตรหลาน มีค่าเฉลี่ย 3.59 ($\bar{X} = 3.59$) รองลงมาเป้าหมายในการส่งเสริมอาชีพอิสระเพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ มีทักษะมีความชำนาญในด้านนั้นๆ มีความภาคภูมิใจ มีค่าเฉลี่ย 3.48 ($\bar{X} = 3.48$) และเป้าหมายที่มีค่าน้อยที่สุด ได้แก่ เป้าหมายในการส่งเสริมอาชีพอิสระเพื่อให้หลุดพ้นจากความรู้สึกโดดเดี่ยว ช่วยให้มีเหงา มีค่าเฉลี่ย 3.31 ($\bar{X} = 3.31$)

5.1.1.2 กระบวนการสร้างและพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

กระบวนการสร้างและพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ผู้วิจัยอาศัยวงจรการวิจัยเชิงปฏิบัติการตามแนวการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาครั้งนี้ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังต่อไปนี้

1) ศึกษาสถานการณ์การสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุในพื้นที่เป้าหมาย เพื่อทำความเข้าใจสถานการณ์ที่เป็นอยู่ และความต้องการในการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ เพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ

2) ดำเนินการตามวงจรการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

2.1) ขั้นการวางแผน ผู้วิจัยเริ่มการวางแผน โดยการนำผลการศึกษาความต้องการในการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ แก่ผู้ร่วมวิจัยเพื่อนำมาเป็นแนวทางในการวางแผนและกำหนดกิจกรรมการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ จากนั้นจึงร่วมกันกำหนดผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงจากประเด็นที่คาดหวัง ทั้งผลลัพธ์ระยะสั้นและผลลัพธ์ระยะยาว จากนั้นจึงร่วมกันกำหนดกิจกรรมที่นำไปสู่การบรรลุผลลัพธ์ที่คาดหวัง

2.2) ขั้นปฏิบัติการ การสังเกต และสะท้อนผลการปฏิบัติ ในขั้นนี้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยร่วมดำเนินกิจกรรมตามที่ได้ร่วมกันกำหนดในขั้นวางแผน ผู้วิจัยทำการสังเกตการปฏิบัติแต่ละกิจกรรม เมื่อเสร็จแต่ละกิจกรรมผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยร่วมกันสะท้อนผลการปฏิบัติ เพื่อสะท้อนผลความสำเร็จ สิ่งที่ควรแก้ไขปรับปรุง นำไปสู่การวางแผนและกำหนดกิจกรรมในวงรอบถัดไป และเข้าสู่การปฏิบัติ การสังเกต และสะท้อนผลการปฏิบัติในวงรอบถัดไป

3) ผลการศึกษากระบวนการสร้างและพัฒนาารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ

จากกระบวนการสร้างและพัฒนาารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่าทำให้เกิดผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลง 3 มิติ ได้แก่ มิติด้านความรู้ความเข้าใจ มิติด้านอารมณ์ ความรู้สึก และมิติด้านพฤติกรรม ซึ่งผลการศึกษาแต่ละวงรอบปรากฏผลดังนี้

1) วงรอบที่ 1 ได้ดำเนินกิจกรรมเพื่อนำไปสู่ผลลัพธ์ที่คาดหวัง ทั้ง 2 ผลลัพธ์ ด้วยกิจกรรม ดังนี้

1.1) ชุมชนมีอาชีพเสริม มีรายได้เศรษฐกิจดีขึ้น กิจกรรมเพื่อนำไปสู่ผลลัพธ์ที่คาดหวังนี้มี 2 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมกระตุ้นจิตสำนึกสร้างแรงบันดาลใจในการประกอบอาชีพอิสระผู้สูงอายุ และ กิจกรรมเรียนรู้ปัญหาและพัฒนากิจกรรมตามแผนชุมชน โดยแต่ละกิจกรรมมีจุดเน้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างกัน ดังนี้ 1) กิจกรรมกระตุ้นจิตสำนึกสร้างแรงบันดาลใจในการประกอบอาชีพอิสระผู้สูงอายุ เน้นด้านความรู้ความเข้าใจ เกิดความรู้ความเข้าใจในการทบทวนตนเอง ทบทวนองค์ความรู้ของชุมชน และ 2) กิจกรรมเรียนรู้ปัญหาและพัฒนากิจกรรมตามแผนชุมชน เน้นการพัฒนากิจกรรมที่สร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ เช่น การแปรรูปผลผลิตในชุมชน ผลลัพธ์การ

เปลี่ยนแปลงของกิจกรรมนี้ ด้านอารมณ์ความรู้สึก คือ เกิดความภาคภูมิใจที่สามารถแปรรูปวัตถุดิบในชุมชนได้ ได้เรียนรู้ขั้นตอนการทำในทุกขั้นตอน แม้ว่าจะไม่ประสบผลสำเร็จ ก็ไม่ย่อท้อจะพยายามพัฒนาและปรับปรุงสูตรต่อไป

1.2) กลไกในการส่งเสริมในการทำอาชีพอิสระผู้สูงอายุ กิจกรรมเพื่อนำไปสู่ผลลัพธ์ที่คาดหวังนี้มี 1 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมรวมพลังภาคีเครือข่ายในชุมชน เน้นเปลี่ยนแปลงด้านความคิด ผู้ร่วมวิจัยสะท้อนผลการปฏิบัติว่าจากกิจกรรมรวมพลังภาคีเครือข่ายในชุมชนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความคิด คือทำให้รู้จักบทบาทหน้าที่ของแต่ละหน่วยงานมากขึ้น และเห็นความตั้งใจของหน่วยงานที่จะทำเพื่อชุมชน และการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ความเข้าใจ จากการวิเคราะห์สิ่งที่ได้เรียนรู้จาก กิจกรรมรวมพลังภาคีเครือข่ายในชุมชนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้ความเข้าใจ ว่าในการจะทำกิจกรรมอาชีพเสริมมีหน่วยงานไหนที่จะส่งเสริมได้บ้าง ได้รู้จักกลไกในการส่งเสริมทั้งต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำว่ามีหน่วยงานไหนที่ร่วมส่งเสริมบ้าง พร้อมทั้งเกิดการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติ ผู้ร่วมวิจัยสะท้อนการเปลี่ยนแปลงจากการวิเคราะห์สิ่งที่ได้เรียนรู้จากการจัดเวทีเสวนาชุมชน ด้วยวิธีการเสวนาเกิดการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติคือทำอย่างเข้าใจมากขึ้น ทำอย่างมีหลักการจากสิ่งที่เรียนรู้จากกิจกรรม

2) วงรอบที่ 2 ได้ดำเนินกิจกรรมเพื่อนำไปสู่ผลลัพธ์ที่คาดหวัง ในวงรอบที่ 1 ที่ต้องปรับปรุงเพื่อนำไปสู่ผลลัพธ์ที่คาดหวัง ด้วยกิจกรรม ดังนี้

2.1) กิจกรรมศึกษาดูงานพื้นที่ต้นแบบ กิจกรรมนี้ทำให้เห็นภาพการขับเคลื่อนกลุ่ม เห็นภาพการพัฒนา และการดำเนินการที่ชัดเจนขึ้น ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเกิดแรงบันดาลใจ เป็นการเสริมแรงจากการได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้จากพื้นที่ที่มีประสบการณ์ เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ด้านการปฏิบัติ ผู้ร่วมวิจัยสะท้อนผลจากการศึกษาดูงานพื้นที่ต้นแบบว่าหลังจากที่ได้ศึกษาเรียนรู้สามารถนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปสู่การปฏิบัติ เช่น การค้นหาศักยภาพชุมชน การถอดบทเรียนหลังการปฏิบัติ ผู้ร่วมวิจัยสะท้อนว่าสิ่งหนึ่งที่พื้นที่ต้นแบบทำแล้วประสบความสำเร็จ นั่นคือมีการสรุปและถอดบทเรียน ผู้ร่วมวิจัยจึงมีแนวคิดว่าหากลงมือปฏิบัติการวิจัยด้านอาชีพอิสระของผู้สูงอายุในทุกๆ กิจกรรมจะทำการปฏิบัติการถอดบทเรียนหรือสะท้อนผลจากการทำกิจกรรม

2.2) กิจกรรมพัฒนาอาหารภูมิปัญญา เน้นด้านความรู้ความเข้าใจ ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันสะท้อนผลการปฏิบัติว่าจากการได้ลงมือปฏิบัติประกอบอาหารภูมิปัญญา 5 ตำรับ ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในขั้นตอนการทำอาหาร การเลือกวัตถุดิบมากขึ้น ด้านความรู้สึกในการทำกิจกรรมการพัฒนาอาหารภูมิปัญญา ด้านการปฏิบัติ ผู้ร่วมวิจัยสะท้อนผลว่าจากกิจกรรมดังกล่าวทำให้ผู้ร่วมวิจัยเปลี่ยนแปลงตนเอง เช่น มีความมั่นใจในการทำอาหารภูมิปัญญามากยิ่งขึ้น ปฏิบัติด้วยการร่วมแรง

ร่วมใจกัน และสามารถทำอาหารภูมิปัญญาเป็นอาหารที่ออกขายหรือนำเสนอให้กับสังคมคนรุ่นใหม่ ได้รับชมรับชม

2.3) กิจกรรมพัฒนากลไกในการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุด้านการตลาด เน้นด้านความรู้ความเข้าใจ ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันสะท้อนผลการปฏิบัติว่าจากการได้ลงมือปฏิบัติการตลาดกับอาหารภูมิปัญญา ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในการขายหรือการนำเสนอมากขึ้น รู้เข้าใจ การทำบัญชีรายรับรายจ่าย รู้จักวิธีการวิเคราะห์ความต้องการผู้บริโภคต่ออาหารภูมิปัญญา ด้านการปฏิบัติ ผู้ร่วมวิจัยสะท้อนผลจากการไปขายหรือนำเสนออาหารภูมิปัญญาในงานต่างๆ ทำให้ผู้ร่วมวิจัยเกิดความมั่นใจในการทำอาหารภูมิปัญญา มั่นใจในการนำเสนออาหารภูมิปัญญา ปฏิบัติด้วยความร่วมแรงร่วมใจ และสามารถบริหารจัดการรายรับรายจ่ายได้ด้วยกลุ่มของผู้ร่วมวิจัยเอง

3) วงรอบ 3 พัฒนาคุณภาพอาหารชุมชนสู่เมนูสุขภาพ ได้ดำเนินกิจกรรมที่สะท้อนผลการปฏิบัติในวงรอบที่ 2 ที่ต้องปรับปรุงเพื่อนำไปสู่ผลลัพธ์ที่คาดหวัง ด้วยกิจกรรม ดังนี้

3.1) กิจกรรมทบทวนสูตรอาหารภูมิปัญญา และการพัฒนาสูตรอาหารให้เป็นเมนูสุขภาพ ผู้ร่วมวิจัยร่วมทบทวนสูตรอาหารภูมิปัญญาพระนครศรีอยุธยา กิจกรรมนี้ทำให้เกิดการเรียนรู้จากพื้นที่จริง ลงมือปฏิบัติจริง พบประเด็นที่นำมาปรับปรุงสูตรอาหาร คือการหาสูตรอาหารที่พอดีพอเหมาะสำหรับคนรุ่นเก่า และสูตรอาหารที่พอดีพอเหมาะสำหรับคนรุ่นใหม่ที่มีแนวคิดในการรักษาสุขภาพ การเปลี่ยนแปลงด้านความคิด ผู้ร่วมวิจัยร่วมสะท้อนผลจากการปฏิบัติว่าจากกิจกรรมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิด คือรู้จักการวิเคราะห์และพัฒนาสูตรอาหารภูมิปัญญาอย่างเป็นระบบ จากการทำการวิเคราะห์หามาวางแผนการปฏิบัติ และคิดต่อยอดคือ รู้จักคิดเพื่อนำความรู้มาต่อยอดพัฒนาอาหารภูมิปัญญาอยุธยาของตนเอง การเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ความเข้าใจ จากการวิเคราะห์สิ่งที่ได้เรียนรู้จากการฝึกลงมือปฏิบัติจริง ผู้ร่วมวิจัยสะท้อนการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ความเข้าใจว่า รู้ว่าการพัฒนาสูตรอาหารเพื่อเป็นเมนูสุขภาพทำอย่างไร เรียนรู้เทคนิคการทำการประเมินทางประสาทสัมผัส (Sensory Analysis) ทำอย่างไร และได้เรียนรู้การวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการ ได้เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง ทำให้เกิดทักษะ เกิดการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติ ผู้ร่วมวิจัยร่วมสะท้อนการเปลี่ยนแปลงจากการวิเคราะห์สิ่งที่ได้เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง คือเกิดความเข้าใจมากยิ่งขึ้น ลงมือปฏิบัติอย่างมีหลักการจากสิ่งที่ได้เรียนรู้ โดยมีการสะท้อนผลการปฏิบัติ

3.2) กิจกรรมวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการเมนูสุขภาพ และการทำ Sensory Analysis อาหารภูมิปัญญาเพื่อตอบโจทย์ความต้องการของคนรุ่นใหม่ กิจกรรมนี้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านความคิด ผู้ร่วมวิจัยร่วมสะท้อนผลจากการปฏิบัติว่าจากกิจกรรมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิด คือรู้จักการวิเคราะห์และพัฒนาสูตรอาหารภูมิปัญญาอย่างเป็นระบบ จากการทำการวิเคราะห์หามาวางแผนการปฏิบัติ และคิดต่อยอดคือ รู้จักคิดเพื่อนำความรู้มาต่อยอดพัฒนา

อาหารภูมิปัญญาอยุธยาของตนเอง การเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ความเข้าใจ จากการวิเคราะห์สิ่งที่ได้เรียนรู้จากการฝึกลงมือปฏิบัติจริง ผู้ร่วมวิจัยสะท้อนการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ความเข้าใจว่า รู้ว่าการพัฒนาสูตรอาหารเพื่อเป็นเมนูสุขภาพทำอะไร เรียนรู้เทคนิคการทำการประเมินทางประสาทสัมผัส (Sensory Analysis) ทำอย่างไร และได้เรียนรู้การวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการ ได้เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง ทำให้เกิดทักษะ และเกิดการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติ ผู้ร่วมวิจัยร่วมสะท้อนการเปลี่ยนแปลงจากการวิเคราะห์สิ่งที่ได้เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง คือเกิดความเข้าใจมากยิ่งขึ้นลงมือปฏิบัติอย่างมีหลักการจากสิ่งที่ได้เรียนรู้

5.1.2 ตอนที่ 2 ผลการสังเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผลการสังเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยทำการสังเคราะห์ผลจากกระบวนการสร้างและพัฒนาารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ปรากฏผลดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

5.1.2.1 รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากการศึกษาพบว่า รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย ประกอบด้วย 5 กระบวนการ สำคัญ ได้แก่ 1) เตรียมคน เตรียมข้อมูลวิเคราะห์ระบบนิเวศน์อาชีพผู้สูงอายุ 2) ค้นหาภาคีเครือข่ายส่งเสริมอาชีพในชุมชน 3) กำหนดเป้าหมายในการสร้างอาชีพอิสระ 4) ขับเคลื่อนอาชีพอิสระผู้สูงอายุผ่านการทำอาหารภูมิปัญญา 5) พัฒนาคุณค่า ความหมายของอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา ด้วยการวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการ และทดสอบการยอมรับทางประสาทสัมผัส เพื่อพัฒนาต่อยอดเป็นเมนูสุขภาพอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา โดยทั้ง 5 กระบวนการจะมีอารมณ์ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนกระบวนการ เช่น ความคิด ความเชื่อ ศรัทธา แรงจูงใจ ความภาคภูมิใจ เกี่ยวกับการทำอาชีพเสริมอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา มีเจตคติที่ดีในการรวมกลุ่มเพื่อทำอาชีพเสริม เป็นต้น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) เตรียมคนเตรียมข้อมูลวิเคราะห์ระบบนิเวศน์อาชีพผู้สูงอายุ เป็นการทบทวนตนเอง-เห็นจุดอ่อนของตัวเอง คือการขาดแรงบันดาลใจ เกิดการอ่อนล้าเหนื่อยแรง นอกจากนี้วิเคราะห์สถานการณ์ผู้สูงอายุในชุมชนมี ในการสะท้อนตัวตนในอดีตกับการสร้างเสริมอาชีพของหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ที่ลงมาส่งเสริม ผู้ร่วมวิจัยแสดงภาพความต้องการในการประกอบอาชีพเสริมไม่เพียงแต่การส่งเสริมทักษะในการทำอาชีพแต่ยังมีความต้องการให้มีการส่งเสริมตลอดทั้งห่วงโซ่อุปทานของการทำอาชีพเสริมได้แก่ ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ นั่นคือ ส่งเสริมด้านการตลาด

ด้วย เพราะที่ผ่านมาขาดการส่งเสริมด้านการตลาดจึงทำให้ผู้ร่วมวิจัยและผู้สูงอายุในชุมชนไม่สามารถนำผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์ที่ทำได้ไปขายเพื่อนำรายเข้าครัวเรือน ซึ่งการสะท้อนตัวตนความต้องการนี้จะเป็นพลังในการขับเคลื่อนการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุในชุมชน จึงเกิดการวิเคราะห์ตนเอง ทบทวนตนเองให้เห็นจุดดี จุดด้อยของตนเองด้วยความมีสติ ตระหนักรู้ เต็มใจ และเปิดใจด้วยความเชื่อมั่นว่าชุมชนสามารถขับเคลื่อนในด้านการสร้างอาชีพเสริมหรืออาชีพอิสระให้กับผู้สูงอายุในชุมชนได้

2) ค้นหาภาคีเครือข่ายส่งเสริมอาชีพในชุมชน เพื่อให้มีการกำหนดเป้าหมาย บทบาท และวางแผน ในการไปสู่เป้าหมายแบบเสริมกัน และมีกลไกในการสร้างเสริมอาชีพอิสระ อาหารภูมิปัญญา ครอบคลุมทั้งต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ในส่วนต้นน้ำวัตถุดิบคือผลผลิตจากชุมชนได้จากโคกหนองนาที่ได้รับการพัฒนามาจากพัฒนาชุมชน ที่เป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชน กลางน้ำ คือการทำอาหารภูมิปัญญาที่มีการทำตามสูตรที่ได้พัฒนาร่วมกัน ที่ได้รับการพัฒนามาจากการทำแผนชุมชน คิดร่วมกัน วางแผนร่วมกัน และลงมือทำร่วมกัน ปลายน้ำ คือ แหล่งการตลาด ได้แก่ ตลาดน้ำ วัดท่ากร่องที่เป็นช่องทางตลาดในชุมชน

3) กำหนดเป้าหมายในการสร้างอาชีพอิสระ ค้นหาศักยภาพของตนเองในการทำอาชีพเสริมอาหารภูมิปัญญา หลังจากผู้ร่วมวิจัยได้ค้นหาศักยภาพของชุมชนจนพบว่าชุมชนมีศักยภาพด้านอาหารภูมิปัญญา ผู้ร่วมวิจัยเกิดความภาคภูมิใจในการนำเสนออาหารภูมิปัญญาให้กับคนรุ่นใหม่ได้ลิ้มลองบริโภค จึงกำหนดเป้าหมายในการสร้างอาชีพเสริมด้วยเมนูอาหารภูมิปัญญา 5 ตำรับ พร้อมทั้งมีการพัฒนาสูตรร่วมกันของผู้ร่วมวิจัย เพื่อให้ได้สูตรที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่

4) ขับเคลื่อนอาชีพอิสระผู้สูงอายุผ่านการลงมือทำอาหารภูมิปัญญา ปฏิบัติการประกอบอาชีพเสริมจากอาหารภูมิปัญญา จากการกำหนดเป้าหมายและวางแผนในการไปสู่เป้าหมาย เพื่อเกิดผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่ผู้ร่วมวิจัยต้องการ โดยการลงมือทำลงนำอาหารภูมิปัญญาไปขายในงานต่างๆ ผู้ร่วมวิจัยได้มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านอาหารภูมิปัญญาให้แก่กันและกัน ผ่านการปฏิบัติลงมือทำ เป็นการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ในการประกอบอาชีพอิสระของผู้สูงอายุด้านการทำอาหารภูมิปัญญา

จากกลไกความร่วมมือในพื้นที่ ทางผู้วิจัยได้ขยายกลไกความร่วมมือออกไปยังหน่วยงานภาควิชาการ โดยทางเครือข่ายของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยมีการจัดงานโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการพระบริบาลภิกษุใช้ (พระคิลานุปัฏฐาก) 1 วัด 1 รูป ในเขต กทม. มีความสนใจให้กลุ่มผู้ร่วมวิจัยไปนำเสนออาหารภูมิปัญญา ในงานดังกล่าว และทางกระทรวงวัฒนธรรมได้ทำโครงการ : การพัฒนาศักยภาพเครือข่าย ทางวัฒนธรรมและผู้นำชุมชนคุณธรรม ในการสืบสาน รักษา ต่อยอดศาสตร์พระราชา จาก 4 ภูมิภาคจำนวน 36 จังหวัด ได้เข้าเยี่ยมชม และร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้

กับทีมวิจัยชุมชนผู้สูงอายุ ใน ณ บริเวณตลาดน้ำวัดท่าการ้อง ทั้งนี้ มีหัวหน้าผู้ตรวจราชการกระทรวง วัฒนธรรม คุณศศิฑอณร์ สุวรรณมณี พร้อมกับท่านรักษาการวัฒนธรรมจังหวัด เข้าร่วมเรียนรู้จาก กลุ่มผู้สูงอายุ และการนำเสนออาหารภูมิปัญญาในงานมรดกโลก ยอยคยั้งฟ้าอยู่อยุธยาเมืองมรดกโลก

5) พัฒนาคุณค่า ความหมายของอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา ด้วยการวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการ และทดสอบการยอมรับทางประสาทสัมผัส เพื่อพัฒนาต่อยอด เป็นเมนูสุขภาพอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา ในการยกระดับอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่น พระนครศรีอยุธยา ด้วยการวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการและพัฒนาเป็นเมนูอาหารเพื่อสุขภาพเพื่อ ตอบโจทย์คนรุ่นใหม่ที่ห่วงใยใส่ใจสุขภาพ

5.1.3 ผลลัพธ์จากรูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอ พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงศักยภาพด้านการประกอบอาชีพเสริมของผู้สูงอายุจากการใช้ รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัด พระนครศรีอยุธยา พบผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญใน 4 มิติ ได้แก่ 1) ค้นพบศักยภาพชุมชนและ ตนเอง 2) มีอาชีพเสริมภายใต้บริบทชุมชน 3) เข้าถึงกลไกในการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุในชุมชน 4) เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งนำไปสู่ความยั่งยืนต่อไป ดังนี้

1) ค้นพบศักยภาพชุมชนและตนเอง ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงในมิติการค้นพบศักยภาพ ชุมชนและตนเอง คือการที่ผู้ร่วมวิจัยค้นพบตนเอง ว่ามีศักยภาพของพื้นที่และภูมิปัญญาพื้นถิ่นที่มีมา แต่ดั้งเดิม ทำให้เกิดแรงขับเคลื่อน และแรงจูงใจในการประกอบอาชีพเสริมจากภูมิปัญญาดั้งเดิมของ ตนที่มีอยู่ การค้นพบศักยภาพชุมชนในประเด็นนี้ นับเป็นจิ๊กซอว์ตัวสำคัญ ที่มีการทำหน้าที่ของมันแบบ ทะลุทะลวง ทำให้เกิด “การระเบิดจากข้างใน” นับเป็นกลไกที่สำคัญ ที่ตัวภูมิปัญญาของกลุ่มผู้ร่วม วิจัยในครั้งนี้ เป็นการติดตั้งโดยผู้ร่วมวิจัยเอง ค้นพบด้วยตนเอง ขับเคลื่อนด้วยตนเอง และเกิดความ ภาคภูมิใจในของดีของตนเอง เป็นกลไกธรรมชาติที่อยู่ในตัวบุคคล ผู้ร่วมวิจัยมีอิสระในการคิด มีอิสระ ในการตัดสินใจ เกิดความภาคภูมิใจ เกิดการเห็นคุณค่าของตนเอง และเกิดการพัฒนาด้านตนเอง

2) มีอาชีพเสริมภายใต้บริบทชุมชน เป็นการทำอาชีพเสริมที่มาจากความต้องการของ ชุมชน จากการระดมความคิดร่วมกันของคนในชุมชน เป็นอาชีพที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม เป็นความรู้ ของชุมชนเดิม ทำให้เกิด การเห็นคุณค่าของตนเอง เกิดความสุขจากการทำงานร่วมกันของกลุ่ม ผู้สูงอายุ นอกจากนี้ยังสามารถสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน ได้แก่รายได้ที่เกิดจากผลผลิตของชุมชน เช่น อาหารภูมิปัญญา และรายได้จากการมีอาชีพเสริมจากผลผลิตของตนเองอีกประการหนึ่ง รายได้จาก ต้นน้ำห่วงโซ่อุปทานอาหารภูมิปัญญา คือโคกหนองนา เป็นต้น

3) เข้าถึงกลไกในการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุในชุมชน การเชื่อมโยงเครือข่ายเป็นการสะท้อนให้เห็นว่าผู้ร่วมวิจัยไม่ได้เดินเพียงลำพัง ยังมีเครือข่ายภาคีความร่วมมือจากภาคส่วนต่างๆให้การสนับสนุนและช่วยเหลือทั้งในการปฏิบัติ และการเป็นที่ปรึกษา สนับสนุนทรัพยากร องค์ความรู้ รวมทั้งร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทั้งระดับบุคคล และระดับองค์กร เพื่อหนุนเสริมให้เกิดการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุในชุมชน

4) เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นความยั่งยืนในมิติการพึ่งพาตนเอง การเสริมพลังแห่งการร่วมปฏิบัติการสร้างสุขเสริมอาชีพ นอกจากนี้ยังมีมิติการเสริมพลังร่วมปฏิบัติการกับคนรุ่นใหม่ ด้วยกิจกรรม การทำอาหารภูมิปัญญาร่วมกัน การชิมอาหารภูมิปัญญา การศึกษาเรียนรู้ร่วมกันในโคกหนองนา และการทำการวิเคราะห์ห้ออาหารภูมิปัญญา โดยการเรียนรู้การทำอาหารภูมิปัญญาร่วมกันเป็นตัวตั้งต้น ที่ทำให้เกิดความงอกงามใหม่ของอาหารภูมิปัญญา มีการปรับสูตรอาหารให้เหมาะกับคนรุ่นใหม่ ปรับสูตรให้เป็นเมนูอาหารสุขภาพ เรียกว่า “วัฒนธรรมที่จัดปรับให้เข้ากับโลกสมัยใหม่” หากไม่มีการปรับสูตรและทำงานร่วมกับกับคนรุ่นใหม่ ผู้สูงอายุก็มีความภาคภูมิใจในอาหารของตนเองแบบอาลัยอาวรณ์ ไม่ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสูตรใดๆ คนรุ่นใหม่ก็หันหลังให้กับอาหารภูมิปัญญาของผู้สูงอายุที่ผู้สูงอายุชื่นชอบ โดยอาหารภูมิปัญญาเป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงคน 2 รุ่นเข้าด้วยกัน และพลังแห่งภูมิปัญญาพื้นที่ ที่มีรากมาจากฐานทรัพยากรชีวภาพในท้องถิ่น มาจากฐานความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน ทำให้เกิดพลังแห่งการปฏิบัติการร่วมกัน ของกลุ่มผู้สูงอายุ กับกลุ่มคนรุ่นใหม่

5.2 อภิปรายผล

การนำเสนอการอภิปรายผลสำหรับกรณีวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) กระบวนการสร้างและพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และ 2) ผลการสังเคราะห์รูปแบบการเสริมสร้างอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

5.2.1 ผลการศึกษากระบวนการสร้างและพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

5.2.1.1 ผลจากการพัฒนาผู้ร่วมวิจัยในการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ : เมื่อหน่วยงานวิชาการเข้าไปในพื้นที่

จากการศึกษาจะเห็นได้ว่า ผลจากการพัฒนาผู้ร่วมวิจัยในการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ : เมื่อหน่วยงานวิชาการเข้าไปในพื้นที่ ผู้ร่วมวิจัยเกิดความรู้ เกิดทักษะในการทำงานชุมชน เรียนรู้การทำงานชุมชนร่วมกัน นอกจากนี้ ผู้เข้าร่วมวิจัยยังสะท้อนการทำงานวิจัยแบบมีส่วนร่วมที่

เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยผู้เข้าร่วมวิจัยมองว่าเป็นงานวิจัยที่เริ่มจากปัญหาของคนในชุมชน โดยคนในชุมชนเป็นคนคิดปัญหาที่ตนเองจะแก้ไข และเกิดการแก้ไขโดยคนในชุมชนเอง พร้อมทั้งการรับผลที่เกิดขึ้นก็เป็นคนในชุมชน สอดคล้องกับ **สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)**² กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนจะเป็นไปในลักษณะของ “ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมเรียนรู้” เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ประกอบด้วยกระบวนการส่งเสริมและสนับสนุนชุมชนให้มีการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อการพัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจของชุมชน การพัฒนาสวัสดิการของชุมชน การค้นหาศักยภาพและการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนการจัดทำแผนความต้องการของชุมชน รวมทั้งการสร้างประชาคมภายในชุมชนและการสร้างเครือข่ายชุมชน

ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงด้านความรู้เกี่ยวกับกระบวนการวิจัย รู้ว่ากระบวนการวิจัยสามารถแก้ปัญหาของชุมชนได้ ทั้งนี้เป็นกระบวนการเรียนรู้จากพื้นที่จริง และการปฏิบัติลงมือกระทำจริง ทำให้ผู้ร่วมวิจัยมีกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นเหตุเป็นผล โดยงานวิจัยเชิงพื้นที่เน้นกระบวนการมากกว่าผลงานวิจัย โดยมองงานวิจัยเป็นกระบวนการในฐานะเครื่องมือที่จะเพิ่มพลังชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้ร่วมกันจัดการชีวิตของตนเอง เป็นแนวทางหนึ่งที่จะนำไปสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ **ศิวพร ละม้ายนิล**³ นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงด้านอารมณ์ความรู้สึก และการเกิดทักษะการทำงานของผู้ร่วมวิจัยหรือนักวิจัยสามารถเทียบเคียงได้กับการเปลี่ยนแปลงด้านความตั้งใจ ตามแนวคิดของ **บอยาซีส (Boyatzis)**⁴ ได้กล่าวถึงหลักการเสริมสร้างสมรรถนะบุคคลไว้ว่าเกิดจากการเปลี่ยนแปลงด้วยความตั้งใจ ซึ่งเป็นความพยายามในการปรับเปลี่ยนการคิด มุมมอง ความรู้สึกและพฤติกรรมให้เป็นไปอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับ **สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร**⁵ ที่กล่าวว่างานวิจัยชุมชนเป็นกระบวนการสร้างคนมากกว่าสร้างความรู้

² สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), **การพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง พึ่งตนเองและเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงโดยอาศัยการดำเนินงานอย่างบูรณาการ**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, 2565), หน้า 23.

³ ศิวพร ละม้ายนิล, “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพนักวิจัยชุมชน อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก”, **ดุสิตนิพนธ์ปรัชญาคณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2561), หน้า 280.

⁴ Boyatzis, R.E., “An Overview of Intentional Change from a Complexity Perspective”, **Journal of Management Development**, Vol. 25 No. 7 (August 2006): 607-623.

⁵ สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, “คู่มืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น, หน้า 8,” <chrome-extension://efaidnbnmnnibpcajpcglcdefindmkaj/https://rdi.snru.ac.th/wp-content/uploads/2016/12/CBR-.pdf>, 9 กุมภาพันธ์ 2567.

โดยเฉพาะชาวบ้านหรือผู้ร่วมวิจัย ภายใต้หลักคิงานวิจัยชุมชน โดย (คน) ของ (คน) ชุมชน และเพื่อ (คน) ชุมชน ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของทั้งคนในชุมชนและนอกชุมชน และสอดคล้องกับ **กาญจนา แก้วเทพ**⁶ ได้กล่าวว่า ผลลัพธ์ความคาดหวังของงานวิจัยเชิงพื้นที่หรือ CBR ก็คือ ตัวบุคคลที่เข้าร่วมวงโคจร CBR จะเก่งขึ้น เช่น แก้ปัญหาได้เก่งขึ้น มีวิธีคิดที่ดีขึ้น มีวิธีการทำงานที่บรรลุเป้าหมาย เป็นต้น พร้อมทั้งมีจิตสำนึกของการพึ่งพาตัวเองในการแก้ไขปัญหาชุมชน โดยการคิดกิจกรรมมาจากข้อมูลที่ผ่านมาจากระบบ วิเคราะห์ สังเคราะห์แล้ว จึงเป็นการคิดกิจกรรมบนสภาพความเป็นจริง เป็นหลักความสัมพันธ์ระหว่างการคิดและการลงมือทำ

เกิดเจตคติที่ดีต่อการทำงานชุมชนเพื่อการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ผู้เข้าร่วมวิจัยร่วมสะท้อนว่า จากการที่เข้าร่วมกิจกรรมการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อมทำให้เกิดเจตคติที่ดีต่อการวิจัย และการทำงานชุมชน เห็นว่าการจะแก้ปัญหาคือต้องเป็นการทำงานร่วมกันหรือการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ผู้เข้าร่วมวิจัยเกิดความรู้สึกลอยลางปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาเรื่อง อาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม เพราะเห็นว่าตนเองน่าจะทำได้ และเห็นว่าชุมชนของตนเองมีศักยภาพในการทำงานชุมชนร่วมกัน และโจทย์ที่ทำได้คือความต้องการของชุมชน สอดคล้องกับ **กาญจนา แก้วเทพ**⁷ เมื่อพูดถึงความต้องการของชุมชน ถึงแม้ว่าโดยทั่วไปแง่มุมของความต้องการที่เห็นได้ง่ายที่สุดจะเป็นเรื่องความต้องการพื้นฐานด้านร่างกาย หรือความต้องการด้านปัจจัยสี่ ซึ่งเข้าข่ายการตอบสนองด้วยมิติเศรษฐกิจ แต่เนื่องจากมนุษย์มีลำดับขั้นของความต้องการอื่นๆ ที่สูงกว่าความต้องการด้านเศรษฐกิจ ดังเช่น ลำดับขั้นความต้องการตามแนวคิดของ Maslow ดังนั้นโจทย์วิจัยจำนวนไม่น้อยจึงเป็นเรื่องการตอบสนองความต้องการด้านจิตใจ ด้านสังคม-การอยู่ร่วมกัน ด้านวัฒนธรรม ด้านการเรียนรู้เพื่อให้ประเทืองปัญญา และด้านสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับชุมชน สอดคล้องกับ **ศิวพร ละม้ายนิล**⁸ ที่กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงในระดับชุมชนจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมวัฒนธรรม ทั้งนี้จากกระบวนการพัฒนาศักยภาพผู้ร่วมวิจัยให้เป็นนักวิจัยที่สามารถใช้ศักยภาพให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับชุมชน เช่น เกิดความสัมพันธ์ภาพที่ดีของชุมชน ชุมชนมีวิถีที่เข้มแข็งขึ้น คนใน

⁶ กาญจนา แก้วเทพ, การมีส่วนร่วมภาคที่ 2 ของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร: หจก. วนิดาการพิมพ์, 2565), หน้า 19.

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17.

⁸ ศิวพร ละม้ายนิล, “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพนักวิจัยชุมชน อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก”, *ดุชนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์*, หน้า 281.

ชุมชนมีส่วนร่วมในการทำงานเพื่อส่วนรวมมากยิ่งขึ้น เกิดการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจชุมชน สะท้อนถึงศักยภาพของผู้ร่วมวิจัยที่สามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในชุมชน เป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน สอดคล้องกับ **สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)**⁹ ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อเป็นฐานรองรับการแก้ไขปัญหาของชุมชนและพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมพร้อมกันทุกด้าน หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน รวมไปถึงภาคีเครือข่ายต่าง ๆ จึงต้องผนึกกำลังดำเนินงานการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการแก้ปัญหาต่างๆ ได้ด้วยตนเอง ด้วยการกระตุ้นและสร้างกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม รวมทั้งการสร้างสภาพแวดล้อมให้ชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และมีการเรียนรู้เพื่อช่วยเหลือกันและกัน อันนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว และ จากงานวิจัยของ **ทิฆัมพร เต็ดขุนทด**¹⁰ นอกจากนี้ยังมีผลถึงการเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรมของท้องถิ่น เนื่องจากคนรุ่นใหม่มักจะนำวัฒนธรรมใหม่เข้ามาในพื้นที่ และคนรุ่นใหม่ก็มีปฏิสัมพันธ์ต่อชุมชนน้อย เนื่องจากความเป็นส่วนตัวสูงตามแบบคนเมือง โดยสะท้อนจากการเข้าร่วมกลุ่มกับชุมชน ซึ่งโดยมากสมาชิกกลุ่มต่างๆ จะเป็นกลุ่มเกษตรกรหรือผู้สูงอายุในชุมชน ซึ่งคนรุ่นใหม่จะไม่เข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มใด ๆ รวมถึงมีความรู้ทางด้านวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นน้อย เนื่องจากขาดการพบปะและการมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชน

5.2.1.2 ผลจากกระบวนการสร้างและพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากกระบวนการสร้างและพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่าทำให้เกิดผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลง 3 มิติ ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจ ด้านอารมณ์ความรู้สึก และด้านพฤติกรรม โดยกิจกรรมในแต่ละวงรอบก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

จากการดำเนินกิจกรรมการเสริมสร้างอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ใน 3 วงรอบ ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก่ผู้ร่วมวิจัยทั้งในมิติความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับกระบวนการวิจัยการทำงานกับชุมชนมีความเข้าใจในการวิจัยแบบมีส่วนร่วม อันเป็นรูปแบบที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเห็นว่ามีเหมาะสมและสามารถนำมาใช้ใน

⁹ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), **การพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง พึ่งตนเองและเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงโดยอาศัยการดำเนินงานอย่างบูรณาการ**, หน้า 22.

¹⁰ ทิฆัมพร เต็ดขุนทด, “การศึกษาวิถีชีวิตชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน จังหวัดสมุทรสงคราม”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2556), หน้า 115.

การแก้ปัญหาชุมชนได้ เป็นการวิจัยที่มีการลงมือปฏิบัติร่วมกันระหว่างผู้ร่วมวิจัยและภาคีเครือข่าย เป็นกระบวนการที่เป็นเกลียว 4 ชั้นตอน คือ วางแผน ลงมือปฏิบัติ สังเกต และสะท้อน และมีการนำเสนอผลการวิจัยต่อผู้ที่เกี่ยวข้อง สอดคล้องกับ **กาญจนา แก้วเทพ**¹¹ ที่กล่าวว่า กิจกรรมการวิจัยที่นักวิจัยชุมชนได้ดำเนินการ นอกจากนี้ เสริมสร้างศักยภาพนักวิจัยชุมชนโดยการพัฒนาการเรียนรู้ที่เป็นระบบให้แก่ักวิจัยชุมชนจากการเริ่มสร้างความรู้ความเข้าใจร่วมกันให้เกิดขึ้นกับนักวิจัยชุมชน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาโดยอาศัยกระบวนการวิจัยอย่างมีส่วนร่วม เป็นลักษณะสำคัญประการหนึ่งของงานวิจัยท้องถิ่นที่เน้นการสร้างความรู้ความเข้าใจร่วมกันตลอดกระบวนการ โดยมีกิจกรรมที่เน้นการสร้างความรู้ความเข้าใจร่วมกัน สำหรับผู้คนทุกกลุ่มที่เข้ามามีส่วนร่วมกับกระบวนการวิจัย

การเปลี่ยนแปลงในด้านอารมณ์ความรู้สึก จากกระบวนการกระบวนการสร้างและพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านอารมณ์ความรู้สึก เกิดแรงบันดาลใจ เกิดเจตคติที่ดีในการทำงานเพื่อชุมชน เกิดความภาคภูมิใจ ซึ่งกิจกรรมทุกกิจกรรมที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านอารมณ์ความรู้สึก กิจกรรมการศึกษาชุมชนต้นแบบคลองลัดมะยม พบว่ากระบวนการสร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้ร่วมวิจัยที่เป็นขั้นตอนของการพัฒนาศักยภาพของผู้ร่วมวิจัย ทำให้ผู้ร่วมวิจัยเกิดแรงบันดาลใจที่เป็นจุดระเบิดจากภายในของกลุ่มผู้ร่วมวิจัยเอง เมื่อนำมาวิเคราะห์เป็นรายกิจกรรมพบว่า กิจกรรมการศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ตลาดน้ำคลองลัดมะยม ทำให้กลุ่มปฏิบัติการวิจัย เห็นตัวเองเห็นการผลิต เห็นการขาย เป็นการเปิดโลกทัศน์ให้กับผู้สูงอายุ จนทำให้เกิดแรงบันดาลใจ ที่เป็น “จุดระเบิดจากภายใน” ที่สำคัญ ผู้ร่วมวิจัยได้เห็นตัวเองในประเด็นเห็นความคิดของตนเอง เกิดความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเอง ภาคภูมิใจในภูมิปัญญาของตนเอง และเห็นความต้องการในการสร้างอาชีพอาชีพจากอาหารภูมิปัญญา จนเกิดแรงบันดาลใจในการสร้างสุขเสริมอาชีพ หรือ “บันเทิงเชิงอาชีพ” เป็นพลังแห่งการดำรงอยู่ของผู้สูงอายุ สอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) ตามทัศนะของ **เมซีโรว์ (Mezirow)**¹² ผู้ได้กล่าวว่า กระบวนการสร้าง “ความหมายใหม่” ให้แก่ประสบการณ์เดิม เพื่อชี้้นำการกระทำของตนในอนาคต โดยมีองค์ประกอบหลัก 4 ประการ ได้แก่ 1) ประสบการณ์ (Experience) 2) การใคร่ครวญด้วยวิจาร์ณญาณ (Critical Reflection) 3) วาทกรรมที่เกิดจากการใคร่ครวญ (Reflective Discourse) 4) การกระทำ (Action) ส่วนกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงที่เมซีโรว์เสนอประกอบด้วย 10 ชั้น โดยสิ่งที่เกิดขึ้นกับ

¹¹ กาญจนา แก้วเทพ, การมีส่วนร่วมคาถาที่ 2 ของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น, หน้า 56.

¹² Mezirow, Jack et al., *Transformative Learning in Practice: Insights from Community, Workplace, and Higher Education*, (San Francisco, CA.: Jossey-Bass, 2009).

กลุ่มปฏิบัติการวิจัยสูงอายุ สามารถสังเคราะห์ได้ดังนี้ ขั้นที่ 1 การให้ผู้สูงอายุได้เผชิญกับวิกฤติการณ์ที่ไม่เป็นไปตามมุมมองเดิมของตน กล่าวคือ ทีมวิจัยได้เข้าทำงานกับชุมชนด้วยท่าทีแห่งความเคารพ เป็นการทำงานแบบมีส่วนร่วม ในทุกกิจกรรมต้องมาจากการร่วมคิด ร่วมวิเคราะห์ ขั้นที่ 2 กลุ่มปฏิบัติการวิจัยสูงอายุได้การตรวจสอบตนเองว่ามีความรู้ความถนัดด้านไหน ชุมชนมีศักยภาพในด้านใดบ้าง ขั้นที่ 3 มีการประเมินสมมติฐานเดิมของตนอย่างจริงจังโดยผู้สูงอายุและทีมวิจัย ขั้นที่ 4 กลุ่มปฏิบัติการวิจัยสูงอายุ เกิดการเปิดใจยอมรับการเปลี่ยนแปลง ขั้นที่ 5 การค้นหาทางเลือกใหม่ จากการส่งเสริมอาชีพที่ผ่านมาเป็นการแปรรูปจากผลผลิตทางการเกษตร แปรรูปกล้วยต่างๆ จากนั้นทำการทบทวนชุมชนด้วยการทำแผนชุมชน ทำให้ค้นพบศักยภาพด้านภูมิปัญญา เกิดแนวคิดในการทำอาหารภูมิปัญญาร่วมกัน ขั้นที่ 6 การวางแผนการกระทำใหม่ เมื่อกลุ่มปฏิบัติการวิจัยสูงอายุมีเป้าหมายที่ชัดเจน ก็เกิดการวางแผนการกระทำ วางแผนกิจกรรมใหม่ ขั้นที่ 7 การหาความรู้และทักษะสำหรับการปฏิบัติตามแผน ทีมวิจัยสนับสนุนการจัดการหาความรู้และทักษะมาเสริมให้กับกลุ่มปฏิบัติการวิจัยสูงอายุ ขั้นที่ 8 การเริ่มทดลองทำตามบทบาทใหม่ ลงมือปฏิบัติตามกิจกรรมที่ได้วางแผนไว้ ผ่านการทำอาหารภูมิปัญญา ขั้นที่ 9 การสร้างความสามารถและความมั่นใจในบทบาทและความสัมพันธ์ใหม่ ทีมวิจัยขับเคลื่อนผ่านภาคีเครือข่ายในการนำเสนอสินค้าในงานต่างๆ เช่น งานยศยั้งฟ้าอยุธยาเมืองมรดกโลก เป็นต้น ขั้นที่ 10 การบูรณาการจนเป็นวิถีชีวิตใหม่ของตน กลุ่มปฏิบัติการวิจัยสูงอายุ ค้นพบศักยภาพของตนเองในการเป็นวิทยากรอาหารภูมิปัญญา

การเปลี่ยนแปลงในมิติพฤติกรรมลงมือปฏิบัติ จากกระบวนการกระบวนการสร้างและพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้เป็นผลมาจากกิจกรรมการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุที่เน้นให้ผู้ร่วมวิจัยได้ลงมือปฏิบัติ ด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ทำให้ผู้ร่วมวิจัยเกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติลงมือทำด้วยตนเองทั้งในระดับต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ และจากการศึกษาดูงานในพื้นที่ สอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ทั้งนี้ยังมีนักวิชาการที่ให้แนวคิดในเรื่องของการเรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้ใหญ่ว่าเป็นกระบวนการที่เกิดในตัวผู้เรียนเป็นวงจรแห่งการเรียนรู้ โดยการเรียนรู้จะเริ่มจากจุดใดจุดหนึ่งก็ได้ แต่ต้องดำเนินให้ครบวงจรแห่งการเรียนรู้ ซึ่ง Kolb & Kolb¹³ ได้เสนอมี 5 ขั้นตอนดังนี้ 1) ประสบการณ์การเรียนรู้เป็นสิ่งที่มือถือพลต่อผู้เรียน 2) การสังเกตและการไตร่ตรอง การเรียนรู้ที่ดีที่สุด โดยให้ผู้เรียนได้สะท้อนกลับ

¹³ Kolb, A.Y. & Kolb, D.A., "Learning Style and Learning Spaces: Enhancing Experiential Learning in Higher Education", *Academy of Management Learning & Education*, Vol. 4 No. 2 (2005): 193-213.

มีการไตร่ตรองประสบการณ์ที่ได้รับ เพื่อนำมาพิจารณาว่าสิ่งใดเป็นประโยชน์สิ่งใดไม่เป็นประโยชน์

3) การพิจารณาลงความเห็น และการสร้างแนวคิด เป็นการรวบรวมแนวคิดเพื่อสร้างกรอบแนวคิด อื่นๆ ที่ได้จากประสบการณ์ในอดีต และความรู้ที่ได้จากการกระทำ และ 4) การตรวจสอบและการ บูรณาการ เป็นสิ่งท้าทายที่สุด คือการฝึกปฏิบัติจริง เป็นการทดลองฝึกปฏิบัติและตรวจสอบ เพื่อลอง ผิดลองถูกเป็นการตรวจสอบแนวคิดหาความจริงในสถานที่แตกต่างกัน และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง สอดคล้องกับ **คิวพร ละม้ายนิล**¹⁴ ที่กล่าวว่า นักวิจัยชุมชนที่มีรูปแบบปฏิบัตินี้จะเรียนรู้ได้ดีจากการ ได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง การได้ทำการทดลองทำด้วยตนเอง ชอบทำงานเป็นกลุ่ม ลองผิดลองถูก หาโอกาสใหม่ๆ สามารถปรับตัวได้ดีต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ตัดสินใจโดยการใช้ การสอบถามข้อมูลจากผู้รู้และนำมาคิดวิเคราะห์ก่อนตัดสินใจ ดังนั้นนักวิจัยชุมชนได้นำประสบการณ์ จากการเรียนรู้ในพื้นที่ต้นแบบ และในส่วนของกระบวนการวิจัยนำมาปฏิบัติ

นอกจากนี้การดำเนินกิจกรรมเพื่อสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอยะนิงครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในวงรอบที่ 1 ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้ง ด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านอารมณ์ความรู้สึก และด้านพฤติกรรม สามารถเทียบเคียงได้กับแนวคิด ของ **Boyatzis**¹⁵ ที่กล่าวถึงแนว คิดการเปลี่ยนแปลงด้วยความตั้งใจ ประกอบด้วความสามารถทาง ความคิด ความสามารถทางอารมณ์ และความสามารถทางสังคม การเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นความ พยายามในการปรับเปลี่ยนมุมมอง การคิด อารมณ์ความรู้สึกและพฤติกรรมให้เป็นไปอย่างยั่งยืน

นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ **Foebes, S.**¹⁶ ที่กล่าวถึง การสร้างความหมายใหม่บนประสบการณ์เดิม ยังเป็นการเรียนรู้แบบองค์รวม เป็นการเรียนรู้ผ่านการเห็นความสัมพันธ์ของตนเองต่อสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติรอบตัว โดยองค์ประกอบที่สำคัญต่อการเรียนรู้ ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การเรียนรู้ อย่างอิสระเสรี (Freedom) ยืดหยุ่น ไม่เร่งรีบ โดยพิจารณาจากศักยภาพของตนเป็นสำคัญ 2) เป็นการ เรียนรู้ที่ส่งเสริมให้รู้จักการพิจารณาความจริง รวมถึงสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Good Judgement) โดยอาศัยการเชื่อมโยงตนเองกับสิ่งต่างๆ อย่างเป็นระบบ 3) มีแนวทางการพัฒนา กระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงสัมพันธ์ และส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นส่วนที่สำคัญต่อการจัดระบบการ

¹⁴ คิวพร ละม้ายนิล, “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพ นักวิจัยชุมชน อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก”, *ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรม ศาสตร์ประยุกต์*, หน้า 284.

¹⁵ Boyatzis, R.E., “An Overview of Intentional Change from a Complexity Perspective”, *Journal of Management Development*, Vol. 25 No. 7 (August 2006): 607-623.

¹⁶ Foebes, S., *What Holistic Education Claims About Itself; An Analysis of Holistic Schools Literature*, (Oxford: American Education Research Association, 2004), pp. 4-9.

เรียนรู้ด้วยตนเอง (Meta-learning) 4) พัฒนาความสามารถในการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Ability) 5) ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถระบุคุณค่าของการเรียนรู้ต่อตนเองได้ (Refining Values) หรือ อาจกล่าวได้ว่า ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ของตนเอง และ 6) ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถสร้างความรู้ด้วยตนเอง (Self-Knowledge) และให้เกิดความเชื่อว่า ความรู้นั้นจะสามารถนำพาตนไปสู่การเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ เพื่อไปสู่การมองในเชิงองค์รวมได้

5.2.2 ผลการสังเคราะห์รูปแบบการเสริมสร้างอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

5.2.2.1 รูปแบบการเสริมสร้างอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

รูปแบบการเสริมสร้างอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา คือความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการเสริมสร้างอาชีพอิสระผู้สูงอายุ และ ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลง จากการสังเคราะห์พบว่า รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย ประกอบด้วย 5 กระบวนการ สำคัญ ได้แก่ 1) เตรียมคนเตรียมข้อมูลวิเคราะห์ระบบนิเวศน์อาชีพผู้สูงอายุ 2) ค้นหาภาคีเครือข่ายส่งเสริมอาชีพในชุมชน 3) กำหนดเป้าหมายในการสร้างอาชีพอิสระ 4) ขับเคลื่อนอาชีพอิสระผู้สูงอายุผ่านการทำอาหารภูมิปัญญา 5) พัฒนาคุณค่า ความหมายของอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา ด้วยการวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการ และทดสอบการยอมรับทางประสาทสัมผัส เพื่อพัฒนาต่อยอดเป็นเมนูสุขภาพอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา โดยทั้ง 5 กระบวนการจะมีอารมณ์ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนกระบวนการ เช่น ความคิด ความเชื่อ ศรัทธา แรงจูงใจ ความภาคภูมิใจ เกี่ยวกับการทำอาชีพเสริมอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา มีเจตคติที่ดีในการรวมกลุ่มเพื่อทำอาชีพเสริม

1) เตรียมคนเตรียมข้อมูลวิเคราะห์ระบบนิเวศน์อาชีพผู้สูงอายุ

การเตรียมคนเตรียมข้อมูลวิเคราะห์ระบบนิเวศน์อาชีพผู้สูงอายุ เป็นการสะท้อนตัวตนของชุมชนในอุดมคติ จากการทำกิจกรรมการเตรียมคนเตรียมข้อมูลวิเคราะห์ระบบนิเวศน์อาชีพผู้สูงอายุ เป็นการทบทวนตนเอง-เห็นจุดอ่อนของตัวเอง คือการขาดแรงบันดาลใจ เกิดการอ่อนล้าเหนื่อยแรง หรือรู้สึกว่าคุณเองอยู่ในภาวะพึ่งพิง โดยการประเมินตนเองนั้นเพื่อค้นหาแนวทางในการพัฒนาไปสู่เป้าหมาย ดังแนวคิดการเปลี่ยนแปลงด้วยความตั้งใจ ของ **บอยาทิส**¹⁷ ที่กล่าวถึงการจุด

¹⁷ Boyatzis, R.E., "An Overview of Intentional Change from a Complexity Perspective", *Journal of Management Development*, Vol. 25 No. 7 (August 2006): 607-623.

ประกายความปรารถนาในการเปลี่ยนแปลง และการเผชิญหน้ากับตัวตนที่แท้จริง (Real Self) เป็น การค้นหาตัวตนในอุดมคติ (Idea Self) ซึ่งเป็นภาพแห่งความต้องการหรือเป้าหมายที่บุคคลหนึ่ง สามารถจะไปถึงได้ โดยความคาดหวังจะเป็นตัวขับเคลื่อนกระบวนการเปลี่ยนแปลง และความพร้อม ในการเปลี่ยนแปลงจำเป็นต้องอาศัยองค์ประกอบหลายอย่าง เช่น อารมณ์ เป็นพลังในการให้เกิด ความยึดมั่นในเป้าหมายนั้น ส่วนการเผชิญหน้ากับตัวตนที่แท้จริงด้วยการวิเคราะห์จุดแข็งที่จ้องการ คงไว้ และวิเคราะห์จุดอ่อนที่มีอยู่ในตนเอง โดยการวิเคราะห์หาตัวตนที่แท้จริงต้องอาศัยหลักสติ การ ตระหนักรู้ในตนเอง และความเต็มใจ รวมทั้งเปิดใจกว้างที่จะให้โอกาสกับสิ่งใหม่ที่จะเข้ามา และเชื่อ ว่าทุกคนสามารถพัฒนาความสามารถของตนเองได้ นอกจากนี้ ในการค้นหาตนเอง ยังสะท้อน ความคิดด้านความเชื่อแห่งตน (Self-Concept) เป็นส่วนประกอบของเจตคติ (Attitude) ค่านิยม (Value) และความเป็นตัวตนของผู้สูงอายุที่ร่วมวิจัย ที่มีอยู่จริงในจิตใจ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงผลรวมของ ลักษณะประจำตัวของแต่ละบุคคล เช่น คนที่มีความเชื่อมั่นในตนเองจะแสดงความคิด ความเชื่อ และ เจตคติว่าเขาสามารถร่วมวิจัยโดยอาศัยกระบวนการวิจัยให้เกิดความสำเร็จได้ และแรงขับจาก ภายนอก (Motives) เป็นสิ่งที่ผู้ร่วมวิจัยมีความต้องการให้เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งเป็นปัจจัยผลักดัน ให้ผู้ร่วมวิจัยแสดงออกซึ่งพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อตอบสนองต่อเป้าหมายของตน

นอกจากนี้วิเคราะห์สถานการณ์ผู้สูงอายุในชุมชนมี 4 กลุ่ม ประกอบด้วยกลุ่ม เศรษฐกิจดีสุขภาพดี กลุ่มเศรษฐกิจดีสุขภาพไม่ดี กลุ่มเศรษฐกิจไม่ดีสุขภาพดี และ กลุ่มเศรษฐกิจไม่ดี สุขภาพไม่ดี ส่วนความต้องการอาชีพพบว่าส่วนใหญ่ต้องการอาชีพเสริมแบบที่ไม่จำกัดเวลาในการ ทำงาน และหากเป็นอาชีพเสริมที่สามารถนำมาทำที่บ้านได้จะดีมาก ในการสะท้อนตัวตนในอดีตกับ การสร้างเสริมอาชีพของหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ที่ลงมาส่งเสริม ผู้ร่วมวิจัยแสดงภาพความต้องการใน การประกอบอาชีพเสริมไม่เพียงแต่การส่งเสริมทักษะในการทำอาชีพแต่ยังมีความต้องการให้มีการ ส่งเสริมตลอดทั้งห่วงโซ่อุปทานของการทำอาชีพเสริมได้แก่ ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ นั่นคือ ส่งเสริมด้านการตลาดด้วย เพราะที่ผ่านมาขาดการส่งเสริมด้านการตลาดจึงทำให้ผู้ร่วมวิจัยและ ผู้สูงอายุในชุมชนไม่สามารถนำผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์ที่ทำได้ไปขายเพื่อนำรายเข้าครัวเรือน ซึ่งการ สะท้อนตัวตนความต้องการนี้จะเป็นพลังในการขับเคลื่อนการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุใน ชุมชน จึงเกิดการวิเคราะห์ตนเอง ทบทวนตนเองให้เห็นจุดดี จุดด้อยของตนเองด้วยความมีสติ ตระหนักรู้ เต็มใจ และเปิดใจด้วยความเชื่อมั่นว่าชุมชนสามารถขับเคลื่อนในด้านการสร้างอาชีพเสริม หรืออาชีพอิสระให้กับผู้สูงอายุในชุมชนได้ สอดคล้องกับ พิมพงา เพ็งนาเรนทร์¹⁸ ในการวิเคราะห์

¹⁸ พิมพงา เพ็งนาเรนทร์, “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุ”, วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, ปีที่ 15 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2564): 42-58.

ตนเองของผู้สูงอายุเพื่อทราบความต้องการ ทุนชุมชน ทรุษพยาบาล ก็ต้องวิเคราะห์ถึงความสนใจและความถนัดของผู้สูงอายุในการร่วมกิจกรรมหรือสร้างอาชีพ โดยความสนใจและความถนัดของผู้สูงอายุเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์การเรียนรู้ของผู้สูงอายุในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ศศิเพ็ญ พวงสายใจ และคณะ**¹⁹ ความเป็นไปได้ในการส่งเสริมและสร้างแนวทาง การมีงานทำเพื่อการมีรายได้ของผู้สูงอายุในพื้นที่จังหวัด เชียงใหม่ พบว่าการรับรู้ ความสนใจ และความเข้าใจต่อการสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุจะเป็นแนวทางในการ ส่งเสริมและสร้างอาชีพให้กับผู้สูงอายุได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ **ฐาศุภร์ จันประเสริฐ และคณะ**²⁰ การทบทวนอดีต วิเคราะห์ปัจจุบัน และมองอนาคต ชุมชนมีการวิเคราะห์ถึงจุดแข็งของตนเอง ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมที่ทำให้มองเห็นศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาชุมชนโดยใช้ฐานของวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นสำคัญ นอกจากนี้ **พระครูวิบูลเจตยานุรักษ์ และเพ็ญพรรณ เพ็ญฟูลอย**²¹ ในการพัฒนาชุมชนต้องสร้าง การตระหนักรู้ในบทบาทหน้าที่ของตนเอง และในการพัฒนาชุมชนอย่างสร้างสรรค์ต้องอาศัยทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนเป็นพื้นฐาน เช่น อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม บทบาท หน้าที่ และการมีส่วนร่วมของสมาชิก พร้อมทั้งทรัพยากรธรรมชาติมาสนับสนุนเพื่อพัฒนาเป็นชุมชนสร้างสรรค์ และ **ชั้นทอง วัฒนะประดิษฐ์**²² กล่าวว่า ในการขับเคลื่อนเครือข่ายภาคประชาชน จะมีวงจรการเสริมพลัง 4 ชั้น ในขั้นแรก คือ พลังแห่งการรวมกลุ่มแกนนำอาสา เป็นการค้นหาสมาชิกเพื่อเชื่อมประสานรวมแกนนำอาสาที่มีจุดหมายร่วมกันมาเพื่อพลังอาสาและสร้างการมีส่วนร่วม

ในการเตรียมคนเตรียมข้อมูลวิเคราะห์ระบบนิเวศน์อาชีพผู้สูงอายุ เป็นแนวทางในการจัดการทุนชุมชน ด้านทุนบุคคล โดยการพัฒนาคุณภาพคนทางด้านความรู้และจิตใจ การใช้คุณค่าและเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น จะช่วยส่งเสริมประสิทธิภาพการผลิตและ

¹⁹ ศศิเพ็ญ พวงสายใจ และคณะ, “โครงการความเป็นไปได้ในการส่งเสริมและสร้างแนวทางการมีงานทำเพื่อการมีรายได้ของผู้สูงอายุในพื้นที่นำร่องจังหวัดลำปาง กรณีศึกษา ตำบลห้างฉัตร อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง”, รายงานการวิจัย คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551.

²⁰ ฐาศุภร์ จันประเสริฐ และคณะ, “กระบวนการสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นสู่การพัฒนาเครือข่ายทางวัฒนธรรมเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนไทยพวน จังหวัดนครนายก”, รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2559, หน้า 83.

²¹ พระครูวิบูลเจตยานุรักษ์ และเพ็ญพรรณ เพ็ญฟูลอย, “การวิเคราะห์บทบาทหน้าที่และกระบวนการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย”, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, ปีที่ 10 ฉบับที่ 2 (มีนาคม-เมษายน, 2565): 596-610.

²² ชั้นทอง วัฒนะประดิษฐ์, “Pixel Krungkaow : กลไกการเสริมสร้างพลังอำนาจทางสังคมเพื่อพัฒนาเมืองพหุวัฒนธรรมแห่งความสุข”, รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2565, หน้า 214.

สร้างความมั่นคงในระยะยาว ที่ผ่านมารวมกันมองชุมชนว่าว่างเปล่าไม่คิดว่าชุมชนมีทุน ต้องขอจากที่อื่น ไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ **ฐาศุภร์ จันประเสริฐ และคณะ**²³ ดังนั้นการจัดการทุนชุมชนจึงเปรียบเสมือนศูนย์รวมการพัฒนาชุมชนเพื่อให้คนในชุมชนสามารถดำเนินกิจการของตนเองต่อไปได้อย่างเชื่อมั่นและภาคภูมิใจในตนเอง

จากผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุต้องการสร้างงานสร้างรายได้เพื่อเป็นอาชีพอิสระของผู้สูงอายุในชุมชน ด้วยการค้นพบศักยภาพของชุมชนตนเอง ในด้านความต้องการการจัดหางานหรือแหล่งทุน ผู้สูงอายุชุมชนบ้านป้อม ต้องการการส่งเสริมด้านความร่วมมือ ตลอดห่วงโซ่อุปทานของอาหารภูมิปัญญา ซึ่งต่างจากงานวิจัยของ **อภิษฎา เหล่าวัฒนพงษ์**²⁴ ที่กล่าวว่า ผู้สูงอายุต้องการจัดโครงการส่งเสริมอาชีพของศูนย์ กชน.เขตและสำนักงานเขตพื้นที่ของเขต กลุ่มตัวอย่างล้วนมีการจัดโครงการเกี่ยวกับลักษณะของศิลปกรรม เช่นการทำอาหาร การทำขนม เป็นต้น ด้านความต้องการด้านการจัดหางาน ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุต้องการให้รัฐจัดหาแหล่งเงินทุนให้แก่ผู้สูงอายุมากที่สุด และด้านความต้องการส่งเสริมอาชีพที่มีผลต่อผู้สูงอายุ ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุต้องการอาชีพ ที่มีผลตอบแทนทางเศรษฐกิจมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับผลของการศึกษาของ **พิมพงา เพ็งนาเรนทร์**²⁵ ที่ศึกษาพบว่า ความต้องการของผู้สูงอายุต้องการให้รัฐจัดสรรเงินทุนในการประกอบอาชีพซึ่ง ผู้สูงอายุส่วนใหญ่นี้ถึงปัจจัยทางเศรษฐกิจมากที่สุด

2) ค้นหาภาคีเครือข่ายส่งเสริมอาชีพในชุมชน

การค้นหากลไกในการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุในชุมชน เพื่อให้มีการกำหนดเป้าหมาย บทบาท และวางแผน ในการไปสู่เป้าหมายแบบเสริมกัน และภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมอาชีพอิสระในชุมชนจะต้องครบทั้งต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ จากนั้นทำเวทีเพื่อวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ และเป้าหมายของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ดังเช่น **ฐาศุภร์ จันประเสริฐ**

²³ ฐาศุภร์ จันประเสริฐ และคณะ, “กระบวนการสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นสู่การพัฒนาเครือข่ายทางวัฒนธรรมเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนไทยพวน จังหวัดนครนายก”, รายงานการวิจัย, หน้า 85.

²⁴ อภิษฎา เหล่าวัฒนพงษ์, “ความต้องการและแนวทางในการจัดสวัสดิการของผู้สูงอายุด้านอาชีพโครงการส่งเสริมอาชีพพื้นที่กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์, ปีที่ 22 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2554): 56-67.

²⁵ พิมพงา เพ็งนาเรนทร์, “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุ”, วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, ปีที่ 15 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2564): 42-58.

และคณะ²⁶ ความหมายของเครือข่าย หมายถึง ความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงเป็นตาข่าย หรือการทำงานร่วมกันโดยมีการประสานกันเหมือนตาข่าย โดยในงานวิจัยนี้พบเครือข่ายความร่วมมือดังนี้ เกษตรอำเภอ พัฒนาการ พัฒนาชุมชน วัดท่าการ้อง และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เกิดเครือข่ายความร่วมมือในการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ สามารถแบ่งออกเป็นเครือข่ายความร่วมมือภายในชุมชนในการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ เป็นเครือข่ายของผู้สูงอายุในชุมชนทั้งในระดับผู้นำชุมชน และสมาชิกของชุมชน ได้แสดงบทบาทการทำงานร่วมกันเพื่อสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ภายใต้เป้าหมายร่วมกันในการสร้างสุขเสริมอาชีพ ลดรายจ่ายเสริมรายได้ และฟื้นฟูภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา โดยเครือข่ายภายในชุมชนในการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุจะประกอบด้วย การประสานการทำงานร่วมกันของพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน ที่มีความรู้ทางวัฒนธรรมอาหารภูมิปัญญาพระนครศรีอยุธยา ตัวแทนชาวบ้าน ที่จะเป็นตัวแทนในการวางแผนกิจกรรมร่วมกัน และเครือข่ายความร่วมมือภายนอกชุมชน ได้แก่ ดังนี้ เกษตรอำเภอ พัฒนาการ พัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์ จังหวัดฉะเชิงเทรา วัฒนธรรมจังหวัด และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยการรวมตัวของเครือข่ายภายนอกชุมชนนี้เกิดจากการที่ชุมชนต้องการการมีอาชีพเสริม โดยการสร้างเสริมอาชีพอิสระให้กับผู้สูงอายุ ด้วยการค้นหาศักยภาพของตนเองผ่านวัฒนธรรมที่โดดเด่นของชุมชน จึงรวมตัวกันเพื่อศึกษาวิจัยค้นหาศักยภาพต้นทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านป้อม และร่วมกันหาแนวทางในการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุผ่านเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมนั้น ซึ่งการประสานความร่วมมือของภาคีเครือข่ายภายนอกชุมชนทำให้เกิดการส่งเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุครบตลอดห่วงโซ่อุปทานอาหารภูมิปัญญา กล่าวคือ ได้ทั้ง ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ สอดคล้องกับ **สรารุณย์ วิจิตรปัญญา และคณะ**²⁷ ความสำคัญของเครือข่ายเป็นตัวบ่งชี้ถึงผลสัมฤทธิ์ความร่วมมือของประชาชนและการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนในมิติต่างๆ โดยพลังของเครือข่ายมีความสอดคล้องกับทุนทางสังคม โดยมีจุดเริ่มต้นในระดับปัจเจกเป็นอันดับแรก ซึ่งเรื่องจากใจที่ต้องการเป็นผู้ให้ รวมถึงศักยภาพในตนเองเพื่อให้เกิด

²⁶ สุาศุภร์ จันประเสริฐ และคณะ, “กระบวนการสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นสู่การพัฒนาเครือข่ายทางวัฒนธรรมเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนไทยพวน จังหวัดนครนายก”, รายงานการวิจัย, หน้า 92.

²⁷ สรารุณย์ วิจิตรปัญญา และคณะ, “การสร้างเสริมเครือข่ายในการจัดการนิเวศวิทยาวัฒนธรรมตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดเพชรบูรณ์”, รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560, หน้า 182.

ประโยชน์ต่อชุมชนมากที่สุด สอดคล้องกับ นฤชา โฆษาศิวิไลซ์ และคณะ²⁸ กล่าวว่า ในการสร้างพลังสังคมหรือพลังเครือข่ายเพื่อขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากการส่งเสริมสุขภาพส่วนได้ร่วมคิดร่วมทำร่วมสร้างร่วมกันวางแผนร่วมกันแก้ไขปัญหาต่างๆ ตลอดจนใช้ทุนมนุษย์ซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญที่สุดให้ได้ทำหน้าที่สร้างสังคมคุณภาพ โดยการสร้างภูมิคุ้มกันตั้งแต่ระดับปัจเจก ครอบครัว และชุมชนให้สามารถจัดการความเสี่ยง และปรับตัวอยู่ในสภาวะการเปลี่ยนแปลงได้มีโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากร และได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมอย่างเป็นธรรม และ พิมพงา เพ็ญนาเรนทร์²⁹ ด้านการสร้างเครือข่ายกลุ่ม ผู้สูงอายุที่มีความสัมพันธ์กัน มีโครงสร้างและระบบ การจัดการการเชื่อมโยงกันก่อให้เกิดการสร้างกลุ่ม หรือการสร้างอาชีพ สร้างรายได้ร่วมกันอย่างเป็นระบบและอย่างเป็นรูปธรรม

ผลจากการประสานความร่วมมือของภาคีเครือข่ายทั้งจากภายในชุมชนและภายนอกชุมชน โดยความร่วมมือที่เกิดขึ้นทำให้ชุมชนมีเป้าหมายที่ชัดเจน ทั้งในลักษณะของเครือข่ายความสัมพันธ์ในเชิงสังคมมนุษย์ ซึ่งเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับบุคคล และบุคคลกับกลุ่ม บุคคลกับองค์กร เกิดเครือข่ายในลักษณะประสานงาน รวมทั้งเกิดพลังในการทำงานของสมาชิกในกลุ่มที่จะดึงศักยภาพของบุคคล หรือผู้สูงอายุในชุมชนมาร่วมกันเพื่อสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ

3) กำหนดเป้าหมายในการสร้างอาชีพอิสระ

ค้นหาศักยภาพของตนเองในการทำอาชีพเสริมอาหารภูมิปัญญา หลังจากที่ผู้ร่วมวิจัยได้ค้นหาศักยภาพของชุมชนพบว่าชุมชนมีศักยภาพด้านอาหารภูมิปัญญา ผู้ร่วมวิจัยเกิดความภาคภูมิใจในการนำเสนออาหารภูมิปัญญาให้กับคนรุ่นใหม่ได้ลิ้มลองบริโภค จึงกำหนดเป้าหมายในการสร้างอาชีพเสริมด้วยเมนูอาหารภูมิปัญญา 5 ตำรับ พร้อมทั้งมีการพัฒนาสูตรร่วมกันของผู้ร่วมวิจัย เพื่อให้ได้สูตรที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ เป็นการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเห็นคุณค่าในตนเอง (Self-Esteem) มีความคาดหวังในความสามารถของตนเอง (Self-Efficacy) สูงขึ้น ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้ เจตคติ และทำให้มีพฤติกรรมที่ถูกต้องมากขึ้น ในแต่ละบุคคล ทั้งยังมีผลต่อการเปลี่ยนแปลง และการพัฒนาความเสมอภาคในสังคมด้วย

²⁸ นฤชา โฆษาศิวิไลซ์ และคณะ, “รูปแบบการพัฒนาเครือข่ายพลังสังคมเชิงบูรณาการในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน”, วารสารวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ปีที่ 11 ฉบับที่ 38 (ตุลาคม-ธันวาคม 2559): 105-118.

²⁹ พิมพงา เพ็ญนาเรนทร์, “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุ”, วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, ปีที่ 15 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2564): 42-58.

รูปแบบของกระบวนการเสริมพลังอำนาจ มีบริบทสังคมแวดล้อมที่เป็นองค์ประกอบ และมีอิทธิพลเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน 3 องค์ประกอบ คือ

(1) การตั้งเป้าหมายที่มีความหมาย และความสำคัญส่วนบุคคลและเป็นเป้าหมายของการได้มาซึ่งอำนาจ ซึ่งกลุ่มผู้สูงอายุได้ทำการตั้งเป้าหมาย ด้วยการทำแผนชุมชนร่วมกัน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ที่มี “การร่วม” อยู่ 5 ด้าน ได้แก่ ร่วมในการศึกษาปัญหา ร่วมในการวางแผน ร่วมในการปฏิบัติ ร่วมในการรับผลประโยชน์ และร่วมในการประเมินผล

(2) การปฏิบัติการหรือการขับเคลื่อนกิจกรรม การกระทำที่นำไปสู่เป้าหมาย จากที่ได้ทำแผนชุมชนร่วมกันแล้ว นำไปสู่การคิดกิจกรรมร่วมกัน เป้าหมายระยะใกล้ 1 ปี คือ ลดรายจ่ายเสริมรายได้ ฟันฟุภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มผู้สูงอายุ ร่วมกันออกแบบนวัตกรรมอาชีพอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นที่จะฟันฟุภูมิปัญญาพระนครศรีอยุธยา เป็นรายกิจกรรม และสูตรอาหารภูมิปัญญา จำนวน 5 สูตร

(3) การสังเกต ทบทวน สะท้อน ผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติการหรือการกระทำที่นำไปสู่เป้าหมายเพื่อเกิดการเรียนรู้ใหม่ ผู้สูงอายุทำการทบทวนกิจกรรมที่ร่วมทำ กับแผนที่ได้วางไว้

จะเห็นได้ว่าองค์ประกอบเหล่านี้ทำให้กระบวนการเสริมพลังอำนาจเป็นมากกว่าการเพิ่มพูนอำนาจทางจิตใจที่มีอารมณ์ความรู้สึก วนเวียนอยู่กับศักยภาพ ความสามารถของตนเองในบริบททางสังคมที่กดทับหรือเอื้ออำนวยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพลัง ซึ่งกระบวนการเสริมพลังอำนาจมิใช่เป็นกระบวนการที่เป็นเส้นตรงตามลำดับ คนที่ต้องการเสริมพลังอำนาจอาจต้องย้อนกลับมามีองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งเพื่อย้ำเตือนเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ ประเมินทบทวนสะท้อนกลับประสบการณ์ ผลที่ได้ของกระบวนการเสริม พลังอำนาจเป็นผลลัพธ์ส่วนบุคคลที่มีความหมายและเพิ่มพูนอำนาจในตนเองและกลุ่มที่ได้กระทำการผ่านความพยายามต่าง ๆ

การเสริมพลังด้วยการพาไปศึกษาดูงานที่ตลาดน้ำคลองลัดมะยม สอดคล้องกับแนวคิดการเสริมพลังของ เปาโล แฟร์³⁰ ได้ทำการสอนให้ผู้คนอ่านและเขียนหนังสือได้ด้วยการให้ผู้เรียนร่วมกันพูดอภิปรายในประเด็นปัญหาที่ประสบอยู่ และมีความสนใจวิธีการดังกล่าว นอกจากทำให้บุคคลได้เรียนรู้วิธีการพูดอ่านและเขียนหนังสือได้แล้ว ยังทำให้บุคคลเข้าใจปัญหาของตนเองเห็นความสามารถของตนเอง เห็นความเป็นไปได้ในการร่วมแก้ไขอุปสรรค ซึ่งจะนำไปสู่กระบวนการกระทำร่วมในการแก้ไขปัญหา และการเปลี่ยนแปลงชุมชนและสังคมที่ตนอยู่ให้ดีขึ้น โดยแนวคิดการเสริมพลังจะเน้นการเรียนรู้เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับบุคคล และส่งเสริมการรวมกลุ่ม

---

³⁰ Wallerstein, N. & Bernstein, E., “Empowerment Education: Freire’s Idea Adapted to Health Education”, *Health Education Quarterly*, Vol. 15 No. 4 (1988): 379-394.

เพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคมและสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับ กิตติยา อินทกาญจน์ และคณะ³¹ จัดให้มีการศึกษาดูงานให้กับกลุ่มผู้สูงอายุเกี่ยวกับการสร้างอาชีพที่สนใจเพื่อนำมาเป็นต้นแบบในการบริหารงานและสร้างอาชีพภายในกลุ่ม

มีความรู้ในการปฏิบัติตามกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ในการทำงานชุมชนให้เกิดความยั่งยืนและเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ การดำเนินการต้องมาจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนตั้งแต่เริ่มต้น คือ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมลงมือทำ ร่วมประเมินและร่วมรับผลประโยชน์ สอดคล้องกับ ชันทอง วัฒนะประดิษฐ์³² การมีส่วนร่วมของชุมชน เริ่มจาก การมีส่วนร่วมในการศึกษาปัญหา วางแผน การปฏิบัติ การรับผลประโยชน์ การประเมินผล และสอดคล้องกับ โคเฮน และอัฟฮอฟ³³ ได้เสนอขั้นตอนของการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย 4 ขั้น แก่ การตัดสินใจร่วม คือการมีส่วนร่วมตัดสินใจ การมีส่วนร่วมดำเนินการ การมีส่วนการรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล และ พิมพงา เพ็งนาเรนทร์³⁴ กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อพัฒนาอาชีพสำหรับผู้สูงอายุในเขตความรับผิดชอบของ องค์การบริหารส่วนตำบลเทพารักษ์ อำเภอเมืองสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรปราการ มี 3 ขั้นดังนี้ 1) การมีส่วนร่วมในการวางแผน โดย อบต. และชุมชนเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุเข้าร่วมในการวางแผน การแสดงความคิดเห็น โดย อบต.ให้ความสำคัญในการส่งเสริมอาชีพเพื่อสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุ 2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน 3) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ สอดคล้องกับ ภาวดี ทะไกรราช และคณะ³⁵ เกี่ยวกับศักยภาพผู้สูงอายุในการทำงาน พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความสามารถในการทำงานต่างๆ ทั้งในลักษณะของการทำงานเพื่อหารายได้และการทำงานให้กับสังคม และลักษณะของงานที่ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ถนัดคือ งาน

³¹ กิตติยา อินทกาญจน์ และคณะ, “การส่งเสริมคุณภาพชีวิตด้านอาชีพของผู้สูงอายุอำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี”, การประชุมวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ระดับชาติ ครั้งที่ 14 และนานาชาติครั้งที่ 1, 2564, หน้า 1-13.

³² ชันทอง วัฒนะประดิษฐ์, “Pixel Krungkaow : กลไกการเสริมสร้างพลังอำนาจทางสังคมเพื่อพัฒนาเมืองพุทธวัฒนธรรมแห่งความสุข”, รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2565, หน้า 220.

³³ Cohen, J.M. & Uphoff, N.T., “Participation’s Place in Rural Development: Seeking Clarity through Specificity”, *World Development*, Vol. 8 No. 3 (1980): 213-235.

³⁴ พิมพงา เพ็งนาเรนทร์, “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุ”, *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี*, ปีที่ 15 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2564): 42-58.

³⁵ ภาวดี ทะไกรราช และคณะ, “การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ”, *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์*, ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน, 2558): 39-61.

เกี่ยวกับการค้าขาย และงานช่างฝีมือประเภทต่างๆ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ **ศิริพร แยมินิล**³⁶ พบว่า การตอบสนองความต้องการของชุมชนให้มีความยั่งยืนได้ จะต้องเริ่มที่รากฐานของชุมชน คือ การพัฒนาศักยภาพ “คน” การศึกษาแบบมีส่วนร่วมขององค์กรในชุมชน ต้องกลับสู่รากฐานเดิมคือ ต้องให้ชุมชนเป็นแกนกลางในการค้นหาความต้องการของชุมชน และการจัดกิจกรรมในสิ่งที่เป็นความต้องการของชุมชนนั้นๆ จึงจะสร้างความพอใจและสามารถทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมได้ดีที่สุด ควรมีการทำความเข้าใจกับปัญหา ศึกษาสาเหตุของปัญหา และมีการระดมสมองจากผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อวิเคราะห์และทำความเข้าใจกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น มีการวางแผนปฏิบัติตามแผน เพื่อแก้ไข ปัญหาหรือพัฒนาสิ่งที่มีอยู่ให้ดีขึ้นเพื่อประโยชน์ต่อชุมชนและส่วนรวม ทั้งนี้การมีส่วนร่วมในการสร้างเครือข่ายชุมชนให้เข้มแข็ง พื้นฐานของคุณธรรมของผู้นำและสมาชิกชุมชนเป็นเรื่องที่สำคัญ การทำให้เกิดความรักสามัคคีในชุมชน ด้วยการแสดงออกที่มีเมตตากรุณาต่อกัน เคารพให้เกียรติกัน และยึดกติกาของชุมชนรวมถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

โดยในการทำกิจกรรมของโครงการวิจัย ผู้วิจัยได้พัฒนาศักยภาพของผู้ร่วมวิจัยให้มีความรู้และทักษะด้านการทำงานชุมชน โดยการเพิ่มทักษะด้านการถาม ทักษะด้านการฟัง และทักษะด้านการจดบันทึก เพื่อให้ผู้ร่วมวิจัยสามารถทำกิจกรรมร่วมกันได้ดีขึ้น โดยผ่านทักษะที่ได้เรียนรู้

4) ขับเคลื่อนอาชีพอิสระผู้สูงอายุผ่านการทำอาหารภูมิปัญญา

ปฏิบัติการประกอบอาชีพเสริมจากอาหารภูมิปัญญา จากการกำหนดเป้าหมาย และวางแผนในการไปสู่เป้าหมายเพื่อเกิดผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่ผู้ร่วมวิจัยต้องการ โดยการลงมือทำลงนำอาหารภูมิปัญญาไปขายในงานต่างๆ สอดคล้องกับ **ภาวดี ทะไกรราช และคณะ**³⁷ เกี่ยวกับศักยภาพผู้สูงอายุในการทำงาน พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความสามารถในการทำงานต่างๆ ทั้งในลักษณะของการทำงานเพื่อหารายได้และการทำงานให้กับสังคม และลักษณะของงานที่ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ถนัดคือ งานเกี่ยวกับการค้าขาย และงานช่างฝีมือประเภทต่างๆ นอกจากนี้ผู้ร่วมวิจัยได้มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านอาหารภูมิปัญญาให้แก่กันและกัน ผ่านการปฏิบัติลงมือทำ เป็นการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ในการประกอบอาชีพอิสระของผู้สูงอายุด้านการทำอาหารภูมิปัญญา เพื่อเป็น

³⁶ ศิริพร แยมินิล, “การวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ในการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนลำพญา จังหวัดนครปฐม”, *วารสารการเมืองการปกครอง*, ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2563): 74-90.

³⁷ ภาวดี ทะไกรราช และคณะ, “การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ”, *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์*, ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน, 2558): 39-61.

แนวทางในการเพิ่มรายได้ให้กับผู้สูงอายุ สอดคล้องกับ พิมพงา เพ็งนาเรนทร์³⁸ ที่กล่าวว่า แนวทางดำเนินการพัฒนาอาชีพเพื่อสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุในเขตความรับผิดชอบของ องค์การบริหารส่วนตำบลเทพารักษ์ อำเภอเมืองสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรปราการ 1) ควรให้ผู้สูงอายุได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างอาชีพหรือร่วมทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งกับกลุ่มอาชีพให้มากขึ้นซึ่งเป็นวิธีที่สามารถสร้างให้ผู้สูงอายุมีความรู้สึกว่าเป็นกิจกรรมที่เขามีส่วนทำให้กิจกรรมเกิดขึ้นและจะให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมมากขึ้น 2) ภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดกิจกรรมตามความสนใจหรือความถนัดของผู้สูงอายุ และต้องคำนึงถึงประโยชน์ที่ผู้สูงอายุจะได้รับด้วย เพราะจะส่งผลต่อระดับความสามารถในการที่จะเรียนรู้และประสบความสำเร็จในอาชีพที่ผู้สูงอายุพึงพอใจ 3) ภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องสร้างเครือข่ายของกลุ่มผู้สูงอายุ ที่จะต้องมีระบบการจัดการที่เชื่อมโยงกันกับการสร้างอาชีพอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม 4) ภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องให้การสนับสนุนส่งเสริมการแก้ไขปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุโดยมีมาตรการปฏิบัติพื้นฐานที่สอดคล้องและเอื้อให้เกิดระบบการดำเนินงานที่ดี ส่วน ภาวดี ทะไกรราช และคณะ³⁹ ได้ผลการวิจัยพบว่า แนวทางในการสร้างอาชีพเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับผู้สูงอายุในจังหวัดศรีสะเกษ ประกอบด้วย 1) การมีส่วนร่วมในการสร้างอาชีพหรือร่วมทำกิจกรรมกับกลุ่มอาชีพ 2) ความสนใจ ความถนัดของผู้สูงอายุ และผลประโยชน์ที่จะได้รับ 3) การสร้างเครือข่ายให้เชื่อมโยงอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม และ 4) การสนับสนุนที่ตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุ

5) พัฒนาคคุณค่า ความหมายของอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา ด้วยการวิเคราะห์คคุณค่าทางโภชนาการ และทดสอบการยอมรับทางประสาทสัมผัส

เพื่อพัฒนาต่อยอดเป็นเมนูสุขภาพอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา ในการยกระดับอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา ด้วยการวิเคราะห์คคุณค่าทางโภชนาการและพัฒนาเป็นเมนูอาหารเพื่อสุขภาพเพื่อตอบโจทย์คนรุ่นใหม่ที่ห่วงใยใส่ใจสุขภาพ

ในการพัฒนาสูตรอาหารให้เป็นเมนูสุขภาพเพื่อตอบโจทย์ความต้องการของคนรุ่นใหม่ เป็นแนวทางในการส่งต่ออาหารภูมิปัญญาไปยังคนรุ่นหลัง การส่งต่อไปยังคนรุ่นหลังคือ การที่ชาวบ้านในชุมชนมีการส่งต่อเมนูอาหารภูมิปัญญาไปยังคนรุ่นหลัง ผ่านเมนูที่ทำการปรับปรุงให้เป็น

³⁸ พิมพงา เพ็งนาเรนทร์, “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุ”, วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, ปีที่ 15 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2564): 42-58.

³⁹ ภาวดี ทะไกรราช และคณะ, การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ, วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน, 2558), 39-61.

เมนูสุขภาพ ผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น การวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการ วิเคราะห์ Sensory Analysis เป็นต้น โดยชุมชนสามารถส่งผ่านไปยังคนรุ่นใหม่ได้หลายรูปแบบ ได้แก่ 1) ปลุกฝังผ่านครอบครัว ส่งต่อวัฒนธรรมสู่คนรุ่นใหม่ทั้งการบอกเล่าโดยตรง และส่งต่อผ่านวิถีการปฏิบัติ 2) ปลุกฝังผ่านสถานศึกษา สถานศึกษาเป็นอีกสถาบันหนึ่งที่ทำหน้าที่สืบสานวัฒนธรรมไปยังคนรุ่นใหม่ ดังนั้นหากสถานศึกษาในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการสืบสานวัฒนธรรมชุมชนสู่เยาวชนคนรุ่นใหม่จะเป็นแนวทางในการส่งต่อไปยังคนรุ่นใหม่ และมีการสืบสานต่อไป โดยสถานศึกษาที่เข้ามามีส่วนร่วมในการสืบสานอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา คือ โรงเรียนวัดโพธิ์ผักไห่ (เวชพันธุ์อุณสรณ์) ที่มีการบรรจุลงในรายวิชา อยุธยาศึกษา ให้นักเรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับอาหารภูมิปัญญา 3) ปลุกฝังผ่านสถาบันศาสนา เพราะวัดเป็นสถานที่ที่มีการรวมตัวของคนในชุมชนมากที่สุด เพราะชุมชนบ้านป้อมอยู่ใกล้วัด และมีความผูกพันกับวัดที่เป็นตลาดสินค้าอาหารภูมิปัญญา โดยเฉพาะวัดท่าการ้อง วัดจึงเป็นศูนย์รวมของกลุ่มผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพเสริม สอดคล้องกับ **ฐาศุภร์ จันประเสริฐ และคณะ**⁴⁰ การส่งวัฒนธรรมสู่คนรุ่นใหม่ เป็นกระบวนการสืบสานวัฒนธรรมที่จะทำให้อาหารภูมิปัญญาหรือวัฒนธรรมอาหารของผู้สูงอายุนบ้านป้อมดำรงอยู่อย่างยั่งยืนสืบไป และ **ภาวดี ทะไกรราช และคณะ**⁴¹ ได้อธิบายถึงการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับคนรุ่นใหม่ โดยผ่านการทำของเล่นพื้นบ้าน (จากภูมิปัญญา) และทำให้คนรุ่นใหม่ที่มีความสนใจที่จะรับการถ่ายทอดภูมิปัญญามีลักษณะโดดเด่นและมีแนวทางในการพัฒนาด้านอาชีพได้ เพื่อให้ผู้สูงอายุมีรายได้เสริมจากการทำกิจกรรมและเกิดการบูรณาการแผนงานกิจกรรมต่างๆ

5.2.2.2 ผลลัพธ์จากรูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากการศึกษา พบผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงศักยภาพของผู้ร่วมวิจัยจากการใช้รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลง 4 มิติ 1) ค้นพบศักยภาพชุมชนและตนเอง 2) มีอาชีพเสริมภายใต้บริบท

⁴⁰ ฐาศุภร์ จันประเสริฐ และคณะ, “กระบวนการสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นสู่การพัฒนาเครือข่ายทางวัฒนธรรมเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนไทยพวน จังหวัดนครนายก”, รายงานการวิจัย, หน้า 89.

⁴¹ ภาวดี ทะไกรราช และคณะ, “การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ”, วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน, 2558): 39-61.

ชุมชน 3) เข้าถึงกลไกในการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุในชุมชน 4) เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งนำไปสู่ความยั่งยืนต่อไป

1) ค้นพบศักยภาพชุมชนและตนเอง คือ การที่ผู้ร่วมวิจัยค้นพบตนเอง ว่ามีศักยภาพของพื้นที่และภูมิปัญญาพื้นถิ่นที่มีมาแต่ดั้งเดิม ทำให้เกิดแรงขับเคลื่อน และแรงจูงใจในการประกอบอาชีพเสริมจากภูมิปัญญาดั้งเดิมของตนที่มีอยู่ การค้นพบศักยภาพชุมชนในประเด็นนี้ นับเป็นจิ๊กซอว์ตัวสำคัญ ที่มีการทำหน้าที่ของมันแบบทะลุทะลวง ทำให้เกิด “การระเบิดจากข้างใน” นับเป็นกลไกที่สำคัญ ที่ตัวภูมิปัญญาของกลุ่มผู้ร่วมวิจัยในครั้งนี้ เป็นการติดตั้งโดยผู้ร่วมวิจัยเอง ค้นพบด้วยตนเอง ขับเคลื่อนด้วยตนเอง และเกิดความภาคภูมิใจในของดีของตนเอง เป็นกลไกธรรมชาติที่อยู่ในตัวบุคคล ผู้ร่วมวิจัยมีอิสระในการคิด มีอิสระในการตัดสินใจ เกิดความภาคภูมิใจ เกิดการเห็นคุณค่าของตนเอง และเกิดการพัฒนาดตนเอง ซึ่งเทียบเคียงได้กับแนวคิดศักยภาพ ของ Chen & Chang⁴² ที่กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญของศักยภาพ 2 ส่วน คือ 1) ศักยภาพที่ปรากฏให้เห็น (Visible) และ 2) ศักยภาพที่แฝงอยู่ (Hidden) ได้แก่ ลักษณะส่วนบุคคล ซึ่งหมายถึงลักษณะเฉพาะของบุคคลในแง่ความคิด ความเชื่อแห่งตน (Self-Concept) แรงขับจากภายใน (Motive) และอุปนิสัย (Traits) โดยศักยภาพของผู้ร่วมวิจัยสามารถมองเห็นได้ทั้งศักยภาพที่มองเห็น และศักยภาพที่แฝงอยู่ โดยเฉพาะศักยภาพทางสติปัญญาของผู้ร่วมวิจัย ที่สะท้อนกระบวนการคิดบนฐานการวิจัยชุมชนและภายใต้บริบทของชุมชน

2) มีอาชีพเสริมภายใต้บริบทชุมชน

การมีอาชีพเสริมภายใต้บริบทชุมชน เป็นการทำอาชีพเสริมที่มาจากความต้องการของชุมชน จากการระดมความคิดร่วมกันของคนในชุมชน เป็นอาชีพที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม เป็นความรู้ของชุมชนเดิม ทำให้เกิดการเห็นคุณค่าของตนเอง เกิดความสุขจากการทำงานร่วมกันของกลุ่มผู้สูงอายุ

ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงจากการลงมือปฏิบัติอย่างมีส่วนร่วมในโครงการวิจัย คือ การมีอาชีพเสริมด้านอาหารภูมิปัญญาที่สามารถสร้างรายได้ให้แก่กลุ่มและชุมชน ได้แก่รายได้ที่เกิดจากผลผลิตของชุมชน เช่นอาหารภูมิปัญญา และรายได้จากการมีอาชีพเสริมจากผลผลิตของตนเอง อีกประการหนึ่ง รายได้จากต้นน้ำห่วงโซ่อุปทานอาหารภูมิปัญญา คือโคกหนองนา เป็นต้น การมี

---

⁴² Chen, H.M. & Wen Yen Chang, W.Y., “The Essence of the Competence Concept: Adopting an Organization’s Sustained Competitive Advantage Viewpoint”, *Journal of Management & Organization*, Vol. 16 No. 5 (2010): 677-699.

อาชีพเสริมภายใต้บริบทชุมชน สอดคล้องกับ **เพชร บุดสีทา**⁴³ การมีอาชีพเสริมเป็นการพัฒนา ศักยภาพผู้สูงอายุ ซึ่งอาชีพทางการตลาดที่พัฒนาขึ้น ผู้สูงอายุสามารถนำไปใช้ในการประกอบอาชีพ เติมของตนเองได้ ทำให้ผู้สูงอายุสามารถประกอบอาชีพที่ตอบสนองต่อความต้องการของลูกค้ำได้ อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ผู้สูงอายุเกิดความมั่นคงทางรายได้ และความเป็นอยู่ อีกทั้งยังเป็นกิจกรรม เสริมรายได้ให้กับผู้สูงอายุ นอกจากนี้ยังเป็นกิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุ โดยผู้สูงอายุควรมี ศักยภาพในการดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม กิจกรรมการเป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญา และกิจกรรมเสริมรายได้ เป็นต้น

3) เข้าถึงกลไกในการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุในชุมชน

การเข้าถึงกลไกในการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุในชุมชน ตั้งแต่ อบต. บ้านป้อม พัฒนาชุมชน พัฒนาการ เกษตรอำเภอ วัฒนธรรมจังหวัด รวมไปถึงเครือข่ายผู้ประกอบการ และวัดใน ชุมชนด้วย กลไกดังกล่าวโดยเฉพาะ อบต.บ้านป้อม ป้อม พัฒนาชุมชน พัฒนาการ และเกษตรอำเภอ ทำงานร่วมกัน โดยมีการดำเนินการด้านการส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุด้วยการสำรวจข้อมูลผู้สูงอายุที่ สนใจประกอบอาชีพ ดำเนินการฝึกอาชีพ ฝึกอบรมกลุ่มอาชีพ ในท้องถิ่นเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการ ผลิต การปลูก การสร้างผลผลิต ผลิตภัณฑ์ ตลอดจนส่งเสริมอาชีพและสร้างโอกาสให้เกิดการทำงาน ส่งเสริม สนับสนุนอย่างครบวงจรในการรวมกลุ่มอาชีพ เพื่อสร้างแรงบันดาลใจให้หันมาประกอบ อาชีพอิสระ

เกิดการเชื่อมโยงเครือข่าย

การเชื่อมโยงเครือข่ายเป็นการสะท้อนให้เห็นว่าผู้ร่วมวิจัยไม่ได้เดินเพียงลำพัง ยังมี เครือข่ายภาคีความร่วมมือจากภาคส่วนต่างๆ ให้การสนับสนุนและช่วยเหลือทั้งในการปฏิบัติ และ การเป็นที่ปรึกษา สนับสนุนทรัพยากร องค์ความรู้ รวมทั้งร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทั้งระดับบุคคล และ ระดับองค์กร เพื่อหนุนเสริมให้เกิดการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุในชุมชน

เครือข่ายระดับบุคคล

การเชื่อมโยงเครือข่ายในระดับบุคคล คือการขยายผลไปยังสมาชิกท่านอื่นในชุมชน ทั้งระดับการปฏิบัติการและการเข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัย โดยผู้ร่วมวิจัยสามารถเชื่อมโยง ชักชวน สมาชิกที่สนใจเข้ามาร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มวิจัย สอดคล้องกับ **รุจเรขา วิทยาวุฑฒิกุล และน้ำทิพย์**

⁴³ เพชร บุดสีทา, “การพัฒนาทักษะอาชีพทางการตลาดผู้สูงอายุ : การเรียนรู้เพื่อส่งเสริมภาวะ พหุผลสำหรับผู้สูงอายุในจังหวัดเพชรบุรี”, วารสารวิชาการการตลาดและการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี ราชมงคลธัญบุรี, ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2565): 159-174.

วิภาวิน⁴⁴ เครือข่ายทางสังคม หมายถึงกลุ่มของสมาชิกเครือข่าย (Nodes) ที่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันโดยมีความสัมพันธ์และปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในรูปแบบต่างๆ เช่น ความเป็นเพื่อน ญาติพี่น้อง ผู้ร่วมงาน การพูดคุย การให้การแนะนำ ทั้งนี้มีการแลกเปลี่ยนไหลเวียนข้อมูล และทรัพยากรระหว่างกัน โดยเครือข่ายอาจเป็นได้ทั้งมนุษย์ที่เป็นปัจเจกบุคคล และคณะบุคคล หรือสิ่งต่างๆ ที่ไม่ใช่มนุษย์ เช่น องค์กร สถาบัน

เครือข่ายระดับองค์กร

การเชื่อมโยงเครือข่ายในระดับองค์กร คือการขยายผลไปยังระดับองค์กร เพื่อให้เข้ามามีส่วนร่วมในการหนุนเสริมทั้งด้านทรัพยากร องค์กรความรู้ และเป็นพี่เลี้ยงสำหรับการปฏิบัติกิจกรรมของกลุ่ม เช่น พัฒนาชุมชน สนับสนุนความรู้ด้านการทำโคกหนองนาต้นน้ำหวงโซ่อุปาทาน อาหารภูมิปัญญา มหาวิทยาลัยราชภัฏ ฉะเชิงเทรา สนับสนุนองค์ความรู้ วัดท่าการ้อง สนับสนุนพื้นที่การตลาด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สนับสนุนองค์ความรู้ และประสานงานเครือข่ายด้วยการตลาด

จากงานของ **พระมหาสุทิตย์ อาภากร**⁴⁵ ในการสร้างเครือข่ายไม่ว่าจะเป็นในระดับบุคคล หรือในระดับองค์กรสามารถที่จะแก้ปัญหาได้ด้วยการเปิดโอกาสให้บุคคลและองค์กรได้แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารรวมทั้งบทเรียนและประสบการณ์กับบุคคลหรือองค์กรที่อยู่ภายนอกลดความซ้ำซ้อนในการทำงาน ให้ความร่วมมือและทำงานในลักษณะที่เอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกันและกะนเสมือนเปิดประตูสู่โลกภายนอก มีหลักการที่เกี่ยวข้อง 3 ประการ คือ 1) สถานการณ์ปัญหาและสภาพแวดล้อม ได้แก่ สถานการณ์ปัญหาที่ซ้ำซ้อนหลากหลายและขยายตัวเกินกว่าความสามารถของกลุ่มจะแก้ปัญหาได้ จึงจำเป็นต้องรวมพลังหรือมีกลไกในการจัดการที่มีประสิทธิภาพ เพื่อแก้ปัญหาหรือสถานการณ์นั้น 2) การสร้างพื้นที่ทางสังคม เครือข่ายเป็นเครื่องมือและยุทธศาสตร์ที่สำคัญต่อการระดมทรัพยากร และความคิดเห็นจากฝ่ายต่างๆ เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาและเปลี่ยนแปลงในสิ่งที่ต้องการขยายผลการพัฒนา การใช้พลังเครือข่ายในฐานะเครื่องมือดังกล่าว ถือเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมทางสังคม นำไปสู่การเรียนรู้ และการสร้างพื้นที่ทางสังคมเพราะเมื่อกลุ่มมีความต้องการคล้ายกัน มารวมตัวกันเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร เป็นการสร้างความรู้สึกร่วมและก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในด้านต่างๆ การสร้างพื้นที่ทางสังคมยังรวมถึงกาปรับตัวเข้าหาช่องว่างทางสังคมของฝ่าย

⁴⁴ รุจเรขา วิทยาวุฑฒิกุล และนำทิพย์ วิภาวิน, “การวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคมกับงานวิจัยทางสารสนเทศศาสตร์”, *วารสารบรรณศาสตร์ มศว*, ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2555): 126-140.

⁴⁵ พระมหาสุทิตย์ อาภากร, *เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ*, (กรุงเทพมหานคร: โครงการสร้างเสริมการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.), 2548).

ต่างๆ ที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และสัมพันธภาพที่ยิ่งใหญ่ซึ่งมีความจำเป็นในการสร้างเสริมเครือข่าย 3) การประสานผลประโยชน์อย่างเท่าเทียม ผลประโยชน์นั้นหมายรวมถึงการให้โอกาสของความเป็นไปได้ในทางเลือกที่มีต่อกัน ดังนั้นการรวมตัวเป็นเครือข่ายของหน่วยย่อยจึงประสานผลประโยชน์ต่อกันและกันในการก้าวเดินและมีความมั่นคงยิ่งขึ้น

4) เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงในมิติ ค้นพบศักยภาพชุมชนและตนเอง มีอาชีพเสริมภายใต้บริบทชุมชน เข้าถึงกลไกในการส่งเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุในชุมชน นำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเป็นความยั่งยืนในมิติการพึ่งพาตนเองได้ และเกิดการสร้างสุขเสริมรายได้

ความยั่งยืนในมิติการพึ่งพาตนเอง

ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่ความยั่งยืนในมิติการพึ่งพาตนเองได้ ผู้ร่วมวิจัยได้สะท้อนการพึ่งพาตนเองว่า คือ การที่ผู้ร่วมวิจัยสามารถขับเคลื่อนการประกอบอาชีพเสริมด้วยกระบวนการวิจัยได้ด้วยผู้ร่วมวิจัยเอง ผู้ร่วมวิจัยมีความเข้าใจบทบาทของกลไกความร่วมมือของภาคีเครือข่ายในการเสริมสร้างอาชีพเสริมของกลุ่มผู้สูงอายุ สามารถดำเนินอาชีพอิสระได้โดยลดการพึ่งพาจากภายนอก เช่น มีความสามารถในการค้นหาปัญหา ระบุปัญหา วางแผนดำเนินการประกอบอาชีพอิสระ และสามารถสร้างการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม การสะท้อนผล และการปรับปรุงการปฏิบัติการทำอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ในการดำเนินการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุในชุมชน โดยผู้ร่วมวิจัย ที่นำไปสู่การแก้ปัญหาได้นั้น ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชน ด้านเศรษฐกิจและสังคม สอดคล้องกับ **เหมวรรณ เหมะนัค**⁴⁶ การพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ หมายถึงการพึ่งตนเองด้านการผลิต การจำหน่ายและการตลาด เป็นลักษณะของเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง มีการพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึงมีความสามารถในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน โดยใช้วัฒนธรรมชุมชนและสิทธิชุมชน การพึ่งตนเองด้านจิตใจ หมายถึงการมีจิตใจมั่นคงไม่หว่นไหวกับปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น พึ่งตนเองด้านวัฒนธรรม คือการที่คนในชุมชนมีจิตสำนึกในการพึ่งตนเอง ชยัน อดทน มีความสามัคคีกันช่วยเหลือกัน

เกิดการสร้างสุขเสริมอาชีพ

การเสริมพลังแห่งการร่วมปฏิบัติการสร้างสุขเสริมอาชีพ พบว่า ยังมีส่วนสร้างเสริมการปฏิบัติการร่วมในอีกมิติ คือ มิติการเสริมพลังร่วมปฏิบัติการกับคนรุ่นใหม่ ด้วยกิจกรรม การ

⁴⁶ เหมวรรณ เหมะนัค, “การพึ่งตนเองเพื่อการดำรงชีพที่ยั่งยืนของบ้านนาห้วยแคน อำเภอตาลชุม จังหวัดอุบลราชธานี”, การประชุมวิชาการ การพัฒนาชนบทที่ยั่งยืน ครั้งที่ 4 ประจำปี 2557, หน้า 312-320.

ทำอาหารภูมิปัญญาาร่วมกัน การชิมอาหารภูมิปัญญา การศึกษาเรียนรู้ร่วมกันในโคกหนองนา และการทำการวิเคราะห์อาหารภูมิปัญญา โดยการเรียนรู้การทำอาหารภูมิปัญญาาร่วมกัน เป็นตัวตั้งต้น ที่ทำให้เกิดความงอกงามใหม่ของอาหารภูมิปัญญา มีการปรับสูตรอาหารให้เหมาะกับคนรุ่นใหม่ ปรับสูตรให้เป็นเมนูอาหารสุขภาพ เรียกว่า “วัฒนธรรมที่จัดปรับให้เข้ากับโลกสมัยใหม่” หากไม่มีการปรับสูตรและทำงานร่วมกับกับคนรุ่นใหม่ ผู้สูงอายุก็มีความภาคภูมิใจในอาหารของตนเองแบบอาลัยอาวรณ์ ไม่ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสูตรใดๆ คนรุ่นใหม่ก็หันหลังให้กับอาหารภูมิปัญญาของผู้สูงอายุที่ผู้สูงอายุชื่นชอบ โดยอาหารภูมิปัญญาเป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงคน 2 รุ่นเข้าด้วยกัน และพลังแห่งภูมิปัญญาพื้นที่ ที่มีรากมาจากฐานทรัพยากรชีวภาพในท้องถิ่น มาจากฐานความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน ทำให้เกิดพลังแห่งการปฏิบัติการร่วมกัน ของกลุ่มผู้สูงอายุ กับกลุ่มคนรุ่นใหม่

5.3 ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยรูปแบบการเสริมสร้างอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะจากข้อค้นพบดังนี้

5.3.1 ข้อเสนอแนะเพื่อการปฏิบัติ

1) ข้อค้นพบจากกระบวนการสร้างและพัฒนาการเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่พบว่าการดำเนินกิจกรรมในครั้งนี้ เริ่มต้นจากกิจกรรมการค้นหาตัวตน ค้นหาศักยภาพของชุมชน ทำให้ผู้สูงอายุที่เป็นผู้ร่วมวิจัยเห็นศักยภาพที่แท้จริงของชุมชนตนเอง จากนั้นเริ่มต้นด้วยการทำแผนชุมชน เพื่อให้ผู้สูงอายุเห็นเป้าหมายและแนวทางร่วมกันในการดำเนินการวิจัย จากนั้นทำกิจกรรมเสริมสร้างศักยภาพผู้ร่วมวิจัยด้วยการศึกษาดูงานจากพื้นที่ต้นแบบ (การศึกษาดูงานที่ตลาดน้ำคลองลัดมะยม) ทำให้ผู้สูงอายุมีประสบการณ์ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากพื้นที่ต้นแบบ และสามารถเทียบเคียงประสบการณ์ของตนเองที่เคยประสบจากการทำงานชุมชน นำมาสู่การประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมและมีความสอดคล้องกัน อย่างมีหลักการมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้การลงพื้นที่สำรวจความต้องการอาหารภูมิปัญญาในตลาดจริง (ตลาดน้ำวัดท่ากรัง) ทำให้ผู้สูงอายุเห็นโอกาส และช่องทางการตลาด และความต้องการของผู้บริโภคมากยิ่งขึ้น ทำให้สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับงานของตนเองได้อย่างเหมาะสม ดังนั้นหากจะดำเนินการเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุในส่วนของการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ ควรเริ่มจากการรู้จักตนเอง เพื่อให้ชัดเจนในศักยภาพของตนเอง และเห็นเป้าหมายที่ชัดเจนร่วมกันของกลุ่มผู้ร่วมวิจัยผู้สูงอายุ แล้วจึงเรียนรู้จากพื้นที่ต้นแบบเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ จากนั้นนำมาสู่การปฏิบัติที่มีแนวทางมากยิ่งขึ้น

2) ผลจากการสังเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย ประกอบด้วย 5 กระบวนการสำคัญ ได้แก่ (1) เตรียมคนเตรียมข้อมูลวิเคราะห์ระบบนิเวศน์อาชีพผู้สูงอายุ (2) ค้นหาภาคีเครือข่ายส่งเสริมอาชีพในชุมชน (3) กำหนดเป้าหมายในการสร้างอาชีพอิสระ (4) ขับเคลื่อนอาชีพอิสระผู้สูงอายุผ่านการทำอาหารภูมิปัญญา (5) พัฒนาคุณค่า ความหมายของอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา ด้วยการวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการ และทดสอบการยอมรับทางประสาทสัมผัส เพื่อพัฒนาต่อยอดเป็นเมนูสุขภาพอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา โดยทั้ง 5 กระบวนการจะมีอารมณ์ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนกระบวนการ เช่น ความคิด ความเชื่อ ศรัทธา แรงจูงใจ ความภาคภูมิใจ เกี่ยวกับการทำอาชีพเสริมอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา มีเจตคติที่ดีในการรวมกลุ่มเพื่อทำอาชีพเสริม ผู้วิจัยขอนำไปสู่ข้อเสนอแนะดังนี้

2.1) จากผลการสังเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้ง 5 ขั้นตอน มีความเชื่อมโยงกัน ดังนั้นนักวิจัยหรือหน่วยงานที่จะนำรูปแบบดังกล่าวไปปรับใช้ ต้องตระหนักถึง 5 ขั้นตอน เพื่อนำไปสู่การสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ อย่างยั่งยืน โดยดูที่ละขั้นตอน พิจารณาจากกิจกรรมหรือการปฏิบัติที่งานวิจัยได้ดำเนินการ โดยปรับให้เข้ากับบริบทของชุมชนของตนเอง

2.2) จากข้อค้นพบรูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในด้านการทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายในชุมชน ผู้สูงอายุได้ทำสะท้อนให้เห็นถึงช่องว่างการเรียนรู้ด้านการเข้าถึงเครือข่าย เนื่องจากประสบการณ์ที่ผ่านมาอาจมีข้อจำกัดของการเข้าถึง แต่ในการทำวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้จัดเวทีให้ภาคีเครือข่ายร่วมระดมความคิด และแลกเปลี่ยนประเด็นการทำงานในพื้นที่ ทำให้เห็นโอกาสในการเสริมศักยภาพการทำงานร่วมกันเพื่อให้เกิดผลประโยชน์แก่ชุมชนมากที่สุด ดังนั้นแนวทางในการเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุที่สำคัญประการหนึ่งคือการทำงานที่หน่วยงานภาคีเครือข่ายในพื้นที่รับทราบความต้องการและการดำเนินกิจกรรมของผู้สูงอายุ เพื่อให้เกิดการทำงานที่เสริมกัน

2.3) ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานที่ต้องการเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุในชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ ลดการพึ่งพาจากภาครัฐ สามารถนำผลการพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุทั้ง 5 กระบวนการมาใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุได้

3) จากการศึกษากระบวนการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ พบว่าการที่ผู้สูงอายุได้ค้นหาตนเอง ค้นหาศักยภาพทั้งของตนเองและของชุมชน ได้เรียนรู้จากชุมชนต้นแบบ ฝึกลงมือทำสะท้อนการปฏิบัติร่วมกัน จะช่วยให้เกิดการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ดังนั้นการตุนหา

ตนเอง ให้เห็นศักยภาพของตนเองและศักยภาพของชุมชนจึงเป็นกระบวนการที่สำคัญ หน่วยงานที่จะนำรูปแบบไปใช้ต้องให้ความสำคัญกับการค้นหาศักยภาพทั้งของตนเองและชุมชน

5.3.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากข้อค้นพบรูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน หรือการส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ สามารถนำรูปแบบนี้ไปกำหนดเป็นนโยบายหรือบรรจุในแผนการส่งเสริมของหน่วยงาน โดยประยุกต์ใช้กระบวนการวิจัยจากข้อค้นพบนี้เหมาะสมกับคนในชุมชนหรือกลุ่มอาชีพตามบริบทของพื้นที่ ดังนั้นควรมีการกำหนดกิจกรรมตามรูปแบบเพื่อนำไปสู่ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่ต้องการ ทั้งนี้อาจมาปรับเปลี่ยนตามบริบทของชุมชน และบริบทของพื้นที่

5.3.3 ข้อเสนอสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1) การวิจัยครั้งนี้ ผู้ร่วมวิจัยส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ จึงทำให้เกิดช่องว่างการส่งต่อความรู้ ดังนั้นในการวิจัยครั้งต่อไป ควรทำในกลุ่มที่มีความหลากหลาย เพื่อให้เกิดการสานต่อทั้งด้านกระบวนการและด้านการสานต่ออาหารภูมิปัญญา

2) การวิจัยครั้งนี้ได้รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา การศึกษาครั้งต่อไปอาจศึกษาผลการใช้รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และพัฒนาเป็นคู่มือการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ต่อไป

3) การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยที่ทำการประเมินผลการปฏิบัติโดยใช้การสะท้อนผลการปฏิบัติ ซึ่งผลการเปลี่ยนแปลงจึงเกิดจากข้อมูลเชิงคุณภาพด้านเดียว ดังนั้นหากจะเสริมความเข้มแข็งให้ข้อมูลจากการค้นพบ ในการศึกษาครั้งต่อไปอาจทำการประเมินผลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เช่น การใช้การสะท้อนผลควบคู่กับการประเมินเชิงปริมาณ เป็นต้น

บรรณานุกรม

1. ภาษาไทย

1.1 ข้อมูลวิทยุภูมิ

1.1.1 หนังสือ

- กรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. **แผนพัฒนาผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) (แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2)**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เทพเพ็ญวานิสัย, 2552.
- กาญจนา แก้วเทพ. **การมีส่วนร่วมคาถาที่ 2 ของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร: หจก. วนิดาการพิมพ์, 2565.
- เกริกศักดิ์ บุญญาพงศ์. **นโยบายของรัฐและแนวทางการจัดบริการสังคมสำหรับผู้สูงอายุในอนาคต**. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2539.
- คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. **แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2552**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เทพเพ็ญวานิสัย, 2553.
- จรัส สุวรรณมาลา. **รัฐบาล-ท้องถิ่น ใครควรจัดบริการสาธารณะ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2542.
- จำเนียร จวงตระกูล. **การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ : ทฤษฎีและแนวปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดยูเคชั่น, 2562.
- ฉก ธนะสิริ. **ทำอย่างไรจึงจะปราศจากโรคและชะลอความชรา**. กรุงเทพมหานคร: แลนพับลิชชิง, 2547.
- ดรุณี ทายะติ. **นโยบายและการจัดสวัสดิการดูแลผู้สูงอายุของประเทศออสเตรเลียและไทย**. เชียงใหม่: คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2549.
- นพนนท์ วรรณเทพสกุล. **นโยบายสาธารณะท้องถิ่นจากแนวคิดสู่การปฏิบัติบทวิเคราะห์นโยบายสาธารณะด้านสุขภาพ จังหวัดสงขลา**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ, 2548.
- นารีรัตน์ จิตรมนตรี และสาวิตรี ทยานศิลป์. **การทบทวนองค์ความรู้และแนวทางการจัดระบบสวัสดิการผู้สูงอายุในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), 2551.

- บรรลุ ศิริพานิช. **สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2557**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2558.
- บริบูรณ์ พรพิมลณ. **โลกยามชราและแนวทางการเตรียมตัวเพื่อความสุข**. เชียงใหม่: พระสิงห์การพิมพ์, 2528.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ เอส. อาร์. พริ้นติ้ง จำกัด, 2558.
- พระมหาสุทิตย์ อากาศโร. **เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร: โครงการสร้างเสริมการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.), 2548.
- เพ็ญแข ประจันปัจฉนีก. **สูงอายุวัยศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาการศึกษาผู้ใหญ่ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2545.
- ภัสสร ลิมานนท์. **บทบาทของวิทยาลัยประชากรศาสตร์ในการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับผู้สูงอายุไทย**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.
- ภาณุ อดดกลิ่น. **ทฤษฎีการสูงอายุ**. อุดรธานี: อาจารย์พยาบาล กลุ่มวิชาพยาบาลบุคคลผู้มีปัญหาสุขภาพ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี, 2553.
- มัทนา พนานิรามัย. **นโยบายและทิศทางการนโยบายด้านผู้สูงอายุในอนาคตของประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547.
- วิพรรณ ประจวบเหมาะ. **รายงานการศึกษาโครงการสร้างระบบการติดตามและประเมินผลแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564)**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2551.
- ศรีเรื่อน แก้วกั้งวาล. **จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงอายุ เล่ม 2**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553.
- ศิริภัสสรค์ วงศ์ทองดี. **การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2559.
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน). **การพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง พึ่งตนเองและเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงโดยอาศัยการดำเนินงานอย่างบูรณาการ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหมิตรพริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, 2565.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเพื่อพัฒนาแรงงานแห่งชาติ. **การส่งเสริมโอกาสด้านอาชีพและการทำงานของผู้สูงอายุ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงแรงงาน, 2556.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **แผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (2017-2021)**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. **สรุปผลที่สำคัญการทำงานของผู้สูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2566**. กรุงเทพมหานคร: กองสถิติพยากรณ์ สำนักงานสถิติแห่งชาติ ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา, 2567.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. **สถิติผู้สูงอายุในประเทศไทย 2015-2018**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์เทคโนโลยี, 2561.

สุชาติทวิ สิทธิ และสรวัย บุญยमानนท์. **ประชากรและสังคม 2553 : คุณค่าผู้สูงอายุ ในสายตาสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ประชากรและสังคม, 2553.

สุพัตรา สุภาพ. **สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม ครอบครัว ศาสนา ประเพณี**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2536.

อภิญา เวชชัย. **โครงการกองทุนส่งเสริมสวัสดิการผู้สูงอายุและครอบครัวในชุมชนโครงการเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ**. นนทบุรี: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, 2542.

1.1.2 คุชฌีนิพนธ์/วิทยานิพนธ์

กฤษณี เงามแสงธรรม. “การเตรียมการเข้าสู่วัยผู้สูงอายุที่มีศักยภาพของบุคลากร กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์”. **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม**. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551.

ชนิษฐา นาคะ. “วิถีชีวิตและการดูแลตนเองของผู้สูงอายุในหมู่บ้านชนบทแห่งหนึ่งในภาคใต้”. **คุชฌีนิพนธ์พยาบาลคุชฌีบัณฑิต สาขาวิชาการพยาบาล**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, 2542.

ชรินทิพย์ วันดี. “การจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุขององค์การบริหารส่วนตำบลปงน้อย อำเภอ ดอยหลวง จังหวัดเชียงราย ในมุมมองของผู้สูงอายุ”. **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏ เชียงราย, 2553.

ทิฆัมพร เต็ดขุนทด. “การศึกษาวิถีชีวิตชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน จังหวัดสมุทรสงคราม”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2556.

ปิยากร หวังมหาพร. “นโยบายผู้สูงอายุของประเทศไทย”. **คุชฌีนิพนธ์รัฐศาสตรคุชฌีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

เพ็ญนรินทร์ สาตราจารี. “การศึกษาทักษะของผู้สูงอายุที่ยังประโยชน์ กรณีศึกษาชมรมผู้สูงอายุ โรงพยาบาลสังกัดกรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม**. คณะสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549.

วันเพ็ญ ปันราช. “การพัฒนาระบบการดูแลผู้สูงอายุในชุมชน”. **ดุชนิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2552.

วิทธิลักษณ์ จันทร์ธนะสมบัติ. “ทักษะต่อการเป็นผู้สูงอายุที่มีความสุขของผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร กรณีศึกษาสาธารณสุข 40 บางแค”. **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม**. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2552.

ศราววัลย์ อิมอุดม. “การประยุกต์รูปแบบพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพของเพนเดอร์เพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมการออกกำลังกายที่ถูกต้องในผู้สูงอายุ ชุมชนบ้านสำราญ ตำบลสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น”. **วิทยานิพนธ์สาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา สุขศึกษาและการส่งเสริมสุขภาพ**. คณะสาธารณสุข: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2548.

ศรีเมือง พลังฤทธิ์. “การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุโดยตนเอง ครอบครัวและชุมชน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **ดุชนิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาประชากรศาสตร์**. วิทยาลัยประชากรศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

ศิวพร ละม้ายนิล. “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพนักวิจัย ชุมชน อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก”. **ดุชนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2561.

ศุภณัฐ ทรัพย์นาวิน. “การนำนโยบายการบริการสาธารณสุขแก่ผู้สูงอายุไปปฏิบัติ: กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบล 16 แห่ง”. **ดุชนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2554.

เศรษฐวัฒน์ โชควรรกุล. “นโยบายการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”. **ดุชนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร์ดุชนิพนธ์บัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2555.

สัณฑ์หทัย สงวนศักดิ์. “ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการสร้างประสิทธิผลของการนำนโยบายการส่งบริการสังคมแก่ผู้สูงอายุไปปฏิบัติ : ศึกษากรณีกรุงเทพมหานคร”. **ดุชนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2550.

สุจิตรา นิลเลิศ. “ความสัมพันธ์ระหว่าง การได้รับการอุปถัมภ์จากบุตรกับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุไทยใน
ชนบท จังหวัดสุพรรณบุรี”. **ดุชนิพนธ์ปรัชญาดุชนิพนธ์บัณฑิต สาขาวิชาประชากรศาสตร์.
บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, 2539.**

สุดารัตน์ สดสมบุรณ์. “สวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุในประเทศไทย”, **ดุชนิพนธ์ปรัชญาดุชนิพนธ์
บัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาที่ยั่งยืน. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2557.**

1.1.3 บทความ

กัญญาณัฐ ใฝ่คำ. “การบริหารจัดการสวัสดิการผู้สูงอายุในประเทศไทย”. **วารสารดุชนิพนธ์บัณฑิตทาง
สังคมศาสตร์. ปีที่ 4 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2557): 92-99.**

คัมภีร์รัตน์ แก้วสุวรรณะ. “นวัตกรรมสังคมด้านพฤติกรรมในการพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุในจังหวัด
นครราชสีมา”. **วารสารรังสิตบัณฑิตศึกษาในกลุ่มธุรกิจและสังคมศาสตร์. ปีที่ 2 ฉบับที่ 2
(มกราคม-มิถุนายน 2560): 37.**

ทวิ วุชระเกียรติศักดิ์. “การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนโดยการพัฒนากลุ่มอาชีพ
ในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลพลสงคราม อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา”.
วารสารวิชาการบริหารธุรกิจ. ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2559): 43-54.

นฤชา โฆษาศิวิไลซ์ และคณะ. “รูปแบบการพัฒนาเครือข่ายพลังสังคมเชิงบูรณาการในการพัฒนา
เศรษฐกิจชุมชน”. **วารสารวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏเลย. ปีที่ 11 ฉบับที่ 38
(ตุลาคม-ธันวาคม 2559): 105-118.**

ประวีต เอรารวรรณ และคณะ. “การวิเคราะห์องค์ประกอบการพึ่งตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา
ตอนต้นสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองบัวลำพู”. **วารสารการวัดผลการศึกษา.
ปีที่ 17 ฉบับที่ 1 (กรกฎาคม 2555): 175-185.**

พระครูวิบูลเจติยานุรักษ์ และเพ็ญพรรณ เพ็ญฟูลอย. “การวิเคราะห์บทบาทหน้าที่และกระบวนการ
ของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย”. **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร. ปีที่ 10 ฉบับที่ 2
(มีนาคม-เมษายน, 2565): 596-610.**

พิมพ์กา เพ็ญนาเรนทร์. “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุ”.
วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี. ปีที่ 15 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2564): 42-58.

เพชร บุดสีทา. “การพัฒนาทักษะอาชีพทางการตลาดผู้สูงอายุ : การเรียนรู้เพื่อส่งเสริมภาวะ
พลัมพลัง สำหรับผู้สูงอายุในจังหวัดเพชรบุรี”. **วารสารวิชาการการตลาดและการ
จัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี. ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน
2565): 159-174.**

โพสต์ทูเดย์, “วงการแพทย์บัญญัติปรับตัวเลขอายุเฉลี่ยของวัยกลางคน”, หนังสือพิมพ์โพสต์ทูเดย์,
(16 มิถุนายน 2559): C5.

ภาวดี ทะไกรราช และคณะ. “การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ”. วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์. ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน, 2558): 39-61.

มนตรี ประเสริฐรุ่งเรือง และดุขฎี อายุวัฒน์. “การสร้างทางเลือกในการพึ่งพาตนเองอย่างมีคุณค่าของผู้สูงอายุรุ่นใหม่”. วารสารประชากร. ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (กันยายน 2559): 26.

รุจเรขา วิทยาวุฒิกุล และน้ำทิพย์ วิภาวิน. “การวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคมกับงานวิจัยทางสารสนเทศศาสตร์”. วารสารบรรณศาสตร์ มศว. ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2555): 126-140.

วิเชศ คำบุญรัตน์ และไศภนา พิชิตรพชัย. “กลยุทธ์ธุรกิจและระบบการบริหารทรัพยากรมนุษย์กับการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน”. วารสารปัญญาภิวัฒน์. ปีที่ 4 ฉบับที่ 5 (พฤษภาคม 2556): 121.

ศิริพงศ์ อัครชัยภูมิสกุล. “มาตรการกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิผู้สูงอายุ: กรณีศึกษาการจ้างงานของผู้สูงอายุ”. วารสารวิชาการศรีปทุม ชลบุรี. ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (กรกฎาคม-กันยายน 2556): 33-39.

ศิริพร แยมินิล. “การวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ในการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนลำพญา จังหวัดนครปฐม”. วารสารการเมืองการปกครอง. ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2563): 74-90.

สุทธิชัย จิตะพันธุ์กุล. “Active Ageing : เรื่องเล่าใหม่ในศตวรรษที่ 21”. วารสารพัฒนาวิทยาและเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ 2. ปีที่ 4 (ตุลาคม-ธันวาคม 2544): 1-3.

อภิขญา เหล่าวัฒนพงษ์. “ความต้องการและแนวทางในการจัดสวัสดิการของผู้สูงอายุด้านอาชีพโครงการส่งเสริมอาชีพพื้นที่กรุงเทพมหานคร”. วิทยานิพนธ์. ปีที่ 22 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2554): 56-67.

1.1.4 รายงานการวิจัย

กองวิจัยตลาดแรงงาน. “บทบาทในการส่งเสริมการมีงานทำสำหรับผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น”. รายงานการวิจัย กองการวิจัยการตลาดแรงงาน กรมจัดหางาน กระทรวงแรงงาน, 2556.

แก้วขวัญ ตั้งติงศ์กุล และศุภชัย ศรีสุชาติ. “โครงการวิจัยถอดบทเรียนสถานประกอบการที่มี การจ้างแรงงานสูงวัย”. รายงานการวิจัย มูลนิธิสถาบันการวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2559.

ชั้นทอง วัฒนะประดิษฐ์. “Pixel Krungkaow : กลไกการเสริมสร้างพลังอำนาจทางสังคมเพื่อพัฒนาเมืองพุฒินธรรมแห่งความสุข”. รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2565.

- จรัญญา วงษ์พรหม และคณะ. “กลไกการส่งเสริมการมีงานทำของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบ”. รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2558.
- จรัญญา วงษ์พรหม และคณะ. “กลไกการส่งเสริมการมีงานทำของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบ”. รายงานการวิจัย มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2558.
- เจษฎา มุลยาพอ และคณะ. “การพัฒนาสุขภาพจิตของผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนาในจังหวัดหนองคาย”. รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, 2561.
- เฉลิมพล แจ่มจันทร์ และสุภรต จรัสสิทธิ์. “สถานการณ์และแนวโน้มสภาพการทำงานของผู้สูงอายุไทย: การวิเคราะห์จากข้อมูลการสำรวจระดับประเทศ”. รายงานการวิจัย มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2564.
- ฐาศุภร์ จันประเสริฐ และคณะ. “กระบวนการสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นสู่การพัฒนาเครือข่ายทางวัฒนธรรมเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนไทยพวน จังหวัดนครนายก”. รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2559.
- ดวงเดือน รัตน์มมงคลกุล. “ภาวะพหุพิพัต: กรณีศึกษาในบริบทสังคมวัฒนธรรมอีสาน”. รายงานการวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2554.
- ทิพาภรณ์ โพธิ์ถวิล และคณะ. “กลไกการบริหารระบบสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุไทย”. รายงานการวิจัย คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคม มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, 2544.
- ฉัญญา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา. “การประเมินรูปแบบบริการที่จัดตั้งให้ผู้สูงอายุในชุมชนเน้นการให้บริการของศูนย์สงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้าน”. รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, 2542.
- ธีรธรรม วุฑฒิวัตรชัยแก้ว. “โครงการศึกษาการจ้างแรงงานผู้สูงอายุในภาคเอกชน”. รายงานการวิจัย มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2559.
- นงนุช สุนทรชวกันต์ และพิสุทธิ์ กุลธนวิทย์. “การศึกษาผลิตภาพแรงงานตามอายุของแรงงานและการทำงานของผู้สูงอายุในภาคอุตสาหกรรมการผลิต ภาคการค้าและบริการ และภาคการขายส่ง-ขายปลีกและโรงแรม-ภัตตาคาร”. รายงานการวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2556.
- ประเสริฐ ปอนถิ่น. “กลไกการจัดการด้านสวัสดิการสังคมที่เหมาะสมของผู้สูงอายุ : กรณีศึกษาผู้สูงอายุในตำบลสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่”. รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, 2558.

- พรรัตน์ แสดงหาญ. “โครงการพัฒนาโมเดลการจ้างงานสำหรับผู้สูงอายุในอุตสาหกรรมยานยนต์ของประเทศไทย: การวิจัยแบบผสม”. รายงานการวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2558.
- พระมหาสังเวช จันทโสภี (ศรีโคตร). “การจัดการเรียนรู้ด้านสุขภาวะของผู้สูงอายุตามแนวพุทธศาสนา”. รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย, 2556.
- พระมหาสุภวิษณุ ปภัสโร (วิราม) และพระมหาสังเวช จันทโสภี (ศรีโคตร). “การฟื้นฟูสุขภาวะของผู้สูงวัยของวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”. รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย, 2557.
- พีรสิทธิ์ คำนวนศิลป์ และคณะ. “การประเมินนโยบายและแผนงานด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ กระทรวงสาธารณสุข”. รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข, 2542.
- เพ็ญแข ประจวบปัจฉิม. “การจัดการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อเตรียมความพร้อมในการพัฒนาภาวะพลัมพลังของผู้สูงอายุไทย”. รายงานการวิจัย ภาควิชาการศึกษาผู้ใหญ่ คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2550.
- มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์. “โครงการศึกษาวิจัยการจัดการความรู้เรื่องอัตลักษณ์และภูมิปัญญาด้านที่อยู่อาศัยของท้องถิ่น กรณีศึกษาพื้นที่ภาคกลาง (พื้นที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง)”. รายงานการวิจัย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2017.
- รศรินทร์ เกรย์ และคณะ. “มนทัศน์ใหม่ของนิยามผู้สูงอายุ : มุมมองของจิตวิทยาสังคมและสุขภาพ”. รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2556.
- ระพีพรรณ คำหอม และคณะ. “โครงการพัฒนาระบบสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม ระยะที่ 2”. รายงานการวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น, 2561.
- ระพีพรรณ คำหอม และคณะ. “ปัจจัยที่มีผลต่อความต้องการบริการสวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุในเขตชนบท”. รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547.
- รวเรศม์ สุวรรณระดา. “บทเรียนประสบการณ์ทางนโยบายการขยายอายุการทำงานจากประเทศญี่ปุ่น”. รายงานการวิจัย มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย สำนักงานกองทุนสนับสนุน การสร้างเสริมสุขภาพ, 2556.
- วีณา ศิริสุข และคณะ. “พ่อใหญ่ แม่ใหญ่ สถานภาพ และบทบาทผู้สูงอายุไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”. รายงานการวิจัย ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2542.

ศรัล ขุนวิทยา และคณะ. “การศึกษาสภาวะการณ์และปัจจัยที่มีผลต่อสุขภาพกาย จิต สังคม และความสามารถการคิดเชิงบริหารของสมองในผู้สูงอายุ: ชมรมผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี”. รายงานการวิจัย สกว. มหาวิทยาลัยมหิดล, 2562.

ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. “แนวทางการจัดบริการสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุ”. รายงานการวิจัย สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534.

ศศิเพ็ญ พวงสายใจ และคณะ. “โครงการความเป็นไปได้ในการส่งเสริมและสร้างแนวทางการมีงานทำเพื่อการมีรายได้ของผู้สูงอายุในพื้นที่นาร่องจังหวัดลำปาง กรณีศึกษา ตำบลห้างฉัตร อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง”. รายงานการวิจัย คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551.

ศิริวรรณ ศิริบุญ และคณะ. “การประเมินโครงการนำร่องการจัดตั้งศูนย์บริการผู้สูงอายุ : ผลการศึกษาจากข้อมูลเชิงปริมาณและข้อมูลเชิงคุณภาพ”. รายงานการวิจัย สถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

ศุภชัย ศรีสุชาติ และแก้วขวัญ ตั้งติพิงศ์กุล. “แนวทางการส่งเสริมอาชีพและการมีงานทาของผู้สูงอายุ: กรณีศึกษาการจ้างงานผู้สูงอายุในภาคอุตสาหกรรมการผลิต”. รายงานการวิจัย มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2557.

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. “โครงการศึกษาเพื่อหารูปแบบการส่งเสริมการมีงานทำแก่ผู้สูงอายุในพื้นที่ชนบท”. รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2553.

สมชาย สุขสิริเสรีกุล. “ผลของการคงอยู่ในกำลังแรงงาน ของแรงงานสูงอายุต่อการบรรเทาปัญหาการขาดแคลนแรงงานที่มีทักษะในภาคบริการของประเทศไทย”. รายงานการวิจัย สถาบันทรัพยากรมนุษย์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2556.

สรารุณย์ วิจิตรปัญญา และคณะ. “การสร้างเสริมเครือข่ายในการจัดการนิเวศวิทยาวัฒนธรรมตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดเพชรบูรณ์”. รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560.

1.1.5 การประชุมวิชาการ

กิตติยา อินทกาญจน์ และคณะ, “การส่งเสริมคุณภาพชีวิตด้านอาชีพของผู้สูงอายุอำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี”, การประชุมวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ระดับชาติ ครั้งที่ 14 และนานาชาติครั้งที่ 1, 2564.

เหมวรรณ เหมะนัค. “การพึ่งตนเองเพื่อการดำรงชีพที่ยั่งยืนของบ้านนาห้วยแคน อำเภอตาลชุม จังหวัดอุบลราชธานี”. การประชุมวิชาการ การพัฒนาชนบทที่ยั่งยืน ครั้งที่ 4 ประจำปี 2557.

1.1.6 พระราชบัญญัติ

“พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546”. ราชกิจจานุเบกษา 120 ตอนที่ 130 ก (ธันวาคม 2546): 1.

1.1.7 เอกสารอัดสำเนา

สุรกุล เจนอบรม. “การเรียนรู้ด้วยตนเอง: นวัตกรรมทางการศึกษาที่ไม่เคยเก่า นวัตกรรมเพื่อการเรียนการสอน”. กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541 (อัดสำเนา).

1.1.8 สื่ออิเล็กทรอนิกส์

กรมกิจการผู้สูงอายุ, “การจ้างงานผู้สูงอายุ” <<https://www.dop.go.th/en/topic/view=155>>, 31 พฤษภาคม 2565.

กรมจัดหางาน, “ส่งเสริมการจ้างงานผู้สูงอายุรองรับสังคมสูงวัย ผู้สูงอายุมีงานทำ มีรายได้ มีความภาคภูมิใจ,” <<https://www.doe.go.th/prd/main/news/param/site/1/cat/7/sub/0/pull/detail/>>, 24 กุมภาพันธ์ 2567.

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, “ผู้สูงอายุ,” <https://www.m-society.go.th/ewtadmin/ewt/MSO_WEB_NEW/news_view.php?nid=8935>, 19 กุมภาพันธ์ 2566.

กฤษมันต์ วัฒนาณนงค์, “การฝึกอาชีพสำหรับสังคมผู้สูงอายุ,” <<https://www.thairath.co.th/content/354621>>, 9 กุมภาพันธ์ 2566.

จารีย์ ปิ่นทอง, “สังคมสูงวัยกับความท้าทายของตลาดแรงงานไทย,” <<http://www.bot.or.th>>, 28 มิถุนายน 2566.

ธนภรณ์ จิตตินันท์ แลฉัตรนางค์ กุลนาถศิริ, “ถอดบทเรียนนโยบายรับมือสังคมสูงวัยจากต่างประเทศ 2560,” <<http://themoment.om.co2happy.lifeaging.society>>, 5 พฤษภาคม 2566.

มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ, “สภาพการทำงานของผู้สูงอายุไทย,” <<https://thainhf.org/work/สภาพการทำงานของผู้สูงอายุไทย>>, 8 กันยายน 2566.

ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร, “คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี, หน้า 5-8, 26-30, 33-34,” <chrome-extension://efaidnbnmnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=5057>, 9 กุมภาพันธ์ 2566.

- ศิริวรรณ อรุณทิพย์ไพฑูรย์, “ข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย,” <<http://www.dop.go.th>>, 8 กันยายน 2566.
- ศูนย์วิจัยกสิกรไทย, “จ้างงาน ผู้สูงวัย,” <<http://www.cheechon.gruay.smartsme.co.th/content>>, 4 กันยายน 2566.
- _____, “บทวิเคราะห์แนวโน้มธุรกิจ,” <<https://www.kasikornresearch.com/TH/analysis/k-econ/business/Pages/z2974.aspx>>, 30 กันยายน 2566.
- สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, “ผู้สูงอายุที่มีพฤติกรรม” <www.hsri.or.th/people/media/care/detail>, 5 มิถุนายน 2560.
- สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, “คู่มืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น, หน้า 8,” <<chrome-extension://efaidnbnmnncbjpcjglclfindmkaj/https://rdi.snru.ac.th/wp-content/uploads/2016/12/CBR-.pdf>>, 9 กุมภาพันธ์ 2567.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, “ประชากรทั้งหมดของประเทศไทย 2565,” <<https://www.nesdc.go.th/main.php?filename=intro>>, 9 กุมภาพันธ์ 2566.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ, “ข้อมูลจากการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย 2554,” <https://www.nso.go.th/nsoweb/nso/survey_detail/im>, 2 กันยายน 2566.

2. ภาษาอังกฤษ

2.1 Secondary Sources

2.1.1 Books

- Boyatzis, R.E. **The Competent Manager: A Model for Effective Performance.** Hoboken: John Wiley and Sons, 1982.
- Craig, R.L. **Training and Development Handbook.** New York: McGraw-Hill Book Company, 1997.
- Creswell, J.W. **Educational Research: Planning, Conducting and Evaluating Quantitative and Qualitative Research.** New Jersey: Merrill Prentice Hall, 2002.
- Daniel Goleman et al. **The New Leaders: Transforming the Art of Leadership into the Science of Results.** Great Britain: Clays Ltd, St Ivesplc, 2003.
- Dewey. **Experience and Education.** New York: Collier, 1983.
- Esther, Goh. **Processing Experiential Learning.** New Jersey: Lawrence Township, 1998.

- Evans, N. **Experimental Learning for All**. New York: Casella, 1994.
- Foebes, S. **What Holistic Education Claims About Itself; An Analysis of Holistic Schools Literature**. Oxford: American Education Research Association, 2004.
- Gilley, J.W. et al. **Principle of Human Resources Development**. Cambridge: Perseus Publishing, 2002.
- John W. Creswell & Vicki L. Plano Clark. **Designing and Conducting Mixed Methods Research**. Third Edition. London: SAGE Publications, Inc., 2018.
- Juch, A. **Personal Development: Theory and Practice in Management Training**. Hoboken: Wiley, 1983.
- Kolb, D.A. **Experimental Learning, Englewood Cliffs**. NJ: Prentice-Hall, 1984.
- Mezirow, Jack et al. **Transformative Learning in Practice: Insights from Community, Workplace, and Higher Education**. San Francisco, CA.: Jossey-Bass, 2009.
- Pfeiffer & Balle. **Design Skills in Human Resource Development**. San Diego: University Associate Press, 1988.
- Pfeiffer, J.W. & Jones, J.E. **Experiential Learning Cycles**. San Diego: University Associates Publishers, 1983.
- Roger, A. **Teaching Adults**. Buckingham: Open University Press, 1996.
- W.B. & Davis, K. **Human Resources and Personal Management**. New York: McGraw-Hill, 1993.

2.1.2 Articles

- Chen, H.M. & Wen Yen Chang, W.Y. "The Essence of the Competence Concept: Adopting an Organization's Sustained Competitive Advantage Viewpoint". **Journal of Management & Organization**. Vol. 16 No. 5 (2010): 677-699.
- Cohen, J.M. & Uphoff, N.T. "Participation's Place in Rural Development: Seeking Clarity through Specificity". **World Development**. Vol. 8 No. 3 (1980): 213-235.
- Kolb, A.Y. & Kolb, D.A. "Learning Style and Learning Spaces: Enhancing Experiential Learning in Higher Education". **Academy of Management Learning & Education**. Vol. 4 No. 2 (2005): 193-213.
- Luckman, C. "Defining Experiential Education". **The Journal of Experiential Education**. Vol. 19 No. 1 (May 1996): 6-8.

Masuda, M. & Kojima, K. “Japanese Social Security for the Elderly from a Viewpoint of Life Cycles”. **Review of Population and Social Policy**. Vol. 10 No. 2 (2001): 37-54.

Wallerstein, N. & Bernstein, E. “Empowerment Education: Freire’s Idea Adapted to Health Education”. **Health Education Quarterly**. Vol. 15 No. 4 (1988): 379-394.

2.1.3 Electronics

World Health Organization (WHO), “World Health Report: 2002”, <<https://www.who.int/publications/i/item/9241562072>>, 9 February 2024.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือเชิญ

ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์ และเก็บข้อมูล

คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗๙ หมู่ที่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๓-๕๒๔-๘๐๐๐ ภายใน ๘๒๖๑

ที่ อว ๖๑๐๔.๔ / พิเศษ

๑๒ มกราคม ๒๕๖๖

เรื่อง เชิญเป็นวิทยากร

เรียน นางนคพร พลศักดิ์ ตำแหน่งนักพัฒนาชุมชนชำนาญการ กองสวัสดิการสังคม เทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา

สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการประชุมจัดทำแผนชุมชน

ด้วยภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับทุนอุดหนุนการทำกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยและนวัตกรรม ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๕ ภายใต้แผนงานการวิจัยและพัฒนาวิชาการรับใช้สังคมและท้องถิ่นเพื่อลดความเหลื่อมล้ำโดยมหาวิทยาลัยในพื้นที่ สนับสนุนโดยสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) เรื่องอาวุโสฟรีแลนซ์: การเสริมสร้างระบบและกลไกส่งเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ระยะที่ ๒ วันอาทิตย์ที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๖ ทำการจัดเวทีทำแผนชุมชนของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม เพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการเสริมสร้างระบบและกลไกส่งเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ซึ่งจะก่อให้เกิดการแบ่งปันและถ่ายโอนความรู้ และในที่สุดความรู้ที่มีอยู่จะแพร่กระจายและไหลเวียนอย่างสมดุล เพิ่มความสามารถในการพัฒนาอาชีพผู้สูงอายุ และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง รายละเอียดตามเอกสารที่แนบมาแล้วนั้น

ในการนี้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล็งเห็นว่าท่านเป็นบุคลากรที่มีศักยภาพด้านนี้ จึงขอเชิญท่านเป็นวิทยากรร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวทีทำแผนชุมชน ในวันอาทิตย์ที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๖ เวลา ๐๙.๐๐ - ๑๕.๐๐ น. ณ วัดตลอดช่อง ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จึงเรียนเชิญร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวทีประชาคม และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พุทธชาติ แผนสมบูรณ์)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ผู้ประสานงาน

ผศ.ดร.พุทธชาติ แผนสมบูรณ์

โทร : ๐๘๑-๙๐๔-๗๕๑๒

นางสาวกนกฤษต์ สุตลาภา

โทร : ๐๙๒-๒๙๗-๖๘๖๐

คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗๙ หมู่ที่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๓-๕๒๔-๘๐๐๐ ภายใน ๘๒๖๑

ที่ อว ๖๑๐๔.๔ / พิเศษ

๑๒ มกราคม ๒๕๖๖

เรื่อง เชิญเข้าร่วมกิจกรรม

เรียน ดร.จักษุรูปนิษฐ์ บุญฤทธิ์

สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการประชุมจัดทำแผนชุมชน

ด้วยภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับทุนอุดหนุน การทำกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยและนวัตกรรม ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๕ ภายใต้แผนงานการ วิจัยและพัฒนาวิชาการรับใช้สังคมและท้องถิ่นเพื่อลดความเหลื่อมล้ำโดยมหาวิทยาลัยในพื้นที่ สนับสนุนโดย สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) เรื่องอาวุโสฟรีแลนซ์: การเสริมสร้างระบบและกลไกส่งเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ระยะที่ ๒ วันอาทิตย์ที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๖ ทำการจัดเวทีทำแผนชุมชน ของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม เพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการเสริมสร้างระบบและกลไกส่งเสริมอาชีพอิสระ ของผู้สูงอายุ ซึ่งจะก่อให้เกิดการแบ่งปันและถ่ายโอนความรู้ และในที่สุดความรู้ที่มีอยู่จะแพร่กระจายและ ไหลเวียนอย่างสมดุล เพิ่มความสามารถในการพัฒนาอาชีพผู้สูงอายุ และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง รายละเอียด ตามเอกสารที่แนบมาแล้วนั้น

จึงขอเชิญ ท่านร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวทีจัดทำแผนชุมชน ในฐานะนักวิจัย ในวันอาทิตย์ที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๖ เวลา ๐๙.๐๐ - ๑๕.๐๐ น. ณ วัลลภชอง ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จึงเรียนเชิญร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวทีประชาคม และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พุทธชาติ แผนสมบูรณ์)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ผู้ประสานงาน

ผศ.ดร.พุทธชาติ แผนสมบูรณ์

โทร : ๐๘๑-๙๐๔-๗๕๑๒

นางสาวกนกกรัษต์ สุตลาภา

โทร : ๐๙๒-๒๙๗-๖๘๖๐

คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗๙ หมู่ที่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๓-๕๒๔-๘๐๐๐ ภายใน ๘๒๖๑

ที่ อว ๖๑๐๔.๔ / พิเศษ

๑๒ มกราคม ๒๕๖๖

เรื่อง เชิญเข้าร่วมกิจกรรม

เรียน นายชานูวัฒน์ ไหลมา

สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการประชุมจัดทำแผนชุมชน

ด้วยภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับทุนอุดหนุน การทำกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยและนวัตกรรม ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๕ ภายใต้แผนงานการ วิจัยและพัฒนาวิชาการรับใช้สังคมและท้องถิ่นเพื่อลดความเหลื่อมล้ำโดยมหาวิทยาลัยในพื้นที่ สนับสนุนโดย สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) เรื่องอาวุโสฟรีแลนซ์: การเสริมสร้างระบบและกลไกส่งเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ระยะที่ ๒ วันอาทิตย์ที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๖ ทำการจัดเวทีทำแผนชุมชน ของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม เพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการเสริมสร้างระบบและกลไกส่งเสริมอาชีพอิสระ ของผู้สูงอายุ ซึ่งจะก่อให้เกิดการแบ่งปันและถ่ายโอนความรู้ และในที่สุดความรู้ที่มีอยู่จะแพร่กระจายและ ไหลเวียนอย่างสมดุล เพิ่มความสามารถในการพัฒนาอาชีพผู้สูงอายุ และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง รายละเอียด ตามเอกสารที่แนบมาแล้วนั้น

จึงขอเชิญ ท่านร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวทีจัดทำแผนชุมชน ในฐานะนักวิจัย ในวันอาทิตย์ที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๖ เวลา ๐๙.๐๐ - ๑๒.๐๐ น. ณ วัลลภชอง ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จึงเรียนเชิญร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวทีประชาคม และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พุทธชาติ แผนสมบูรณ์)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ผู้ประสานงาน

ผศ.ดร.พุทธชาติ แผนสมบูรณ์

โทร : ๐๘๑-๙๐๔-๗๕๑๒

นางสาวกนกฤษต์ สุตลาภา

โทร : ๐๙๒-๒๙๗-๖๘๖๐

คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗๙ หมู่ที่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๓-๕๒๔-๘๐๐๐ ภายใน ๘๒๖๑

ที่ อว ๖๑๐๔.๔ / พิเศษ

๑๒ มกราคม ๒๕๖๖

เรื่อง เชิญเข้าร่วมกิจกรรม

นมัสการ พระมหาเกรียงศักดิ์ วิถีชัย, ดร.

สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการประชุมจัดทำแผนชุมชน

ด้วยภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับทุนอุดหนุน การทำกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยและนวัตกรรม ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๕ ภายใต้แผนงานการ วิจัยและพัฒนาวิชาการรับใช้สังคมและท้องถิ่นเพื่อลดความเหลื่อมล้ำโดยมหาวิทยาลัยในพื้นที่ สนับสนุนโดย สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) เรื่องอาวุโสฟรีแลนซ์: การเสริมสร้างระบบและกลไกส่งเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ระยะที่ ๒ วันอาทิตย์ที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๖ ทำการจัดเวทีทำแผนชุมชน ของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม เพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการเสริมสร้างระบบและกลไกส่งเสริมอาชีพอิสระ ของผู้สูงอายุ ซึ่งจะก่อให้เกิดการแบ่งปันและถ่ายทอดความรู้ และในที่สุดความรู้ที่มีอยู่จะแพร่กระจายและ ไหลเวียนอย่างสมดุล เพิ่มความสามารถในการพัฒนาอาชีพผู้สูงอายุ และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง รายละเอียด ตามเอกสารที่แนบมาแล้วนี้

จึงขอเชิญ ท่านร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวทีจัดทำแผนชุมชน ในฐานะนักวิจัย ในวันอาทิตย์ที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๖ เวลา ๐๙.๐๐ - ๑๒.๐๐ น. ณ วัดลุดช่อง ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จึงเรียนเชิญร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวทีประชาคม และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พุทธชาติ แผนสมบูรณ์)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ผู้ประสานงาน

ผศ.ดร.พุทธชาติ แผนสมบูรณ์

โทร : ๐๘๑-๙๐๔-๗๕๑๒

นางสาวกนกฤษดิ์ สุตลาภา

โทร : ๐๙๒-๒๙๗-๖๘๖๐

คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗๙ หมู่ที่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๓-๕๒๔-๘๐๐๐ ภายใน ๘๒๖๑

ที่ อว ๖๑๐๔.๔ / พิเศษ

๑๒ มกราคม ๒๕๖๖

เรื่อง เชิญเป็นวิทยากร

เรียน เกษตรอำเภพระนครศรีอยุธยา

สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการประชุมจัดทำแผนชุมชน

ด้วยภาคีวิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับทุนอุดหนุน การทำกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยและนวัตกรรม ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๕ ภายใต้แผนงานการ วิจัยและพัฒนาวิชาการรับใช้สังคมและท้องถิ่นเพื่อลดความเหลื่อมล้ำโดยมหาวิทยาลัยในพื้นที่ สนับสนุนโดย สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) เรื่องอาวุโสฟรีแลนซ์: การเสริมสร้างระบบและกลไกส่งเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ระยะที่ ๒ วันอาทิตย์ที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๖ ทำการจัดเวทีทำ แผนชุมชน ของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม เพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการเสริมสร้างระบบและกลไกส่งเสริม อาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ซึ่งจะก่อให้เกิดการแบ่งปันและถ่ายโอนความรู้ และในที่สุดความรู้ที่มีอยู่จะแพร่กระจาย และไหลเวียนอย่างสมดุล เพิ่มความสามารถในการพัฒนาอาชีพผู้สูงอายุ และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง รายละเอียดตามเอกสารที่แนบมาแล้วนั้น

ในการนี้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล็งเห็นว่าหน่วยงานของท่านมี บุคลากรที่มี ศักยภาพด้านนี้ จึงขอเชิญ นางสาวพัชรี ศรีโมรา ตำแหน่งนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรปฏิบัติการ ร่วมจัดทำเวทีแผน ชุมชนในครั้งนี้ ในวันอาทิตย์ที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๖ เวลา ๐๙.๐๐ - ๑๕.๐๐ น. ณ วัดตลอดช่อง ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จึงเรียนเชิญร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวทีประชาคม และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พุทธชาติ แผนสมบุญ)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ผู้ประสานงาน

ผศ.ดร.พุทธชาติ แผนสมบุญ

โทร : ๐๘๑-๙๐๔-๗๕๑๒

นางสาวกนกฤษดิ์ สุตลาภา

โทร : ๐๙๒-๒๙๗-๖๘๖๐

คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗๙ หมู่ที่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๓-๕๒๔-๘๐๐๐ ภายใน ๘๒๖๑

ที่ อว ๖๑๐๔.๔ / พิเศษ

๑๒ มกราคม ๒๕๖๖

เรื่อง เชิญเข้าร่วมกิจกรรม

เรียน น.ส.นันทน์ภัส ต่านชัยสิทธิ์

สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการประชุมจัดทำแผนชุมชน

ด้วยภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับทุนอุดหนุน การทำกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยและนวัตกรรม ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๕ ภายใต้แผนงานการ วิจัยและพัฒนาวิชาการรับใช้สังคมและท้องถิ่นเพื่อลดความเหลื่อมล้ำโดยมหาวิทยาลัยในพื้นที่ สนับสนุนโดย สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) เรื่องอาวุโสพีริแลนซ์: การเสริมสร้างระบบและกลไกส่งเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ระยะที่ ๒ วันอาทิตย์ที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๖ ทำการจัดเวทีทำแผนชุมชน ของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม เพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการเสริมสร้างระบบและกลไกส่งเสริมอาชีพอิสระ ของผู้สูงอายุ ซึ่งจะก่อให้เกิดการแบ่งปันและถ่ายโอนความรู้ และในที่สุดความรู้ที่มีอยู่จะแพร่กระจายและ ไหลเวียนอย่างสมดุล เพิ่มความสามารถในการพัฒนาอาชีพผู้สูงอายุ และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง รายละเอียด ตามเอกสารที่แนบมาแล้วนี้

ในการนี้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล็งเห็นว่าท่านเป็นบุคลากรที่มีศักยภาพด้านนี้ จึง ขอเชิญ จึงขอเชิญ น.ส.นันทน์ภัส ต่านชัยสิทธิ์ ตำแหน่งผู้ช่วยประสานงาน เป็นวิทยากรร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ใน เวทีจัดทำแผนชุมชน ในวันอาทิตย์ที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๖ เวลา ๐๙.๐๐ – ๑๒.๐๐ น. ณ วัดลวดช่อง ตำบลบ้าน ป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จึงเรียนเชิญร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวทีประชาคม และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พุทธชาติ แผนสมบุญ)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ผู้ประสานงาน

ผศ.ดร.พุทธชาติ แผนสมบุญ

โทร : ๐๘๑-๙๐๔-๗๕๑๒

นางสาวกนกฤษดิ์ สุตลาภา

โทร : ๐๙๒-๒๙๗-๖๘๖๐

คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗๙ หมู่ที่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๓-๕๒๔-๘๐๐๐ ภายใน ๘๒๖๑

ที่ อว ๖๑๐๔.๔ / พิเศษ

๑๒ มกราคม ๒๕๖๖

เรื่อง เชิญเป็นวิทยากร

นมัสการ พระครูสุธีรัตติบัณฑิต, ผศ.ดร.

รักษาการผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการประชุมจัดทำแผนชุมชน

ด้วยภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับทุนอุดหนุน การทำกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยและนวัตกรรม ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๕ ภายใต้แผนงานการ วิจัยและพัฒนาวิชาการรับใช้สังคมและท้องถิ่นเพื่อลดความเหลื่อมล้ำโดยมหาวิทยาลัยในพื้นที่ สนับสนุนโดย สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) เรื่องอาวุโสฟรีแลนซ์: การเสริมสร้างระบบและกลไกส่งเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ระยะที่ ๒ วันอาทิตย์ที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๖ ทำการจัดเวทีทำแผนชุมชน ของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม เพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการเสริมสร้างระบบและกลไกส่งเสริมอาชีพอิสระ ของผู้สูงอายุ ซึ่งจะก่อให้เกิดการแบ่งปันและถ่ายโอนความรู้ และในที่สุดความรู้ที่มีอยู่จะแพร่กระจายและ ไหลเวียนอย่างสมดุล เพิ่มความสามารถในการพัฒนาอาชีพผู้สูงอายุ และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง รายละเอียด ตามเอกสารที่แนบมาแล้วนี้

จึงขอเชิญท่านเป็นประธานในการเปิดการจัดทำเวทีแผนชุมชน และกล่าวให้กำลังใจกับนักวิจัย ท้องถิ่น และทีมวิจัย ในวันอาทิตย์ที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๖ เวลา ๐๙.๐๐ - ๑๒.๐๐ น. ณ วัดลวดช่อง ตำบลบ้าน ป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จึงเรียนเชิญร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวทีประชาคม และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พุทธชาติ แผนสมบูรณ์)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ผู้ประสานงาน

ผศ.ดร.พุทธชาติ แผนสมบูรณ์

โทร : ๐๘๑-๙๐๔-๗๕๑๒

นางสาวกนกฤษดิ์ สุตลาภา

โทร : ๐๙๒-๒๙๗-๖๘๖๐

คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗๙ หมู่ที่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๓-๕๒๔-๘๐๐๐ ภายใน ๘๒๖๑

ที่ อว ๖๑๐๔.๔ / พิเศษ

๑๒ มกราคม ๒๕๖๖

เรื่อง เชิญเข้าร่วมกิจกรรม

เรียน นางสาวกนกกริชต์ สุดลาภา

สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการประชุมจัดทำแผนชุมชน

ด้วยภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับทุนอุดหนุน การทำกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยและนวัตกรรม ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๕ ภายใต้แผนงานการ วิจัยและพัฒนาวิชาการรับใช้สังคมและท้องถิ่นเพื่อลดความเหลื่อมล้ำโดยมหาวิทยาลัยในพื้นที่ สนับสนุนโดย สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) เรื่องอาวุโสฟรีแลนซ์: การเสริมสร้างระบบและกลไกส่งเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ระยะที่ ๒ วันอาทิตย์ที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๖ ทำการจัดเวทีทำแผนชุมชน ของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม เพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการเสริมสร้างระบบและกลไกส่งเสริมอาชีพอิสระ ของผู้สูงอายุ ซึ่งจะก่อให้เกิดการแบ่งปันและถ่ายโอนความรู้ และในที่สุดความรู้ที่มีอยู่จะแพร่กระจายและ ไหลเวียนอย่างสมดุล เพิ่มความสามารถในการพัฒนาอาชีพผู้สูงอายุ และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง รายละเอียด ตามเอกสารที่แนบมาแล้วนี้

จึงขอเชิญ ท่านร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวทีจัดทำแผนชุมชน ในฐานะนักวิจัย ในวันอาทิตย์ที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๖ เวลา ๐๙.๐๐ - ๑๒.๐๐ น. ณ วัดตลอดช่อง ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จึงเรียนเชิญร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวทีประชาคม และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พุทธชาติ แผนสมบูรณ์)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ผู้ประสานงาน

ผศ.ดร.พุทธชาติ แผนสมบูรณ์

โทร : ๐๘๑-๙๐๔-๗๕๑๒

คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗๙ หมู่ที่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๓-๕๒๔-๘๐๐๐ ภายใน ๘๒๖๑

ที่ อว ๖๑๐๔.๔ / พิเศษ

๑๒ มกราคม ๒๕๖๖

เรื่อง เชิญเข้าร่วมกิจกรรม

เรียน ผศ.ดร.พัชริน ดำรงกิตติกุล

สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการประชุมจัดทำแผนชุมชน

ด้วยภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับทุนอุดหนุน การทำกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยและนวัตกรรม ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๕ ภายใต้แผนงานการ วิจัยและพัฒนาวิชาการรับใช้สังคมและท้องถิ่นเพื่อลดความเหลื่อมล้ำโดยมหาวิทยาลัยในพื้นที่ สนับสนุนโดย สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) เรื่องอาวุโสฟรีแลนซ์: การเสริมสร้างระบบและกลไกส่งเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ระยะที่ ๒ วันอาทิตย์ที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๖ ทำการจัดเวทีทำแผนชุมชน ของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม เพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการเสริมสร้างระบบและกลไกส่งเสริมอาชีพอิสระ ของผู้สูงอายุ ซึ่งจะก่อให้เกิดการแบ่งปันและถ่ายโอนความรู้ และในที่สุดความรู้ที่มีอยู่จะแพร่กระจายและ ไหลเวียนอย่างสมดุล เพิ่มความสามารถในการพัฒนาอาชีพผู้สูงอายุ และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง รายละเอียด ตามเอกสารที่แนบมาแล้วนี้

จึงขอเชิญ ท่านร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวทีจัดทำแผนชุมชน ในฐานะที่ปรึกษาโครงการ ในวัน อาทิตย์ที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๖ เวลา ๐๙.๐๐ - ๑๕.๐๐ น. ณ วัดตลอดช่อง ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จึงเรียนเชิญร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวทีประชาคม และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พุทธชาติ แผนสมบูรณ์)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ผู้ประสานงาน

ผศ.ดร.พุทธชาติ แผนสมบูรณ์

โทร : ๐๘๑-๙๐๔-๗๕๑๒

นางสาวกนกฤษดิ์ สุตลาภา

โทร : ๐๙๒-๒๙๗-๖๘๖๐

คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗๙ หมู่ที่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๓-๕๒๔-๘๐๐๐ ภายใน ๘๒๖๑

ที่ อว ๖๑๐๔.๔ / พิเศษ

๑๒ มกราคม ๒๕๖๖

เรื่อง เชิญเข้าร่วมกิจกรรม

เรียน ผศ.ดร.สุวิทย์ ยอดฉิม

สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการประชุมจัดทำแผนชุมชน

ด้วยภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับทุนอุดหนุน การทำกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยและนวัตกรรม ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๕ ภายใต้แผนงานการ วิจัยและพัฒนาวิชาการรับใช้สังคมและท้องถิ่นเพื่อลดความเหลื่อมล้ำโดยมหาวิทยาลัยในพื้นที่ สนับสนุนโดย สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) เรื่องอาวุโสฟรีแลนซ์: การเสริมสร้างระบบและกลไกส่งเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ระยะที่ ๒ วันอาทิตย์ที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๖ ทำการจัดเวทีทำแผนชุมชน ของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม เพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการเสริมสร้างระบบและกลไกส่งเสริมอาชีพอิสระ ของผู้สูงอายุ ซึ่งจะก่อให้เกิดการแบ่งปันและถ่ายโอนความรู้ และในที่สุดความรู้ที่มีอยู่จะแพร่กระจายและ ไหลเวียนอย่างสมดุล เพิ่มความสามารถในการพัฒนาอาชีพผู้สูงอายุ และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง รายละเอียด ตามเอกสารที่แนบมาแล้วนี้

จึงขอเชิญ ท่านร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวทีจัดทำแผนชุมชน ในฐานะที่ปรึกษาโครงการ ในวัน อาทิตย์ที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๖ เวลา ๐๙.๐๐ - ๑๕.๐๐ น. ณ วัดลวดช่อง ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จึงเรียนเชิญร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวทีประชาคม และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พุทธชาติ แผนสมบูรณ์)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ผู้ประสานงาน

ผศ.ดร.พุทธชาติ แผนสมบูรณ์

โทร : ๐๘๑-๙๐๔-๗๕๑๒

นางสาวกนกฤษดิ์ สุตลาภา

โทร : ๐๙๒-๒๙๗-๖๘๖๐

คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗๙ หมู่ที่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๓-๕๒๔-๘๐๐๐ ภายใน ๘๒๖๑

ที่ อว ๖๑๐๔.๔ / พิเศษ

๑๒ มกราคม ๒๕๖๖

เรื่อง เชิญเป็นวิทยากร

เรียน คุณสุรินทร์ กิจนิตย์ชีว์ ที่ปรึกษาอนุกรรมการภาค พอช./คณะกรรมการกองทุน สสส.

สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการประชุมจัดทำแผนชุมชน

ด้วยภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับทุนอุดหนุน การทำกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยและนวัตกรรม ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๕ ภายใต้แผนงานการ วิจัยและพัฒนาวิชาการรับใช้สังคมและท้องถิ่นเพื่อลดความเหลื่อมล้ำโดยมหาวิทยาลัยในพื้นที่ สนับสนุนโดย สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) เรื่องอาวุโสฟรีแลนซ์: การเสริมสร้างระบบและกลไกส่งเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ระยะที่ ๒ วันอาทิตย์ที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๖ ทำการจัดเวทีทำแผนชุมชน ของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม เพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการเสริมสร้างระบบและกลไกส่งเสริมอาชีพอิสระ ของผู้สูงอายุ ซึ่งจะก่อให้เกิดการแบ่งปันและถ่ายโอนความรู้ และในที่สุดความรู้ที่มีอยู่จะแพร่กระจายและ ไหลเวียนอย่างสมดุล เพิ่มความสามารถในการพัฒนาอาชีพผู้สูงอายุ และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง รายละเอียด ตามเอกสารที่แนบมาแล้วนี้

ในการนี้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล็งเห็นว่าท่านเป็นบุคลากรที่มีศักยภาพด้านนี้ จึง ขอเชิญท่านเป็นวิทยากรร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวทีทำแผนชุมชน ในวันอาทิตย์ที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๖ เวลา ๐๙.๐๐ - ๑๕.๐๐ น. ณ วัดลวดช่อง ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จึงเรียนเชิญร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวทีประชาคม และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พุทธชาติ แผนสมบูรณ์)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ผู้ประสานงาน

ผศ.ดร.พุทธชาติ แผนสมบูรณ์

โทร : ๐๘๑-๙๐๔-๗๕๑๒

นางสาวกนกฤษดิ์ สุตลาภา

โทร : ๐๙๒-๒๙๗-๖๘๖๐

ภาคผนวก ข

จดหมายเชิญ ห่วงโซ่อาหารอุปาทาน

คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗๙ หมู่ที่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๓-๕๒๔-๘๐๐๐ ภายใน ๘๒๖๑

ที่ อว ๖๑๐๔.๔ / พิเศษ

๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

เรื่อง เชิญเป็นวิทยากร

เรียน นายกเทศมนตรีนครพระนครศรีอยุธยา

สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการ

ด้วยภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับทุนอุดหนุน การทำกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยและนวัตกรรม ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๕ ภายใต้แผนงานการ วิจัยและพัฒนาวิชาการรับใช้สังคมและท้องถิ่นเพื่อลดความเหลื่อมล้ำโดยมหาวิทยาลัยในพื้นที่ สนับสนุนโดย สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) เรื่องอาวุโสฟรีแลนซ์: การเสริมสร้างระบบและกลไกส่งเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ระยะที่ ๒ ได้จัดทำเวทีการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการ “ห่วงโซ่อุปทานอาหาร ภูมิปัญญาพื้นถิ่นอยุธยา” ณ วัดตลอดช่อง ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ใน วันพุธที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖ เพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการเสริมสร้างระบบและกลไกส่งเสริมอาชีพอิสระ ของผู้สูงอายุ ซึ่งจะก่อให้เกิดการแบ่งปันและถ่ายโอนความรู้ และในที่สุดความรู้ที่มีอยู่จะแพร่กระจายและไหลเวียน อย่างสมดุล เพิ่มความสามารถในการพัฒนาอาชีพผู้สูงอายุ และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง รายละเอียดตามเอกสารที่ แนบมาแล้วนั้น

ในการนี้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล็งเห็นว่าบุคลากรของท่านเป็นบุคลากรที่มี ศักยภาพด้านนี้ จึงขอเชิญ นางนคพร พลศักดิ์ ตำแหน่งนักพัฒนาชุมชนชำนาญการ กองสวัสดิการสังคม เทศบาลนคร พระนครศรีอยุธยา เป็นวิทยากรร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เวทีดังกล่าว ในวันพุธที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖ เวลา ๐๙.๐๐ - ๑๕.๓๐ น. ณ วัดตลอดช่อง ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จึงเรียนเชิญร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวทีประชาคม และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พุทธชาติ แผนสมบูรณ์)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ผู้ประสานงาน

ผศ.ดร. พุทธชาติ แผนสมบูรณ์

โทร : ๐๘๑-๙๐๔-๗๕๑๒

นางสาวกนกฤษต์ สุตลาภา

โทร : ๐๙๒-๒๙๗-๖๘๖๐

คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗๙ หมู่ที่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๓-๕๒๔-๘๐๐๐ ภายใน ๘๒๖๑

ที่ อว ๖๑๐๔.๔ / พิเศษ

๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

เรื่อง เชิญเป็นวิทยากร

เรียน พัฒนาการอำเภอพระนครศรีอยุธยา

สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการ

ด้วยภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับทุนอุดหนุน การทำกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยและนวัตกรรม ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๕ ภายใต้แผนงานการ วิจัยและพัฒนาวิชาการรับใช้สังคมและท้องถิ่นเพื่อลดความเหลื่อมล้ำโดยมหาวิทยาลัยในพื้นที่ สนับสนุนโดย สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) เรื่องอาวุโสพีริแลนซ์: การเสริมสร้างระบบและกลไกส่งเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ระยะที่ ๒ ได้จัดทำเวทีการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการ “ห่วงโซ่อุปทานอาหาร ภูมิปัญญาพื้นถิ่นอยุธยา” ณ วัดตลอดช่อง ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ใน วันพุธที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖ เพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการเสริมสร้างระบบและกลไกส่งเสริมอาชีพอิสระ ของผู้สูงอายุ ซึ่งจะก่อให้เกิดการแบ่งปันและถ่ายโอนความรู้ และในที่สุดความรู้ที่มีอยู่จะแพร่กระจายและไหลเวียน อย่างสมดุล เพิ่มความสามารถในการพัฒนาอาชีพผู้สูงอายุ และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง รายละเอียดตามเอกสารที่ แนบมาแล้วนั้น

ในการนี้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล็งเห็นว่าท่านเป็นบุคลากรที่มีศักยภาพด้านนี้ จึง ขอเชิญท่านเป็นวิทยากรร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ใน ประเด็น แลกเปลี่ยนประเด็น “โคกหนองนา-ห่วงโซ่อุปทาน อาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นอยุธยา” และร่วมถอดบทเรียน ในวันพุธที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖ เวลา ๑๓.๐๐ - ๑๕.๓๐ น. ณ วัดตลอดช่อง ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จึงเรียนเชิญร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวทีประชาคม และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พุทธชาติ แผนสมบูรณ์)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ผู้ประสานงาน

ผศ.ดร.พุทธชาติ แผนสมบูรณ์

โทร : ๐๘๑-๙๐๔-๗๕๑๒

นางสาวกนกกรัชต์ สุตลาภา

โทร : ๐๘๒-๒๙๗-๖๘๖๐

คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗๙ หมู่ที่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๓-๕๒๔-๘๐๐๐ ภายใน ๘๒๖๑

ที่ อว ๖๑๐๔.๔ / พิเศษ

๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

เรื่อง เชิญเป็นวิทยากร

เรียน อาจารย์อมรา หันตรา ผู้ทรงคุณวุฒิสมรรถกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมระดับจังหวัด

และกรรมการสภาวัฒนธรรมจังหวัด

สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการ

ด้วยภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับทุนอุดหนุน การทำกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยและนวัตกรรม ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๕ ภายใต้แผนงานการ วิจัยและพัฒนาวิชาการรับใช้สังคมและท้องถิ่นเพื่อลดความเหลื่อมล้ำโดยมหาวิทยาลัยในพื้นที่ สนับสนุนโดย สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) เรื่องอาวุโสฟรีแลนซ์: การเสริมสร้างระบบและกลไกส่งเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ระยะที่ ๒ ได้จัดทำเวทีการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการ “ห่วงโซ่อุปทานอาหาร ภูมิปัญญาพื้นถิ่นอยุธยา” ณ วัดตลอดช่อง ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ใน วันพุธที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖ เพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการเสริมสร้างระบบและกลไกส่งเสริมอาชีพอิสระ ของผู้สูงอายุ ซึ่งจะก่อให้เกิดการแบ่งปันและถ่ายโอนความรู้ และในที่สุดความรู้ที่มีอยู่จะแพร่กระจายและไหลเวียน อย่างสมดุล เพิ่มความสามารถในการพัฒนาอาชีพผู้สูงอายุ และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง รายละเอียดตามเอกสารที่ แนบมาแล้วนี้

ในการนี้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล็งเห็นว่าท่านเป็นบุคลากรที่มีศักยภาพด้านนี้ จึง ขอเชิญท่านเป็นวิทยากรร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ใน ประเด็น แลกเปลี่ยนประเด็น “เครือข่ายสภาภูมิปัญญาอาหาร พื้นบ้านพื้นถิ่นอยุธยา” ในวันพุธที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖ เวลา ๐๙.๐๐ – ๑๐.๐๐ น. ณ วัดตลอดช่อง ตำบลบ้าน ป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จึงเรียนเชิญร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวทีประชาคม และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พุทธชาติ แผนสมบูรณ์)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ผู้ประสานงาน

ผศ.ดร.พุทธชาติ แผนสมบูรณ์

โทร : ๐๘๑-๙๐๔-๗๕๑๒

นางสาวกนกฤษต์ สุตลาภา

โทร : ๐๙๒-๒๙๗-๖๘๖๐

ภาคผนวก ค

ภาพกิจกรรม

แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตลาดน้ำคลองลัดมะยม กรุงเทพมหานคร

แปรรูปผลผลิตทางการเกษตร : ก๋วยเตี๋ย ก๋วยกวน

สำรวจตลาดน้ำวัดท่าการ้อง

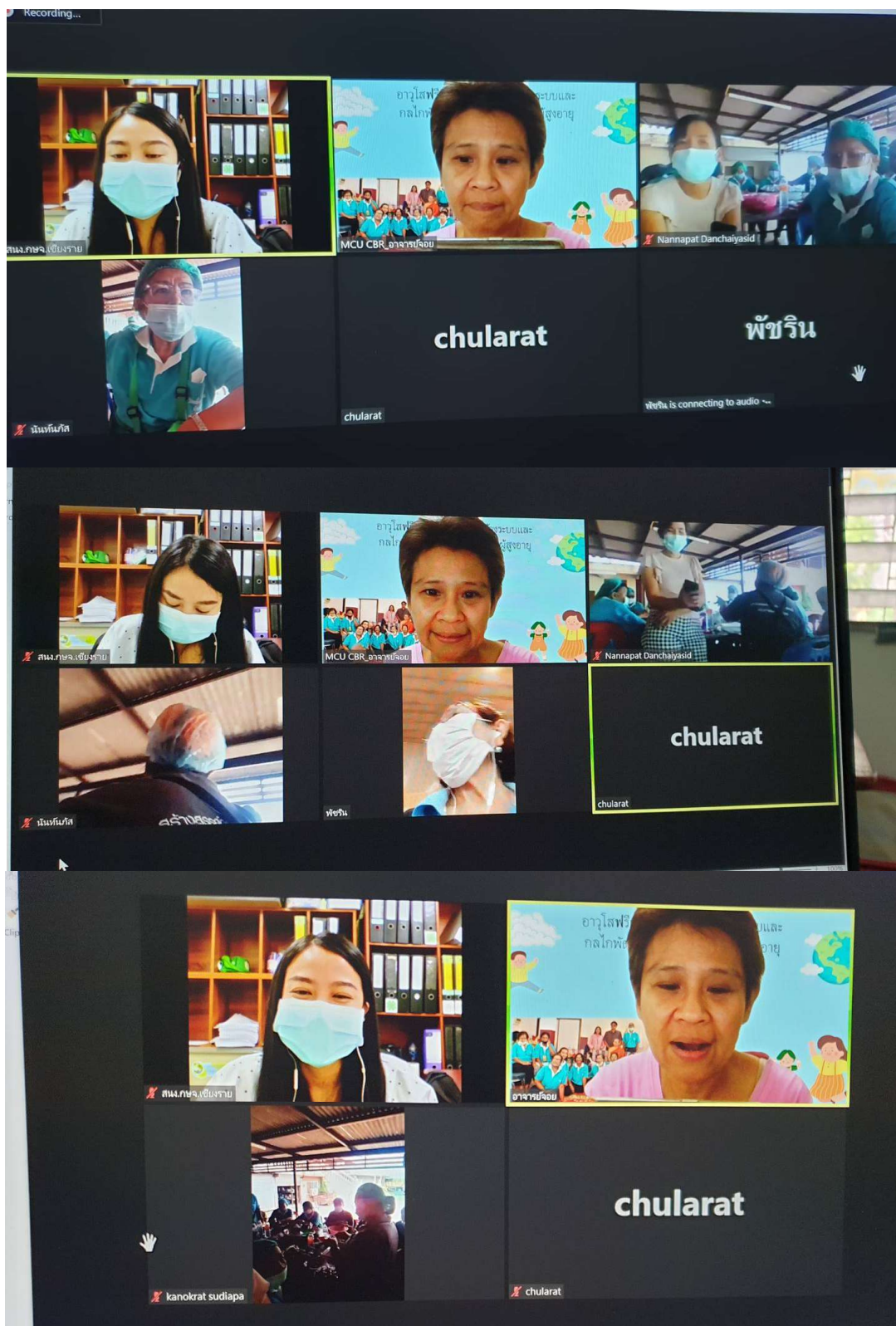
ตำรวจทรัพยากรชุมชน

พัฒนาสูตรอาหารภูมิปัญญา

ประชุม ZOOM ให้ความรู้เรื่องการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน

กิจกรรมเวที ทำแผนชุมชนบ้านป้อม ระยะยาว 5 ปี

กิจกรรมทำแผนชุมชนบ้านป่ามระยั้ง 1 ปี

การทำ Sensory Analysis อาหารภูมิปัญญาอยุธยา

กิจกรรมนำเสนออาหารภูมิปัญญาอยุธยาในงานลอยกระทงฟ้าอยุธยาสมรตกลก

กิจกรรมนำเสนออาหารภูมิปัญญาอยุธยาในงาน การศึกษาดูงานในโครงการ : การพัฒนาศักยภาพเครือข่าย ทางวัฒนธรรมและ
ผู้นำชุมชนคุณธรรม ในการสืบสาน รักษา ต่อยอดศาสตร์พระราชา จาก 4 ภูมิภาคจำนวน 36 จังหวัด

กิจกรรมนำเสนอในโครงการอบรมพระปริบาลิกษุไช้ประจำวัด 1 พรรค 1 รูปทั่วไทยเฉลิม
พระเกียรติสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก
ฉลองพระชนมายุ 8 รอบ

ภาคผนวก ง

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานหรืองานสร้างสรรค์

/การนำไปใช้ประโยชน์

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์:

- ด้านวิชาการ
- ด้านเศรษฐกิจ/พาณิชย์/อุตสาหกรรม
- ด้านสังคม/ชุมชน
- ด้านนโยบาย

หน่วยงานร่วมดำเนินการและการบริหารจัดการ:

ประเภท	ชื่อหน่วยงาน	โทรศัพท์	หนังสือยินยอม	จัดการ
๑	หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพุทธจิตวิทยา	064 745 6253		
๒	หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา	064 745 6253		

ประโยชน์ที่ได้จากการร่วมมือกับภาคเอกชน:

- พัฒนาบุคลากร
- ถ่ายทอดองค์ความรู้
- แลกเปลี่ยนประสบการณ์และถ่ายทอดเทคโนโลยี
- อื่น ๆ (กรุณาอธิบาย)

.....

.....

.....

.....

หน่วยงานที่นำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์:

- 1) ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- 2) โรงเรียนวัดโพธิ์ผักไห่เวฬุวนาราม

รายละเอียดการใช้ประโยชน์:

นำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ในลักษณะการเรียนการสอนในระดับปริญญาตรี “สุขภาพจิต” ปริญญาโท และระดับปริญญาเอก ในรายวิชา “สุขภาพจิต” “และ “ระเบียบวิธีวิจัยทางพุทธวิทยา” เป็น การให้บริการวิชาการในลักษณะการสอน บรรยาย และให้คำปรึกษาเป็นงานวิจัยเพื่อต่อยอดโครงการวิจัย

.....
.....

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๖๖

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า รศ.ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือดง ตำแหน่ง รองคณบดีฝ่ายบริหาร คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอลำสนธิ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
โทรศัพท์ : ๐๓๕ ๒๔๘ ๐๐๐ ต่อ ๘๒๔๒ โทรสาร : ๐๓๕ ๒๔๘ ๐๐๐ Email :
human_fac@hotmail.com

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอลำสนธิ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ ดร.พุทธชาติ แผนสมบุญ โดยนำไปใช้ประโยชน์ดังนี้

- การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- การใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและหรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาส่งเสริม
- การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่นำไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ มิถุนายน- กันยายน ๒๕๖๖ ซึ่งการนำผลการวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้นก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

นำผลการวิจัยไปใช้อบรมให้นิสิตเรียนรู้การวิจัย กระบวนการวิจัย และได้ถ่ายทอดองค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย เพื่อให้เรียนเกิดการเรียนรู้นำไปใช้ในการพัฒนาโครงการวิจัยต่อไป

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ .....

(รศ.ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือดง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

หมายเหตุ : ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

ภาคผนวก จ

หลักฐานการตีพิมพ์ในวารสารวิชาการ TCI ฐาน ๑

**การพัฒนา รูปแบบการเสริมสร้างอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม
อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา**

DEVELOPMENT OF A MODEL FOR PROMOTING INDEPENDENT CAREERS FOR THE
ELDERLY IN BAN POM SUBDISTRICT, PHRA NAKHON SI AYUTTHAYA DISTRICT, PHRA
NAKHON SI AYUTTHAYA PROVINCE.

พุทธรชาติ แผนสมบุญ¹, โกศล จิ่งเสถียรทรัพย์ และพระมหาประกาศิต ฐิติปสิทธิกร
Phutthachat Phaensomboon, Kosol Chungsatienup and Phramaha Prakasit
Thitipasitthikorn

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

[Email : saha70@gmail.com](mailto:saha70@gmail.com)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความต้องการของผู้สูงอายุในการพัฒนาอาชีพอิสระเพื่อสร้างรายได้ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 2) พัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 3) นำเสนอรูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดำเนินการ 4 ขั้นตอน คือ การวางแผน การปฏิบัติการ การสังเกต และการสะท้อนผล มีผู้เข้าร่วมวิจัยเป็นผู้สูงอายุในชุมชนที่มีคุณสมบัติตามที่กำหนด จำนวน 26 คน เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การทำสนุหรือสนทนา และการสังเกต วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยสถิติเชิงพรรณนา ค่าเฉลี่ย ร้อยละ และข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัย พบว่า 1) ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ต้องการอาชีพอิสระ ร้อยละ 70.21 ระยะเวลาในการพัฒนาอาชีพ 1-2 วัน ร้อยละ 76.95 และรูปแบบการจัดกิจกรรมการพัฒนาอาชีพ เป็นการพัฒนาอาชีพจากภูมิปัญญา ร้อยละ 40.42 2) ผลการศึกษาในการพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยาประกอบด้วย 5 กระบวนการ ได้แก่ (1) เตรียมคน เตรียมข้อมูลวิเคราะห์ระบบนิเวศน์อาชีพผู้สูงอายุ (2) ค้นหาภาคีเครือข่ายส่งเสริมอาชีพในชุมชน (3) กำหนดเป้าหมายในการสร้างอาชีพอิสระ (4) ขับเคลื่อนอาชีพอิสระผู้สูงอายุผ่านการทำอาหารภูมิปัญญา (5) พัฒนาคุณค่า ความหมายของอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา ผลการศึกษาผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงจากรูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัด

พระนครศรีอยุธยาพบการเปลี่ยนแปลง 4 มิติ ได้แก่ 1) ค้นพบศักยภาพชุมชนและตนเอง 2) มีอาชีพเสริมภายใต้บริบทของชุมชน 3) มีเครือข่ายหนุนเสริม 4) เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

คำสำคัญ : การเสริมสร้างอาชีพอิสระ, อาชีพอิสระ, ผู้สูงอายุ

Abstract

This research article's objectives are: 1. To study the needs of the elderly in developing independent careers to generate income, Ban Pom Subdistrict, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province. 2. To develop a model for promoting independent careers of the elderly in Ban Pom Subdistrict. Phra Nakhon Si Ayutthaya Province 3. Presenting a model for promoting independent careers for the elderly in Ban Pom Subdistrict. Phra Nakhon Si Ayutthaya Province The study was conducted by using participatory action research. There are 4 steps involved: planning, action, observation, and reflection. In this research, data were collected through interviews, group discussions, fun conversations, and observation. The research participants were 26 qualified elderly people in the community. The results of the research found that the majority of elderly people want independent careers (70.21 percent), the time period for career development is 1-2 days (76.95 percent), and the format for organizing career development activities is career development from wisdom (40.42 percent). Quantitative data were analyzed using descriptive statistics, averages and percentages and Qualitative data with content analysis.

Results of the study in developing a model for promoting independent careers for the elderly in Ban Pom Subdistrict. Phra Nakhon Si Ayutthaya Province found that the model for promoting independent careers for the elderly in Ban Pom Subdistrict, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province consists of 5 processes: (1) preparing people and preparing data to analyze the ecosystem of elderly careers (2) searching for network partners to promote careers in the community (3) Set goals for creating independent careers (4) Drive independent careers for the elderly through cooking wisdom food (5) Develop the value and meaning of local wisdom food in Phra Nakhon Si Ayutthaya. The results of changes from the model for promoting independent careers for the elderly, Ban Pom Subdistrict, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province, found changes in 4 dimensions: 1) discovering the potential of the community and oneself 2) having

additional careers within the context of the community 3) Having a supporting network.
4) Sustainable development occurs.

Keywords: enhancing independent careers, independent careers, the elderly

บทนำ

ในภาวะวิกฤตแห่งความผันผวน (Disruption Crisis) และการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน ทั้งในเชิงมิติสังคมและวัฒนธรรม ส่งผลให้เกิดช่องว่างทางสังคม และความเหลื่อมล้ำทางสังคมทั้งในสังคมเมืองและในสังคมชนบท โดยความเหลื่อมล้ำดังกล่าวเป็นปัญหาเรื้อรังที่สะท้อนถึงความแตกต่างในการเข้าถึงชีวิตที่มีคุณภาพ การบริการทางสังคม รวมทั้งภาวะความกระจุกตัวของความมั่งคั่งและการกระจายตัวของหนี้สินภาคครัวเรือนก็เป็นปัจจัยหนึ่งด้วย ในการจะแก้ปัญหาต้องให้ครอบครัวรอบด้านจะต้องให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้มแข็งของทุนทางสังคม ด้วยการพัฒนาชุมชนในเขตเมืองเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนและนำไปสู่เมืองน่าอยู่ โดยภาครัฐต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วม (People Participation) ในการแก้ไขปัญหาของเมืองและชุมชน โดยการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมกันวางแผน และร่วมตัดสินใจ ตั้งแต่เริ่มต้นนโยบายจนถึงการประเมินผลนโยบาย เพื่อประชาชนจะสามารถแก้ไขปัญหาของตนเองได้ ตรงตามความต้องการ และสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน (Self Reliance) Puangngam (2006) สังคมไทยเข้าสู่สังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์เมื่อปี พ.ศ. 2564 National Statistical Office (2024) และรัฐได้กำหนดให้สังคมสูงอายุเป็นวาระแห่งชาติและให้ความสำคัญกับประเด็นการจ้างงานผู้สูงอายุเพื่อให้รู้สึกว่าคุณค่า โดยตั้งเป้าไว้ปี 2564 ผู้สูงอายุจำนวน 1.95 แสนคนมีงานทำ Department of Mental Health (2024)

ในสังคมกึ่งเมือง เวกเช่นจังหวัดพระนครศรีอยุธยา นอกจากจะเป็นเมืองมรดกโลก อยุธยายังมีสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ มีแหล่งการท่องเที่ยว โบราณสถาน ตลอดจนตลาดน้ำชุมชน ทำให้มีต้นทุนทรัพยากรที่มั่งคั่งที่ผู้สูงอายุสามารถถูกจ้างงาน หรือทำอาชีพอิสระได้ ดังนั้นการพัฒนาให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งพิงตนเองได้อย่างมีศักยภาพภายใต้ภูมิปัญญาและทรัพยากรที่มีอยู่จึงมีความจำเป็นยิ่ง

จากสถานการณ์ปัญหาและความต้องการอาชีพของผู้สูงอายุในชุมชน ทำให้เกิดการตั้งคำถามกับชุมชนว่า การสร้างเสริมรายได้ของผู้สูงอายุจะยั่งยืนต้องมีองค์ประกอบอะไรบ้าง สิ่งที่ทำอยู่เป็นการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจของชุมชนได้จริงหรือไม่ แม้ผู้สูงอายุในชุมชนจะทำการสำรวจทุนชุมชน ทุนทรัพยากรมนุษย์ ก็ไม่สามารถขับเคลื่อนไปสู่ความยั่งยืนได้ จึงทำให้ชุมชนกลับมาทบทวนแผนชุมชนใหม่ ผ่านกระบวนการคิดแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องพบว่า มีความต้องการของกลุ่มผู้สูงอายุคือ “คุณภาพชีวิต ในทุกมิติ” ทั้งมิติด้านกายภาพ มิติด้านสังคม มิติด้านจิตใจ และมิติด้านปัญญา หรือภาวนา 4 (กายภาวนา-ศีลภาวนา-จิตภาวนา-ปัญญา

ภาวนา) Phaensomboon (2023) เมื่อประเด็นคุณภาพชีวิตเป็นเป้าหมายใหญ่ ซึ่งจากการทำเวทีชุมชน พบประเด็นการขับเคลื่อนที่สำคัญ ได้มีการค้นพบศักยภาพที่เป็นทุนทางภูมิปัญญา พระนครศรีอยุธยาหลายด้านเช่น ภูมิปัญญาด้านศิลป วัฒนธรรม ประเพณี สถาปัตยกรรม หัตถกรรม และด้านเกษตรกรรม Khongpradit (2015) ทำให้เกิดการทบทวน ภาพรวมของชุมชนบ้านป้อมว่ามีภูมิปัญญาด้านใดบ้างที่ผู้สูงอายุในชุมชนสามารถนำมาเป็นจุดแข็งแก้ปัญหา pain point ของตนเอง ดังนั้นโจทย์วิจัยของชุมชนผู้สูงอายุบ้านป้อม เกิดขึ้นจากปัญหาที่เป็นช่องว่างของอาชีพ ที่ต้องเป็นอาชีพจากภูมิปัญญาดั้งเดิมโดยใช้ศักยภาพของผู้สูงอายุในพื้นที่ และฐานทรัพยากร ฐานภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยาเดิมเป็นการต่อยอดนำไปสู่การพัฒนาอาชีพภูมิปัญญาให้เป็นอาหารสุขภาพที่ตอบโจทย์สังคมในยุคปัจจุบัน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง

จากสถานการณ์ดังกล่าวทำให้เห็นว่าผู้ร่วมวิจัย และผู้วิจัยเห็นความสำคัญของการใช้กระบวนการวิจัยในการเสริมสร้างอาชีพอิสระของผู้สูงอายุเป็นการพัฒนาความรู้ ความสามารถของผู้ร่วมวิจัยให้เพิ่มพูนขึ้น เพื่อให้เกิดการสร้างเสริมอาชีพบนฐานทรัพยากรที่ชุมชนมีอยู่ ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจการพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ในพื้นที่ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยอาศัยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความต้องการของผู้สูงอายุในการพัฒนาอาชีพอิสระเพื่อสร้างรายได้ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการนำเสนอผลการวิจัยครั้งนี้ เป็นการนำเสนอในส่วนของการสังเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตามวงจรปฏิบัติการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จนนำไปสู่การสังเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พื้นที่ดำเนินการวิจัย ได้แก่ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้งนี้เนื่องจากผู้ร่วมวิจัยมีประสบการณ์เป็นนักวิจัยชุมชน ทั้งจากโครงการวิจัยที่ทำร่วมกับหน่วยงานพระนครศรีอยุธยา และการฝึกฝนอบรมเป็นนักวิจัยจากหน่วยงานวิชาการที่เกี่ยวข้อง และผู้ร่วมวิจัยมี

ความต้องการในการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ รวมถึงมีความยินดีเข้าร่วมเป็นผู้ร่วมวิจัยและให้ความร่วมมือในการดำเนินการวิจัยในแต่ละกิจกรรมเป็นอย่างดี

ผู้ร่วมวิจัย ผู้ร่วมวิจัยในครั้งนี้ใช้การเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้สูงอายุในพื้นที่ มีคุณสมบัติตามที่กำหนด ดังนี้ 1) เป็นผู้ที่เคยเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น ร่วมกับหน่วยงานต่างๆ 2) มีคุณสมบัติเบื้องต้นตามแบบสำรวจความต้องการประกอบอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ 3) เป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในตำบลบ้านป้อม 4) เป็นผู้อ่านออกเขียนได้ และสามารถสื่อสารกับบุคคลอื่นได้ 5) เป็นผู้ได้รับการยอมรับจากชุมชน เนื่องจากการดำเนินการวิจัยอาศัยวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในระหว่างการดำเนินการนั้นจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากสมาชิกกลุ่ม ทั้งในฐานะผู้ร่วมกิจกรรมและผู้ให้ข้อมูล และ 6) มีความสมัครใจเข้าร่วมการวิจัยตลอดระยะเวลาที่ดำเนินการวิจัย โดยผู้เข้าร่วมวิจัยในครั้งนี้จำนวน 26 คน

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย การสร้างและพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ระยะเวลาดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาความต้องการอาชีพของผู้สูงอายุในชุมชน โดยนำผลจากการศึกษาในระยะเวลาที่ 1 เป็นแนวทางในการวางแผน กำหนดกิจกรรมในการศึกษาในระยะเวลาที่ 2

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม แบ่งออกเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงแรกศึกษาความต้องการอาชีพของผู้สูงอายุในชุมชน จากนั้นรับสมัครผู้ร่วมวิจัย ที่เป็นผู้สูงอายุในชุมชนเพื่อเข้าเป็นผู้ร่วมวิจัยตามคุณสมบัติที่กำหนด ช่วงที่ 2 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม โดยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยร่วมกันกำหนดประเด็นปัญหาที่ต้องการ วางแผนการดำเนินกิจกรรม การปฏิบัติการกิจกรรมตามแผนที่ได้วางร่วมกัน โดยการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของผู้ร่วมวิจัย รวมถึงร่วมกันสังเกต สะท้อนผล และปรับปรุงแผนการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติจนกระทั่งเกิดการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุที่เป็นผู้ร่วมวิจัย และรูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม โดยในระยะเวลาที่ 2 นี้ ผู้วิจัยดำเนินการทั้งสิ้น 3 วนรอบ

เมื่อเสร็จสิ้นวนรอบของการวิจัยที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเห็นว่ากระบวนการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม ของผู้ร่วมวิจัยทำให้ผู้ร่วมวิจัยได้รับการพัฒนา เพิ่มพูนศักยภาพของตนเอง เกิดแนวทางในการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุที่นำไปสู่การสร้างและพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ จากนั้นผู้วิจัยได้ดำเนินการสังเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ทั้งนี้ หลังจากดำเนินการวิจัยทั้ง 2 ระยะเวลาแล้ว ผู้วิจัยได้ถอนตัวออกจากพื้นที่วิจัย เพื่อให้ผู้ร่วมวิจัยได้ดำเนินการต่อไปเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และเกิดการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ โดยผู้วิจัยจะทำหน้าที่เป็นผู้ให้การช่วยเหลือ แนะนำตามความเหมาะสม ซึ่งผู้ร่วมวิจัยสามารถดำเนินกิจกรรมต่างๆ ได้โดยอาศัยกระบวนการวิจัยเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินการได้ด้วย

ตนเองและกลุ่มของผู้ร่วมวิจัย สามารถขับเคลื่อนการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุได้อย่างเป็นรูปธรรม และมีแนวโน้มนำไปสู่ความยั่งยืน

การเก็บรวบรวมข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยออกแบบการวิจัยเป็น 3 ขั้นตอน คือ 1) การเตรียมการก่อนปฏิบัติการวิจัย 2) การดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และ 3) การสรุปผลการวิจัย โดยผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม สุนทรียสนทนา โดยมีแนวคำถามสำหรับเก็บข้อมูลในแต่ละประเด็น เช่น แนวคำถามเชิงลึก แนวคำถามการสะท้อนผลการปฏิบัติ แนวคำถามการสนทนากลุ่ม เป็นต้น และมีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้มาซึ่งข้อมูลที่ครบถ้วน จากนั้นนำข้อมูลที่ได้อามาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยดำเนินการสังเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จากการวิเคราะห์กิจกรรมที่ประสบความสำเร็จและผลลัพธ์จากกิจกรรมสังเคราะห์ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงจากการดำเนินกิจกรรมทั้ง 3 วงรอบ โดยเชื่อมโยงกับกระบวนการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล ผู้วิจัยทำการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล 2 วิธี ได้แก่ 1) การตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ดังนี้ วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลมากกว่า 1 วิธี โดยผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม ร่วมกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในขณะทำการสัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม ตรวจสอบโดยใช้แหล่งข้อมูลมากกว่า 1 แหล่ง ได้แก่ จากผู้ร่วมวิจัย และผู้ให้ข้อมูลหลัก และจากบุคคลที่เกี่ยวข้องกับผู้ร่วมวิจัย 2) การสะท้อนข้อมูลกลับไปยังผู้ให้ข้อมูล ในขณะที่ทำการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้ทำการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล โดยเมื่อทำการสัมภาษณ์ไประยะหนึ่ง ได้ทำการพักการสนทนาและทบทวนคำตอบที่ให้ผู้ข้อมูล เป็นการตรวจสอบว่าคำตอบที่ผู้วิจัยเข้าใจนั้นถูกต้องและสอดคล้องกับที่ผู้ร่วมวิจัยต้องการสื่อสารหรือไม่ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ขอจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตามหนังสือรับรองการวิจัย หมายเลข ว.327/2565

ผลการวิจัย

จากการดำเนินการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อแรกเพื่อศึกษาความต้องการของผู้สูงอายุในการพัฒนาอาชีพอิสระเพื่อสร้างรายได้ ตำบลบ้านป้อม ในช่วงก่อนการปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วม พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ต้องการอาชีพอิสระ ร้อยละ 70.21 ระยะเวลาในการพัฒนาอาชีพ 1-2 วัน ร้อยละ 76.95 และรูปแบบการจัดกิจกรรมการพัฒนาอาชีพ เป็นการพัฒนาอาชีพจากภูมิปัญญา ร้อยละ 40.42

ในช่วงที่ 2 การดำเนินการวิจัยในระยะปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม โดยดำเนินการ 3 วงรอบ ที่มาจากการดำเนินการ

โดยผู้ร่วมวิจัยเป็นหลัก ตั้งแต่การระบุปัญหา วางแผน ลงมือปฏิบัติ และการสะท้อนผล เพื่อนำไปสู่ การปฏิบัติในวงรอบต่อไป สามารถนำมาสังเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการเสริมสร้างอาชีพอิสระผู้สูงอายุ และผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลง ได้ รูปแบบที่ประกอบด้วย 5 กระบวนการ ได้แก่ (1) เตรียมคนเตรียมข้อมูลวิเคราะห์ระบบนิเวศน์อาชีพ ผู้สูงอายุ (2) ค้นหาภาคีเครือข่ายส่งเสริมอาชีพในชุมชน (3) กำหนดเป้าหมายในการสร้างอาชีพอิสระ (4) ขับเคลื่อนอาชีพอิสระผู้สูงอายุผ่านการทำอาหารภูมิปัญญา (5) พัฒนาคคุณค่า ความหมายของ อาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา และผลการศึกษาผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงจากรูปแบบการ สร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ พบการเปลี่ยนแปลง 4 มิติ ได้แก่ 1) ค้นพบศักยภาพชุมชนและตนเอง 2) มีอาชีพเสริมภายใต้บริบทของชุมชน 3) มีเครือข่ายหนุนเสริม 4) เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ดึงนำเสนอ รายละเอียดต่อไป

1. ผลการสังเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัด พระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย 5 กระบวนการ ได้แก่ (1) เตรียมคนเตรียมข้อมูลวิเคราะห์ระบบ นิเวศน์อาชีพผู้สูงอายุ (2) ค้นหาภาคีเครือข่ายส่งเสริมอาชีพในชุมชน (3) กำหนดเป้าหมายในการ สร้างอาชีพอิสระ (4) ขับเคลื่อนอาชีพอิสระผู้สูงอายุผ่านการทำอาหารภูมิปัญญา (5) พัฒนาคคุณค่า ความหมายของอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา โดยทั้ง 5 กระบวนการจะมีอารมณ์ ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนกระบวนการ เช่น ความคิด ความรู้สึก เจตคติที่ดีต่อการทำ อาชีพเสริมด้านอาหารภูมิปัญญาพระนครศรีอยุธยา เป็นต้น ซึ่งส่งผลให้เกิดผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลง ใน 4 ด้าน ได้แก่ ได้แก่ 1) ค้นพบศักยภาพชุมชนและตนเอง 2) มีอาชีพเสริมภายใต้บริบทของชุมชน 3) มีเครือข่ายหนุนเสริม 4) เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ดึงนำเสนอรายละเอียดต่อไป

1) เตรียมคนเตรียมข้อมูลวิเคราะห์ระบบนิเวศน์อาชีพอิสระผู้สูงอายุ วิเคราะห์สถานการณ์ ผู้สูงอายุในชุมชน และวิเคราะห์ตนเอง ซึ่งการวิเคราะห์ตนเองมีหลายวิธี ทบทวนองค์ความรู้ ทบทวน ภูมิปัญญาของชุมชนและตนเอง เป็นการให้ผู้ร่วมวิจัยได้กลับมาตระหนักถึงความรู้ความสามารถของ ชุมชนและตนเอง พร้อมทั้งตระหนักถึงภูมิปัญญาของชุมชนด้วย เพื่อนำไปสู่การกำหนดเป้าหมายใน การเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมอาชีพอิสระต่อไป

“พอมาทำโครงการนี้เห็นภาพในใจแล้วว่า อาชีพอิสระเราสามารถทำได้ และเป็นการเพิ่มราย ให้ครอบครัว แต่ต้องมาจากความต้องการของเราจริงๆ ดังนั้นเราไม่ต้องรอการส่งเสริม เราต้องมาคิด ร่วมกันมาทำร่วมกัน” Participant 6

“จริงๆ อาชีพอิสระของเราจะเป็นอะไรก็ได้ ที่เราทำแล้วทำได้ตลอดทำแล้วเกิดคุณค่ามี ความหมายทางจิตใจของพวกเขา ไม่ใช่แค่การสานตระกร้า ทำกระเป่า เพราะมาหลายครั้งแล้วแต่ก็ไม่ เกิดอาชีพเป็นรูปธรรม” Participant 10

2) ค้นหาภาคีเครือข่ายส่งเสริมอาชีพอิสระในชุมชน เพื่อให้มีการกำหนดเป้าหมาย บทบาท และทำการวางแผนในการไปสู่เป้าหมายแบบเสริมกัน

“จากเวที เห็นภาพการทำงานซ้อนกัน ทีนี้เราก็บอกเค้าว่าถ้าต่อไปจะมีการส่งเสริมอะไร หากลงมาคุยกับชุมชนก่อน โดยการตั้งวงทำเวทีแบบนี้ จะได้เข้ามาส่งเสริมตรงกับความต้องการของเรา” Participant 3

3) กำหนดเป้าหมายในการสร้างอาชีพอิสระ หลังจากที่ผู้ร่วมวิจัยได้ค้นหาศักยภาพของชุมชน จึงกำหนดเป้าหมายร่วมกันด้วยเมนูอาหารภูมิปัญญา 5 ตำรับ พร้อมทั้งมีการพัฒนาสูตรที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่

“หลังจากที่ทำแผนชุมชน วิเคราะห์ชุมชน ก็ได้รู้ว่าจริงๆเรามีทุนทางภูมิปัญญามากมาย และสิ่งที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุกลุ่มของเราก็คือ การทำอาหารภูมิปัญญา โดยเมนูอาหารบางเมนูก็ไม่สามารถเจาะเจอได้ในชีวิตประจำวัน ทำเป็นแต่คนรุ่นเก่า คนรุ่นใหม่ไม่รู้จักแล้ว คนรุ่นเก่าบางคนอาจทำไม่เป็นแต่กินเป็น เราจึงสรุปร่วมกันว่าในการทำอาชีพอิสระของเราจะทำผ่านอาหารภูมิปัญญา” Participant 2

4) ขับเคลื่อนอาชีพอิสระผู้สูงอายุผ่านการลงมือทำอาหารภูมิปัญญา จากการกำหนดเป้าหมายและวางแผนเพื่อเกิดผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่ต้องการ โดยลงมือทำและนำไปขายในโอกาสต่างๆ ได้มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านอาหารภูมิปัญญาให้แก่กันและกัน เป็นการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ร่วมกัน

“ได้รู้เทคนิคการทำกับข้าวภูมิปัญญา รู้ขั้นตอน รู้ว่าอะไรควรใส่ก่อน อะไรควรใส่หลัง แม้อาหารหลายชนิดจะใช้วัตถุดิบหลักเหมือนกันคือ สามเกลอ คือ รากผักชี พริกไทยขาว กระเทียมเหมือนกัน แต่ขั้นตอนในการทำอาหารไม่เหมือนกัน บางเมนูอาหารเอาไปผัดกับน้ำเปล่า บางเมนูอาหารเอาไปผัดกับกะทิ” Participant 21

“เรื่องต้นทุนการผลิตการวางแผนต่างๆ เราอาจจะยังไม่ถึงกับเป็นธุรกิจ เราก้มีเลขากลุ่มทำบัญชีรายรับรายจ่ายต่างๆ เงินตั้งต้นของเราก้มาจากเงินออมเพื่อการประกอบอาชีพอิสระที่เราทำมาตั้งแต่งานวิจัยปีที่ 1 เป็นต้นทุนของกลุ่ม” Participant 4

5) พัฒนาคุณค่า ความหมายของอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา ในการยกระดับอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา ด้วยการวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการและพัฒนาเป็นเมนูอาหารเพื่อสุขภาพเพื่อตอบโจทย์คนรุ่นใหม่ที่ห่วงใยใส่ใจสุขภาพ 3 เมนู ทำการวิเคราะห์ คุณค่าทางโภชนาการและทดสอบการยอมรับของผู้บริโภคด้วยการทำ sensory analysis เมนูละ 3 สูตร

2. ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากรูปแบบการเสริมสร้างอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ส่งผลให้เกิดผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญใน 4 ด้าน ดังนี้ 1) ค้นพบศักยภาพชุมชนและตนเอง 2) มีอาชีพเสริมภายใต้บริบทของชุมชน 3) มีเครือข่ายหนุนเสริม 4) เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนำเสนอรายละเอียดต่อไปนี้

1) ค้นพบศักยภาพชุมชนและตนเอง คือการที่ผู้ร่วมวิจัยค้นพบตนเอง ว่ามีศักยภาพของพื้นที่และภูมิปัญญาพื้นถิ่นที่มีมาแต่ดั้งเดิม ทำให้เกิดแรงขับเคลื่อน และแรงจูงใจในการประกอบอาชีพเสริมจากภูมิปัญญาดั้งเดิมของตนที่มีอยู่ ทั้งนี้ผู้ร่วมวิจัยได้สะท้อนการเปลี่ยนแปลงในมิติการค้นพบศักยภาพชุมชนและตนเอง ดังนี้

“การทำแผนชุมชนครั้งนี้ทำให้เราพบตัวตนของชุมชนจริงๆ เรามีของดีในด้านภูมิปัญญาด้านอาหารของพระนครศรีอยุธยา ที่มีอาหารหลากหลายอย่าง เราจะทำและทดลองเป็นอาชีพเสริมของกลุ่มผู้สูงอายุ” Participant 24

2) มีอาชีพอิสระภายใต้บริบทชุมชน เป็นการทำอาชีพอิสระที่มาจากความต้องการของชุมชน จากการระดมความคิดร่วมกันของคนในชุมชน เป็นอาชีพที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม เป็นความรู้เดิมของชุมชน ทำให้เกิดการเห็นคุณค่าของตนเอง เกิดความสุขจากการทำงานร่วมกันของกลุ่มผู้สูงอายุ

“เรื่องภูมิปัญญาอยุธยาเราเด่นเลยมีหลายอย่าง แล้วเราก็มาลงตัวที่อาหารภูมิปัญญา พอมาตรงนี้ทุกคนรู้สึกสนุกเลย ความคิดฟุ้งกระจัดได้มาเกือบ 30 เมนูอาหารทั้งคาวและหวาน” Participant Participant 7

3) มีเครือข่ายหนุนเสริม จากการเข้าร่วมวิจัยทำให้ผู้ร่วมวิจัยสามารถเข้าถึงเครือข่ายที่ดำเนินการด้านการส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ เป็นการสร้างโอกาสให้เกิดการทำงาน ส่งเสริม สนับสนุนอย่างครบวงจรในการรวมกลุ่มของผู้ร่วมวิจัยในการประกอบอาชีพอิสระ มีเครือข่ายระดับองค์กร เพื่อให้เข้ามามีส่วนร่วมในการหนุนเสริมทั้งด้านทรัพยากร องค์ความรู้ และเป็นพี่เลี้ยงสำหรับการปฏิบัติกิจกรรมของกลุ่ม

“ตอนนี้เรามีมหาลัยมหาจุฬามาเป็นพี่เลี้ยงคอยช่วยประสาน และคอยดูแลเราตลอด เราก็มีเครือข่ายมากขึ้นกว่าตอนแรกมาก ทำให้การทำอาชีพอิสระของเราครบวงจรจากต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ เพราะมีพี่เลี้ยงหนุนเสริมหลายระดับ” Participant 9

4) เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ในมิติการพึ่งพาตนเอง การที่ผู้ร่วมวิจัยสามารถขับเคลื่อนการประกอบอาชีพเสริมด้วยกระบวนการวิจัยได้ด้วยตนเอง ทำให้มีความเข้าใจบทบาทของภาคีเครือข่าย มีความสามารถในการค้นหาปัญหา ระบุปัญหา วางแผนดำเนินการ และสามารถสร้างการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม การสะท้อนผล และการปรับปรุงการปฏิบัติการทำอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ

“ตอนนี้พวกเราสามารถทำอาหารภูมิปัญญาได้แล้ว มีทักษะในการทำ เรียนรู้ขั้นตอนวิธีการ และเคล็ดลับของอาหารภูมิปัญญา จนพัฒนามาเป็นเมนูสุขภาพเพื่อให้คนรุ่นใหม่ที่กำลังใส่ใจดูแลสุขภาพได้มีโอกาสกินอาหารของเรา ทำให้เรามีตัวเลือกมากขึ้นมากกว่าการทำอาหารภูมิปัญญาแบบเดิม เมนูเดิมก็จริงแต่มีสูตรที่แตกต่างกัน ซึ่งตอนนี้เราสามารถทำได้ด้วยตัวเองแล้ว” Participant 14

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยขอนำเสนอการอภิปรายเป็น 2 ตอน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ผลการสังเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุและผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลง จากการสังเคราะห์พบว่า ประกอบด้วย 5 กระบวนการสำคัญ ได้แก่

เตรียมคนเตรียมข้อมูลวิเคราะห์ระบบนิเวศน์อาชีพผู้สูงอายุ เป็นการทบทวนตนเอง-เห็นจุดอ่อนของตัวเอง โดยการประเมินตนเองนั้นเพื่อค้นหาแนวทางในการพัฒนาไปสู่เป้าหมาย ดังแนวคิดการเปลี่ยนแปลงด้วยความตั้งใจ ของ Boyatzis (2006) ที่กล่าวถึงการจุดประกายความปรารถนาในการเปลี่ยนแปลง และการเผชิญหน้ากับตัวตนที่แท้จริง (Real self) เป็นการค้นหาตัวตนในอุดมคติ (Idea self) ซึ่งเป็นภาพแห่งความต้องการหรือเป้าหมายที่บุคคลหนึ่งสามารถจะไปถึงได้ การเผชิญหน้ากับตัวตนที่แท้จริงด้วยการวิเคราะห์จุดแข็งที่ต้องการคงไว้ และวิเคราะห์จุดอ่อนที่มีอยู่ การวิเคราะห์หาตัวตนที่แท้จริงอาศัยสติ การตระหนักรู้ในตนเอง และความเต็มใจ รวมทั้งเปิดใจกว้างที่จะให้โอกาสกับสิ่งใหม่ที่จะเข้ามา และเชื่อว่าทุกคนสามารถพัฒนาความสามารถของตนเองได้

ค้นหาภาคีเครือข่ายส่งเสริมอาชีพในชุมชน เพื่อให้มีการกำหนดเป้าหมาย บทบาท และวางแผน ในการไปสู่เป้าหมายแบบเสริมกันของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมอาชีพอิสระในชุมชน จะต้องครบทั้งต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ดังเช่น Junprasert et al. (2016) ความหมายของเครือข่ายหมายถึง ความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงเป็นตาข่าย หรือการทำงานร่วมกันโดยมีการประสานกันเหมือนตาข่าย ในงานวิจัยนี้พบเครือข่ายความร่วมมือในการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ โดยเครือข่ายภายในชุมชนประกอบด้วย วัด ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีความรู้ทางวัฒนธรรมอาหารภูมิปัญญา ตัวแทนชาวบ้าน และเครือข่ายความร่วมมือภายนอกชุมชน สอดคล้องกับ Vijitpanya et al. (2017) ความสำคัญของเครือข่ายเป็นตัวบ่งชี้ถึงผลสัมฤทธิ์ความร่วมมือของประชาชนและการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนในมิติต่างๆ โดยพลังของเครือข่ายมีความสอดคล้องกับทุนทางสังคม โดยมีจุดเริ่มต้นในระดับปัจเจกเป็นอันดับแรก ซึ่งเรื่องจากใจที่ต้องการเป็นผู้ให้ รวมถึงศักยภาพในตนเองเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนมากที่สุด

กำหนดเป้าหมายในการสร้างอาชีพอิสระ ด้วยเมนูอาหารภูมิปัญญา 5 ตำรับ พร้อมทั้งมีการพัฒนาสูตรร่วมกันของผู้ร่วมวิจัย เพื่อให้ได้สูตรที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ นอกจากนี้ผู้วิจัยได้เสริม

พลังกลุ่มผู้ร่วมวิจัยด้วยการศึกษาดูงานที่ตลาดน้ำคลองลัดมะยม สอดคล้องกับแนวคิดการเสริมพลังของ Wallerstein et al. (1988) ได้ทำการสอนให้ผู้คนอ่านและเขียนหนังสือได้ด้วยการให้ผู้เรียนร่วมกันพูดอภิปรายในประเด็นปัญหาที่ประสบอยู่ และมีความสนใจวิธีการดังกล่าว นอกจากทำให้บุคคลได้เรียนรู้วิธีการพูดอ่านและเขียนหนังสือได้แล้ว ยังทำให้บุคคลเข้าใจปัญหาของตนเองเห็นความสามารถของตนเอง เห็นความเป็นไปได้ในการร่วมแก้ไขอุปสรรค ซึ่งจะนำไปสู่กระบวนการกระทำร่วมในการแก้ไขปัญหา และการเปลี่ยนแปลงชุมชนและสังคมที่ตนอยู่ให้ดีขึ้น โดยแนวคิดการเสริมพลังจะเน้นการเรียนรู้เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับบุคคล และส่งเสริมการรวมกลุ่มเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคมและสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับ Inthapanya et al. (2021) จัดให้มีการศึกษาดูงานให้กับกลุ่มผู้สูงอายุเกี่ยวกับการสร้างอาชีพที่สนใจเพื่อนำมาเป็นต้นแบบในการบริหารงานและสร้างอาชีพภายในกลุ่ม

ขับเคลื่อนอาชีพอิสระผู้สูงอายุผ่านการทำอาหารภูมิปัญญา เป็นการสร้างประสบการณ์การทำอาหารภูมิปัญญาของผู้ร่วมวิจัย โดยการลงมือทำและขายในงานต่างๆ สอดคล้องกับ Thakairaj et al. (2015) เกี่ยวกับศักยภาพผู้สูงอายุในการทำงาน พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความสามารถในการทำงานต่างๆ ได้ ทั้งในลักษณะของการทำงานเพื่อหารายได้และการทำงานให้กับสังคม และลักษณะของงานที่ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ถนัดคือ งานเกี่ยวกับการค้าขาย และงานช่างฝีมือประเภทต่างๆ นอกจากนี้ผู้ร่วมวิจัยได้มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านอาหารภูมิปัญญาให้แก่กันและกัน เป็นการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ในการประกอบอาชีพอิสระของผู้สูงอายุด้านการทำอาหารภูมิปัญญา เพื่อเป็นแนวทางในการเพิ่มรายได้ให้กับผู้สูงอายุ สอดคล้องกับ Phangnaren (2021) and Thakairaj et al. (2015) ได้เสนอแนวทางดำเนินการพัฒนาอาชีพเพื่อสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุ ดังนี้ 1) ควรให้ผู้สูงอายุได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างอาชีพหรือร่วมทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งกับกลุ่มอาชีพให้มากขึ้นซึ่งเป็นวิธีที่สามารถสร้างให้ผู้สูงอายุมีความรู้สึกว่าเป็นกิจกรรมที่เขามีส่วนทำให้กิจกรรมเกิดขึ้นและจะให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมมากขึ้น 2) ภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดกิจกรรมตามความสนใจหรือความถนัดของผู้สูงอายุ และต้องคำนึงถึงประโยชน์ที่ผู้สูงอายุจะได้รับด้วย เพราะจะส่งผลต่อระดับความสามารถในการที่จะเรียนรู้และประสบความสำเร็จในอาชีพที่ผู้สูงอายุพึงพอใจ 3) ภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องสร้างเครือข่ายของกลุ่มผู้สูงอายุ ที่จะต้องมีระบบการจัดการที่เชื่อมโยงกันกับการสร้างอาชีพอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม 4) ภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องให้การสนับสนุนส่งเสริมการแก้ไขปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุโดยมีมาตรการปฏิบัติพื้นฐานที่สอดคล้องและเอื้อให้เกิดระบบการดำเนินงานที่ดี

พัฒนาคุณค่า ความหมายของอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา ด้วยการวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการ และทดสอบการยอมรับทางประสาทสัมผัส เป็นแนวทางในการส่งต่ออาหารภูมิปัญญาไปยังคนรุ่นหลัง ในหลากหลายรูปแบบ ได้แก่ 1) ปลูกฝังผ่านครอบครัว 2) ปลูกฝัง

ผ่านสถานศึกษา 3) ปลุกฝังผ่านสถาบันศาสนา สอดคล้องกับ Junprasert et al. (2016) การส่งเสริมวัฒนธรรมสู่คนรุ่นใหม่ เป็นกระบวนการสืบสานวัฒนธรรมที่จะทำให้อาหารภูมิปัญญาหรือวัฒนธรรมอาหารของผู้สูงอายุบ้านป้อมตำรงอยู่อย่างยั่งยืนสืบไป และ Thakairaj et al. (2015) ได้อธิบายถึงการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับคนรุ่นใหม่โดยผ่านการทำของเล่นพื้นบ้าน (จากภูมิปัญญา) และทำให้คนรุ่นใหม่ที่มีความสนใจที่จะรับการถ่ายทอดภูมิปัญญามีลักษณะโดดเด่นและมีแนวทางในการพัฒนาด้านอาชีพได้ เพื่อให้ผู้สูงอายุมีรายได้เสริมจากการทำกิจกรรมและเกิดการบูรณาการแผนงานกิจกรรมต่างๆ นอกจากนี้ Budseeta (2022) กล่าวว่า กิจกรรมเสริมรายได้ยังเป็นกิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุ โดยผู้สูงอายุควรมีศักยภาพในการดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมเป็นสิ่งที่สำคัญ เช่น กิจกรรมการเป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญา กิจกรรมการเสริมรายได้

ตอนที่ 2 ผลลัพธ์จากรูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากการศึกษาพบผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลง 4 มิติ ได้แก่ 1) ค้นพบศักยภาพชุมชนและตนเอง 2) มีอาชีพเสริมภายใต้บริบทชุมชน 3) มีเครือข่ายหนุนเสริม 4) เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งนำไปสู่ความยั่งยืนต่อไป

1) ค้นพบศักยภาพชุมชนและตนเอง คือการที่ผู้ร่วมวิจัยค้นพบตนเอง ว่ามีศักยภาพของพื้นที่และภูมิปัญญาพื้นถิ่นที่มีมาแต่ดั้งเดิม ทำให้เกิดแรงจูงใจ ความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาของตน เป็นกลไกธรรมชาติที่อยู่ในตัวบุคคล ผู้ร่วมวิจัยมีอิสระในการคิด การตัดสินใจ เกิดความภาคภูมิใจ เกิดการเห็นคุณค่าของตนเอง และเกิดการพัฒนาตนเอง ซึ่งเทียบเคียงได้กับแนวคิดศักยภาพ ของ Chen และ Chang (2010) ที่กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญของศักยภาพ 2 ส่วน คือ 1) ศักยภาพที่ปรากฏให้เห็น (visible) และ 2) ศักยภาพที่แฝงอยู่ (Hidden) ได้แก่ ลักษณะส่วนบุคคล ซึ่งหมายถึงลักษณะเฉพาะของบุคคลในแง่ความคิด ความเชื่อแห่งตน (Self-Concept) แรงขับจากภายใน (Motive) และอุปนิสัย (Traits) โดยศักยภาพของผู้ร่วมวิจัยสามารถมองเห็นได้ทั้งศักยภาพที่มองเห็นและศักยภาพที่แฝงอยู่ โดยเฉพาะศักยภาพทางสติปัญญาของผู้ร่วมวิจัย ที่สะท้อนกระบวนการคิดบนฐานการวิจัยชุมชนและภายใต้บริบทของชุมชน

2) มีอาชีพเสริมภายใต้บริบทชุมชน เป็นการสร้างรายได้ให้แก่กลุ่มและชุมชน โดยอาชีพเสริมนั้น ได้แก่ อาหารภูมิปัญญา ผลผลิตของตนเอง และโคกหนองนา เป็นต้น สอดคล้องกับ Budseeta (2022) การมีอาชีพเสริมเป็นการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ ซึ่งอาชีพทางการตลาดที่พัฒนาขึ้น ผู้สูงอายุสามารถนำไปใช้ในการประกอบอาชีพเดิมของตนเองได้ ส่งผลให้ผู้สูงอายุสามารถประกอบอาชีพที่ตอบสนองต่อความต้องการของลูกค้ายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ผู้สูงอายุเกิดความมั่นคงทางรายได้และความเป็นอยู่ อีกทั้งยังเป็นกิจกรรมเสริมรายได้ให้กับผู้สูงอายุ

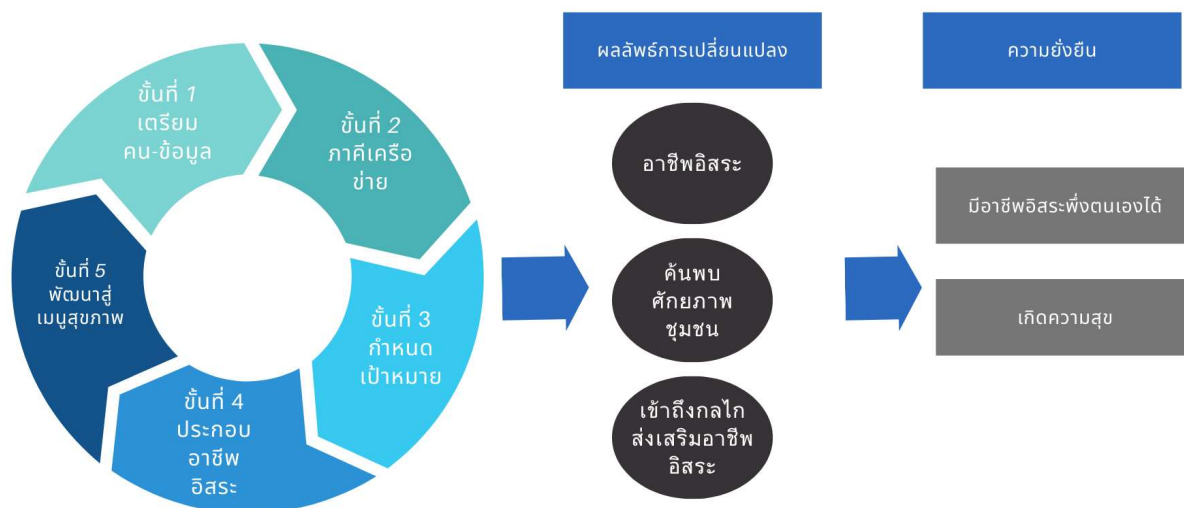
3) มีเครือข่ายในการหนุนเสริม เครือข่ายดังกล่าวโดยเฉพาะ อบต.บ้านป้อม ป้อม พัฒนาชุมชน พัฒนาการ และเกษตรอำเภอทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย โดยมีการดำเนินการด้านการส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุด้วยกัน จากงานของ Arpakaro (2004) ในการสร้างเครือข่ายไม่ว่าจะเป็นในระดับบุคคล หรือในระดับองค์กรสามารถที่จะแก้ปัญหาได้ด้วยการเปิดโอกาสให้บุคคลและองค์กรได้แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารรวมทั้งบทเรียนและประสบการณ์กับบุคคลหรือองค์กรที่อยู่ภายนอก ลดความซ้ำซ้อนในการทำงาน ให้ความร่วมมือและทำงานในลักษณะที่เอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน เสมือนเปิดประตูสู่โลกภายนอก ดังนั้นการรวมตัวเป็นเครือข่ายของหน่วยย่อยจึงประสานผลประโยชน์ต่อกันและกันในการก้าวเดินและมีความมั่นคงยิ่งขึ้น Phangnaren (2021) ด้านการสร้างเครือข่ายกลุ่มผู้สูงอายุที่มีความสัมพันธ์กัน มีโครงสร้างและระบบ ารจัดการการเชื่อมโยงกันก่อให้เกิดการสร้างกลุ่มหรือการสร้างอาชีพ สร้างรายได้ร่วมกันอย่างเป็นระบบและอย่างเป็นรูปธรรม

4) เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ผู้ร่วมวิจัยสามารถขับเคลื่อนการประกอบอาชีพเสริมด้วยกระบวนการวิจัยได้ด้วยผู้ร่วมวิจัยเอง มีความเข้าใจบทบาทของภาคีเครือข่าย มีความสามารถในการค้นหาปัญหา ระบุปัญหา วางแผนดำเนินการ สร้างการมีส่วนร่วม การสะท้อนผล และการปรับปรุง การปฏิบัติการทำอาชีพอิสระของผู้สูงอายุได้ด้วยตัวเองที่นำไปสู่การแก้ปัญหาได้นั้น ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชน ด้านเศรษฐกิจและสังคม สอดคล้องกับ Heamanik (2014) การพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ หมายถึงการพึ่งตนเองด้านการผลิต การจำหน่ายและการตลาด เป็นลักษณะของเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง มีการพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึงมีความสามารถในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน โดยใช้วัฒนธรรมชุมชนและสิทธิชุมชน การพึ่งตนเองด้านจิตใจ หมายถึงการมีจิตใจมั่นคงไม่หวัดไหวกับปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น พึ่งตนเองด้านวัฒนธรรม คือการที่คนในชุมชนมีจิตสำนึกในการพึ่งตนเอง ชยัน อดทน มีความสามัคคีกันช่วยเหลือกัน

สรุปองค์ความรู้

การวิจัยเรื่องการพัฒนาารูปแบบการเสริมสร้างอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดำเนินการ 4 ขั้นตอน คือ การวางแผน การปฏิบัติการ การสังเกต และการสะท้อนผล ใน 3 วงรอบ สำหรับรูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยาประกอบด้วย 5 กระบวนการ ได้แก่ (1) เตรียมคนเตรียมข้อมูลวิเคราะห์ระบบนิเวศน์อาชีพผู้สูงอายุ (2) ค้นหาภาคีเครือข่ายส่งเสริมอาชีพในชุมชน (3) กำหนดเป้าหมายในการสร้างอาชีพอิสระ (4) ขับเคลื่อนอาชีพอิสระผู้สูงอายุผ่านการทำอาหารภูมิปัญญา (5) พัฒนาคุณค่าความหมายของอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา ผลการศึกษาผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงจากรูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยาพบการ

เปลี่ยนแปลง 4 มิติ ได้แก่ 1) ค้นพบศักยภาพชุมชนและตนเอง 2) มีอาชีพเสริมภายใต้บริบทของชุมชน 3) มีเครือข่ายหนุนเสริม 4) เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 สรุปลองค์ความรู้จากการวิจัยการพัฒนาารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ข้อเสนอแนะเพื่อการปฏิบัติ

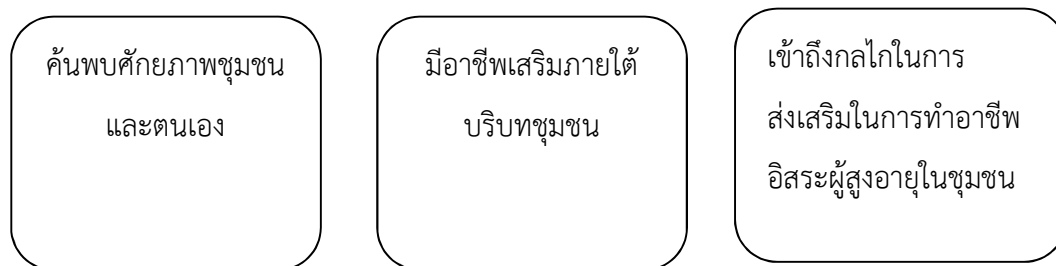
1. จากผลการสังเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม ทั้ง 5 ขั้นตอน มีความเชื่อมโยงกัน ดังนั้นนักวิจัยหรือหน่วยงานที่จะนำรูปแบบดังกล่าวไปปรับใช้ ให้เข้ากับบริบทของชุมชนของตนเอง

2. จากข้อค้นพบในด้านการทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายในชุมชน ผู้สูงอายุได้ทำสะท้อนให้เห็นถึงช่องว่างการเรียนรู้ด้านการเข้าถึงเครือข่าย ดังนั้นการที่หน่วยงานภาคีเครือข่ายในพื้นที่รับทราบความต้องการและการดำเนินกิจกรรมของผู้สูงอายุ เพื่อให้เกิดการทำงานที่เสริมกัน

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากข้อค้นพบรูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สามารถนำรูปแบบนี้ไปกำหนดเป็นนโยบายหรือบรรจุในแผนการส่งเสริมของหน่วยงาน ทั้งนี้ควรมีการกำหนดกิจกรรมตามรูปแบบเพื่อนำไปสู่ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่ต้องการ ทั้งนี้อาจมีการปรับเปลี่ยนตามบริบทของชุมชน และบริบทของพื้นที่

ข้อเสนอสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยครั้งนี้ได้รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม การศึกษาครั้งต่อไปอาจศึกษาผลการใช้รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม และพัฒนาเป็น คู่มือการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการทำกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยและนวัตกรรม ประจำปีงบประมาณ 2565 ภายใต้แผนงานวิจัย “การวิจัยและพัฒนาวิชาการรับใช้สังคมและท้องถิ่น เพื่อลดความเหลื่อมล้ำโดยมหาวิทยาลัยในพื้นที่” สนับสนุนโดย สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) คณะผู้วิจัยขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

References

- Inthakarn K. et al. (2021). Promoting the quality of professional life of the elderly in Panare District Pattani Province. 14 th Humanities and Social Sciences Conference and 1st International.
- Junprasert T. et al. (2016). The process of preserving local culture to develop cultural networks for community strength. Case Study: Thai Phuan community, Nakhon Nayok Province. Research Report. Srinakharinwirot University.
- Puangngam, K. (2006). *New dimension, local government, decentralized vision and local administration*. Bangkok: Faculty of Social Work Thammasat University.
- Thakairaj P. et al. (2015). Potential Development of Older Persons for Sustainably Economic and Social Value Increment in the Areas of Sisaket Province. *Journal of Buriram Rajabhut University*. 7(1). January-June, pp.33-61.
- Arpakaro S. (2004). *Networks : Natural Knowledge and Management*. Bangkok : Project

to Promote Learning for a happy Community.

Phangnaren P. (2021). Community Participation in Career Development for Increasing the Elderly's income. *Dhonburi Rajabhut University Journal*. 15(1), January-June, pp.42-58.

Phaensomboon P. (2020). Elderly Freelance: Strengthening the system and mechanism for reducing economic inequality through the independent career promotion process of the elderly in Ban Pom Subdistrict Phra Nakhon Si Ayutthaya Province : Phase I. Research Report.

Budseeta P. (2022). Development Marketing Career Skills for Aging : Learning to Promote Active Aging in Kamphaeng Phet Province. *Journal of Marketing and Management*. 9(1), January-June, pp.159-174.

Heamanuk H. (2014). Self-Reliance for Sustainable Livelihoods of Ban Na Huai Khaen, Tan Sum District, Ubon Ratchathani Province. 4th Academic Conference Sustainable Development, pp. 312-320.

Vijiypanya S. et al. (2017). The Networks for managing cultural Ecology according to Buddhist Principles in Phetchabun Province, Research Report, Buddhist Research Institute of MCU : Mahachulalongkornrajavidyalaya.

Kongpradit S. (2015). Studying the tourism image of world heritage sites Ayutthaya In the eyes of foreign tourists, Department of Tourism and Hospitality, Faculty of Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Suvarnabhumi.

Boyatzis, R. E., (2006). An overview of intentional change from a complexity perspective. **Journal of management development**, 25(7), 607-623.

Chen, H. M. & Wen Yen Chang, W.Y., 2010, The essence of the competence concept : Adopting an organization's sustained competitive advantage viewpoint. **Journal of Management & Organization**. 16(5), 677-699.

Wallerstein, N. and E. Bernstein, Empowerment Education : Freire's Idea Adapted to Health Education, *Health Education Quarterly*, 15,4 : 379-394, 1988.

Error! Hyperlink reference not valid. Access on 2 September 2023

Department of Mental Health <https://dmh.go.th/news-dmh> Access on
26 October 2023

ภาคผนวก ฉ

ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย

ผลผลิต (Output) จากงานวิจัย

ประเภทผลงานที่ได้รับ:

- ต้นแบบผลิตภัณฑ์
- ต้นแบบเทคโนโลยี
- กระบวนการใหม่
- องค์ความรู้
- การใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์
- การใช้ประโยชน์เชิงสาธารณะ
- การพัฒนากำลังคน
- ทรัพย์สินทางปัญญา
- บทความทางวิชาการ
- การประชุม/สัมมนาระดับนานาชาติ
- การประชุม/สัมมนาระดับชาติ

ระดับของผลงานที่ได้รับ:

- ระดับอุตสาหกรรม
- ระดับกิ่งอุตสาหกรรม
- ระดับภาคสนาม
- ระดับห้องปฏิบัติการ

รายละเอียดผลงาน:

ได้ผลผลิตจากการวิจัย รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย 1. รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ 2. กระบวนการเสริมสร้างอาชีพอิสระผู้สูงอายุ และผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลง ได้รูปแบบที่

ประกอบด้วย 5 กระบวนการ ได้แก่ 1) เตรียมคนเตรียมข้อมูลวิเคราะห์ระบบนิเวศน์อาชีพผู้สูงอายุ 2) ค้นหาภาคีเครือข่ายส่งเสริมอาชีพในชุมชน 3) กำหนดเป้าหมายในการสร้างอาชีพอิสระ 4) ขับเคลื่อนอาชีพอิสระผู้สูงอายุผ่านการทำอาหารภูมิปัญญา 5) พัฒนาคุณค่า ความหมายของอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา และผลการศึกษาลักษณะการเปลี่ยนแปลงจากรูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ พบการเปลี่ยนแปลง 4 มิติ ได้แก่ (1) ค้นพบศักยภาพชุมชนและตนเอง (2) มีอาชีพเสริมภายใต้บริบทของชุมชน (3) มีเครือข่ายหนุนเสริม (4) เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ดึงนำเสนอรายละเอียดต่อไป และ 3. เครือข่ายการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จำนวนผลงาน 2 หน่วยนับ: -

ผลลัพธ์ (Outcome) ที่ได้ตลอดระยะเวลาโครงการ:

ชื่อผลลัพธ์ ระดับบุคคล:

1. เตรียมคนเตรียมข้อมูลวิเคราะห์ระบบนิเวศน์อาชีพผู้สูงอายุ เป็นการทบทวนตนเอง-เห็นจุดอ่อนของตัวเอง คือการขาดแรงบันดาลใจ เกิดการอ่อนล้าเหนื่อยแรง นอกจากนี้วิเคราะห์สถานการณ์ผู้สูงอายุในชุมชนมี ในการสะท้อนตัวตนในอดีตกับการสร้างเสริมอาชีพของหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ที่ลงมาส่งเสริม ผู้ร่วมวิจัยแสดงภาพความต้องการในการประกอบอาชีพเสริมไม่เพียงแต่การส่งเสริมทักษะในการทำอาชีพแต่ยังมีความต้องการให้มีการส่งเสริมตลอดทั้งห่วงโซ่อุปทานของการทำอาชีพเสริมได้แก่ ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ นั่นคือ ส่งเสริมด้านการตลาดด้วย เพราะที่ผ่านมาขาดการส่งเสริมด้านการตลาดจึงทำให้ผู้ร่วมวิจัยและผู้สูงอายุในชุมชนไม่สามารถนำผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์ที่ทำได้ไปขายเพื่อนำรายเข้าครัวเรือน ซึ่งการสะท้อนตัวตนความต้องการนี้จะเป็นพลังในการขับเคลื่อนการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุในชุมชน จึงเกิดการวิเคราะห์ตนเอง ทบทวนตนเองให้เห็นจุดดี จุดด้อยของตนเองด้วยความมีสติ ตระหนักรู้ เต็มใจ และเปิดใจด้วยความเชื่อมั่นว่าชุมชนสามารถขับเคลื่อนในด้านการสร้างอาชีพเสริมหรืออาชีพอิสระให้กับผู้สูงอายุในชุมชนได้

2. ค้นหาภาคีเครือข่ายส่งเสริมอาชีพในชุมชน เพื่อให้มีการกำหนดเป้าหมาย บทบาท และวางแผน ในการไปสู่เป้าหมายแบบเสริมกัน และมีกลไกในการสร้างเสริมอาชีพอิสระอาหารภูมิปัญญาครบตลอดทั้งต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ในส่วนต้นน้ำวัตถุดิบคือผลผลิตจากชุมชนได้จากโคกหนองนาที่ได้รับการพัฒนามาจากพัฒนาชุมชน ที่เป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชน กลางน้ำ คือการทำอาหารภูมิปัญญาที่มีการทำตามสูตรที่ได้พัฒนาร่วมกัน ที่ได้รับการพัฒนามาจากการทำแผนชุมชน คิดร่วมกันวางแผนร่วมกัน และลงมือทำร่วมกัน ปลายน้ำ คือ แหล่งการตลาด ได้แก่ ตลาดน้ำวัดท่ากรังที่เป็นช่องทางตลาดในชุมชน

3. กำหนดเป้าหมายในการสร้างอาชีพอิสระ ค้นหาศักยภาพของตนเองในการทำอาชีพเสริม อาหารภูมิปัญญา หลังจากที่มีผู้ร่วมวิจัยได้ค้นหาศักยภาพของชุมชนจนพบว่าชุมชนมีศักยภาพด้านอาหารภูมิปัญญา ผู้ร่วมวิจัยเกิดความภาคภูมิใจในการนำเสนออาหารภูมิปัญญาให้กับคนรุ่นใหม่ได้ลิ้มลองบริโภค จึงกำหนดเป้าหมายในการสร้างอาชีพเสริมด้วยเมนูอาหารภูมิปัญญา 5 ตำรับ พร้อมทั้งมีการพัฒนาสูตรร่วมกันของผู้ร่วมวิจัย เพื่อให้ได้สูตรที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่

4. ขับเคลื่อนอาชีพอิสระผู้สูงอายุผ่านการลงมือทำอาหารภูมิปัญญา

ปฏิบัติการประกอบอาชีพเสริมจากอาหารภูมิปัญญา จากการกำหนดเป้าหมายและวางแผนในการไปสู่เป้าหมายเพื่อเกิดผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่ผู้ร่วมวิจัยต้องการ โดยการลงมือทำลงนำอาหารภูมิปัญญาไปขายในงานต่างๆ ผู้ร่วมวิจัยได้มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านอาหารภูมิปัญญาให้แก่กันและกัน ผ่านการปฏิบัติลงมือทำ เป็นการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ในการประกอบอาชีพอิสระของผู้สูงอายุด้านการทำอาหารภูมิปัญญา

ประเภท:

- เจริญปริมาณ
- เจริญคุณภาพ
- เจริญเวลา
- เจริญต้นทุน

รายละเอียด:

ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมโครงการ เกิดการตระหนักรู้ในศักยภาพของชุมชนตนเอง เป็นความสำคัญของอาหารภูมิปัญญา และเกิดสร้างเครือข่ายการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ

ผลกระทบจากการดำเนินโครงการ:

- ผลกระทบทางเศรษฐกิจของประเทศ
- ผลกระทบต่อภาคการผลิตและธุรกิจที่เกี่ยวข้อง
- ผลกระทบต่อขีดความสามารถทาง วัฒน.
- ผลกระทบต่อการจ้างงาน
- ผลกระทบต่อสังคม
- ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม
- เพิ่มความสามารถการแข่งขันของเอกชนที่ร่วมโปรแกรม
- เพิ่มความสามารถในการแข่งขันของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม
- สนับสนุนให้เกิดวิสาหกิจเริ่มต้น (Startup)

รายละเอียด:

ผลกระทบต่อสังคม ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมโครงการ เกิดอาชีพอิสระ สามารถนำไปสร้างรายได้เสริมเพิ่มขึ้นได้ เกิดการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุที่สนใจศึกษาพัฒนาชุมชนของตนเอง และเกิดความเข้าใจในบทบาทการส่งเสริมอาชีพอิสระของหน่วยงานภาคีเครือข่ายในพื้นที่ ส่งผลให้การดำเนินงานการส่งเสริมอาชีพของหน่วยงานเป็นไปในทิศทางเสริมกับ และส่งเสริมตามความต้องการของพื้นที่

ภาคผนวก ข

Gantt Chart

เปรียบเทียบวัตถุประสงค์/กิจกรรมที่เสนอในข้อเสนอโครงการ
และกิจกรรมที่ทำจริงจากโครงการวิจัย

**เปรียบเทียบวัตถุประสงค์/กิจกรรมที่เสนอในข้อเสนอโครงการ
และกิจกรรมที่ทำจริงจากโครงการวิจัย
รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา**

**Model of Promoting Independent Careers for the Elderly in
Ban Pom Subdistrict, Phra Nakhon Si Ayutthaya District,
Phra Nakhon Si Ayutthaya Province**

.....

1. วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

- 1) ศึกษาความต้องการของผู้สูงอายุในการพัฒนาอาชีพอิสระเพื่อสร้างรายได้ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- 2) พัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- 3) นำเสนอรูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สรุปผลการดำเนินการตามแผนงาน/กิจกรรมตาม Proposal ในรอบ 12 เดือน

ตามแผนงาน		ปฏิบัติจริง	สนับสนุน วัตถุประสงค์	ร้อยละความ พึงพอใจต่อ ผลสำเร็จ
กิจกรรม	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ผลที่ได้จริง		
1. ศึกษาความต้องการของผู้สูงอายุในการพัฒนาอาชีพอิสระเพื่อสร้างรายได้ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	1. ได้ทราบความต้องการของผู้สูงอายุในการพัฒนาอาชีพอิสระเพื่อสร้างรายได้ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	1. ได้ทราบความต้องการของผู้สูงอายุในการพัฒนาอาชีพอิสระเพื่อสร้างรายได้ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่ตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย	ข้อที่ 1	100 %
2. พัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม	ได้รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัด	ข้อที่ 2 ข้อที่ 3	100 %

ตามแผนงาน		ปฏิบัติจริง	สนับสนุน วัตถุประสงค์	ร้อยละความ พึงพอใจต่อ ผลสำเร็จ
กิจกรรม	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ผลที่ได้จริง		
ป้อม จังหวัด พระนครศรีอยุธยา		พระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย 1. กระบวนการ 5 ชั้น ได้แก่ 1) เตรียมคนเตรียมข้อมูลวิเคราะห์ระบบนิเวศน์อาชีพผู้สูงอายุ 2) ค้นหาภาคีเครือข่ายส่งเสริมอาชีพในชุมชน 3) กำหนดเป้าหมายในการสร้างอาชีพอิสระ 4) ขับเคลื่อนอาชีพอิสระผู้สูงอายุผ่านการทำอาหารภูมิปัญญา 5) พัฒนาคุณค่า ความหมายของอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา 2. ผลการศึกษาผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงจากรูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยาพบการเปลี่ยนแปลง 4 มิติ ได้แก่ 1) ค้นพบศักยภาพชุมชนและตนเอง 2) มีอาชีพเสริมภายใต้บริบทของชุมชน 3) มีเครือข่ายหนุนเสริม 4) เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน		

ตามแผนงาน		ปฏิบัติจริง	สนับสนุน วัตถุประสงค์	ร้อยละความ พึงพอใจต่อ ผลสำเร็จ
กิจกรรม	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ผลที่ได้จริง		
3. กิจกรรมอื่น ๆ และ การรายงาน ความก้าวหน้า และรายงานร่างวิจัย ฉบับสมบูรณ์	รายงานความก้าวหน้า และรายงานร่างวิจัยฉบับ สมบูรณ์และการเผยแพร่ งานวิจัย	รายงานความก้าวหน้า และรายงานการวิจัย และ การเผยแพร่ร่างวิจัยใน วารสารต่าง ๆ		

ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆ ต่อ มจร

ลงนาม .....

(ดร.พุทธชาติ แผนสมบูรณ์)

หัวหน้าโครงการวิจัย

20 กันยายน 2566

รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

Model of Promoting Independent Careers for the Elderly in
Ban Pom Subdistrict, Phra Nakhon Si Ayutthaya District,
Phra Nakhon Si Ayutthaya Province

วัตถุประสงค์/กิจกรรมในข้อเสนอโครงการวิจัย	ผลสำเร็จ %	ในกรณีล่าช้า (ผลสำเร็จไม่ถึง 100%) ให้ระบุสาเหตุและการแก้ไข
1. วัตถุประสงค์การวิจัย		
1) ศึกษาความต้องการของผู้สูงอายุในการพัฒนาอาชีพอิสระเพื่อสร้างรายได้ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	100 %	
2) พัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	100 %	
3) นำเสนอรูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	100 %	
1. ศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่ใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์งานวิจัยให้สอดคล้องตามวัตถุประสงค์	30 %	
2. ลงพื้นที่เพื่อศึกษา ด้วยวิธีวิจัยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	80 %	
3. วิเคราะห์ สังเคราะห์	20 %	
4. กิจกรรมอื่นและการรายงานความก้าวหน้า	100 %	
5. รายงานฉบับสมบูรณ์	100 %	
6. บทความการวิจัย/บทความวิชาการ	100 %	

ลงนาม .....

(ดร.พุทธชาติ แผนสมบูรณ์)

หัวหน้าโครงการวิจัย

20 กันยายน 2566

ภาคผนวก ซ
ใบรับรองจริยธรรม

**ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและใบยินยอม**

หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ๖.๓๒๗/๒๕๖๕

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายงานการแสดงด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อข้อเสนอการวิจัย: อาวุโสฟรีแลนซ์ : การเสริมสร้างระบบและกลไกส่งเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ระยะที่ ๒
(Elderly Freelance : Strengthening the System and Mechanism for Reducing Economic Inequality Through the Independent Career Promotion Process of the Elderly in Ban Pom Subdistrict Phra Nakhon Si Ayutthaya Province : Phase II)

รหัสข้อเสนอการวิจัย: -

สถาบันที่สังกัด: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้วิจัยหลัก: ผศ.ดร.พุทธชาติ แผนสมบูรณ์

เอกสารที่พิจารณาทบทวน

๑. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๕
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๕
๓. หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๕
๔. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	ฉบับที่ วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๕

(พระสุวรรณเมธาภรณ์, ผศ.)

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๕

หมายเลขใบรับรอง: ๖.๓๒๗/๒๕๖๕

วันที่ให้การรับรอง: ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๕

วันหมดอายุใบรับรอง: ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๖

ภาคผนวก ฅ
แบบสรุปโครงการวิจัย

สัญญาเลขที่ 65C12

ชื่อโครงการ: รูปแบบการเสริมสร้างอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม

อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

หัวหน้าโครงการ: ดร.พุทธชาติ แผนสมบุญ

สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

โทรศัพท์: 081 904 7512

Email: saha70@gmail.com

สรุปโครงการ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความต้องการของผู้สูงอายุในการพัฒนาอาชีพอิสระเพื่อสร้างรายได้ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 2) พัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 3) นำเสนอรูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดำเนินการ 4 ขั้นตอน คือ การวางแผน การปฏิบัติการ การสังเกต และการสะท้อนผล มีผู้เข้าร่วมวิจัยเป็นผู้สูงอายุในชุมชนที่มีคุณสมบัติตามที่กำหนด จำนวน 26 คน เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การทำสนทนายุติสนทนา และการสังเกต วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยสถิติเชิงพรรณนา ค่าเฉลี่ย ร้อยละ และข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัย

จากการดำเนินการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อแรกเพื่อศึกษาความต้องการของผู้สูงอายุในการพัฒนาอาชีพอิสระเพื่อสร้างรายได้ ตำบลบ้านป้อม ในช่วงก่อนการปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วม พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ต้องการอาชีพอิสระ ร้อยละ 70.21 ระยะเวลาในการพัฒนาอาชีพ 1-2 วัน ร้อยละ 76.95 และรูปแบบการจัดกิจกรรมการพัฒนาอาชีพ เป็นการพัฒนาอาชีพจากภูมิปัญญา ร้อยละ 40.42

ในช่วงที่ 2 การดำเนินการวิจัยในระยะปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม โดยดำเนินการ 3 วงรอบ ที่มาจากการดำเนินการโดยผู้ร่วมวิจัยเป็นหลัก ตั้งแต่การระบุปัญหา วางแผน ลงมือปฏิบัติ และการสะท้อนผลเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติในวงรอบต่อไป สามารถนำมาสังเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการเสริมสร้างอาชีพอิสระผู้สูงอายุ และผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลง ได้รูปแบบที่ประกอบด้วย 5 กระบวนการ ได้แก่ 1) เตรียมคนเตรียมข้อมูล วิเคราะห์ระบบนิเวศน์อาชีพผู้สูงอายุ 2) ค้นหาภาคีเครือข่ายส่งเสริมอาชีพในชุมชน 3) กำหนด

เป้าหมายในการสร้างอาชีพอิสระ 4) ขับเคลื่อนอาชีพอิสระผู้สูงอายุผ่านการทำอาหารภูมิปัญญา 5) พัฒนาคุณค่า ความหมายของอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา และผลการศึกษา ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงจากรูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ พบการเปลี่ยนแปลง 4 มิติ ได้แก่ (1) ค้นพบศักยภาพชุมชนและตนเอง (2) มีอาชีพเสริมภายใต้บริบทของชุมชน (3) มีเครือข่าย หนุนเสริม (4) เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ดึงนำเสนอรายละเอียดต่อไป

1. ผลการสังเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย 5 กระบวนการ ได้แก่ 1) เตรียมคนเตรียมข้อมูลวิเคราะห์ระบบนิเวศน์อาชีพผู้สูงอายุ 2) ค้นหาภาคีเครือข่ายส่งเสริมอาชีพในชุมชน 3) กำหนดเป้าหมายในการสร้างอาชีพอิสระ 4) ขับเคลื่อนอาชีพอิสระผู้สูงอายุผ่านการทำอาหารภูมิปัญญา 5) พัฒนาคุณค่า ความหมายของอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา โดยทั้ง 5 กระบวนการจะมีอารมณ์ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนกระบวนการ เช่น ความคิด ความรู้สึก เจตคติที่ดีต่อการทำอาชีพเสริมด้านอาหารภูมิปัญญาพระนครศรีอยุธยา เป็นต้น ซึ่งส่งผลให้เกิดผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงใน 4 ด้าน ได้แก่ ได้แก่ (1) ค้นพบศักยภาพชุมชนและตนเอง (2) มีอาชีพเสริมภายใต้บริบทของชุมชน (3) มีเครือข่ายหนุนเสริม (4) เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ดึงนำเสนอรายละเอียดต่อไป

1) เตรียมคนเตรียมข้อมูลวิเคราะห์ระบบนิเวศน์อาชีพอิสระผู้สูงอายุ วิเคราะห์สถานการณ์ผู้สูงอายุในชุมชน และวิเคราะห์ตนเอง ซึ่งการวิเคราะห์ตนเองมีหลายวิธี ทบทวนองค์ความรู้ ทบทวนภูมิปัญญาของชุมชนและตนเอง เป็นการให้ผู้ร่วมวิจัยได้กลับมาตระหนักถึงความรู้ความสามารถของชุมชนและตนเอง พร้อมทั้งตระหนักถึงภูมิปัญญาของชุมชนด้วย เพื่อนำไปสู่การกำหนดเป้าหมายในการเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมอาชีพอิสระต่อไป

“พอมำทำโครงการนี้เห็นภาพในใจแล้วว่า อาชีพอิสระเราสามารถทำได้ และเป็นการเพิ่มรายได้ให้ครอบครัว แต่ต้องมาจากความต้องการของเราจริงๆ ดังนั้นเราไม่ต้องรอการส่งเสริม เราต้องมาคิดร่วมกันมาทำร่วมกัน” Participant 6

“จริงๆ อาชีพอิสระของเราจะเป็นอะไรก็ได้ ที่เราทำแล้วทำได้ตลอดทำแล้วเกิดคุณค่ามีความหมายทางจิตใจของพวกเรา ไม่ใช่แค่การสานตะกร้า ทำกระเป๋า เพราะมาหลายครั้งแล้วแต่ก็ไม่เกิดอาชีพเป็นรูปธรรม” Participant 10

2) ค้นหาภาคีเครือข่ายส่งเสริมอาชีพอิสระในชุมชน เพื่อให้มีการกำหนดเป้าหมาย บทบาท และทำการวางแผนในการไปสู่เป้าหมายแบบเสริมกัน

“จากเวที เห็นภาพการทำงานซ้อนกัน ทีนี้เราก็บอกเค้าว่าถ้าต่อไปจะมีการส่งเสริมอะไร หากลงมาคุยกับชุมชนก่อน โดยการตั้งวงทำเวทีแบบนี้ จะได้เข้ามาส่งเสริมตรงกับความต้องการของพวกเรา” Participant 3

3) กำหนดเป้าหมายในการสร้างอาชีพอิสระ หลังจากที่ได้ร่วมวิจัยได้ค้นหาศักยภาพของชุมชน จึงกำหนดเป้าหมายร่วมกันด้วยเมนูอาหารภูมิปัญญา 5 ตำรับ พร้อมทั้งมีการพัฒนาสูตรที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่

“หลังจากที่ทำแผนชุมชน วิเคราะห์ชุมชน ก็ได้รู้ว่าจริงๆ เรามีทุนทางภูมิปัญญามากมาย และสิ่งที่เหมาะกับผู้สูงอายุกลุ่มของเราก็คือ การทำอาหารภูมิปัญญา โดยเมนูอาหารบางเมนูก็ไม่สามารถจะเจอได้ในชีวิตประจำวัน ทำเป็นแต่คนรุ่นเก่า คนรุ่นใหม่ไม่รู้จักแล้ว คนรุ่นเก่าบางคนอาจทำไม่เป็นแต่กินเป็น เราจึงสรุปพร้อมกันว่าในการทำอาชีพอิสระของเราจะทำผ่านอาหารภูมิปัญญา” Participant 2

4) ขับเคลื่อนอาชีพอิสระผู้สูงอายุผ่านการลงมือทำอาหารภูมิปัญญา จากการกำหนดเป้าหมายและวางแผนเพื่อเกิดผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่ต้องการ โดยลงมือทำและนำไปขายในโอกาสต่างๆ ได้มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านอาหารภูมิปัญญาให้แก่กันและกัน เป็นการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ร่วมกัน

“ได้รู้เทคนิคการทำกับข้าวภูมิปัญญา รู้ขั้นตอน รู้ว่าอะไรควรใส่ก่อน อะไรควรใส่หลัง แม้อาหารหลายชนิดจะใช้วัตถุดิบหลักเหมือนกันคือ สามเกลอ คือ รากผักชี พริกไทยขาว กระเทียมเหมือนกัน แต่ขั้นตอนในการทำอาหารไม่เหมือนกัน บางเมนูอาหารเอาไปผัดกับน้ำเปล่า บางเมนูอาหารเอาไปผัดกับกะทิ” Participant 21

“เรื่องต้นทุนการผลิตการวางแผนต่างๆ เราอาจจะยังไม่ถึงกับเป็นธุรกิจ เราก็มีเลขา กลุ่มทำบัญชีรายรับรายจ่ายต่างๆ เงินตั้งต้นของเราก็มาจากเงินออมเพื่อการประกอบอาชีพอิสระที่เราทำมาตั้งแต่งานวิจัยปีที่ 1 เป็นต้นทุนของกลุ่ม” Participant 4

5) พัฒนาคคุณค่า ความหมายของอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา ในการยกระดับอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา ด้วยการวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการและพัฒนาเป็นเมนูอาหารเพื่อสุขภาพเพื่อตอบโจทย์คนรุ่นใหม่ที่ห่วงใยใส่ใจสุขภาพ 3 เมนู ทำการวิเคราะห์ คุณค่าทางโภชนาการและทดสอบการยอมรับของผู้บริโภคด้วยการทำ Sensory Analysis เมนูละ 3 สูตร

2. ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากรูปแบบการเสริมสร้างอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ส่งผลให้เกิดผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญใน 4 ด้าน ดังนี้ 1) ค้นพบศักยภาพชุมชนและตนเอง 2) มีอาชีพเสริมภายใต้บริบทของชุมชน 3) มีเครือข่ายหนุนเสริม 4) เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ดึงนำเสนอรายละเอียดต่อไปนี้

1) **ค้นพบศักยภาพชุมชนและตนเอง** คือการที่ผู้ร่วมวิจัยค้นพบตนเอง ว่ามีศักยภาพของพื้นที่และภูมิปัญญาพื้นถิ่นที่มีมาแต่ดั้งเดิม ทำให้เกิดแรงขับเคลื่อน และแรงจูงใจในการประกอบอาชีพเสริมจากภูมิปัญญาดั้งเดิมของตนที่มีอยู่ ทั้งนี้ผู้ร่วมวิจัยได้สะท้อนการเปลี่ยนแปลงในมิติการค้นพบศักยภาพชุมชนและตนเอง ดังนี้

“การทำแผนชุมชนครั้งนี้ทำให้ เราพบตัวตนของชุมชนจริงๆ เรามีของดีในด้านภูมิปัญญาด้านอาหารของพระนครศรีอยุธยา ที่มีอาหารหลากหลายอย่าง เราจะทำและทดลองเป็นอาชีพเสริมของกลุ่มผู้สูงอายุ” Participant 24

2) **มีอาชีพอิสระภายใต้บริบทชุมชน** เป็นการทำอาชีพอิสระที่มาจากความต้องการของชุมชน จากการระดมความคิดร่วมกันของคนในชุมชน เป็นอาชีพที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม เป็นความรู้เดิมของชุมชน ทำให้เกิดการเห็นคุณค่าของตนเอง เกิดความสุขจากการทำงานร่วมกันของกลุ่มผู้สูงอายุ

“เรื่องภูมิปัญญาอยุธยาเราเด่นเลยมีหลายอย่าง แล้วเราก็มากลางตัวที่อาหารภูมิปัญญาพอมาดรinksนี้ทุกคนรู้สึกสนุกเลย ความคิดฟุ้งกระจัดได้มาเกือบ 30 เมนูอาหารทั้งคาวและหวาน” Participant Participant 7

3) **มีเครือข่ายหนุนเสริม** จากการเข้าร่วมวิจัยทำให้ผู้ร่วมวิจัยสามารถเข้าถึงเครือข่ายที่ดำเนินการด้านการส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ เป็นการสร้างโอกาสให้เกิดการทำงาน ส่งเสริม สนับสนุนอย่างครบวงจรในการรวมกลุ่มของผู้ร่วมวิจัยในการประกอบอาชีพอิสระ มีเครือข่ายระดับองค์กรเพื่อให้เข้ามามีส่วนร่วมในการหนุนเสริมทั้งด้านทรัพยากร องค์ความรู้ และเป็นพี่เลี้ยงสำหรับการปฏิบัติกิจกรรมของกลุ่ม

“ตอนนี้เรามีมหาลัยมหาจุฬามาเป็นพี่เลี้ยงคอยช่วยประสาน และคอยดูแลเราตลอด เราก็มีเครือข่ายมากขึ้นกว่าตอนแรกมาก ทำให้การทำอาชีพอิสระของเราครบวงจรจากต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ เพราะมีพี่เลี้ยงหนุนเสริมหลายระดับ” Participant 9

4) **เกิดการพัฒนอย่งยั่งยืน** ในมิติการพึ่งพาตนเอง การที่ผู้ร่วมวิจัยสามารถขับเคลื่อนการประกอบอาชีพเสริมด้วยกระบวนการวิจัยได้ด้วยตนเอง ทำให้มีความเข้าใจบทบาทของภาคีเครือข่าย มีความสามารถในการค้นหาปัญหา ระบุปัญหา วางแผนดำเนินการ และสามารถสร้างการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม การสะท้อนผล และการปรับปรุงการปฏิบัติการทำอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ

“ตอนนี้พวกเราสามารถทำอาหารภูมิปัญญาได้แล้ว มีทักษะในการทำ เรียนรู้ขั้นตอนวิธีการและเคล็ดลับของอาหารภูมิปัญญา จนพัฒนามาเป็นเมนูสุขภาพเพื่อให้คนรุ่นใหม่ที่กำลังใส่ใจดูแลสุขภาพได้มีโอกาสกินอาหารของเรา ทำให้เรามีตัวเลือกมากขึ้นมากกว่าการทำอาหารภูมิ

ปัญหาแบบเดิม เมนูเดิมก็จริงแต่มีสูตรที่แตกต่างกัน ซึ่งตอนนี้เราสามารถทำได้ด้วยตัวเองแล้ว”

Participant 14

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยขอเสนอการอภิปรายเป็น 2 ตอน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ผลการสังเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ และผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลง จากการสังเคราะห์พบว่า ประกอบด้วย 5 กระบวนการสำคัญ ได้แก่

เตรียมคนเตรียมข้อมูลวิเคราะห์ระบบนิเวศน์อาชีพผู้สูงอายุ เป็นการทบทวนตนเอง-เห็นจุดอ่อนของตัวเอง โดยการประเมินตนเองนั้นเพื่อค้นหาแนวทางในการพัฒนาไปสู่เป้าหมาย ดังแนวคิดการเปลี่ยนแปลงด้วยความตั้งใจ ของ Boyatzis (2006) ที่กล่าวถึงการจุดประกายความปรารถนาในการเปลี่ยนแปลง และการเผชิญหน้ากับตัวตนที่แท้จริง (Real self) เป็นการค้นหาตัวตนในอุดมคติ (Idea self) ซึ่งเป็นภาพแห่งความต้องการหรือเป้าหมายที่บุคคลหนึ่งสามารถจะไปถึงได้ การเผชิญหน้ากับตัวตนที่แท้จริงด้วยการวิเคราะห์จุดแข็งที่ต้องการคงไว้ และวิเคราะห์จุดอ่อนที่มีอยู่ การวิเคราะห์หาตัวตนที่แท้จริงอาศัยสติ การตระหนักรู้ในตนเอง และความเต็มใจ รวมทั้งเปิดใจกว้างที่จะให้โอกาสกับสิ่งใหม่ที่จะเข้ามา และเชื่อว่าทุกคนสามารถพัฒนาความสามารถของตนเองได้

ค้นหาภาคีเครือข่ายส่งเสริมอาชีพในชุมชน เพื่อให้มีการกำหนดเป้าหมาย บทบาท และวางแผน ในการไปสู่เป้าหมายแบบเสริมกันของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมอาชีพอิสระในชุมชน จะต้องครบทั้งต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ดังเช่น Junprasert et al. (2016) ความหมายของเครือข่ายหมายถึง ความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงเป็นตาข่าย หรือการทำงานร่วมกันโดยมีการประสานกันเหมือนตาข่าย ในงานวิจัยนี้พบเครือข่ายความร่วมมือในการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ โดยเครือข่ายภายในชุมชนประกอบด้วย วัด ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีความรู้ทางวัฒนธรรม อาหารภูมิปัญญา ตัวแทนชาวบ้าน และเครือข่ายความร่วมมือภายนอกชุมชน สอดคล้องกับ Vijitpanya et al. (2017) ความสำคัญของเครือข่ายเป็นตัวบ่งชี้ถึงผลสัมฤทธิ์ความร่วมมือของประชาชนและการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนในมิติต่างๆ โดยพลังของเครือข่ายมีความสอดคล้องกับทุนทางสังคม โดยมีจุดเริ่มต้นในระดับปัจเจกเป็นอันดับแรก ซึ่งเรื่องจากใจที่ต้องการเป็นผู้ให้ รวมถึงศักยภาพในตนเองเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนมากที่สุด

กำหนดเป้าหมายในการสร้างอาชีพอิสระ ด้วยเมนูอาหารภูมิปัญญา 5 ตำรับ พร้อมทั้งมีการพัฒนาสูตรร่วมกันของผู้ร่วมวิจัย เพื่อให้ได้สูตรที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ นอกจากนี้ผู้วิจัยได้เสริมพลังกลุ่มผู้ร่วมวิจัยด้วยการศึกษาดูงานที่ตลาดน้ำคลองลัดมะยม สอดคล้องกับแนวคิดการ

เสริมพลังของ Wallerstein et al. (1988) ได้ทำการสอนให้ผู้อ่านและเขียนหนังสือได้ด้วยการให้ผู้เรียนร่วมกันพูดอภิปรายในประเด็นปัญหาที่ประสบอยู่ และมีความสนใจวิธีการดังกล่าว นอกจากทำให้บุคคลได้เรียนรู้วิธีการพูดอ่านและเขียนหนังสือได้แล้ว ยังทำให้บุคคลเข้าใจปัญหาของตนเองเห็นความสามารถของตนเอง เห็นความเป็นไปได้ในการร่วมแก้ไขอุปสรรค ซึ่งจะนำไปสู่กระบวนการกระทำร่วมในการแก้ไขปัญหา และการเปลี่ยนแปลงชุมชนและสังคมที่ตนอยู่ให้ดีขึ้น โดยแนวความคิดเสริมพลังจะเน้นการเรียนรู้เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับบุคคล และส่งเสริมการรวมกลุ่มเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคมและสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับ Inthapanya et al. (2021) จัดให้มีการศึกษาดูงานให้กับกลุ่มผู้สูงอายุเกี่ยวกับการสร้างอาชีพที่สนใจเพื่อนำมาเป็นต้นแบบในการบริหารงานและสร้างอาชีพภายในกลุ่ม

ขับเคลื่อนอาชีพอิสระผู้สูงอายุผ่านการทำอาหารภูมิปัญญา เป็นการสร้างประสบการณ์การทำอาหารภูมิปัญญาของผู้ร่วมวิจัย โดยการลงมือทำและขายในงานต่างๆ สอดคล้องกับ Thakairaj et al. (2015) เกี่ยวกับศักยภาพผู้สูงอายุในการทำงาน พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความสามารถในการทำงานต่างๆ ได้ ทั้งในลักษณะของการทำงานเพื่อหารายได้และการทำงานให้กับสังคม และลักษณะของงานที่ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ถนัดคือ งานเกี่ยวกับการค้าขาย และงานช่างฝีมือประเภทต่างๆ นอกจากนี้ผู้ร่วมวิจัยได้มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านอาหารภูมิปัญญาให้แกกันและกัน เป็นการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ในการประกอบอาชีพอิสระของผู้สูงอายุด้านการทำอาหารภูมิปัญญา เพื่อเป็นแนวทางในการเพิ่มรายได้ให้กับผู้สูงอายุ สอดคล้องกับ Phangnaren (2021) & Thakairaj et al. (2015) ได้เสนอแนวทางดำเนินการพัฒนาอาชีพเพื่อสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุ ดังนี้ 1) ควรให้ผู้สูงอายุได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างอาชีพหรือร่วมทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งกับกลุ่มอาชีพให้มากขึ้นซึ่งเป็นวิธีที่สามารถสร้างให้ผู้สูงอายุมีความรู้สึกว่าเป็นกิจกรรมที่เขามีสวนทำให้กิจกรรมเกิดขึ้นและจะให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมมากขึ้น 2) ภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดกิจกรรมตามความสนใจหรือความถนัดของผู้สูงอายุ และต้องคำนึงถึงประโยชน์ที่ผู้สูงอายุจะได้รับด้วย เพราะจะส่งผลต่อระดับความสามารถในการที่จะเรียนรู้และประสบความสำเร็จในอาชีพที่ผู้สูงอายุพึงพอใจ 3) ภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องสร้างเครือข่ายของกลุ่มผู้สูงอายุ ที่ต้องมีระบบการจัดการที่เชื่อมโยงกันกับการสร้างอาชีพอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม 4) ภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องให้การสนับสนุนส่งเสริมการแก้ไขปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุโดยมีมาตรการปฏิบัติพื้นฐานที่สอดคล้องและเอื้อให้เกิดระบบการดำเนินงานที่ดี

พัฒนาคุณค่า ความหมายของอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา ด้วยการวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการ และทดสอบการยอมรับทางประสาทสัมผัส เป็นแนวทางในการส่งต่ออาหารภูมิปัญญาไปยังคนรุ่นหลัง ในหลากหลายรูปแบบ ได้แก่ 1) ปลูกฝึผ่านครอบครัว

2) ปลูกฝังผ่านสถานศึกษา 3) ปลูกฝังผ่านสถาบันศาสนา สอดคล้องกับ Junprasert et al. (2016) การส่งเสริมวัฒนธรรมสู่คนรุ่นใหม่ เป็นกระบวนการสืบสานวัฒนธรรมที่จะทำให้อาหารภูมิปัญญาหรือวัฒนธรรมอาหารของผู้สูงอายุบ้านป้อมดำรงอยู่อย่างยั่งยืนสืบไป และ Thakairaj et al. (2015) ได้อธิบายถึงการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับคนรุ่นใหม่ โดยผ่านการทำของเล่นพื้นบ้าน (จากภูมิปัญญา) และทำให้คนรุ่นใหม่ที่มีความสนใจที่จะรับการถ่ายทอดภูมิปัญญามีลักษณะโดดเด่นและมีแนวทางในการพัฒนาด้านอาชีพได้ เพื่อให้ผู้สูงอายุมิรายได้เสริมจากการทำกิจกรรมและเกิดการบูรณาการแผนงานกิจกรรมต่างๆ นอกจากนี้ Budseeta (2022) กล่าวว่ากิจกรรมเสริมรายได้ยังเป็นกิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุ โดยผู้สูงอายุควรมีศักยภาพในการดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมเป็นสิ่งที่สำคัญ เช่น กิจกรรมการเป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญา กิจกรรมการเสริมรายได้

ตอนที่ 2 ผลลัพธ์จากรูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากการศึกษาพบผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลง 4 มิติ ได้แก่ 1) ค้นพบศักยภาพชุมชนและตนเอง 2) มีอาชีพเสริมภายใต้บริบทชุมชน 3) มีเครือข่ายหนุนเสริม 4) เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งนำไปสู่ความยั่งยืนต่อไป

1) ค้นพบศักยภาพชุมชนและตนเอง คือการที่ผู้ร่วมวิจัยค้นพบตนเอง ว่ามีศักยภาพของพื้นที่และภูมิปัญญาพื้นถิ่นที่มีมาแต่ดั้งเดิม ทำให้เกิดแรงจูงใจ ความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาของตน เป็นกลไกธรรมชาติที่อยู่ในตัวบุคคล ผู้ร่วมวิจัยมีอิสระในการคิด การตัดสินใจ เกิดความภาคภูมิใจ เกิดการเห็นคุณค่าของตนเอง และเกิดการพัฒนาดตนเอง ซึ่งเทียบเคียงได้กับแนวคิดศักยภาพของ Chen และ Chang (2010) ที่กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญของศักยภาพ 2 ส่วน คือ 1) ศักยภาพที่ปรากฏให้เห็น (visible) และ 2) ศักยภาพที่แฝงอยู่ (Hidden) ได้แก่ ลักษณะส่วนบุคคล ซึ่งหมายถึงลักษณะเฉพาะของบุคคลในแง่ความคิด ความเชื่อแห่งตน (Self-Concept) แรงขับจากภายใน (Motive) และอุปนิสัย (Traits) โดยศักยภาพของผู้ร่วมวิจัยสามารถมองเห็นได้ทั้งศักยภาพที่มองเห็นและศักยภาพที่แฝงอยู่ โดยเฉพาะศักยภาพทางสติปัญญาของผู้ร่วมวิจัย ที่สะท้อนกระบวนการคิดบนฐานการวิจัยชุมชนและภายใต้บริบทของชุมชน

2) มีอาชีพเสริมภายใต้บริบทชุมชน เป็นการสร้างรายได้ให้แก่กลุ่มและชุมชน โดยอาชีพเสริมนั้นได้แก่ อาหารภูมิปัญญา ผลผลิตของตนเอง และโคกหนองนา เป็นต้น สอดคล้องกับ Budseeta (2022) การมีอาชีพเสริมเป็นการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ ซึ่งอาชีพทางการตลาดที่พัฒนาขึ้น ผู้สูงอายุสามารถนำไปใช้ในการประกอบอาชีพเดิมของตนเองได้ ส่งผลให้ผู้สูงอายุสามารถประกอบอาชีพที่ตอบสนองต่อความต้องการของลูกค้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้

ผู้สูงอายุเกิดความมั่นคงทางรายได้ และความเป็นอยู่ อีกทั้งยังเป็นกิจกรรมเสริมรายได้ให้กับผู้สูงอายุ

3) มีเครือข่ายในการหนุนเสริม เครือข่ายดังกล่าวโดยเฉพาะ อบต.บ้านป้อม ป้อม พัฒนาชุมชน พัฒนาการ และเกษตรอำเภอทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย โดยมีการดำเนินการด้านการส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุด้วยกัน จากงานของ Arpakaro (2004) ในการสร้างเครือข่ายไม่ว่าจะเป็นในระดับบุคคล หรือในระดับองค์กรสามารถที่จะแก้ปัญหาได้ด้วยการเปิดโอกาสให้บุคคลและองค์กรได้แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารรวมทั้งบทเรียนและประสบการณ์กับบุคคลหรือองค์กรที่อยู่ภายนอกลดความซ้ำซ้อนในการทำงาน ให้ความร่วมมือและทำงานในลักษณะที่เอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน เสมือนเปิดประตูสู่โลกภายนอก ดังนั้นการรวมตัวเป็นเครือข่ายของหน่วยย่อยจึงประสานผลประโยชน์ต่อกันและกันในการก้าวเดินและมีความมั่นคงยิ่งขึ้น Phangnaren (2021) ด้านการสร้างเครือข่ายกลุ่ม ผู้สูงอายุที่มีความสัมพันธ์กัน มีโครงสร้างและระบบ ารจัดการการเชื่อมโยงกัน ก่อให้เกิดการสร้างกลุ่ม หรือการสร้างอาชีพ สร้างรายได้ร่วมกันอย่างเป็นระบบและอย่างเป็นรูปธรรม

5) เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ผู้ร่วมวิจัยสามารถขับเคลื่อนการประกอบอาชีพเสริมด้วยกระบวนการวิจัยได้ด้วยผู้ร่วมวิจัยเอง มีความเข้าใจบทบาทของภาคีเครือข่าย มีความสามารถในการค้นหาปัญหา ระบุปัญหา วางแผนดำเนินการ สร้างการมีส่วนร่วม การสะท้อนผล และการปรับปรุงการปฏิบัติการทำอาชีพอิสระของผู้สูงอายุได้ด้วยตัวเองที่นำไปสู่การแก้ปัญหาได้นั้น ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชน ด้านเศรษฐกิจและสังคม สอดคล้องกับ Heamanik (2014) การพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ หมายถึงการพึ่งตนเองด้านการผลิต การจำหน่ายและการตลาด เป็นลักษณะของเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง มีการพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึงมีความสามารถในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน โดยใช้วัฒนธรรมชุมชน และสิทธิชุมชน การพึ่งตนเองด้านจิตใจ หมายถึงการมีจิตใจมั่นคงไม่หว่นไหวกับปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น พึ่งตนเองด้านวัฒนธรรม คือการที่คนในชุมชนมีจิตสำนึกในการพึ่งตนเอง ชยันอดทน มีความสามัคคีกันช่วยเหลือกัน

สรุปองค์ความรู้

การวิจัยเรื่องการพัฒนาารูปแบบการเสริมสร้างอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดำเนินการ 4 ขั้นตอน คือ การวางแผน การปฏิบัติการ การสังเกต และการสะท้อนผล ใน 3 วงรอบ สำหรับรูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยาประกอบด้วย 5 กระบวนการ ได้แก่ 1) เตรียมคนเตรียมข้อมูลวิเคราะห์ระบบนิเวศน์อาชีพผู้สูงอายุ 2) ค้นหาภาคีเครือข่ายส่งเสริมอาชีพในชุมชน

3) กำหนดเป้าหมายในการสร้างอาชีพอิสระ 4) ขับเคลื่อนอาชีพอิสระผู้สูงอายุผ่านการทำอาหาร ภูมิปัญญา 5) พัฒนาคุณค่า ความหมายของอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา ผล การศึกษาผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงจากรูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยาพบการเปลี่ยนแปลง 4 มิติ ได้แก่ (1) ค้นพบศักยภาพชุมชนและตนเอง (2) มีอาชีพเสริมภายใต้บริบทของชุมชน (3) มีเครือข่ายหนุนเสริม (4) เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ข้อเสนอแนะเพื่อการปฏิบัติ

1. จากผลการสังเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม ทั้ง 5 ขั้นตอน มีความเชื่อมโยงกัน ดังนั้นนักวิจัยหรือหน่วยงานที่จะนำรูปแบบดังกล่าวไปปรับใช้ ให้เข้ากับบริบทของชุมชนของตนเอง

2. จากข้อค้นพบในด้านการทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายในชุมชน ผู้สูงอายุได้ทำสะท้อนให้เห็นถึงช่องว่างการเรียนรู้ด้านการเข้าถึงเครือข่าย ดังนั้นการที่หน่วยงานภาคีเครือข่ายในพื้นที่ รับผิดชอบความต้องการและการดำเนินกิจกรรมของผู้สูงอายุ เพื่อให้เกิดการทำงานที่เสริมกัน

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากข้อค้นพบรูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สามารถนำรูปแบบนี้ไปกำหนดเป็นนโยบายหรือบรรจุในแผนการส่งเสริมของหน่วยงาน ทั้งนี้ควรมีการกำหนด กิจกรรมตามรูปแบบเพื่อนำไปสู่ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่ต้องการ ทั้งนี้อาจมีการปรับเปลี่ยนตาม บริบทของชุมชน และบริบทของพื้นที่

ข้อเสนอสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยครั้งนี้ได้รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม การศึกษาครั้งต่อไปอาจศึกษาผลการใช้รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม และพัฒนาเป็น คู่มือการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการทำกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยและ นวัตกรรมประจำปีงบประมาณ 2565 ภายใต้แผนงานวิจัย “การวิจัยและพัฒนาวิชาการรับใช้สังคม และท้องถิ่นเพื่อลดความเหลื่อมล้ำโดยมหาวิทยาลัยในพื้นที่” สนับสนุนโดย สำนักงานการวิจัย แห่งชาติ (วช.) คณะผู้วิจัยขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

จากการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ผู้วิจัยได้ค้นพบองค์ความรู้ใหม่ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ หลายๆ ด้าน ดังต่อไปนี้

1. ด้านการเรียนการสอน สามารถนำเทคนิคและทักษะการการทำวิจัยด้วยวิธีวิจัยการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มาถ่ายทอดสู่นิสิต ในรายวิชาการระเบียบวิธีวิจัยทางพุทธจิตวิทยา รวมถึงนักศึกษาและผู้สนใจหรือเกี่ยวข้อง ให้เกิดองค์ความรู้   2. ด้านประโยชน์ต่อสังคม นำผลลัพธ์การเรียนรู้ที่ได้ มาส่งเสริมความให้กับผู้สนใจ และถ่ายทอดให้แก่ชุมชน และสังคม ผ่านกิจกรรมต่างๆ
การประชาสัมพันธ์   มีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมและผลงานวิจัยไว้ 2 ประเภท   1) การนำบทความวิจัยลงตีพิมพ์ในวารสารที่อยู่ในฐาน TCI   2) การนำรายงานการวิจัยเผยแพร่ความรู้ให้แก่ หน่วยงานภาคีเครือข่ายทั้งภาครัฐและเอกชน, องค์กรธุรกิจ เป็นต้น

ประวัติคณะผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการวิจัย

- ชื่อ-นามสกุล : ผศ. ดร.พุทธชาติ แผนสมบุญ
 Email : saha70@gmail.com
 ตำแหน่งปัจจุบัน : อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต
 สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การศึกษา

- พ.ศ. 2536 : วท.บ. (ชีววิทยา), เกียรตินิยมอันดับ 2, คณะวิทยาศาสตร์
 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
 พ.ศ. 2546 : วท.ม. (เทคโนโลยีชีวภาพ), คณะทรัพยากรชีวภาพและเทคโนโลยี
 มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี (บางมด)
 พ.ศ. 2563 : ศษ.ม. (การแนะแนวและการปรึกษาเชิงจิตวิทยา),
 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
 พ.ศ. 2553 : พธ.ด. (พระพุทธศาสนา), มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 การศึกษาวิจัย ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาเอก เรื่อง การปลูกฝังความ
 กตัญญูทศที่แก่เยาวชน โดยทำการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR)

ประสบการณ์การทำงาน

- พ.ศ. 2539-2541 : นักวิจัย ห้องปฏิบัติการ คณะทรัพยากรชีวภาพและเทคโนโลยี
 มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี
 พ.ศ. 2541-2548 : ผู้สื่อข่าวเกษตร บริษัท สื่อเกษตร จำกัด
 ดูแลการผลิตรายการโทรทัศน์ และรายการวิทยุ
 พ.ศ. 2548-ปัจจุบัน : เลขานุการมูลนิธิบรรจงสนิท
 : วิทยากรกระบวนการ ประจำค่ายพุทธบุตรอารยาภิวัตน์
 อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี
 พ.ศ. 2554-2555 : ผู้จัดการศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล
 พ.ศ. 2553-2558 : อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
 มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม และสถาบันเทคโนโลยี
 พระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

- : อาจารย์ที่ปรึกษาและกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์
ระดับปริญญาโท ปริญญาเอก
- พ.ศ. 2555-2558 : อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพุทธศาสตร์
และศิลปะแห่งชีวิต สภาวิทยาลัย เสถียรธรรมสถาน
- พ.ศ. 2558-2561 : อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธ
จิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย
- พ.ศ. 2561-ปัจจุบัน : อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- : นักวิจัยโครงการ สำนักงานวิจัยสังคมและสุขภาพ (สวสส.)
กระทรวงสาธารณสุข
- : คณะกรรมการพัฒนาศักยภาพสถานประกอบการสปาเพื่อสุขภาพ
สู่ระดับสากล

ความชำนาญและประสบการณ์ในการทำงาน

- การวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR)
- จัดเวทีเสวนา
- กระบวนการค่ายอบรมเยาวชน
- นักจัดรายการวิทยุ/โทรทัศน์
- การออกแบบและพัฒนาหลักสูตรการอบรม โดยมีหลักสูตรดังนี้ แนวทางการพัฒนาบุคลิกภาพ
“การเปลี่ยนแปลงจากภายในสู่ภายนอก”, แนวทางการเยียวยาพ่อแม่เพื่อลูกวัยรุ่น, อบรมบุคลากร
“ภาวะผู้นำ” สติ ในชีวิตประจำวัน และ การพัฒนาบุคลิกภาพสู่ความสำเร็จ เป็นต้น

บทความ

- กระบวนการปลูกฝังความกตัญญูทศเวทีแก่เยาวชนตีพิมพ์ในวารสารสมาคมจิตวิทยาแห่งประเทศไทย
มิถุนายน 2554
- The Process of Cultivation of Gratitude for The Youth. ในงาน International Buddhist
Research Seminar on Cultural Geography on Buddhism ครั้งที่ 7 จังหวัดน่าน 2559
- Value and Behavioral Model of Consuming in Online Social Network Using Integration
of Buddhist Psychology for Thai Novices
- ผลการพัฒนากระบวนการเสริมสร้างภาวะพหุพลังในผู้สูงอายุ วารสารรัชต์ภาคย์ ปีที่ 12 ฉบับ 25
มกราคม-เมษายน 2561 หน้า 255-265.

-การพัฒนาแบบประเมินเจตสิกปัจจัยเชิงทำนายบุคลิกภาพของผู้ปฏิบัติธรรม วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ปีที่ 6 ฉบับพิเศษ หน้า 361-371.

-กระบวนการเสริมสร้างภาวะพหุพลังในผู้สูงอายุ (วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม 2561) หน้า 267-283 (ฐาน 1)

-ผลการพัฒนากระบวนการสร้างค่านิยมและพฤติกรรมต้นแบบการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ตามแนวพุทธจิตวิทยาของสามเณร (วารสารท้องถิ่น ปีที่ 11 ฉบับที่ 3 กรกฎาคม-กันยายน 2561 หน้า 40-56 (ฐาน 1)

-การพัฒนาต้นแบบการปรับสภาพที่อยู่อาศัยเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ ปีที่ 14 ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม 2561 หน้า 149-157 (ฐาน 1)

-การพัฒนาแบบการเสริมสร้างภาวะพหุพลังในผู้สูงอายุ บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ ปีที่ 14 ฉบับพิเศษ มิถุนายน-กันยายน 2561 หน้า 54-62 (ฐาน 1)

- ผลการจัดสิ่งแวดล้อมเพื่อการเยียวยาต่อการลดระดับความเข้มข้นก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์แผนกผู้ป่วยนอกเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต วารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2562 (ฐาน 2)

- การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของแบบประเมินประสบการณ์ผู้รับบริการหอผู้ป่วยในตามแนวคิดสิ่งแวดล้อมเพื่อการเยียวยาในสถานพยาบาล วารสารพยาบาลทหารบกปีที่ 20 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม 2562 (ฐาน 1)

-นำเสนองานวิจัยในงาน มจร (วิทยาเขต บาลีพุทธโฆษ) ปี 2563

งานวิจัย

1. ค่านิยมและพฤติกรรมต้นแบบการบริโภคสื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ตามแนวพุทธจิตวิทยาบูรณาการของสามเณร (Value and Behavior Model of Media Consuming in Online Social Network Following integration of Philosophy in Buddhist Psychology of Novices.) งานวิจัยปี 2559 (ผู้ร่วมวิจัย)

2. การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างพหุพลังในผู้สูงอายุ (Development of Promoting Elderly Active Ageing Model) งานวิจัยปี 2560 (หัวหน้าโครงการ)

3. การพัฒนาชุดความรู้ “สุขชีวีวิถีพุทธ (BUDDHIST BIO-WELL BEING)” ภายใต้โครงการ Holistic Health and Wellness Center โครงการย่อยที่ 2 ศึกษาผลของกระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะองค์กรรวมแนวพุทธ (โดยใช้ Bio-feedback) ทำร่วมกับคณะเทคนิคการแพทย์ มหาวิทยาลัยมหิดล งานวิจัยปี 2560 (ผู้ร่วมวิจัย)

4.การพัฒนาต้นแบบการปรับสภาพที่อยู่อาศัยเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ (Development of Housing Modification Model for Promotion Elderly Life Quality) งานวิจัยปี 2561 (หัวหน้าโครงการ)

5. การออกแบบสภาพแวดล้อมสถานพยาบาลให้เอื้อต่อการเยียวยา (Healthcare Healing Environment Design) (ระยะเวลา 3 ปี) (ชุดโครงการที่เสนอขอทุน ชุดที่ 9 ชุดโครงการวิจัย เพื่อพัฒนาคุณภาพและความปลอดภัยของผู้ป่วย กลุ่มที่ 1 : การออกแบบโครงสร้างที่ส่งเสริมคุณภาพของโรงพยาบาลและความปลอดภัยของผู้ป่วย) โครงการวิจัย : ทุนวิจัยมุ่งเป้าด้านสุขภาพ และชีวเวชศาสตร์ เสนอต่อ สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.) ปี ผู้ร่วมวิจัย 2558-2561

6. การพัฒนารูปแบบการจัดการกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธสู่การเปลี่ยนแปลงภายใน (Model Development of Buddhist Transformative Learning Process Management) งานวิจัยปี 2560 (ผู้ร่วมวิจัย)

7. แผนงานวิจัย : รูปแบบกระบวนการให้การปรึกษาเพื่อลดปัจจัยเสี่ยงสุขภาพเชิงพุทธจิตวิทยา โครงการย่อยที่ 2 การพัฒนาคลินิกพุทธจิตวิทยาการให้การปรึกษาด้านแบบเพื่อลดปัจจัยเสี่ยงเชิงพุทธจิตวิทยา งานวิจัยปี 2561 (ผู้ร่วมวิจัย)

8. โครงการนวัตกรรมสุขภาวะวิถีพุทธและพุทธจิตวิทยาบำบัดเพื่อลดปัจจัยเสี่ยงภาวะซึมเศร้าของเยาวชนไทย งบประมาณ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) งานวิจัยปี 2562 (ผู้ร่วมวิจัย)

9. โครงการเครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี และกองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ งานวิจัยปี 2563 (ผู้ร่วมวิจัย)

10. โครงการวิจัยเรื่อง “อาวุโสฟรีแลนซ์ : การเสริมสร้างระบบและกลไกส่งเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” งบประมาณ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม งานวิจัยปี 2563 CBR (ผู้ร่วมวิจัย)

งานประเมิน

1. โครงการจ้างประเมินโครงการสถานงานเสริมพลังเพื่อนภาคีเครือข่ายสุขภาวะระดับกลุ่มจังหวัด งบประมาณ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ปี 2562-2563 Phase I

2. โครงการจ้างประเมินโครงการสถานงานเสริมพลังเพื่อนภาคีเครือข่ายสุขภาวะระดับกลุ่มจังหวัด งบประมาณ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ปี 2564 Phase II

หนังสือ

1. สถาปัตยกรรมโรงพยาบาลและสิ่งแวดล้อมเพื่อการเยียวยา (Healthcare Architecture and Healing Environment)

2. สุขภาพจิตแนวพุทธ (Mental Health in Buddhism)

ผลงานวิจัยนิตยสารการงานวิจัยมุ่งเป้า คอบข.

-การออกแบบสภาพแวดล้อมสถานพยาบาลให้เพื่อการเยียวยา ปี 1 ในงานมหกรรมงานวิจัยแห่งชาติ 2559 (Thailand Research Expo 2016)

-การออกแบบสภาพแวดล้อมสถานพยาบาลให้เพื่อการเยียวยา ปี 2 ในงานมหกรรมงานวิจัยแห่งชาติ 2560 (Thailand Research Expo 2017)

-การออกแบบสภาพแวดล้อมสถานพยาบาลให้เพื่อการเยียวยา ปี 3 ในงานมหกรรมงานวิจัยแห่งชาติ 2561 (Thailand Research Expo 2018)

รางวัล

1. ผลงานวิจัยระดับดีมาก ประจำปี 2561 “การพัฒนาต้นแบบการปรับสภาพที่อยู่อาศัยเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ” ในการประชุมวิชาการนานาชาติ ครั้งที่ 10 และการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 3 น่าน: นครพระพุทธศาสนา มรดกธรรมสู่มรดกโลก ณ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ. THE 10TH INTERNATIONAL CONFERENCE AND THE 3RD NATIONAL CONFERENCE 2019 NAN: THE CITY OF BUDDHISM TOWARD DHAMMAAND WORLD HERITAGE.

2. รางวัลนักวิจัยระดับดี ประจำปี 2565 จากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประวัติผู้ร่วมวิจัย 1

ชื่อ-นามสกุล : พระมหาประกาสิต ฐิติปัสสทธิกร, ผศ. ดร.
ตำแหน่ง: : อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนาสังคม วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรี
ทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มือถือ : 084 545 5114
Email : prakasit.mcu@gmail.com

ประวัติผู้ร่วมวิจัย 2

ชื่อ-นามสกุล : ดร.โกศล จิ่งเสถียรทรัพย์
ตำแหน่ง : นักวิจัย มูลนิธิวิจัยสังคมและสุขภาพ
มือถือ : 093 979 1424
Email : okkosol@gmail.com